

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

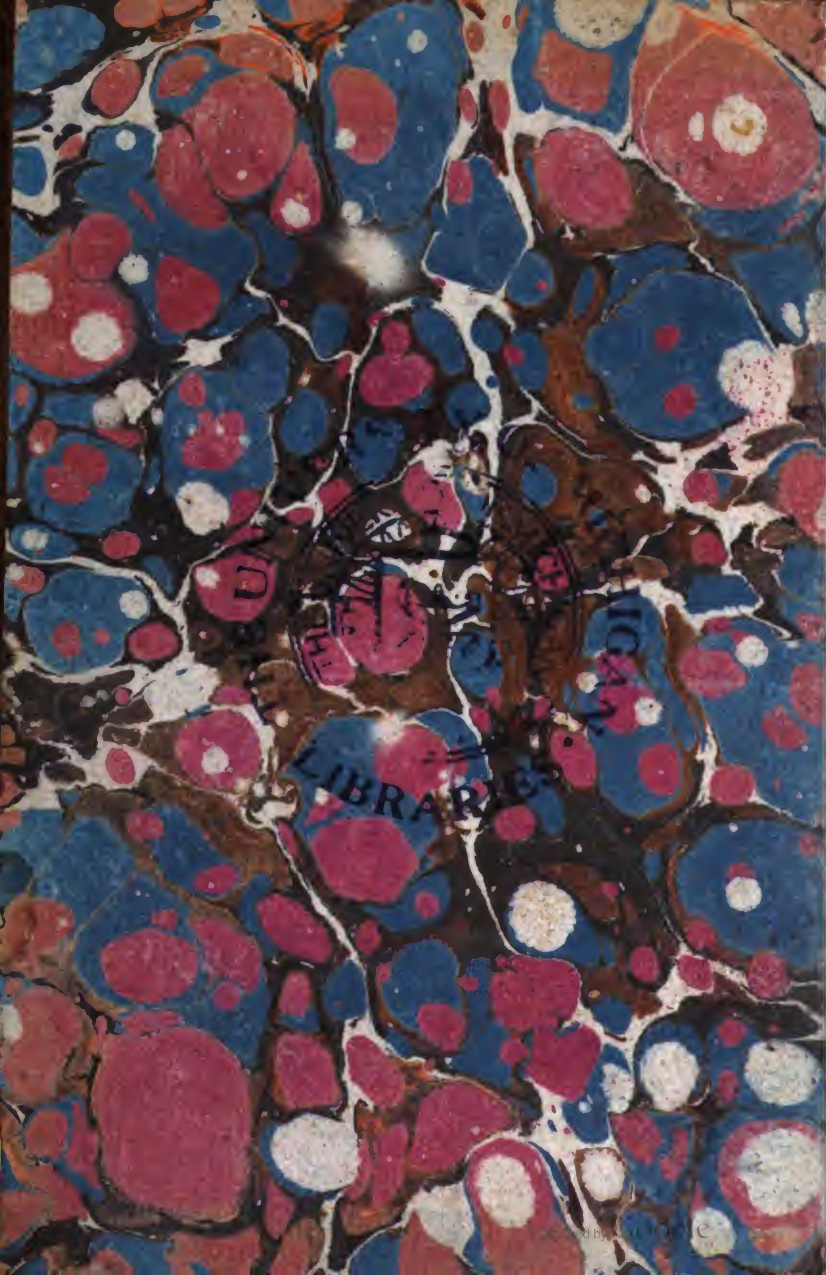
We also ask that you:

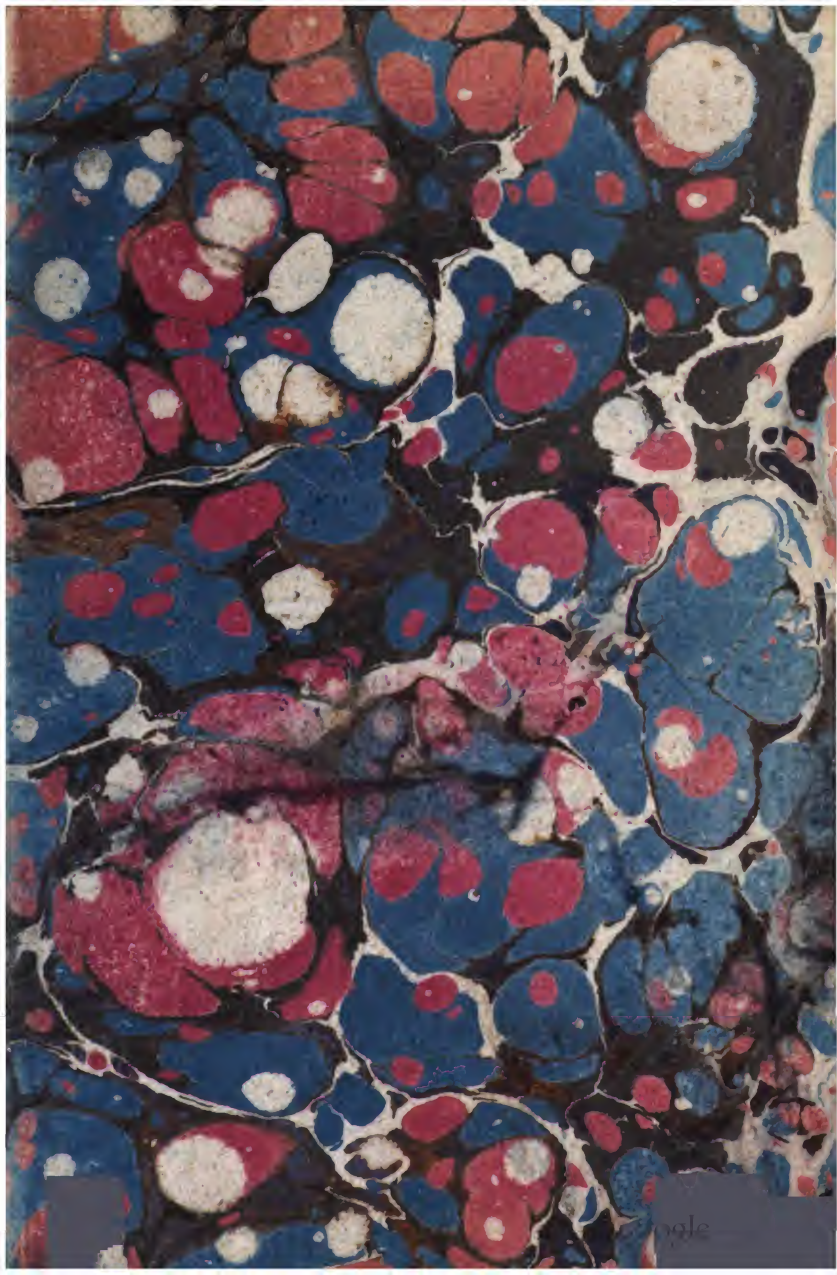
- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

B 1,236,634

ԼԻԱԿԱՏԱՐ ՎՆԻՔ

ԵՒ ՎԿԱՅԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ

Ս Ր Ր Ո Յ

Որք կան 'ի հին Տօնացուցի Եկեղեցւոյ
Հայաստանեայց :

Յորինեալ վաւերական Բանկար Հաւանարաց ժողո
ւ ալլոյ ազգաց , կանդերձ ծանօթութիւն :

Ի Հ. Մկրտիչ վարդապետէ Աւգերեան , յաշակեալ
առաջին միջին Միխիլարայ Արարչոյ :

Հրահանա ՏԵՏԵ Ստեփաննոսի Ագոնց Աբիայի և
Արեւիկայեանոսի :

Եւ յաւանդեալ Մանուկ Ազալի կարնեց
այ մահանոսի Աճատուրեան :

ՀԱՏՈՐ. Դ.

Միջոց վարդապետի մինչև ցլ' ծածկն .

մարդարէն , մինչ 'ի փոխումն սլլ կուտին :

1813. Դ ՎՆՆՆՆՆՆՆՆՆ. ԽԱՎԵՐ :

Դ ՎՆՆՆ ՍԽՆ ԴՆՆՆՆՆՆ :

GRAD
EDEN
33
Bulw
V. 6

Grad
EREN
33
11199
V4

Ոչ արասցէ նոր եւծ իրս ինչ եթէ ոչ յայտնեսցէ ծառայից իւրոց մարգարէից :

ՎԼԲԻ ԵՒ ԿԵՏԵՐՈՒՄՆ

Սքնն Եսայեայ մարգարէի :

Հ. Տայեի . 12 . էմ 19 : ՏԷ էԷԼ , և հին Ճաշոյ ,
յուլեի . 6 : Հ. և Հ=Հ, Տայեի . 9 : Ժամագր .
յն . Տայ . 9 . և յուսկար . 25 : Լ . յուլեի . 6 :
Բաղանդեանն աղլեբիոս . 'ի Բ . հար . յուլ . 6 .
էջ . 250 : ՍԷն էպիֆան . Դորոնէոս . հերոնիմոս .
և այլ հար և Ռէնիէ :

ՍԵՅՈՒԿԱԼՄԵՐՈՒԲՆ
Եսայիաս՝ հրաշալին 'ի մարգա-
րէս , և բարձրաբարբառ աւե-
տարանից , էր յազգէն յուգոյ՝
ծնեալ և մնեալ յէմ , որպի ամովսայ . վնյ
և ամովսածին կոչի . բայց ոչ որդի մարգա-
րէին ամովսայ՝ որպէս ոմանց թոճեցաւ , այլ
ամովսայ թագաւորացնի՝ եղբօր , ոպ կարծի՝
ամասիայ արքայի յուգայ . որով և Եսայիաս
լինի հօրեղբօրորդի ողիայ արքայի հօրն եղե-
կիայ . յոր յաւելուն այլք՝ թէ եղեկիա փե-
սայացաւ Եսայեայ , և ծնաւ զմանասէ 'ի
դստերէն Եսայեայ . որպիս թէ մանասէ իցէ
A 3 թոռն

Թողն եսայեայ 'ի մօր կողմանէ : (1)

Արդ՝ եկեաց եսայի ը երկայն աւուրս , ը որում մարդարէանայր յաւուրս չորից և հընգից Թագաւորացն յուղայ , սկսե՛լ յաւուրցն ողիայ՝ որ Թգրեաց ամս ծգ . և յովաթամայ՝ որ Թգրեաց ամս ժգ . և եզեկիայ՝ որ Թագաւորեաց ամս . իթ . և եհաս մինչև յաւուրս մանասէի : Եսայիաս կոչի անձաւես և անձախօս կմ անձաբան 'ի տեսանօղս . վասն զի արժանաւորեցաւ մեծամեծ տեսլեանց և յայտնութեց բարձրելոյն . և եղև համարձակախօս և հզօր քարոզ անձեղէն պատգամաց՝ ահաւոր և պերճաբան վայելչութիւն առաջի Թագաւորաց և իշխանաց և անձ ժողովրդեան : Եւ յայտնագոյնս և խորագոյնս գուշակեաց զխորհուրդս փրկական տնօրէնութե բանին նյ . զի կուսէն ծնունդն ասեմ էմմանուէլի , և զոր վն Յի զմահն անպարտական գառինն նյ . զմերժումն հրէից , և զկոչումն հեթանոսաց , և զփառաւորութի սիոնի նորոյ . որն և զմիւսանգամ գալուստ փրկչին , և զհաստուցումն յաւիտենից , ոչ այնչափ իբրև ըաղօտ գուշակ , որչափ Թե իբրև աւետարանագիր նախաձայն :

Վայլեաց և սքանչելահրաշ նշանագործութիւնք . զի 'ի ձեռն եսայեայ և աղօթիւք նր դարձոյց անձ զարեգակն յաւուրս հիւանդութե եզեկիայ արքայի , և բժշկեաց զԹագաւորն . և դարձեալ ետ սատակել զբանական ասորեստանեայց 'ի ձեռն հրեշտակի նյ :

II Իաբան աւանդութիւն է նախնեաց և այն ,
Թե

Թէ բղենցոյց և ջուր յաւաղանն սելովմայ՝
որ Թարգմանի առաքեալ , 'ի պաշարմանն
էհմի յերեսաց ասորեստանեայց . յորմէ ըմ-
պէր Ժողովուրդն հրէից , ուր Թննամիք ոչ
գտանէին անդ ջուր : (2)

Եւրդ՝ յորժամ եհաս ետայի 'ի խոր ծերուի ,
տեսեալ նր զանհնարին չարիս կռապաշտու
Թե և արիւնհեղուԹե՝ զոր առնէր մանասե
արքայ յուգայ տղայ տիօք և չարասէր մտօք ,
համարձակ յանդիմանէր զանօրէնութիս Թա-
գաւորին և զխորհրդականաց նր : Իսկ մա-
նասե ոչինչ զանգիտեալ 'ի սպառնալեացն
այ՝ որ 'ի բերանոյ մեծին ետայեայ , և ոչ յի-
շատակեալ զայնչափ երախտիս սրբ մարգա-
րէին , և ոչ ակնածեալ յարեհակցուԹէ կմ
'ի պատուական ալեաց , հրաման ետ նորօ-
րինակ կտտանօք չարսչար սպանանել զայրն
այ՝ կենդանւոյն սղոցելով զնա 'ի գլխոյն և
'ի վայր . զոր և արարին իսկ անօրէն սպա-
սաւորք . քանզի սղոցեցին զնա իբրև զգերան
յերկուս մասունս՝ մեծ սղոցաւ , որով հեր-
ձուն զբուն ծառոց . և այն՝ ը գրելոյ բազ-
մաց , փայտեայ սղոցաւ՝ Թերևս առ առա-
ւելագոյն կտտանս , զի դժուարաւ մեռա-
նիցի :

Յայս միտս իմանան հարք և հին մեկնիչք
զառաքելոյ ասելն , սղոցեցան , 'ի հաստատուի
վկայական կատարմանն ետայեայ . ոնկ և առ-
ազգն եբրայականն ոյն աւանդուԹի է : (3)

Եսի 'ի բազմաց , Թէ 'ի մտանել անծարեալ
մարգարէին յայն տազնապ քստմնելի տան-

Զանաց՝ ինդրեաց ջուր՝ ի դահճաց, օրինա-
կելով իմն զանցս քօի փրկչին իւրոյ՝ ի վերայ
խաչին՝ ի բարբառել անդ, ծարաւի եմ:
Եւ իբրեւ չետուն նմա արբումն՝ անողորմ
դահիճքն, իոր ինքնին երկնառաք ջրով զո-
վացոյց ասեն զծարաւ սքնն. կմթի՛ ի ձեռն
սպասաւորութե հրեշտակաց առաքեաց նմ
ջուր յաւազանէն սելովմայ բղխելոյ աղօ-
թիւք նորա:

Եւ եղև յետ կատարման սբ մարգարէին՝
առեալ ոմանց յերկիւղածաց ժողովրդեան
զպատուական մարմին նք՝ թաղեցին մերձ
՝ ի սելովամ յտնցս լրոյ առ կաղնեաւ հռ-
գէլայ արտաքոյ գաբաւոնի. որպէս զի նոյն
ջուր սքանչելի և անձառաք՝ որ բղխեաց ի
ձեռն ետայեայ, յորմէ և աւազանն կոչեցաւ
սիւղիէ կմսելովամ, այս է առաքեալ, աղօ-
թիւք նոյն սք մարգարէին բղխեսցէ անպա-
կաս, և լիցի լը ժամանակին ի բժշկուի ամ
ախտացելոց. որ և կայր ցաւուրս փրկչին.
և անդ լուծաց զաղս իւր ի ծնէ կոյրն՝ բանիւ
ան, զի տեսցէ. քանզի այն՝ որ կարօղ էր բա-
նիւ և եթ ասել և բանալ զաչս կուրին, որն
պատուասիրել կամեցեալ զծառայն իւր զե-
սայի՝ հաճեցաւ, զի աչք կուրին ծեփեալ
կաւով՝ զոր զանգեաց ի թքոյ անձային բե-
րանոյն, զկատարեալն առցէ զառողջութի
յաւազանէ անտի սելովմայ, ի լուսաղբիւրն
ետայեայ տալով զլոյս:

Իսկ մարմին սք մարգարէին մնաց անդէն ի
սելովամ հրէաստանի զամս բազումս մինչև
՝ ի

ի հինգերորդ դար զկնի քօի . և յայնժամ յայտնեցաւ , և ածաւ ՚ի քրիստոնէից ՚ի պա նիադ քաղաք՝ որ և կէսարիա փիլիպպեայ կիմպաղէսախնոյ : () որ տեղեկացե՛լ կայսրն յունաց փոքրն Թէոդոս , կիմյաջորդ ինքնա կալուԹէ նր մարկիանոս , ետ բերեւ ՚ի Թաւ գաւորեալ քաղաքն ՚ի կոստանդինուպօլիս . և եդ զայն պատուով մերձ ՚ի վլաշերնաս ՚ի տաճար սբյն լաւրէնտիոսի , շինե՛լ առ նմին առանձին վկայարան կիմարգարէարան յա նուն սբյն եսայեայ մարգարէի , ուր հանդիւ տապէս տօնախմբուԹի լինէր նր (4) . մինչև զկնի Ժամանակաց յաւուրս վրդովմանց մե ծի քաղաքին այնորիկ՝ գողացե՛լ ոմանց զծբ նշխարս եսայեայ՝ տարան սփռեցին յարև մուտս . ուր և ցարդ գտանին ՚ի զանազան եկեղեցիս այլևայլ մասունք՝ ուր ոսկերաց նո րա : (5)

Եւ մանասէ՛ որ զմարգարէն նոյ չարաչար սպան , նորին սքանչելի տեսանողին աղօ Թիւք՝ ոնկ արժան է հաւատալ , Թէ անյիշա չարութ բարիս մաղԹեաց չարարորին իւրոյ , խրատեալ յնոյ՝ գայր ՚ի դարձ անկարծելի , յօրինակ նմ ծանրաբեռն ապաշխարողաց . զի ոնկ յայտ է ՚ի պատմութիւն , գերի վարե՛լ ՚ի բաբելոն՝ ՚ի կապանս անդ եկն ՚ի զղջումն յոյժ , և արար զայն աղօԹս կատարեալ ա պաշխարողի , որ ափնախաւ . և նոր դարձոյց ըզ նա անդրէն յաԹոռ իւր և ՚ի Թագաւորու Թիւն իւր :

(1) Հայրն եսայեայ «Ինչ» յերբայական ընթերցո՞ւմ
ծի գրի սկզբնատառնա ալէֆ, և ծագէ վերջնատառնի՝
խակ անունն ամովսայ մարգարէի գրի այլն սկզբնառ
րու[թք, և «ալէֆ յանդին»։ Այլ այսու անմիւ մի և նոյն
անձն համարեցաւ 'ի կղեմայ աղէքսանդրացւոյ, յեպի-
փանէ, 'ի կեդրենոսէ, և յայլոց ոմանց․ ուր այլք 'ի
հնոց և 'ի նորոց իրաւամբք զանազանեն․ զի ամովս մար-
գարէն էր հովին․ իսկ հայրն եսայեայ աւանդի լինել
յերբայեցւոց՝ եղբայր ամասիայ արքայի։ Իսկ [թէ եսայի
էր նախաներ կամ նախահաւ մանասէի, չմ մանասէ էր
թողն եսայեայ 'ի դատերէն՝ գարծեալ վկայէ հերոնի-
մոս լինել աւանդու[թի երբայական․ նոյնպէս խօսի և
իսիդորոս։ Եւ զի նր գիրն յիշէ զանուն մօրն մանա-
սէի, եփսիբա․ (Գ․ Բագ․ Խ․ 15) և ոչ յիշէ զանուն հօրն
եփսիբայայ (չմ զանուն եսայեայ), զայս պատճառ տան
հրէայք, [թէ կամի գիրն յայտ առնել՝ եթէ անարժան
էր մանասէ այնպիսի հաւու։

(2) Զըռւրն՝ որ ՚ի սէրլամ կմ ՚ի սէրլվէ կմ ՚ի սէրլսի, աղօթիւք եսայեայ բլիեալ ասէն ի եպիփանուս և ընդ գործէոսի բազում մասնադիրք և յայսմաւուրք զանազան ազգաց . նոյնպէս ի գործէոսի գրէն բազումք և զերկնառաք ըրւն ՚ի զօլացումն եայեայ յառաջ ք զսգոցն, կմ ՚ի Ժամուս սոցոյմանն:

Digitized by Google

բացելոյ • Թող զի և զարդարոյն ասէ , զԹագաւորն փա-
ռաց տեսցեն աչք նորա :

Միտքանին հրէայք չէ մեզ յասել՝ Թէ եսայի սղոցեցաւ ,
բայց հանդերձ պատուանատու Թէ այսպիսի հանգամա-
նաց • ոնք Թէ 'ի փախչիլ մարդարէին 'ի ձեռաց մանա-
սէի՝ ծառ մի եղևնափայտի պատառեալ ինքնին՝ 'ի
ներքս ամփոփեալ իցէ զմարգարէն • և անդ 'ի մէջ ծա-
ռոյն հանդերձ ծառով սղոցեալ իցեն զնա դահիճք հրա-
մանաւ մանասէի : Այլ Թոյեալ զանստոյգ բանս՝ դի-
ցուք 'ի ստուգուած սղոցման մարգարէին զվկայութիւն
ովանց 'ի նախնեաց : Սքն յուստինոս վկայ և փիլիսոփայ
'ի տրամախօսուէ իւրում չէ տրիփնի հրէի՝ յեա 'ի մէջ
ածելոյ զյայտնի վկայութիւն եսայեայ վն կրկնակի դա-
լստեանն քնի , ասէ , Թէ ոնք զայլ 'ի մարգարէից սպա-
նիք , նոյնպէս և զեսայիան * փայտեայ սղոցաւ սղոցե-
ցիք ॥ : 'Երոյնորինակ պարզապէս 'ի վրէսայեայ իմանան
զբան առաքելոյն՝ « Երեւան , հաստատելով Թէ եսայի
սղոցմամբ կատարեցաւ , տերտուղեանոս , որդիինէս ,
գորոթեոս , խիգորոս , օգոստինոս , հերոնիմոս , ոսկե-
բերան , եպիփան , Թէոդորեոս , և այլք 'ի յոյն և 'ի
լատին վիպաց , ոնք և հարք և վիպք հայաստանեայց •
մինչ զի և 'ի լուսանցս ձեռագիր օրինակաց՝ հանդէպ
ասացողածոյ առաքելոյն , * Երեւան ॥ , դնի 'ի մեզ յայտ-
նապէս , * եսայի ॥ : Թող զմայնակցութիւն յայտմուռաց

մերոց և այլոց աղագաց :

Հատ լիցի նունագէն տերտուղեանոսի 'ի Գ . 4րդ . փաղ
ընդէմ Տալիսի , զեսայեայ • * Զոր այն անմիտ Ժողո-
ւ , վրդեան , անբիծ գտեալ անպարտական • փայտիւ հեռ
,, ձեալ (սղոցանման) , դառն մահուամբ զնա սպան ॥ :
Ուր 'ի վր բերէ սուլբերիոս բուլանդեան չէ ալափիտէի •
* Ուր էր արդարեւ դառն և ահագին տանջանք , մանս-
,, ւանդ յայր ծերունի՝ ճիւր ամաց : Ուստի յայտ է , Թէ
,, եսայի մահուամբ իւրով որ 'ի ձեռն փայտի , նախանը
,, կար օրինակեաց զմահ քնի 'ի խաղափայտին • որով և
,, կեանք իւրովք զկեանս քնի , մանաւանդ Թէ և ան-
,, ուամբ իւրով զանուան յնի նկարագրեայ • քանզի ե-
,, սայիան երբայցեբէն Փրկուած լի , կմ Փրկել տն ,
,, կմ Յիսուս ԱՃ ॥ :

Գրէ և սքն ամբոստիոս 'ի Է . Դ . * Որ այն իցէ 'ի գլուխն
,, վերաւորեալ : Սա ինքն է եսայի , զորոյ զկաղմած
,, մարմնոյ կարող եղև գիւրաւ հերձուլ սղոցն , այլ ոչ
,, զհաւատն ցածոյց , և ոչ զհաստատութիւն սղոցն
,, իւր

,, խղեաց, և ոչ զպնդութիւն սրտին երկփեղկեաց ॥
 Պանծալի է և պերճաստուռի սէջն զենոնի վկայի՝ եպսին
 վերոնայու, յասելանդ զեսայեայ * Եսայի յորժամ զքմ
 ,, քարոզէր, կմ՝ այն ինչ զհանդերձելոյ դատաստանէ
 ,, ճառս 'ի մէջ առնոյլ չգէմ՝ ինչեան ժողովրդեան,
 ,, հաագին գաղանուծք շարժեալ 'ի բարկութի բար-
 ,, բարոսամիտ խուժանն հայհոյաց, 'ի գլխոյն 'ի վայր
 ,, հերձուխն՝ անողորմ տանջանօք իբր յերկուս պատա-
 ,, ռեալ ծոճէնա . ուղ և 'ի գլխոյն չեկանջս հրամայիւր
 ,, սղոցել վննէ ցծոծրակն . . . Զորժամ 'ի գլուխն՝
 ,, յընդունարանն ասեմ զգայութեց բողբոյց՝ ճանա-
 ,, պարհ առնէր սղոցն, և ստէպ ստէպ կրճատմամբ ա-
 ,, տամանց զակօսս պատառէր, սահեալ անցանէր՝ ուղ
 ,, ինձ թոճի, խիզարն ստամանմուխ չ շարս ոտամանց
 ,, նք՝ Եւ այն ինչ սղոցին փութով խիզախմանն 'ի սե-
 ,, նեակ անդր սրտին 'ի խոր խաղացուցանէր զգործին,
 ,, անդէն և անդ յորդահոս բլխմամբ աղբերականց չ
 ,, արձակ երակս ծիրանափիւռ ծաւալեալ՝ անձրև յոր-
 ,, դէր քրքրատեսակ . . . Բացան այնուհետև ներքին
 ,, փորոտեաց դեղեցկաշար թանդարանք աղնիւք՝ մաք-
 ,, բութեն քարոզի . . . Այլ բեւիար (մանասէ) որդին
 ,, եղեկիայ՝ այր արեանց և վատնիչ հայրենեաց, կա-
 ,, խարդասարաց առաջնորդ, 'ի մէջ լանջապանակաց
 ,, մաքրափայլ լանջաց յետկար հաւատոցն ժառանգուէ
 ,, քաղաքական քարոզութե՝ զդիճանն մատենից յուզէր ॥
 ,, Եւ հեղինակ անկատար գործոյ 'ի մաքի . ճառ իւր՝ սասէ
 'ի բերանոյ ան առ եմ . * Առաքեցի առ քեզ զեսայի,
 ,, և սղոցեցեր զնա . առաքեցի առ քեզ զերեմիա, և
 ,, քարկոծեցեր զնա . առաքեցի զեզեկիէլ, և ձգեալ
 ,, զնա չ քարինա՝ ցնդեցեր զուղեղն նք ॥ Զայսնի է
 և ասոցոճածն հոգեկիր հոգաորին մերոյ 'ի Բան . Ժ .
 * Որ զի թէ մանասէի փրկութին խոստովանելի է՝ ան-
 ,, տուստ վկայեալ յետ այնքանեաց մեղանաց անբժըշ-
 ,, կականայ . որ արեամբն արդարոց ելից զնոճիրեսայն
 ,, մեծի թաղաւորին հրաշանուն քաղութ հայրենի, ըստ
 ,, մարգարէագիր անսուտ պատմութեն : Որ և զմեծն
 ,, իսկ տեսանողաց՝ բազմերախտիս ձեռնկալուէ՝ խնա-
 ,, մուլթենն պաշտպանութե՝ նախնակիրտ յարկին տես-
 ,, չութե, մանկավարժ ինքեան և նախնի, մեքենայիւ
 ,, մահու սղոցեաց, 'ի յերկուս մատունս խզեալ՝ դժն-
 ,, տակ տանջանօք մաշեաց իբր խորհրդով ապստամբու-
 ,, թեն՝ զլուսոյն փրկանակ կտրեալ . . . և զաղօթկե-
 ,, րացն

„ րացն բազմութի սուսերաւ մահու խողխողեալ . ըն-
 „ տանի դաւաճան , մերձաւոր վառնիչ , հարազատ աւ-
 „ տակիւ , կցորդակից սպանօղ ॥ :

(4) Կեդրենոս գրէ յամի ամ 442 թէ * 'ի լեամի (թէո-
 „ դոսի փոքու) 'ի պէնէադայ բերեալ եղեն (նաւու 'ի
 „ բիւղանդիա) նշխարք մարգարէին եսայեայ , և հան-
 „ գուցան 'ի տաճար սթյն լաւրնախոսի ॥ : Իսկ կոգի-
 „ նոս գրէ յշ ծագման խոք . էրէ . 48 . այսպէս . * Տաճարք
 „ սթյն եսայեայ և լաւրենախոս շինեցան 'ի մարկիա-
 „ նոս կայսերէ և 'ի կնոջէ նրարդբերայ , յորոց 'ի ժա-
 „ մանակս նք մարմինն եսայեայ մարգարէի բերիչ եղև
 „ յեէմէ ॥ : Չոր այսպէս միաբանն քննիչք . որպէս թէ
 առ թէսդոսիւ բերեալ իցեն նշխարքն , և առ մարկիա-
 նոսիւ շինեալ իցեն վկայարանքն :

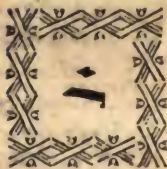
(5) Աստանօր ծանիր , զի որպէս մեանի յօրինակս ինչ
 տօնացուցից , յառաջ քան զաւուս շնորհաւոյն՝ որ ե-
 ոօրեայ կարգեաց զպաշտամունս ոօնի վարդապառին ,
 մինչդեռ միօրեայ էր տօն այլակերպութե յաւուր կիւ-
 րակէի և եթ , անլիթապէս 'ի քչր կատարուր տօն սթյն
 աբրահամու և խորենայ , և անածաթ բժշկացն կող-
 մայի և դամիանոսի . 'ի քչրի տօն յղտիբուզաի վկային ,
 որ է անատուր . և ապա 'ի եչրի տօն եսայեայ մարգա-
 րէի : Այլ քանզի այժմ քչրի և չրի են նորունական ,
 վնյ և տօնք այդց վկայից փոխադեցան 'ի միջոցն յիս-
 նակաց՝ մօտ 'ի կատարած տօնացոցին . վնյ անդ մնայ
 և մեզ գրել զնց վրս :

ՊԿԸՅԸԻԸՆՈՒԹԻՒՆ

Սքնն (Թադէոսի առաքելոյն, և Սանդխտոյ
կուսին, և որոց լը նոք :

Տ. Դէկո. 23 : ՏէրէէԼ. Դէկո. 17. և 23 : Տ.
ւէկո. Բ. Տժէ = Տէէ. և Ղէ = Ղէէ : և Բ.
Տժ4 = Բոք : Խորն. Բ. 30. 31. և այլ պարօն
հայոց, ևս և Լաւէ. պարօ. Եկէղ. Թ. 13. և
այլ 'ի Բ. Լո. և ասոր : (1)

ԸՅԸՍՏԸՆԵԸՅՅ

Հար հոգևոր առաջին սք ա-
ռաքեալն (Թադէոս) էր մի յե-
րեւեաց և 'ի գլխաւորաց 'ի
մէջ եօթանասուն և երկու աշակերտացն
քոի, երկունորակ եղբայր համարել սքնն
(Թովմայի առաքելոյ՝ որ մին է յերկոտասա-
նից (2) : Լա եւ յետ համբառնալոյ փրկչին՝
յորժամ բաժանեցին առաքեալքն վիճակաւ
դժս 'ի մէջ իրեանց՝ գնալ և աշակերտել
զամ հեթանոսս լը նոք բանի, գործակցութե-
անս և երկու աշակերտաց՝ որպէս
Թէ վեց վեց 'ի նոցանէ Թեակից գօլով միոյ
միոյ յառաքելոց, յիշեաց սքնն (Թովմաս զխոռ-
տումն յոի առ աբգար արշամեան արքայ
հայոց՝ առաքել զոմն յաշակերտաց իւրոց առ-
նա

նա զկնի համբառնալոյ իւրոյ՝ առ 'ի լուսա-
ւօրեւ և բժշկել զնա : Սոյ և հաւանութի
սքնս պետրոսի և այլոց առաքելոց առաքեաց
անյապաղ զեղբայր իւր զերանելին թադէոս
իբր առանձին առաքելութիւն 'ի կողմանէ քօի
առ աբգար :

Եւ զ' եկաւորեւ սքնս թադէի 'ի միջագետս
ասորոց և հայոց՝ քարոզէր և սերմանէր
զբանն կենաց իբրեւ 'ի սեսհական միջակի
իւրում, և առնէր նշանս և սքանչելիս ան-
ունամբն յօի . մինչև եկն եհաս յեդեսիա քա-
ղաք , որ և ուռհայ՝ աթոռ թագաւորուէն
աբգարու հայոց արքայի , միանգամայն և
իշխանի օին ասորոց . զի 'ի ձեռս արշակու-
նի թագաւորաց մերոց էին 'ի ժամանակին
համարէն կողմանք միջագետաց : Եւ իջեանս
կալաւ թադէոս զառաջինն 'ի տան տօբիայ
կիստուրիայ բազրատունւոյ՝ մեծի նախարար
րին հայոց , որ հայրենեօք 'ի հրէից անտի
էր . և սկսաւ բժշկել անդ զբազումս 'ի պէս
պէս ախտից և 'ի հիւանդութեց , և լուսա-
ւորեաց զնս երկնային լուսովն՝ 'ի ներգոր-
ծութի շնորհաց հոգւոյն սքն . մինչև ինք-
նին հասցէ լուրն 'ի լսելիս թագաւորին՝ ոյր
վս առաւելապէս առաքեալ էր . ոսկ և եղև
իսկ :

Վանզի լուէւ արքայի զգործս թադէոսի՝
իսկ և իսկ ծանեաւ , եթէ նա է առաքեալն
քօի և 'ի քօի առ ինքն . նմին իրի մեծափա-
փաք կարօտանօք և մեծարանօք հրաւիրեաց
զնա յարքունիս : Եւ իբրեւ յանդիման եղև

ար

արքայի սքն թագէոս , տեսեալ աբգարու տեսիլ սքանչելի 'ի դէմն սք առաքելոյն՝ իբրև նշան երկնառաք հրեշտակի լուսափայլելոյ յամօռստ , զահի հարեալ անկաւ 'ի վր երեսաց իւրոց , և երկիր եպագ նմա : Իսկ սքն թագէոս կանգնեաց զնա , և մատուցեալ եդ ձեռն 'ի վերայ նորա , և բժշկեաց զնա բոլորովին 'ի բաղմամեայ ցաւոց նորա . և լուսաւորեաց զամ զտուն նր քնակախ հաւատով : Բժշկեաց և զաբգիւ ողղի աբգեայ 'ի չար ցաւոց՝ զայրն երևելի 'ի դրան թագաւորին . և օր ը օրէ հրապարակաւ քարոզեալ 'ի քաղաքին առաջի ամ բաղմութեան զհաւատս քնի նր՝ լուսաւորեաց զնա մկրտու թք սք աւազանին հանդերձ թագաւորաւն . մինչ զի ինքնին իսկ թգւորն աբգար լինել տայնուհետեւ քարոզ ճանապարհին ճմարտութե , և յորդորիչ ամցն յամ բարիս :

Ինդ յեդեսիա՝ ուր էր և անձեռագործ դաստառակն քնի առաքեալ վաղագոյն ընծայ առ աբգար , հիմնարկեաց նախ սքն թագէոս , և այն՝ յառաջ քան զայլ առաքեալսն՝ շինել զեկեղեցի , ուր հանգոյց զայն սք դաստառակ . այն տաճար է՝ որ յետոյ նոճիւրեցաւ յանուն սք նաճնի . կարգեաց և քահանայս և պաշտօնեայս . և ձեռնադրեաց եմկս քաղաքին զադդէ կերպասագործն՝ զոր աշակերտեաց , ոմ ափ՝ 'ի տանէ բազրատունեաց . և դրեալ կանոնս զգուշաւորս՝ ետ 'ի նա , և յանձնեաց 'ի նր ձեռս զհօտն նր : Ի պա օրհնեալ սքն թագէի զթա .

Ի .

զԹագաւորն և զհաւատացեալ ժողովուրդնորա , և Թողեալ անդ զամանս յաշակերտաց իւրոց 'ի հոգնոր վերակացութի նց , և 'ի գործակցութի ադդէի հայրապետի , ինքն էառ ը իւր զայլս յաշակերտաց , և դիմեաց 'ի ներքսակողմն հայոց աշխարհին , ունելով և հրովարտակ յաբգարէ առ քեռորդին իւր սանատրուկ , որ նստէր յարտազ դաւառի 'ի շաւարշան քաղաք 'ի Թգրական հովանոցն՝ իբրեւ իշխան արքունի զօրաց , և փոխանորդ արքայի :

Հասեալ անդր սք առաքելոյն՝ քարողէր զբանն կենաց առ ամենեսին՝ նշանօք և զօրութք սք հոգւոյն . մինչև հաւատալ բազմաց 'ի քս , ընդ որս հաւատաց և ինքն սանատրուկ . այլ ոչ կատարեալ սրտիւ՝ . քանզի եղեալէր 'ի մտի Թագաւորեւ 'ի վր ազդին . և գիտէր՝ զի նախարարք դիցասլաշտք չառնուն յանձն զհաւատացեալ Թագաւոր . սորին վասն չետ տեղի և սքյն Թագէի կալմնալ զբազում ժամանակս առ իւր :

Յայնժամ եթող անդ սք առաքեալն զմի յաշակերտաց իւրոց՝ զաքարիա անուն , և ինքն ելեալ շրջէր յայլեայլ կողմանս հայոց մեծաց մինչև 'ի սահմանս աղուանից . և յամեալ ոչ սակաւ ժամանակս՝ եգիտ գրեթէ զամենեսին ընկղմեալս 'ի խոր խաւար հեթանոսութե , և յոյժ սակաւս՝ որք յօժարեացին ընդունել զլոյս անգիտութե . բայց ուր և ետ նմա անձ աշակերտս հաւատոց՝ ձեռնադրեաց 'ի նոցանէ քահանայս . զի արմա

Բ

В

տաւ

տասցի քրիստոնէութիւն գոնէ 'ի ծածուկ :
 Դնաց սքն թաղէոս և 'ի մաժակ դամբաց ,
 որ և կեսարիա կապադովկացւոց . և աշա-
 կերտեալ անդ զովմանս՝ հաստատեաց եկե-
 ղեցի ուրոյն . և ձեռնադրեաց նոցա ենչս զմի
 դմն յաշակերտելոց՝ թէոփիլոս անուն . որում
 յաջորդեցին և այլք զկնի առաքելական
 շաւղօք :

Եւ մինչդեռ սք առաքեալն շրջէր 'ի քարո-
 զութի , մեռաւ երջանիկ թիւորն իւրգար ,
 և սանատրուկ թագ կապեալ անձին՝ թա-
 գաւորեաց 'ի մեծն հայս , և հաստատեցաւ
 անդրէն 'ի հեթանոսական կրօնս իւր . և
 զկնի ստեղծուց 'ի մեռանիլ նաւ անանուն
 որդւոյ արգարու՝ տիրեաց և իշխանութե
 նորա . և եղև ահարկու իշխմամ ամենեցուն ,
 Յայնմ ժամանակի 'ի գալ միւսանգամ սքին
 թաղէի 'ի սահմանս միջագետաց՝ այց առ-
 նել զաշակերտելովքն , պատահեցան նմա
 զճանապարհայն արք հինգ պատուականք և
 թաղաւորազունք , որք գային 'ի հռովմայ
 դեսպանութիւն առ նոր արքայ հայոց սանա-
 տրուկ . և անուն գլխաւորի նոցա խռիւսի ,
 նի ոսկի . սորա իբրև լուան զքարոզութիւն
 սքին թաղէի , և տեսին զնշանսն՝ զոր առ-
 նէր , հաւատացին 'ի քօ . և մկրտեալ 'ի նմա
 նէ՝ աշակերտեցան նմա . և երանելին ոսկի
 ձեռնադրեցաւ քահանայ : Երջեալ սց ըզ-
 ժամանակինչ ի առաքելոյն՝ ի քարոզութի՝ յե-
 տոյ առանձնացան 'ի միայնարան ճգնութե
 'ի լեառն ծաղկէոյ մերձ յակունս եփրատայ .

ուր

ուր և նահատակեցան իսկ յետ բազում ժա-
մանակաց՝ ի սրտաձառս աշակերտելոյ նոցա
դսուքիսսանս :

Իսկ սքն թաղէոս դէմ եղեալ գնաց ան-
դրէն յարտաղ գաւառ՝ հաստատել զառա-
ջին աշակերտեալսն . և թաղաւորն սանա-
տրուկ լուռ լինէր ՚ի ժամուն . քանզի տեսա-
նէր գնչանսն մեծամեծս՝ զորս առնէր երա-
նելի առաքեալն անդէն իսկ ՚ի համձաղօր
բանակսն , և բժշկէր զամախտս հիւանդու
թեց . մինչև եկեալ և բազմաց յարբունա-
կան դրանէն՝ լսէին ՚ի սքն առաքելոյն զքաղ-
ցրաբարբառ քարոզութիւն աւետարանին , և
սքանչանային ի զօրութիւն՝ որք ՚ի ձեռն նք
լինէին . քանզի տեսանէին՝ զի զբորոտս սրբ-
բէր , զկաղս գնացուցանէր , զդէս հանէր ,
և զոմ ցաւս անբուժելիս փարատէր ան-
ոճամբն քօի : Վոյ բազումք հաւատացին ՚ի
քօ , և յաւելան յառաջին հաւատացեալսն :
Ի ոճաւ զայս ամ և դուստր թաղաւորին՝ կոյս
օրիորդ , որումանուն էր Սանդուխտ (ցն սա-
նատրիոյ դուստր) , ծաղկահասակ և տղայ
տիօք , իմանց իբրև ժքամեայ , կմ ժեա-
մեայ ⁽³⁾ , այլ իմաստուն մտօք , վայելչադի-
տակ , և անհամեմատ գեղով երեսաց : Երդ
սա եկեալ ՚ի գիշերի առ սքն առաքեալն՝ նըս-
տաւ առ ոտս նք , և լսէր ախորժ կամօք ըզ-
բան քարոզութեւն աւետարանին , և ուսանէր
միառմի զամենայն փրկական խորհուրդս ,
և քաղցրանայր ՚ի հոգին . անկանէր առաջի
սքն ոտից թաղէի , և արտասուօք համբու-

րէր՝ կարդալով զնա իւր հոգւոյ հայր . և ոչ
 թողոյր զնա զբաղում աւուրս . զի իսպառ-
 վառեցաւ ՚ի սրտէ , և միացաւ ՚ի սէրն քօի :
 Տեսե՛լ սք առաքելոյն զջերմեռանդն գուժ-
 սիրոյ նր առ քօ՝ առեալ մկրտէր զնա յանուն
 հօր և որդւոյ և հոգւոյն սք . և ահա նոյն
 ժամայն եղև նշան լուսեղէն յերկնից ՚ի վր
 սք կուսին սանդխտոյ . և ՚ի միջոյ լուսոյն
 լսելի լինէր ձայն երկնաւոր զոճարթնոց ,
 որք ասէին . զոճարձացիր և ուրախ լեր
 դուստր գովելի և հարսն բարի երկնաւոր
 փեսային : II ինչև տեսե՛լ բազմաց զւոյսն , և
 լուճեալ զձայնն՝ նոյն ժամայն հաւատացին
 ՚ի քօ : I սկ ոմանք ՚ի քրմածողով դիցապաշ-
 տից ընթացե՛լ վազվազակի՝ պատմեցին զայս
 նմ խտերախ թագաւորին իւրեանց սա-
 նատրկոյ : I յայնժամ չարազինեալ անօրէն
 արքային՝ իսկ և իսկ հրաման տայր ունել և
 կապել զթագէոս , և սրամահ առնել զհա-
 ւատացեալսն . և զոմանս ՚ի գլխաւորաց քան
 հարկանել և դնել ՚ի դիպահոջ բանտի . և
 որս և զսանդուխտ :

Եւ իբրև սուր ՚ի վր եղեալ՝ սպանին զբա-
 զումս , անդէն եղև նշան յերկնից . զի ծա-
 գեաց լոյս մեծ և ահաւոր ՚ի վերայ սպանե-
 լոցն վր անոճանն իոն . զոր տեսեալ այլոց՝
 հաւատացին ՚ի քօ . և անկաւ ահ ՚ի վերայ
 անհաւատիցն . և բազումք ՚ի նոցանէ կու-
 րացան յահէ լուսոյ ճառագայթիցն . և ոչ
 իշխեցին ձեռն արկանել ՚ի սք առաքեալն :
 I յայնմ վայրի երևեալ նմա փրկիչն ՚ի բար-
 ձանց՝

ձանց՝ ասէ . պինդ կաց Թագեոս , զի ես չեմք եմ 'ի փրկել զքեզ : Եւ տեսեալ սքն Թագեոսի զվիշտն իւր և զփրկիչն քն՝ լցաւ անսպասում ուրախութե . և անկեչ առաջի նորա հանդերձ արտասուօք ասէր . տէր իմ , և անձ մի Թողուր զիս միայն . զի ահա իբրեւ եկի 'ի բարբարոս ազգս 'ի դուռն Թագաւորիս՝ հրամանաւ և զօրութեք քով , որպէս . և ապացերդ մեզ ելանել և քարոզել զբանն կենաց , և սկսայ քարոզել զբանս սք աւետարանին քո՝ զոր եդիր 'ի բերանի իմում , ոչ կամին լսել . զի և զորս հաւատացինն 'ի քեզ անոր՝ սրամահ կորուսին , և զոմանս գանիւն տանջեալ եդին 'ի բանտի . կամէին և յիս արկանել ձեռն , այլ յահէ փառաց քոյ սասանեալ կորեան , և ոչ կարացին հանդիպել ինձ :

Եւ ասէ անոր . արի՛ , և երեւեաց դոցա , և համբերեա՛ , զի բազում նեղուիք հասանեն քեզ . զի ոչ են ընդունելոց զքարոզութի աւետարանի իմոյ աստ , բայց միայն սակաւք 'ի բազմաց . և ես պահեցից զնս , և առից զնս առ իս . և որք կատարեցան վասն անունն իմոյ՝ տաց նց տեղի 'ի տան հօր իմոյ : Եւ Թագեոս ցտոր . անոր և ես փութամ հասանել 'ի լոյս անութեդ քո , և ընուլ երկնային սիրովս 'ի լուսեղէն փառաց քոյ : Եւ ասէ անոր . խնդա՛ և ուրախ լեր , զի կատարեցից զկամս հայրման քո : և զլոյս ասացեալ՝ օրհնեաց զնա , և համբարձաւ :

Եւ 'ի դիւերին յայնմիկ գնաց ինքնահամսք

առաքեալն ուրախուի մեծաւ 'ի բանտն ար-
քունի, ուր պահելն զսքն սանդուխտ և զորս
լինմա հաւատացեալս 'ի պատուականացն .
և ահա բացան դուռնքն ինքնին, և եմուտ
սքն թաղէոս 'ի ներքս՝ ասելով . խաղաղու-
թի լը ձեզ սիրելիք քօի . զոր տեսեալ երա-
նելի կապելոցն՝ զօրացան յանձինս իւրեանց :
Եւ պա մատուցեալ մեծին թաղէի սու կոյսն
սանդուխտ՝ որ փոխանակ ոսկի կամարաց և
զարդուց արկեալ էր զիւրե զշղթայս, համ-
բուրեաց զկապանս նորա, և ասէ . երանի է
քեզ դուստր երկնաւոր թաղաւորին : Եւ
սքն սանդուխտ համբուրեալ զոտս առաքե-
լոյն՝ խնդրէր անդրէն լսել 'ի նմանէ փափա-
քանօք զբանս կենաց 'ի սփոփանս հոգւոյ
իւրոյ, և առ անարատ պահել զանձն մինչև
խալսու :

Եւ սք առաքեալն բարեյորդոր բանս բար-
բառեւիտէր . զօրացիր և մարտիր զբարւոք
մարտն հաւատոց . դիր 'ի սրտիքում զքօ, և
կարդա՛ բոլորով սրտիւնքով զնա . և հասցէ
քեզ յօգնականութի, և զօրացուցէ զքեզ .
և յամօթ առնէ զհակառակորդսն քօ : Եւ
քաղցրասցի քեզ սէր երկրային և անցա-
ւոր, որ այսօր է՝ և վաղիւն կորնչի, և ոչ ևս
երեւի . այլ հաւատով և յուսով և սիրով քօի
ամրացո՛ զքեզ . և ոչ մերձեսցի առ քեզ չարն .
և ոչ կարիցեն հնարք չարին դրդունել զքեզ
'ի յուսոյն յաւիտենից և յանանց ուրախու-
թեցն, յորս վայելեցուցէ զքեզ լը սքս և
սիրելիս անունն իւրոյ՝ 'ի ձեռն կամաւորնա
հա

Հատակութե , զոր ընդունելոց ես վստան
ունանքքի յոյ և նոյ :

Բստ սմին օրինակի սրտասնդեալ սքն թա
դէի և զամենեսին , և հաստատեալ 'ի սէրն
քոի՝ հրաման ետ լուութք յաղօթս կալ . և
ինքն տարածեալ զձեռս իւր յերկինս՝ ասէ .
Վահանամ զքէն տօր իմ և տօր յս քո՝ միածին
որդի նոյ , որ վստ փրկութե ազգի մարդկան
եկիր յերկիր . հայեաց այժմ յերկնից 'ի պատ
րաստ բնակութե քումմէ յաղախին քո սան
դուխտ , որ ընծայեաց զտղայուի իւր քեզ .
արդ պահեա՞ զսա տօր իմ , և զօրացոյ յառա
ջիկայ հանդէս մրցանացս հանդերձ ընկե
րօքն . և ծագեա՞ զլոյս տօնութե քո 'ի վերայ
սոցա , և արա՞ յամօթ զխաւարակուլ թշնա
մին . երևեցո՞ զնշան զօրութե քո 'ի վտան
գեալս մարմնով . զի քո ես , և 'ի քո ասեղ
անունդ եղիցին զօրացելք մինչև յաւիտեան .
վասն զի դու միայն ես տօնատուծոց , և տօր
տօրանց . և քեզ վայելէ փառք յամի :

Եւ 'ի կատարել աղօթից սքն՝ յանկարծակի
եղև թնդիւն սաստկութեան , և վերացաւ
ձեղուն բանտին . և ծագեաց լոյս յերկնից
առաւել պայծառ քան զճառագայթս արե
գական . և 'ի մէջ լուսոյն ձայն երկնաւոր
աւետեաց՝ որ ասէր առ նահատակսն . Վա
ջալերեցարո՞ւք և պի՞նդ կոցէք , զի ես եկից
և առից զձեզ առ իս . և դու սանդուխտ՝ որ
եկիր զինի իմ , և արհամարհեցեր զերկրա
ւոր պատինս , և կռեցեր զիս հայր , տաց
քեզ զվերագոյն լոյսն , և առաւել պայծառ
քան

քան զբազմաց :

Եւ ի լսելս ընդ կապելոցն զերկնաւոր զճայնն՝ լուծան կապանք նոց , և ողջացան անդամք մարմնոց նոց . և յարուցել փառաւորէին զքն նոց , և ասէին միաբան . Տր յս քս նոց մեր՝ զոհանամք զքոյոյ մարդասիրունդ , որ եկիր յայց և ի խնդիր մեզ կորուսելոցս , և փրկեցեր զմեզ ի դիցապաշտունց , և ետուր մեզ յաղթօղ լինել ի վր աներեւոյթ թշնամոյն , և սիոփեցեր զմեզ քոյով այցելունքդ և այսպիսի սքանչելի երեւմամբ . արդ՝ մեք զի՞նչ կարեմք մատուցանել քում նոցունդ , բայց զանձինս մեր մատուցուք ի հոռ անուշից

հօրդ :

Իսկ բանտապանացն տեսեալ զայն նշանս՝ ընթացան ի դուրս բանտին , և տեսին՝ զի դեռ բաց կային . և սք առաքեալն յաղօթս կայր ի մէջ կապելոց . վսջ զահի հարեւդիւ մեցին ի ներքս , և անկան առաջի սքին թաղէի դողալով և ասելով . և մեք հաւատամք յնոցն քո , զոր դու քարոզես սքդ նոց . ընկալ և խառնեալ զմեզ ի թիւ հաւատացելոցդ . Եւ զարձեալ փարէին զոսիւք նոց արտասունգ , աղաչէին և ասէին . թող մեզ սքդ նոց , զի ոչ ի կամաց , այլ ակամայ պահեաք զճառայսդ նոց ի ծանր նեղութե վս ահի անօրէն թագաւորին . և իբրեւ տեսաք զփառս բարձրելոյն՝ զոր դուն քարոզես , ծանեաք հաւաստեալ՝ զի նա է արարիչ երկնի և երկրի . և մեք հաւատամք ի նա նամ խորհրդովք , և խոստովանիմք զնոցութի նորա . և

ու

ուր որ կարէ այսու հետեւ մեկնել զմեզ 'ի նմա-
նէ , ոչ կապանք և ոչ նեղութիւնք . արդ՝ արի՛
փութաւ սքողայ . և խառնեալ զմեզ ամ տամբ
'ի գունդն քօի . գուցէ մեռանիմք յահէ փա-
ռաց անքո :

Եւ այնժամ գիտաց սք առաքեալն , եթէ 'ի
անէ ան եղև կոչումն նոյ . և քաջալերեալ զօ-
րացոյց զնա . մի երկն չիք ասէ եղբարք իմ ,
զի մարդասէր է անն մեր և ողորմած , և կա-
մի գտանել զամենեսեան՝ որք կորուսելէին
'ի մեղս , ոնկ և դուքդ էիք . արդ սիրեաց զձեզ
զման բազում ողորմութե , և ազդեաց զլոյս
անութե իւրոյ 'ի սիրտս ձեր . հայալ պինդ
կացէք և զօրացարուք 'ի հաւատսն քօի այ ,
'ի մոռացման արկեալ զձեր սնոտի և զգիւնա-
կան մոլորութիւնդ .

Եւ պա ասէ ցնա . արիք աղօթեցէք . և ինքն
հայեցել յերկինս՝ հառաչելով ասէր . Հայր
ան մերոյ յաբ քօի , որսլ կամեցար և ծանու-
ցար սոցա , և կոչեցեր առ քեզ . արդ պահեալ
զսոսա սք աջովդ , և մի տար խոտորիլ յաջ
կամ յահեակ , և բեւեռեալ զսոսա 'ի ջերմե-
ռանդն գութ անութե քո . սրբեալ զսոսա երկ-
նային ազատութիւնդ . զի միաւորեալ բեւեռեա-
ցին 'ի սէր միածնի որդւոյ քո սիրելոյ : Եւ
կատարեալ զաղօթն , առեալ 'ի նմին գիշե-
բի մկրտեաց զնա . որք էին թողով ոգիք երե-
սուն և երեք լո սյր և լո կին՝ 'ի տանէ բան-
տապանացն :

Իսկ սատանայ եղեալ 'ի կերպարանս առն
միոյ , և եկել 'ի բանան՝ կայր 'ի հեռաստա-
նէ ,

Եւ, և ձայն բարձեալ ասէր ցապահապանսն .
 զի՛նչ պակաս էր ձեզ, զի թողիք զմեծ անձն
 արամազդ և զպիսիդոյն, և զմայր անձոցն
 անահիտ զբարերարն հայոց Զիս, և մոլորե-
 ցայք զհետ առն. միոյ հրէի՛ որ ուսոյց ձեզ
 նոր ուսումն, և խաբէ՛լ զմիտս ձեր՝ կորոյս .
 եկայք դարձարուք և պագէք երկիր անահ-
 տայ, և ես աղաչեցից զանձն անձն՝ որ առնեն
 ձեզ թողուի : Զայնժամ տեսեալ թագէտսի
 զխորամանկութի՛ չարին՝ ասէ . ո՛վ բանսար-
 կու չարեաց, լեր յետս դարձեալ թշուառա-
 կան : Եւ լուեալ սատանայի՛ ի ներքուստ
 զձայն սք առաքելոյն՝ ասէր . զձայնդ քո
 լսեմ, այլ գիտեմ ոչ, ո՛ր էս : Եւ սք առա-
 քեալն . և այլ մի տեսցես զճառայս քո՛ ինչ
 ո՛վ աղտեղի և աղիղ՝ չար և անաւթ . մինչև
 յերբ ոչ ամաչես դու յայ . երկիր՝ ի զօրու-
 թէ՛ տն, և երթ յետս չարագլուխ վիշապ .
 Եւ ըսաստեղ առաքելոյն՝ դառա դէն գլխո-
 վին խաւարեալ՝ ոնչ խանձող դժոխական, և
 տանջիւր չարաչար՝ ի հրեշտակաց սք ակնե-
 րև ամենեցուն . և տեսեալ նորահաւատիցն
 զաններեւի տանջանս չարին՝ հաստատէին՝ ի
 հաւատսն քո՛ : Եւ սատանայ լայր դառնա-
 գին, և ասէր . եղուկ եղէ ես, որ յաղթե-
 ցայ՝ ի խաչելոյն, և կորեայ . բայց գիտեմ՝
 զի՛նչ արարից . մտից՝ ի սիրտ իշխանայն, և
 գրգռեցից զնձ հանդերձ թագաւորաւն, զի
 մահո՛ւամբ սրոյ կոտորեսցեն զձեզ առ հա-
 սարակ : Եւ անդրէն սք առաքեալն . երթ
 յետս սատանայ, սաստեսցէ՛ ի քեզ տր : Եւ

նոյն

նոյնժամայն անհետ լինէր չարն . և երթեղ
դրդուէր զթագաւորն և զիշխանսն ընդդէմ
սթցն :

Իբրեւ առաւօտ եղև, խորհուրդ արար Թա-
գաւորն վաղստերն իւրոյ տանդխտոյ, թէ
զինչ պարտ իցէ առնել . վաղստեանն նորա
ոչ կարէր տալ հրաման առ աղէտից գթոյ
հայրունէն, զի յոյժ սիրէր . և ի յիշէն զնա
լայր դառնապէս : Եւ պաշտօնաց զոմն ի նա-
խարարաց՝ երթալ հանել զսանդուխտ ի
բանտէն, և ածել առաջի իւր . յղեաց և զայլս
լէ նմա վաղստեանի՝ յուղել այսր և անդր,
և ձերբակալ առնել զնա իբրեւ մուրեցու-
ցիչ դատերն իւրոյ . զի ոչ գիտէր զինքնակամ
երթնը ի բանտն :

Յորժամ եհաս իշխանն ի բանտն բազում
ամբոխիւ, տեսեալ զգուրս բանտին ի բաց՝
զանրմացու . հայեցեալ տեսանէր ի ներքս
բազմութիւն աւելի բան զոր կարծէրն, և լոյս
սաստիկ շուրջ զնոքոք . և սթ առաքեալն յոմն
կալով ուսուցանէր զբանն կենաց : Յայն-
ժամ պակուցեալ իշխանին և որոց լէ նմա յե-
րեսաց ահաւոր լուսոյն՝ յերկիր կործանեցան
առ դուրս արտաքոյ, և տագնապէին անե-
րևոյթ տանջանօք, և լսէին ձայնս ահեղս :
Իմացեալ սթցն Թադէի զվտանդնց՝ ել ի
դուրս, և եգիտ զնս՝ զի անկեալ Թաւալէին
լէ գետին . եդ ձեռն ի վր, և անուամբ տն
բժշկեաց զնոսա : Եւ անդէն հաւատաց իշ-
խանն, և յիսուն այր լէ նմա . և երայրն մեծ
հրամանատար ամ տանն արքունի, և երկ
րորդ

որդ՝ ԹորուԹէն Հայոց :

Հայնժամ միւսանգամ երեւցաւ սատանայ իբրեւ վարանեալ ոք ի կորուստ անհնարին . և նստեալ արտաքոյ դրաց բանտին՝ խիզազ զծնկով արկեալ լայր դառնութիւն , և ասէր . զմեծ զէն գլխոյս իմոյ կորուսի : Եւ զի սչ կարէր մօտիլ ՚ի բանտն յաչէ երկնաւոր զօրունն , փութով հասանէր յարքունիս՝ շարժել զԹգրն ի գէմ հաւատացեւոցն : II Եւ Եֆէ լսել արքայի զիրան՝ որ եղեն , զշարեցաւ յոյժ , և հրաման ետ սրով սպանանել զայնոսիկ՝ որք աշակերտեցան բանիցն Թադէոսի : Եւ կատարեցան յաւուր յայնմիկ ոգիք երկերիւր՝ արք և կանայք . և եղև ՚ի տեղուջն ձայն ահեղ և Թնդիւն երկնաւոր զօրացն , որք իջել ողջունէին զսք նահատակսն . յորոց երկիւղէ բազումք յանօրինացն կորեան :

Իբրեւ եղև գիշեր , կայր լոյսն երկնաւոր համատարած ՚ի վր՝ սք վկայիցն : Հայնժամ յղեաց սքն սանդուխտ զոմանս ՚ի հաւատարիմ պաշտօնէից իւրոց ՚ի տուն իւր գաղտ ՚ի հօրէն իւրմէ , և ետ բերել բարակ կտաւս . և առել ինքնին զմարմինս սք . ընկերաց իւրոց՝ ամփոփէր զնոսա համբուրելով արտասուօք , և ասելով . երանի է ձեզ եղբարք իմ և քորք , որք արժանի եղէք երկնաւոր ուրախութեցն . յիշեցէք և զիս զաղախինս ձեր : Եւ տարեալ Թադէր զնս ՚ի ձեռն սպասաւորաց իւրոց մօտ յապարանս իւր . և տայր ըզգուշութիւն զի մի ոք գիտասցէ յարքունի տանէն . և ինքն փութով հասանէր ՚ի բանտն :

Եւ

Եւ գտեալ զՍր առաքեալն յաղօթս՝ շուրջ
պատե՛լ սքանչելի լուսով, դիմեաց սքն սան
դուխտ յոտս նորա, և համբուրէր զգարշա-
պարս առնն իւյ . հեղոյր արտօսը բազում,
և ասէր հառաչմամբ . տէր իմ և հայր, որ
գտեր զիս զմոլորեալս, և ծանուցեր ինձ
զերկնաւոր իմն իմ զքո զմիածին որդին իւյ,
այժմ աղօթեա՛մ վ՛ս իմ, և օրհնեա՛մ զիս . զի
և ես փութացեալ հասից ընկերայն իմոց՝
որք կատարեցան ՚ի քո, և եղէց արժանի տե-
սանել զիմն քո՝ քե հանդերձ : Եւ տեսե՛լ
Սր առաքելոյն զարտասուս սքյ կուսին սան
դըխտոյ, և զժերմեռանդն փափաք սիրոյ նր
առ քո, ասէ . երանի է քեզ դուստր երկնա-
ւոր Թագաւորին . համբերեա՛մ սակաւ ժա-
մանակ, և առ ժամայն տեսանես զլոյսն իմ

արարածոյ :

՚Եւ յնպէս քաջալերէր և զմնացեալսն ՚ի հա-
ւատացելոց՝ ստելով . պինդ կացէք, զի
այժմ առնուք զլուսեղէն պսակն : Եւ ՚ի կա-
տարել նր զբանսն՝ մատուցին առաջի հաց .
և նա առեալ զհացն՝ օրհնեաց և ետ սքյն
սանդխտոյ և ընկերայն . ճաշակեաց սակա-
ւիկ մի և ինքն . և իբրեւ յարեան, օրհնե-
ցին և գոհացան զսք երրորդութն . և կրն-
քե՛լ զանձինս նշանաւ սքյ խաչին՝ ննջեցին :
Եւ առաքեալն Թագէոս կայր յաղօթս, և
ասէր . իմ իմ հայր իմ մերոյ յժի քոի,
չեմ բաւական գոհանալ զառաւ որորմութ-
քումն, որ կոչեցեր զիս զանարժանս ՚ի կո-
չումն առաքելութե, և սրբեալ մաքրեցեր
և

և արարեր զիս տաճար Ծա հոգւոյդ • և ետառ ինձ վիճակ զՅս զայս՝ քարոզել զբանս օր աւետարանի քո • զի որ հաւատասցեն՝ ի Ծա ահեղ անունդ քո, կատարելն ընկալցիս զնո՝ ի հոտ անուշից՝ ի լոյս անութեդ քո, և խառնեսցես զնո՝ ի հրեշտակերամ զաստ վերին բանակացն • Ի նկալ և զմեզ պատա, րադ ի հոտ անուշից անութեդ քո • պահեա՛ և զտղայս զայս սանդուխտ, զի է՝ Ծա կուսու, թիք • և տուր համբերութի սմա՝ կատարել քաջութիք զհանդէս մարտիրոսական ընթացիցն, և առնուլ զանթառամ պսակն լուսոյ ի գլուխ իւր՝ փոխանակ անցաւոր և եղծա, նելի պսակի ի տան հօր իւրոյ :

Եւ յաղութել անդ սքին թադէոսի՝ երեւաբ անդրէն փրկիչն ասէ • խաղաղութի լի ձեզ սիրելիք իմ • Եւ տեսեալ առաքելոյն զմոր՝ անկաւ՝ ի վր երեսաց իւրոց, և երկիրեպադ նմ • և ասէ փրկիչն • Եւ ունայ աղութից քոյ, և զոր ինչ խնդրեցեր յինէն՝ ետու քեզ • և կու տարեսցիս մարտիրոսական հանդիսի՛ հանդերձ սանդխտով և այլ աշակերտելովքդ • և ծագեցից զլոյս անութե իմոյ՝ ի վր ոսկե, րաց ձերոց • և որք կատարեսցեն զյիշատակս ձեր, և նո՛ւնքս նո՛ւիրեսցեն ուխտից վստն, ունն իմոյ, լուսոյ խնդրուածաց նոյ, և ա, րարից զնմա՝ առաւել վս քո :

Հայնժամ ասէ թադէոս ցփրկիչն • ան իմ և ան իմ՝ գիտեմ, զի սիրեցեր զիս, և ոչ թա, դեր զիս • մի թողուր աղաչեմ և զայնոսիկ՝ որ ինի հաւատացին՝ ի նր անունդ քո • և պա, հեա՛

հեա՛ զնա աջով քոյեա մահուան իմոյ . և մի
անտես առնէր զվիճակ . քո զայս , զոր ջնոր
հեցեր ինձ նոր իմ . փարատեա՛ զխաւար կռա
պաշտու թէ՛ ի բարբարոս ազգէս ահեղ լու
սով անու թէ՛ ք , և մի առնէր գոցալն ա
նորէն դործոց իւրեանց . զի մոլորեցոյց զգո
սա բանսարկուն չար . արա՛ զնա յամօթ և
հալածական . և վիճակեա՛ զքնակիչս Ֆիա
քեզ ի ժողովուրդ յաւիտենական՝ լինել ի
հօտս երկնաւոր գաւթիդ . զի միաբան փա
ռաւորեսցեն զսբ անու թի՛ քո անուշահոտ
վարուք իւրեանց :

Եւ ասէ նոր . լուսայ և այդմ աղաչանաց քոց .
ոչ թողից զհաւատացեալս ի ձեռաց իմոյ
մինչև ի վախճան Ֆի , և ոչ զվիճակ բաժնի
քո . այլ փութով կատարեցից զկամս քո , և
այց արարից դոցա՛ ընտրել ինձ ժողովուրդ
անպահական , և տաց զաւետիս իմ՝ ի միտս նոյ .
հայեցայց ի դոսա , և ողորմեցայց դոցա . և
գու իննդա՛ և ուրախ լեր : Եւ զայս ասացել
օրհնեաց և վերացաւ :

Եւս մատուցեալ սբ առաքեալն՝ զարթոյց
զհաւատացեալսն և զաշակերտան իւր և զա
ղախինն քո զսանդուխտ , և սրատմեալ նոյ
զանսին և զխոստումն իմն՝ զուարթացոյց
զսիրտս նոյ . և ասէ , աղօթեցիք : Եւ սկսաւ
ինքն սաղմոսել . օրհնեցից զնոր յիմ ժամ .
որում ձայնակից լինէին առհասարակ . և
կատարեալ և այլ սաղմոսս բազում , փառա
ւորէին զանձ ուրախութի մեծաւ և քաղցր առ
առաւօք : Եւ իբրեւ դադարեցին յաղօթից ,
դար

դարձեալ ասէր ցն՝ առաքեալն . պինդ կացէք և համբերեցէք , զի այժմ առնուք ըզպսակն լուսոյ 'ի գլուխս ձեր : Եւ հայեցել 'ի սէն սանդուխտ' ետես զերեսսն քարտառնօք լի . և ասէ . մի վատասրտիւր դուտոր , և մի երկնչիւր . զի 'ի կարծիս եղև' թէ գուցէ յերկիւղէն լայր Եսկ երանելին սանդուխտ լի հոգւով և վառեալ սիրով փրկչին ետ պատասխանի , և ասէ . տէր իմ և հայր հոգւոյ իմոյ՝ ոչ եմ վատասրտեալ , այլ՝ ցնծամ և ուրախ եմ . և փութամ ժամ 'ի ժամէ տեսանել զքոն իմ . և երբ իցէ՝ զի գնամ առ նա , և լինիմ առաջի նր յամ ժամ . զի կարի անձկացել եմ տեսանել զլոյսն երկնայինս : Եւ այն ժամ ուրախ եղև յոյժ օք առաքեալն , և առնէ ցնա . երանի քեզ քոյր իմ և դուստր , զի այժմ հասանես՝ առ որ անձկացեալն ես . և առնուս զպսակն լուսեղէն 'ի գլուխ քո , և լինիս յանդիման առաջի նոյ երկնաւոր թագաւորին . զի սարգերես և պանծալի լինիս , և գեր 'ի վերոյ գտանիս քան զբազումս վաջերմեռանդն գնացից քոց :

Ետ այսորիկ իբրև առաւօտ եղև , եկին հասին իշխանք և սպասաւորք թագաւորին 'ի դուռն բանտին . և հանել արտաքս զսէն թաղէոս և զայլ քրիստոնեայսն՝ որ 'ի բանտին , ածին կապանօք յապարանս թագաւորին . ընդ որս և զկոյսն սանդուխտ արձակ : Եւ 'ի մտանել նոցա 'ի գաւիթն արքունի , ձայն եբարձ սրբուհին սանդուխտ , և սքանչելի համարձակութիւն իբրև յատենի արքայական

ական տան իւրոյ խօսել սկսաւ առ երանելի նահատակակիցս իւր, և ասէ . եղբարք իմ, պի՛նդ կացէք և զօրացարձք ՚ի քո . զի ոչինչ են սպառնալիք երկրաւոր (Թադաւորացս . յայն միայն հայեցարձք, յոր հաւատացիքն . յերկնաւորն, նմա՛ տուք զմիտս և զխորհուրդս ձեր, և նա տայ ձեզ զօրութիւն . զի նա միայն է անձ, և չի՛ք այլ ոք . նա պահեսցէ զձեզ ՚ի սնոտի և ՚ի խաբէական պատրանացս :

Եւ մինչդեռ խօսէր ընդ ինդրեաց ՚ի ներքս Թադաւորն . զսէն սանդուխտ . և իբրեւ եմուտ կոյսն, ասէ ցնա արքայ սանատրուկ . մօտ եկ առ իս դուստր իմ, և հօրս որդի սանդուխտ, և համբուրեցից զքեզ . իսկ Երկոյսն ոչ հայեցաւ ՚ի նա, և ոչ գնաց մօտ . այլ կայր իբրեւ հեզիկ գառն առ ՚ի դատիլ : Եւ Թադաւորն . ուրացա՛ր զիս որդեակ, և զմոլորեցուցիչն զայն սիրեցեր . ասեմքեզ . եթէ ոչ դառնաս ՚ի յամառ մտաց քոց, երդունեալ յանձնն ան, չար մահո՛ւամբ կորուսից զքեզ և զնա :

Պննի ետ սանդուխտ հոգելից բարբառով, և ասէ . զոր դու մոլորեցուցիչ կոչես, նա եղև ինձ անմոլար առաջնորդ ՚ի ճանապարհս ճշմարտուե, և փոխեաց զիս ՚ի խաւարէ ՚ի լոյս . և ծանոյց ինձ զմորն իմ և զհայր՝ զարարիչն երկնի և երկրի, և զորդին միածին, և զսէ հոգին՝ որ ՚ի նոցունց . և արդ ես փութամ առ անձն իմ քո, որ անձն է անձնս, և Թէր Թէրաց, լոյս և կեանք անմարարածոց :

Պ.

C

Թա.

(Թ) Կազառն ասէ . ո՞վ է նա՝ զոր կոչես ան-
 և հայր : Սանդուխտ ասէ . Լ՛ծ նա է ան ,
 որ արար զամ յոչնչէ , և հաստատեաց զամ
 արարածս բանիւ բերանոյ իւրոյ . այլ ձեք
 մոլորեչ են միտք , և խաւարեչ խորհուրդք ,
 զի թողեալ զանձ զհաստիչն ձեր՝ որ զձեզ
 յոչնչէ արար , պագանէք երկիր սերունակա-
 նաց կոոց մեռելոտեաց , որ ոչ տեսանեն և
 ոչ լսեն , յորս բնակեալ են նոքին իսկ դեք՝
 որք խաւարեալ կուրացուցին զմիտս ձեր , և
 կորուսին զողիս ձեր՝ առնելով զձեզ որդիս
 գեհէնին . որն և ունիք երթալ ՚ի խաւարն
 արտաքին գործակցաւն ձերով սատանայիւ ,
 ուր լալ աչաց է և կրճել ատամանց :

Յայնժամ սրտմտեալ թագաւորին՝ ետ ապ-
 տակել զնա և գանել . և մուտացեալ զգութ
 հայրութեն՝ ասէ . կապեցէք զդա և քերե-
 ցէք երկաթով , և հրով այրեցէք զքերանս
 մարմնոյն : Եւ մատուցեալ դահապեան
 կապեաց զսքն սանդուխտ . և սկսան դա-
 հիճքն պատրաստել զգործիս տանջանաց :
 Յայնմ փոյրի ընթացեալ ոմն ՚ի հաւատացե-
 լոցն՝ պատմեաց սթի առաքելոյն , զոր պահե-
 ին ՚ի փոքր ձորակի՝ ոչինչ հեռի ՚ի տեղու-
 ջէն , եթէ զսանդուխտ կապեցին և կամին
 չարչարել : Եւ սթ առաքեալն յարտասու-
 եղեալ ասէր . ի՞նչ իմ յսքս հայեաց յաղա-
 խինքո , և զօրացո՞ զնա . և արա՞յա՞մթ ըզ-
 չար թշնամին ճշմարտութե :

Իսկ սթն սանդուխտ մինչդեռ կայր կապեչ ,
 և ձեռն արկեալ կամին քերել , գօչեաց
 յեր-

յերկինս արիաբար , և ասէ . Ինչ իմ յա քո
 փութա՛մ հաս ինձ յօգնականութի , և ծանի-
 ցեն ամենեքին զամենազօր Խորութիդ քո .
 զի դու ես իմ հայր և արարիչ , ապաւեն և
 կեանք . մի թողուր զտկար ոչխարս հօտի
 քո : Եւ յաղաղակեւեւանդ սթյ ազըկանն մե-
 ծաբարբառ , եղև յանկարծակի շարժումն ,
 և ծագեաց լոյս յերկնից . և եղև ձայն 'ի
 վերուստ՝ որ ասէր . քաջալերեա՛մ դուստր իմ ,
 զի Էքեզ եմ 'ի փրկել զքեզ : Եւ նոյնժա-
 մայն լուծան ինքնին կապանք նր , և 'ի լու-
 ալ փայլատականցն շանթահարեւ ի կորեաւ
 դահապետն , և բազումք Է նմա . և պա-
 տեաց ահ զամենեւեան թագաւորաւն հան-
 գերձ , զի կարծէին առհասարակ 'ի կորուստ
 մատնիլ :

Յայնժամ արձակ գտեալ սթյն սանդխտոյ՝
 եւ ազատարէն յատենէ անտի , և փութացել
 եհաս 'ի տեղին՝ ուր պահէին զսբ առաքեալն .
 և եկեալ փարէր զտաիւք նր , և ասէր . տէր
 իմ և հայր հոգւոյ իմոյ՝ ահա զիս քո փութով
 արձակեաց 'ի կասարանաց . և յամօթ արար
 զսատանայ և զարքանեակս նր . և յարու-
 ցեալ գահացան միաբան զայ :

Յայնմ փայրի գայր իշխան օմն հրամանաւ
 սանաւարկոյ , և անկաներ առաջի սբ առաքե-
 լոյն՝ ասելով . Թագաւորն ինքնին յղեաց զիս
 առ քեզ , և ասէ . մեզայ քեզ և այն քում .
 Թող մեզ , և ագօթեա՛մ , զի անցցէ բարկուի
 ահեղ սաստկութեն , զի կորնչիմք իսպառ .
 և զոր ինչ կամիս դու՝ առնեմք . հրամայ-
 եաց

եաց արքայ և զձեզ արձակել 'ի կապանաց :
 (Կայնժամ յաղօթս եկաց արտասուօգ թա-
 դէոս , և ասէ . հայր տն մերոյ յոի քոի հայ-
 եանց 'ի ժողովուրդս քո , և մի առնել լը դա-
 ցա մեղանաց . թող դոցա տը , զի ոչ գիտեն
 զի'նչ գործեն : Եւ 'ի կատարել սղին զա-
 ղօթս՝ լուծան սքանչելեօք կապանք ամ հաւ-
 ւատացելոցն . և գադարեաց ձայն ասեղ
 շարժման :

Եւ իբրեւ զահի հարաւ իշխանն լը իրսն՝ որ
 եղեն , ասէ ցնա առաքեալն . մի երկնչիր ,
 երթ պատմեա՛ թագաւորին քում , զոր ինչ
 տեսերդ : Եւ նա երթե՛լ ասէ ցթագաւորն .
 տեսի զառաքեալն արքայ՝ ոչ ուղ մարդ , այլ՝
 առաւել քան զմարդ . և լոյս շուրջ զնովաւ .
 և որպէս աղօթեաց՝ էանց ամ ցասումն յեր-
 կրէս : Իսկ թագաւորն գրգռեալ 'ի չարէն՝
 ասէ . միթէ նա՛ անցոյց զբարկութիւն . այլ
 արամաղդ և անահիտ մեծ անքն , որ են շի-
 նութի Ֆիս և փառք թագաւորացս : (Կայն
 ժամ ելե՛լ իշխանին յերեսաց արքայի իբրեւ
 զայրացե՛լ՝ գնաց ինքն անդրէն առ սղն թա-
 դէոս , և հաւատաց 'ի քո , և մկրտեցաւ ամ
 տամբ իւրով . և կոչեցաւ անուննր սամուէլ .
 փոքրեաց զհերս իւր , և եղև աշակերտ Ծր
 առաքելոյն :

Իբրեւ զայն լուաւ թագաւորն , ընկզմեցաւ
 'ի խոր արտմութի և 'ի դառնութի մաղձի .
 զի էր այրն երեւելի , և մոգք խորհրդական .
 և ոչ գտանէր նման նր 'ի մէջ Ֆիս հայոց :
 Ի պա առ չժուժել սրտմտութեն՝ հրաման
 ետ

Եւ տ սանատորուկ վարել բւեռս հրացեալս ի
աւս նորա , (կմ ի ոտս , ցմ 'ի ներբանս ոտից
նր .) և այնպէս կատարեցաւ երանելին սա
մուկել 'ի քս : Ինդ նմին նահատակեցան և
քանի մի աշակերտք առաքելոյն՝ որք ի նմա
իսկ եկել էին , և որք յձէն հայոց ընտրելք
յաշակերտութիւնն , յորոց միոյն անունն էր
իւրայէլ . քանզի և զսոսա չարչարեալ՝ զո-
մանց զլսուունս ծնգաց հրացեալ երկաթով
ծակեցին , և զոմանս սրով սպանին . և կա-
տարեցան յաւուր յայնմիկ ի նմութեան հա-
տակք . և եղև նշան լուսոյ 'ի վր նց , և ահ
սաստկութե 'ի վր անօրինացն :

Եւ 'ի հասանել գիշերոյ՝ եկեալ Եթ առա-
քեալն հանդերձ կուսիւնն սանդիստով և այ-
լովք ևս ուխտընկալ հաւատացելովք , էառ
զմարմինս նահատակացն , և պատեաց պատ
աւանական հանդերձիւք՝ իւղովք և խնկօք ,
զորս պատրաստեալ էին հաւատացեալ կա-
նայք և նաժիշտք սանդիստոյ . և եւ 'ի փոքր
ձորակին՝ ուր էին օթեվանք նց . և ետ զգու-
շութի , զի մի ոք յանհաւատից գիտացէ :
Եւ յայնժամ խնդակից եղեալ սանդիստոյ կու-
սինն ասէր ցառաքեալն քսի . երանի է քեզ
աբ իմ և հայր , զի զգազումս արարեր ար-
ժանի քծական պսակին : Իսկ ցնա առա-
քեալ . երանի ևս քեզ է , որ արժանի եղեր
յղարկել զնս . խնդա և ուրախ լեր , զի և
դու փութով հասանես առ քս :

Իսկ սրբուհին սանդուխտ ևս քան զևս բոր
բոքեալ սիրով փրկէին՝ 'ի նոյն սէր վառէր և
զնմ

զնամ հաւատացեալուն զարօ և զկանայս . քա-
ջալերէր և մխիթարէր զնա , յանձանձէր և
սփոփէր . կերակրէր զնա հացիւ , և զգեցու-
ցանէր հանդերձիւ , և ոչ ինչ առնէր նոյ պա-
կաս . և առաքելաբար քարոզէր զբանն կե-
նաց . և դարձուցանէր զբազումս յոնհաւա-
ռոյց 'ի սբ հաւատս՝ առնելով նշանո և ըս-
քանչեւ լիս անուամբն քոյ :

Յայնժամ հաւատաց և կին ոմն աղնոնա-
տոհմ և մեծատուն 'ի մերձաւորաց Թադա-
ւորին՝ զարմանդուխտ անուն , ձմտամբ իւ-
րով . և առեալ սբյ առաքելոյն մկրտեաց
զնա՝ ոգիս երկերիւր : Եւ լոնեալ Թադաւ-
րին՝ տայր հրաման զզարմանդուխտ միայն
սպանանել սրով . և իբրեւ կատարեցաւ երա-
նելի կինն , եղև 'ի վր նր նշան . և բազումք
'ի տեսողացն հաւատացին :

Իսկ սանատրուկ արքայ իբրեւ իմացաւ զայն
նամ , ոչ գիտէր՝ Թէ զի՞նչ արասցէ . մրմուռոյր
իբրեւ զառիւծ 'ի վր սբյն սանդխտոյ , և ա-
սէր . նա՛ զամենեւեան առաւել մոլորեցու-
ցանէ . վոյ և ոչ ևս ինսոյեալ 'ի դռստր իւր՝
հրաման տայր , զի՛ 'ի վաղիւն անդր սրով սպանե-
ցի : Եւ լոնեալ սբյն Թադէի զհրաման անա-
րէն Թադաւորին՝ աղօթէր առ քո զնամ զգի-
շերն վո սբյն սանդխտոյ : Իբրեւ եղև առա-
ւօտ , եկն անկաւ սանդուխտ առ ոտո առա-
քելոյն , համբուրէր և ասէր . Տէր իմ , խոր-
հէի 'ի սրտի իմում ընդ երեկս աւուրն , Թէ
զի՞նչ արասցէ ինձ քո լոյսն իմ . և այն ինչ
եղէ 'ի քուն յայսմ գիշերի , լոյս սաստիկ ծա-
ղեաց

Գեաղի 'ի վր իմ. և 'ի մէջ լուսոյն այր մի լուսազգեստ, զորոյ ոչ կարէի առնուլ զկատաբեալ նմանութի յառաւել լուսոյ ճառագայթիցն. ճայնեաց զիս, և ասէ. սանդուխտ արի՛ փութա՛, և զգեցիր զլոյս իմ. Եւ ես յարտասուս եղեալ ահի՜ և խնդութեամբ՝ ասեմ. ձր իմ չեմ արժանի. և ոստելով զգեցոյց ինձ զլոյսն ող զվերարկու. եդ. և պսակ լուսեղէն 'ի գլուխ իմ, և զարդարեաց զիս լուսեղէն զարդուք, և ես հիացել կայի. Եւ ասէ ցիս. ուրախ լեր սանդուխտ, ոչ երողից զքեզ. և յանկարծակի եղև թնդիւն ահեղ, և զարթոյց զիս. և ես յարուցել փառաւորեցի զքո՛ւ անձ, որ արժանի արար զիս այսպիսի սքանչելի տեսլեան :

Օ այս անձ լուսեղ՝ իմացաւ սքն թաղէոս, թէ այսօր փոխի կոյսն յձէ, և զգենու զփառս լուսեղէն դասուց հրեշտակաց, և առնու զպսակն նահատակութե՛ 'ի գլուխ իւր : Եւ յարտասուս եղել սքառաքեալն՝ ասէ. երա նի է քեզ սանդուխտ, զի այն՝ որ երևեցաւ քեզ, ինքն քո է. վո զի ետես զջերմեռանդն դու՛թ սիրոյ քո առ ինքն, վո այնորիկ երևեցաւ քեզ, զի առաւել հաստատեցէ զքեզ 'ի լոյս անութե իւրոյ. և լոյսն՝ զոր զգեցոյց քեզ ող վերարկու, և պսակն լուսեղէն՝ զոր եդ 'ի գլուխ քո, զայն յայտ առնէ, զի երողես զթանձրամած մարմին քո, և զգենուս զլոյսն երկնաւոր, և արժանի լինիս առնուլ 'ի գլուխ քո զպսակն լուսոյ մարտիրոսական յաղթութե. և զարդարեալ վերագոյն լու-

սով, և բնակելի լի լոյս նստութեն՝ յամփամփ
կաս յուրախութե վերին լուսոյն : Եւ որ ա-
սացն քեզ, թէ խնդան և ուրախ լեր՝ զի ոչ թող
զից զքեզ . զի անմեկնելի է քո՝ ի սիրելեաց
իւրոց , և ուրախ առնէ զամենեւեմն՝ որ կան
՝ ի սէր նստութե նորա :

Եւ յորժամ լուաւ աշն սանդուխտ զպատ-
մութիւն զքանչելի տեսլեանն , զեզոյր սիրտ
նորա ՝ ի խնդութենէն . և լցեալ քաղցր
արտառուօք՝ անկանէր առաջի ոտից առաքել-
լոյն , և ասէր . երանի է քեզ հայր իմ , որ
ծնար զիս վերստին , և ուսուցեր ինձ զլոյսն
կենդանի զքո . զի դու եղեր ինձ ճանապարհ
կենդանի , և դեզ անմահութե . արդ խըն-
դրեա ՝ ի քոէ . զի փութով ժողովեացէ զիս
առ ինքն : Եւ ասէ սքառաքեալն . ահա փութ
թով հասանեա ՝ ի լոյսն կենդանի , առ որ
անձկացեալն ես : Եւ սէր սանդուխտ . տէր
իմ ազալեմ զքեզ , մինչ փոխիմն՝ մեա կայցեա
առ իս . զի ոչ կարեմ ժուժալ ՝ ի հոգեւոր սի-
րոյ քո :

Յայնժամ յարուցել կացին յաղօթս . և համ-
բարձել թագէի զձեռն իւր՝ ասէր . Յիշեա՛
ղաղախին քո ար , և տուր սմա համբերութի
՝ ի պատերազմիս այսօր , և արա՛ յամօթ զթշ-
նամին . զի ծանիցեն նմ հաւատացեալք , թէ
դու միայն ես նստ յերկինս ՝ ի վեր , և յերկիր
՝ ի խոնարհ : Եւ դարձել ՝ ի սէր սանդուխտ՝
օրհնեաց զնա և ասէ . պինդ կաց , և զօրա-
ցուցէ զքեզ քո : Եւ ահա յանկարծակի հա-
ւին բարբարոս իշխանքն զօրականօքն հան-
դերձ

դերձ յօթեանս նոցա . իսկ սք առաքեալն ելեալ գնայր ը մէջ նց . և նց կալեալ զերա նելի կոյսն՝ տանէին ՚ի տեղի սպանմանն . բայց սքն թագէտս՝ որ ոչն երևեալ անհաւատիցն , մօտակից եղեալ սանդիսոյ՝ գնայր ը նմա , և քաջալերել զերանելին ՚ի քս յս : Եւ ՚ի ճանապարհի դահճապետն և որք ընդ նմա ահարկանելով սպառնային կուսին , և առէին . փոխանակ զի թողեր զանձնն , և ահա համարհեցեր զմեծ թաղաւորն մեր զհայրն քո , և առ ոտն հարեալ զտիկնութի քո՝ գնալ ծառայեցեր նոյն քրիստոնէից , և եղեր թշնամանք հայոց Յիս , վսկ չարամահ սպանցուք զքեզ : Իսկ սքն սանդուխտ հայեցել յերկինս՝ աղաղակել և ասել . նոր յս քս հաս յօգնականութի ՚ի պատերազմիս , և զօրացն զիս ՚ի ժուժկալութի պնդութե՝ մեռանել վս անունսդ քո մեծի . և ընկալ և խառնեալ զիս ՚ի գունդս ոքց քոց , և ՚ի թիւն այնոցիկ՝ որք սիրեցին զքեզ , և հաճոյ եղեն անունդ քում . որոց փառաւորել են մահք իւրեանց առաջի քոյոյ նորութեդ :

Եւ իբրեւ մերձ եղեն ՚ի տեղի կատարմանն , առէ սքն սանդուխտ ցղօրականս . համբերել ցէք սակաւիկ մի , զի կացից յազօթս առ նորն իմ և ան . և նք չիշխեին առել ինչ ըդէմ : Եւ յայնժամ ամբարձել կուսին զաչս իւր յերկինս՝ առէ արտասունախառն պաղատանօք . Եւ յոր երկնաւոր սիրելի որդւոյ քո յսի քսի նմա մերոյ և փրկչի , հայեաց յերկնից ՚ի սրբութե քումմէ , և արա՛ առ իս զգութ մարդա

դասեր շնորհաց քոց , և ընկալ զազախին քո
յանուն որդւոյ քոյ սիրելոյ 'ի հոտ անուշից .
և արա՛ զիս արժանի երկնաւոր լուսոյ անու-
թե՛ք , վայելել յանապատ և յաւիտենական
բարինս՝ զոր խոտաղար սիրելեաց քոց :

Վսպ հրաժարեալ 'ի սէյ առաքել լոյն՝ ընկալ
լաւ զօրհնութի 'ի նմանէ . և զուարթութիւն
մատուցեալ 'ի տեղի հանդիսին՝ ասէ ցարբա-
նեակս չարին , արի՛ք կատարեցէ՛ք զկամս հօրն
մերոյ սատանայի . և զայս ասացեալ՝ մատուց
երջանիկ կոյնս և անարատ որոջն քնի ինքնին
կամաւորութիւն զպարանոցն 'ի բերան սրոյ :
Եւ այն ինչ ձգեալ դահձին զսուրն՝ կամէր
սպանանել զտանգուխտ , եհար զդահձա-
պետն և սատակեաց զնա : () այն իբրեւ տե-
սին բարբարոսքն , լցան յիմարութիւն չարու-
թե՛ն , և զայրազնեալ կատաղեցան . վսպա-
ռեալ զսուրնն միաբան դիմեցին 'ի վի՛ր կու-
սին . այլ անդէն միմեանց պատահեալք՝ զի-
րեարս կտորելին :

Իսկ աղախինն քնի կայր յաղօթս , և աղա-
չէր՝ զի մի՛ զքեկեցի 'ի նահատակութե՛ն , այս-
պէս ասելով . Տէ՛ր քո ընկալ զիս 'ի յարկսդ
յաւիտենից , զի ցանկամ և ուրախ եմ լին չար-
չարանս և ընդ մահ՝ որ վստանանդ քո . որ
զօրացուցեր զիս յաղթել այնոցիկ՝ որ մար-
տեան ընդ իս . զի քո է յաղթութիւն . և քեզ
վայելէ փառք յաւիտեանս , ամէն . () այնմ
վայրի պատանի ոմն 'ի զօրականէ անտի եհար
սուսերառ զկուրծս երանելի կուսին . և ել
արին յորդ , և բուքեաց հոտ անուշութեան .

և

և անդէն աւանդեաց զողին 'ի քս բարի խառ
տովանուք պանծալի վկայուհին սանդուխտ,
որ և առաքելուհի և կուսամայր հայառա-
նեայց . զոր և արժան է նախաձկայ անձա-
նել 'ի մէջ ամ գառուց կուսանաց վկայելոց ,
ոնց կողի հասարակ կարծեօք սրբուհին թեկ-
զի աշակերտառաքելոյն պօղոսի . բայց հառ-
տառուք երեւի մերս սանդուխտ յառաջ քան
զնա պատկեալ վկայութիւն , և այն 'ի ծաղկա-
հասակ մանկութե :

Այդ ինչ կատարիլ ծրայն սանդուխտ ' ծաղեաց
յերկնից իբրեւ սիւն լուսոյ . և եղև շար-
ժումն , և ձայն ահեղ երկնաւոր զօրաց ' որք
օրհնէին զնա . և եկաց սիւն լուսոյն 'ի վի-
ճք մարմնայն զերիս տիւն և զերիս գիշերս .
և հաւատացին յաւուրսն յայնոփիկ ոգիք իբ-
րեւ երկու հազար ' ի այր և ի կին . և ոչ
մեկնեցան 'ի տեղւոջն ' ուր անկեալ կայր
սրբուհին սանդուխտ : Այնչեւ եկել ծա-
ռաքելն թագէտ 'ի գիշերի ' մկրտեաց զնա . և
առել զմարմին ծրայն սանդուխտ ' ամփոփեաց
'ի նմին տեղւոյ , և արար աներեւոյթ զհան-
գատարան երանելի տիկնոջն . զի մի անպա-
տիւն արաոցեն զայն անօրէնք . այլ ինչ ժամա-
նակին ար ինքնին յայտնի արաոցե զայն հա-
ւատացելոց իւրոց :

Եւ յետ երկից սուրբ կատարման սանդու-
խտ կուսին , յորժամ կայր յաղութս ծառա-
քեալն մօտ յառաւօտն , երեւեալ նմա փր-
կիւն ' ասէ . խաղաղութիւն ի քեզ սիրելի իմ .
արի փութա , զի այսօր հասանես 'ի հանգէս
մար

մարտի . և համբերեալ , զի բազում չարչարանս ածեն 'ի վերայ քո . այլ ես ոչ թողից զքեզ . և օրհնեալ զնա՝ եղև աներևոյթ : Եւ Կայսեամ լի եղև Թադէոս ուրախութեւ , և ազօթելով ասէր . Եւ հանամ զքէն հայր տն մերոյ յի քի , որ ոչ թողեր զիս 'ի ձեռանէ 'ի բարբարոս երկրիս , այլ առաւել գթացար յիս . արգ ընկալ զիս 'ի հոտ անուշից անու թեղ քո , և զօրացո՞ զիս 'ի պատերազմիս . յիշեալ տը զաղախինդ քո սանդուխտ՝ որ փոխեցաւն առ քեզ , և ընկալ և խառնեալ և զիս 'ի գունդս . Եւ քոց՝ որ վա՞ն անունն քո պատարագեցան , ընծայելով 'ի լոյս անուեղ քո : Եւ Կահեալ և զհաւատացեալս՝ որ 'ի քեզ ապաւինեցան . լուր պաղատանաց նոցա և հայցունածոց մարդասէր . և հեռացո՞ զչար բանսարկուն 'ի նոցանէ , և արա՞յ յամօթ , զի մի իշխեսցէ մերձենալ 'ի գունդն հաւատացելոց քոց . և զիս զծառայս քո զօրացո՞ 'ի սէր պատուիրանի քո համբերական ընթացիւք մինչև իսպառ :

Եւ իբրև կատարեաց զազօթսն , օրհնեաց զհաւատացեալսն և ասէ . որդեակք որովհետև ետուք զանձինս ձեր նյ , և գրեցայք 'ի գունդն քո , պի՞նդ կացէք 'ի հաւատս , և զօրացուցէ՞ զձեզ քո անձ , և բազմացուցէ՞ զձեզ . և արասցէ՞ յամօթ զբանսարկուն չարեաց՝ զմոլորեցուցիչն հեթանոսաց , և արկցէ՞ զնա կոխան առաջի ոտից ձերոց մինչև յաւիտեան : Եւ ես ահա փոխիմառ տրն իմ քո . և աղաչեցից զնա , զի առաքեսցէ զՏրեշ-

զհրեշտակ զօրութե , և պահեսցէ զձեզ 'ի
չար լծոյ ծառայութե հեթանոսականն մե-
լորութեն , ուստի էառ զձեզ , և պարզեաց
'ի բոլս լուսոյ անթութե իւրոյ՝ ժողովուրդ
սեպհական . արդ նա է ձեր հայր՝ Թոր և Թա-
գաւոր . նա պահեսցէ զձեզ , և ոչ Թողցէ :
Իբրեւ լուան հաւատացեալքն , եթէ փու-
թով փոխի առ քն , ամենեքեան հարան յար-
տասուա . և անկեալ առաջի սթխն՝ համբու-
րէին զոտս նորա , և ասէին . տէր և կեցու-
ցիչ հոգւոց մերոց՝ աղօթեա՛ վտ մեր , և խնդ-
րեա՛ 'ի քեզ , զի ոչ Թողցէ զմեզ 'ի ձեռանէ :
Եւ սթ առաքեալն կարեկից լինելով արտաա-
ռնաց նոցա՝ ասէ . Թոր յա քն մի Թողուր 'ի ձե-
ռանէ զսակաւ ժողովուրդս քո՝ որ փարին զինե-
այլ պահեա՛ զսոսա աջովք քով սթվ : Եւ պա-
հրատարեալ յամենեցունց՝ արձակեաց յիւ-
րաքանչիւր տեղիս երկնաւոր օրհնութիւն :
Եւ իբրեւ զնացին հաւատացեալքն , եկին
հասին երկու իշխանք հրամանաւ Թագաւո-
րին , և ամբոխ բազմութե լընոսա . յուզէին
զամ տեղիս՝ կարծելով թէ չկարեն զիւրաւ
գտանել զնա և 'ի ձեռս բերել՝ ոնչ յերէկն
և յեռանդն : Եւ իմացեալ սթ առաքելոյն՝
ինքնին եկաց առաջի , և ասէ . ահա ես եմ ,
զոր խնդրէք . և նց կալեալ զնա՝ ածին կա-
ցուցին առաջի Թագաւորին ռանատրկոյ :
Տեսեալ զնա Թագաւորն՝ ասէ . դո՛ւ ես Թա-
գէոս . և ասէ . ես եմ : Եւ հայեցեալ ար-
քայի 'ի նա՝ ետես զերեսս նորա լուսապայ-
ծառ և ահեղ . երկեալ , և ոչ կարէր խըս-
տու

տուժի խոտել լինման , այլ ասե՛ք գանգատել-
լով . զի անբար քաղաքացի զմիտս չքնաղ կուտին
գատերն իմոյ , և գրաւեցեր զնա 'ի քեզ . և
հեռացուցեր զնա 'ի հայրենի աթոռոյս ի-
մոյ , 'ի ծիրանաղջեստ և յոսկէհոռ պատ-
ռոյս . և արարեր ասելի անձոցն մերոց . և
արարեր զնա որպէս զմի յազքատաց . մինչև
ցատուան սրտմտուէ իմոյ կորոյս զնա 'ի սուր
անողորմ :

Եւս պինի տա առաքեալն , և ասէ . արդար
ասացեր վա՛նք կուտին . արգարե ետ գողա-
ցայ զնա 'ի դժնդակ սառնամանեաց և յան-
գնդային պատառից չարամեռ և խաւարային
գործոց չար պաշտամանցն ձերոց , որք ձո-
նեալքդ էք անահտայ կռամալ գիւնացն . և
գրաւեցի զմիտս նր'ի քս , ծնանելով երկնա-
ւոր ծննդեամբ տաւաղանին , և այլ ընծայե-
լով : Եւդ 'ի հեռացուցանելն իմ զնա 'ի քո
հայրենի պղծունցն՝ զգեցոյց նմա քս փառս
լուսեղէնս զերկնաւոր ճառագայթն . և ուր
կարծեցեր գու ապանանել զնա , նա փոխե-
ցաւ 'ի մահուանէ 'ի կեանս . և թեազգե-
ցեալ ել 'ի լուսեղէն բանակն . ընկալաւ
զանթառամ պսակն , և միացեալ 'ի տէր ան-
ութէն՝ խնդայ յեմ ժամ 'ի մէջ սրովբեա-
կան գասուցն , փառաւորելով զտա զերրոր-
դուն . զի անդէ լոյսն անուպառ , և կեանքն
յաւիտենականք : Եւս գուր մոլորեալ մտօք
և խաւարեալ խորհրդովք՝ թողիք զարարիչն
երկնի և երկրի , որ ետ ձեզ զկեանս և ըզ-
շունչ , և մեռելութի կոտց եղէք երկրպագու .
վա

վա զի մեղորեցոյց զձեզ հպր ստուծն՝ անխ
ծեալն սատանայ , և էարկ զձեզ 'ի կապանս
և յորոգայթ մահու՝ մատնել յանկախանս
տանջանս :

Եւ յայնժամ սրամտեալ Թագաւորն՝ ասէ . ոչ
է պարտ առնս այսմիկ այլ ևս կեալ : Հրա
ման ետ արքայ , և առեալ տաղան կապանօք
զորն Թագէտս , և արգելին 'ի գղեակ պա
րսպին՝ ուր էին մարդակեր գազանք . և 'ի
հասանել արքային 'ի տեսարանս ատաբարիզին՝
արձակեցին 'ի վր սթին առիւծս երկու . և
եկեալ գազանքն անկանելին առ ռոտ առա
քելոյն , և լեզուին զհոգաթափս ռաից նր ,
և ոռնային քծնելով . Եւ 'ի կալ սթին յա
ղօթս՝ լուծան կապանք իւր . և յակնարկել
նր յառիւծան՝ գնացին նոքս յիւրաքանչիւր
տեղիս :

Եւ իբրեւ ետես անորէն Թագաւորն զսքան
չելիսն՝ որ եղեն , առաւել ևս գրգռեալ 'ի
չարէն՝ հրամայեաց լուցանել հնոց հրոյ . և
բորբոքեցին յոյժ . և արկին զոք առաքեալն
կապանօք 'ի ներքս . և նա աղօթէր և առէր .
Եւ յս քո հաս ինձ յօգնականուի : Եւ ել
յանկարծակի հոգմ ուժգին անձրևախառն .
և առեալ զկրակն ողջոյն՝ էարկ 'ի վր անս
րինացն , և խանձողէ ծախեաց զբազումս .
և շատք ևս կորեան յահէ երկնաւոր ձայնին՝
որ որոտայր 'ի բարձանց : Եւ Թագաւորն
սանատրուկ փախստական անկաւ յապարանո
իւր , և յերկիւղէն կայր 'ի տաքնապ մահու .
վարանէր և ոչ գտանէր ելս տարակուսի :

Եւ յառաջեալն լի եղեալ երկնաւոր ցօղոյն՝ զոճարթ և պայծառ երևէր ողջ զլոյս . և հաւատացին յաւուր յայնմիկ ոգիք չորեք հարիւր երեսուն և երեք (կ՞մ քառասուն և երեք) , որք աղաղակէին և ասէին . մեծ է նձն քրիստոսնէից , և անյազթ՝ զօրութի նր . և առեալ մերտեաց զնա թաղէոս 'ի նմին ժամու : Իբրև զայն լուաւ թաղաւորն , փուլ թացաւ բառնալ զնա 'ի կենաց՝ հրաման տուէնալ ապահանել սրով : Իսկ յառաջեալն կանխեալ հաստատէր զհաւատացեալնս 'ի հաւատս կենսաբեր աւետարանին . և յարուցեալ ազօթէր այսպէս . նոր յոքն նձ իմ , մի թողուր զՍբ Ժողովուրդս քո . այլ զօրացօ զսոսա 'ի ոէր նձութեք քո . և զիս ընկալ նոր 'ի հօտ անուշից :

Եւս օրհնեաց զհաւատացեալնս , և յանձն արար զնա քոի . և ասէ ցնա . արիք ելէք 'ի բարձր տեղին՝ որ 'ի վերոյ քան զմեզ է , և հայեցեալ տեսէք զհանդէս մարտիրոսութե իմոյ . և ես ետու ձեզ առաջնորդ զգլխաբիաս սիրելին քոի , որ է իմ լծակից և պաշտօնեայ նոն . նա ուսուցէ ձեզ զբանս Սբ աւետարանին , զոր եղ 'ի բերան նր Սբ հոգին . և հաստատեալ զձեզ 'ի հաւատս Սբա՝ փութով հասանէ առ իս մարտիրոսական հանդիսիւ . և զայս ասացեալ՝ արձակեաց զնա օրհնութի յիւրմէ :

Եւ ահա եկեալ հասին բազում զօրականք իշխանօքն հանդերձ . և կալեալ զթաղէոս՝ հանին 'ի փոքր ձորակէն սակաւ մի 'ի բարձրաւ

բաւանդակ տեղի մի 'ի վիմամէջս : Իսկ յա
առաքեալն ստեպ աղօթէր և ասէր . ինքն
հայր ինքն մերոյ յոյքսն՝ ընկալ զիս այժմ , և
արա՛ զնշան ահեղ անձուհի . զի գիտասցեն
և ծանխցեն՝ թէ դու միայն ես անձ անարա
քածոց . և արդ աղաչեմ զքեզ , մի թողուր
'ի ձեռանէ զվիճակս զայս . և մի համարիր
սոցա զայս մեղս , զի ոչ գիտեն՝ զինչ գոր
ծեն . փոխեա՛ զբարբարոս միտս սոցա , և ա
րա՛ սոցա ճանաչել զքո անձութիւն՝ մարդա
սէր և քաղցր ինքն : Եւ այսորիկ անագրեալ
զինքն նշանաւ սք խաչին՝ ասէ ցդահիճսն .
զինչ կամիք՝ արարէք : Եւ յարուցեալ դա
հիճսն 'ի վր սքին սրով՝ եհար և սպան զգե
մենտոս զեղբայր իւր , որ էր կարգեալ վե
րակացու 'ի վր անձանապարհաց . և էր այր
հաւատարիմ 'ի դրան արքունի , և մարդա
սէր բարուք : Եւ իբրեւ ետես առաքեալն՝
եթէ մեռաւ այրն , տրամեցաւ . զի էր դար
մանիչ հաւատացելոց , և անօտարաց ընդու
նօղ : Եւ այնժամ եկեալ սքին առ մեռեալն՝
հայեցաւ յերկինս , և ասէ . հայր ինքն մերոյ
յոյքն հայեաց յերկնից 'ի յա աթոռոյ քում
վէ , և կենդանացո՛ զմեռեալս զայս . զի գի
տասցեն՝ եթէ դու միայն ես անձ . և բուռն
եհար զձեռանէ մեռելոյն , և ասէ . քեզ ա
սեմ , արի՛ կանխանու յոյքսն որդւոյն ան
լա նոյնժամայն կանգնեցաւ , և յարեաւ
զեմենտոս . և անկեալ առաջի ոտից սքին՝
ասէ , հաւատամ յանձն քո , զի նա միայն է
անձ , և չիք այլ ոք : Եւ զի թողաւ նշան վի
րաց

բաց 'ի վի զեմենտոսի՝ դարձելեդ ոչ առաքեալն ձեռն 'ի վերայ վերացն , և բժշկեաց զնա :

Եւ հաւատացին 'ի ժամուն յայնմիկ ոգիք եօթն հարիւր և քսան . և առաջնորդ նոր հաւատացելոցն էր զեմենտոս . առ որ ասէ նրն Թադէոս . ահա էենդանացոյց զքեզ քո որդին այ , և փրկեաց զքեզ 'ի հայրենի մնլորուէն , և արար զքեզ արժանի երկնային լուսոյն . արդ զօրացիր և պի՛նդ կաց 'ի հաւատսն քոի . և նա պահեացէ զքեզ և զամ հաւատացեալսն . և առեչ մկրտեաց անդէն զնոսա , և համբարեաց երկնային սիրովն . օրհնեաց զնո , և յանձն արար եւ հագւոյն . և ասէ . երթայք խաղաղութիւն , ձեր լի ձեզ օրսկ ինքն ցանգ զոյն աղօթէր և ասէր . ձեր իմ յապահեալ զսոսա . և յամօթ արա զչարն . և զիս ընկալ ձեր իմ :

Եւ զիտաց Թադաւորն զիրոն՝ որ եղեն , փութացոյց զդահիձնն սաստկաւ , զի վաղժաղակի սպանցեն զթադէոս . և այնպս կատարեցաւ սրով 'ի նմին ժամու եւ առաքելն : Եւ բարեաց 'ի տեղւոջ անդ հոտ անուշաւն . և եկն 'ի վերուստ ձայն ասեղ սաստկութե , և ծագեաց լոյս յերկնից 'ի վի ոչն . և եղև շարժումն մեծ . և պատառեալ վիմին՝ յինքն ընկալաւ զեւ մարմին առաքելոյն զարութիւն այ . և անօրէնքն եղեն փախստականք : Եւ հաւատացեալքն՝ որք կային 'ի հեռառտանէ , զո՛ւարթացեալ զօրանային 'ի լուսոյ ճառագայթիցն , և տեսանէին յայտնաւ :

հասկենալով թագուհի մէջ լուսոյն արժիւ
փայլ պայծառացեալ . ազադակեցին զհետ
նք միաբան , և ասեն . սք առաքելայ՝ հայր
մեր , յիշեալ զմեզ , և մի մեղաւոր . զի կար
ծէին՝ եթէ մարմնովս իսկ համբարձաւ :

Եւ պաշարուցեալ իջին՝ ի տեղի սպանմանն ,
և իմացան՝ եթէ որպէս արով կատարեցաւ .
և լուսնի տեսողաց՝ եթէ զիսորդ վիմին պա
տուեալ ընկալաւ զսք մարմինն . և յարտա
տուս հարեալ լային . այլ մի թարեին՝ ի վի
զբանչելեացն եղելոց : Եւ եղեն հաւատա
ցեալքն ամ յաւուրս յայնսին՝ ի ձեռն Երեմ
թագուհի և ասնդխտոյ կուսին ոգիք իբր երեք
կմ չորս հազար . կմ ը ասելոյ ճառքնարաց՝
երեք հազար և չորս հարիւր և երեսուն ք
երեք . որ ը յայսմաւորաց՝ երեք հազար և
չորս հարիւր քառասուն , ը այր և ը կին .
փառաւորելով զսք երրորդութիւնն՝ ի բար
ձունս :

Եւ ատարեցաւ սք առաքեալն թագուհի ըստ
նշանակելոյ հին վկայաբանուէն , ի քաղոց
ամսոյ ժի՝ յիննեորդ ժամու . և սքն սան
դուխտ վեց աւուրքք յառաջ ք զնա՝ յեթն
նորին ամսոյ . յամի տն իբր 48 , կմ 50 . յա
րում ժամանակի քաղոցն անկանէր ի մարտ
ամիս հռովմայեցւոց . այլ ը հաշուի յայսմա
ւորաց՝ որ հայի յաւուրս սքց թարգման
չաց , վերածի ի գեկտեմբեր :

ԳԻՒՏ ՆԱԽԱՐԱՑ

Սէյն Խաղէոսի առաքելոյն , և Սանդխտոյ
կուսին :

Ն . Բայե . 30 . որ և Բարեբ . Էֆ : Խորե .
Է . 31 :

Յետ կատարմանս Խաղէոսի մերոյ Թա-
ղէի ը կուսին սանդխտոյ՝ մնացին մարմինք
նոց՝ի Թաքսաի զամս բազումս . որպէս և հա-
ւաաք քրիստոնէութե ծածկեալ մնաց , և
որքան զօր նուագեցաւ յերեսաց կապաշտ
Թաքաւորաց մերոց արշակունեաց . մինչև
խոսրով հայրն տրդատայ հնարեցաւ ընա-
ջինջ առնել զքրիստոնէութի յՅէն հայոց՝
նահատակելով զբազումս : Եւ յետ լու-
սաւորելոյ առ տրդատաւ համօրէն հայաս-
տանեայց ՚ի ձեռն սթին գրիգորի առաքելաւ
նման նահատակին , յաւուրս որդւոց և Թա-
ռանց նոց՝ի չորրորդ դարու , և կ՞յ յաւուրս
սթց Թարգմանչաց ՚ի հինգերորդ դարու՝
յայտնեցան նշխարք սթին Թաղէոսի և ոմն
գրիտոյ . ը որում յիշատակէ և քերթողա-
հայրն մովսէս ՚ի պատմութե իւրում . այլ
ճոխագոյն գրեաց մի ոմն ՚ի վիշպաց ժամա-
նակին . յորմէ էանց և ՚ի կարգ յայսմաւու-
րաց . և ունի բան պատմութեն այսպէս .
Սիւսնակեաց ոմն սթ՝ կիրակոս անուն , ա-
շակերտ սթին դաւթի կրօնաւորի՝ վաղ ս-
րեմն

ընմն հրաժարեալ յերկրաւոր զբաղմանց ,
բնակէր 'ի լերին միում սանատրուկ կոչեցեչ
մօտ 'ի տեղի կատարման Թադէոսի և սան-
դըխտոյ , այն է մօտ 'ի շաւարշան յարտազ
գաւառի , փայլեալ անհաճոյ վարուք և
մեծաւ ճգնութիւն : Երգ յաւուր միում իբ-
րե 'ի քուն եմուտ յետ աղօթից երանելին
կիրակոս , յայտնեցաւ նմա տեսիլ հրաշալի .
զոր և յարուցեալ պատմեաց այլոց 'ի կրօնա-
ւորաց բանիւքս այսոքիւք :

Տեսանէի ասէ 'ի մէջ սանատրուկ դաշտի 'ի
վի՞ր փոքր բլրոյ միոյ ծագեչ լոյս պանչելի .
և 'ի մէջ լուսոյն նստեչ էր 'ի վի՞ր ոսկի աթոռ
ռոյ այր մի լուսաւոր՝ անպատմելի գեղով .
և կային շուրջ զաթոռոյն այլ եւ Ե այր . և
ես կիրակոս հիացեալ և զարմացեչ էի : Եւ
յանկարծակի երեւեցաւ 'ի մէջ բլրին աղջիկ
մի Թիգրազն . և էր պայծառ ոնկ զարեգակն
'ի հանդերձս յօսկեհուն զարդարեալ , և
պրակ հրաշագեղ 'ի գլուխ նր . և եկն եկաց
առ լուսաւոր այրն՝ որ յօսկեղէն յաթոռն
նստէր . և նա ասէր ցաղջիկն . ուրախ լեր
նք կոյս հարօն քօի : Եւ ասի այր մի պանչ
չելի երեսօք , որ նման էր վի՞րային իմում գաւ-
թի . և նա ասաց ցիս . մի երկնչիւր , այլ զօ-
րացիր 'ի քօյս . զի եւ քեզ շնորհ , և եցոյց
քեզ զլոյս միտիթարուն իւրոյ . արդ . ունկն
դիր , և պատմեցից քեզ զպանչելիսդ .
Եւ յարդ՝ որ երեւեցաւ քեզ , շնորհք հոգւոյն
սից է , որ 'ի վի՞ր արդարոց և սից ծագեալ
լուսաւորէ , և երեւարժանաւորացն , որպէս

և այժմ քեզ : Լ'ըդ'նա , որ նստեալ է յաւ
թռռն սսկեղէն , առաքեալն թաղէոս է . և
Ե արքն լուսազգեացք՝ նք աշակերտք նորոս
են , և վկայք օրք . և աղջիկն պայծառ՝ սքն
սանդուխտ է : Եւ ես ահիւ մեծաւ և գո-
ղութք առացի . և ուր իցեն ձիւ իմ . և նա
ասաց . ինքեանք իսկ ցուցանեն զինքեանս :
Եւ ես 'ի զարմացմանէն զարթեայ , և գոհ-
նելով փառաւոր առնելի զանձ վա տեսեանն
հրաշալի . և հայցելի աղօթիւք զստոյգն :

Եւ յետ երկուց աւուրց երեւցաւ անգրէն
առաքեալն նոյն կերպիւ . և իմ տեսեալ՝
յերկիր կործանեցայ . և բուռն հարեալ
կանգնեաց զիս , և ասաց . մի երկնչիւր կի-
րակոս . միտ գիր , և ցուցից զնշխարս մեր՝
որ հանգուցեալ են յայսմ վայրի : Եւ եցոյց
ինձ արձան մի անստաշ յարեմոնից կուռէ . և
ասաց , անտ գտանիցես : Եւ ես յերկիւղէն
զարթեայ . և 'ի պահս պնդութե կացի զա-
ւուրս չ . և ասպա 'ի յետին աւուր երեսնօր-
եայ պահոցն արարի պատարագ , և հաղոր-
դեցայ սք խորհրդոյն . և յարուցեալ անցի
յասացեալ տեղին՝ միայն , և գտի զարձանն .
և բրեցի առ նովաւ , և ոչինչ գտի . և 'ի տրտ-
մութէն և յաշխատութէն նիրհեցի :

Եւ դարձեալ տեօի զսք առաքեալն հան-
դերձ ընկերօքն՝ առաւել հրաշալի . և ասէ
ցիս . մի երկնչիւր կիրակոս , յաջակողմն փո-
րեա , և գտցես : Եւ զարթուցեալ փորեցի ,
և գտի զնշխարս միոյ վկայի . և բուրեաց
հոտ անուշահոտութե . և ես կարծեցի՝ թէ
սք

որ առաքելն է . և գործացայ զնյալ իշխանմ
գիշերի երեւեցաւ ինձ պատանի մի բարձրա-
հասակ և գեղեցիկ տեսլեամբ և լուսափայլ
դիմնք . և ասէ ցիւ . կիրակոս , զայգ՝ որ
գաւեր , իսրայէլն է . և որ ՚ի վերոյ գորա
է , ես եմ զաքարիա . ող և գտանես գիր առ
իւրաքանչիւր ումեմն . և արձանդ՝ որ ընդ-
դէմ կայ , անդ գտանիցես զոր առաքեալն :
Եւ ինձ թողէր ՚ի տեսլեանն , թէ պատա-
ռէր արձանն , և ծագէր լոյսն . և հիացեալ
զարթեալ ՚ի տեսլենէն :

Եւ ՚ի գալ գիշերին տեսի զքնս սանդուխտ
քն առաջին տեսլեանն , և առաւել ևս պայ-
ծառ . և իմ զարհուրեալ անկայ յերկիր . և
նա բռնն եհար և կանգնեցողց զիս . և հրա-
մայեաց ինձ ՚ի տեսլեան անդ՝ տապաւոտ տա-
րածել , և զնշխարն ՚ի վերայ ժողովել : Եւ
ես արարի զհրամայեալն ինձ . և յանկար-
ծակի լուցան նշխարքն իբրեւ զջահո . և իմ
զահի հարեալ հիացայ . և նա ասէ . մի վա-
խիբ : Եւ ես ասեմ . ահա այրի տապաւոտս .
և նա ասաց . ոչ այրէ , այլ սրբէ և լուսաւո-
րէ , և հաւատացելոցն ՚ի քո շնորհս բժշկու-
թէն ընծայէ : Եւ մինչդեռ հայէի , և ահա
կերպարանեցան իւրաքանչիւր անձինքն՝ ու-
րաց էին գաւեալ նշխարքն . և եղեն ող իւրա-
քանչիւր կերպարան մարդոյ՝ լուսաւոր և
զարմանալի . և քնս սանդուխտս կայր առա-
ջի նոցա լուսաւոր տեսլեամբ :

Եւ ասէր մի անձ ՚ի նոցանէ ցոր կոյսն սան-
դուխտ . ուրախ լեր հաբան անադատ փե-

սային քսի, զի քե շնորհեցան ոսկերք մեր
 'ի միսթարութի հայոց . և արդ՝ առցես և
 բաշխեսցես 'ի բժշկուի հիւանդաց . և յայտ-
 նի լիցի նահատակութի մեր , և սէրն՝ որ 'ի
 հայր և յորդի և 'ի հոգին սք : Եւ սք կոյսն
 սանդուխտ փառաւորէր զնձ , և ասէր զիս .
 'ի միտ առ՝ զոր տեսերդ և լուարդ . և դար-
 ձեալ ասէ զիս . ես եմ 'ի բլրին՝ ուր զառա-
 քինն երևեցաւ քեզ տեսիլն : Եւ աստաւ զիս
 'ի բլուրն . և ցուցանէր ինձ անդ եկեղեցի
 մի փոքրիկ՝ լի լուսով . իսկ վերին լոյսն՝ ասէ,
 անպատճառ է . ուր բնակուի սքցն է 'ի հան-
 դերձեալ կեանսն . արդ՝ զօրացիր , և կա-
 տարեալ զհրամայեալսն քեզ :

Եւ ես զարթեայ , և փառաւորեցի զքո . և
 պահեցի պնդութի նաւասարդի ամսոյ մինչև
 'ի սահմի ամիս : Եւ եկեղեցին եղան բազ-
 մութք ուխտականօքն , և ինդիր արարեղ
 Ծա նշխարացն , և ոչ գտանէր : Եւ դարձեղ
 երևեցաւ ինձ նոյն կերպարանօքն լուսաւոր
 Ծա առաքեալն Թադէոս , և ասէ . այսօր գը-
 տանէք զփափաքելին ձեր . և տարեալ զիս
 'ի տեղին՝ ցուցանէր , և տայր զգուշութիւն
 տեղեացն : Եւ յարուցեալ առի ընդ իս զսա-
 մուէլ քահանայն . և հասեալ 'ի նշանաւոր
 տեղիս Ծա հանդոտարանին , ազօթիւք խըն-
 դրեցաք յայ՝ արժանի լինել գիտի որ նշխա-
 րացն :

Եւ յանկարծակի եղև ահեղ Թնդիւն , և
 պատառեցաւ վէմն , և բուրեաց հոտ անոյշ ,
 և ելից զվայրն նմ . և դարաք զնշխարան յա-
 րաւ

լուսաբանելու հանգստարանի՝ ահաւոր և սքանչելի տեսլեամբ : Ի՞նչպիսի՜ն սքանաւորեալն , որ կայր 'ի մէջ պատառեալ վիմին՝ յարեւելից կողմանէն : Եւ մօտ յառաքեալն գտաք նըշխարս (սամուէլի , և ինչի), որոց նշանն էր այս . միոյն ը ոտմն հարեալ էր երկաթի բեւեռ , և դեռեա կայր 'ի նմա երկաթն . և միւսոյն լիսեռունք ոտիցն էր ծակել . և մեր ահիւ մեծաւ ժողովեալ զնշխարսն՝ փառաւոր առնեալք զանձ :

Եւ յերրորդ աւուրն գնացաք 'ի հանգստարան սք կուսին սանդխտոյ , և աղօթեցաք . և եղև շամանդաղ՝ Թանձրամած 'ի վերայ բլրին՝ մինչև յերեք ժամաւորն . և ոչ կարացաք տեսանելին : Եւ յետ բազում արտասուեաց և աղօթից ապա ուրեմն կարացաք տեսանել 'ի մէջ բլրին լոյս . և ահա 'ի մէջ լուսոյն երևեցան բազմուիք լուսաւոր մարդկան , որք փայլէին ահաւոր տեսլեամբ : Եւ ապա բացաւ տապան սքն , և բուրեաց հոտանոյ . և փարատեցաւ շամանդաղն , և եղև լոյս . և երևեցան նշխարք սանդխտոյ . զոր առեալ բերաք 'ի տեղին , ուր էր նշխարք սք առաքելոյն , և եղաք առ նմա : Եւ եղև 'ի գիշերին յայնմիկ լոյս յերկնից պայծառ 'ի վերայ նշխարաց սքն . և ձայն օրհնութե լսելի լինելո՞ւ ձեռն 'ի սքն , որք հրաշափառ եղանակաւ և քաղցր բարբառով օրհնէին զանձ . և զմիմեանս ողջագուրէին . և նշխարք ոսկերաց նոցա Թուրքեալ առ միմեանս հանդէին : Եւ մեք զարհուրեալ կայաք . և տեսաք

58 Պիտրեշի. Թար. և Ստեղ :

սաք զնշխարս սքին սանդխտոյ , որ երևէր 'ի մէջ նշխարաց առաքելոյն . և մեր երկիւզիւ մեծաւ մատուցեալ՝ զատանէաք 'ի միմեանց . զի Թէ որ մերձեցի , գիտասցէ զառաքելոյն նշխարս և զսանդխտոյն , փառաւորելով զանճնութիւն : Եւ կատարեցաք զանսքց հանգստարանսն պատուով՝ շնորհօքն եւ :

Եւ եւ համբաւ սքցն և տարածեցաւ յառաջայոց . որք եկեալ յանկողմանց՝ գտանէին զառողջութիւն անսխտութեաց իւրեանց : Եւ կին ամի յըռշտունեաց 'ի ծնէ կոյր՝ եկեալ եղիս զառողջութիւն և լուսաւորեցաւ . և պատմեաց զսքանչելի տեսիլն՝ որ ցուցանան , և ասէր . տեսանէի ես 'ի տան իմում 'ի տեսլեան գիշերոյ՝ աղջիկ մի գեղեցիկ տեսլեամբ , և ասէր ցիս . ես եմ սանդուխտ . արի և եկ 'ի դաւանն արտաղ 'ի կայս հանգստեան մերոյ , և ան լուսաւորեցէ դքեղ 'ի ձեռն սք առաքելոյն Թադէոսի և նորին աշակերտացն . քանզի նորա՝ և ես ը նստա՝ դիցուք զձեռն մեր 'ի վերայ աչաց քոց և առողջասցիս : Եւ իմ եկեալ մեծաւ հաւատով . և ահա բացան աչք իմ շնորհօքն քան և սքց նորա : Եւ այլ ևս բողբոսք բռնէցան . և փառաւոր տանէին զանճնութիւն : (4)

ԾԲ.

XX

Ծ ԱՆ Օ Թ Ո Ի Թ Ի Ի Ն Ք .

(1) Ս եծապէս մեծ է այս պարզև ազգի մերում՝ ունեւցարգ զայսպիսի հին և ընտիր վկայաբանութիւն նախածնողին իւրոյ հոգևորի քր առաքելոյն Թագեոսի . զորմէ չունին այլք զբաւական տեղեկութի : Եւ չին ինչ զարմանք . քանզի անաչառ և անպատրուակ խօսելով, զոր օրինակ խտիր մեծ է՝ ընդ գիտել բարեկամաց զգրէն հայր , թէ էր հայրապետ անուն արգարեան , և չ գիտել զաւակին զիւր ծնող՝ թ ամ հանգամանաց անձին և վարուց նր , և թ անմոռանալի երախտեացնր առ օրգին , այսպէս է խտիր չ այլ աղգս և չ աղգ մեր՝ ի շնանել զսքն Թագէոս լինել հայր հոգևոր հայաստանեայց : Սմին իրի այլք սկսեալ լեւսեբիրոսէ կեսարացայ՝ հարեանցի և եթ յիշատակութի նշանակեն , թէ Թագէոս եկն յեգեոսիա , և բժշկեաց և լուսաւորեաց զարգար . և այն՝ առանց քաջ գիտելոյ , թէ ո՛ր էր արգար . ևս առաւել՝ թէ զինչ այլ գործեաց Թագէոս , և ճրպէս կատարեցաւ : Ուր մէք գիտեմք և քարոզեմք աչկովին զարգար Թագաւոր մեր արշակունի՝ քաղաքաւ և ազգաւ աշակերտեալ քր առաքելոյն Թագէի , հանգերձ լիակատար պատմութի գործոց և նահատակուէ առաքելոյն ի միջի մերում : Մինչ զի իրաւամբք և առանց չ քանն ինչ ամեւոյ՝ աթոռ հայրապետութե հայոց թ առաջին հիմանն կոչի և է աթոռ սքն Թագէոսի : Ունել ունին և ասորիք զպատմութի գաշտեան Թագէի յեգեոսիա և զքարոզութե նր , և յաշակերտուէ նր համարին զեպսունա երկրին ասորուոց , կմ միջագետաց ասորուոց , բայց կարի թերակատար աւանգուի՝ առանց գիտելոյ զօրինակ կատարման նր . Թող զի չիտիւնելով զանուն նր չ ագգէի հայրապետին եգեապոսայ՝ զթագէոս կոչեն ագգէոս , և զագգէ՝ ագէոս : Իսկ թէ բռ վանդակ աւանգութի հայոց թ առաջիկայս վկայաբանութե՝ է վաւերական ամ իրոք ըստ ստուգապատում հնութե , վկայ քեզ երաշխաւորեցէ սքն մովսէս խորեհրայի . որ ունի այսպէս . Է . 31 :

* Գառնի որ ինչ առ սոցա ժամանակաւ (ք արգարուս , և սանաբիոյ) յառաջագոյն գրեալ յայլոց . գալուստ , առաջ

„ առաքելոյն 'ի հայո, և հաւատաւ սանաւորիոյ, և թա
 „ զուղ զհաւատն յերկիւղէնախարարացն հայոց . և կա
 „ տարուան առաքելոյն և որք չ նմա' 'ի գաւառին շա
 „ ւարան, որ այժմ կօչի արտաղ . և պատառումն քա
 „ ըին, և յերար գալ, և ընդունել զմարմին առաքելոյն,
 „ և առնուլ անտի աշակերտացն և թաղել 'ի գաւառին .
 „ և մարտիրոսանալ թագաւորի գանձին սանգիւսոյ'
 „ հուպ 'ի շանապարհն . և աստ ուրեմն յայտնել նշխա
 „ րաց երկոցունց, և փոխել յառապարն : Այս Թմ'
 „ ռոյ ասացաք, այլոց (կ՞ի յայլոց) պատմաւ յառաջա
 „ գոյն քան զմեզ, ոչինչ կարեւորագոյն համարեցաք սձով
 „ երկրորդել ॥ :

Արգ' ահա ողն այս պատմութի է, որ շոխագոյն գրի
 'ի Ճաւընտիրն մեր Բ . թ որոյ կարգեցաք և զվայա
 բանութիւն . կայ և այլ օրինակ 'ի Ճ . Ե . ուրեք ուրեք
 փոքր ինչ համառօտեալ . որնքս և Ջ . է քաղաւան նոյն
 պատմութե . այլ ուրոյն ևս ունի զպատմութի գիւտի
 նշխարացն թ եգեղոց : Իսկ թէ մըշափ հնազոյն իցե
 քան զխորենացին' եթէ վկայաբանս, և և թէ գտին
 կ՞ի գրիչն գիւտի նշխարաց, փափաքելի էր մեզ գիւտն :
 Իցէ' թէ լինէր ինձ ոք և անվրէպ թարգման մասց կա
 ընար յերեսակարանին, զոր ընթեռնուածք 'ի կատարած
 վկայաբանութեւ . Ճ . Բ . երէ . Ջ . օրինակ զայս . * Եւս
 „ եպիսկոպոս անարժան ծառայ քնի' թարգմանեցի
 „ զվկայութի նք առաքելոյն թագեոսի, և զնոյ կու
 „ ռին սանգիւսոյ . և ետու Թմ' հայաստան Ծի . որք
 „ ընթեռնուք և կատարէք զյիշատակ երկոցունց ընա
 „ րելոցն, արժանի համարեօլիք յիշել զանարժանս 'ի
 „ նք ազօթս մեր ॥ :

Ուր. եթէ զեպիսկոպոսն առանց յատուկ անունն' 'ի վր
 նք լուսաւորին մերոյ առցն ոք, թերևս ոչ սխալէ .
 զի նմա առաւել 'ի գէպ գայ ասացունածք, * ետու Թմ'
 հայաստան Ծի ॥ . որ և է առաջին կարգագիր հին առ
 նից մերոց . բայց թէ' և զժյորգւոց և 'ի թռուանց նք,
 կամ յեղնաց եղելոց առ նոքա իմասցիս, տակաւին է
 պանծալի հնութի . ապա եթէ 'ի Ժմիս թարգմանաց
 գիցէ ոք' եթէ յառաջ քան զգիւտ գրոյն, և եթէ զինի.
 թէպէտև ապիւսին լինի հնութի երեւելի, բայց հոմա
 մայն մեկնութի ասանի յայնժամ' ասելն Բարձրանդի . ք
 կամ յայլ գրոյ 'ի հայ գիր, և կ՞ի յայլ բարբառոյ 'ի հայ
 բարբառ . և զայսոսիկ ոռ զիսրգ կամք իցեն իմանալ
 ընթերցանելեաց, չունելի է մեզ :

Ապա

Ապա եթէ անհեալ իցէ 'ի մատենէ յատուկ անուն եւզան, ժամանակն յայտնեացէ յայլ օրինակաց զայն աշուն : Մարթէ ասել (այլ ոչ հաստատել), թէ եւզան շահէն անուն՝ որ յիշի 'ի պատմութե գիւտի նշխարաց, իցէ հետամուտ լեալ 'ի թարգմանել զվկայաբանութիս : յոր յաւելեալ իցէ և կիրակոս փայնակեացն անձամբ կամ 'ի ձեռն այլոյ գրէ զպատմութիւն գիւտին : Եւ յայնժամ մնայ ասել ը գրեցելուն 'ի Ժանգի' : պատմ. հ. 584. * Եթէ վերոյիշեալ շահէն եւզան իցէ շահակ, կամ զաւէն, որք նստան կթղկս յառաջ քան զսին ոտ, հակ պարթեւ. և եթէ այս կիրակոս իցէ այն՝ որ եւզան, եղև տայոց, և կոչեցաւ շահակ ը պատմելոյ բուզան, գայ. Է. 11. այս գիւտ նշխարաց լինի քանի մի տմբ, յառաջ քան զնախի սիցն սահակայ : Զորոց սոյտէ, թէ յեախն վրիպակաւ դնի 'ի Հ. գիւտ նշխարացն լինել յառուրս վահանայ մամիկոնայ, և յովհաննու կթղկսի օձնեցւոյ. 'ի Թովին հայոց ԺԷ. ուր թէ և գիցուք, թէ փոխանակ մանգակունդ գրեալ իցէ օձնեցի. և ըստ նմին յարմարեալ թուականն, տակաւին ոչ է լուանելի. զի և 'ի Ժակէ գրութեան խորենացւոյն՝ պարս և 'ի վեր իսաղալ յառուրս սահակայ պարթեւի կթնախորգացնր : Իսկ թէ նաև արտաքոյ վկայաբանութիս անգիրաւան, գութթ ունէր Յն հայոց տեղեկութի զտեղոյ կատարման և զտտպանէ սիցն Թագէտսի 'ի վաղուց հետէ, յայտ առնէ գարձեալ տունն խորենացւոյն. Է. 71. * Արգ 'ի բնակելն անակայ 'ի գաշախն արտաղու, պատահէ սը, ըստ տեղի օթարանին մօտ առ գիրս սից տաքելոյն, ուղ թէ 'ի ներքստգոյն սրսկապանի խորանին. և անգ, ասեն զպութի մօր սից և մեծի մերոյ լուսաւորին : Այլ և զնորին առաքելոյ շորհս ընկալեալ, որ առ հանգստարանու նորին զլինելութին էառ. զնորին

„ ելից զհոգևոր մշակութին պակասութի :
 Զայսպիսի աւանգութիս հայի արգեօք և գրեալն 'ի Հ. (առեալ 'ի Թղթոյ գաղանց,) թէ սիցն Թագէտս եկն առ սանատրուկ՝ * ունելով լի ինքեան զգեղարգն Թաւ, մուխ, սրով առնէր նշանս մեծամեծո, և փարատէր

„ զԹաւ տխա չար հիւանդութեց : :

(2) Վր լինելոյ սիցն Թագէի փյոթմանասնից, որիշ 'ի Թագէտսի զբեկոսէ յուգայէ՝ որ մի է յերկոտասանից, ասեալ լիապոյն 'ի պատմ. հայոց. 583 : Այլ որ գրի 'ի Հ. գեկտ. 23. վր մերոյն Թագէի, թէ * եր նա գլուխ

„ հի աշակերտացն քմի, որպէս և պետրոս Ժառնիցն.

„ այլև

„ այլև էր նա յեօթն սարկաւագացն ընկերաց սթին
 „ սանգիաննոսի նախաժկային, զոր ձեռնագրեաց պե-
 „ արոս 'ի ապաստարութի սրբոց և տյրեաց ||, մէ այլ-
 „ ացդ արգարանայ, և թէ ոչ տասացաւ՝ թէ որովհետեւ
 „ ոթն թագեոս կոչիւր փոխիմ, ք երկուորեակ, հանգոյն
 „ եզբոր իւրոյ թովմայի, ոմանք համարեալ են զնա նոյն
 „ լինել ը փոխիմ՝ որ փ էր յեօթն սարկաւագաց. բայց
 „ զի մարթ ստուգել զանստոյգ զայդ կարծիս :

Սոյնպէս և որ գրի անգ 'ի Հ. վասն սթին թագերի, թե
 * գրեաց կանոնս զգուշաւորս (որոյ հետք կան ցարգ-
 „ ևս 'ի կանոնգիրս մեր զինի առաքելական կանոնաց),
 „ և ետ յագգէ կերպասագործն, որ էր փն 'յ հրաշա-
 „ կերտացն քմի ||, և չփոթութի փոխանցեալ 'ի գրոցն
 „ տարուաց, առ որս թագեոսն կոչի ագգէ, և ագգէն՝
 „ ագգէ. տպա թե ոչ՝ 'ի նոյն իսկ 'ի Հ. փոքր փ 'ի վեր
 „ աւղիգ գրեալ էր այսպիս. * և զագգէ կերպասագործն՝
 „ որ էր տյր հրեայ (իմա բագրասունի,) աշակերտեալ՝
 „ ձեռնագրեաց նշ եղա || :

(3) Թեպէտեւ ճառընտիրք ոչ նշանակեն զամս հատ-
 „ կին սանգխաոյ, բայց քանզի ապայ կոչեն, նոյն իրի և
 „ 'ի Հ. գրի. * 'ի խիս տպյութե բժամեայ ||. որ է հա-
 „ ւանական. այլ գուցէ հաւանականացոյն ևս է գնել
 „ իժամեայ. բայց ոչ աւելի. զի գուցէ ոչ թողոյր զնա
 „ հայրն, այլ մուծանէր 'ի կարգ Խի նախ քան զհաւ-
 „ տան 'ի քն : Թողումք նշանակել և զայլ քանի փ թե-
 „ թե տարբերութիւն Հ. որք վերածելի են առ գրեալսն
 „ 'ի մէջ ը ճառընտրաց :

(4) Մինչև ցարգ կան նշխարք սթին թագեոսի և սան-
 „ գխաոյ կուսին յարտաշ գաւառի յաւանն մակրայ մատ
 „ 'ի մակու, հանգուցեալ ը խորանաւ վանաց թագեոսի
 „ առաքելոյն : Նոյնպէս և մը ալ նք արծաթապատ պահի
 „ յեկեղեցւոյ անգ ուրոյն. յորմէ եհաս և մեղ օւնել մատ-
 „ նիկ ինչ փափաքելի՝ իբր 'ի չափ փոքրիկ կորիզոյ մի-
 „ թապողոյ, ապիասկագոյն և մարուր, փակեալ ապակ-
 „ ւով 'ի մէջ եղասկան քառակուսի խաչի, յորոյ 'ի չորե-
 „ սին կողմանս կան պատկերք չորից աւետարանչաց. ոմ
 „ և այլ մասն կարի փոքրիկ յայլում փոքրիկ խաչի, տունի
 „ յիշատակ 'ի կարասպեա վիպէ հնմեցւոյ յարբեցան
 „ թիֆլիզու, որ թագեցաւ 'ի վանս մեր : Իսկ գլուխ սթին
 „ թագէի էր յէջմիածին փնչե ցաւուրս մեր՝ արծաթա-
 „ պատ : Յայտնի են զանազան եկեղեցիք շինեալ յայլև
 „ այլ տեղիս յամուռն սթին թագեոսի, և սանգխաոյ կուսինս

ԿԼՏԵՐՈՒՄՆ

Այն Շ ուշանայ՝ դատեր մեծին վարդանայ :

Ն. ԴԵԴԻ. 25. և Տայի. 30. Գր ԷԷ. ԴԵԴԻ. 29.
Պարմ. Կայոյ : (1)

 Շ ՈՒՇ ԼՆ ՊԼՅՈՒՆՈՒՄ
 փայլ՝ որ և Վ արդուհի կար-
 մերեքեան , խոստովանող մեծ
 վկայուհին էր երիցագոյն դուռ
 արք քաջ նահատակին՝ սթյն վարդանայ մե-
 ծի մամիկոնէի՝ հայոց սպարապետի , որդւոյ
 սահականուշայ դստեր սթյն Խահակայ պար-
 թեի : Վ՛անդի երկու դստերք եղեն սթյն
 վարդանայ ՚ի դիտիկ կամ ՚ի դատրիկ անուն
 նծասէր տիկնոջէն իւրմէ . կրտսերն վարդա-
 նոյլ կոչեցեւ՝ եղև կին երեւելի և բարեպաշտ
 նախարարին հայոց արշաւրի արշարունոյ ,
 զի կամսարականի . իսկ երեցն Վ արդանուհի
 կամ վարդուհի , որ լը գգունանոց և ՚ի պայ-
 ծառ գեղոյն՝ Շ ուշան կամ շուշանիկ վերա-
 ձայնէր , տո՛ւաւ յամուսնութի մեծի բղեշ-
 խին վրաց վաղդենայ , որ և արքայ մծիխ-
 թայ . և արդարև լը խորհրդոյ կրկնակի կոչ-
 մանն ծաղկեցաւ երանելիս իբրև զվարդ և
 զքուշան՝ վայելադեղ և անուշահոտ վարուք
 արք

որբութե . զի եր զարդարեալ երկիւղածու
թիւ և պարկեշտութիւն , և կատարեալ հաւա-
տով և սիրովն քօր . կիրթ յանպաշտութե ,
և փոյթ յամ գործս բարիս . այլ այր նորա
գտաւ փռւ խոցոտիւ , և արժանի անշէջ
հրոյ :

Վանդի . յետ կատարման սէջ վարդանանց .
նահատակութիւն , երթեալ վազգէնայ 'ի դուռն
արքային պարսից յաղկերտի՝ ուրացաւ զքօ .
և թողեալ անդ պատանդս՝ դարձաւ յերկիր
իւր , զի անկասկած տիրեսցէ վիճակի թա-
գաւորութե իւրոյ : Եւ յայնժամ սէն շուշան
յանհնարին սուգ և 'ի կոծ սրտի վորակեալ՝
ոչ կարէր ի՛նչիք մեծութեալ զանձն իւր . խրա-
տեալ սկսաւ զայր իւր , և համարձակ կշտամ-
բել վն ուրացունն . այլ գտեալ զնա իբրեւ
զսալ դարբնաց անսստ , և ամիւն անդեղջ 'ի
չարեաց , ոչ ևս կամեր հաղորդ լինել նմա՝
ոչ կերակրովք , և ոչ բնակակցութիւն . զի
թերեւս սթափեսցի և 'ի զգաստութի եկեսցէ :
Իսկ այրն անօրէն առաւել փոյթ 'ի մտի դը-
նէր դարձուցանել և զկինն 'ի կրօնս անմե-
ռե , և նմանեցուցանել ինքեան . զի յան-
գիմանութի եր նմա անպաշտութի շուշա-
նայ : Իսկ զի երանելի կինն քաջութիւն զդէմ
կալաւ չար կամաց վազգէնի , ընտրեալ զմահ
քան զհեռանալն 'ի քօն , վն և նա հանա-
պազօր . ոպ դահիճ կայր 'ի վն գլխոյ որբուհ
ւոյն . և բազում դանիւն և հարուածովք , և
անսունաղութիւն , ևս և բանտիւն և կապանօք
անգամ՝ տառապեցուցանէր զնա զամս վնց .
Վ

մինչև որդենալից եղև մարմին երանելւոյն շուշանայ 'ի չարաչար կառպանացն և յանխնայ հարուճածոցն : Եւ նա գոհութիւն տարել ամի համբերէր արիարար . զի և ոչ երբեք բան տրանջման ել 'ի բերանոյ նր . այլ զօր ամ փառս մատուցանէր նյ . զի վրնր և եթ սի-

րոյ զայնպիսի կիրս կրէր :

Եւ զայրն անհաւատ և գազանամիտ 'ի տե-
տանել անդ զայնպիսի համբերութի շուշա-
նայ՝ և սքան զևս 'ի մոլեգնութիւն բերեալ
լինէր . և ոտեպ հայհոյէր զսքն վարդան .
և կոչէր զվարդուհին շուշան նախատունօք
դուստր աշխարհաւերի : Եւ յաւուր միում
այնչափ գազանացաւ բռնաւորն փաղգէն , զի
յարձակեալ 'ի վր՝ առ 'ի մահ հարկանէր
լախտով զսքն շուշանիկ , մինչև մեռցի ընդ
հարուճածովք :

Զայնժամ մեծ տագրն շուշանայ՝ որ և եղ-
բայրն փաղգենի ջոջիկ անուն , 'ի վերայ հա-
սեալ՝ թափեաց զնա 'ի ձեռաց նորա , և տա-
րեալ ընկէց զնա կիսամահ 'ի տեղի անթոյթ :
Եւ այնպէս յեթններորդ ամի տառապանաց
վտանգեալ երանելւոյն 'ի վերջին հարուճ-
ածոց անտի՝ պատրաստեաց զանձն իւր արժաւ
նաւոր լեռնելութիւն սք խորհրդոց յելս 'ի
հովտէս տրամութե . և զմիտսն առ ամռ-
դերձեալ՝ կարգաց յերկինս 'ի վեր , նոր յո
ընկալ զհոգի աղախնոյ քո . և այնպէս բարի
խոտոտվանութիւն հանգեաւ 'ի քո սքն վար-
դուհի շուշան , ընկալեալ զբարբիոն կատա-
րեալ նահատակութեան զկնի երջանիկ հօր

Ե

E

իւ

իւրոյ վարդանայ : Եւ որ ժողովել թագու՞մ
քահանայից և եպիսկոպոսաց՝ բարձին զնա և Թա-
ղեցին արժանաւոր պատուով անդէն յԵփեսոս
վրաց՝ ոպ սք Թագուհի իւրեանց , յամի նա
458 . 'ի հասակի իբր խն ամաց :

Եւ մինչդեռ կենդանին էր սրբուհին շու-
շան , տեսելնր՝ Թեյերեոաց առն իւրոյ ուրա-
ցելոյ զօրանայ հեթանոսական անկարգութի
'ի վիրս , և առ ռոն հարկանէն զեկեղեցիս և
զմբ սպասս , գուն գործէր գտանել հնարս ,
և հանել 'ի մծխիթայ յարքունական քաղա-
քէ անտի զնշանագործ նր խաչն նունեայ
կուսի՝ վրաց լուսաւորչի , և յղել 'ի հայս 'ի
բուն գաւառն իւր 'ի տարոն , ուր փայլէին
բարեպաշտութիւն տանի ազգականք իւր մա-
միկոնեանք :

Եւ յաջողեաց նա զկամս սրտինր . քանզի
եկն իւր աւուրս 'ի մծխիթա քաղաք արե-
ղայ մի՝ անդրէաս անուն , յերկրէն տարոնոյ՝ 'ի
զազարու վանաց , այն է սք առաքելքն մէոյ .
և էր անդրէասն այն յաշակերտաց մեծին
օահակայ՝ հաւուն շուշանայ : Եւ յոյն ժամ ե-
րանելին շուշան օգնականութիւն տագերն իւ-
րոյ ջոջկայ ետ զմբ խաչն յանդրէաս արեղայն
հանդերձ այլ և սք զնշանագործ տանել 'ի վանս
իւր : Եւ իբրե յուղի անկեալ անդրէի՝ ե-
հաս 'ի սպեր գաւառ , ոչ կարաց յառաջ խա-
ղալ վա իռոմլութե ժամանակին և վրդով-
մանց ճանապարհին . այլ անդէն եկաց և
գաղաքեաց ամս ինչ 'ի խորշ մի լերինն սպե-
րոյ . մինչև լուսաւ զբարի կատարուան շուշա-
նայ :

նայ : Բայա աղգ աղտար անդրէաս առ գրիգոր
մամիկանեան , որ էր երեւելի իշխան՝ Թոռն
հմայեհայ եղբոր մեծին վարդանայ . և նա
եկեալ քաջ արամբք՝ առեալ տարաւ զսբ
խաչն յամուրն կապուտայ . և յայնմ հետե
խաչն այն նոճանայ կոչեցաւ ՚ի մէջ Յին հա
յոց՝ շուշանայ խաչ : Եւ ՚ի կապուտայ փո
խեցաւ զկնի ՚ի վանանդ՝ ՚ի վանս ուրեք . ուս
տի և անուն տեղւոյն՝ խաչի վանք ձայնէր :
Եւ դրձլ փոխադրեցաւ ՚ի կարս . և հուսկ
յետոյ ՚ի Թոռն հայոց . չխգ . յաւուրս
գրիգորի վկայաօրի և բարսղի կթիլիսի գոր
ծակցի նր բերեալ եղաւ յանի . մինչև զկնի
Ժամանակաց յառման անի քաղաքի իսպառ
ծածկեալ անյայտացաւ . ուն լարձակ գրեն
յայտմաւուրք ՚ի մարտի . 30 :

XX

ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆՆ.

(1) Որպէս ՚ի ձեռագիր ճառցոյնի առ սքն Շուշա
նայ կիսրբուհւոյն Շուշանկանն գտեր վարդանայ ՚ի
քաղոց ամսոյ . ԺԷ . նոյնպէս գնի և ՚ի Զ . այն է Թ ան
շարժ առամարին ՚ի գեկտ . 25 . և զի ՚ի Ժամանակս Թարգ
մանչաց այսպէս պիններ ամիս Դ ամսոյ , նոյն օր անխա
խաւս համարի լինել օր կատարման սրբուհւոյս . Ժողմ
նք իել շորքաւորքք զկնի կարգէ՝ ՚ի քաղոցի . ին . և
՚ի գեկտ . 29 : Տօնացոյցք՝ որք չն սովոր զօրն նշանա
կել . յայս միջոց կարգեալ են Դ սքն սանգիտոյ վայել
չապէս զսքն շուշան զգուտար մեծին վարդանայ : Այլ
է և արտաքոյ առնացուցի շուշան խոստովանող գուտար
վահանայ կամարականի . զորմէ տես ՚ի պար . հ . Բ . 382 :
Գտանին և այլ վկայուհիք առ մեզ և առ այլս յիշատա
ւապեալք՝ շուշան , կիս օր նոյն է՝ առաւանտս անտամբ
ուն ՚ի Զ . փետր . 24 . և Թ . Լ . սեպտ . 20 . և գարձեալ
Զ . յունիս . 7 . ևն :

ՎԿԸՅԸԻՆՆՈՒԹԻՒՆ

Սբն Կիւրիանոսի եպիսկոպոսին , և { } աւ-
տիանեայ կուսին :

Ն. հոգ. 3 : { } . հոգ. 2 : | . սեպ. 26. և 14 :
Ճառքն . Ի. չիլ . և չիլ . և և Վ. յհ :
Բուլանքեանի 'ի ք , և 'ի է . հոգ. սեպ. : Սբն
հիւրիանոս 'ի Գերս իւր : Սնորիտ սարգաւաթ նորա
'ի վարս նորա : Վր . Թաթ . Ճառ թէ , ներքող հիւր :
() Գոգրիտոս 'ի Ճառս հիւր : Սրադեհորիտոս 'ի արդա
իւր : Փոք . Ժառն . Ճիք : Ս' երադր . առ սորիտ-
սի . և :

Վ ՍԻՊՐԻՆՆՈՍ , ՈՐ ԵՒ
ԿԻԼԱՅՐԻԱՆՈՍ՝ ՍԶ ԵՆԿԱ և ՎԿԱՅ
քնի , Հանդիսացեալ 'ի սկզբաւ
նէ հետէ տօնախմբուք յամե-
կեղեցիս քրիստոնէից , որչափ քաջածանօթ
է ամենեցուն գրովք իւրովք , և պանծալի
վկայաբանութիւն , նոյնչափ և անյայտ ըստ
ծագմանն . արդեօք ակիրիկեցի՞ իցէ՞ ծնեալ
և սնեալ 'ի կարքեդոն , որ և կարթագինէ ,
եթէ անտիոքացի . մինչև երկբանութի եղև
առ յետին քննիչս , արդեօք մի՞ միայն իցէ
երևելին կիւրիանոս , որ ը ամենեցուն էր
յառաջն հեթանոս , և ապա պարծանք եղև
քրիս

քրիստոնէից , եթէ երկու՝ ժամանակակից իրերաց , և նմանօրինակ ընթացիւք . մին՝ հռիւմէ կարքեդոնացւոց , և միւսն անտիոքացւոց : Եւրդ՝ թէպէտև այժմու արեւմտեայք լաւ վարկանին յերկուս զատանել , այլ արեւելեայք՝ ի սկզբանէ հետէ մի և նոյն ճանաչեն . զորմէ ճոխագոյն տացուք պատճառս իմաստնոց՝ ի կարգի ծանօթութեց , յայսմ վայրի հարկաւորեալք իբրև զմիոյ խօսել թէ վկայուէ մեծին գրիգորի անձաբանի , և այլոց անհրաժեշտ վկայից , զհետ երթալով ճառընտրաց մերոց և յունաց , հանդերձ դիւանական վկայաբանութիւն ամբողջեցւոց և հռովմայեցւոց :

Եւրդ մեծն կիպրիանոս՝ մականնունանեալն թասկիոս կեկիլիոս , եր յերրորդ դարու , փիլիսոփայ հեթանոս , քաջ ճարտարախօս , մոգ ճարտար , և քուրմն կոչոց , անդատին ի մանկութիւն նուիրեալ ի սպաս դից իծնողաց իւրոց՝ բնակեցոց ի կարքեդոն քաղաք ամբողջեցւոց . շրջեալ յաթէնս , յեգիպտոս , յանտիոք ասորւոց , և ի մէջ քաղղէացւոց : Սա այնպէս եր հռչակաւոր ի դենի իւրում , ոնց թէ զանցանել զմոգայետօք և զնմ կախարդօք , ևս և զյանէսիւն և զյամբէսիւն . թող զմեծութիւն և զճոխութիւն ընչից և փառաց . մինչև չիշխել ումեք առել ինչ լիցիւմ նորա , կի՞ չարախօս լինել զնմանէ . քանզի ամենեքին ականածէին ի շքոյ նր , և ի պատիր գիտութիւն դիւանական մալորուէ . որպէս և համարձակ հրաման տայր դիւին կողմամբ

մամբ կախարդանաց 'ի կատարել զամ կամա
իւր , և 'ի ձգել զբազումս յազգի ազգի պաւ
տրանս և 'ի կորստական ցանկութիս :

Եւ եր 'ի քաղաքի անդ՝ յորում կիպրիանոսն
բնակէր , աղ ջիկ ոմն կոյս՝ { յուստիանէ կմ՝
յուստինա անուն (որ Թարգմանի արդար
օրիորդ) , 'ի բարետոհմեց և 'ի զգաստից ,
դուստր ազատաց և մեծատանց , գեղեցկու
թիւ մարմնոյ հռչակեալ , և հոգւոյն առա
քինութիւն գերազանցեալ . որ և քսական հա
ւատոց հասեալ 'ի ձեռն պառզոյի տարկա
ւազի՝ դարձուցեալ էր և զծնօղս իւր 'ի սք
հաւատս քոի . և էր անուն հօրն իւր եղեսիս
նոս կմեղեսիոս քրմապետ , և մօրն կղեղ
նիս . որք յորժամ մկրտեցան յապտատոսէ
եղսէ , բաշխեցին զինչս իւրեանց կարօտե
լոց , և առաքինութիւն քաղաքապետէին . այլ
առաւել յուստիանէ փայլէր մաքրական վա
րութ և ջերմ սիրտիւ քոի՝ նոսիրական կու
սութիւն հանդերձ :

Եւ եղև 'ի կանխել յուստինայ կուսին ի
մօր իւրում ստէպ յեկեղեցի , տեսեալ զնա
ոմն երիտասարդ ազգաւիգոս անուն՝ ցան
կացաւ առնուլ զնա իւր 'ի կնութի . և շատ
ջանացել բազում պատգամաւորք և խոտա
մամբ պարգեաց՝ ոչ կարաց հաւանեցուցա
նել զնա . քանզի ասէր յուստիանէ , թէ ես
քոի եմ հարմնացեալ , և մարդոյ երկրա
ւորի ոչ ցանկամ . լաւ է հատաատել զիս
քոի , քան յետս կալ յուխտե պրբութե , և
սու ժամանակ մի վայելել 'ի մեզս . և եթէ

մտը

մարդոյ որ զինքն խոստանայ և հրաժարէ ,
 ոչ մնայ անպատուհաս , որչափ ևս առաւել
 որ զքօր աւանդն ոչ պահէ , տայցէ վրէժս :
 Եւ յաւուր միւսմ մինչդեռ երթայր կոյան
 ի սպորտութն յեկեղեցին , սպասեաց նմա
 ագղաւիդոս 'ի ճանապարհին , և բուռն ե-
 հար զնմանէ . բայց նա քաջութիւն 'ի բաց վա-
 նեաց յիւրմէ զանամութն , և ամսթալից յետս
 զարձայց . և ինքն մտեալ յեկեղեցի՝ խոր-
 դրէր արտասուճօք 'ի վրիչէն և յամենասը
 կոյս անձանէն՝ օգնական և վերակացու լի
 նեւնմա , և անարտա պահել 'ի փորձութն :
 Հայնժամ զնաց ագղաւիդոս առ կիպրիա-
 նոս մեծանուն կախարդն , և մատոյց նմա
 երկուս տաղանդս ոսկւոյ և արծաթոյ , զի
 հնարեացի լնաւ զկամս ցանկութե իւրոյ , և
 կիպրիանոս քանզի լուծեալ էր զհամբաւ գե-
 ղոյն յուստիանեայ , նախ կամեցաւ անձամբ
 տեսանել զնա , և իրքե ետես զնա ի գու-
 շակն լինելոյ երիտասարդին յեւն եկեղեց-
 ւոյ , առաւել խոցեցաւ նեաբն ցանկութն
 կիպրիանոս քան զագղաւիդոս , և խորհե-
 ցաւ ինքեան աւթել զնա 'ի կնութի . նմին
 իրի փաղաւաղի կախարդանօք հրաման եղ
 արքանեկաց իւրոց դիւաց , զի երթել խոս-
 վեացեն զաղջիկն , և ջեռուոցեն զնա 'ի
 ցանկութի իւր :

Եւ ինչ չարն սերմանել կամէր պղտորունն
 'ի յստակ միտս կուսին , զգաստն այն և անա-
 բաւ հարսն քօր գեղեցիկ զեկաւարութիւն
 անցեալ է ծաւիս ալեկած խորհրդոյ՝ խարս

խեալ լինէր 'ի նաւահանգիստն քս. ապա-
ւէն յուսոյ և պարիսպ ամրութե առնէր ան-
ձին զխաչն փրկչական, և ապաստան լինէր
'ի գիրկս երկնից Թաքուհւոյն մօր և կու-
սի. և յազօթս և 'ի պքնութի տօնել զանձն՝
հաշէր պահօք զփափուկ մարմինն, ուն թէ
մեռուցանել յառաջ քան զմահն. և Թա-
ռամեցուցանէր զգեղն անձին գետնատա-
րած անկողնովք. և զինեալ հօգւոյն նոյ՝
շիջուցանէր զնետս չարին: Տեսեալ դիւին,
թէ չկարէ գամագիւտ լինել 'ի նմա գաղտնի
հնարիւք, յերեսս իսկ երեւցաւ նմա՝ յոր-
ժամ կոյսն կայր յազօթս յերրորդ ժամու
գիշերոյն. իսկ յուստիանէ արար զնշան սքի
խաչին լըդէմ ցնորից չարին, և փշեաց լըդէմ
նորա. յայնժամ ահիւ տաքնապեալ փա-
խեաւ դէն. և երթեալ պատմեաց կիպրիա,
նոսի զնմա:

Եւ ել կիպրիանոս առաքել և այլ ևս դեռ
հեազհետէ՝ մի քան զմի չարագոյնս. այլ
սք կոյսն նոյնպէս և զնո հալածեաց զօրութի
սք խաչին և անոճամբն քոր. մինչև բա-
զումն աշխատ եղեալ դիւաց, և ոչինչ կա-
րացել ստնանել նմա՝ զնային ամաչեցեալք,
և իբրեւ խուիւ յերեսաց հրոյ փախուցեալք:
() արմացաւ կիպրիանոս լը իրան. և խոշ-
տանգեալ զդէս՝ հարցանէր սաստկութի.
զի՞ այդչափ յամեցիք, և ունայն յետս դար-
ձայք՝ առանց կատարելոյ զիմ կամս: Եւ
նորա ասացին. յայտնապէս, թէ անհնար է
հաւանեցուցանել զաղջիկն զայն. զի նշան
խա-

Կիպրիանոսի , և Զատարիանեայ : 73

Խաչելոյն՝ զոր ունի որպէս զէն անվանելի , ոչ միայն զմեզ հալածէ , այլ թէ և իշխանն մեր ինքնին դնայցէ առ նա աներեւոյթ բանակաւն իւրով , ամօթով փախստական լիցի՝ ի նմանէ դժոխային դնդուէն հանդերձ :

Սայն իբրեւ լուաւ կիպրիանոս , անէծ ըզդեւոն , և ընտրեաց այլ չարագոյն դե մի հարիւրապետ դիւնաց . զնա առաքեաց առ յուստիանէ՝ պատուէր տուէլ զնոմ հնարս հայթհայթել առ որսալոյ զմիտս կուսին : Եւ նորա եկեալ առ կոյսն՝ սպառնայր նմին ասելով . մի կարծեր զիս ոնչ զայլ տկար դեւոն , զի ես հարիւրապետ եմ դիւնաց : Իսկ սրբուհին սաստեպց նմա անուամբն քնի , և անյայտ արար . մինչև չիշխեաց չարն դառնալ առ կիպրիանոս , այլ տնդնդասոյլ կորեաւ ի միջոյ :

Զայնժամ ի միտս եկեալ կիպրիանոսի ի մաստնոյ , և լուսաւորեալ առ յայ՝ ի բաց մերժեաց յիւրմէ զնոմ զդեւոն , առելով ցնձ . զի՝ զմեզ ցայս վայր պատրէիք՝ պարծելով զօրագոյն լինել քան զքն . զի եթէ լոկ անուն նորա և նշան խաչի նորին յաղթէ ձեզ , ապա յայտ է՝ թէ տկարն ի հզօրէն յաղթահարի , որպէս և ճրագ յարեգակնէ , ևս առաւել խաւարն ի լուսոյ . և արդ առանց յերկոճանալոյ նա զօրաւորագոյն է և ամենազօր որպէս զնձ , ոնչ և սնկ իսկ է բնու , թէն ան :

Սայս ասացեալ և ի բաց ընկեցեալ զարուհետ չարուէն՝ որ ի ձեռին , այնու հետեւ ապա

ապա առ փրկիչն ապաւինեցաւ . և զի ճա-
նաչէր զքնաիրս՝ ի քահանայից քրիստոնէից,
անից ոմանք էին կեկիլիոս, և եւսերիոս կՍՊ
տիմոթէոս, յարեցաւ ՚ի նս . և լուեալ ՚ի
նցէ զխորհուրդս Ծբ հաւատոյ՝ որ քան զոր
եւայր հոգի նր՝ ի նմա դառնալ ՚ի քս . Եւ
ն կարէ պատմել, թէ յորմէ՝ վիճակէ խաւա-
րային գնացից տեսանէր զանձն ՚ի լոյս բն-
թանալ . սորին վս և Ծբն պնտիոս՝ որ եղև
յետոյ սարկաւադ կիպրիանոսի, և գրեաց
զգորս նորա ներբողական հանգիսիւ, ասէ .
՝ Եզրեմ՝ արժանի պատմելոյ զգործս կիպ-
րիանոսի նախ քան զգառնալ նորա առ նր .
այլ ՚ի սկզբան դարձին ՚ի բաց եղեալ զար-
տաքնոցն դիրս՝ ետ զանձն բոլորովին յըն-
թերցումն անալիս առաից . բաշխեաց զինչս
իւր կարօտելոց . և թող զփառս և զմեծութի-
իւր, և կրթէր զանձն ՚ի գործս խանարհա-
թե . և այնպիսի եռանդն եցոյց ՚ի դարձի
իւրում, մինչ գրեթէ կատարել զինել յամ
բարեպաշտութիւն՝ մինչև տակալ էր զբարե-
պաշտութիւն : Եւ միայն գտաւ՝ որ յայտնի
կացոյց, թէ քանի՛ զօրագոյն են կատարեալ
հաւաք և փոյթ՝ քան զերկարութի ժամադ
նակի, առ ՚ի լինել կատարել : Վննէր զքա-
ղաքաւարութ Ծբն առաջնոց, թէ ի՞նչ իւրիք
հաճոյ գտան այ, և փութայր զհետ երթալ
նոցա յամ օրակ . և զնոյն քարոզէր և այլոց՝
առաւելապէս յօրինակ առեալ զյոր երանե-
լին զկատարեալ անապաշտն . և ինչ հերոնի-
մոսի՝ բողոսմ շահ եղև նմա ՚ի գրոց յաշտե-
նու

Լիպրիանոսի, և Յուստինեայ : 79.

նու. մարգարէի վա դարձի յապաշխարութի .
ապա թէ ոչ ոնկ ինքն կիպրիանոս գրէ , 'ի
սկզբան ալեկոծէր 'ի յուսահատութէ :

Ըրդ յետ այրելոյ զամ գիրս մելորութեան
և կախարդութե' տաւեալ զանձն 'ի կարգ-
երախայութե' յերկար ապաշխարութեամբ
և բազմապատիկ մրցանօք ըզէմ չարին , ըն-
կալաւ զմք մկրտութի . յեղսէ տեղւոյն , և
նորոգեցաւ 'ի նոր մարդ ընայ : Եւ տեսել
եղսին զառաքինատէր փոյթ նր' կարգեաց
զկիպրիանոս ընդ դռնապանս եկեղեցւոյ . և
ոնկ լուայ յովեմնէ' ասէ անձաբանն գրիգոր ,
այր այնպիսի' աւելածու առձարին լինէր ,
և 'ի գործս նաւաստուէ զանձն կրթէր' յա-
ձախադոյն աղօթիւք , զի իմաստասիրեսցե
զիսնարհուին առ 'ի մաքրութի առաջնոց ամ
բարտառանունն : Եւ յետ տակաւ ժամանակի
անցելոյ' 'ի կարգ դպրաց և պաշտօնեից եկե-
ղեցւոյ ելանէր , և 'ի հոգևոր կարգացմունս
զինքն առաւել վարժէր . մինչև քնորեալ 'ի
կարգ սարկաւադութե' ուսուցանել սկսաւ
զբազմութի ոնկ մեծաձայն քարոզ քոի : Եւ
այն' որ յառաջն զլեզու իւր սրտաբել էր գոր-
ծի չարին 'ի հռետորական մնտոի պերճութիս
և 'ի պատրանս մելորուէ , այժմ' փող անձա-
յին յօրինէր զնոյն , և սուսեր հոգւոյն հա-
տու , որ թափանցեալ 'ի սիրտ լսողաց' ձգէր
զհառատացելն 'ի նորոգումն վարուց , և զան-
հաւատոս 'ի փարախն քոի . մինչ զի 'ի վախ-
ձանիլ եղսին' միաբան հաւանութի ամենե-
ցուն կոչէին յառաջնորդութի եկեղեցւոյ զնա
ինքն

II) Բն իրի գրէ պոնտիոս , Թէ յերկար լինի մի առ մի նշանակել զամ գովելի քաղաքավարութի կիպրիանոսի . շատ լիցի ասել ՚ի յայտարարութի ամին , զի այն ինչ նորոգ էր ընծայեալ քոի , և մատաղատունկ ՚ի հաւատոս , անծային ընտրութի և հաճութեամբ ամ ժողովորդեան ընտրեցաւ ՚ի քահանայութիւն և յեպսութի . Թէպէտե նա հնարեցաւ խոյստալ անարժան զանձն խոստովանելով , այլ խոնարհութի նր արժանի արար զնա այնմ աստիճանի . քանզի ամ իրօք բռնացաւ ժողովուրդն , և կացոյց զնա եպս :

III) Է գոյր չափ բարեպաշտութե նր և ողորմածութե . համարձակ էր ՚ի յանդիմանել զանուղղայս , հեղ ՚ի իւրատել , քաղցր և հագեբուղի ՚ի վիշտութե , պատկառելի կերպարանօք , և գովելի բարօք : Նաւելուն վկայագիրք , Թէ յորժամ նստաւ մեծն կիպրիանոս յաթոռ հայրապետական , ձեռնադրեաց զք կոյն յուստիանէ ՚ի սարկաւագուհի՝ կացուցանելով զնա մայր վանաց պարկեշտաժողով կուսից : Աւ եղև ՚ի ժամանաւ կին յայնմիկ յարեաւ հալածումն յերեսաց դեկոսի կայսեր լիզէմ քրիստոնէութե ընդամո՛ տեղիս . և հեթանոսք՝ որք խեռային լիզարձն կիպրիանոսի , խորհեցան ըմբռնել զնա և առաջի արկանել առիւծուց . յայնժամ երանելի հայրապետն ՚ի ստիպելոյ եղբարց՝ և վսօգտի նց՝ զգուշացաւ անձին , և զօգեցաւ առ ժամանակ մի . որոյ վս ուխտեկե :

Լիպրիանոսի, և Յուստինեայ: 77

Եկեղեցւոյն՝ որ 'ի հռովմ, սկսաւ դանգա-
տել զնմանէ՝ ուն թէ աննորունչ թողել իցէ
նորա զհօտ իւր յայնպիսում ժամանակի .
բայց կիպրիանոս ոչ դադարէր 'ի ձեռնառու-
լինելոյ հաւատացելոց բանի՛ն և գրով:
Ընկաւ յաւուրսն յայնոսիկ յափրիկէ և ախտ
սրածուծէ (այն է ժանտախտ կի՞ մահատա-
րածամ) . վոյ եկեալ և ժողովեալ կիպրիա-
նոսի զառողջս 'ի հաւատացելոց՝ ազդու բա-
նիւք յորդորամիտս արար զնս ձեռն տալ և
դարման տանել վտանգելոցն, և զնմ պէտտ
հոգալ հիւանդաց և հոգեւորաց և վախճա-
նելոց:

Եւ ահա լի դադարել սրածուծն ձեռն ար-
կին կռապաշտք, և տաքան զհայրապետն
յատեան դատաւորին՝ որ եկեալ էր 'ի կար-
քեգոն հրամանաւ դեկոսի, վասն քննելոյ
զբրիտոնեայս . և սկսաւ դատաւորն փոր-
ձել զնա ազգի ազգի հրապուրանօք և խոտը
մամբք դառնալ յառաջին դէնն իւր և 'ի
պատիւն: Ոյսի ետ կիպրիանոս . եթէ այլ
ոք էր՝ որ փորձէրն զիս, և ես անգէտ լինելի
խաբէութե և մոլորութե նք, թերեւս յու-
սալի էր քեզ որսալ զիս . այլ վս զի նա է
փորձին բանասարկու՝ որ չարեացապարտն է
նմ մոլորութեց, որոց ես ինքնին կանխաւ
քաջ գիտակ էի, և խորտակեցի զուծ նք,
աւելորդ է այսու հետե փորձելդ ձեր զիս .
զի և չեն իսկ իրաւունք՝ զելեալն 'ի մոլորու-
թէ 'ի նոյն խորխորատ ընկենուլ . և անհը-
նար է այդմ լինել . և քեզ չէր պարտ խորհել
զան:

Պատաւորն ասէ . չարեանց պարտաւոր եւ ա-
րարիչ դու ես : Խաչորիանոս ասէ . չարեաց
պարտաւոր սատանայ է , զոր դուքն պաշ-
տէք . որ նախանձեցաւ լէ մարդոյն . վա զի
յնմ'արարածս՝ միայն մարդն 'ի պատկեր նոյ
եղև . ե 'ի պատերազմիլ բանասարկուի ընդ
մեզ՝ զՅսաստարէզ մեծ տարածեաց արա-
րին . զի լէ նմա պատերազմեալք՝ յաղթողք
չարին երեւոցին , ե բարիքն պսակեսցին .
իսկ ցորագլուխ հաւատոց եւ գործոցն հան-
գիսի՝ նա ինքն քսէ փրկին մեր եւ նոր : 'Սա-
տաւորն ասէ . ե զիմարդ զմարդն քսիբրև զնձ
պաշտէք . Խաչորիանոս ասէ . վա զի բան նոյ
կը մարդացեալ վա մեր , որ ե ընկալաւ չար
չարանս վա մեր . զի հաղորդս արասցէ զմեզ
նձեղէն փառաց իւրոց՝ 'ի լինել անդ կցորդ
չարչարանաց նորա եւ մահու :

Սատեկաց դատաւորն եւ ասէ . ոչ առնումք
յանձն լսող լինել մնտի բանիցդ եւ կարկա-
չանացդ . այլ առանց յտպագելոյ պարտ է
քեզ զսհել նձոցն . Խաչորիանոս ասէ . մի
ատեր զկուռան նձս՝ մոլորեալ կռապաշտու-
թիւ դիւցն : 'Յայնժամ հրամայեաց դատաւ-
որն գան հարկանել զեղան , ե արկանել 'ի
բանտ : 'Ապա ետ ունել ե զյուստիանէ կոյսն ,
զի 'ի պատճառս նոյ եղև դարձն կիպրիանո-
սի . ոնք ե նմ' ամբոխն գիտէր . ե նոյնօրի
նակ փորձեալ ե զնա՝ ետ պահել յառաքնին
բանտի : 'Եւ յետ աւուրց հրամայեալ ածել
զերկտեանն զառաջեալ՝ սպառնայր նոցա ,
կամ

կոմ'դանտալ 'ի պաշտօն կոտց, և կի՞չարա-
չար մահա մեռանել :

Եւ իբրեւ անարգեցին զբանս նի՞ համար-
ձակ դաւանեալ զնոր քո, հրաման ետ դա-
տաւորն տանջել զնոքերանգը . և ապա եհան
զնո և 'ի տապակ երկաթի ջեռացուցեալ
կտրով և ճարպով : Եւ անմիտա պահեալ
զօրութիւն նի՞ փառաւորէին զփրկիչն իւ-
րեանց . և յետ այսորիկ ընկալան զվճիռ գըլ-
խատման յայլեայլ ժամանակս : Եւ բոս
ռմանց՝ երկդքեանն 'ի միասին առին որով նա
հատակեալ . այլ ոե՞կ երեւի՞ յուստիանէ ա-
ռանձինն կատարեցաւ 'ի հալածանս դեկոսի
կամ յաջորդաց նորա . իսկ կիպրիանոս կրեաց
և այլ հալածանս և արտորանս նախ ք զկա-
տարունն իւր որով առ վաղերիանոսիւ . զոր
արժան է ուրոյն պատմել ի բուն վկայարա-
նութե նի, զոր և քաղեն պոնտիոս, և օգոս-
տինոս :

Իբրեւ բարձաւ 'ի կենաց դեկոս անողորմ հա-
լածիչ քրիստոնէից՝ յաւուրս կուսնելիոսի
հռովմայ հայրապետի յամի նոն 251, 'ի փո-
փոխիլ դատաւորաց՝ դիւրութեղեւ առ ժա-
մանակ մի քրիստոնէից . Եւ որս և մեծն կիպ-
րիանոս եղս կարքեգոնի՝ աղատութի գտել,
ժողովէր և յանձանձէր զհօտ իւր . այլ յետ
քանի մի ամաց՝ յորս նստան այլեայլ թա-
գաւորք 'ի հռովմ միմեանց զկնի, յորժամ
թագաւորեաց վաղերիանոս կայսր՝ գահա-
կից առնելով զգաղիենոս զորդի իւր, նորո-
գեաց զհալածանս դեկոսի . յորում կատա-
րեւ

րեցաւ Եւստեփաննոս հռովմայ հայրապետ՝
քէչիւք և սարկաւազօք և ժողովրդովք .
անկ և զկնի սէն քսեալոս՝ ընդ սարկաւազին
իւրում սէյն լաւրենտիոսի :

Իբրդ՝ յաւուրման յայնոսիկ բազում տառա-
պանս կրեաց և սէն կիպրիանոս հանդերձ
ուխտիւն և ժողովրդեամբն զօգեալ ՚ի գետ
նափօր դարափոսս և ՚ի դամբարանս . և եղև
՚ի չորրորդ հիւպատոջն վաղերիանոսի կայ-
սեր՝ յերրորդ աւուր կաղանդիցն սեպտեմբե-
րի , այն է յօգոստոսի . 30 . յամի նն : 257 .
(այն ամ է ծննդեան սէյն գրիգորի լուսա-
ւորչին մերոյ) , պատերնոս ոմն անթիհիւ-
պատոս՝ քի փոխանակ բղեշխի յափրիկէ ,
նստեալ յատեան խորհրդարանին կարքե-
դոնայ՝ ետ ածել առաջի իւր զկիպրիանոս
եմպ . խօսել սկսաւ , և ասէ ցնա . ՚Իւրացն
ինքնակալքն վաղերիանոս և դազիննոս ար-
ժանի համարեցան գրել առ իս հրովարտակ ,
յորում հրամայեն , թէ որոց ոչն պաշտեն
զհռովմայեցւոց զկրօնս , պարտ է զգաստու
նալ և դառնալ . արդ յոյզ և ինդիր արարի
զանուանէ քումմէ . տեսից՝ զի՞նչ դու տաս
պինի : Սատասխանի ետ սէն կիպրիանոս ,
և ասէ . ՚Իրիստոնեայ եմ , և եպիսկոպոս .
ոչ զայլ նիծս ճանաչեմ ամենեկին , բայց մի-
այն զմի և զճմարիտն նիծ , որ արար զերկինս
և զերկիր , զծով , և զամ՝ օր է ՚ի նս : ՚Իմին
նյ ծառայեմք մեք քրիստոնեայքս . առ սա
աղօթեմք զցայգ և զցերեկ վիժմեր և վամն
նամմիկան , և վիժենացնոցին ինքնակալաց :

Ե

Պա

Պատերնոս անթիհիպատն ասէ . արդ. կան
ման յայդ. կամս : Լիպրիանոս ասէ . անհը-
նար է փոխիլ բարի կամաց՝ որ ճանաչէ զնձ :
Խշխանն ասէ . և արդ. կարօղ ես ըն հրամա-
նի վաղերիանոսի և գաղինոսի վտարանդի
երթալ ՚ի քաղաքն կուրուբացուց : Լիպրիա-
նոս ասէ . երթամ : Հայնժամ ասէ ցնա պա-
տերնոս . ոչ միայն վա եղևաց , այլև վա երի-
ցանց արժան համարեցան գրել առ իս . արդ.
կամիմ գիտել ՚ի քէն , թէ ոչ իցեն երի-
ցունք՝ որք կան ՚ի քաղաքի ստա :

Պատասխանի ետ կիպրիանոս . յօրէնս ձեր
քաջ և օգտակար խորհրդով սահմանեցիք՝
չլինել ումեք մատնիչ . վա որոյ չկարեմ ես
յայտնել և մատնել զնոսա . ՚ի քաղաքս իւ-
րեանց գտանին նք : Խշխանն ասէ . ես այս
օր յայամ տեղուջ պահանջեմ զնա : Լիպրիա-
նոս ասէ . իսկ որովհետեւ կարգ. նոմոսաց ոչ
թողացուցանէ՝ զի անձամբ զանձն մատնիցէ
ոք , և քումդ իսկ կարծեաց դժպատեհ երևի
բանդ , ոչ կարեն նոքա ինքնին անձամատն
լինել . այլ առ ՚ի քէն յուզելք գտցին : Պա-
տերնոս անթիհիպատն ասէ . այժ լինէն գըտ-
ցին : Օ այս ասացեալ՝ ՚ի վի էած . պատ-
ռէիրեցին և ևս ինքնակալք , զի մի ՚ի տեղիս
ուրեք ժողովք լինիցին , և մի ՚ի դամբարանս
մտանիցեն . արդ. եթէ ոք զայդ կենցաղո-
գուտ հրաման ոչ պահէ , զլեապարտ եղի-
ցի : Իսկ նքն ետ պինի . արա՛ որ ինչ քեզ
հրամայեալ է . յայնժամ ել հրաման յիշ-
խանէն տանել զնա ՚ի տեղի արարանաց :

Օ.

F

Բայց

Ի այց երանելի հայրապետն և յարտատահ-
մանութե իւրում օգնական լինէր հաւատու-
ցելոց թղթովք, և սպառազինէր զամեն-
ոնն ի հանդէս խոստովանուէ և վկայակա-
մահուն . մինչև բազմաց աներկիւղ առջ-
ղանձինս ի մարտիրոսութի : ԸՆԼ յայտպի-
սի աւուրս հրդեհի հալածանաց յարուցեալ
էր բանսարկո՛ւին և զայլ պատերազմ ի մէջ
եկեղեցւոյ . յորմէ և կիպրիանոս ոչ տակա-
ծփանս կրեաց նախ քան զաքսորանս և յաք-
սորանս անդ . զի որովհետև բազումք ի հա-
լածանս կամայ և ակամայ զոհեցէին կռոց ,
խնդիր մեծ յարեալ ի հռովմ և ի սահմանս
նր , թէ զինչ պարտ է առնել վննն . քան-
զի ոմանք ուղ նովատեանք կամ նաւատիա-
նոսք , հերձուածս յարուցեալ՝ ասէին , թէ
չէ՛ արժան լուռնել զնո յեկեղեցի ոյ՝ իբրեւ
անկեալս յանթողլի յանցանս . իսկ այլք՝
որպէս փելիկեանք , պնդէին՝ թէ անխախտ
պարտ է լուռնել զամենեսին :

ԸՆԼ սքն կիպրիանոս (ուղ լաղօտ նշանակէ
պոնտիոս , և մեկն յիշատակեն ճառքնաբոյք
մեր ,) և զայն ևս պատերազմ լուծանէր Եր-
հողունն , ուսուցանելով զմիջինն զնալ ճա-
նապարհ . ոչ անխորհրդաբար լուռնել զան-
կեալսն , և ոչ անգթութի մերժել իօպառ .
և առ այս զպետրոս զվէմն հաւատոյ յառաջ
մատուցանէր՝ հիմն և կանոն եկեղեցւոյ , որ
և զփականս երկնից ի քոէ ընկալաւ , եթէ
զիարդ յետ երիցս աւացուեն՝ ի ձեռն եւ
րիցս խոստովանուէ սիրել զքո՝ անդրէն յա-

ռա

Բաջին պատիճն ելանէր, հրաման առեալ
արածել զօղխարս քոր : Այ ասէ, որք միան
գամ չարին պատրանօք պատրեալ՝ իւրե
յակամայս և առ՝ ահի տանջանաց անկան՝ ի
Թահարդ Կիւնին, զնա պարա է կշիռ ապաշ-
խարութե արժանի առնել . իսկ որք ինքնա
կամ մալորութե անդարձ իցեն՝ ի չարիս՝ Թո-
զուլ՝ ի բաց իւրե անարժանս շնորհացն այ :
Եւ զնէ և այլ ազգի ազգի խնդիրք՝ ի Ժամա-
նակին յայնմիկ . և յամի բարւոք ընթանայր
երանելին կիպրիանոս՝ միաձայն լի այլ եպիս-
կոպոսունս և լի հայրապետս մեծին հռով-
մայ . բայց միովն գլխեր, և օտարանայր ի
նոցանէ բանիւ և գրով, կրկին մկրտութե
կարօտ առնելով զմկրտեալսն՝ ի հերձոճա-
ծողաց, Թէպէտե լի կարգի ուղղափառաց
եղեալ իցէ մկրտութին առ ի նոցանէ . ըստ
նմին և յայլ ինչ ինչ սովորուիս հռովմայեց-
ւոց սաղիւստ արկանէր՝ ձայնակցութիւն փիլո-
միլիանոսի եպիսկոպոսին կեսարու կապա-
դովկացւոց, լի որում ունէր Թղթակցութի
ընտանի . նմին իրի և հռովմայեցիք պատ-
ճառս խնդրէին յԵւայր հարկանել զափրի-
կեցիս . այլ ոչ յերկարեցան այսպիսի գծաւ
Թիք և երկպառակութիւնք . և կիպրիանոս
զիւր սխալանաւ արեամբ նահատակութեւ
սրբէր՝ լի օգոստինոսի . զի յետ անուոյ միոյ
աբսորանաց դարձաւ յաթուռ իւր, և կատա-

րեցաւ լի օրինակիս լի այնմիկ :
Ըստ գրելոյ պնտիքոսի սարկաւազի սէյն
կիպրիանոսի՝ արտասահմանեցաւ ի քաղաքէ

բարերարն քաղաքի . այլ տեղին աքտորանաց
կուրուբա՝ էր զուարճալի վայր (անդ յափրե-
կէ) . և Թէպէտեւ անպիտան լինէր տեղին ,
(քանզի և յանարեւ դարափոսս կմ'ի վիրապ
իսկ արգելեալ ասի ,) պատուական անուն
ունի ստանալ , զի անդ եկաց կիպրիանոս .
ուր և այց առնէին նմա բազումք , և բնա-
կիւք տեղւոյն բերէին նմ'զամ պէտս : Նոգ
նմա էի ասի և ես . քանզի և զիս 'ի մէջ ըն-
տանի բարձուկցաց արժանի համարեցաւ տէր
նր ընտրել իբրեւ աքտորեալ կամաւոր . երա-
նի Թէ և նահատակութեն առնէր ընտրե-
լակից : Նառաջնում աւուր՝ յորում եղեաք
'ի տեղւոջն աքտորանաց , պատմեաց մեզ տե-
սիլ՝ ցուցեալ նմ'յայ , և Թէ հանդերձեալ է
նահատակիլ . և ինքն 'ի տեսլեան անդ խրն
դրէ 'ի տնէ՝ օր մի յապաղել զկատարումն :
Եւրդ՝ օրն նշանակ եղև տարւոյ . զի 'ի կատա-
րիլ տարւոյն պսակեցաւ յորում աւուր զտե-
սին ետես ամաւ միով յառաջագոյն :

Եւ եղև 'ի գալ ամին՝ 'ի փոխիլ իշխանութե
ասպատիոսի պատերնոսի , եկն 'ի տեղի նր
փոխանակ բգեշի 'ի կարքեդոն գաղերիոս
մաքսիմոս անթիհիւպատոս . և յայնժամ
հրաման եղև կիպրիանոսի եմսի դառնալ 'ի
տեղի իւր . ուր լուեալ նորա զկատարումն
քսեստոսի որք քահանայապետին 'ի հռովմ ,
փափաքեալ ցանկայր և ինքն արժանի լի-
նել այնմ երանելի վիճակի . և նստեալ 'ի
պարտիզի իւրում՝ ուր ժողովել էին զնոյաւ
քահանայք և ժողովութիւնք , խօսէր նոյ զբանն
այ ,

նայ , և յայտ առնէր զծարաւ սրտին առ նա-
հատակութի : Հայնժամ սկսան յորդորել
զնա բարեկամք՝ ի առաջին օրինակի թա-
քուցանել զանձն , մինչև անցցէ մրրիկ հա-
լածանաց , և ցուցանէին նմա տեղի թաքըւ-
տեան : Իսկ նա ոչ առնոյր յանձն , և քաջա-
լերէր զնա ևս 'ի հանդէս վկայութե . և ա-
սէր . ըղձալի էր ինձ , զի այժմ յայսմ ժա-
մու 'ի խօսել իմում զայսոսիկ՝ եկեալ հատ-
ցեն զգլուխ իմ :

Իսկ ահա 'ի միում յաւուրց յանկարծակի ե-
կին 'ի տուն ենդօին զօրականք հանդերձ զօ-
րավարաւ , և միւս ևս իշխանաւ . և կիպրիաւ
նոս ի առաջ ել նոց զոճարթութե . և առեալ
տարաւ զնա զօրավարն կառօք այն օր 'ի տուն
իւր արտաքոյ քաղաքին յաւանն սատուռնի ,
կամ կոռնոսի : Ի ու եղև ի նմ կարքեդոն ,
եթէ ըմբռնեցաւ անդրէն կիպրիանոս թաւ
կիոս , և ընթացան զկնի նո բազմութե քրիւ
տոնէից և հեթանոսաց 'ի տեսանել զկատա-
րածն : Իսկ զօրավարն պատուով պահեաց
զնա , զի երկնէր 'ի ժողովրդենէ . և թոյլ
եա իւրոցն՝ յորոց մի էր և տարկաւագն պոն-
տիոս , խօսակից լինել նմա և սեղանակից
յայնմ գիշերի . իսկ ամբոխն կայր արտաքոյ
և հսկէր , զի մի առանց գիտելոյ իւրեանց
ուպանցեն զհայրապետն : Տեսեալ որչն զհա-
մախուռն բազմութի եղբարց՝ արանց և կա-
նանց , պատուիրեաց նոց պահել զաղջկունս .
քանզի ամենեքեան յաւանի անդ առ դուրս
օթեանի զօրավարին կային :

'ի վաղիւն անդր առեալ տարան զժամ 'ի Ելու-
տորն , այս է յապարանս անթիհիւպատոսին՝
որ 'ի կալուածն սեքստեան . և մինչդեռ նոր
տէր իշխանն 'ի սրահն սաւկիոլայ , կացուցին
յատենի նշ զԺԷ եմբն : Ի՞նչ ցնա դադերիոս
մաքսիմոս փոխանակ բոքելին . դմէ իցեա
Թասկիոս կիպրիանոս : Եւ ասէ . ես եմ .
'ի արձեալ եհարց իշխանն . դմէ զքեզ իբրեւ
պապ ընծայեցուցեր տեղանակապաւտ մարդ-
կանդ : Եւ ինի ետ վկայն . այո՛ ես : Իշխանն
ասէ . հրամայեցին քեզ սրբազան ինքնա-
կալքն՝ զոհել : Կիպրիանոս ասէ . ոչ առնեմ .
կրկնեաց անդրէն իշխանն . քաջ խորհեալի
վժռ անձին քո : Կիպրիանոս ելան ետ ոլնի .
արա՛ զոր քեզն հրամայեցաւ . քանզի յայդ-
պիսի արդար բանի չիք տեղի խորհելոյ :
{ Յայնժամ փոխանակ բոքելին խօսեցեալ ի
ատենակալս իւր՝ բարբառեցաւ անդէն առ-
նալն զգաաակնիք մահու այսպիսի բանիք .
'ի բազում ժամանակաց սեղանակապաւտ մը-
տօք կեցեր , և զբազմունի մարդկան միախոհ
եղելոց 'ի չարութի՛ առ քեզ կուտեցեր , և
Թշնամի զքեզ անոցն հռովմայեցուոց և մա-
քուր օրինաց կացուցեր . և ոչ իսկ զքեզ բա-
րեպաշտ և դիւցազնափայլ ինքնակալքն վա-
ղերիանոս և գաղիենոս տեբաստոս , և վա-
ղերիանոս պատուական կեսար՝ 'ի պաշտօն
գիցն կարացին դարձուցանել : Եւ արդ. քան-
զի գաւար առաջնորդ և դրօշակիր մեծեղեան
զնասուց , լիջնի դու ինքն 'ի խրատ այնոցիկ՝
զորս ազիրատութիւն քով առ քեզ գումարե-
ցեր .

Լիպրիանոսի, և Յոսափանեայ: 87

ցեր. արեամբ քով հաստատեսցի կարգ օրի-
նացն: () այս ասէր նա վե դենի հռովմայ-
եցւոց. այլ արդեամբք ճշմարտէր 'ի վերայ
ճշմարիտ օրինացն: Եւ զայս ասացեալ իշ-
խանին՝ ընթերցաւ զվճիռն 'ի տախտակէ.
() Թասկիոս կիպրիանոս սրով սպանանել
հաճոյ թուեցաւ: Եւ Խբն 'ի վիթ էած. փառք
այ:

Իբրեւ լուաւ Ժողով հաւատացելոցն զդա-
տակնիքն, աղաղակէր ամբազմութիւնն, և
մեք լինմա գլխատեսցուք. այլ սպասաւորքն
վարեցին զնն 'ի բաց. և առեչ տանէին զկիւղ-
րիանոս. և ամբոխ բազում դնաց զհետ նո-
բա՝ խառն լը բազմութե՛զ զօրականաց և հա-
րիւրապետաց և աղբապետաց. մինչև հասին
'ի տեղի կատարման յազարակն սեքստեայ,
որ էր տեղի ծառախիտ և վայելուչ. և այն-
չափ էր յաճախութի ամբոխին, մինչև առ-
չբաւել տեղւոյն՝ բազումք 'ի վերայ ծառոց
եւանէին 'ի տեսանել զնահատակութի առն
մեծի:

Յայնժամ ինքնին 'ի բաց եդեալ սոյ երկսին
յանձնէ զհանգերձս իւր՝ եդ ծունր յերկիր,
և տարածեաց զանձն յաղօթս առաջի տն.
մերկացաւ ապա և զբաճկոնն, և ետ ցտաբ
կաւադունո, և մնաց ինքն սոսկ կտաւովն. և
սպասէր դահճին: Եւ իբրեւ եկն դահճն,
հրամայեաց իւրոցն՝ տալ նմա քսան և հինգ
ոսկի 'ի պարգևս. և 'ի դանգաղիլ նորա 'ի
դործն. ինքնին կիպրիանոս խնդրեաց վարչա-
մակս և ձեռնացս յեղբարց, և իւրովի կա-
պեաց

պետաց զաչս իւր . և զի ոչ կարէր ինքնին կառ
պել և զձեռս իւր , հրաման ետ և եկին կառ
պեցին յաւլիանոս երեց և յաւլիանոս կիտա-
սարկաւազն . յայնժամ մատեաւ դահլիճն ,
և եհաա զգլուխ Ծղն :

Ըյապէս նահատակեցաւ Ծր հայրապետն
կիպրիանոս յամի Թն 257 . 'ի ԺԸ . կազան
գիցն հոկտեմբերի . Ծր 'ի 14 . աւուր սեպ-
տեմբերի , յաւուրս վաղերիանոսի կայսեր .

* Ըյապէս կատարեալ նահատակութիւն կառ
,, տարեցաւ (ասէ պոնտիոս ականատես վը-
,, կայ) , զի կիպրիանոս՝ այն , որ ամբարեաց
,, օրինակ լեալ էր , նաեւ զքահանայական
,, պսակս յափրիկէ ինքն զառաջինն արիւնե-
,, բանգ . յօրինեացէ , քանզի և այնպիսի եղև
,, ինքն նախ զկնի առաքելոց . զի յորմէ հե-
,, տէ 'ի Թիւ արկանի կարգ եղևութե կար
,, քեդոնայ , ոչ երբէք այլ ոք՝ Թէպէտե 'ի
,, գովելի քահանայից՝ յիշատակի եկեալ 'ի
,, մարտիրոսութիւն :

Իսկ մարմին Ծր վկային՝ ը աւանդելոյ հին
վկայաբանին , առ Ժամն եդաւ 'ի մօտաւոր
վայրի՝ 'ի պատրել զաչս ամբոխին հեթանո-
սաց . այլ յետոյ բարձեալ անտի գիշերայն
'ի հաւատացելոց մոմեղինօք և լապտերօք՝
մեծաւ ուխտիւ և յաղթանակաւ ածաւ 'ի
կապուածն մակրոպիոսի կանդիտիանոսի գոր-
ծակալին , որ է 'ի մապալեան ճանապար-
հի՝ մօտ յաւազանս : Ըյալ ոք գրենն՝ Թէ 'ի
միասին կատարեցաւ յայնժամ և Ծր կոյն
յուստիանէ , ը որս և Թէոկղիտոս ոմն վկայ ,
ասեն :

ասեն՝ Թէ հաւատացեալքն ամփոփեցին զնոս
'ի ժամուն 'ի տեղի մի Թաքուն . և ապա
հռովմայեցի նաւաւար ոք հառ. զմարմինս
Յրջն , և զպատմութի կատարման նոցա , և
տարաւ 'ի հռովմաքաղաք , և ետ 'ի կին մի մե-
ծազգի՝ որ կոչիւր մատրոնա հռուսիկա . և
նա եղ պատուով յապարանս իւր : Եւ 'ի
գաղարիչ հալածանաց՝ շինեցաւ 'ի տեղւոջ
հեղման արեան Յրջն խորան՝ կոչեցեալ սե-
ղան կիպրիանոսի . որ և զկնի եզև տաճար՝
ուխտարեղի հաւատացեալոց, պատուէիլ յոյժ
յափրիկեցւոց , ին որում գեղեցիկ նկարաւ
գրէ օգոստինոս . շինեցաւ և միւս այլ եկե-
ղեցի 'ի վի գերեզմանին . երկզքին ևս ար-
տաքոյ պարսպին կարքեդոնայ , ի կարծաւ
գինեայ :

Եւրդ՝ եթէ անտուտ , և եթէ 'ի հռովմայ՝
յետ Ժմկաց ասի բարձիւ պատուական մար-
մին Յրջն կիպրիանոսի , և տարեալ 'ի գաղ-
ղիա , նախ յարեւատ քաղաք , և ապա 'ի լուգ-
դոն սեգուսիացւոց՝ յամի տն 800 . կմ 807 .
յաւուրս Թգրութեան մեծին կարողոսի . ին
ումանց և մասն 'ի նշխարաց նո ընդ նշխարս
կուռնելիոսի հռովմայ հայրապետին բերել
եղաւ 'ի վիճակն աւրելեան , 'ի վանսն՝ որ
կոչեցաւ կուռնելեան : Եւսի ևս՝ Թէ 'ի գնալ
գետաբանացն վենետիկեան տրուեւ առ մեծն
կարողոս , ընկալան 'ի նմանէ 'ի պարգևս
մասն ինչ 'ի նշխարաց Յրջն կիպրիանոսի , և
բերին 'ի վենետիկ . ուր կանգնեցաւ 'ի վե-
նետիկեցւոց առմանին . վկայարան Յրջն կիպ-
րիա

րիանոսի 'ի կղզին ապակեգործաց , որ կոչի
մուռան :

Ղարձեալ պատմի , թէ միւս կարողոս ար-
քայ կալվոս կոչեցել որդի լուղովիտի փո-
խադրեաց զմարմին կիպրիանոսի 'ի նոր մե-
նաստան , զոր շինեաց առ կոմպենտեան պա-
լատան իւրում յամի . 876 . կամ 877 . և ան-
տի սփռեցան զանազան շխարհ Երջն ոչ միայն
յարեմուտս , այլ և յարեւելս : II 'ինչ զի և
մերս Եբ գրիգոր նարեկացի 'ի խօսելն 'ի
ճառ խաչին զնշխարաց Եբ , որք կային 'ի
ժամս ապարանից յամի շն 983 . բերեալ 'ի
կոտտանդինուպօլսոյ , ի նոսին թոճէ իբրեւ
ականատեո , և * O կիպրիանոսի կարկեզա
, նացւոյն՝ որ յափրիկեայ , Եբ և երանեալ
, ենպի և վկայի , և զյուստիանեայ կուսի
, իմաստնոյ՝ անարատի և մարտիրոսի II : (1)

XX

Ծ Ա Ն Օ Թ Ո Ւ Թ Ի Ի Ն Ք :

(1) 'Ի նարեկեան վկայուէս՝ որ 'ի վախճան պատմու-
թեւ , սկիզբն արասցուք քննել զկարեւորն և զմեծն 'ի
խնդիրս վկայարանից , արդեօք մի իցէ երեւելն Կիպ-
րիանոս եղս և վկայ , եթէ երկու : Զի ուղ աներ՝ նա-
րեկացին , ուղ զնշխարսն կիպրիանոսի և յուստիանեայ
փանդաթոյն յիւն , նոյնպէս և զերկուսին նահատակա-
կիցս ենթագրէ , զկիպրիանոս ասեմ կարգեղածացի , և
զյուստիանէ կոյն . ի որում ընթեռնոյր 'ի հին և 'ի
հարազատ վկայարանութիւն հայոց կի՞ յունաց զոյգ Է
մեռափրատեակ : Զնոյն աւանդեալ էր ճոխագոյն և
գրիգոր Թեաբանն 'ի մէջ յունաց , և պառզեմափոս 'ի
մէջ լատինացւոց . Թնչ զի ի առաջնոց չկայ տարակիցս
'ի վր բանիս : Այլ հետզհետէ այնպէս այլափոխեցաւ
առ

առ յետինս վկայարանութիւն կիւրիանոսի. մինչև առ
անմարանութե գրաց՝ ձեացան երկու վարք երկուց
կիւրիանոսաց. ուր թէ մին իցէ կարգեգոնացի եղաւ և
վկայ առ գեկոսիւն և վաղերիանոսիւ, և միւսն անախս-
քացի եղաւ և վկայ՝ Ելուստիանեայ կուսի՝ լը ոմանց
առ գիողեթաիանոսիւ, և լը այլոց՝ առ գեկոսիւն կամ
կզոգիոսիւ. և այն՝ դարձեալ խառն բանիւք. զի ամանք
յայանապէս յերկուս որոշեցին. ուր լատինք Ե բարո-
նիոսի՝ ի հռովմէական վկ. սեպտ. 14. զկարգեգոնացին
գնելով. և ի սեպտ. 26. զանաթիբացին Ելուստիանեայ.
Իսկ ի մերս 28. Բ. թեպէտե երեւին զատուցեալք եր-
կու կիւրիանոսք, յերես. չիթ. և ջիլ. բայց ստգայն
յուստիանէ կոյն յերկասին վարս ևս նշանակի՝ եթէ
կարգեգոնացւոյն, և եթէ անաթիբացի կարծեցելոյն.
որպէս թէ միանգամայն զանազանել և նոյնացուցանել
զկիւրիանոս՝ լը այլեայլ աւանդից. Իսկ Բ. հոկտ. 2.
մի և եթէ կիւրիանոս ճանաչէ ընդ յուստիանեայ, բայց
չփոթ բանիւք, անաթիբացի կոշելով և առ գեկոսիւն
գնելով. զնոյն է անտանել և ի 2. հոկտ. 3:

Արդ՝ մէք ոչինչ զարմանալք, թէ հին աւանդ բառու-
գութե՝ առ յետինս խառնակեալ իցէ անստուգութիւն.
այլ Ե այն գիտնարիւք զարմացմամբ, զի բոլրանդեանք
և այլ յետինքնիւք հակառակ մովորութե և նպատա-
կի իւրեանց՝ փոխանակ պահելոյ զհինն, և նորոգելոյ
զնորն լը հնոյն, պինդ պահել կամին զնորն իբրեւ ստոյգ,
և զհինն համարին անստոյգ. և ի չինն յայանապէս ասել,
թէ Թաւառանն և այլ նախնիք չփոթեցին զերկուս կիւր-
իանոս. և ոչ համարձակին խոստովանել՝ թէ յետինք
երկփեղկեցին զմի կիւրիանոս. այլ մէք զհակառակն ու-
նիմք ասել. քո զոգ մի կիւրիանոս տօնեմք, նոյննաւ և մի
ճանաչեմք. և եթէ սխալեմք, պանծալի է մեզ Ե Թաւա-
րանին սխալել. որում ձայնակից են և Թաւառանիւք, մե-
նաւանք պառագենաիոս Ե օգոստինոսի. անաւ և ինչն
Իսկ կիւրիանոս ի գիրս իւր. զի ժամէ յառաջ բերել
զվկայութիւն սոցա ի հաստատութի միակ վկայարանու-
մարոյ բազազբեւոյ ի զանազան վկայարանութեց:

Գրեալք Թաւառանն՝ յորժամ առանձնացեալ էր, եթէ
առ սիրոյ հանդարտութե, և եթէ մի գարման տանե-
լոյ լերգացաւ իւրում, ի կողմն մի նազեանդայ՝ սուր ի
ստորոտս ապառաժ լերին բլեւին ջերմաշուրք, չեղե-
ծաման առ օրին առաջիկոյ գառնիլ տօնի սոյն կիւր-
իանոսի ի վկայարանինն՝ որ փոքր մի ի բացեայ էր ի
բաւ.

քաղաքեն . վոյ 'ի վազին անդր' ք մով աւուրք զինի
 յիշատակի սէջն եկեալ անդր, խօսեցաւ զայն պանծա-
 լի շառ, որ մակագրի . * 'ի կիպրիանոս եղոս և 'ի վկայ,
 « յանգստանէ եկեալ յետ միոյ աւուր յիշատակի ||
 և սկսանի այսպէս . * Փղքը ինչ և՛ կիպրիանոս զերծաւ
 « ներ 'ի մէջ . մ'առագանխս . և գուք ներէիք արգելք ||
 աւր 'ի կարգի բանիցն այսպէս նկարագրէ զվարս նք և
 զյաւատիանեայ կուսի :

* Բայց գու ինձ անկիպրիանոս, պատուականագոյն
 « և՛ իրք և՛ անուս՝ առաւել քան զայլ վկայսն . զի մա-
 « խանք և ոչ մի ինչ առ վկայիցն վկայի . քս՝ առաւել
 « պարծիմ առաքինութիւնք վասն զի և քաղքը և
 « արև յետ ամպոյ՝ սրով առ ժամանակ մի ծածկեցաւ .
 « քաղքը և նոյն ինքն գարունն զինի մանրայնոյ տերու-
 « թեանն . եղևրք ծովու ծիծաղեալք հանգարաութիւն
 « ալեացն, և ծով տարածեալ և չեղերան խաղացեալ
 « կայ յետ ալեացն ամբոխից և բեկանելոյ զալինս .
 « նոյնպէս և կիպրիանոս ով արք Սա այն մեծն
 « երբեմն կարեգոնացոցս՝ անուս, բայց այժմ՝ Ծի ծով
 « շտիւթի երևելի, և զորութիւն հայելի, և աղջաւ
 « ծանթ (զկիպրիանոս բաղգաւտ առաւոր չ
 « պղտի)՝ որ եղև 'ի հալածել քարոզ բանին, և չ մատ-
 « թէոսի մարտաւորի աւետարանիչ եղևոյ . և յարե) .
 « իսկ սա և երկայնագոյն բանիք արձանացուցանէ զա-
 « ռաթին իւր զբարութին . զի և զայս քո պապարեմս
 « ցե. խոստովանութիւն, և բազմաց շանապարհ լինիցի
 « քաղքութե և յուսոյ՝ որք 'ի չարութեն գառնան :
 « Եւ զի՛նչ էր չարութին . գիտիցեմք, միջան, և միպի-
 « սի մեծութին . Դիւնացն էր սպասաւոր, որ քնի ա-
 « շակերտս յետոյ . և հալածիչ գառնագոյն՝ մեծ շնճար
 « տութե նահատակս . բանիւ և գործով խառվեցաւ
 « ներզմիր շանապարհն՝ յազազս յերկրեան զորութեն
 « (ք զբաւարութեն), զորաւորս և զինի այսորիկ եր-
 « կաքումք՝ քրիտոնեայ . միջան չար և կախարգուին .
 « յայտոսիկ յաւելեալ . . . և անյագութիւն մարմնոյ
 (ևն)

« Եկն մեզ 'ի նոյն ինքն 'ի գլուխ բանս . և մի ոք զառա-
 « շինան տեսանելով զկիպրիանոսի՝ հեշտութեցն ցան-
 « կապի . ոչ՝ վերջնովքս սղջախահացի . կոյս անն էր
 « զեղեցկութիւն հուշակեալ (յուստիանէ) . . . և հոգւոյն
 « առաքինութիւն արժանի զարմացման . . . կոյս անն էր
 « 'ի բարեւարհոյց և 'ի զգաստից . լուսարմաք կոյոք, և
 « բերե

„ բերկրեցարձագ ը նմա . մանաւանդ եթէ և որք ընդ
 „ ամենուն թէ էք և ողբաբողոքոյնք և սիրողք ողբա-
 „ խոհութե . հասարակաց է երկօցունց զարգ պատ-
 „ մութեա . Եւ կոյն էր գեղեցիկ տեսանելով յորժ .
 „ երգեսցէ զայստիկ ը մեզ անձայինն գաւթիմ . Խմփառ
 „ ասելով դասեր Թագաւորի 'ի ներքուստ , հարան քնի
 „ հարազատ , գեղեցկուի շահմարանեալ , պատկեր կեն-
 „ գանի . նո՛ւէր անկողնպանի , անդաստան ընծայեալ
 „ նյ անկոխ . պարտեղ փակեալ , աղբււր կնքեալ , զի
 „ երգեսցէ ինձ և սողոմն . միայն քնի պահեալ :
 „ Սմա ցանկայր մեծն կիպրիանոս , ոչ գիտեմ ուստի' և
 „ կի՛ որպէս , ամենեւին զգուշացելու մն և զգաստացելոյ .
 „ վասն զի մերձեանս աչք զշոտեալք և յանմերձեանս
 „ լինս Չկոյնս ինքեան առթելով փափագողն 'ի
 „ քնէ առթեցաւ . և ախարցն բոց շիջանէր , բայց ճըշ-
 „ մարտունն բորբոքէր : Չխորգ , կի՛ զի՛ ոչ օրինակաւ .
 „ աստանօր ինձ պատմուիս է հեշտալի . յաղթէ կոյն ,
 „ յաղթեալ լինի գեն և ապա զի՛նչ՝ անղգամ
 „ ցանկացողն և ողբախոհ խելագարն . խնդրէր զեւ-
 „ րեացն լուծուան . գտանէր . . . 'ի կուսիս ապաւի-
 „ նէր յեծ . . . մերձեանայր առ նի հովիւն . . . 'ի ձեռն
 „ 'ի քն հաւատոյն փոփոխէր զփափագումն : 'ի յալով
 „ ժամանակս ոչ հաւատացեալ (ժողովուրդն և եկեղն
 „ գարձի կիպրիանոսի ,) և 'ի բաց առաքեալ . վն զի
 „ թո՛ւէր իսկ անհաւատալեաց իրք և սքանչելեաց՝ կիպ-
 „ րիանոս ը քրիստոնէայս Թու՛նուլ երբէք , Թեպէտե
 „ Խմ՛ մարգիկ (գարձիկն) : Փոփոխեալ լինէր , և ցոյց
 „ հաստատուն փոփոխմանն առաջի գնէր 'ի հրապարա-
 „ կի զկախարդութեն գիրս . . . հրով ծախէր . . . 'ի
 „ բաց կայր 'ի գիւնացն , ընտանանայր նյ . . . ոչխար
 „ անձային՝ անձայնոյն լինէր հօտի . . . և ապա հովիւն ;
 „ և հովուէացն զօրաւորագոյն և ընտրելագոյն : Չի ոչ
 „ 'ի կարքե դոնացոցն դահերէց նստէր միայն յեկեղեցոյ ,
 „ և ոչ 'ի նմանէ և նովաւ հռչակեալ մինչև ցոյժմ 'ի յափ-
 „ րիկեայ , այլ և յիմ՝ արեւմուտս գրեթէ և սորին յարեւ-
 „ լից , 'ի հարաւոյ , և 'ի հիւսիսոյ յանգումն , և յոր-
 „ քանս նա եկն սքանչելեղքն :
 „ Այսպէս կիպրիանոս մեր լինի . . . վն զի գիտեմ ,
 „ հաստատուն է արկանել (նյ) հիմն մեծամեծ 'իրաց
 „ իմաստուն զպառաւոս , և հակառակքն զհակառակսն
 „ շինել , զի և առաւել ևս սքանչելի լիցի . պիտանա-
 „ յուք էին և յայտքիկ կիպրիանոսի բարեացն , 'ի լափ
 „ բա

10 բարհամբառութե կատարելագոյնը . . . Եւ զի որ
 11 'ի միջոցիս է' հատից 'ի բաց (ք. զանց առնեմ յիշել
 12 զոր 'ի դարձին), զընչիցն զարհամարհանս. զամբար.
 13 առանցութեն զկործանումն, զմարմնոյն զգաստիւ.
 14 րակիւթին . . . զքեանախոյտութիս, զաքնուիս. յորս
 15 թէպէտեւ այիքան անազանութեանն էր, յոյժ սաստ.
 16 կութք. քան զնախածամանեալսն զորանայր. 'ի բանն
 17 զառաատութն, որով զբարսն զնմ խրատէր, և յանհան.
 18 շար ազանգոցն մարբէր, և զարանցն վարս զարգա.
 19 րէր . . . զի զայսոսիկ համարտեցից յաղագս ան.
 20 չափուէ, յըկեհացն վախճանի աւարտեցից զբանս:
 21 Մ'ոչէր հակառակ մեզ գեկիոս (այն է գեկոս-կայսր),
 22 և զնմ զօրինակ տանջանացն իմանայր (ք. զմտու ա.
 23 ծէր) . . . կամ զբրիտոնեայս զամենեան, և կմ
 24 զկիպրիանոս միայն ըմբռնել և մերձ կացուցանել. զի
 25 որքան բարեպաշտութիւն և փառք վայելալեալ զայրն
 26 ճանաչէր, զնոյնքան և զյաղթութիւն՝ ինքեան երեւ.
 27 բազոյն տեսանէր և պայծառագոյն, եթէ նմա յաղ.
 28 թիցէ. և նովաւ միայնով բրիտոնեից ամենեցուն
 29 յաղթող գտանիլ. և այնպէս նմին ինքեան իմաստա.
 30 սիրութեն և քանիցն զգեզուն հատանել յառաջագոյն.
 31 ապա անձայնս 'ի բաց ասնել և անբանս զ'ի նմանէ
 32 հաստատեալսն՝ քաջ զօրավարութեն կարծէր լինել
 33 գործ . . . Եւ իբրեւ զնմ զմարտն և զփորձութն. այ.
 34 բարար և առաքինապէս արտաքս մերժեաց՝ իբր վնմ
 35 ինչ 'ի ծովեզեր զալեացն զ'ի վճ ընթացոն, վախճան.
 36 (ք. 'ի վախճանի) արտաքս քան զոսհմանս հանել զնա
 37 գտառապարտեաց (ք. աքսարեաց) . . . Եւ յաղագս
 38 այնորիկ՝ մարմնովն հեռի էր ('ի հօտէն), բայց հոգ.
 39 առնէ մերձ. և ընդ նահատակեալսն նահապակէր. և
 40 ընդունան օգնել ոչ ունէր, օգնէր գրոմն . . . և
 41 այնպէս զինէր բանիւք առ հանգեսն. բազում նա.
 42 հատակս գործէր. զոր վարձ առնուցու իբրեւ զառատ
 43 և զպատուտեք (ք. պատուատիրոջ այլոց): Վկայ.
 44 'ի վճ ամենեցունց՝ զորս կանխան առաքեաց, լինի.
 45 արով գլուխն հատեալ, և յուղից տանջանացն զայն
 46 'ի վճ քնէ աւարտ: Այսպէս քնի ընծայի, այսպէս
 47 առ քն ամբարի. որ յուղ վր յամպարտութեն, և
 48 յաղլածոյն ևս 'ի բարեպաշտութն, կիպրիանոս մեծ
 49 և հալածիչ և պսակաւոր . . . Մարմնն անյայտ
 50 էր, և զանձն առ ումնն առաքինւոյ . . . և յորժամ
 51 մչ ներէր զամենեցուն բարին առանձինն առնել ու.
 52 մեք

„ մեք՝ վկայեցն արծ . և մէջ հասարակս ասուածէ՝ առ նոյ
 „ շնորհին . հրապարակատես առնէ զմարմինն յայտնու
 „ թիւ . և զնոյն՝ կեանք ուսմանն յարժանաւորաց , զի սրբեզ
 „ ցին և կանայք , որեկա զքնի զտանն ունեւորով յառաջա
 „ դոյն , և աշակերտացն պատմելովն յետ մեռելոյն զյա
 „ բուծին . նոյնպէս և այժմ զհիպրիանոս՝ ամեն եցոյց ,
 „ և ամեն եւս զհասարակաց օգուան : Այսպիսի նի բա
 „ ղեացն կատարած Այսպիսի գեղ իմաց բա
 „ նիցս պատուգ . ով անային և քահանայական գլուխ .
 „ սոյս քեզ և բանիցք պատիւ և նահատակութեք . մէ
 „ ղսա միթեմեաց ողբումպիական , մէ ինծորք գեղգիւ
 „ կանք խաղալիք , մէ իսթիֆական շաշի , մէ նեմէական
 „ լախուր (կի՛ նեխուր) . որովք երկատարողք թշուա
 „ ռականք պատուեցան , այլ՝ բան , որ քան զանճնգա
 „ նեգոյն է բանիցն . ապաստարաց . եթէ և քս նահա
 „ րակութեցն և բանից արժանաւորաց բանիս ընծայ || :
 „ Չի՛նչ քան զայստոսիկ յայանագոյն , զորս որեկա մեք ըն
 „ թեանուամբ 'ի հայերէն հին թարգմանութե (զոր ակադ
 „ ժեմ ընծայել խորենացւոյն՝ ստեպ կիրառողի բանից
 „ անգրանիին) , 'ի կարգի շահից անծար . գրեալ յեզնկա
 „ 'ի թուին հյ . Խճ . Գլամի ան . 1223 . նոյնպէս և այլք
 „ ընթեանուել յունարէն և լատիներէն 'ի ժիւ . շառի . նո
 „ բին նազիանգացւոյն . ապա ըստ անարանին մի և նոյն
 „ հիպրիանոսն է՝ որ է կարբեգոնայ եկա , և նահատակա
 „ կից յուստիանեայ կուսի :
 „ Չնոյն հաստատէ և 'ի լատինա՝ երևելի այրն Դմկակից
 „ անարանին , անանուն քերթողահայր քրիստոնէից արե
 „ մակայց , աւրեղիոս պառագենտիոս կղեմէս (կի՛ բառ
 „ անցիկուս գլեմէնս) , ծնեալ 'ի սպանիա յամի ան . 348 .
 „ և հաւատարութիւն , իրաւագիտութիւն , և հիւսարատասութիւն
 „ փայլեալ 'ի հռովմ յաւուրս մեծին թեոքոսի կայսեր ,
 „ և որդւոյ նի անարիոսի : Արգ . 'ի ապոն՝ որ 'ի վի սկսն
 „ հիպրիանոսի , այն է յի . յողթոս գաղտ . ընտիր քերթու
 „ ղութի 'ի լատին բարբառ՝ այսպէս գրե արդ առ արդ :
 „ Պունիկեան երկիր (այն . և կարբեգոն կի՛ կարթագի
 „ նէ յափրիկէ)
 „ պողաբերեաց զհիպրիանոս , զտիեղերաց վայելչութի
 „ և զվիշալ .
 „ է սեպհական հայրենեացն՝ վկայս , այլ սիրով և բե
 „ ռանովն՝ մեր .
 „ արիւնն 'ի լիբիա գաղաթէ , այլ չեմ անգիս լեզու
 „ շոխանայ .

„ ոս

- „ աս փայն է՝ որ յետ մահուն կայ մայ, աս փայնն է՝
 „ գիտէ մեռանիւ:
 „ Յորժափ թողու քն կալ աղցի մարդկան, և մեալ Եֆ,
 „ ցորժափ գիրք ինչ գտանին, և Եբ մատենագարանք,
 „ շքեղ ընթերցյի ծա՛ք քնտար, զքցսգ ուսցի, միջ
 „ կիտրիանէ:
 „ Հոգին նոյ, այն՝ որ խօսեցաւ 'ի մարդարէս,
 „ աղբերահոռ վտակդ պերճախօսուն զքեզ յերկնուստ
 „ ոռոգեաց
 „ Առաքելական մատենից պակասիւր պերճացուցիւ
 „ մեծահարուստ .
 „ քնտրի այս ճախարան՝ տինգերաց ուռուցիւ
 „ Մի. փայն էր յերկտասարգաց քաջուսուան՝ ձախողա
 „ կի արունեստիւք,
 „ գաւանդք խախտել զպարկեշտութի, և զոքին Եբ հա
 „ մարել . (կամ ոչինչ սեղանակապառութիւն, ք
 „ սրբապգծութի համարել) .
 „ և բաղում անգամ ևս զմոգական կախարդանս առ
 „ նել Է գերեզմանս . (կի՞ զգերեզմանակոչութիւն,
 „ զմեռելահմայութիւն .)
 „ որով զնաւորական իրաւունս առաքատի լուծցէ,
 „ 'ի բարբոցել խօսեցելոյն (կի՞ հարսնացելոյն) :
 „ Ձայսդանեաց առփանաց զմոլեգնութի սանձէ յան
 „ կարծակի քն .
 „ փարատէ և զխաւարն 'ի սրտէ, վանէ և զմելութիւն .
 „ ընու սիրով իւրով . տայ հաւատաւ, տայ ամուշ Է
 „ գործն :
 „ Այնուհետեւ այլ կերպարան է՝ քան զոր երբեմն էր,
 „ բերանդն և պայծառութիւն || :
 Եւ այսպէս նկարագրէ զփոխիլն յայր պլլ, զվիճակիլն
 'ի կղերիկոսութի, և զեպսանայն . և թէ մրպէս յաւուրս
 հալածանացն վաղերիանոսի և գաղիենոսի (որ ընդ փ
 համար դրի Է գեկոսեան հալածանաց ,) զորացուցաւ
 նէ հովիւն զհօան . ևս ասէ եղէց ձեզ օրինակ 'ի տալ
 զարիւն իմ վն քնի . ըմբռնի, կապի շղթայիւք 'ի փոխա
 նակէ բգեղիւն, և առաքի յաքսորս . փակի և 'ի խոր
 փապարս անարես . ուր յազօթելն առ Ծր՝ ասէ .
 „ Ես այն եմ, որ թռանիւք իմից օծեալ, պէտպէս յան
 „ ցանդք եի շաղախեալ . գու բարիք ողորմեալ
 „ լուսցեր .
 „ և արգ հրամայես քն վնել, վնիմ կիպրիանոս ալ .
 „ և

„ և նոր 'ի հնոյն . ոչ և սյանցաւոր կամ զնառապարտ ,
 „ ապա յառաջն || :

Յաւելու . թէ մարտիրոսացան բազումք . յորոց զերեք
 հարիւրս քանգամայն նահաաակեալս յիշէ 'ի լըոյ . և
 ասպա յատեան անեալ լինի (ասէ) Թասկիոս կիւրիա-
 նոս , և 'ի մահ գառապարտի . և ափրիկէ արաասուղք
 ամփոփէ զմարմին նր . առ որ ասէ թերթօզն .

* Դադարեալ լալ զայսչափ բարին . ունի նա զերկնից
 „ թգրուծիս .

„ և ոչ գադարէ Թռիլ չ երկիրս , և ոչ մեկնի 'ի տե-
 „ ղերաց աստի .

„ բարբառի , պերճաբանէ , նառէ , ուսուցանէ , հրա-
 „ հանգէ , մարգարէանայ .

„ և ոչ լոկ զլիբիոյ ժողովուրդս հովուէ . ելանէ (բար-
 բառ նորս)

„ քնշէ յեղս և 'ի մուտս արեւու . զգազղիացիս գարմաւ
 „ նէ , զբրիաանացիս ոռոգէ .

„ վերակացու լինի հեսպերեայ . զքնսերմանէ 'ի ծագս
 „ հրերեայ .

„ և պարզարար՝ վիպ է երկրի , նոյն և վիպ 'ի բար-
 „ մունս .

„ աստ կրթէ զմարգիկ , անասուտս պարգէս տայ բա-
 „ րիս՝ բարեխօսն || :

Տեսանէս , զի և սա ոչինչ չհաս յածարանէն զփ գի-
 տէ կիւրիանոս կարգեգանացի՝ Երբեմն կախարդ . որ
 կամէր որսալ զիոյսն (յուստինեան) , և ինքն եղև որսալ
 յեալ յուռկանն քնի :

Ոչ յայլ կերպարան կենդանագրէ և մեծն օգոստինոս
 ափրիկեցի զնոյն զայն կիւրիանոս գաւառակից իւր , և
 պարծանք Ծին իւրոյ . քզի նախ ըհանրապէս գրէ 'ի Դ-
 գիւս ըգէմ երկուց թղթոց պեղագետնց՝ առ վոնիփա ,
 կիոս . Գլ 8 . այսպէս . * Երիցս երանելին , և վիսյա-
 „ կան պատկառ փառազարգեալն կիւրիանոս , ոչ միայն
 „ ափրիկեցւոց և արեմտեայց , այլև արեւելեան եկե-
 „ ղեցեաց է քաջածանօթ , քարոզուծի համբաւոյ , և
 „ տարածուծի գրեւածոց նր համատարած չեմ ան-
 „ զիս || :

Եւ գարձեալ ճոխագոյն ներքոյն զսքն կիւրիանոս ա-
 ռանմինն 'ի հինգ շառս . յԷ . յԸ . յԹ . յԺ . յԻ . ուր 'ի
 յԼ . քաղէ զվիսյաբանութի նր բղեչեալեան և զհառա-
 բուն ը եղևլացս : 'ի յԺ . հոյակէ զանուն նր քարոզիչ
 ը Ծ , և զտնախմբութի նր կատարեալ յամ եկեղեցիս
 Ե Գ քրիս

քրիստոնէից : Իսկ 'ի յծմ. ստորագրէ զառաքին և զմէջ
 ըին զիճակ նր՝ այսպէս . * Կատարումն (տակ) տանախոր
 ,, բուծել վկայից՝ պարտի լինել նախանձաւորութեան
 ,, քննութեցն . գիւրքն է զպատիւ վկայիցն հռչակել .
 ,, գործ է հաւատաց և համբերուն վկային լինել նմա
 ,, նոց : Այնպէս արասցուք զմին, զի միւսումն փափա
 ,, քեսցուք . այնպէս կատարեսցուք զմին, զի զմեան
 ,, յաւեա սիրեսցուք . . . Յորգեալ են յԾիս յայսմիկ
 ,, մուրումնիք և արհաւիրք . (լա . Կոռնթւս . եր Գլուս
 ,, Բի .) երանելի վկայա խմաստունք՝ մտորումն յազմեաց,
 ,, համբերութիւն՝ արհաւիրաց : Մեծ էր՝ զոր արարն .
 ,, գառին զհետ երթալով՝ առիւծու յազմեաց
 ,, Զանպէս զայս՝ այսչափ սք, ուր անկեալ գնի մարմին
 ,, այնպիսի զվկայի, զայսպիսի սք անգի ասեմ գրաւել
 ,, ունէր . ոպ յիշեն՝ որք բազմաթմեայ են աւուրք ,
 ,, ժանտախտ և չար անտ կտրուչաց : Այլ յորժամ
 ,, կամեցաւ անձ՝ 'ի ձեռն սք եղբորս մարդ եղանիգ ձե
 ,, րոյ, յորժհետէ սկսան կատարել աստ սք հրկմուք,
 ,, ժանտախտն այն առ թմի մի ըզիմուծի կրեալ՝ ան
 ,, զի ետ ապա արթնութիւն, և պատկանեաց յերեսաց
 ,, խմաստութիւն

,, Ցանկութիւն՝ ոքնն բարի կարէ ծնանել, սերն՝ և ոչ
 ,, մի ինչ չար : Ասլ առի, և գովի (լաւն), և ոչ որ փռ
 ,, խի ('ի լաւ անգր), Գաւ լիցի : ոչ է ճմարիտ՝ զոր
 ,, ասացիգ . փոխեցան ձկնորոք . փոխեցան յետոյ և բա
 ,, զումք 'ի սինկզիտիկոս արանց . փոխեցաւ կիպրիանոս,
 ,, զորոյ այսոր գլխատակն համախմբեալ ասնեմք : Ինքն
 ,, գրէ, ինքն վկայէ, թէ սրպիսի կեանն ունէր երբեմն,
 ,, որչափ ապիրտաւ, որչափ ամպարիշտ, որչափ անար
 ,, ժան և գարշ : Լուաւ զնուագոզն, (թէ փողս հարաք
 ,, ձեզ), և ընծայեաց զանձն ոչ մարմնով, այլ՝ մտք .
 ,, 'ի կտրուել . յարմարեաց զանձն՝ բարի նուագի,
 ,, յարմարեաց նոր երգոյն . յարմարեաց, սիրեաց, հա
 ,, նազաղորդեաց, պատերազմեցաւ, յազմեաց : Ասլ
 ,, ասէք . ժամանակս չար է . . . բարւոք կայէք, և բա
 ,, րի կենդք փոխէք զժամանակն . փոխեցէք զժամանակն,
 ,, և ոչ միայ ձեզ անդի քրթմնջանաց . . . ոչ ումեք զնա
 ,, ւեաց ժամանակն . որք զնախին՝ մարդիկ են, և յո
 ,, րոց զնախին՝ մարդիկ են || :

Սոյնպէս և 'ի չորրորդ ճառն, որ է յծմ. ասէ զմ սքն
 կիպրիանոսի . * 'ի նր պարծեսցի անձն նորա . . . զի
 ,, առանց նր երբեմն իբրեւ մեռելադի, խաւարին, տգէտ,
 ,, և

11 և անպատու՝ ծփալար, մինչեւ եր հաւատացեալ ի քմ :
 12 Չի զի՞նչ օգուտ եր նմա ի հեթանոսութեն պերճալ
 13 խոտութի, որով իբր մեծագին բաժակաւ ըմպէր մի
 14 անգամայն զԹոյնս մահարեւոյ, և մատուցակեր զմահ
 15 առի՞ծ մելորուին : Իսկ յորժամ քաղցրութիւն և մար-
 16 գասիրութիւն փրկչին մերոյ այ յայտնեցաւ, սրբեաց
 17 զնա՝ որ հաւատացն ի նա, յճական ցանկութեյ, և
 18 արար անօժ ի պատիւ՝ պիտանի ան իւրում, յեմ
 19 գործս բարութիւն պատրաստեալ : Այլ ոչ եթէ նա
 20 իբրեւ ապաշնորհ լռեաց զայդոսիկ, քաւ լիցի՝ եթէ
 21 յետ ճանաչելոյն զեմ՝ ոչ իբրեւ եմ փառաւորեսցէ :
 22 այլ՝ շնորհս կալաւ : զառաջինսն իւր ոչ ամբարշտո-
 23 րէն կշանկելով՝ զոր փոխեալն եր, այլ՝ բարեպաշտո-
 24 րէն որոճելով՝ զոր փոխեալն եր . . . (բերէ զքանոս
 25 կիւրաբանութիւն առ բարեկամ իւր գոնատես և յարէ) :
 26 Տեսանկէ, Թե մրպխի եգիտ զկիւրաբանոս քմ : Եւ
 27 սանկէ, Թե առ մրպխի անմէն մատեալ՝ հարկանել
 28 և բժշկել, այն՝ որ խշէ և անկէ : զի ոչ վայրապար
 29 տակ, ես սպանանեմ, և ես կեցուցանեմ : Ես հարկաւ
 30 նեմ և ես բժշկեմ : և ոչ ի զուր ասացաւ առ երե-
 31 մա՝ յորինակ ապագայից . . . խել և յատակել և կո-
 32 րտանել և շինել և անկել : Ահա զայսորինակ մա-
 33 տեաւ առ այդ հոգի՝ խլիշ և անկիւն : յատակեաց
 34 զհին կիւրաբանոսն, և հիմն եգեալ անդ զինքն՝ զնորն
 35 կիւրաբանոս շինեաց յինքեան, և զնշմարտն կիւրաբա-
 36 նաւ արար յիւրմէ : Չի առ քմ ասէ եկեղեցին : ոչ
 37 կոյր կիւրոսի եղբորորդին իմ : արդ յորժամ անկե-
 38 ցաւ նա ի քմէ քնեան, յայնժամ ճշմարտապէս եղե-
 39 նա ի կիւրոսե կիւրաբանոս : զի հոռ անոյշ եղև քմի
 40 իւր տեղիս . . .

11 Փառք և գոհութիւն այնմ, որ զանմէն ծառային իւրոյ
 12 հաւատովք արգարացուցեալ ի բաց կորդեաց յամ-
 13 պարշտաց, և արար իւր սուտեր պողպատիկ երկբե-
 14 բանեան : զի նովին լեզունաւ յիմարուի հեթանոսաց
 15 մերկացել վերաւորեսցի, որով յառաջագոյն վերադ-
 16 կեալ և առաջատեսալ՝ գեղեցիկ երևեր իմաստնոց :
 17 և զի այնպիսի պատուական պերճախոսութեն գործի,
 18 որով կորստական վիպուհց գիւնաց անարժան զարդ
 19 կազմէին, ի շինութի փոխեսցի եկեղեցւոյ : ոչ և թ
 20 անել սոքա՝ նոքին ի վայր կործանելին . . . այնու-
 21 հետե կիւրաբանոս ոչ ևս զառապելայօգ ծախս ընդ
 22 բերանն ցնդեր, այլ՝ տիրական լուսով շողորմեալ

„ զոգիս վաւեր || . Է՛ն :

Ող և 'ի հինգերորդ. Ճառն, որ է Իսն յԺԳ. ասէ . * Ող
 „ փառք իցէ կիպրիանոս' 'ի բոլոր սրտէ առ ձեզ գոր-
 „ ձեալ, եթէ ոչ նր' որում ասացան . ձեզ զօրութեց
 „ դարձո՞ղմադ . . . Ձէն զօրաւոր կազմէ ձեզ չգէ՞մ.
 „ Թնամեաց զայնոսիկ, զորս բարեկամս ինքեան առնէ
 „ ('ի Թնամեաց) : Արդ՝ սուսեր մեծ էյ՝ սիրա երա-
 „ նելոյն կիպրիանոսի, փայլանացեալ սիրով, սրեալ
 „ ճմարաութիւն, յեղեղեալ և շողացուցեալ զօրութիւն
 „ պատերազմողին էյ՝ քանի՞ քանի՞ պատերազմուած մը
 „ զեաց || Է՛ն : Ուր յայտ է, 'ի զորաք գեղեցիկ փառա-
 „ նին բանք օգոստինոսի չ բանից ձեռքանին և պառ-
 „ զենախոսի, նոյնչափ հաստահիմն առնեն զաւանդեալն
 „ 'ի մէջ զվարս միոյն կիպրիանոսի :

Տնոյն յայտ առնէ և լուութի պոնտիոսի սարկաւազի
 սիյն՝ զառաջին անարժան ընթացից կենաց նորա . քանի
 զի այսպէս յառաջաբանէ զվարուց նր . * Արդ սուսի՝
 „ սկիզբն բարեկաւուէն նրարից, եթէ ոչ 'ի սկզբնա-
 „ւորութիւն հաւատոցն և յերկնաւոր ծննդենէն . զի զի
 „ գործք առն էյ ոչ պարտին այլուսա 'ի համար արկա-
 „ նիւ, բայց յորմէ հետէ ծնաւ էյ . . . Այդէն իսկ 'ի
 „ նախակիրթ հրահանգս հաւատոյ իւրոյ՝ ոչինչ այլ այն
 „ պէս արժանաւոր էյ համարեցաւ, քան պինդ պահել
 „ զժուժկալութի (իմա զգգաստութի 'ի խննելուց . զի
 „ ասէ 'ի լա . զօնգինէ՛նցիւմ) . զի գիտէր, 'ի յայն
 „ ժամ մարթիյանկաւոր լինել սիրան և մտքն հասա-
 „ նելոյ առ կատարեալ ընդունակութի ճմարաութեւ,
 „ եթէ (քաջ միա գիր) զքանկութի մարմնոյ՝ զօրաւոր
 „ և ամբողջօրութի (կ՞առաքինութիւն) սրբասիրող
 „ առ ասն կոթեսցէ : Ող ուրուք լուեալ իցէ զայդ .
 „ պիտի սրանչլիս . չէ էր երկրորդ ծնունդն՝ զնոր
 „ մարդն բովանդակ պայծառութի ձեռքին լուսոյն զար-
 „ դարեալ, անգէն և անգ. զհին և զնախկին խաւար՝
 „ սոսկ պատրաստութի լուսոյն վաներ յաղթէր . . .
 „ Ոչ որ իսկոյն չ սերմանելն՝ և հնձէ . ոչ որ խաղող
 „ կթեաց 'ի նորատունկ ուսոց, և ոչ որ 'ի մատաղա
 „ տունկ ոստոյ խնձոր խնդրեաց || . Է՛ն : Իսկ 'ի նկա-
 „ րագրել զառաքինութիս կիպրիանոսի լուսնարհութեւ,
 „ լու պարկեշտութեւ, Է՛ն, այնչափ համաձայնութի է ընդ
 „ բանս ձեռքանին, մինչև 'ի գէպ է ասել 'ի 'ի ներք
 „ զինէ պոնտիոսի քաղեալ իցէ ինչ ինչ ձեռքանն :

Ժամ է լսել և նմին իսկ մեծին կիպրիանոսի կարգէ .
 Գ՞ .

գոնացւոյ, Թէ արպէս կենդանադրէ զառաջին կեանս
 իւր՝ ի Բաւթն. Խ. առ զոնաքս. * Եւ յորժամ ի Խաւա-
 , րի և ի Կոյր գիշերի անկեալ գնէի, և յորժամ յան-
 , հետրին անգուռնոս ծովածուփ Ծի վարանեալ և առ-
 , րակուսեալ մորարաշաւիդ ընթացիւք ալէկոծ լինելի,
 , անգետ զմեզ կենաց, և օտար ի ճմարառութէ և ի
 , լուսոյ, գլխովին գոռարին և խաւա կարծէի՝ թայնը
 , ժամու վարուցս, զոր միանգամ ինձ ի փրկութի խոս-
 , տանայր Թծային ներողութիւն. ուղ Թէ զեմրդ մարթ-
 , իցէ ումաք վերտաին ծնանիլ, և կ՛մնորդեալ ի նոր
 , կեանս լուսացմամբ փրկական ջրոյ՝ ի բաց մերկանալ
 , զայն. որ ինչ յաւաքն էր, և անփոփոխ մնալով մարմ-
 , նեղէն զանգոռածոյն՝ փոխել զմարդն ոգւով և մարդ:
 , Չիմրդ կարելի է՝ ասէի՝ գարձ այնպիսի, զի յան-
 , կարծակի յեղակարծուց՝ ի բաց գիցի յանձնէ այն ինչ,
 , որ կամ իբրեւ ընդաբոյս տարրացեալ կայ ի կազմած
 , բնաւորական նիւթոյն, և կ՛ընդերկար սովորուի զօ-
 , րացաւ ի ծեղրուի հնութիւն: Խորանխառ և հաստար-
 , մատ բնաւորեալ կան գոքա: Երբ ուսցի զպահեցը
 , զութի՝ այն, որ մեծահաց ընծրեաց և աղքի աղքի
 , խորտակցէ սովորեալ. և որ պատուական հանգեը
 , ձիւք երեւելի՝ յոսկի և ի ծիրանի փայլեաց, երբ զի-
 , ջուսցէ զանձն առ սոսկական ձև պարզ: Ի խառնական
 , գաւազանք և շքով դրգեալն՝ սոսկական ոք և ան-
 , չուք լինել ոչ ունի:

Պարտաւան շքափակ պաշտօնէիցն դատուք, և պեր-
 , ճացեալն խուռն բաղմուք ուգեկից գնդի, ի պատիժ
 , համարի զառանձինն լինել: Մշտատվոր և անհրա-
 , ժեշտ հրապոյրք փափկուեց՝ հարկեցուցանեն, զի ուղ
 , սովորութիւն իսկ էր, գրգռեաց գինարբուին, քթա-
 , ցուսցէ ամբարտաւանութիւն, բարկութիւն բոցավառ
 , բորբոքեացէ, անյագ յափշտակութիւն անհանգիստ ա-
 , բառցէ, անգթութիւն խթանեացէ, ամբարհաւաճուին
 , հաճեցուցէ, վաւաշ յանկութիւն գահազկեծ խարդա-
 , ւանեացէ: Չայս Թմ ստէպ ես ինձէն որոճէի չմիտս.
 , զի ող ես ինքնին ի բազմապատիկ մոլորութիւն ան-
 , ջեւոց կենացս Թակարդապատեալ պաշարեալ կայի,
 , յորոց չողոպրել զանձն իմ անհնար համարէի, նոյն
 , պէս ախտց յարելոց գիւրտնաց լինելի. և անյոյս
 , եղեալ ի լաւագունից՝ չարեացն իմաց ձեռն տայի իւր
 , րե վաղնիւնց անպահական և հարազատ ինձ եղելոց:
 , Ասւ իբրեւ այն ինչ օգնականութիւն ծննդարար ջրոյն՝

անցեալ ժամանակաց աղպն 'ի բաց սրբեցան, և 'ի
 սիրտ մաքրարարգար զեղաւ 'ի բարձանց լոյսն զոճար
 թարար և յառակաբուզեա, և երկնառար հոգւոյն արբ.
 մամբ' 'ի նոր մարգ զիս վերաստեղծեաց երկրորդ
 ծնունդն, անգին վաղձազակի սկսան այնուհետեւ հաւ
 չապէս՝ տարակուսանքն փոխել 'ի սերտութեմ. փա
 կեալքն բանային, խաւարիչքն լուսանային. գիւրու
 թէ՛ որք յառաջն գծողարին կարծեցեալք՝ ընծայէին.
 և հնարաւոր թուէր 'ի գործել՝ որ երբեմն անհնա
 ղին երևեր. ուն զի լինիցի 'ի միա առնուլ, թէ երկ
 բաւորին եր գործ՝ առաջինն այն կեանք՝ մարմնապէս
 ծնելոյն, յանցաւորութիւն կեալ. և թէ՛ այ սկսաւ
 լինել, զոր արգ հոգին զհոգեւորեաց ॥

Արգ ո՛րք չասիցէ յանպաշար մտք ընթերցանելեաց,
 թէ փարեքան տան վկայուի զփոյ կիպրիանոսէ՝ ինքն
 կիպրիանոս, և Թծարանն գրիգոր, և պառագենտիոս,
 և օգոստինոս, և պոնտիոս. յորոց փոյ և եթ վկայութեմ
 շուս եր չգէմ Թմյեանոց. թուզ այնուհետեւ պէսպէս
 պատճառանս կրկանցեն քննիչք և ծանօթարարք. որ
 բազմեղեանք, և ապագրողք գործոց փոյ միոյ 'ի նախա
 կարգեալ հարց. ուն թէ կիպրիանոս ոչ այնչափ զանձ
 նէ՝ որչափ զայլմէ խօսիցի. կամ թէ Թծարանն և այլք
 զգրեալսն զայլմէ կիպրիանոսէ՝ սփն կիպրիանոսի յան
 գէաս յարմարեցին. և այլ սնտոի բանք. Եթե չճար
 տասերք իցեն քննիչք այդ, զայն՝ որ տայգն է, պինգ
 կալին. և ապա 'ի վր այլոց անտայդ բանից քննութեմ
 'ի մէջ մատուցեն:

Յայսպիսի անտայդ իրաց սակի է (թէպէտեւ ոչ գլխ
 զին սուս համարելի). Նախ՝ գիրք ապաշխարութեմ և
 խոստովանուի ընծայեալ մեծին կիպրիանոսի, որ գաւ
 նի լատիներէն և յունարէն՝ 'ի փարգի անյայա գրոց յի
 շատակեալ 'ի ժողովն գելասիոսի. ուն և հաստեմքն
 հայերէն յուրբաթագիրս կի՝ 'ի ժողովածու քարոզգիրս,
 և յազօթածն գրապանակս. Զոր չեն մեզ կամք բառու
 գել, այլ յաւեա տարագրել 'ի բաց, բայց ոչ ուն խապա
 տալոյդ. այլ՝ կցկցեալ 'ի վր հարազատ խոստովանուի
 կիպրիանոսի, ապա թէ ոչ յայտնի ցուցանի և Թծարանն,
 թէ գոյր պիպիսի գրուած կիպրիանոսի. և օգոստի
 նոս՝ բաց 'ի յառաջ բերելոյ գրանս կիպրիանոսի առ գղ
 նատոս՝ թուի և զայլ առանձին գրուի նր անհարկել
 բանիւն, * ինքն գրէ. ինքն վկայէ, թէ որպիսի կեանս
 ,, ունէր երբեմն, որչափ ապիրատ, որչափ ամպարիչու
 ր.

մըշտի անարժան և դարձ ॥ որ է ուղ Թէ պարզաբա-
նուԹի այնր գրուածոյ՝ որ յանուան կիւրիանոսի երբեմն
կախարդի :

Երկրորդ՝ երկրորդական լաւք կիւրիանոսի հիմեալ՝ի
վր նոյն անստոյգ գրոց խոստովանութն նք , և տարա-
մեալ ի մեջ յուանաց և հոյոց՝ զինի աւուրց անժարանին
գրիգորի . այն է գործ եւգոգիայ Թագուհայն (քեան
Թէսգոսի կայսեր փոքու) . զոր շնխագոյն քաղէ՝ առանց
չ բանս ինչ ամերոյ , փոռ ի՛ մաքնեագր . նյք . քզի ասէ ,
կան երեք գիրք եւգոգիայ ոտանաւոր ի՛ գովեստ սքին
կիւրիանոսի եպօսի և վկայի . ուր ի՛ Թ . գիրս շառի ըզ-
յուստիանեայ կուսէ , Թէ մրպէս պատճառ եղև դար-
ձի կիւրիանոսի կախարդի . արգ այս մասն պատմուն
արգարանայ՝ Ը որում զգրեալն յանժարանն երկրորդե-
կեգոգիա , Թէպէտև Շլայնելով քերթողաբար :

* Իսկ երկրորդ գիրքն (ասէ փոռ) սկիզբն ասէն ան-
,, գասին ի՛ մատաղ հասակէ կիւրիանոսի , Թէ մրպէս
,, ինքնին պատմէ զփոյթ իւր ի՛ պաշտօն գից և գիւնաց ,
,, և զքանկութի և զանս յուսումն արուհետի մոգուէ .
,, և Թէ զինչ ինչ ուսեալ իցէ վն արմատոց ալիւայլ
,, բուսոց , և բարուց անասնոց , և տեսող լեալ պէսպիս
,, երևուԹից գիւնաց Եւ յերեսներորդ ամ հաստ-
,, կի իւրոյ հասեալ՝ գնաց առ քաղցեացիս . . . և Թէ՝
,, յորժամ յետս եկաց ի՛ պաշտամանէ գիւնաց , սպառ-
,, նայր նմ՝ շարն , և իբր անյոյս ի՛ կենաց անէր գնա . . .
,, վն արտասուէր զծնօտս Թացեալ՝ յիշատակաւ ապիւ
,, բառ գործոցն յուսահատ լինէր արգեօք ի՛ փրկուէ ,
,, եթէ ոչ եւսերիոս ոմն (որ Թարգմանի բարեպաշտ)
,, բարեպաշտուէ և ապաշխարութե առաջնորդ ընտիր՝
,, բանիւք Մբ գրոց և հոգևորական պատմութիւն փա-
,, բատեալ զմատիուղ անյուսութե՝ լուսաւորեալ էր
,, զնա պայծառ շառաւիղք յուսոյ ॥ ևն : Արգ այս
մասն՝ է քաղեալ անստոյգ գրոց , որ կոչի խոստովա-
նութի կիւրիանոսի . բայց քանզի ունի հիմն և ի՛ բուն
բանից մեծին կիւրիանոսի , ուղ և ի՛ վկայուէց անժա-
նին և պառագենտիսի ևն , Ը այնմ մասին է Շուանիլի՝
Ը որում միաձայնի չ նն , և ոչ յայնս՝ յորս երեւի խո-
ստով :

* Իսկ յերրորդ գիրքն (ասէ քարձեալ փոռ) բովանդա-
,, կի մարտիրոսութի երանելոյն կիւրիանոսի և հա-
,, շագեղ կուսին յուստիանեայ , որք վկայեցին յաւուրս
,, իշխանութե հռովմայեցւոց՝ գիսկզեախնոսի և մաք-

„ սիմանոսի (փնկ գրելոյ՝ գեկոսի և վաղերիանոսի)
 „ երկդքին 'ի փասին հասեալ 'ի նահատակուծե . կիպ
 „ ըիանոս յանտիոքայ գողով (փնկ կոչելոյ՝ կիպրիա
 „ նոս Թասկիոս) . զորոյ և յետ անթիմոսի զքանանայա
 „ պետական ամօռն հովոճեաց . իսկ յուսախանէ 'ի դա
 „ մասկոսէ (որ չփոթեալ է ընդ այլ քաղաքի) . քանզի
 „ անգր եկեալ յանտիոքայ՝ յայտնապէս քարոզեաց զքն
 „ Եւ իբրեւ ըմբռնեցան , և ինչ ոչ չարօնեցան 'ի բանից
 „ առն ամպարաւի , կիպրիանոս կապեալ 'ի բարձր կա
 „ խազան՝ քերանս ըռնի 'ի կողմն , և յուստիանէ տը
 „ ջառաջըք հարկանի . և տեսել բռնաւորին զանգրգ
 „ ոճեւել միտս նց՝ 'ի բանա արկանէ զնա ուրոյն ուրոյն
 „ Ապա կոչեալ զնս , և բանիւք ոչինչ օգտեալ , ետրկ
 „ զվկայսն տն 'ի տապակ պղծի , որ ձիւթով . ճարպով և
 „ մոմով խառնել էր , և սատակի հրով բորբոքեալ : Եւ
 „ յորժամ նահատակքն քաջուք համբերեցին այնմ տան
 „ ջանաց , մանաւանդ Թէ իբրեւ 'ի մէջ ցողոյ ուրախուք
 „ օրհնէին զեծ՝ զս գեր 'ի վերոյ լինելոյ տանջանացն ,
 „ ամանասիոս ոմն Թոճաւական՝ քուրմն գիւաց , և
 „ երբեմն ընտանի Ծծայնոյն կիպրիանոսի և համախոհ
 „ նորին , տեսեալ Թէ նա արգարուծք տանի տանջա
 „ նաց գատաւորին , կոյր մտք յանգնեցաւ . զգիտ իւր
 „ յօգնուծի կարգալով՝ մտանել 'ի հուր անգր . և այն
 „ ինչ փոքրկացուցանել խորհէր զլքանել իսն՝ ուղ Թէ և
 „ ինքն ունի ժուծել անմիտս , առաւել մեծացոյց զայն .
 „ քանզի նոյնժամայն ծախեալ 'ի հրոյ՝ յաճիւն գար
 „ ձաւ : Ապա 'ի վարանս անկեալ գատաւորին՝ եգ 'ի
 „ մտի առաքել զվկայսն առ գիոկղեախանոս , գրեալ և
 „ զոր ինչ կրեցին . և Թէ զիարգ յաղթեցին տմ առն
 „ ջանաց : Եւ նորա 'ի վր հասեալ իրացն 'ի նիկոմիդա՝
 „ հրաման ետ գլխատել զվկայսն մօտ 'ի մերձակայ գեան՝
 „ գաղղոս կոչեցեալ . Է որս 'ի նմին պահու և Թէոկ
 „ տիստոս մարտիրոս երեւցաւ , նշանակ բարեպաշտու
 „ Թէն ցուցեալ զողոճանէն զվկայն տն : իսկ զնշնարա
 „ սքն նաւաւալք ոմանք 'ի ժամուն եկեալք 'ի հոով
 „ մայ , որոց ծանօթ էր և Թէոկտիստոս վկայն , բար
 „ ձին գաղա 'ի պահապանաց , և առել տարան 'ի հոով
 „ ուր և տաճար գեղեցկաշէն կանգնեցաւ նց՝ մերձ 'ի
 „ հրապարակն կողոփոսի , 'ի ձեռն հասւփինայ բարե
 „ պաշտախոհ Թիկնոջ , որոյ զարմն արեւակից էր կո
 „ գեայ (կայսեր) . և այս են՝ որ ինչ յերրորդ գիրոն

„ գտանին || :

Եւ

Եւ ահա այս գիրք եւ գովիայ՝ յորում սակաւ և համա-
շայնութի չ անարանի, և չ հարազատ վկայարանուն
մեծին կիւրիանոսի, և բազում տարաձայնութիւն, 'ի
խառն և յանտոյգ աւանգից զտեալ, եղև քար դայ-
թակդուն յեանոց. զի թէպէտև մետաքրաստէս և ճա-
ռընտիրք մեր ջանացան միտքանել զայսոսիկ չ անարա-
նի և չ բռն վկայարանութե՝, և ուղղագրեցին բազ-
մօք՝ զանուն կայսեր և քաղսքի ևն, բայց մնաց չփոթ-
ստոյգն չ անստուգութե. իսկ յետինք լատինացւոց՝
ստոյգ համարել և զանտոյգն կմ զսուսն, երկու կիւ-
րիանոսս որոշեցին. վնյ և զնախնի մատենագիրս ըստու-
գարանս՝ իշխեցին գատել իբրև խառնակիչ երկուց կի-
ւրիանոսաց 'ի մի. այլ մեք անգրէն միացուցանել հարկ
համարեցաք, թ կարի զստուգեալ բանս 'ի մի բովան-
դակելով 'ի վկայարանութեա միոյ և մեծի վկայի՝ կի-
ւրիանոսի եպօսի. սր հալածեցաւ առ գեկտօրն, և գրչ-
խատեցաւ առ վաղերիանսիւն. ուն և հերոնիմոս յիշէ 'ի
վարս պօղոսի անապատականի, ևս և 'ի Գ. Գլ. յովնանու :

Վ.Կ.Ը.Տ.Բ.Ը.Ն.ՈՒԹ.Ի.Ի.Ն.

Սքջ Վառասուն և հինգ վկայիցն, որ 'ի
նիկողօլիս փոքուն հայոց:

Հ. յուլիս. 9. էմ 10. և էմ 12. է. և 1. յուլ.
10. ինչպիսիքսն պիտոս 'ի Գ. հար. յուլ. եր.
 $35 = 47$: և այլ: (1)

Վ.Կ.Ը.Տ.Բ.Ը.Ն.ՈՒԹ.Ի.Ի.Ն.
քինիք Վառասուն և երեք զա-
րականք յորս յաւելան 'ի ժամ
կատարման և երկու պահա-
պանք, և եղեն համախումբ քառասուն և
հինգ վկայք, էին զինուորեւէք 'ի կայսերա-
կան դունդն՝ որ կոչիւր 1. էգէոն հայոց, 'ի
նիկողօլիս քաղաք՝ որ 'ի փոքրն հայս, 'ի ժաւ
մանակս կայսերութե լիկիանոսի ամպարշ-
տին. այն՝ որ օտարացեալ էր 'ի բարեկամու-
թէ տրդատայ մեծի հայոց արքայի. և 'ի
հանել իւրում զհալածանս լէգէմ հաւատա-
ցելոց՝ որք կային ընդ արութի իւրով յա-
րեւելս, առանձին թշնամուի ցուցանէր և լէ
հայս վժ քրիստոնէութե նոցա: Լճդ՝ անօ-
րէնն լիւսիսս կամ լուսիսս դուքս արեւելից,
այն՝ որ ետ նահատակել զքառասուն ման-
կունս 'ի ձեռն ագրիկողայոսի դատաւորի 'ի
սե-

սերտաստիա , և զայլ վկայս յամաստիա և յայլ
ևս քաղաքս , եկեալ և 'ի քաղաքն նիկոպո-
լիս՝ յայտ արար արքունի հրովարտակաւ , զի
որ միանգամ քրիստոնեայ գտանիցին , կամ
դարձցին 'ի պաշտօն կռոց , և կամ տանջա-
նօք և մահուանք 'ի միջոյ բարձցին :

Եւ զայս խնդիր արարեւ 'ի մէջ լեզէոնին հայ-
ոց՝ եգիտ արս Թունով քառասուն և երեք ,
որք աներկիւղ զանձինս քրիստոնեայս խոս-
տովանէին . և գլխաւորք 'ի նմ՝ զԼեոնդիոս ,
սիսիանոս (կամ սիսիննիոս) , մաւրիկիոս
(կմմորիկ) , դանիէլ , անտոնիոս , և անիկ-
ատոս , արք պատուականք յերեւելի տանէ , և
տեղեակք գրոց : Իբրեւ յանդիման եղեն սք
առհասարակ յատեան դքսին , հայեցեւ լիւ
սիայ լէ վայելուչ գեղ հասակի և կերպարա-
նաց նոցա , եհարց ցնս , և ասէ . ուստի՞ էք
դուք , և ո՞ ուսոյց ձեզ չպաշտել զգիսն վե-
րինս , և չզոհել նոցա :

Զձառաջ մատեաւ քաջն զԼեոնդիոս . ետ պննի
'ի դիմաց բոլորիցն , և ասէ . մեք ամենեքին՝
քրիստոնեայք եմք . և ցուցեալ մատամք զու-
մանս 'ի գլխաւորացն՝ ասէ . ումնք 'ի մէնջ
բնիկ 'ի քաղաքէ աստի եմք , և այլք 'ի մեր-
ձակայ սահմանաց քաղաքիս . այլ մեր ամե-
նեցուն հայրենիք երկնային՝ մի է . և հայր
մեր երկնաւոր՝ քն . և նա ինքն ուսոյց մեզ
չպաշտել զկուռսն համբրս և կոյրս , և ոչ
երկիրպագանել ձեռագործաց մարդկան :
Ի իւսիսս ասէ . և ո՞ւր է քոն . ոչ նա խաչեցաւ
և մեռաւ : ') Լեոնդիոս ասէ . մի զմեռանիչն
միայն

միայն լսեր, այլ ի միտ առ, զի և յարեաւ, և կենդանի է յերկինս. քանզի եկն և մեռաւ վա մեր, և անդրէն յարեաւ. ոն որդի այ կենդանոյ: Հեզնել սկսաւ դուքսն, և ասէ. միթէ ցայս վայր ապրի՞, և կայ կենդանի: Սնի ետ սքն զԼոնդիոս. ով լիւսիաս՝ ձեր անձքն մեռե՞լք՝ ոչ ևս կեան. իսկ նորն մեր և անձ՝ որ աջով իւրով արար և պահէ զերկինս և զերկիր, զծով, և զամ մարդիկ, յանձնէառ մեռանիլ վա մեր, զի զմեզ ազատեցուցէ ի կոտն պաշտելութիւն. որ և ուսոյցն մեզ մեռանիլ վա նորա. զի և մեք մեռանելով լինմա՝ ընդ նմին և կենդանաւ ցուք:

Պարձեալ ասէ լիւսիաս. ոչ ապաքէն երկուտասան անձք են երկնաւորք. և դու զո՞ այլ ասես անձ՝ երկնի և երկրի և ծովու արարիչ: Ի՞նչ զԼոնդիոս. իսկ արդ՝ ոյք այն անձք իցեն ձեր: Պատաւորն ասէ. արամազդ, և ապուղոն, և ասկղեպիոս, այլովքն հանդերձ՝ զորս տիեզերք ամ պաշտեն: Սիծաղեցաւ զԼոնդիոս, և ասէ. և միթէ անձ իցէ արամազդ, որոյ յայտնի են գործք իւր անարժանք: Սայրացաւ դատաւորն, և ասէ. ոչ, մոլիս հայհոյիչ դու. ոչ գիտես զի նա է՝ որ կրէ զերկինս, և հայր է մարդկան և անոց: Եւստ պիտի զԼոնդիոս. եթէ անձ իցէ արամազդ, ապաքէն և ամի կարող է, և ձերումդ ինչ վրէժխնդրուն կարօտի ոչ լիւրէմ չպաշտողաց իւրոց. եթէ անձ էր նա, պարտ էր նմա ամիս՝ արդար լինել և չարատեաց,

աւ

ատեցող և ոչ սիրող ջնուծե , պոռնկութե և մծղնէութե . պատերազմատեաց , և խաղաղասէր . քանզի հարկ է այն ամբն կատարեալ լինել , ապենիազ , և անմեղանջական . զի թէ մեղուցեալ է անձն ձեր , ուր լսեմք , ապա մեղաւոր է . և այլում պէտս ունի այն անմեղի՝ առ ՚ի սրբելոյ զնա ՚ի մեղաց :

Յայնժամ սաստեաց դուքսն լի բարկութեք , և ասէ . դու գտար դատախազ անձոցն իրաւանց՝ այն չարագլուխ . երդունեալ ՚ի կեանս անձոց և իմ , զի չարաչար կորուսից զձեզ : Իսէ իմաստունն ղեղնդիոս . մի զայրագնիր լէ ճշմարտութն լուր . օրէնք եդան ՚ի վրեմա մարդոյ բանական և բնաւորական՝ չմերձեցալ ՚ի կին օտար , ՚ի բաց կալ յազգապղծութե , մի սիրել զկռիւն , և չառնել ումեք չար . եթէ պահապանս Յի կարդաս զգիրս , պարտ էր նց առաւել խաղաղասէր լինել և խաղաղարար , և բարերար առ պաշտօնասէրս . ապա եթէ գլուխ անձոցն ձերոց զլէզէմն գործեաց օրինաց , ապա զմարդիկ յօրինազանցութի կրթէ . և կիմ թէ անձն ձեր օրինակ չարութե առ ՚ի մարդկանէ առեալ՝ նման նոցին գործէ . և եթէ օրինազանցքն ՚ի մարդկանէ՝ պատժապարտ և մահապարտ իցեն , որոնմ պատժոյ և մահու չիցեն պարտական անձն ձեր օրինազանցք . թող զի յոլովք ՚ի մարդկանէ պահեն զանձինս յայդպիսեաց աստի պղծութեց , և արդարք կոչին . յայտ է ապա , եթէ պարկեշտ մարդիկն լաւ և սին քան ղխառնագնաց դիս ձեր . և եթէ

սուտ

տուտ ինչ խօսեցայ , տուր վկայութի . ապա
թէ ոչ՝ դիտեալ , զի դիք ձեր չէն անօք , այլ՝
դէք չարագործք :

Յայնժամ սքն դանիէլ գովեաց զսքն դէմն
դիոս , և ասէ . բարւոք ասացեր հայր , և
պատասխեալ զօրացուցեր զմեզ առհասա-
րակ : Իսկ դատաւորն սրտմտել՝ ասէ ցղեմն
դիոս . այ չարագլուխ և անմիտ , ոչ ասա անօք
ձեր 'ի խաչ ել իբրեւ չարագործ . և ո՞ր յանց
մերոց 'ի խաչ ելեալ իցէ : Վերսի ետ սքն
դէմնդիոս . արդարեւ խաչեցաւ անօք մեր ,
որոյ վր և պարծիմք իսկ 'ի խաչն նր , որում
ոչ կարեն դիմակաց լինել իճիք դիքն ձեր .
քանզի կամեցեսլ քոի ազատել զմարդիկ
յանանձ մոլորութի անտի զօրացելոյ՝ ինքն
իշխանութիւ ետ զանձն 'ի ձեռս հրէից , ոպ
և նախաձայնեալ էր 'ի ձեռն ծառայից իւ-
րոց մարգարէից , զի խաչի՛ն իւրով լուծցէ
զնախամարդոյն պատու՝ իրանազանցութի ,
և իջանելով՝ ի տորինս՝ ազատեսցէ զհոգիս ,
և յարուի մեզ պարգևեսցէ յարուք իւրով :
Իսկ դիքն ձեր զի՛նչ . աւագիկ արամազդ
գլխովին առ անառակութեն կարապ ասի
լինել և ցուլ և սողուն . արդ՝ ո՞ր առաւել
գովելի իցէ . մարդասիրե՛լ նյ 'ի ձեռակերտ
իւր , և զանկեալն 'ի մեղօ յարուցանել՝ կա-
մաւոր խոնարհութի մեռանելով վրնն և յառ-
նելով անդրէն , եթէ յանառակութիս և 'ի
ցանկութիս շաղիլ 'ի նմանութի անբանից և
սողնոց և թռչնոց . թող և զապողոն անօք
ձեր , շանթահար մեռեալ չե՛ս ձերոցդ սիրտ
աս .

տանութեց . ո՛չ և ասկզկէպիտ և հերակէշ
նոյնօրինակ երկնառաք հրով ծախեցան . զի
էկին անձք , այլ՝ խաբեբայք :

Ճշայնօտամբ հանդուրժեալ դատաւորին՝ ասէ
ցիւրան . հարէք քարամբք զդոցա բերանս ,
ուստի ել հայհոյութի լեզէմ՝ անծոցն : Եւ
իբրեւ հարկանէին զնոսա , ասեն ոմանք՝ ի
նահատակաց ցրանաւորն . հարկանելոց է
զքեզ անձ՝ պաշտօնեայդ ստաանայի . քանզի
լուեալ զճշմարտութի՝ գտար արքեալ ամ
բարշտութի : Իսկ ս՛քն զեռնդիտ ասէ ցրն-
կերս իւր . եղբարք մի անիծանէք զինքնին
անիծեալս , այլ առաւել՝ օրհնեցէք . քանզի
այսպէս գրեալ է . օրհնեցէք զհալածիշտ
ձեր , օրհնեցէք , և մի անիծանէք : () այս
լուեալ դատաւորին՝ սկսաւ ողորմանք խո-
սել , և ասէ . զեռնդիտ , երդուեալ իմ՝ ի
գիտ , զի թէ անսայք ինձ և զո՛հէք , զոր ինչ
և կամիք՝ տաց ձեզ . քանզի ցայս վայր երկայ-
նամիտ եղէ առ ձեզ , ակնունելով՝ եթէ ի
զգաստուի փոխիցիք . ապա եթէ անստատ գը-
տանիք ինքնակուլաց , և չառնուք յանձն զո՛հել
գից , յօշ յօշ կոտորեցից զձեզ , և արկից ի կե-
րակուր ազաւաւուց և շանց . և ինչ ոչ օգտեսցէ
ձեզ յամառութիդ՝ մանաւանդ թէ յիմարութիդ
ձեր : Եւս պիտի ս՛քն անսոռնիտս , և ասէ . ո-
րոց անծոց հրամայես մեզ զո՛հել : Եւսիսա
ասէ . զո՛հեցէք արամազդայ և ապողոնի : Իսկ
ս՛քն միաբան ծաղր արարին զգիտն . և ս՛քն
զեռնդիտս ի վերայ էած . բարւոք կոչէք
զանձն ձեր ապողմն , այն է . կորստական . որ
և

և ճշ զանձն գիտաց պահել . ուղ և դուք խոկ
լինիք խոստովան :

Յայնժամ շառագունեալ դատաւորին՝ հրա-
ման ետ ցասմամբ մեծաւ՝ կապել վաղվա
ղակի երկաթեօք զձեռք և զոտսնց , և ծանր
ծանր շղթայիւք բանտարդել առնել զնոսա
'ի հարաւակողմեան աշտարակի քաղաքին ,
ընդ որ ելանէր աղբիւր՝ հոսեալ արտաքոյ
քան զդուռն քաղաքին :

Պատուէր ետ դատաւորն և երկուց 'ի գլխա-
ւորաց զօրականին , որոց անունք էին մե-
նիաս և բելիադէս (կամ մենէաս և բելե-
րադէս) , կալ 'ի վերակացութի պահպա-
նութե կապելոցն . տեսցիք ասէ՝ թէ որպէս
պահիցէք զդոսա . երդնում յասկղեպիոս ,
զի թէ իրազեկ եղէց՝ եթէ հաց կամ ջուր
տայ ոքնց , զնոցուն զպատիժս 'ի վերայ ձեր
ածեմ , և հրով կորուսանեմ զձեզ նոքօք հան-
դերձ :

Իբրեւ արգելան սքքն կապանօք 'ի դղեկի
անդ , սկսան առել միաբան . օրհնեմք զքեզ
նոր՝ փառաց թագաւոր , որ յանձն առեր
կալ առաջի պիղատոսի պանտաղոյ առ 'ի դա-
տիլ վս մեր մեղաց . դու ես ճմարիտ կեանք՝
վասն մեր մեղաւորացս պատարագեալ հօր
քում , ճմարտին նյ որդի ճմարիտ և քա-
հանայապետ . մի մեկներ զմեզ յողորմուէ
քումմէ , և մի յեղբայրութէ աստի մերմէ .
դու՝ որ միաւորեցեր զմեզ զամենեսին խոս-
տովանութ քով , և համաշունչս զմեզ արա-
րեր , միացո՛ւ և զկատարումն մեր . և մի թո-
ղու .

ղուցուս բաժանիլ մեզ ի՛նչիք յիրերաց . որքն
զի տեսեալ պաշտօնէիցն ամպարշտուէ զմեր
գեղեցիկ յօժարութի զո՛ւարթութե՛ 'ի նա-
խանձ բերիցին ը գործ մեր գովելի : Վա՛ն
զի ահա յարգեալնս կամք խաւարի , 'ի քաղց
և 'ի ծարաւ , և անձինք մեր հաշին 'ի կա-
պանս . այլ դու ի՞նչ շնորհեա՛ մեզ համբերու-
թի , և կատարեա՛ս զընթացս մեր . զի մի զոք
օցտեսցէ 'ի մէնջ բանսարկուն :

Եւ իբրեւ կատարեցին զաղօթսն ծնրադրու-
թի՞ք , ոչ կարէին յոտին կալ կանգուն՝ կքել
'ի շղթայից . այլ նստեալ սաղմոսէին ընդ մի
բերան . համբերելով համբերի ի՞նչ , և նայե-
ցաւ առ իս , և լուաւ աղօթից իմոց . եհան
զիս 'ի գբոյ աառապանաց , 'ի կաւոյ և 'ի
փղմոյ : Եւ կատարեալ զսաղմոսն՝ անկան
'ի վի՛ր երեսաց իւրեանց երկրպագութի՞ք . և
դարձեալ յարուցեալ սաղմոսէին . և յեր-
բորդումն նուագի աղօթից համբուրէին ըզ-
շղթայս իրերաց , և գիրկս արկել միմեանց՝
ուրախութի՞ք գոհանային զի՞նչ :

Զայնմ վայրի խօսել սկսաւ երանելին զեղև
դիոս բանս մխիթարութե առ քաջ նիզակա-
կիցս իւր , և ասէ . Եղբարք իմ պատուա-
կանք , և ազնիւ՛ ծառայք քո՛ի , արութի՞ք քա-
ջունէ տարցուք անմի . գիտակ իսկ էք յանձային
տառից՝ չափու համբերութեն յոբայ , և չի՛
ինչ ծածկեալ 'ի ձէնջ կատարումն ի՞նչ . յուշ
լիցի ձեզ անաբխիք , զի մկրտիչն յովհան-
նէս գլխատեցաւ . ստեփաննոս քարկոծե-
ցաւ . առաքեալն սկտրոս խաչեցաւ , և պա-

Բ

Ի

ղոս

զուս գլխատեցաւ . և Թովմաս նետահարեցաւ . քանի՞ք ի սէջ առ մաքսիմիանոսի՛ն և գեկոսի՛ն և ադրիանոսի՛ն և այլ ևս ամպարիշտ Թադաւորօք՝ վկայեցին զպանծալի վռկայութի , և ընկալան զպսսկս . որոց երանի տամք առ հասարակ . ոն և քաջ գիտէք , և լո՛ւեալ է ձեր մի իմիողէ : Եւ զի՛ ասեմ զարանց քաջաց նահատակելոց . ուր և կանայք անձապաշտք՝ առնացի սիրտ զգեցելք , և զբնութե տկարութի մոռացեալք , ամբողջոցին զանձինս ի յոյսն՝ որ ի քս , վս փռուացն պատրաստելոց յերկինս . քանզի լո՛ւան ասացելումն ի նոնէ յաւետարանի . որ խոտտովանեցայց և ես զնմանէ առաջի հօր իմոյ՝ որ յերկինս է . և որ ուրաացի զիս առաջի մարդկան , ուրացեալ լիցի և նա առաջի հրեշտակաց նայ : Եւ որդ՝ եթէ կանայք բնութք տկարք ժողովեալս մարտեան , որչափ ևս առաւել մեզ պարտ է այսպիսեացս և այսքանեացս վկայս լինելքօր : Եւ լո՛ւեալ է ձեր վս սրբուհւոյն եւփիմեայ , և կապիտոլինեայ , և յուդիատոյ , և այլոց ևս սք կանանց , որոց անուանք գրեալ են ի գիրն կենաց , եթէ որպէս առաքինաբար հանդիսացան ի մարտի , և յաղթեցին սատանայի :

Եւ յաւել պատմել նց քան զԼոնդիոս զսքան չելի նահատակութի սրբուհւոյն պոտամինայ . զոր լո՛ւայ ասէ ի վիպէն մերմէ եկելոյ յեգիպտոսէ . որ և նա լո՛ւեալ էր ի նոյն անտոնէ ճգնաւորէ . իբր զի ոա ինքն պոտամի :

մինա աղախին գողով առն հեթանոսի յաղեք-
սանդրիա քաղաքի յաւուրս մաքսիմիանոսի
կայսեր , իբրեւ յորդորեցաւ 'ի նմէ իւրմէ 'ի
պղծութի , զայս արար պլննի . աղախին եմ
քնի , ոչ կարեմ աղտեղել զանձն իմ : Իսկ
նորն նորա յետ բազումս ստիպելոյ՝ ոչ կարա-
ցեալ հաւանեցուցանել զնա , մատնեաց 'ի
ձեռս դատաւորի . զի կամ յանձն առցէ կա-
տարել զկամս իւր , և կամ քրիստոնեայ ան-
ունամբ պատուհասեցի : Եւ 'ի խրատել զնա
գատաւորին՝ անալ նմն իւրում , ետ պլննի
պատամինա . մի լիցի երբէք դատաւոր այդ-
պիսի , որ հրաման տայցէ աղախնոյ՝ հպա-
տակիլ ցանկութե նմն իւրոյ : Եւ պառնուցաւ
նմա գատաւորն՝ արկանել զնա 'ի կատսայ
եռացեալ ձիւթով , վս քրիստոնեայ գողոյն .
Իսկ առաքինի աղախինն քնի ասէ ցղատա-
ւորն . վս կենաց ինքնակալին՝ որ կարի պա-
տուական է յաչս քո , աղաչեմ , մի տացես
հրաման միանգամ և միանգամայն արկանել
զիս 'ի կատսայ , այլ առ սակաւ սակաւ 'ի
ներքս զիս մուծանել 'ի դառն կտտանս ցա-
ւոյ . ոնկ զի ծանիցես , թէ որչափ համբերու-
թիւն պարգևէ ինձ քո . և այսպիսի վկայու-
թիւն կատարեցաւ 'ի կատոայի անդ աղախինն
փրկչին :

Եւ արդ տեսանէ՞ք քաջնա հատակակիցք իմ ,
զի կին միայնակ և աղախին և անազատ՝ այդ
պիտեաւ յամօթ արար համբերութիւն զբռնա-
ւորն : Իսկ մեզ զի՞նչ մնայ ասել . կե՞ զիարդ-
իցէ մեզ գանդազելի առ 'ի չմեռանելոյ պառ-
քեալ

քեալ ոգւով մ'ս տն մերոյ յի քի . քանզի և յետ կատարման մերոյ շուրջ պատեցին հո. գիք մեր 'ի հրեշտակական պարուց , և պսակք և պատիւք մեզ պարգեւեցին յերկնից Թա. դաւորութի . և նշխարք գլխովին ռակերացս մերոց տարածեցին լէ տիեզերս ամ յուրախութի հաւատացելոց և 'ի փառաւորութի անունն անյ :

() այսոսիկ իբրեւասէր երանելին ղեռնդիոս, զունարթանային քաջքն առհասարակ , և ասելին . տն կամք եղիցին . և խնդամիտ յօժարութի տանելին անհնարին նեղութի բանաին : 1) Ի զի անբերելի էր տապ ժամանակին յամենեանն յուլիսի , և անձինք նոցա 'ի ծարաւոյ պապակէին . այլ տը այց արար նց . զի որովհետեւ արգելաւ չտալ նց ամենեին հաց կմ'ջուր , կին ոմն բարեպաշտօն՝ բաւալ նէ անուն՝ արկեալ զիւրեւ կրկնոց լայն , և աման ջրով 'ի ծոց իւր Թաքուցեալ՝ մտանէր 'ի բանտ 'ի տեսութի սակս , և գաղտ արբուցանէր նց : Իսկ զժամս գիշերոյն անցուցանէին երանելիքն ուրախութի իբրեւ 'ի տունն ջեան . և երգս 'ի բերան առեալ 'ի սաղմոսաց՝ օրհնէին զաժ . քանզի բաղմաց 'ի նոցանէ անգստին 'ի մանկութի ուսեալ էր զօսամոսս . և կատարել զաղօթս գիշերին՝ նստէին մնալով առ յայ օգնականութի :

Իսկ դատաւորն լիսիաւս վարանեալ 'ի խորհուրդս , Թէ որով տանջանօք պատուհասեացէ զկապեալսն՝ որոց ակն ոչ ունէր յաղթել , անքուն անցուցանէր զգիշերն զայն . և իբրեւ 'ի

ի ներհանկանկար լե այգն , եկն եկուց առաջի նի սատանայ ի կերպարանս ասկղեպիոսի չնայն , և ասէ . քան լեր լիւսիաս , զի ես եմ ասկղեպիոս՝ յոր երդունար յերիկէ . արդ յարուցեալ փութա՝ կորուսանել զարսդ զայդասիկ . զի յետ միանգամ՝ հայհոյելոյ և թշնամանելոյ զմեզ՝ չեն արժանի լոծութեանս մերում . և արդ սատակեա՝ զնո . քանզի գիտեմ դիւստապարանոցութի նց , զի ոչ զոհեն մեզ և ոչ երկիր պագանեն . և շատ ևս հայհոյութիս բարբառին զինէն ի բանտի անդ . հապա ջախեա՝ զոսկերս նց , և հրով պրեսջիր , և տուր ամալ ի գայլ գետ , և ցրունել և անհետ առնել . զի գուցէ անկցին ի ձեռս քրիւտոնէից , և պատուեցին ի նոցանէ :

Եւ պա յարուցեալ դատաւորին լե առաւօտն՝ փութով մեծաւ և ծփեալ խորհրդովք յերեսաց դիւական անրջոցն , արտաքոյ քան զքաղաքն ելանէր բազմութի զօրականին . և նրստեւ ի բարձր տեղւոջ՝ հրաման տայր ածել զկապեալսն առաջի իւր : Իբրեւ եկին յանդիման եղեն՝ քքն կապանօք , խօսել սկսաւ լիւսիաս , և ասէ . գիտէք՝ զի խնայեցի ի ձեզ երէկ , զի մի կորնչիցիք տանջանօք . և մինչև ցորս ցայս ետու ձեզ կեալ , ոպ զի այսօր զոհեսջիք դիցն , և լինիջիք բարեկամ ինքնապալաց և մեր . և արդ ի զոհել անդ ձերում՝ տաց առն իւրաքանչիւր երկերիւր ոսկի , և հանդերձս և պարգևս թիրական . և գիտեմ իսկ , զի բազումք ի ձէնջ պատրաստ են ի զոհել : Եւ եթէ լսէք ինձ , և զոհէք զցուլ՝

զորս հրաման ետու աւադիկ բերել այտր ,
պատրաստեալ է ձեզ սեղան բարելից . ուր
'ի խնջոյս անդ ընկալ ջիբ իւրաքանչիւր ըզ-
պարգևս և զգառս պանծալիս . ապա եթէ
չառնուք յանձն հնազանդ լինել , հարկ է
զնորօրինակ տանջանաց բռն հարկանել .
բայց արդեւ ինքնին ազաչեմ զձեզ չգրկիլ 'ի
քաղցր լուսոյ , և չորոշիլ 'ի կանանց և յորդ-
ւոց և 'ի բարեկամաց . հապա մատերուք յու-
ռաջ , զոհել և խունկ մատուցանել ում և
հաճոյ թուիցի՝ յածոց մերոց :

Այսմամբ քիչ առհասարակ իբրեւ 'ի միտքէ
բերանոյ ասեն . նզովեալ լիջիր դու և պար-
գև քո ով բռնաւոր , տիրապէս կատաղեալ
լն անուն քո , (քանզի լիւստս՝ կատաղուի
է առ հելլենացիս .) որ հրամայես ապստամբ
բիլ մեզ յայ կենդանւոյ , և զոհել պիղծ և
գարշելի դիւնաց . այլ մեր հանդերձ փառա-
ւորսւթե , և կերակուր և ըմպելի և գանձ ,
և հայր և բարեկամ և եղբայր՝ յորն մեր յս
քն է , այն՝ որ կոչեաց զմեզ յերկնային կո-
չունս անմահական կենաց : Իսկ անօրէնս
լիւսիաս դառնացեալ հոգւով՝ դարձեալ 'ի
վերին երեսս քաղցրութի ցուցանէր . ասէ .
տակաւին ևս խնայեմ 'ի ձեզ ով քաջք և յետ
թխամանացդ . վս զի արժան է համբերել
պակասութեց բարեկամաց :

Ապա թողել զայլսն՝ ասէ ցղևոնդիոս . տե-
սանեմ զքեզ , զի քան զայլս տեղեկագոյն
գտանիս գենից ազգաց՝ ոեղ կիրթ 'ի մանկու-
թէ . իսկ արդ՝ եթէ արամազդ և ապողոն և

աւ

ասկզեպիոս ոչ թոճին քեզ անք, զոհեա՛ պա-
սիպոնի, կամ արտեմեայ : Ետ պինի քաջն
զեռնդ . մոլիք՝ որ զգոսա անծա կարդայք . ուր
անմահ հոգիք մարդկան լաւ ևս են քան զմե-
ռելոտի դիսդ . զի թէ և յերկնէ և յերկրէ
ասին լինել ազգք անոցդ ձերոց, ապաքէն և
երկինք և երկիր են տարերք ապականացուք .
ապա և ծնունդք նց լն օրինակի ծնողացն և
թապականեսցին . և արդ եթէ ապականացուք
են, զիարդ անք անունին : Եւ եթէ մարդ-
կան հոգիք ելէ՛ք 'ի մարմնոց՝ ցորչափ մնան
մարմնոյ իւրեանց, յանձեղէն օթեանս գա-
գարեն անախտուք, զիարդ ան համարե-
ցին ախտաւորք և ցանկասերք, զյբ խնդրենն՝
զոր ատեան մաքուր հոգիք : Եւ ոչ զայդ, զի
թէ ոք իշխէ ասել՝ ան եմ ես, բաց 'ի միոյ
միայնոյ իննէ մերմէ, թող արասցէ և նա զայլ
Թ, և ապա անական առջէ անուն . ապա թէ
ոչ՝ Թա այս է գործած ամենարոճեաւ ճարտա-
րապետին և թագաւորին մերոյ յի քի :

Եւ ուր ինձ և զայն երկայնմտութի ու՛ զատա-
ւոր . քանզի ասացեր զինն տեղեակ լինել
պաշտամանց ազգաց . և 'ի միտ առ զոր ա-
սեմն : () որ օրինակ եթէ գու զանձն քո
կայսր անուննէիր, 'ի ցասումն ձգէիր զինք-
նական, և պատժապարտ գտանէիր, սոյննդ
և դիք ձեր՝ օր են գեք, քանզի յանդգնին անծա
ասել զանձինս, մեծաց պատժոց են պարտա-
կան : Եւ գու տե՛ս ինձ զէս սքանչելին .
զի՛ է՝ զի դուք վրէժխնդիրք անոց ձերոց օր
քան զօր նունդիք, և լն հակառակն՝ մեք ծա-

ռայքս ք'թի վ'թ ք'թի չարչարեալք և մեռեալք՝ երթալով երթամք և աճեմք . (քանզի բարձեալ էին 'ի ժամանակին ամ կռապաշտ թադաւորք հռովմայեցւոց յերեսաց մեծին կոտանդիանոսի , և մնացեչէր լիկիանոս և եթբռնաւորն հալածիչ) . այդ իսկ շատ էր քեզ ով բռնաւոր՝ հաւատարմացուցանել քեզ , եթէ սիրելի ծառայք նոյեմք մեք :

Ընայնժամ մունչեաց լիւսիաս իբրև զառիւծասէ . զոհեցէք դից , ապաթէ ոչ՝ երդունել յասկղեպիոս և յարեգակն , ոչ տամձեզ տեսանել զվաղունի արևն : Իսկ քաջ նահատակքն քնի քառասուն և երեքին միաբան գոչեցին . մեք թն յնի մատուցանեմք զբանաւոր պաշտօն և զպտուղ չթանց մերոց . այնմ՝ որ զմեզ ողջ անարատ պահէ 'ի հանդերձեչ դատաստանաց , և զքեզ ով լիւսիաս հանդերձ թծովք քովք 'ի հօր գեհեհին մատնէ անշիջական :

Եւ դատաւորն լցեալ սրտմտութե՝ հրաման ետ վաղվաղակի մերկացուցանել զքաջ նահատակն առ հասարակ , և կախել զմի մի յերկայն փայտ (կամ 'ի ծառ) , և քերել զմարմինս նոյ երկաթի եղնգամբք և ճանկօք և սայրասուր խեցեօք . և քարոզն աղաղակէր , և ասէր . որք միանգամ ոչն զոհեն թծոց , այլ և իշխեն և սանարգել զնո , այսպէս չարչարեսցին : Իսկ նա վկայքն մինչդեռ 'ի քերանս կային , ասեն ցդատաւորն . ով բռնաւոր՝ եթէ ունիս զայլ ևս դժնդակ տանջանս , յառաջ մատո . զի արհամարհ թունին

յաչա

յաչո մեր այս տանջանք քերանաց : Եւ էր ժամ վեցերորդ , յորում արեգակն 'ի բարձանց ճառագայթէր իննամ երեսու երկրի , և սրբն զարեան վտակս հեղունին և ներկանէին զերկիր : Տեսեալ դատաւորին՝ թէ ոչինչ օգտի , յանհնարս եմուտ . հրաման ետ իջուցանել զնա 'ի կախաղանաց , և տանել արկաշնել անդրէն 'ի բանտ , պատուէր տունեալ կրկին , զի մի ոք գայցէ 'ի տեսանել զնա , կամ ջուր տալնց :

Եւ իսկ մի էր 'ի նիկոպօլիս իբրև քաղաքապետ՝ հերովդէս անուն՝ քրիստոնեայ , այլ կեղծաւորեալ զհեթանոսութի . առ որում վանս կալել էր լիւսիաս դուքսն : Եւ էր հերովդի դպիր ոմն փիլինոս (կամ փիլոն) կոչեցեալ՝ նոյնպէս 'ի ծածուկ քրիստոնեայ , որոյ էր ընտանութիւն ի զւոնդիտի գլխաւորի սրբն . զնա կոչեաց երանելին զւոնդ առանձինն , և ասէ ցնա . ով փիլինէ՝ եթէ սիրես զիս իբրև քրիստոնեայ և իբրև եղբայր , երթ և ասա ցմոր քո հերովդէս , զի թէ ունի համարձակութի առաջի դքսին , տացէ նմա 'ի գլուխ հանել զսպառնալիս իւր որ վա կարձելոյ զմեզ 'ի կենաց 'ի վաղունեան աւուր :
() այս ասէր զւոնդիտս , քանզի երկնչէր՝ զի մի արդեօք 'ի սրբն ոք առ երկիւղի երկար չարչարանաց պակասեցի 'ի հաւատոց . և փիլինոս երթեալ պատմեաց զնա՝ յականջս իշխանին :

Եւ էր դքսին կոչեալ զհերովդէս իշխանն 'ի միւսում աւուր 'ի ճաշ , և մնայր գալստեանն նր .

նր . և նա պատճառէր ոչ երթալ . և 'ի հարցանել զպատճառսն՝ ասէ հերովդէս , քանզի տեսի երէկ զքերանս կողից պատժաւորացն , և զորովայնս նոցա բացեալս 'ի քերանաց , տաղտկացայ , և ոչ տանի բնուիս զկերակուր ինչ : Եւ հարց զնա լիւսիս , և ասէ . արդ զի՞նչ կամիս զի արարից ի նո : Եւ նա ասէ . ոչ ապաքէն որք հակառակն կան հրամանաց ինքնակալաց՝ արժանի են մահու . և ընդէր ոչ մեռանիցին արագապախճան : Եւ այն ժամ դատաւորն խոստացաւ՝ 'ի վաղիւ տնդք հրով կարձել զնո 'ի կենաց իւրքունի հրաւմանին :

() այս իբրեւ լուաւ փիլինոս , ընթացեալ պատմեաց սքջն 'ի բանտի . և նոյն ուրախացեալ յոյժ՝ զուարթազին փութով սպասէին ելից իրացն . և ամենեքեան փոխարէն բարիս մաղթէին փիլինոսի և ինն նր : Եւ այնմ վայրի եհաս իւր սովորութե բարեպաշտուհին բասիանէ՝ բերեալ ի իւր Ծուր 'ի ծածուկ . և քանզի արդեւ զնա պահապանք դրանն , հարցանէին զնա սքջն՝ եթէ ունիցի՞ Ծուր , և նա վր մերձակայիցն չիշխեաց ասել , թէ ունիմ : Եւ այն ժամ սքն զւսնդիոս խօսեցաւ առ բասիանէ հայերէն լեզուաւ առ չիմանալոյ բանտապանացն , (քանզի և կինն յազգէ հայոց էր , ոնկ և վկայքն , թէ պէտէ յունարէն քաջ գիտէին ,) և ասէ . գիտե՞ս՝ զի տաւ պացեալ կամք , և քաղին սգիք մեր . և եթէ չիցէ քո բերեալ Ծուր յայսմ անձկութե , գիտե՞ս զի զոր բարերարեցերդ մեզ մինչև ցարդ , իբրեւ

իբրե յոչինչ համարեսցի, ոնկ թէ չիցէ ինչ արարեւիքս։ Օ այս ասէր առ ի յորդորել զնա, զի բերցէ զջուրն ի միխթարութիւն և ի քաջալերութիւն նահատակակցաց իւրոց։ { Յայնժամ բասիանէ ելեալ չէ դուռն՝ եգիտ զփոքրիկ և զնեղ պատուհան բանտին, և չէ այն ետ նոցա զջուրն՝ զոր բերեալ էր։ } Եւ իբրե արբին և զովացան փոքր մի վկայքն, օրհնեցին միաբան զկինն, և աղօթեցին՝ զի որդիք նորա և որդիք որդւոց նր արժանի լինիցին սթյ կարգի քահանայութե, ի հատուցումն այնպիսի ծառայութե նր։ } Եւ առ դարեւ ընկալաւ երանելի կինն բազում առաւելութիւն զառ ի քնէ խոստացել վարձս՝ որոց արբուցանեն բաժակ մի ջուր ցարտյալ նուն աշակերտի նր. ուր սա արբոյց յանուն քնի՝ կենդանի վկայից նորա։

Իբրե երեկոյ լինէր, սկսան սաղմոսել աթքն։ Տէր լուր աղօթից իմոց, և աղաղակ իմառքեղ եկեսցէ. և որ ի կարգին։ } Եւ ի կատարել զսաղմոսերգութիւն՝ հայեցին ի վերայ կապանաց իւրեանց, որ վստանուան նն, և քաջալերեալ զօրանային ի նր. և դարձեալ յաղօթս կացեալ՝ ասէին միաբան։ Տէր յոր բառնաս զցառ նմ ստեղծուածոյ. և ոչինչ ծածկի առ ի քէն, որ քննես զսիրտս և փորձես զերիկամունս. յայտնի է առաջիքս յօժարուի սրտի մերոյ առ քեզ. բժշկեա՛ զհոգիս մեր, զի զմարմնս մեր մաանեցաք վստքս. քաւեա՛ զմեր զանօրէնութիւն յապականացու կենցաղումս։ Ստեան է և թե-

թեա

Թեւաբեռն՝ այն ամ, զոր կրեմքս, առ բազում սիրոյն՝ որ առ քեզ ձոր. քեզ տենչացեղեմք, և ի քէն միայնոյ երկնչիմք: Եւայ, եայ յերկնից, և զօրացո՞ զմեզ. զի դու ես՝ որ մեծութարես զմեզ յամենեղութիւն մեր առ ի կարօղ լինելոյ համբերել սիրով: Եւ ի գրտցէ տեղի սատանայ ի մեզ. մի որոշեր զմեզ յեղբայրակցութէ աստի. զի մայր մեր ամենեցուն է հաւատքն՝ որ առ քեզ, և դու ձոր՝ հայր մեր. փառաւորեա՞ զանուն քոյան դամս քո. և լուսնելի լիցուք ողջ զողջակէզս խոյոց և զո՞ւարակաց, և ողջ բիւրաւորս գառանց պարարտից. այնպէս եղիցի պատարագ մեր առաջի քո ձոր, և կատարել գացի յաչս քո. որ օրհնեալդ ես և փառաւորեալ յամյաւիտեանս: Եւ ասացեալ ամենեցուն զամենն՝ հսկէին զգիշերն ողջոյն անքուն յուրախութէ. քանզի լուսն, եթէ վաղիւն կատարելոց են. վայ և զհասարակ գիշերաւ պաշտեցին զմեծ սաղմոսն, զԼորանեալ են ամբիծքն ի ճննորհի, իբրեւ ցայգապաշտօն՝ ի խորհուրդ Թաղման անձանց իւրեանց, որ պէս ի վր կենդանւոյն մեռելոց վասն ձմն: Եւ իբրեւ կատարեցին զսաղմոսն, մինչեւ յաղօթս կային լուեղեայն, ահա հրեշտակ ձմն եկն եկաց ի վերայ, և ելից լուսով բզտուն բանտին. և ասէ ցնթ. ուրախ լերուք, զի մերձ է կատարումն ձեր, և հասեալ է զբաւ մարտի ձերոյ. և անունք ձեր գրեցան ի գիրն կենդանեաց. քաջալերեցաւ զո՞ւր, ձոր լէ ձեզ է: Եւ զայս իբրեւ ասաց

հրեշ-

հրեշտակն , մեկնեցաւ 'ի նոցանէ . իսկ սքեքն երկիր պագանէին նոյ անպատմելի խնդուք . և փառս վերառաքէին անյագ փառաքմամբ :
 Իսկ զօրականքն՝ որք պահէին զգուրս բանտին , մենէաս և բելերադէս , տեսին զլուսոյն պայծառութի , և լսել լուսնի զձայն հրեշտակին , բայց զերեսս նորա ոչ տեսին :
 Իսկ մենէաս յբելերադէս 'ի լեզու եգիպտացի (զի և ինքեանք եգիպտացիք էին յագգէ) . տեսանէս և լսեն բելերադէս եղբայր , թէ ո՞րպիսում արքայի զինուորք են դոքա . ասեմքեզ , զի ես անգոստին բարեկամ գտայ քրիստոնէից . զի ոչ խորհին անիրաւել զոք , այլ անձանց զգուշացեալ՝ պահեն և ազօթեն առ անձն իւրեանց , առաւելանալ չայգն առաւօտու . և յամժամ երկիր պագանէն նմա . չառնեն ինչ անարդար կամ ապիրատ . հիւրասէրք են . մեննդ թէ զամենեօին սիրեն :
 Եւ ո՞նչ դու լաւ ևս քան զիս գիտես , քանի՞ սքանչելագործ են բնակեալքն յանապատ եգիպտոսի : Եւ զի՞նչ մեզ դանդաղիլ , կամ յանհոգս կալ . այժմէ ժամանակ հանդիսի մարտին , և ցուցանելոյ զքաջութի զինուորութե մերոյ . ինձ բարւոք թուի մտանել չնո՞ 'ի բանտն , և աղաչել զնոսա իռնել զիս 'ի թիւ համարոյ իւրեանց . իսկ քեզ զիարդ թուի եղբայր :

Իսկ բելերադէս . եթէ դոքա չզանգիտեն 'ի մահունն , այլ վա՞նայ իւրեանց մեռանին ուրախուք , և այնպիսի լոյս տեսանեն՝ որպիսում և զմեզ արժանի արար՝ որ երեւցաւն նոյ ,

նոյն, առ ՚ի մէջ ոչ լինիցիմք և մեք հաղորդակից
ուրախութեանց նոյն . Եւ քանի որ թոյնաբանութեան
դժբախտութեան մեռանիլ վաղ աստիճանի մէջ
պիտի կամ ապոզոնի , և տաղանապէր զնա
կապանօք . այլ նա կապել է անձամբ զանձն
ի սէր կենաց Թի , և զմեր թողակն եհաւ ,
և բազում միտաւ գործեաց , և զարտ արդարս
սպանանէ . զի կայ մեր և նոյն . անէ երթիցնօք
առ ծառայսն նոյն .

() այս ասացեալ ընթացան երկօրեանն ՚ի
ներքս ՚ի բանան , և անկել առաջի սքնն առ
տեն . տեաւք մեր և ծառայք քոյն , ընկալա-
րօք աղաչեմք և զմեզ ՚ի թիւն ձեր . քանզի
հաւատացաք մեք յաւան ճշմարիտ ՚ի նոր մեր
յո քո , որ սիրեացն զմեզ , և երոյց մեզ զհան-
դէս սիրոյ իւրոյ . աղօթս արարէք վա մեր ,
զի մի իբրեւ անաղան ժամանեալք լիցուք
ի բաց արտաքսեալք : Եւ յախժամսն վկայքն
գիրկս արկել համբուրեցին զնա ցնծութիւն ,
և ասեն . եղբարք մեր էք , և ծառայակիցք
ի քո . քանզի նորն մեր մարդասէր է , և առ-
ուաւ , որ և զմեռասան ժամու մշակս ընկա-
լաւ յայգի իւր . մի երկնչիք , զի նորն յոր
հաւատացիք , այն որ մեզս երեւեցաւ և խո-
տեցաւ ի մեզ , նա ինքն արժանի համարե-
ցաւ կոչել և զմեզ :

Իբրեւ այդ եղև , և եհաւ բանն առ դատա-
ւորն լիւսիաս՝ եթէ պահապանքն անաս-
տեցին , և եղևն ի կապեալս , բորբոքեցաւ
բարկութիւն , և նզովեաց զշնծս իւր . քզի մի
առ մի կորեան ասէ , որք ոչ կարացին օգնել
ան

անձանց , այլ 'ի մարդկանէ հարստահարին :
 Վսպ ելեալ դառնութիւն արտաքոյ քան ըզ-
 քաղաքն՝ նստաւ 'ի տեղի ատենին , և հրա-
 ման ետ փութապէս Թեմէ զկապեալսն զա-
 ռաջեաւ : Եւ յորժամ ետես դատաւորն 'ի
 մէջ քառասուն և երկից նահատակաց և զեր-
 կոսին պահապանս զմեռնէաս և զբելերադէս
 ինքնակամ կալանաւորութիւն կապեալս , ժող-
 տեցաւ և ասէ ցիշխանն ապալիանոս . տեսա-
 նեն անպալիանէ , զի և ցածուն արանցդ հեշ-
 տալի եղև կրել զմահ . զի ահա զօրականք
 տիրեցին զմահ քան զկեանս : Վսպիանոս
 ասէ . տէր , նորահնար տանջանք պատու-
 հասեալ զմեծ : Վատաւորն ասէ . ոչ , երդ-
 ունեալ 'ի դիս , ոչ տանջեմ զմեծ յերկար . զի
 մի 'ի տանջանս անդ զղջանայցեն և խոստո-
 վան լիցին զմեծս և կեցցեն . այլ՝ տամ վճիռ
 հրամանի և վսնց , զի լեայլմն այրեոցին ,
 և որում ցանկացանն՝ հասանիցեն :

Վսպ արար լիւսիաս դատակնիք մահու լե-
 գէմ վկայիցն առ հասարակ օրինակ զայս .
 Սոքա՝ որք կանս առաջի դատողական բե-
 միս՝ արք Թոնով քառասուն և հինգ , քրիս-
 տոնէիցն մեռտի պաշտամանց պաշտօնեայք ,
 քանդի դիմակաց գտան սգոստափառ ինքնա-
 կալաց , և ոչ զոհեցին նեծոց , նախ ծայրա-
 տեցին 'ի ձեռաց և յոտից սակրօք , և ապա
 հրոյ ճարակ լիցին , և վարեցին 'ի յորձանս
 գայլ գետոյ 'ի կորուստ :

Վնդ եր տեսանել զհանդէս բանաւոր ոչ-
 խաղացն քօի՝ մատնելոց 'ի սպանդ և յող-
 ջաւ

Յակէզ վի ահռճան նորա . քանզի յարձա-
կեալ անողորմ դահճաց գայլաբար 'ի վերայ
քաջ նահատակաց՝ արագ արագ զմի մի 'ի նռ-
ցանէ յերկիր գառացուցանէին իբրեւ զգա-
ռինս անմեղս , և քանցէին զձեռս և զոտոս
նոցա անխնայ՝ չարաչար խորտակմամբ ոսկե-
րացն . որով և յարիւն ազատոյժ Թաւալեչ
երաներեացն խմբից՝ կէսք 'ի նոցանէ անդէն
և անգ արձակէին զոգիս , և ոմանք յոգիս
ապաստան՝ գեռ 'ի շունչն կային :

Հորս և սէն անիկոտոս՝ հայեցեալ 'ի գարշա-
պարս ոտից իւրոց , զի կրունկն խորտակեալ
սակրաւ՝ չէր 'ի բաց կտրեալ , այլ խեղաթիւր
ողորեալ , ծիծաղեցաւ թէ այնպիսի անցս ան,
դամոց իւրոց , և ձայնեալ ցմնացեալ ընկերս
իւր՝ ասէր . եկայք տեսէք եղբարք զման-
գաղն հասկաբեր . և նոքա ձայնակից լինէին
նմա ուրախութիւն : Եւս սէն սխաիանոս 'ի ծայ-
րատիւ անդ մարմնոյն՝ տապացեալ 'ի սրտի՝
պապակէր 'ի ծարաւոյ անհնարին պասք-
մամբ , և գլորեալ 'ի մի կողմն 'ի վիք քարին ,
յորոյ վիք անկեալ դնէր՝ ոչինչ բացադոյն
յայլոց սէջ , եբաց զբերան իւր , և գոչեաց
առ ւոր աղօթիւք՝ ասելով . Տէր մեծապար-
զ և , որ զբազմութի ժողովորդեանն ծարա-
ւելոյ արբուցեր 'ի վիմէ . որ զծովն կարմիր
բաժանեցեր , զի ժողովուրդ քո ապրեացի 'ի
ձեռաց Թշնամեաց . որ զսահանս երկնից
բացեր , և կոչեցեր զջուրս ծովու , և յորդե-
ցեր 'ի վերայ ամ երեսաց երկրի . որ ըզ-
ջուրսն յորդանանու օրհնեցեր սէ մկրտու-

Ի .

Թիդ

Թե՛ դ քով . որ ասացերդ՝ ես եմ ջուր կենդա-
նի . պատառեա՛ տը զվէմն զայս , և աղբե-
րացս՝ ի սմանէ զջուր , և արբո՛ ինձ սակա-
մի . և սովին գիտացից՝ եթէ սիրես զմեզ ,
և եթէ արժանի եմք կոչման քո տը . վ՞ ք զի
տեսանես , զի շինուած մարմնոյ մերոյ քայ-
քայեցաւ , և եղաք չորացեալ ոնկ խեցի :

Ս՝ ինչ դեռ նա զայս աղօթս մատուցանէր
'ի վր քարին , հնչեաց ահագին դղրդիւն՝ ի
քարէ անտի՝ իբրև զկարկաջանս հոսանաց
ջուրց . պատառեցաւ վէմն , և բղխեաց ջուր
ականակիտ և քաղցր . որ և տեսանի ասէ
հին վկայաբանն մինչև ցայսօր՝ ի տեղւոջն
յայնմիկ : Էջանժամէ արբ սքն սիսիանոս՝ ի
ջրոյ անտի , զովայաւ և օրհնեաց զնձ , և
ասէ . օրհնեմ զքեզ տը զլիացուցիչդ ունայ-
նացեալ անձին իմոյ . գովեմ զքեզ Թագա-
ւոր իմ , և փառաւորեմ զնախայաւիտեան
բանդ՝ զծնեալդ՝ ի մարիամայ անժանէն . զի
յագեցուցեր զիս ի բարութեց քոց ոնկ զմա-
նուկ մայրենի կաթամբ : Եւ արդ արժանի
արա զիս տը և զժողով եղբարց իմոց սքց կա-
տարիլ շնորհօք քո և յուսով . և ոնկ միացեալ
գտաք հոգւով լ իրերաց՝ միասցուք և ոսկե-
րօք : Եւ կարօտելոցն օգնականութե քում
և աղաչողացն զքեզ մեօք՝ լուր տը վազվա-
ղակի յամպետս և ի կարիս . եթէ յաղքա-
տութե դք իցէ , և եթէ յայրիութե , և յոր
բութե . եթէ՛ ի պանդխտութե , և եթէ՛ ի
հիւանդութե հոգւոյ և մարմնոյ . եթէ՛ ի
գերութե և ի թշուառութե , և եթէ՛ ի դառն

Թ

I

Ծա

Ծառայութեւ . եթէ 'ի մարդկան և եթէ յա-
նանոց ցաւս ապականարարս . եթէ 'ի Ծու-
վու ոք նաւակոծեալ իցէ , և եթէ յինչ և իցէ
արկածս ըմբռնեալ , դու ձեր թագաւոր՝ մե-
րովս պաղատանօք լռիցես նմա . զի ծանի-
ցեն ամ բնակիչք երկրի , եթէ յոյժ սիրե-
ցեր զմեզ , և լսեա մեզ : Եւ ջուրս այս եղի-
ցի 'ի փարատումն ամացաւոց . քանզի զոյգ Ը-
հրամանի քում 'ի վեր յորդեաց , և հինն
սքանչելիք վերստին ցուցաւ 'ի փառս հօր և
որդւոյ և հոգւոյդ սէջ , և 'ի յիշատակ վը-
կայիցդ քոց քատառուն և հնգից :

'Ի նմին պահու զբազելէին դահլիճք 'ի բող-
բօքել զհօւրն ի նմանութե հնոցին բաբե-
լոնի , և 'ի բառնալ տանել զվկայսն՝ արկա-
նել 'ի հօւր անդր . այլ իբրեւ հաշիւ առնէին
համարոյ նց , միով պակաս գտանէին զթիւ
նոցա . զի զսիսիանոս մոռացան , որ փոքր մի
'ի բացեայ էր անկեալ : Իսկ սքն սիսիանոս
ձայնեաց մեծաբարբառ , և ասէ . ձեզ ասեմ ,
ձեզ ասեմ , աստ եմ ես , աստ եմ : Եւ յայնժամ
ընթացել բարձին և զնա , և տարան 'ի խարոյկ
անդր այլովքն հանդերձ : Իսկ սքն յորժամ
մտանէին 'ի հօւրն , որք միանգամ կենդանի
մնացեալ էին , ասացին համաշունչ . 'Ի ձեռս
քո ձեր աւանդեմք զհոգիս մեր . և օրհնեալ
ձեր , որ ոչ ետ զմեզ յորս ատամանց նոցա .
և այնպէս սաղմոսելով արկան 'ի մէջ հրոյն ,
և օրհնելով զմեզ՝ կատարեցան 'ի քսքաջ և
յաղթօղ նահատակքն քո 'ի քաղաքն յաղ-
թութե 'ի նիկոպօլիս փոքուն հայոց , յամի-
ն

Եւ 'ի նմին իսկ աւուր կատարման նց հրա-
ման ետ լիւսիառ դուքսն ժողովել զոսկերս
նց , և արկանել 'ի գետն գայլ կոչեցել (որ
և յունական ձայնիւ լիգոս ասի) , վեց միո-
նաւ հեռի 'ի քաղաքէն , և ոչ կարի հեռի 'ի
սեբաստիոյ : Իբրեւ ածին կուտեցին զպատ-
ռնական ոսկերս սքց յափն գետոյն լցեալ 'ի
սարկիս , խնդրէին տեղի յարմար առ իսպառ-
հետախաղաղ ծածկելոյ 'գոթ նշխարս . և
քանզի խոր յորձանուտ էր առ կամրջաւ ,
անդ դատարկեցին զպարկս :

Եւ 'ի խնամոցն նոյ անկորուստ պահեաց
գետն զպատռնական զայն նշխարս 'ի մի վայր
կուտակեալ զնմա . և 'ի մեկնիլ դահճացն 'ի
տեղւոյն , եկին արք երկիւղածք և ծա-
ռայք նոյ նմանօղք առաքինութե տբցն , բե-
րեալ լի իւրեանս և արս հմուտս լուզորդու-
թե . և այնպէս 'ի վեր հանին ամբողջ զնմ
ոսկերս . մինչև ընուլ գրոյն , թէ պահէ տեք
զնմ ոսկերսնց : Եւ բերեալ զնմ 'ի քաղաքն
պահեցին 'ի Թաքստի . և յետ ոչ բազմաց
եղին զնմ պատռնով 'ի վկայարանի , զոր շի-
նեցին յանուն սքց . ինե . վկայից . քանզի
եղև խոր խաղաղութի 'ի մարդասիրութե
քնի 'ի զօրանալ անդ միահեծան ինքնակա-
լութե բարեպաշտ արքային կոռտանդիանո-
սի : Եւ եղեն երանելի վկայքս աշտարակք
հաւատոյ անկործանելի , և աստեղք բանա-
ւորք լուսածագօղք հաւատացելոց , ծաղիկք
եկեղեցեաց , և վերակացուք քաղաքի իւ-

րեանց և համօրէն Յի, բարերարը առ ամե-
նեսին՝ որ կարդան զանուն նց՝ ի քս յս ի
նոր մեր :

XX

Ծ Ա Ն Օ Թ Ո Ւ Թ Ի Ի Ն :

(1) **Ս** իաբան գովութի յիշատակեն զփառաւորեալ
վկայքս՝ հանդերձ համառօտ պատմութի նոցին՝ յայտա-
ւուրք և ժամագիրք յն . և լա . ի յուլիսի . 10 . սրնոս և
հին օրինակք ինչ Հ . Ը եր ի էլի ի նմոյ աւուր գնեն .
և այլ օրինակք ի յուլ . 9 . իսկ նոր օրինակք Ը ապ . ի
12 . յուլ : Ուր ը մեռադրաց ասի ի վերնագրի . * խն-
մարտիրոսաց , որ ի նիկիոյպօլիս կատարեցան || . կի ը
այլոց . * ի նիկոպօլիս հայոց || : Եւ զի նիկոպօլիսն
Թարգմանի յաղթաքաղաք կի՞ քաղաք յաղթութե , որով
անոճամբ գտանին և այլ քաղաքք յայլ Ծս , առ այս ասե-
պինիս բռլանգեան աստանօր . * Նիկոպօլիս հայոց (կի՞
„ հայաստանեայց) յայլոց բազմաց համանուն քաղաքաց
„ որոշէլ յաւելուածով անոճան Յին , այն՝ որ շինեցաւ
„ ի մեծէն պտմպէոսէ վն անդանօր յաղթեւոյն մհհրգա-
„ ապ , ըստ պատմելոյ գիողի կասսիոսի ի լիլ գերս
„ պատմ . հռ . եղև ասպարէզ շահատակուե քաջանուն
„ ին վկայից , անվանելի ամրութե նց վկայ , և տեսա-
„ րան , և հանգիսարան փառաց . քաղաք արդարև նշա-
„ նաւոր այսպիսի երևելի յաղթանակաւ . ող և մեծահռ-
„ չակ քարոցութե արժանի , զի ի ժամանակս վազեաի
„ կայսեր անգրգռելի մնաց յերեսաց մրդկածին Ծփա-
„ նացն արիանոսաց . ող լիով նշանակէ սքն բարսեղ ի
„ յաւելուածս Թղթոց , ըստ նշանակելոյ բարոնիոսի ի
„ Ծանօթութիս առաջիկայ տեղւոյս || :

Ըսորս ունիմք պինիոսի՝ մշ միայն վն այսպէս գրուա-
ւելոյ դքաղաք հայոց , և զվկայքս՝ զորս և ինքն Ծանա-
չէ հայադգիս լինել և ի դնգէ հայոց , այլ առաւել ևս վն
ապագրելոյ զյուճարէն հին օրինակ վկայաբանուե նց
զգտեալն ի գրասան վատիկանու . Տաթևն . 866 . էրէն .
340 . զոր և ինքն Թարգմանէ ի լատին , հանգերձ քանի
մի աղիւք Ծանօթուեց : Այլ ոչ գիտեմք , եթէ նոքին
սբ վկայքն գոհ իցեն զանվաստակ աշխատութե նորին
պի .

պինինսի 'իյառաջորանական Ժանուցմունս իւր . ուր չգիտեմ որպիսի ոգւով գառաւոր նստի հարաշատ վկայաբանութեան՝ կրկեւելով անվայել պատճառանս . իմ թէ զարգարեալ է բաղմունթի վկայութեց 'ի սաղմոսէ , և այլ ազգի ազգի զարգաբանութիւն յորինեալ է ասէ 'ի ձե հոգեւոր անսարանի , կամ թէ մեաափրաստեան ոճով է յարմարեալ : Ոչ հաճի ընդ կողմն սքն զեռնգիտսի վկայ բանից իւրոց զսքն անտուն ճգնաւոր . զի տակաւին կենդանի էր նա . ոչ ըսուի՝ թէ սքն զեռնգ այն պիսի օրինակօք մարտիրոսաց քաջալերեալ իցէ զընկերս իւր . զի զայդ համարի յօդեալ 'ի վկայաբանէ . և առաւել զարթնելն սքն՝ մանաւանդ 'ի ժամնահատակութեւն բարեմաղթելով վն հաւատացելոց՝ անվայել համարի նահատակաց . և այլ ևս աղայական անհաւանութիւնք : Աւ որ չէ արժան տալ պինի . զի ոչ ճանաչէ զյարգբնական և պատճառական մարգարտիարեւելից , այլ կարծէ կեզծ և արոճեասական մարգարտիա արեւմտեան . կամի վաճառական լինել բանին նոյն և վարուց սքն , ուր ոչ գիտէ գնոց գնել զբարի բարի վաճառս : Բայց մեք տեսանեմք ակնյայտի , զի այս վկայաբանութիւն է (զոր գրեթէ բաւ առ բաւ թարգմանեցաք 'ի յունականէն) մի 'ի հարաշատ հնուեց , անկեղծ յօրինուածով և վայելուչ հանգամանօք , քաջայարմար վիճակի և ազգի հայոց և այլոց արեւելեան վկայից . թող զի և յարեւմտեան վկայաբանութիւն ևս ոչ պակասին նմանօրինակ պարագայք . բայց կարծեմ թէ պինիոս չի՝ գեղերէլ 'ի գիրս , այլ հարեանցի ակնարկեալ եթէ 'ի գրուածս այլոց , և եթէ 'ի գրեալսն յիւրմէ . ապա թէ ոչ զանխարդախ վկայաբանութիւն հաստատէր , և զիւր անհաստատ բանս ուղղագրէր :

Ապա թէ ոչ՝ գիւրին է ընդհանրական եզերօք գովել զսքն և զվարս նոյն (ոնց ջերմեանքն զուցաւ 'ի վերոյ և ինքն պինիոս) , և 'ի բուն պատմութե վարուց և օրինակաց նոյն յեանիւ յետասմիտ խորհրդով . կամ որ նոյն է , կամիւ զի սքնն այսպէս և այնպէս լեալ իցեն , և ոչ ոնց լեալ են իրօք . հաւատալ թէ սքն իցեն , և ոչ կամիւ հաւատալ թէ որպէս եզեն սքնք : Եւ այս շատ լինի առ այսպիսի կրեախս :

**Սբ. Եւփիմեայ կուսին, և որոց ընդ նմա .
խթ, կամ ծա վկայից :**

Հ. «Եպո» . 15 : ՏԲ ԻԷԼ . «Եպո» . 16 : Յ . Ժա-
 ճադր . «Եպո» . 16 . Կ Բառել . յու-Լ . 11 : Լ . «Եպո» .
 16 : Ղաւ-ընո . Լ . ԿԺԼ=ԿԷԷ : ՍԷրադր . առ
 աւրիտի . Կար . Է . Եր . 280=285 : (1)

Բ. ԵՐԵՎԱՆԻՆԻ
մեծահռչակն ըստ անունն իւրոյ՝ երջանիկն 'ի վկայութիս Երկոյսն եւփիմիա (որ և եւփիմէ , կամ եփիմիա ,) էր 'ի քաղկեդոն քաղաքէ՝ որ հանդէպ բիւզանդիոյ յասիակողման (ռամկորէն՝ զատը քեօյ կոչեցեալ) , յաւուրս հալածանաց դիոկղետիանոսի կռապաշտ արքային , դուատր քրիստոնեայ ծնողաց . հայրնորա կոչէր փիլոփրոմն՝ մի 'ի պատուաւորաց օխնկղիտոսացն , և մայրն՝ Թէոդոսիանէ (իւայլոց՝ Թէոդորոսիա , կամ Թէոդորա ,) կին բարեպաշտ , որ բազում ողորմութիս առնէր 'ի Ժողովրդեանն՝ ակն ունելով վարձուց երկնաւոր հատուցմանցն :

Լյւ եղև՝ զի հրամանաւ դիտկէն տիանասի եկն
'ի քաղաքն քաղկեդոնացւոց՝ պրիսկոս անուէն
ունի

ամեն անթիւ պատու , այս է փոխանակ բռնել .
 ին՝ ասիացւոց . զի զորս միանգամ գտցէ սնդ-
 ի քրիստոնէից , չարաչար տանջանալով բարձրէ
 ի միջոյ . քանզի և բազմուի յոյժ հաւատա-
 ցելոց էր ի քաղաքին յայնմիկ՝ բնակ , և եկ
 ժողովեալ յայլոց տեղեաց յերեսաց հալա-
 ծանաց , առաւել ի նիկսմիդեայ՝ ուր էր հըր-
 դեհն հալածանաց : Եւ եգիտ իշխանն պրիւ-
 կոս զոմն իւր բարեկամ ի հեթանոսաց բնա-
 կելոց ի քաղկեդոն , որում անուն էր ապեղ-
 զիանոս՝ այր ժանտաբարոյ և ապարասան
 յոյժ , արուեստիւ սոփեօտէս՝ քննէ իմաստակ
 ճարտարաբան , և գլխաւոր ի պաշտօնեայս
 կոոց իբր քուրմ արեսի չնայն :

Սա անձամբ զանձն յառաջ մատուցեալ՝ ըզ-
 գրգռել սկսաւ զիշխանն պրիւկոս հակառակ
 քրիստոնէից . ասէ . յՈՒՆ լիցի քոյդ բարե-
 յաջորդ իշխանութեդ ո՛վ անթիւհաւատէ ,
 զի մերձեալ են աւուրք տարեւոր ուրախուե-
 և զոհից մեծին արեսի ի հոյակապ մեհենի
 նր՝ որ ի քաղաքիս . վայ և ամենեցուն մեզ
 պարտ է ը հրամանաց ինքնակալացն աւան-
 դութեց զոհ մատուցանել լոծոցն , մանա-
 ւանդ մեծի լոծոցն արեսի :

Հաճոյ թողեցաւ բանս այս անթիւ պատու-
 սին՝ առ ի կործանել սովին առթիւ գէթ
 զթուլամիտս ի բարձրուե հաւատոցն . նմին
 իրի և տախտակ գրեալ՝ հրամայէր դնել ի
 նշանաւոր տեղւոյ ի քաղաքամիջի անդ . և
 էր պատճէն բանիցն այսպիսի օրինակաւ .
 Լ՝ Բքսիրելիք՝ բնակիչ քաղաքիդ քաղկեդո-
 նաց

նացւոցն, գիտուն լիցի ձեզ ամենեցուն, զի
 ոնց զհրաման ինքնակալ Թագաւորաց մերոց
 բողոքեմք ձեզ ամենեցուն զայս ինչ. որպէս
 զի մարերլով զանձինս ձեր աւուրս ութ՝
 պատրաստ լինիջիք զոհս մատուցանել մեծի
 Լծոյն արեսի. ապա եթէ գտցի ոքանհաւան
 մերոց օրինաց և առ այլ ինչ կրօնս փոխիցի,
 չարաչար պատուհասեւ զայնպիսին՝ կորուս-
 ցուք: Եւ է նշանակ հրաւիրակի կոչմանն
 այսպիսի օրինակաւ. զի յորում ժամու փոզն
 հնչէ, ամենեքեան միանգամայն համագու-
 մար՝ ի տաճար Լծոյն արեսի ժողովեցիք յա-
 ժարութիւն զոհ մատուցանել, և հաշտեցու-
 ցանել զանմահ գիտն:

Ի լինել այսր հրամանի՝ անօրէնն ապեղիւս-
 նոս հանապազ հոգ ի մտի եղեւ հետամուտ
 լինել քննել և գիտել յիւրաքանչիւր աւուր
 և ի ժամու, զի մարթապի գտանել զմանս
 անհաւանեալ աւանդութե Թագաւորացն,
 և ոնց շուն զօղանջելով յարձակէր ի վրնց:
 Եւ զի հասանել կիտին եղելոյ գոչեր փոզն
 ձայն ողբերգական ի լուր հաւատացելոց, և
 ձայն խնդուն կարծեցեալ մոլորելոցն զհետ
 մնոտի յուսոյ, հրաւիրելով զանձնակիւք քա-
 ղաքին ի զոհ արեսի: Եւ այնմ վայրի զօղեալ
 էին հաւատացեալքն ի Թաքուն վայրս, ոնց
 և ոմանք ելեալ էին զանխուլ արտաքոյ քան
 գլխաղաքն և ցրուեալ: Իսկ խումբ մի ի նո-
 ցանէ կային ի փոքրիկ տնիկ փակեւ Թա-
 քուցեալ, հանապազորդելով յաղօթն և ի
 ժուժկալութի. Եւ նոսա էր և Երկոյսն եւ-
 փի

փիւմիա 'ի մշտամուռնչ պաղատանս և 'ի հե-
ծութիւն առ անձ :

Իբրեւ իմացաւ զայն ապեղիւանոս գործօնեայ
չարին , ասէ ցիշխանն պրիակոս . անթիւ պա-
տէ՝ են արք ոմանք 'ի տան ուրեմն թաքու-
ցեալք , որք ոչ հրամանաց թաղաւորացն ,
և ոչ հրամանի քում կամին անտալ . և եթէ
ներես դու իրացդ , բազումք 'ի բաց կան ա-
նուհետեւ 'ի զոհելոյ լոծոցն , և յարին 'ի
նոս . և ընծայք և պաղտամուռնք մեր արհա-
մարհանօք անարգին : Օ այս լուսեղանթիւ
պատոսին 'ի բանսարկունէ անտի՝ հրամայեաց
երթալ ածել զօրականօք առաջի իւր զան-
քրիստոնեայս , որ 'ի տան անդ , զարս և ըզ-
կանայս : Եւ իբրեւ բերին զնոս յատեան իշ-
խանին՝ ոգիս իբրեւ յիսուս , էր 'ի մէջ երա-
նելեացն կոյսն եւփիւմիա առաւել քան զամե-
նեսին ուրախալից դիմօք և պարկեշտ վայել-
չութիւն զարդարել :

Ճայնժամ խօսել սկսաւ անթիւ պատոսն , և
ասէ ցնոս . յոյժ զարմացեալ եմ լիւրաքան-
չիւր օք 'ի ձէնջ՝ տեսանելով զյօժարութի
ընթացից ձերոց յայս հանգէս , և զգեղեց-
կութի հասակի մարմնոց ձերոց . վայ խրատ
տամ հպատակ լինել հրամանաց ինքնակա-
լին , և վայելել 'ի զոհս լոծոցն . և ես ծա-
նուցից զայս թաղաւորին , և տացէ ձեզ
պարգևս և պատիւն մեծամեծ . մինչև հա-
սանել ոմանց և երեւելի իշխանութե , և այ-
լոց գրիլ 'ի կարգս արքունի ազատաց :

Օ այստակ լուսեալ բազմուէ վկայիցն՝ միա-
բան

բան ծիծաղեցան ընդ տղայական բանսն . և
 եթէ գոյր 'ի նոսա որ տխուր դիմօք , առ-
 հասարակ փոփոխեալ 'ի զօճարթութի' լի
 եղեն անձային ուրախութիւն . և զորն եւփի-
 մէ 'ի միջի ունեւելով իբրեւ զպարտ հրեշտա-
 կաց' համարձակութիւն ետուն պիմնի , և ա-
 սեն . || Եք ով անթիւպատէ զինոճորեալ
 եմք մերում թագաւորին քօի , և գուն գոր-
 ծեմք՝ մինչև ցվախճան հաստատուն կալ 'ի
 հաւատս , զոր աւանդեաց մեզ . զի հանգի-
 պեսցուք անսուտ խոստմանց նորին , որ ասէ .
 Ծառայ բարի և հաւատարիմ , որ 'ի սակա-
 ւուդ հաւատարիմ եղեր , 'ի վր բազմաց կա-
 ցուցից զքեզ : Եւ դու անթիւպատէ ոչ ետ
 անտեղեակ , եթէ իւրաքանչիւր որ յայնցա-
 նէ՝ յօրոց 'ի ձեռս հաւատան զիշխանութիւն
 ինչ , փոյթ տանին հաւատարիմ լինել առ
 պարգևատուն , զի և մեծագունի հանգի-
 պեսցին պատուոյ , արդ՝ եթէ առ ապակա-
 նացուս և յառժմկեայս այս պահի , որչափ
 ևս առաւել մեզ արժան է փութալ ժառանգ-
 գել զխոստացեալ զանապական և զմշտնջե-
 նաւօր փառսն : Ի՞նչ որ զոր ինչ առնելոց ես՝
 արա՛վաղվաղակի . զի մեք պատրաստ եմք առ
 ամ տեսակ տանջանաց քոց մինչև ցմահ :
 Ինչ այս դժոճարեալ դատաւորին , զի չու-
 նէր ակն լուել զայնպիսի պիմնի համարձակ
 'ի սրցն , 'ի միւս կողմն դարձոյց զերեսս իւր
 'ի նոցանէ . և հրամայեաց դահճաց տանջել
 զնս չարաչար տանջանօք , որպէս և գիտեն .
 և ապա տանել արկանել 'ի բանտ : Իսկ նք
 'ի

ի տանջանսն գոհանային զայ, և քաջալե-
րէին զմիմեանս՝ առաւել զկրտսերադոյնս,
հաստատելով ի համբերութի նահատակու-
թեւ. և առաւել ևս յորդորէին զերանելի
կոյան եւփիփա ի խոտացեալ բրաբիոնն
քօի, հայելով ի ծաղկահասակ տիս նորա,
զի մի արդեօք Լբանիցի ինչ տկար բնութիւն :
Եւ նա ևս քան զևս ուրախ լինէր և ցնծայր
հոգւովքան զամենեւին՝ իբրեւ յազնիւ ընթ-
րիս հրաւիրեալ. և իմաստութեամբ լցեալ
յայտ առնէր նահատակակցաց իւրոց, եթէ
յօժար է ինքն իսկ լինել նախագրաւ ի հան-
դէմս՝ մտանել յառաքառս լուսոյ անմահ
փեսային : Եւ եղև յետ տանջելոյ զվկայան
աղգի աղգի հարունածովք զանից և խոշտան
զանաց՝ եղին զնո՝ ի բանս. ուր կացին մնա-
ցին ի մեծ նեղութեան զաւուրս իննեւտանս՝
առաւել անսունաղութեամբ, կերակրեալք
ի շնորհաց հոգւոյն սբլ, սփոփելով ընկեր
զընկեր միմեարութիւնն այ՝ աղօթիւք հան-
դերմ :

Եւ պաշաւուրն քսաներորդի խորհուրդ արա-
րեալ պրիսկոսի անթիպատի լէ չարախոհին
ապեղիանոսի՝ հրամայեաց անդրէն ի հարց-
և ի փորձ դատաստանի զԾաւն կացուցանել.
և ել նստաւ իշխանն պրիսկոս ի վր բարձր
բեմբի. և երանելի վկայքն այ՝ ածեալ լի-
նէին առաջի նր՝ ձեռս յետս կապեալք. և
պարանոցք նց պարաւանդեալ շղթայիւք.
Եւ որս և սբն եւփիփա կոյս իբրեւ ի զարդ
հոգեպա հարսանեաց պճնեալ կապանօք և

շղթայուք , որ փայլէր 'ի մէջ սթցն ոեղ ջահ
լուսաւոր , և իբրեւ լուսին պայծառ 'ի մէջ
աստեղաց :

Հարցանէր զնո անթիպատոսն , առաւել
զկրտսերագոյնս 'ի նոցանէ , և ասէր . ասա
ցէք ինձ ո՞վ պատանիք , որք զփորձ առիք ըզ-
տանջանաց , թէ արդեօք դարձայք 'ի յամա
ռուէ՞ ձերմէ՞ առ 'ի զոհս մատուցանել մե-
ծի ույն արեսի , եթէ տակաւին 'ի նոյն միտս
պնդե՞լ կայք : Եւ քա ետուն պինի միաբար
բառ ը մի բերան՝ հանդերձ նահատակա-
զգեաց եւփիմեաւ , և ասեն . ո՞վ անթիպա-
տէ մինչև ցերբ յամառեալ կաս 'ի մնլորու
թեղ , և ոչ ճանաչես զգորութիւնս մերոյ՝
որ արար զերկինս և զերկիր . մի՞ ձկտիր յան
հնարինս , և մի՞ կարծեր փոխել զմեզ 'ի հաւ
տատութե մտաց մերոց՝ որ 'ի քս յն :

Յայնժամ պրիսկոս ասէ ցապառաւորոսն . հա-
րէք զդոսս միւռանդամ չարաչար կռիւնօք ,
և կարծր արջառաջլօք բախեցէք զերեսս
նոց . և ասացէք հաւանել հրամանաց ինքնաւ
կալին , և զոհել յածոցն : Եւ պաշտօնեայք
բռնաւորին վաղվադակի առնէին ըստ բանի
նոց . այլ 'ի կռիւնն նոց և 'ի հարկանելն զե-
րեսս սթցն՝ պայծառանային յոյժ գէմք ե-
րանելեացն . և արբոնեակք չարին թուլա-
ցեալք և տկարացեալք 'ի տանջելն՝ նո՛ւա-
ղէին , և իբրեւ մեռեալք յերկիր անկանե-
ին : Եւ ակապեղիանոս՝ որ զսպառազինութիւն
չարին զգեցեալ էր , կամելով ահարկանել
ոթցն՝ ասէ ցանթիպատոսն . պատուհաս ե-

գել

դեալ 'ի վր սոցա՝ առաքեսցուք առ Թագաւորն 'ի նիկոմիդիա . և առ օրին սատակեսցէ զդոսա սրով և հրով . և հաճոյ Թոճեցաւ բանս այս անթիպատոսին և որոց ընդ նմա . այլ իշխանն եղեալ 'ի մտի յինքն կորդել զչքնաղն եւփիմիա՝ հրամանն ետ 'ի վերին երեսս արկանել զամենեսին 'ի բանտ 'ի գղեակ բերդին , մինչև առաքեսցէ զնա առ Թագաւորն . որք էին Թոճով քառասուն և ինն , և հանդերձ սք կուսի՛ն յիսուն :

Եւ իբրեւ տանէին զնա յատենէ անտի , ըզհետ ընթացաւ ինքնին անթիպատոսն , և բռնուն հարեալ զաղախնոյն քաի իբրեւ աւազակ կմոնք գայլ յափշտակօղ՝ կամէր որոշել զնա 'ի գնդէ վկայիցն քաի , կարծեցեալ որսալ զնա ողոքանօք , և առնել որպէս զինքն գործարան չարին . և 'ի մերժել զնա կուսին՝ ետ դահճաց բռնութիւն զարձուցանել զնա , և բերել յապարանս : Իսկ քսասէրն այն սք վկայուհին զայս յերկինս համբարձեալ՝ աւեր . օգնեալ ինձ քա որդի նյ՝ մշտնջենաւորի հօր էակից , որ արարեր զերկինս և զերկիր և որ 'ի նա արարածք են , զի յոյս դուես իմ . մի շիջցի ջահ կուսութե իմն , և մի կորիցեն հաւատք յուսոյ իմոյ՝ որք քեզ . զոր անարատ պահեցի 'ի մանկութի իմն :

Եւ իշխանին լոճեալ զայսոսիկ , և ոչ իշխել հրապուրել զնա 'ի պղծութի կարծեցուցանէր յանդիման այլոց , ոնք Թէ հնարի որսալ զնա 'ի դենս իւր . վա որոյ առէ ցկոյսն , պատ .

պատուէն զանձն քո , և մի խնդրեր որպէս
զայլսն զմահ անձինդ . և զոր պատշաճ է
քեզ լը ազգի զպատիւն՝ մի կորուսաներ .
քանզի լուայ՝ եթէ 'ի պատուականաց ան-
տի ես 'ի ծնողաց . զի եթէպէտեւ անգիտա-
ցար մինչև ցարդ , և խաբեցար իբրեւ զկին ,
յայսմ հետէ զղջացեալ զոհեալ անձոցն :

Իսկ աղախինն քոի ասէ ցնա . մեք ոչ տկա-
րուք բնուէ մարմնոյ պատուիլ փութամք ,
այլ արիական ճգնութիւն 'ի նահատակուեա
ջանամք ընտիր և քաջ երեւիլ . վայ ոչ անգի-
տութիւն ինչ պատրիմ , այլ իբրեւ զիմաստուն
և զքաջ ակոյեան պատրաստ կամ առաջի
քո 'ի հանգէս հոգեւորական մարտի՝ զօրու-
թիւնն իմոյ . զի նովաւ յազթեցից քեզ և
հօր քում սատանայի . և հանդիպեցայց ան-
սուտ խոստմանցն նոյ՝ որ առ հարս մեր :

Եւ յայնժամ տեսեալ բռնաւորին , եթէ 'ի
կնոջէ և յազջկանէ յազթահարեալ եղև ,
փոխեաց զտերն յատելութի , և բորբոքեալ
'ի ցանումն սրտմտութե՝ հրամայեաց դահ-
ճացն նորահնար գործարանս տանջանարա-
նաց կազմել անուճակ և սրալից , և զսք
վկայն 'ի մէջ երկուց անուճոցն արկանել .
զի 'ի հօլովելն՝ վաղվաղակի փչեսցէ ասէ զը-
գին : Իսկ երանելին եւ փիմիա յորժամ հե-
ղուսեալ լինէր 'ի վի՛ր անուճոցն , արար յին-
քեան զկնիքն քոի . և աւաղելով զբռնա-
ւորն՝ ասէր . ի՞նչ որպէս նստեալ է պրիսկոս
Թշնամին ճմարտութե և մշակն անօրէնու-
թե՝ հնարաւորել զհրապոյրս չարին , չար-
ժեղ

Ժեշի բանսարկունէն ըդէմ բարեպաշտացն՝
կարծելով կորուսանել զնա : Եւ մինչդեռ
'ի տանջանան էր՝ ասէ ցրտնաւորն . ով թըշ-
նամի քցի ճշմարտին այ , հաւատա՛ ինձ , զի
ոչ մերձենայ յանդամն մարմնոյ իմոյ դոր-
ծարանք չարարունեւտութե՛զ քո . եւ ոչ զգա-
ցի ամենեկին տանջանացս . զի օգնական ու-
նիմ զքե՛ս , որ յոլով վաստակօք զնահատա-
կութեան իմոյ զհամբերութի՛ հաստատուն
պահէ :

Եւ յասել նի՛ր զայս՝ պաշտօնեայք բռնաւո-
րին շրջէին զանիւն , եւ ամ անդամք սիյ
վկային քանցեալ մերկանային յոսկերացն՝ ի
սաստիկ եւ ի չարաչար տանջանացն : Եւ
սրբուհին զուարթութիւն աղօթս մատուցա-
նէր՝ այսպէս ասելով . նի՛ր յո քե՛ս՝ որ ապա-
ւենդ ես ամենեցուն , որ կարգան առ քեզ ,
ընյոգ ճշմարտութե եւ նորդ ողորմուե . դու
գլխո՛յս , որ ոչ արհամարհես զայնոսիկ՝ որք
'ի նեղութե իւրեանց աղաղակեն առ քեզ ,
եւ ոչ մերձենան տանջանք ի՛ յարկս նոյ՝ որք
ապաւեն ունին զբարձրեալդ , հայեաց յա-
ղախինս քո , եւ ի՛ բաց յափշտակեա զիս՝ ի
բարիատեաց բանսարկունին կորոտենէ , եւ ի՛
սպառնալեաց անմաքուր եւ քեամարտ պրիս-
կոսի :

Եւ ընդ ասել նի՛ր զայսոսիկ , վաղվաղակի
իջել յերկնից հրեշտակ՝ եւեկ զգործարան
անուոցն , առողջացոյց զեւփիմէ , եւ զգա-
հիճան ելոյծ ի զօրուէ . մինչդի յահէ երկ-
նաւոր զուարթնոյն եղեն նոքա պարտա-
սեալք

տեղք և գունատեղք դիմօք : Խակ երանելի վկայն եւ անարատ 'ի մեքենայիցն՝ երևելով առաջի բազմուեն զոճարթ և պայծառ քան զառաջինն :

Օայն իբրև ետես անթիպատոսն , ասէ զայրադին . երդոճեալ իմ 'ի փրկուի անծոցն և 'ի բախտ ինքնակալին , եթէ ոչ զոհեսցես մեծի լոյն արեսի , հրով վատնեցից զքեզ . զի ծանիցես , թէ ոչ օգնեսցէ քեզ անծն քո՝ զոր պաշտեան : Երբուհին ասէ . հրով սպառնաս ինձ , այն՝ որ առ սակաւ ինչ վառեալ բորբոքի , և վաղվաղակի շիջանի . այլ ոչ եմ ես անարիագոյն այգպէս , զի երկեայց 'ի սպառնալեաց քոց . այլ առ ոտն կոխեցից զգողողութի անանծից . երդոճեալ իմ 'ի ջանս նահատակութե ընկերաց իմոց բարեպաշտ վկայիցն քոի , որ մինչև 'ի վախճան հաստատուն պահեցից զընթացս հաւատոց իմոց . զի լէքաջ նահատակակիցս իմարժա նաւոր գոսոյց անվախճան ուրախութեցն , և լէ նոսին վայելեցից յանպատում կեանսն 'ի քնյո :

Օահի հարաւ անթիպատոսն լէ սքանչելի համարձակութի կուսին . այլ յաղթեալ 'ի զազանութե բարկուն , փութապէս հրամայեաց վառել հնոց հրոյ սաստկագին , և արկանել 'ի նա զսքն : Եւ սպասաւորք բռնաւորին կատարէին զհրամայեալսն , մինչև յոյժ բարձրացեալ ցոլանայր բոցն : Խակ երանելի կուսին կացեալ մերձ 'ի հնոցն զոճարթ երեսօք և ժիր մարմնով ասէ . օրհնեալ

նեալ ես ար ամ , որ 'ի բարձունս բնակելի
ես , և զխոնարհս տեսանես . զոր փառաւո
րեն հրեշտակք , և ամ զօրութիք երկնից .
առ քեզ կարդամ , օգնեալ ինձ քով բարերա
րութիքդ , և կնքեալ զանձն իմ զօրութիք Եբ
հօգւոյդ . և ցոյց չարախորհին և քնատեցին
պրիսկոսի , եթէ դու ես ամ որ առաքեցեր
զհրեշտակն առ երիս մանկունան 'ի բաբե
լոնի , և շիջուցեր զքոց հնոցին . և այժմ
հայեաց յիս 'ի տառապեալս , և առաքեալ
գօգնութիւն քո , և փրկեալ զիս 'ի բերանոյ
մարդախանձ առիւծուն , և 'ի ձեռաց ոգե
կորոյս որսողին , և 'ի սպառնալեաց անթի
պատասին . զի անուն քո ահաւոր և փառա
ւորեալ է յաւիտեան :

Յայնժամ հրամայեաց բռնաւորն պաշտօ
նէից իւրոց գօտի ածել եւփիմեայ լէ մէջն .
և ասէ . առէք արկէք զնա 'ի հնոց հրոյն :
Յայնմ վայրի երկուք ռմանք 'ի սպասաւո
րաց անտի տեսիլ տեսեալ ահաւոր շուրջ
զկուսիւն 'ի բաց կացին 'ի նմանէ սարսափ
մամբ . և ընթացան առ իշխանն՝ ցուցանել
նմա , թէ չէ՛ մարթ կատարել զհրամանն .
քանզի մին 'ի նոցանէ՝ որում անուն էր սոռ
թենէս , և ունէր սուսեր լէ մէջ , եկն եկաց
առաջի իշխանին , և ասէ ցնոս . հրամայեալ
ինձ ով անթիպատէ սրովս այսուհիկ հարկաւ
նել զանձն իմ . քանզի անհնարին է ինձ
մեել զձեռս իմ 'ի սք վկայութիւն յայդ . զի
տեսանեմ դէմ յանդիման առաջի աչաց ի
մոց զարս պայծառազգեստս , որք սպաս ու

Ս

Ք

նին

II զյնպէս և միւս այլ սպասաւոր՝ բեկտորիւս նոս կմ բեկտոր անուն (որ քն այլոց՝ վիգ, դօռ), որ անդատին ծանօթ էր գիտութեան ճշմարտութեան, լուծեալ զգօտին զինոճորութեան ասէ ցիշխանն . աղաչեմ զքեզ ով անութիւպատէ, աղաւես՝ զիս յանձնութեան յայս մանէ . զի ոչ կարեմ մօտիլ երբեք ՚ի սք վկայս յայս . քանզի տեսի աչօք իմովք մերձ առ նմա նորատեսիլ արս ոմանս, որք ահագին գիւն գիմօք խոժոռ հայէին ՚ի մեզ, և ՚ի մեր վի կամէին ցնցղկել զհօւր հնոցին, ոչ թողացուցեալ մերձիլ յերանելի կոյսն :

III. այս սրտմտեալ անութիւպատոսի, ուղ թէ նոքա անդատին ապստամբ իցեն յօրինաց դիցն, հրաման ետ գնել զնա ՚ի գիւպահոջ իբրեւ ՚ի բանաի . և հրամայեաց երկուց այլ ՚ի զինոճորաց, յորոց մին կռչիւր կեսար կմ կայսր, և միւսն վարիոս, զի առեւ յարկցեն զեւփիմիա ՚ի հօւրն : IV. իբրեւ ինկեցին զերանելի կոյսն ՚ի հնոց անդր, պահեցին զնա անօթեան պաշտօնեայք՝ լրուազգած հրեշտակքն խաղաղութեան, ցրելով զհօւր հնոցին . յորմէ՝ սատակեցան սպասաւորքն կեսար և վարիոս՝ միմեանց զկնի :

V. ակ երանելի կոյսն կայր ՚ի մէջ հնոցին իբրեւ յարքունական ապարանս . և որպէս թէ յանդիման լինելով փրկչին իւրոյ, և պարկեշտն գեղեցկութիւն տեսանելով զթաղաւորն երկնաւոր՝ տարածեաց զձեռս իւր, և ասէ . օրհնեալ ես նոց ան հարցն մերոց, ոչ ան .

անյիշատակ անձու թիւ քո ոչ անտես արարեր
զազախին քո . որ զլոյս ճշմարտութե տարա-
ծեցեր լի ամ տիեզերս , և զհաւատոյ յա-
րութե ընծայեցեր յուսացելոց 'ի քեզ . դու
կոչեցեր զիս և պահեցեր մինչև ցարդ 'ի
հանդէս նահատակուես , դու ինքնին ուղ-
ղեալ և կտարեալ զընթացս իմ ըստ կամաց
քոց բարեսիրաց , որ մարդասերդ ես և բա-
րերար յիմի . զքեզ օրհնեմ , և զքէն դու
հանամ յիմ ժամ 'ի վիշ ամ պահեցելեաց
քոց . որ միայնդ ես պահեցի և հզօր՝ նոր
նորանց և թիւր թիւրաց :

Տեսե՛լ բռնաւորին զկորուստ ծառայից իւ-
րոց և զողջանդամ մնալ կուսին 'ի մէջ հնո-
ցին , յիմարեալ կայր լի միտս իւր վիշ իրացն
եղելոց : Եւսեփոս չիջաւ հուրն ինքնին ,
և ել ազախինն քօի անվնաս , մինչև և ոչ
մազ մի 'ի նմանէ ծախեցաւ , հրաման ետ
անթիպատոսն տանել արկանել զնա ան-
դրէն կապանօք 'ի բանտ : Եւսեփոս զուարթա-
գին խնդութի պատմէր եւփիմէ սքց կա-
պելոցն , զոր ինչ արար լի նա ան , և քաջա-
լերս տայր նոյ , և խնդրէր 'ի նոցանէ աղօթս
առնել վիշ իւր . և նոցա լցեալ ուրախութիւն
փառս տային նոյ , և խնդրէին 'ի նման՝ տալ
ինքեանց և կուսին զերջանիկ կատարումն
հանդիսի 'ի փառս անուան իւրոյ սքց : Եւսեփոս
եւփիմիս ստեպ զայս աղօթս մատու-
ցանէր . նոյ յի քո արաւ արժանի զազախին
քո և զնահատակեցիցս իմ՝ պատարագ ըն-
դունելի լինել քեզ լի հարցն մերոց , որք

ժափաքանօք խոստովանեցին զանձուհիդ քո :
 Եւ պա՛ր ի վաղիւն անդր նստել ի շխանին պրիււ-
 կոսի յատեան՝ հրամայեաց նախ ածել զա-
 ռաջեաւ զնոր վկայսն զօռութենէս և զգեկ-
 տոր . և հարցանէր ցնտ , զի՞ գործեցիք՝ զի
 չկամեցայք անսալ հրամանաց իմոց . մի ար-
 դեօք և դուք երկո՞ւնացայք ՚ի գեհնէս , և կմ
 թէ մոլորեցայք գլխովին զհետ տխմարացն
 ախոցիկ՝ որ ՚ի կապանս են . և արդ զոհե-
 ցէք անձոցն , զի գիտացից զսերտ հաւատար-
 մութի ձեր՝ ի պաշտօն դիցն և ՚ի ծառայութի
 մեր : Եւ դա ետուն պի՛նսի , և ասեն . մեք
 ճվ մնթիպատէ արդարեւ մոլորել էաք պա-
 տրանօք իսաւարասէր թշնամւոյն՝ զոր դուդ-
 պաշտես , և կորուսեալ էաք ՚ի վիհս անօրէ-
 նութե՛ դժոխային գործոց , կապեալք ՚ի
 անոտի կենցաղս լէ ձերով ծառայութիւն , և
 անոտի յուսով հեռացեալք ՚ի յուսոյն յաւի-
 տենից . այլ այժմ հաւատացեալ եմք յանձ-
 ճմարիտ , և հրաւիրեալ ՚ի լոյս անգիտուն
 ՚ի ձեռն նահատակազգեաց սթյ կուսին եւ-
 փիմեայ . վայ քաւ մեզ այսուհետեւ զոհել
 դից գարշելեաց , կմանսալ անլիզէմ հրա-
 մանաց քոց :

Տայնժամ ցասուցեալ բռնաւորին՝ ետ հա-
 նել զնտ ՚ի գազանամարտ , զի գիշատեսցին
 ՚ի գազանաց . և նոքա ուրախութիւն յանձն
 առին զայն դժնդակ պատուհաս , զի փու-
 թով հասցեն երանելի կենաց գեղեցիկ նա-
 հատակութիւն : Եւ որդ յորժամ արձակեցին գա-
 ղանս սովեալս ՚ի վի՛ր վկայիցն , նոքա սկսան
 կար

հարգաւ առ անձ , և ասել . գոհանամք զքէն
 անձ , զի արժանի արարեր զմեզ մատնիլ վր
 անուն քոյ սբյ 'ի ժանիս երեւելի գաղա
 նաց , զի զերծեալ լիցուք 'ի ժանեաց անօ
 բնաց և աներեւոյթ որսողին . և արդ ազա
 չեմք զքեզ ան , տուր մեզ կատարել զքն
 թացս մեր յայտմ տապարիզի , և փրկեա՛ զան
 ձինս մեր 'ի հաղբից մարդասպանին . և տուր
 մեզ խաղաղութի՛ք գալ առ քեզ : Եւ առժա
 մայն ձայն եղև յերկնից . լուսայ զաղաչանս
 ձեր , և արարից զամ խնդրուածս ձեր :
 Եւ յայնմ վայրի եկեալ գաղանաց՝ մեզմով խա
 ծանէին զնահատակսն , և ծծեալ զարիւնս
 նոցա՝ 'ի բաց գնային 'ի նոցանէ , թողեալ
 անմնաս զմարմինսն . մինչև զարմանալ ա
 մենեցուն՝ որոց կային 'ի տեսարանի , ի նոք
 գործն . իսկ սբցն յանձն արարեալ նիս զան
 ձինս՝ աւանդեցին զհոգիս իւրեանց : Եւ
 տեսեալ անթիպատոսին զվախճանել սբցն՝
 յարեալ և գնաց յապարանս իւր . իսկ զմաբ
 մինս սբց բարձին արք երկիւղածք լուելեայն ,
 և պատեալ սբ պատառակալօք և օծեալ
 իւղովք անուշիւք՝ տմիոփեցին 'ի գերեզ
 մանի :

Եւ արձեալ 'ի վաղիւն ի այգանալ առաւօ
 տուն եկն նստաւ անթիպատոսն յատեան ,
 և հրամայեաց բերել զառաջեալ զեւփի
 միա՝ տեսանել , թէ յոր խորհուրդս կայցէ :
 Եւ իբրեւ գայր սբ կոյսն , քաղցր բարբա
 ուով նուագէր , և ասէր . երգեմքեզ ան օրհ
 նութի 'ի ճանապարհիս յայսմիկ . փառա

և որեւմէքեզ ամբողջութիւնով . զքեզ տէր
միշտ օրհնեմ, և ՚ի ձայն սաղմոսաց, բարձր
առնեմ՝ գովելով և փառաւորելով զանուն
սք քո :

Իբրեւ ետես զնա անթիպատան , առէ . մին
չև ցերբ ոչ խնայես ՚ի քեզ, և կորուստնես
զանձն քո . եկ անսա՛ բանից իմոց , և հաւա-
նեցո՛ զմիտս քո զոհել անոցն , զի հաշտես .
ցին ընդ քեզ , և բարի արասցեն քեզ . արդ-
լուր ինձ , և խորհրդակից եղէց քեզ . դար-
ձիր ՚ի միտս զգաստս , զի կենդանի մնայցես ,
և տիկնաց արկին կոչեսցիս : Եթայն ժամ ծի-
ծաղեցաւ սրբուհին , և ՚ի կշտամբանս հրա-
պուրանաց նորա ասէ . հաստատեալ եմ ՚ի
զգաստ միտս՝ զոր ունիմ ՚ի քո . ապա թէ ոչ
զինչ խանութութիւն այլ , որպէս թողուլ զան-
կենդանի , և քարանց և փայտից զոհել . մի-
թէ համարիցին , եթէ անմիտ և կորստակոն
խրատութիւն լսելով խից և համեց գիւժածոյլ
պատկերաց զոհեցից , ո՛վ մոլորեալ դու և ՚ի
բաց անկեալդ ՚ի ճշմարտութեն քո , և բեւ-
եալդ ընդ որոգայթադիր օձին . բնակիչդ
տարտարոսին և ժառանգորդդ անշէջ հրոյն .
որ փութաս զքաղաքապարեալ քո ճշմարտու-
թիւն՝ առ ձեզ ձգել . սակայն ես ոչ հաւանե-
ցայց սնոտի հրապուրանաց քոց , և ոչ իբրեւ
զտղայ խաբեցայց պատիր բանիւք քովք .
այլ առ ոչինչ գրեցից զսպառնալիս քո և զդ-
րքանս . զի ունիմ զգեցեալ զսպառնալիսու-
թիւն հաւատոցն քո , որ անխափան զօրացու-
ցանէ զիս :

Եթայն

Եւթիմայ Իսահայեանց անթիպատան 'ի ծա-
ծուկ գործակալաց իւրոց՝ մեքենաւոր գործա-
րան տանջանաց կազմել սըյն , և հօլովելով
բերել 'ի Թէատրոնն . և յեղակարծուց արկա-
նել զԵւթիմիա 'ի Թակարդ մեքենայիցն . զի
այնպէս ըմբռնեալ լի նմանութիւն վայրենի
վարազաց՝ մեռանիցի անգիտանալով : Եւ
իբրեւ կազմեցին զորոգայթ տանջանացն ,
եկն 'ի տեղին սը վկայուհին պայծառ դի-
մօք , և համարձակ շրջեր անմիասելի : Եւ
յորժամ դահիճքն կամէին քարշել զկոյսն ,
և ձգել 'ի տեղին՝ ուր լարեալ էր որոգայթ
տանջանարանաց , յափշտակեալ եղև նա 'ի
ձեռն հրեշտակաց , և էանց խաղաղութիւն լի
մեքենայան . յորս անկեալ դահճացն՝ սա-
տակեցան : (2)

Եւթիմ վայրի բացեալ զբերան իւր երանե-
լին եւթիմիա՝ սկսաւ աղօթել , և ասել . Խոր
աժ՝ որ առաքեցեր զմիածին որդիդ քո յերկ-
նից . որ եկն և մարմնացաւ 'ի սը կուսէն մա-
րիամայ . և չարչարանօք խաչի իւրոյ ելոյծ
զերկունս մահու , և ընթադրեալ կոխեաց
զգօրութի բանասարկունին , և բեւեռաց ընդ
խաչափայտին , և երաց զդրունս երկնից .
Խոր՝ որ մերձ կացեր երկոցունց երանելի զին
ուռապն այնոցիկ , որ վս անունն քո հեղին
զարիւնս իւրեանց , և հերքեցին զընդդիմա-
մարտ զազանս . որ հաստատեցեր 'ի ձեռն
ոջ նահատակաց զհիմունս հաւատոյ . որ
միշտ օգնական եղեր ինձ յամ միցմունս տան-
ջանաց . Բրկեա՛ և այժմ զանձն իմ աղօթիւք

սքցն այնոցիկ՝ որ ՚ի բանաին են վստանաւոր
խոստմանցն, զոր ակն ոչ ետես և ունկն ոչ
լուծաւ. և պահեա՛ զաղախին քո. զի դու միայն
ես, որ փրկես և ապրեցուցանես զյուսա-
ցեալսն ՚ի քեզ:

Եւ տեսեալ անթիպատոսին՝ թէ ոչինչ փա-
սեցաւ կոյսն ՚ի մեքենայիցն, սկսաւ լկնիլ
անդրէն, և ողորջանօք խօսել ընմա. առէ.
նոմիրօք իմաստուն գլուխքո, և ազգաւ ազ-
նուական և առաջին, զարմացեալ եմ'յոյժ,
եթէ վսէր ՚ի բանս եղեալ մոլորեցուցչաց՝
պատրեցար, և կորուսեր զնոմինքո. և տա-
կաւին կաս ՚ի նմին յամառութե՛ ոչ առնե-
լով զհաճոյս ինքնակալին. սակայն և այժմ՝
իբր զիմաստուն և զպարկեշտագեղ կին լուր
ինձ, և իբր հօր քում համարեա՛ և ներեա՛
զառ ՚ի յինէն եղեալսն առ քեզ անարգանա-
տանջանաց. և զոհեա՛ անմահ դիցն, զի մի
լիցիս ՚ի նախառինս ազգին քո:

Իսկ սք վկայն քսասեր մտօք զինեալ՝ յան-
դիմանեաց զանթիպատոսն, և առէ. ովնեն
գաւոր թշնամի արդարութե, որ աղուխա-
բարոյ հնարիւք կամիս որսալ զիս. ով գժնէ
համբանիցդ՝ որ քան զլեզի դառնագոյն, և
ք զմոլախինդ սատակիչ. ոչ այնչափ անբզ-
գայ եմ, եթէ թողեալ զգանձն անապական
կենդանութե՛ և երկիր պագանիցեմ բանսար-
կուին խաբէութե: Եւ դու մի խաբիր անթի-
պատե, եթէ հաւանեցուցես զիս բանիւք՝
զոհել անմաքուր դիւանցն, և կմածս անուա-
նել զնն. և զիարդ անամօթեալ՝ միշտ կեն-
դան

դանւոյն նման առնես զոչ երբեք կենդա-
նացեալսն , և նոցա զոչս կատարել թելա-
դրես : Եւրդ՝ քաւ լիցի ինձ հաւանելանհամ
և կորստական բանից քոյ . վայ փութա՛ւ և
արա՛ վաղվաղակի՛ զոր ինչ և կամիս . քանզի
ես փութամ ճեպիմ չարչարանօրդ որ ի քէն՝
մտանել ՚ի յաւիտենական երկնային ժա-
ռանգութիւն , ուր է հայրն ամենեցուն և
հանդիսադիրն անձ , որ պսակէ զամ սքս իւր ,
և որդին միածին , և հոգին սբ պարգեա-
բաշին նմ բարութե :

Եւսուհեաւ իսպառ սրտմտեալ իշխանն՝
հրամայեաց չարաչար ձաղկել զնա արջա-
ռաջլօք . իսկ սրբուհին եւփիմէ ՚ի հարկանիւ
իւրումասեր ցթնաւորն . ոչ հալին յիս տան
ջանքդ քո . լուծեալ ես և օտարացեալ ՚ի
բնութիդ . յաղթեալ և հերքեալ է գոռ
զուրդ քո : Եւսո՛ւս ամապեղիմանոս հանդերձ
անթիպատոսիւն մոլեչ ՚ի ցասումն՝ ետ բե-
րել սզոցս սայրասուրս , զի յերկուս բաժա-
նեսցեն զանձն կուսին ՚ի մամուլս հիւսանց .
և առ նմին տապակս երկաթիս պատրաստել ,
զի կիզցեն զնա ՚ի ջեռուցեալ տապակս , և
յաճիւն դարձուցեն : Եւ իբրեւ պատրաս-
տեցին գահիճքն զամ , անին զվկայուհին , և
արկին զնա ՚ի մէջ մամլոց գործարանացն .
և ահա բթեցան սղոցքն , և ոչ ներգործէին
ի նա . նոյնպս և եռանդն տապակաց շիջաւ .
քանզի հրեշտակք այ եկեալ մերձ կացին
կուսին , և անգործ արարին զամ հնարս ա-
նօրինաց :

Տե-

Տեսե՛լ ապեղիանոսի և անթիպատոսի, և Թէ
զինադգեաց է վկայն քոյի աներեւոյթ զօրու-
թիւ, մոգութի անուանէին զհամբերութի
նր. ապա հաւանուի խորհրդարանին հրա-
մայեցին, զի բազմութիւք գաղանաց՝ արջք
և առիւծք՝ ի միասին արձակեցին ի վերայ
նր: Երբ և մուծին զաղախինն քոյի՝ ի Թէառ-
րոնն, տարածեալ նր զձեռս իւր՝ յողթս
եկաց, և ասէ. (Եյայտնի՛ ես անձ՝ որոց կար-
դանն առ քեզ. ընկալ զհոգի իմ՝ ի հոտ ա-
նուշից. ոնք ընկալար զհօր մերոյ արքահա-
մու զընդունելի պատարագն, այսեղս և զիմ
տառապելոյս ընկալ զպատարագս հոգւոյ և
մարմնոյ, զկամաւոր և զբանաւոր զոհո՛ զար-
քեզ մատուցանեմ: (Եյայտեմ արձակեցին
զգաղանսն ի վր. և կոյսն Ծա կնքեաց զինքն
նշանաւն քոյի, և կարգաց զանուն նն:

Եւ զգաղանացն վազս առեալ՝ գոյին մերձ
ի վկայն քոյի. ուր արջքն հանդարտութիւ
լիզուին զգարչապարս նորա. նոյնպէս և ա-
ռիւծքն իւ օրինակի նց հեղուի ցուցանէին:

(Եւ տեսեալ զինուորաց՝ զայրազնէին. և
հրամանաւ իշխանին խոցոտէին սրովք զանձն
Ծա վկային. (զի Թերևս զարիւն տեսեալ
գաղանաց՝ գիշատեացեն զնա փութով:) Եւ
զի տակաւին կենդանի էր երանելին եւ փի-
միա, և փափաքեր ընդունել զկատարումն,
ինքնին սղոքեր զգաղանսն առանց զանգի-
տելոյ մերձեալ ի նա փախանակ զինուո-
րաց. զի վաղվաղակի բարձցեն զնա յձէ առ-
տի չարէ, և մտցէ առ անձ՝ առ որ անձկա-
ցեալն

Քայնժամ ընթացաւ մատակ առիւծ մի (յայլոց՝ արջ մատակ), և ճիրանամբքն մագլցէր զկողս նր՝ ոչինչ սաստիկս խոցոտելով զնա : Եւ նոյնժամայն ձայն եղև յերկնից , և ասէ . 'ի վեր ընթացիր եւրփմիս , և ընկալ զբարբիոնն՝ զոր պատրաստեցեր քեզ քոյին ճգնութիւն . զընթացն կատարեցեր , և զհաւատն պահեցեր . մատիւր 'ի պսակն : Եւ ընդ լինել ձայնին՝ շարժումն մեծ եղև , մինչև տասանել զղրղեցաւ տեղին , և գողացին ամենեքեան , և զահի հարեալ ցրոճեցան 'ի թէատրոնէ : Իսկ Ծա կոյսն ասէ առ Թո . հատի Թո անօրինին ի սրտի իւրոյ չարի , և ընդ աղախնոյ քալէր Թո իմ և Թո . և զայս ասացեալ՝ աւանդեաց զոգին : Եւ զի մեկնեալ էին 'ի տեղւոջն իշխանն և սպասաւորք նր ահիւ մեծաւ , եկեալ մօյր կուսին թէոգոսիանէ և հայր նորա փիլոփոսոյն՝ որք էին 'ի Թաքստի , առին զմարմին նր , և տարեալ եղին 'ի նոր գերեզմանի , 'ի տեղւոյն՝ որ միով ասպարիսաւ հեռի էր 'ի քաղկեդոն քաղաքէ :

Յետ այսորիկ խորհուրդ արարեալ անթիպատոսին վր երանելի կապելոյն՝ որք դեռ 'ի բանտին էին , առաքեաց զնո առ Թաքաւորն 'ի նիկոմիդիա . և անդ կատարեցան Ծա վկայքն քոյ , որք էին թոճով քառասուն և ինն . ի որս եթէ թոճեցես և զսոսթենէս և զբեկտոր , որք յառաջն նահատակեցան 'ի քաղկեդոն , լինին յիսուն և մի . իսկ գլուխ և

և պսակ պարծանաց ամենեցուն նց՝ յիսնե-
րորդ երկրորդ, որբուհին եւփիմիա. զորոյ
և զարիւնն խնդրեաց անձ 'ի ձեռաց չարախո-
հին պրիսկոսի անթիպատոսի, որ ընդ չարա-
չար ախտիւք անկեալ՝ մեծապէս տանջանօք
սատակեցաւ 'ի կենացս:

Իսկ օր կատարման երանելոյ կուսին եւփի-
մեայ եր սեպտեմբերի ԺԶ. 'ի հիւպատոջն
դիոկղէտիանոսի քսամարտ կայսեր, և ա-
թողակցի նորա մաքսիմիանոսի հերբուղեայ
կմհերակլեայ, յամի տն իբր 303: Ըստ
երեւելի սքանչելեաց ինչեղելոց 'ի քաղկեդոն
'ի ձեռն ամենահամբաւ վկայուհւոյն եւփի-
մեայ 'ի յուլիսի. ԺԿ. ուրոյն յիշատակ նորա
կարգեցաւ առ յոյնս յայնմաւուր. և լինմին
նաև 'ի մեզ տօն նորա վերածեալ եղև յայս
միջոց յուլիսի՝ լինախընթաց ինչ վկայից, և
ԺԿ վկայակցաց նիւ, և լինքրիստինեայ կուսի:
Իստ յիշատակելոյ յայսմաւուրաց ԾԶ յոհան
ոսկիաբան, այն է ոսկերեբանն, պատուէեաց
զորբուհի կոյսն եւփիմիա ներբողական ճա-
ռիւք. այլ իցէ՞ թէ 'ի ձեռս բերէաք ուստեք
զօրինակ այնր ճառի, որ չերևի այժմ 'ի
միջի:

Իսկ վասն հոյակապ տաճարին եւփիմիայ, և
սքանչելեաց՝ որ անդ, այսնպս գրէ եւագրիոս
երեւելի պատմաբան. Գրք. Բ. ԳԼ. 3. * Տա-
ճար եւփիմեայ վկայուհւոյն (ասէ), որ 'ի
քաղկեդոն բիւթանացւոց, կառուցեալ է 'ի
տեղի ղոճարճալի և դարահայեաց... ուստի
իբրև 'ի դիտանոցէ աչս յածել՝ տեսանեն ըզ-
դաշտս

դաշտո և զհովիտս կանաչազգեաց և տնկա-
զարդ . . . և ծովս պէսպէս և ծովափունս . . .
Խակ ինքն տաճարն հանդէպ կայ կոստանդիու
կան քաղաքին , և տեսուի նորին առաւել վա-
յելանայ . և է երեքկարգեան մեծամեծ շին
ուճածովք . մին՝ անյարկ , արձակագաւիթ և
սիւնազարդ յամ կողմանց . երկրորդն յետ
նորա՝ երկայնութիւն , լայնութիւն , և սեամբք
դոգցես համանման , այլ յարկածածկոյթ
գմբէթաւ . յորոյ 'ի հիւսիսոյ արեւելից է
տաճարն բոլորշի կամարաձև քաջարուեստ ,
զոր պատեն սիւնք հաւասարք լինութոյն և
լն մեծութե . յորոց վր է վերնատուն բարձր
ընդ նովին գմբէթաւ . ուստի լինի յաղօթս
կալ առ վկայուհին , և աւաջիկայ լինել
պաշտամանց :

Խակ 'ի մէջ կամարին լն արեւելս է շիրիմ քա-
ջավայելուչ . ուր եղեալ կան ամենասիւ
նշխարք վկային 'ի տապանակ երկայնադիր ,
զոր ոմանք մագրա կոչեն (քմ երկայն) , ար-
ծաթաշէն գեղեցիկ : Եւ որչափ ինչ 'ի սրը-
բուհւոյ անտի ընդ ժամանակս ժամանակս
հրաշագործեալ լինին , ամբրիստոնէից քա-
ջայայտ է . քանզի բազում անգամ կամ որոց
լն ժամանակին դիտապետ եղելոց քաղաքին ,
և կմայլոց ոմանց առաքինեսոց եղելոց յուխտ-
նի , տեսլեամբ 'ի վր կացեալ՝ հրաման տայ
հնձան հարկանել (կմայգեկութս առնել)
'ի տաճարի իւրում . (զոր բազումք բազմօրե-
նակ թարգմանեցին) : Եւ իբրեւ յայտնի եղև
և՛ թագաւորաց և՛ քահանայապետին և քա-

ղաւ

զարին, ընթանան 'ի տաճարն . զի և գաւազանքն և 'երիցունք և իշխանք և այլ ամբողջն ամենայն կամէին հաղորդու լինել խորհրդոյն : Եւ մինչքեւ հայեին սոքա առհասարակ, հայրապետն կոստանդնուպօլսոյ հանդերձ քահանայիւք իւրովք 'ի ներքս 'ի տեղի սրբութեն մտանէ, ուր ասացեալն 'ի մէնջ սբ մարմինն եղեալ կայ . և է վանդակ (կէժ ծակ փոքրիկ) առ տապանաւն ընդ ահեկէ, ուստի զերկաթի գաւազան հանդերձ սպնեալ կարկառեն մինչև 'ի օքնշխարսն . և յետ շօշափելոյ աստ անդ սպնեալն ' յորժամ 'ի վեր ձգեն զգաւազանն, գտանեն զսպունդն լի արեամբ թանձրամած . զոր յորժամ տեսանէ ժողովուրդն, իսկ և իօկ երկիր պագանէ այ գոհութիւն : Եւ այնչափ է յորդովի արեանս, զի եթէ բարեպաշտ թագաւորքն, և եթէ ամ ժողովեալ երիցունք և համօրէն բազմութի ժողովրդեան, առատապէս առնուն անտի . միանգամայն և առաքեն զչիթս նորա լը ամ Ծ առ հաւատացեալս՝ որք խնդրենն . և հանապազ անարատ պահի արիւնն այն՝ ոչ ի՛նչիք այլագունեալ : Եւ այսոքիկ անձաղայեւրապէս կատարին՝ ոչ ըստ սահմանեալ ինչ ժամանակի, այլ՝ լը առաջնորդին լաւութե և ընտիր քաղաքապետութե . քան զի ասեն, թէ երբ առաջնորդն իցէ այր պարկէշա և նշանաւոր առաքինութիւն, այդ նշան լինի առաւել յաճախութիւն . իսկ յորժամ չիցէ այնպիսի, դուն ուրեք կատարին անձային պրանչելիքս :

{ Զ

Յետեւում նիկեփորոս կալլիստոս, թէ յետ
 ժամանակաց մօրիկ կայսր 'ի կարծիս երկ-
 րայումն անկեալ վասն իրացոս, մի արդեօք
 խարդախանք ինչ իցեն, եբարձ առ ժամա-
 նակ մի զարծաթի տապանակն և զվանդակ
 տապանին, և զբուն արկղ կուսին փակեալ
 կնքեաց արքունի մատանեաւ իւրով. և յետ
 աւուրց բազմաց ինքնին բացեալ զկնիքն՝ ան-
 ձամբ փորձէ զնոյն նշան. և ահա որպէս յա-
 ռաջն՝ դարձեւ բղիւեաց յորդագոյն և սարիւն
 'ի մարմնոյ սբջ կուսին. զոր ժողովեցին ապա
 գաւ ը սովորութե :

Վարձեալ գրէ եւագրիոս այսպէս. * Եւ
 ,, ասացից ինչ մի, զոր ոչ ժամանակ և ոչ
 ,, առիթ ինչ հատանէ. և ոչ խորէ զհաւա-
 ,, տացեւն և զանհաւատոս, այլ՝ ամենեցուն
 ,, զուգապէս հանդիպի. յորժամ մերձենաց
 ,, զք 'ի տապան անդր՝ ուր են սբ նշխարքն,
 ,, հոտ անուշից հարկանի նմա՝ գեր 'ի վեր
 ,, քան զսովորական բուրումն, որ առ մար-
 ,, դիկ. զի ոչ նման գտանի հոտոց բուրեւոց
 ,, 'ի դաշտաց, և ոչ յայլ անուշահոտ իրաց,
 ,, և ոչ որնչս կազմէ արհեստ միւռոնադործ
 ,, ինկեփեցաց, այլ՝ օտար իմն և գերա-
 ,, հրաշ, ինքնին յանդիման կացուցանելով
 ,, զգորութի նշխարացն ։

Թողից և զայլ ազգի ազգի սքանչելիս, որք
 'ի զանազան մատենագրաց պատմին. յորոց
 սակի է և այն, զի 'ի դիմել երբեմն պարսից
 ասեն 'ի վթ քաղաքին քաղկեդոնի՝ կամեցան
 բարբարոսքն այրել և զնշխարս սրբուհոյն
 եւ.

եւ փիմեայ . վայ դիզեալ յարդ բազում 'ի
'ի վիշ և շուրջանակի , հուր մատուցին . այլ
յետ ծախելոյ յարդից՝ անարատ գտան նըշ-
խարք կուսին : (3)

XX

Ծ ԱՆ Օ Թ Ո Ի Թ Ի Ի Ն Ք .

(1) **Ն**աւընտին մեր Ա . յորմէ առանել առաք զառա-
ջիկայս ճառ պատմութե , ունի 'ի խորագրի այսպէս .
* Վկայաբանութի սբյ կուսին եփիմայ , և որք է նմ կա-
,, տարեցան 'ի քաղկեդոնի ' քառասուն եիննուց վկայիցն
,, քսի || ուր հայելով 'ի կարդ նոյն վկայաբանութե
պարտ է յաւելուլ և զերկու զօրականս , որովք լինին
յիսունեփ վկայք . Թող զի խթ վկայքն Թեպէտեւ էին
'ի քաղկեդոնի , այլ ոչ կատարեցան 'ի քաղաքի անգ .
զի առաքեցան առ Թագաւորն , որ էր յայնժամ 'ի նիկո-
միդիա : Զնոյն վկայաբանութի գտանեմք յարեւման առ
մատափրաստեալ . մինչ զի ուր ուրեք հետեւի ճառընա-
րին մերոյ էր անվերծանելի կմ փոքր մի պաղատաւոր
առ փառուն , գիւրին եղև մեզ կարկառել զայն միջոցս
'ի մատափրաստիսէ . Թող զնորա զոճն յայանի , զոր ոչ
պահեցաք . զի է ճոխարան հասարակօրէն , Թեպէտեւ
վայելապէս . և ջանայ 'ի պէտա վերծանողաց յաւելուլ
զնախագրական կամ զվերագրական պատճառս և հե-
տեանս , զորս ունէր ինքնին առնել ընթերցողն : Թողից
և զատրբերութի մեռագրաց բուն վկայաբանութե . զի
գուցէ ուրեք այլազգ ընթերանոյր Թարգմանիչն մեր , և
այլազգ մատափրաստեալ : Իսկ այլ թմ վկայագիրք և
յայտմաւորք են քաղուածք փ և նոյն վկայաբանութե :
Անոն կուսին 'ի զանազան գիրս մեր անխտիր գրի եւ
փիմէ , եւ փիմեա , եւ փիմիա , կմ եփիմիա , եփիմէ . ևն .
որ 'ի յոյնս է էէֆիմիա , և առ լատինս էէֆեմիա . զի
և անխտիր ասի 'ի մեզ եւ փրատ կմ եփրատ , եւ փրոսի-
նէ կմ եփրոսինէ . ևն :

(2) Տանջանքն թմ՝ որ առնան եւ փիմեայ , միօրինակ
պատմին 'ի ճառընտրի և առ մատափր՝ և առ այլս . ոնք
և ազատութի կուսին 'ի մէքենայէ անուոց : Այլ յայտմ
վայրի՝ ուր անորոշ բանիւ նշանակէ ճառընտրին զնա-
թ

բա .

բաճնար մեքենայ տանջանարանաց, կոչելով մեքենաւոր
գործարան, մետափրաստէս վերածէ յերկս տեսակս
տանջանաց . յորոց առաջինն էր ասէ մեքենայ ինչ կազ-
մաւ 'ի քարանց և յերկաթոյ . քանզի կախեալ էին քա-
րինք մեծամեծք զանկեանց գործարանին . զորս իբրեւ
քարէին մեքենայիւք, ծանր երկաթ ինչ վեր 'ի վայր
խազայր ուժգնութիւն հետ զհեռէ 'ի արորեւ զմարմին
կուսին . այլ ար պահեաց զնա, և գործարանն քայքայե-
ցաւ : Երկրորդն էր աւազան մեծ 'ի տեղի ասպարիզին,
յորում էին ծովային խցի դազանք . յոր արկին զեւ
փիփա, և եւ անիւնաս : Երրորդն էր այն (զոր Թոմէ
իմացուցանել ճառարտին մեր), զի արկին 'ի փոս մի
սայրասուր քարինս, շամփուրս, սղոցս, և ծածկեցին
գոյզն հողով . և յորժամ կամէին անցուցանել զկոյսն Ք
այն, զի խրեալ 'ի փոս անգր՝ ջարդեսցի յանդէաս, նա
էանց անիւնաս Ք այն, և գահիճքն անկան 'ի գուրն՝
զոր ինքեանք փորեցին, և կորեան շարաշար : Արգթե-
պետեւ կարեալք միաբանել զտոսին Ք գրեւոյն 'ի ճառարտ
րի, այլ պահելով զընթացս բանից նր՝ շատ համարեցաք
աստանօր նշանակել :

(3) Զարմացեալ եմք Ք բառիչեան յայտմաւորս Յ . որ
այլով մասամբ միշտ գովելի գտանի ք զյուշնական ժա-
մագիրս . և սակայն ոչ գիտեմ որպիսի անզգաստութիւն
գրաց՝ 'ի բաց անկեալ է յիշատակ և վարք եւփիմայ
կուսի 'ի սեպհական տեղաօլէն . զի ուր ամենեքին գնին
զաօն նր կի՞ զկատարումս 'ի սեպտ . 16 . ուղ է տեսանել
'ի ժամագր . յն . և 'ի Լ . ևս և 'ի Ճ . (Թեպէտեւ գրեալ
էր աստ 'ի սեպտ . Է . փոխանակ գրելոյ՝ ժԷ .) ուղ և 'ի
Հ . ժԷ . կի՞ ժԵ . սեպտ . անգ՝ ք 'ի Յն . բս . եդեալ կայ
միայն 'ի յուլիսի . 11 . աւընթեր յիշատակի մարկիանոսի
մարտիրոսի իկոնիացւոյ, * յիշատակ պանջիւլեաց ամե-
նահամբաւ վկայուհւոյն եւփիմայ || . և այն՝ զանց առ-
նելով զերեւելի պանջիւլիտ արեան սրբուհւոյն և զայլ
ևս հրաշս, ամփոփի առ առանձնական պատմութի ինչ
ստոյգ կի՞ անստոյգ՝ եղեալ յաւուրս չորրորդ ժողովոյն :
Դառանին և քանի մի համանուն կուսանք և սր կանայք՝
խոսառովանօղք կի՞ վկայք եւփիմա կոչեցեալք . 'ի զանա-
զան ժամանակս . զորոց խօսին յոյն և լատին յայտմա-
ւոր սր կոյսն և վկայուհին եւփիմա քաղկեդոնացի տո-
նախմբի, զոր և ազգաւ հռովմայեցի լինել ցուցանել
մետափրաստէս :

ժԱ

Լ

ՎԿԱ

ՈՒՆՅԱՆԻՆՆՈՒԹԻՒՆ

Սբ. Վրիստինեայ կուսին :

Ն. յուլիսի . 24 . ըստ յետ" . համ 23 . ըստ Կոդ :
 Բ. և 1 : յուլ . 24 : Ճատւնայ . Լ. ԸԲ = Զիւն .
 և Գ. . ոչ 4 = ոչ Բ : Բողոքեանն պիտի Է .
 հար . յուլ . եր . 495 = 534 . և այլ : (1)

Վ

ՐԻՍՏԻՆԻ ԿՈՅՍՈՐ

Թարգմանի օրհորդ քրիստո-
 նեայ , մեծ վկայուհին և ճշ-
 մարիտ աղախին և հարսն քնի ,
 էր 'ի տիւրոս քաղաքէ (2) , զուստը ուրբանո-
 սի կուսպաշտ ստորատեւրտի 'ի ժամանակս
 տրայիանոսի . և ինքն ուրբանոս էր մեծա-
 տուն յոյժ , և իշխան բազում գաւառաց , և
 դատաւոր 'ի քաղաքի իւրում . և ինն նրնի
 կի անուն կմյանիկէ 'ի Թգրական ազգէ .
 և ունէին մօտ 'ի ծերութի զսա միայն որ
 քրիստինէն կոչեցաւ (3) , զաւակ միամօր ,
 վայելուչ և գեղեցիկ յոյժ . և յորժամ էր
 նա այն ինչ անցեալ զտասնամեանիւք , կամ
 ամաց երկուտասանից և ինն ամսոց , բա-
 զումք ցանկային տեսանել զնա , և յօլովք
 մեծատանց որդիք փութային խօսել զնա 'ի
 հարսնութի : Օայն տեսեալ հօրնր ուր-
 բա

բանասի , որ մնլեալ էր 'ի պաշտօն սուտ
 անոց , և խորհէր կարգել զմիամբոյ դուստր
 իւր 'ի յաւերժական պաշտօն գից իբրեք բըր
 մուհի , արար աշտարակ մի բարձր , և եհան
 անգը զդուստր իւր , և երկուստան աղջ-
 կունա լէ նմա՝ լինել նմա 'ի նաժիշտս . և
 արար պատկերս ոսկեղէն և արծաթեղէն ,
 և եգ զնոյաշտարակն , զի երկիր պագցէ նոյ
 դուստրն իւր , և մի իջեալ տեսցի 'ի մարդ-
 կանն : Ի՞պա 'ի Թաթանձել բազմաց զուր-
 բանոս՝ 'ի հարսնացուցանել զդուստր իւր ,
 նա ոչ լէ ումեք հաստատէր դաշինս , այլ
 տտէր , բարւոք է նմա այնպէս կեալ , զի ա-
 ռաւել սիրեսցեն զնա անձքն . և լիցի պաշտօն
 նատար նոյ , և զոհս մատուցէ նոյ :

Իսկ կոյսն քանդի իմաստուն էր մտօք , և
 տեսեալ իսկ էր յառաջագոյն զգովել լի վարս
 քրիստոնէից , և լուեալ ևս զբաջ նահատա-
 կութիւն նոյ 'ի վիքնական հաւատոց , ստէպ
 մտայոյզ լինէր . վո ճշմարիտ և սուտ կրօնից
 ազգաց , և փափաքէր ուսանել զճշմարտու-
 թիւն : Ի՞նչ իբրեք զարգացաւ և ևս յաշտա-
 բակի անդ , փոխեցան միաք նոյ ըստ օրինաւ
 կիս ըստ այսմիկ : Զաւուր միում իբրեք յա-
 բեաւ , և առեղ զբուրվաուն 'ի ձեռս՝ կամէր
 խառնի արկանել կուոցն , եղև 'ի խղճմտուն
 քանդի շարժեաց անձ զմիտս կուսին՝ երկ-
 ունալ լէ կուսն անմուռնչս . վոյ տարաւ
 եգ զկուսն 'ի պատուհանին . և ինքն ելել
 նատէր և հայէր յերկինս լէ արեւելս . և տե-
 սանէր զգարդս երկնից , և խորհէր՝ Թէ ո՞

իցէ արարիչ արեգականն և լուսնի և աստեղաց : || Կսաւ յողոց հանել , և ասել . ոչ մատուցից խոնկս կռոցն զեօթն օր . և դարձել զմտաւ ածէր զպարկեշտ կարգս քրիստոնէից , և զչարչարանս սթցն և զհամբերութիս նց . և լուսաւորեալ 'ի վերուստ' ասէր . անքրիստոնէից դու ես ան իմ , որ արարիչդ ես երկնի և երկրի . յայտնեալ ինձ զանունքս , զի մի պաշտեցից զկուռս հօր իմոյ՝ զանշունչ պատկերս . զսյոս ասէր , և բազում արտասուս հեղոյր :

Եւ եղև 'ի գիշերի միում երեւել նմա փրկիչն՝ կարգաց զնա սաղին անուամբ , Վրիտախանէ , այս է քրիստոնեայ , քաջալերեաց , զի ես լեքեղ եմ , և ոչ Թողից զքեզ . և դու համբերութեալ օտաւցիս զոգի քո . յայտաբարեալ՝ Թէ կօչէ զնա քնական անուամբ 'ի քրիստոնէութի և 'ի հանդէս նահատակութե : Եւ լցեալ կուսին խնդուք՝ ոչ դադարէր 'ի գոհանալոյ զնմանէ , որ երեւցաւն նմա :

Իբրեւ այդ եղև , նստաւ 'ի նոյն պատուհանի , և խորհէր կորուսանել զկուռս հօր իւրոյ . քանզի լեւկամբ հայէր 'ի նոյն : Իսկն զնա աղախնայքն իւր . տիկին մեր՝ քանի՞ աւուրք են , զի ոչ ընկալան անքն խոնկս և զոհս . գուցէ բարկանայցեն 'ի վր' մեր , և կորնչիմք : Իսկն զնա . զի՞նչ խօսիք դուք մեզ , լարք մտ կռոց անշնչից , որք ոչ չար ինչ կարեն առնել և ոչ բարի . յայտնէտե չէ ինչ ինձ փոյթ վասն նց , այլ մատուցից զոհս և

պա

պատարագածն իմոյ քնի , որ արար զերկինս
և զերկիր , և որ 'ի նս արարածք իոյեն : Իսկ
նց անկեալ յոտս նր՝ ասեն . մի տիկին մեր ,
մի . զիարդ մոլորեցար , և զօտար անպաշ-
տեա . եթէ լսէ հայր քո , ունի կորուսանել
զքեզ և զմեզ :

Եւ մինչդեռ խօսէին նք , եկն եմուտ հայր
նր . և տեսեալ զդուռտրն իւր՝ ուրախ եղև .
և մատուցեալ երկիր եպագ անոցն իւրոց ,
և զոհեաց նց . և ելեալ նստաւ : Եւ այնժամ
մատեան աղախնայքն և ասեն . տէր մեր ,
ահա ասիկ ոչ սակաւ աւուրք են , զի դուռ-
տրն քո ոչ զոհեաց , և ոչ խունկս մատոյց
անոցն : Իարձաւ և ասէ ուրբանոս ցկոյսն .
տիկին իմ և դուռտր՝ զի՛նչ ասեն զքէն :
Եւ երանելին . մի կոչեր զիս դուռտր քեզ ,
այլ՝ ասա՛ զիս դուռտր երկնաւորին նայ :
Օպարան ոչ իմացաւ հայր նր . այլ համա-
րեցաւ , թէ վա՛ն անոցն իւրոց ասէ . վայ և
ուրախացել՝ չոքաւ 'ի տուն իւր : Իսկ կոյսն
գտեալ ժամ պարապոյ , և մտեալ 'ի տեղին՝
ուր եին կուռքն , կարդաց զանունն նայ . և
մանրեալ զկուռսն՝ ետ աղքատաց , թերեւ
արկանելով լք պատուհանն 'ի վայր , կմայ-
լով գաղտնի ճանապարհաւ :

Եւ աւուրց եկն անդրէն հայր նր . և իր-
բև ոչ եգիտ զչնծա իւր 'ի կայի իւրում , 'ի
վր հասեալ՝ թէ դուռտրն իւր կորոյս զնս ,
խռովեցաւ զայրացաւ , և հրամայեաց սպա-
սաւորաց հարկանել զերեսսնր սաստկանալ .
և ոչ այնու շատացեալ՝ մերկացոյց զնա , և

գաւազանաւ անողորմ տանջեաց : Իսկ երա-
նելի կոյսն կարգայր յերկինս , և ասէր .
նա՛մ , որ ոչ թողեր զիս 'ի կուռս միջորուն ,
ողորմեա՛ ինձ , զի 'ի քեզ ապաւինեցաւ անձն
իմ : Եւ 'ի նախասեւ ուրբանսի զդուռարն
իբրեւ անկեալ 'ի մոռաց և մոլորեալ , սկսաւ
քրիստինէ համարձակ կշտամբել զանմտութի
գիցապաշտից , և ասէ ցհայր իւր . ո՞չ ամա-
չեա և ո՞չ 'ի միտ առնուա զանպիտանութիւն
կուոցդ քոց , զի ինքեանց ո՛չ օգնեցին , և ո՛չ
քեզ օգնել կարեն :

Իսկ նա իբրեւ լուաւ դայս , և քան զէս մն-
չեգնեցաւ բարկութիւն . ետ ածել անուր եր-
կաթի 'ի պարանոց ծաղկահասակ դստերն ,
և շղթայս 'ի ձեռս նր , և տանել 'ի բանա .
և ինքն եկեալ 'ի տուն իւր տրտմութիւն մե-
ծաւ վստաղեկանն , և վստաղեկանս կորստեանն ,
անկաւ 'ի մահիւն իբր կիսամեռ : Հարցա-
նէր կինն նր ցծառայսն . զի՞նչ ' զի տրտում
է նորդ ձեր . իսկ նոքա պատմեցին զնամ :
Քայնեամ պատառեաց մայրն քրիստինեայ
զհանդերձս իւր , և մոխիր 'ի գլուխ՝ լալով
և կոծելով ընթացաւ 'ի բանտն , և անկել
'ի գետին՝ ասէր . որդեանկ իմ դստրիկ միտ-
մօր՝ ողորմեա՛ թշուառացեալ մօր քո , և ըն-
կալ զաղաչանա թախանձանաց իմոց . զի
մերձ եմ 'ի մահ վասն քո 'ի դուրս աղեաց
իմոց . յիշեա՛ , զի ծնայ զքեզ՝ խնդրելով
յանձնոցն չնորհել մեզ . և հանեալ զստինս
առաջի՝ ասէր . յիշեա՛ զկաթն և զստուգն՝
որով անուցի զքեզ . մի անարգեր զծնողս
քո .

քո . զիարդ մոլորեցար , և զայլ անձ պաշտեալ՝ զոր մէք ոչ գիտեմք , և վշտացուցանես զիս և զհայր քո , և զբարերար անձսն անարգես . մի հրդեակ՝ մի , աղաչեմ զքեզ , մի անլուր լինիր ինձ :

Զայնժամ ասէ աղախինն քո՝ քրիստոնեայն հռչեցեալ ի քնէ , ցմայր իւր . զիարդ ասես զիս դուստր քեզ . զի ոչ ոք է յազգէ քումմէ հռչեցեալ քրիստինէ , այն իսկ է քրիստոնեայ կամ քսեան ⁽³⁾ . ոչ գիտես , զի զօրոյ զանունն կրեմ , նա է իմ հայր և մայր , և նմա նոգիրեցի զիս . և նա վառեաց զիս ի զէն արդարութե և յաղթութե , զի յաղթեցից այնմ՝ որ զօրանայ ի ձեզ ի կամարարս իւր . և նոգաւ խորտակեցի զկուռսդ ձեր՝ զոր պաշտէք յանմտութե ձերում . և դուք եթէ կամիք կեալ , դարձարո՞ք ի կոծց անտի , և ծաներո՞ք զայն՝ որ եկն ի խնդիր մոլորեալ մարդկուէս . զարարիչն ասեմ ամենեցուն , որ է օրհնեալ յաւիտեանս :

Եւ լռեալ զայս անձ մօրն՝ յարուցեալ զնաց ի տուն իւր լի տրտմութե . և պատմեաց առն իւրում զնմա բանս դատերն : Եւ ուրբանոս . լաւ է ինձ սպանանել զնա տանջանօք , քան եթէ ի պատճառս նորա նախատ լինիմ ի մարդկանէ : Եւ հնչեաց ի քաղաքի բանս այս , եթէ դուստր մեծի իշխանին ուրբանոսի քրիստոնեայ եղև , և ոչ կտրեն փոխել զմիտս նր ծնողք նր . և ամենեքին մնային տեսնել զկատարածն : Եւ պա չէ այդն եւ անել ուրբանոս զքրիստինէ յատեան կա-

պանօք . և ամբաղաքն ժողովեալ էին տեսանել զնա : Եւ սէ ցնա ուրբանոս . քրիստինեա լուր ինձ իբրեւ հօր քում , և զոհեալ անօցն . ապա թէ ոչ ոչ ևս կոչեմ զքեզ դուստր , այլ ածեմ 'ի վր քո տանջանս մեծամեծս : Եւ սէ երանելին . մեծ շնորհ առնեա ինձ , զի ոչ կոչեա զիս դուստր քեզ . քանզի չե՛ արժան՝ թէ հայր կոչեսցի ինձ անկեալն 'ի կուռս , որ ոչինչ իսկ եմ :

Եւ այնժամ բարկացեալ՝ հրամայեաց կրկին գան հարկանել զնա սաստիկ . մինչև յագեցան և յոգնեցան՝ որք հարկանելին զնա : Իսկ սրբուհին զօրանայր 'ի շնորհաց հոգւոյն սէյ , և գոհանայր զմեծ . խօսել սկսաւ առ իրաբար , և ասէ . ուրբանէ հնացելաւորք , այլ ոչ բարութե՛ , ոչ զգաս և ոչ 'ի միտ առնուս զզօրութի քո զօրացուցին իմոյ . ահաւասիկ դահիճք քո լքան . արդ հրամայեա՛ այլ արս զօրագոյնս գալ . զի այսպիսի փորձի՛ ծանիցես զզօրութի անյն իմոյ ճշմարտի :

Եւ նա ցառուցեալ հրաման ետ կախել զնա լեօրինակի նահատակաց , և երկաթի քերչօք քերել . և այնպէս անողորմ քերելին զնա , զի և յերկիր ընկենուին զպատառս մարմնոյ նորա : Եւ իբրեւ իջուցին զնա 'ի գետին , առեալ կուսին զմասն մի 'ի քերեալ մարմնոյ իւրոյ արիւնաթաթախ՝ ընկեց 'ի հայրն կոյս , և ասէ . ցանկացար ուտել զմարմնս իմ . ահա՛ զոր խնդրելիւրդ : Եւ սէ անօրէնն ուրբանոս . քեզ ասեմ , զոհեալ բարերար անօցն , և կեանց

կեանց . ապա թէ ոչ ածենմ'ի վր քո այլ առաւելագոյն տանջանա , զոր ոչ գիտես . և ոչ կարէ փրկել զքեզ նձն' յոր յուսացար : Սխնի ետ Եբ կոյն . ովք զնամ մարդ հեգ և ողորմելի , ոչ գիտես' զի որդին նյ լոյս եկն յՅս'ի լուսաւորել զխաւարեալքս , և ազատել զաղգս մարդկան յնամ չարէ . և այժմ կարող է այն' որ լուսաւոր արար զիս , կեցուցանել հոգւով և մարմնով ը մեծի անուան իւրոյ . զի յաղթեցից սատանայի' որ քեւ մարտնչի լին : Յայնժամ առաւել գազանացեալ ուրբանուսի' հրամայեաց բերել անիւն մեքենաւորս , կամ անիւ մի ժանեւոր , և ետ կտպել զնա ը անոճոյն , և արկանել'ի ներքոյ հուր . և ձէթ և ծծումբ սրսկէին 'ի վր հրոյն , ոն զի արագ խանձողեցի , միանգամայն և 'ի շրջել անոճոյն' առհասարակ ջախջախէին ոսկերք նորա : Յայնժամ երանելին համբարձ . զաչս յերկինս , և ասէ . աղաչեմ զքեզ նոր իմ յժքս , մի անտես առնէր զիս . ձգեա՛ զհզօր ձեռն քո , և շիջ՛ զհուրս զայս' 'ի պարծանս հաւատացելոց և 'ի յամօթ անհաւատից : Եւ զայս իբրեւ ասաց , ցօլանայր հուրն , և զբազումս յանհաւատիցն այրեալ սատակէր . իսկ սք վկայուհին 'ի վերայ անոճոյն երեւէր իբրեւ 'ի դահոյս հանգուցեալ զոճարթուծ . իբրեւ տեսին հաւատացեալքն , տային օրհնութի նյ :

Եւ ապա հրամայեաց բռնաւորն իջուցանել զնա յանոճոյն , և ասէ ցնա . ասա ինձ , ով ուսոյց քեզ զկախարդութիդ զայդ . ապա թէ

ոչ մի կարծեր ապրիլ ի ձեռաց իմաց . զի այլ
ևս դառն նեղութիւն կտաւմանս օտարակեցեց
զքեզ , և առից զվրէժս անարգանաց անոցն
առ ի քէն՝ օտարացեալք ի սիրոյ նց : Ի՞նչ
երաներին . ստացի քեզ , թէ հայր իմ քոն ,
որ ուսոյց ինձ զանարգարութի . նա է ճա-
նապարհ մոլորելոց , և անդորրիչ նեղելոց .
որ տայ համբերութի տանջեցելոց զ՞նչ ան-
ունեն իւրոյ . և նա ուսոյց ինձ արհամար-
հել զկուռս . այլ դու մեռցիս ի մեռելաւի
կուռս քո , և ոչ զերծցիս ի հանդերձել դա-
տաստանէն , որ ոչ ծանեար զճմարտութիւն՝
ատելիդ ան :

Յայնժամ ետ տանել զնա վերստին ի բանտ ,
և թողուլ անսունաղ . իսկ սքն յարուցել կայր
յաղութս , և ասէր . գոհանամ զքէն ձեր յո քո
որ արժանի արարեր զիս չարչարիլ վն ան-
ունեդ քո ահաւորի : Ի՞նչա՞ ի գիշերին յայն-
միկ երեւեալ հրեշտակն ան՝ ողջացոյց զան-
վերս մարմնոյ նորա , և կերակրեաց զնա . և
նա գոհանայր զանէ : Եւ ահա հասին առ
նա ի մէջ գիշերի արք հինգ տաքեալք ի
հօրէ նորա , և հանեալ եղին զնա ի նաւ մի .
և տարեալ ի մէջ ծովուն , կապեցին քար
զպարանոցն նորա , և ընկեցին ի ծով : Եւ
վաղվաղակի ընկալաւ զնա հրեշտակն ան , և
եհան զնա ի ցամաքն . և ասէ երանելի
կոյսն . օրհնեալ ետ ամենազօր ան , որ ոչ եր-
բէք հեռանաս յերկիւղածաց քոց :

Յաւելուն աստանօր բազումք ի վկայագը-
րաց , թէ յաւելքիստինէ ասել առ փրկիչն .
արդ .

արդ հրամայեալ ինձ յառուր յայտմիկ՝ յորում
եղի՝ ի ջրոյ, վերստին ծնանիլ. զի արքեպապ
յամ ազատեղութէ հոգւոյ և մարմնոյ: Հայն
ժամ եկն ամպ լուսաւոր ի վերայ նորայ յեզ
ծողուն. ձախ եղև առ նա, և առէ մի երկն
չիւր քրիստիանէ, զի ես ի քեզ եմ ի պահել
զքեզ, մինչև կատարեցես զքնթացս քո:
Եւ եջ հրեշտակն նմ ի դիմաց քո, (զոր ու
մանք միքայել հրեշտակ ասեն,) և միքտել
զկոյսն՝ անուանեաց զքրիստինէն քրիստիա
նէ, այս է քրիստոնեայ:

() Այս ամտեսին և լուան ծառայքն, և ե,
կել յառամեցին հօրն: Եւ նա առաքեաց ա
ծել զնա. և իբրև եկն, ասէ ցնա. չարիմաց
և դժուարամահ, գիւրդ կախարդեցեր քչ
ջուրս ծոգուն, ասալ ինձ: Հայն ժամ արքա
հին յանդիմանեալ զխառաքաութի նորա՝
ասէ. քարասիրտ և կուրացեալ ի սիրոյն
քո, ոչ տեսեր՝ զի զօրութի այլ որ առնէ
զսքանչելիս. արդ գիտեալ, զի ես առի զկր
նիքն քո, և վերստին ծնայ ի ճշմարիտ հօ
րէն իմմէ յոչ քո, և դու ճշ կարես ապրիլ
ի բարկութէ նորա. զի ճշ ծանեար զնձ ար
բանեակդ առտանայի: Եւ նորա ժամտա
ցեալ և դառնացեալ՝ հրամայեաց տանել ի
երեկոս գերանելին ի բանտ, եղեալ ի մօր
ի վաղիւն սպանանել զնա. արալ. և ի նոյն
գիշերին տանջեալ ի հրեշտակեաց ուրբանում
եհան զդառնացեալ հոգին:

Հետ առուրց եկն փոխանակ նի այլ դատաւ
ւոր՝ արում անուն եր գիտա. և նա ևս փոյթ
ել

էր յարբանեկոնթի դիւին . և լուեալ վասն
 Ծրին քրիստինեայ , (զի գրեալ իսկ էին զամ
 անցս նր ,) Հրամայեաց բերել զառաջեալ .
 խօսել սկսաւ ը նմա , և ասէ . աղջիկ դու
 ազատ ես , և տուն քո Թադաւորական , և
 բազում չարչարանս կրեալ ես , ունի ուսայ 'ի
 սպասաւորացս . արդ ' դարձ առ անձն , որ
 տիրեն ամ երկրի , և կեանց . ապա եթէ ոչ
 լսես ինձ , երգուեալ յանձն , ծանր և դառն
 պատրաստեմքեզ տանջանս . և ոչ փրկէ զքեզ
 անձն քո 'ի ձեռաց իմոց : Սննի ետ Ծրն հա-
 մարձակ , 'և ասէ . սնոտի և փնասակար բա-
 նիւք քո զքեզ միմեարեա . իսկ զաղախին
 քոն ոչ կարես զարհուրեցուցանել . ոչ դու և
 ոչ Թադաւորն քո . ես ոչ թողից զմեր ան իմ ,
 որ յամ Ժամ մերձ է առ ծառայս իւր , և պա-
 հէ զնս . և զհակառակորդսն յամօթ առնէ :
 Հրաման ետ դատաւորն հարկանել զնա բը-
 րսք : Եւ ասէ Ծրն . ոչ ամօթ իցէ քեզ այդ ո
 դատաւոր . ուր են սպառնալիք քո . մեծա-
 մեծս խոստացար , և փոքր տանջանս արկա-
 նես զինս . եթէ ունիս այլ մեծագոյնս , ած-
 ցես 'ի վր իմ . զի որքան առաւելուն չարչա-
 րանքն , այնքան առաւելուն պակքն . քան-
 զի հաւատամ 'ի քո փրկիչն իմ , զի և զքեզ
 յամօթ առնէ ունի զգործակիցն քո զուրբա-
 նոս : Եւստաւորն ասէ . ներեմքեզ , և յանձն
 առնում զասացեալդ , և իբրև զդատեր իմոյ
 ընդունիմ զանարգանս քո՝ որորմելով տղայ-
 ութեք բուս . միայն դարձ առ անձն , որ տի-
 րեն ամ երկրի :

Եւս պիտի կոյսն հակառակ ողորջանաց չարին, և ասէ . յերաւի կոչիս՝ ուն լսեմ, դիտս, զի զկռոց կուրից՝ խլից անճշից ստացեալ զանուն, մոլեալ ես զկնի նից . իրամտեալ դատաւորին ետ բերել տալս երկաթիս, որպէս կասկարայ, և ջեռուցանել սաստիկ, և դնել ՚ի ներքոյ ոտից նից . և արարին այնպէս սպաւ սաւորքն : Իսկ սքն քրիստինէ հայեցաւ յերկինս, և ասէ . օրհնեմ զքեզ նոր, և փառաւորեմ զանուն քո նմ իմ, որ արժանի արարեր զիս դարձեալ չարչարիլ վս անուճանքո : Իայց քանզի հուրն ոչ մերձենայր ՚ի նա զօրուքն քոի, ասէ դատաւորն հայհոյիչ . տեսանէս, զի հուրն ոչ մերձենայ ՚ի քեզ . վս զի նմքն ոչ կամին զմահ քո : Եւստեաց նմա սրբուհին, և ասէ . անօրէն և ամպարիչս սրդի սատանայի, որ զզօրութիւն քոի պիղծ կռոցդ համարիս . բայց տացես փութով բլբլէժ, և երթիցես՝ ուր գործակիցն քո ուրբանոս :

Եւ բռնաւորն բարկացել ասէ . կակղազոյն բանքս զքեզ համարձակագոյն արարին . յայնժամ հրամայեաց հարկանել զնա սաստիկ . և ապա ետ գերծուլ զգլուխ նից, և շրջեցուցանել Է քաղաքն մերկ : Իսկ սքն ասէր յրն թանալ իւրում . գոհանամ զքէն նոր իմ յո, զի արժանի արարեր զիս աւուրս այսմիկ՝ ճանաչիլ յամենեցուն, փոխանակ այնր՝ որով փակեալ կայի յաշտարակի անտես ՚ի մարդկանէ . ուն զի ամենեքեան գիտասցեն՝ թէ քո եմեա . քանզի տեսիլ եղէ բոլորեցուն վս ահա :

ահաւոր անուան քո Խոյ :

{ Եւ այսորիկ եղել զնա բռնաւորին 'ի բանաւ
զայն գիշեր , հրամայեաց լ' այդն առնուլ
ածել զնա բռնի 'ի տաճարն ապողոնի : Եւ
իբրեւ բերին , առէ ցնա . քրիստինեա զոհեա՛
ապողոնի , որ բազում անգամ ներեաց քեզ
'ի Թշնամանել քո զնա : Իսկ կոյսն տարա-
ծեաց զձեռս իւր յերկինս , և առէ . ար ար-
զօրութեց և արարիչ ամ արարածոց , լիւր
աղաչանաց աղախնոյ քո , և հրամայեա խոր
տակիլ կոոցս զօրութիւն անուանդ քո . զի ա-
մենեքեան ծանիցեն զքեզ միայն ճմարիտդ
ամ : Եւ ընդ առել նք զայս՝ վազվազակի ան-
կան կուռքն և փշրեցան , և եղեն իբրեւ զփռ-
շի : Եւ անեալ բազմութե զքանչեքսն
զայն՝ հաւատացին յամն քրիստինեայ ոգիք
իբրեւ երեք հազարք . և ամենեքին փառա-
ւոր առնէին զքո : () Եւ հի հարաւ դատա-
ւորն . և առ տաստիկ ամօթայ և երկիւղի բե-
կաւ սիրտ նորա , և յանկարծամահ լեալ
կորնչէր :

Իսկ զինուորքն պահէին զնա 'ի բանաւ , մին
չև եկն այլ դատաւոր՝ յուրեանոս անուն . և
իբրեւ զգացուցին նմա վր քրիստինեայ և վր
ամ անցից անցելոց ընդ նա , եւ բերել զնա
զառաքեալ , և առէ ցնա . բազում գործս
գործեալ է քո կախարդութիւն առաջի այլոց .
այլ ինձ ոչ կարեա յազթել . և արք առեմ
քեզ , մոռտ զոհեա վաղփազակի ամաց , և
զերծիր յառաջիկայ տանջանաց : () Եւ եւտ
քրիստինէ . ողա՛ զօր կամիս . և գու ևս տեւ
ցես

Եւս զգորութիւնս իմոյ : Եւ յետ բազում
հարցախորձի մըմենչ դատաւորն իբրեւ զքա-
ղան՝ եւս վառել զհնոցն մեծ , և փակել զնա
ի ներքս . և թողուլ այնպէս , մինչեւ ծա-
խեսցի :

Եւ եղև յետ ժամուց (այլք ասեն , յետ ա-
ւարց) լսելի լինէր ի ներքուստ ձայն մեծ
օրհնութե . քանզի շեջաւ հուրն զօրութիւն
քո , և հոյսն օրհնէր զմեծ հանգերձ հրեշ-
տակօք . և լուեալ պահապանացն՝ երկեան
յոյժ , և եկեալ պատմեցին դատաւորն ,
եթէ հնչումնք և ձայնք լսեմք ի հնոցէն :
Եւ նա հրամայեաց բանալ և հանել զնա ,
եթէ կենդանի իցէ . և ել քրիստինէ ար-
տաքս իբրեւ ի բաղանեաց՝ քրտնել , և պայ-
ծառ երեւօք՝ իբրեւ զուկի՝ ի բովս լուսաւո-
րեալ : { Եւ յանժամ ասէ ցնա դատաւորն . զմեծ
բնութիւն կախարդեցեր կախարդութեամբ
քով . արդ ասա ինձ զհնարս մոգութե քո .
տպա թէ ոչ . և այլ ասանջանաց մատնեմ ըզ-
քեզ , զոր ոչն կարեա կախարդել :

Իսկ նքն . բարեկէ կոչեցել է անուն քո յու-
լեանս , այս է գայլ . զի դոցնպէս և բարձ-
քս . բայց զիս ոչ զարհուրեցուցանես . զի
ոչ թողու քե հովիւնք քաջ զօլեար իւր ի ձեռս
ապականիչ գայլոյ : { Եւ յանժամ կոչեաց դա-
տաւորն թովիչս , զի արձակեացն ի ժս ի վի-
սրբաւհոյն . և ցկոյսն ասէ . զմեծ ինչ կա-
խարդեցեր , մի(եւ և զգազանադ զայդոսիկ
կարօզ եւս կախարդել : Վերադարձեալս . հա-
պտտամ ի փրկիչն իմ . յի , որ յամ ժամօգ-
նեաց

Նեապոլիս , զի և այժմ 'ի սողնոց այտի փրկ-
կեսցէ : Եւ յորժամ արկին զսողունն , նա
զեռային առ ոտս կուսին : Բարկացաւ դա-
տաւորն , և ասէ ըթովէն . Թովն զգա-
զանսդ , զի սպանցեն զկախարդդ զայդ . և նա
Թովէր՝ որպէս և գիտէր . և յանկարծակի
յարձակեցան օձքն 'ի վր թով չին , և սպա-
նին զնա :

Իսկ երանելի կոյսն ասէր . գոհանամ զքէն
իմ ան իմ յժքս , զի արժանի արարեր զիս
և 'ի սողնոցս յայսցանէ ճանաչիլ , եթէ քո
ազախին եմ : Եւ ասէ . ձեզ ասեմ սողունք
յանուն յի քո , երթայք 'ի անդիս ձեր . և
մի ումեք մեղանչէք : Եւ ինքն մատուցեալ
առ մեռեալն՝ յաղօթս եկաց այսպս . Հայր
իմ մերոյ յի քի , որ առաքեցեր զմիածին որ
գիդ քո 'ի փրկութի ազգի մարդկան . որ ե-
կեալ մարմնացաւ 'ի տր կուսէն , և բժշկեաց
զիմ ախտ հոգւոց և մարմնոց . և այժմ ձեր
ան իմ ազախնոյ քո , և յարձակեալս
զայս . ոնչ զի փառաւորեսցի անուն քո տա-
ռաջի ժողովրդեանս այսմիկ : Եւ բուռն հա-
րեւ զթովէն՝ ասէ . յանուն յի քի արի կանգ-
նեաց այր դու . և անդէն վազվազակի յա-
րեաւ մեռեալն . և անկեալ յոտս քրիստի
նեայ՝ հաւատայր և օրհնէր զիմ :

Բայց դատաւորն կուրացեալ մտօք ասէր
քրիստինէ . յայտ արարեր իմ երկիր զկա-
խարդութի քո աննման . շատ է արդ , դար-
ձիր առ նա , որ այդչափ ներեցին քեզ .
Եւ տեսն . ով անմիտ , սիրտ ծորեալ , և միտք
ժլ .

Բաւարեալ, ոչ իմանաւ զմեծամեծս իւր, որ բաւական են զքարինս կակղել. իսկ գուռն ի միտ առնուա զգորուի իւր, այլ գիւնաց համարիս :

Յայնժամ հրամայեաց բռնաւորն՝ հատա նել զստինս նորա, և իբրեւ հատան երկզքին առինք երանելի կուսին, ընդ արեան կաթն բղկեաց, ի՞նչ սրբութիւն, գոհանամ զքէն երկնաւոր Թագաւոր, որ արժանի արարեր զիս՝ այսպիսի չարչարանս չարչարիլ վա առն աւանդ քումսն փառաւորելոյ : ի՞նչ զաւաւորին զբանսն՝ առեւ յայտմհեալ օգինչ փգաիս ի քոյոց աղօթից, եթէ ոչ զոհեա նծոցն, զայս ասացեալ՝ հրաման ետ տանել զնա ի բանս : Եւ երթային զհետ նորա կա նայք տեսանել զերանելին, կէսք սքանչա նային ընդ համբերութիւնսն, և կէսք կա բեկից լինեին նմա, իսկ նա շնորհալից բա նիւք յայտ առնէր նց զաւրախութիւնսն իւրոյ ի չարչարանս՝ որ վասն քորի, մինչև բա գումք ի տեսողաց և ի լսողաց հաւատացին ի նոր, արքեւ կանայք, յորոց եթն տիկնայք ասին լինել ի պատուականաց :

Տեսեալ բռնաւորին՝ եթէ բազումք պակա սին ի գէնէն վա քրիստինեայ, փութացաւ կարծել զնա ի կենաց, ետ ածել զնա առաջի իւր ի վաղիւ անդր, և ասէ, չարիմաց և չարամահ, և նամ անարգանաց արժանի, այժմ մերձեալ է ժամ հատանել զքեզ ի կենացս. դարձ առ նժան, զի մի կորիցես, այլ ընկալցիս և բազում պարգևս :

ՎԻ՛

Մ

ՎԵ՛րա

Քրիստինէ ասէ . պարգեքքո՞ւն քեզ լիցին
 'ի կորուստ որդիդ կորստեան , զի ոչ գոյ քեզ
 փրկութի յերեսաց բարկութե արդար դա-
 տաւորին : Ի՞նչ դատաւորն ցրահի՞ն . հա-
 տէք վազվազակի զլեզու դորա , և հատին
 առժամայն . այլ կոյսն սք սկտաւ առաջի ա-
 մենեցուն պայծաւ ձայնիւ օրհնել զնո՞ , և
 ասել . Տէր իմն , յոքո՞ւ երկնաւոր Թաղա-
 ւոր , որ ոչ հեռանաս 'ի սիրելեաց քոց . որ
 պահեցեր ցարդ զաղախին քո քոյով մարդա-
 սէր բարերարութիւնդ . և արդ աղաչեմ զքեզ
 նոր , մի անտես առներ զիս , այլ ընկա՛լ զհո-
 գի իմն կամարարս անունդ քում 'ի յարկսդ
 յաւիտենից : Չայն եղև յերկնից , և ասէ .
 քրիստինեա եկ և հանգի՛ր յանտրտում ու-
 րախութիսն , զոր կազմեցեր քոյին աշխա-
 տութիւնդ , և վաստակօք ցաւոցդ՝ զոր համ-
 բերեցեր . զի մոռացիս զտանջանսդ մար-
 մնոյդ՝ 'ի լոյսն անստոճեր ընդ նահպտակա-
 կիցս քո :

Քայնմ վայրի հրաման ետ բռնաւորն խոցել
 զնա և սպանանել . և մատուցեալ տիգա-
 ւորք երկու՝ անդէն խոցեցին զկողսնք⁽⁴⁾ . և
 այնպէս աւանդեաց զհոգին բարի խոտտ-
 վանութիւն 'ի քո՝ բազմահանդէս նահատակն
 և կոյս վկայուհին սքն քրիստինէ , որ և
 քրիստոնեայ , յամենայն յուշիսի՝ որ օր ժն
 էր ամսոյն , յամի իմն իբր 110 . կմ ը ոմանց՝
 և ևս զկնի :

Իսկ զժ պատճառական մարմնոյն՝ նն որ ա-
 սեն , թէ Թաղեցաւ յաշտարակն իւր . գու-
 ցէ

ցէ մայր նր հրամանն տուեալ իցէ այնպէս
առնել, կմ ուղ ասի 'ի ճառընտիրս ինչ, ամն
յազգէ նորա հաւատացեալ 'ի ձեռն սքն
քրիստինեայ եդ զնա անդ . և եւն որ ասեն՝
Թէ այլուր ամփոփեցաւ 'ի հաւատացելոց :
'այց յետ դարուց անցելոց՝ դողացեալ զնա
երկու ուխտաւորաց , անկ կարծի , բերին յա
րեւելից յարեւմուտս . ուր և ցարդ գտանին
նշխարք նորա յայլեայլ տեղիս . Թո՛ղ զի զամ
բողջ մարմինն առ իւրեանս առնել համա
րին բնակիչք քաղաքի քաղաքի . ուղ վենետ
կեցիք , փլանդրացիք , և այլն . յայտ է Թէ
նոյնացուցանելով զգանազան սքն համան
աւանս (5) : Եւ յայմ տեղիս առնէ սքն քրիս
տինէ կոյս այցելութի իւրոց ջերմեռանդից՝
զօրաւոր բարեխօսութի իւրով առաջիքն .
նմա փառք յաւիտեանս . ամէն :

XX

Ծ ԱՆ Օ Թ Ո Ւ Թ Ի Ի Ն Ք :

(1) Պարծեսցի ճառընտիրն մեր Ա. որ զառաջիկայս
վկայաբանութի քրիստինեայ հրաշալի՝ վայելապէս բռ
վանգակէ լ գրելոցս . ուր Թէպէտե ամ ինչ 'ի վեր քան
զընութի , այլ ոչ արտաքոյ օրինաց Թժաւայելուչ պեան
չլէաց : Գլխեմք , զի զնոյնս աւանգեն և այլք առ հա
տարակ , բայց հանգերձ պատուաստուի աւելորդ բա
նից և հանգամանաց 'ի զանազան օրինակագրաց . որք
սովոր են յայտպիսիս շարձակել զգրիչս , և ոչ գիտեն
Թէ փոխանակ զարդարելոյ զբնազն ագեղացուցանեն ,
և ստուերածն 'ի վր անեն աչաց տկարաց . և իմաստնոց
անգամ առիթս տան՝ չփութել զանստոյգս լ ստոյգս .
և զստոյգս ևս լ անստոյգս դասել :

Այս ծանօթ. զի կայ և այլ օրինակ վկայաբանութեան 'ի
 Դատարան. Գ. ուր է զի լոկ տարբերութիւնք գրչութեան
 երևին, է' զի և տարբերութիւնք Թարգմանութեան, և ու-
 ռեք ևս հասունածք աւելի կամ աւելորդ, իբրեւ 'ի ճո-
 խագոյն օրինակաց յունաց Թարգմաննէք, որք երևին և
 կմ' չերևին այժմ' 'ի միջի: Իբրեւ և բոլլանգեանք զհին
 Թարգմանութիւն սոյն վկայաբանութեան 'ի լատին բար-
 քաւ. գտեալ 'ի հին ձեռագիր մատենան, բազմաթիւ
 այլեւայլ օրինակաց. յորտ է որ միաբանի Է Ճ. Ա. և
 Բ. որ առաւելապէս Է Ճ. Գ. և երբեմն ևս Է արձա-
 կագոյն քան զնոյն, պիտանի և անպէտ յաւելոճածովք
 վարդեալ. որք զգուշալի և զկն մեղ. զի միտաւանան
 է մեղ և հաճողական: Ուր պինիտս բոլլանգեանն չփո-
 թի յերեսաց լատին օրինակագրաց. Է միաբանութեան նմ
 'ի գոյացական պատմութեան զարմանայ. այլ յաւելորդա-
 բանութեան ոմանց ոմանց 'ի գրչաց գայլթակեալն օկտա-
 յի Է անպիտանան և զպիտանիտ արհամարհել Է համար
 ձակախօսն բարեպարօքայ վիպի իւրոյ: Թողեալ զբազ-
 ժապատիկ շառխօսութիւնն մի և եւթ օրինակ յառաջ
 մատուցից. ապաքէն սովորական օրինակքն գնեն' թե
 քրիստոնէն 'ի գնիլ իւրում յաղաքակի' եր իբր Ժ. կմ'
 ԺԹ, և կմ' ԺԺ ամաց. և զի չէ' յայտ' թէ որչափ եկաց
 նա անդ, ենթագրէ պինիտս' թէ 'ի մատաղ հասակի
 անդ լեալ իցէ և գարձ նք և նահատակուի. փոյսկա-
 նի եպերեւել զպատմութեան, թէ զիարդ մանուկ մեծա-
 ւանամեայ այնչափ չարչարանս կրեալ իցէ, և այնպէս
 տանեալստեալ առաջի երկց գատաւորաց, և այնպիսի
 աղօթոս արարեալ: Արդ զինչ առ այս տաղուք պինի.
 Գոգոյնք. եթէ հնգեաստանամեայն, կմ' եթնեաստան-
 ամեայն կարիցէ առնել զայդպիսիս, տնւր քրիստոնէայ
 զայնչափ ամս. զի տանին ընթացք վարուց նք. աք նա
 աստացուք, և ոչ քառասնամեայն բաւական եր ամ. այլ
 քոսիկ առանց գերբնական ճրից. և զի բովանդակ գարձ
 և վկայութի քրիստոնէայ եղև գերբնական, զի' զհնա
 պագի պինիտս բնութե:

'ի նմին սկզբնէ անպէտ բնազնութե 'ի գերբնականոս
 յառաջ գայ և չհաւանիլն պինիտսի Է անգիտելի եղա-
 նակ մկրտութե քրիստոնէայ. զորով զանց առնէ մերս
 Ճ. Ա. եթէ չիցէ անկեալ մի և երկու առկ բանից.
 Ժ. Գ. և Հ. որ զհնա երթայ այնմ, ուն և ամ'
 լատին օրինակք' գնեն, թէ 'ի հրեշտակէ կմ' 'ի քնէ մի-
 տեցաւ. Է որոյ և օքն տնտն փլորենտացի ասէ իրա-
 ւամբք:

առաջինը: * Մեքսիկոյի իշխանապետը, այլ ոչ էթի
ր, անհաւատալի, կի՞տա այն անկարելի. որ Թոմէ է կա
ռուցուցանել զմարդիկ: Բայց իմաստունն պի՞նիոս և
Է այս անժխտելի առածն որ վիշապն քակամակ լինի.
Ը այգի մասն պարտ էր և զԹոմ անստոյգ բանս լուսնել,
զի կարելի են առ Թոմ. * և ոչ էր այնուհետեւ պիտոյ
ւ ընտրութի առնել ի ճշմարիտս և ի սուտս, ի հա
րազատ և ի անհարազատ բանո. և սակայն յայս և
ի սոյն հայր յաւէտ մերս աշխատութի ի սոյն յայս
" գործ: "

Բարեւը է. կաջիկը ի բանսդ. ընտրեալին ճշմարիտն
ի ստոյ, զի տեսից, և զհարազատն յանհարազատէն,
զի գիտացից. քանզի և մերս աշխատութի յայս և ի
սոյն բերի ի բովանդակ յայս գործ: Այլ ես տեսա
նեմ, զի մէջ ընտրութի առնէ պի՞նիոս, այլ ի ստոյն և
զճշմարիտն ժխտէ զի գերբնականութեն, և ի անհա
րազատին զհարազատն օտարացուցանէ առ գիտեալութեն,
չասացից՝ Թէ առ անընտրողութեն. ապա Թէ
օչ յայտնի են ընտրութիք օրինակի յօրինակէ յառաջի
կայս, ոպ զիւրաւ որոշի գոյն ի գունոյ. դր,

Ընտրելի են զիւրակք միաբանեալք ի Զաւարտրի մե
րում, իբրեւ հնազոյնք ի յն. և ի լո. և խոսելիք յա
ւերլուծութի յետին օրինակաց արեւմտեայց: Կախ՝ ուր
հինք սոսկապէս տեսն, Թէ էջ ամպ լուսաւոր, և հրեշ
տակն կի՞քն մկրտեաց զքրիստոնէ, նորք ոմանք (ըստ
տրում գնի յանհեղինակ ժամերգութի ինչ նէապօլսոյ)
գրեն. * Քն մկրտեաց զնա (ի մէջ լճի) այսպէս առե
ւ լով. մկրտեմ զքեզ յան հայր իմ: և ի յիս յի քն յոր
գի նի, և ի հոգին որ: Եւ զի զիւր անորոշակի, Թէ քրիս
տոնէ յաշտարակի փղեաց զկուռս, և բաշխեաց աղքատ
աց զոսկին և զարծաթն, նոր օրինակք ինչ ի լո. և
գեալ են, կախեցաւ կոյսն ի պարիսպն պարանաւ կի՞
բերեալ, և իջեալ բաշխեաց աղքատաց, և ել անգրէն
ի վեր. որ է անհեթեթ մտածութի. ոպ Թէ չունէր
կոյսն զոր իւր հաւատարիմ և սրտակից յաշտարակի,
զոր ենթագորէ վկայաբանն, և ոչ բացատրէ: Երդ՝ ուր
հինքն պատմեն զաննջան հրացեալ սալի կամ կասկա
րայի, նախասացեալ հեղինակն անշուք ժամերգութի գրէ
ժիմաղանաւ ձեռով այսպէս. * հրամոն ես գտաւորե
ր կազմել օրաց պղնձի, և արկանել ի նա ձեթ և ձիւթ

„ և ռեաին, և 'ի ներքոյ ջեռուցանել սաստիկ. և ար-
 „ կին զկոյսն զինոճորք 'ի մէջ նր. և շորք 'ի նոցանէ
 „ շարժէին զօրոցն ||. որ է աղայաբանութի, ուղ թէ
 „ և կոյսն իցէ յեաին աղայ կմ երեխայ: Սղիմբք իմա և
 „ զայլ անհարազատ կցկցոճածս յետոց՝ մի քան զմ աւել-
 „ լի կմ պակաս. այլ մէք ազատ եմք յայտպիսի անպիտան
 „ բանից, յաւէտ լը ընտրելագոյն և պանծալի օրինակին
 „ մերոյ. այլ թէ կայցէ ինչ արժանի քննուն, աստացուք
 „ 'ի կարգիս:

(2) Ճառընտիրք մեր ոչ յիշեն զանուն քաղաքի, այլ ա-
 սեն՝ * յ ուրեմն ||. միայն գնեն զորոշ անուն թագա-
 ւորի, ք թէ էր 'ի ժամանակս արայիանոսի կայսեր.
 իսկ 'ի լատին օրինակս հինս պակասի անուն թագաւո-
 րի, նմին իրի յետինք լը կամի եղեալ են՝ ագրիանոս,
 կմ սեւերոս, և կմ գիոկլետիանոս. բայց անուն քաղա-
 քի՝ թէպէտև պակասի յարձակ վկայաբանութիս, այլ
 գտանի 'ի Հ. և 'ի Յ. և 'ի Լ. լը հերանիման օրինակի,
 Գէրս կոչեցեալ. որով նշանակի հասարակօրէն տիւ-
 րոս փիւնիկեցւոց, որ և ծուր. և սակայն արեւմտեայք
 ոմանք իմացան զտիւրոսն խառլական. և լը այսմ գրի 'ի
 նոր օրինակս, Լ * տիւրոս առ վուլսին լճիւ յիսալիա ||.
 կմ * Կիւրոս՝ որ 'ի տուսկիա (ք յերկրին Թոսկանայ)
 առ վուլսին լճիւ ||, որ ռամկօրէն կոչի լիճ պոլսենայ և
 Էւ այս մեղ հաւանական երևէր, լը որում և անուն
 հօրն քրիստիւնայ է ձայն լատինական. զի ուրբանոսն
 է սաղմունս. ք քաղաքացի կմ քաղաքավար Թարգմա-
 նեալ. և եթէ ինքն և եթէ յաջորդք նր երևին գառա-
 ւորք կարգեալք 'ի հռովմայեցւոց: Օգնէ և անուն մօրն
 յիշեալ 'ի Ճ. Գ. նիկի (որ է յունարէն յաղթութի),
 'ի թագաւորական զարմէ լը Ճ. Ա. որ 'ի լատին օրի-
 նակս ինչ գրի 'ի զարմէ ինքնակալաց, և յայլս՝ 'ի զար-
 մէ անիկեանց կմ յանիկեանց. ուր ասէ պիւնիոս. * Չէ
 „ ինչ անսովոյ ընծայել սքց զծագումն յանիկեանց զար-
 „ մէ. քանզի են որ ասեն, թէ անտի իլեալ իցէ սքն
 „ բենեգիկոս, և կայսերական տունն աւստրիական
 „ հանգերձ պոժմու ինքնակալք, և հանգերձ թագա-
 „ւորք սպանիացւոց. որպէս նշանակեցաք 'ի մարտի.
 „ 21 ||. և 5:

Բայց քանզի առաւել հաւաստի է՝ թէ 'ի յունաց 'ի լա-
 տինս փոխանցեալ եղև տն սքյն քրիստիւնայ, և պառ-
 մութին յարեւելից յարեւմտաւս եհաս, և չ հակառակն
 յերկրայս է անուն քաղաքին տիւրոսի յիսալիա, նմին
 իրի

Իրի հաւանեղանագոյն է ասել : Թէ քրիստինէ եր արեւ ելեան, այլ զմ փոխադրուէ նշխարաց նք յարեմուտս՝ հարծեցաւ 'իյեանոց ալեմտեան, մինչև ասել և պինիւ սի- * խոստովանիմ, Թէ կարի յոյժ շնամարտանման եր , և ինձ, Թէ սրբուհին քրիստինէ յարեւելս նահատաւ , կեալ իցէ ॥ :

(3) Յայտնի է 'ի բովանդակ ընթացից վկայաբանուէս , Թէ անուան քրիստինէ 'ի ծնողաց կուսին եր եգեալ . այլ 'ի կսչել զնա փրկչին 'ի հաւատա՝ քրիստոնէն , քր քրիստոնեայ՝ եղև և անոճանեցաւ : Եւ մի ոք սասիցէ . Թէ զիարդ կուսպաշտ ծնողքն եգին նմա անուան նշաւ նակիչ քրիստոնէութե . զի այլ է քրիստինէ, ելեալ 'ի բառէս խախգոս՝ իդայիճ, որ նշանակէ՝ պիտանի, (ոպ և խախ՝ է պեպք) , և այլ է քրիստինէ՝ ծագեալ 'ի ձայնէս խախգոս՝ էդայիճ, որ նշանակէ օծեալ . այն է Քրիստինէ :

(4) Ոպ զեմ տանջան քրիստինեայ շահնրապէս միօրե նակ յիշատակին հին և նոր վկայաբանք ծմ աղգաց՝ 'ի պարագայս ինչ և եթ բացատրուէ տարբերեալք, սղն պէս և զկատարուէն իմացին . զի որ գնի 'ի շառն տիրա մի և յայլ մատանս ինչ, 'ի տիգաւորաց խոցել, 'ի լատին օրինակս ինչ ասի՝ նետահարել . յորմէ և նետ 'ի ձեռնին նկարեն ոմանք զքրիստինէ . իսկ 'ի յոյն օրե նակս ինչ եգեալ է՝ գլխատել, կամելով տակել 'ի վախ շանի արեամբ նահատակեալ :

(5) Բաղմապատիկ խնդիրք են առ արեմտեայս վասն մարմնայ կմ նշխարաց սէյն քրիստինեայ կուսի . ոմանք համարին փոխադրել (ուստի և իցէ) 'ի վենետիկ հին, 'ի վանս կուսանաց եպիսկոպոսին գողչելի կզգւոյն՝ որ կու չի սբ մարկոս անիանեան, և անտի 'ի վանս սէյն ան տմի՝ որ 'ի նոյն կզգւոյ եր կուսաստան բնեգիկտեանց . այլք՝ Թէ բերաւ 'ի սեպինոն սամիթպուոց ընդ արուծք նեապոլսոյ, և անտի 'ի պանոբոնոն՝ որ և բալերմո՝ սի կիլիսացոց . այլք Թէ մնաց յերկրին թոսկանայ . այլք Թէ 'ի թոսկանեան երկրէ կմ 'ի տիւրոսէ իտալիոյ փոխադրեցաւ 'ի բեւրարիա արտեսիոյ՝ որ է 'ի բեպքիա փլանդրացոց . այլք Թէ յափրիկէ 'ի թեբեստեանն կո զունիա . ևն :

Ասլ գրեթէ ծմն մնայ անտոյգ . զի սւր և յիշին նշխարք քրիստինեայ՝ անմարթ է որոշել, արդեօք երեւելոյն քրիստինեայ կուսի իցեն, եթէ այլոյ համանուն սէյն, մանաւանդ մկրտեալ անոճամբ վերածայնելոյ . զի

անանուն նշխարաց ևս մարթին ընծայիլ այսպիսի վէ-
րագիր անունանք նշանականք, եթէ քրիստինէ (ք պի-
տանի), և եթէ քրիստինէ (ք քրիստանեայ) :

Չայտոսիկ յերկար հետախուզեալ պինիոսի, և ոգնը
մարթացեալ վճիռ հասանել, բարւոյք 'ի վի բերել ըզ-
կարեւոր զայս բան. թող ասէ ամենեքին հաւատով բա-
րեխոս կալցին զերեւելին քրիստինէ, թէպէտե առ իւ-
րեանս չիցէ նոյնն, այլ՝ այլ ք. զի ասէ մեծ ևս նշանն
'ի արամախոս. ք. յազազս սքց. ք անգ մեծ ևս նշանն
, ասենն : ուր ոչ անձամբ անկեալ գնին || : Յայս հայի
և առանձն արեւելեան. հեռաւոր սքն զօրաւոր լինի. ք
առեալ 'ի Թրուշական բանէն : ք մարդարե յիւրում
ս, գաւառի պատիւ ոչ ունի ||, այնչափ՝ որչափ առ հե-
ռաւորս :

Այսին երբեմն ստոյգ նշխարք քրիստինեայ յարեւելս, ող
յիշի 'ի տիփտիկանն սքն սաբայ. գոյր և տաճար քրիս-
տինեայ կուսի 'ի կոստանդինուպօլիս. որնդս և վկայա-
բանք պէսպէս 'ի հռովմ և յայլ քաղաքս խաւրիոյ. կայ
տսեն (ասէ պինիոս) եկեղեցի և առ վուսլին ընէ թոս
կանայ. և անգ 'ի տաճարի սքն քրիստինեայ համարի
լն ոմանց լեալ սքանչելիքն այն քահանայագործեալ ք
նշխարի, յորմէ բղխեաց արիւն փրկչական՝ յամի տն
1264. յորմէ շարժեալ սահմանեաց ուրբանոս դ հռով-
մայ հայրապետ զառանձին տօն խորհրդոյ մարմնոյ և
արեանն տն :

Սքն քրիստինէ է բարեխոս Թմ'ցաւոյ՝ մեծի և փոքու.
զորոյ և զքանչելիս բազմոք նշանակեն յիշատակագիրք.
Պր են փարառումն ժանտախտի, ազատութի 'ի սովէ,
բժշկութի գիւհահարաց, առողջութի պէսպէս հիւան-
գութեց, առաւելապէս մանկանց. զի ող էր բազմա-
շարժար, նոյնպէս և բազմահրաշ նշանագործ՝ զօրութի
ամենազօր փրկչին :

Վ.Լ.Բ.Գ. ՍՐԻՈՅ

Նախաճարգ :

Երբն առաջինք՝ որ ՚ի մեզ անխորհր վե-
րակոչին. Նախաճարգ, կամ Նաճար-
պետք, ևս և Նախապետք, և Հայրապետք,
միով հետեւնական ձայնիւ Նադրիարիի՝ (ի
պատրիարք) անունականեալք, իհանրա-
պէս ՚ի մէջ բերեն զընտրեալսն ամ ՚ի հին
օրէնս՝ նախ քան զդասս մարգարէից, և ին
նմին իհանուր աստիւն յիշատակին ՚ի նորս
եկեղեցի՝ սկսեալ ՚ի նախաստեղծէն ադա-
մայ. եւ որ յանունն նշանակեալք ՚ի աս-
նացոյցս և ՚ի յայսմառարս՝ ին աղգս աղգս,
աւելի կը նունազ, և եւ որ առանց անունն
՚ի նոյն երամս արդարոց վերածելք (1) : Եւ
այսմ օրինակ ունիմք ՚ի նոյն պօղոտէ, որ
զհաւատով արդարացեալս ՚ի հնուն գեղե-
ցիկ քաղունածով դրունատէ. և ՚ի կատարա-
ծի՝ հանրական ձեռով նշանակէ, թի. չէ բա-
ւական ժամանակս պատմելոյ վս միոյ միոյ
՚ի նոցանէ, որք հաւատով պարտեցին զթա-
գաւորութիս, և որ ՚ի կարգին. օւր ՚ի նախա-
ճարգ սկզբնաւորեալ՝ ՚ի մարգարէս զձառն
կնքէ :

Եւ որ քանզի վարք և պատմութի սոցա առ-
հատարակ՝ ՚ի ոչ գիրս և եթ գրանի, և որ
ինչ

ինչ արտաքոյ հրէական աւանդք իցեն՝ կամ
են կեղականութիւնք , և կմ հերքելիք , աւե-
լորդ համարեցաք զարտաքին զայն աւանդա-
սփռեալս 'ի տեղիս տեղիս յայսմաւարաց
յառաջ բերել . այլ կարի կարեւոր՝ զանա-
շունչ տառից զանսուտ բանս ճառարէն խոր-
հրդածութիւն ի շաւղաց 'որ վարդապետաց՝
մեկն պարզաբանութեամբ սեղանաւորել 'ի
սրէտոս մանկանց եկեղեցւոյ , ի առաջիկայ
օրինակիս :

ՅԻՇԼՏԵԿ

Լ. դամայ , Լ. բէլի , Սէթայ ,
Լ. նուխայ , և Լ. նուխայ :

Հ. ճարդ . 14 . ըստ Կալ՝ : ճաղոյր . արաց . Ժ : Ը-
թանափր . փեթր . 4 . և դեթր . 19 : Բուլանդ , Եւ-
հանէս . 'ի փեթր . 4 : Բեթրոս՝ ընդ այլ Թթախան :

* Լ. * ՅԻՇԼՏԵԿ * ԵՄԵԼԻՍԵՆ *
* * * * *
Հարս , հասարակաց ամենեցուն
մեր հայր , և արմատ մարդկու-
թեան՝ մարդն առաջին՝ եղև նա
խառտեղծն Լ. դամ (որ է մարդ) , բունն բա-
նական կենդանւոյ , նախկին ձեռագործ և
դեղեցիկ դատտակերտ ամենարուճեստ արար-
չապետին և մարդասիրին նայ , 'ի հոգոյ ա-
ռեչ , և անսխլութեան հոգւով յոչնչէ ստեղ-
ծեալ՝

ծեալ՝ իմացական մտօք և անձնիշխան կա-
մօք ը պատկերի և ը նմանութե արարչին .
և այս՝ ի վեցերորդ աւուր լինելութե Թի ,
այն է յառաջնում ուրբաթ աւուր :

Եւ ո՞ կարէ ճառել զանշուգական ձիրս և
զփառս հոգւոյ և մարմնոյ, որովք ճոխացաւ ե-
րանելիս ադամ առաջնաստեղծ . որոյ նմանն
ոչ եղև և ոչ լինիցի երբեք յորդիս նր, բայց
՝ ի նորն ադամայ նորոգողէ հնոյն : Եւստա-
նազոյն էր քան զսողմոն , և գեղեցիկ քան
զաբեսաղոմ . կատարեալ մտօք , և կարգաւո-
րեալ կամօք և նմ մասամբք հոգւոյն , և կա-
րողութիւնս երբեք և արտաքին զգայութեց .
և ը մարմնոյ հասակի ՝ ի չափ կատարելուն ,
այր երիտասարդ՝ առոյգ կազմութիւն , և նա-
զելի վայելութիւն , ժիր և զօրեղ , և բարե-
տեսիլ նմ անդամօք , պարծանք բնութեա
համօրէն : Եւս հարստութիւն և իշխանութիւն՝
մի միայն , թր կարգեալ նմ արարածոց եղև
լոց ՝ ի վայր քան զնա բնութիւն , թագաւոր տիե-
զերակալ , և ինքնակալ վեհափառ , որ ոչ ցու-
ցաւ ՝ ի դարս , հայր Թի , և իշխան Թի :

Եւ աթոռ թագաւորութե նորա յարեւելս՝
՝ ի հայաստան երկրի , յմծակերտ ՝ ի դրախ-
տին եդեմական , որ և պարտեզ փափկուն ,
գործել զնա և պահել՝ անվաստակ զբօսա-
նօք , և յարգել զտաղանդ պատուիրանին ,
առ արժանի լինել՝ երբ և հաճոյ իցէ կա-
մանն նոյ վերադիտել զնա Կենդանւոյն ՝ ի
դրախտ երկնաւոր՝ յանձառ երկնից ար-
քայուի . զի ՝ ի փաքուն հաւատարիմ գտեալ՝
և

և 'ի մեծին հաւատարիմ ցուցեալ լինի : Եւ
այս՝ ստեղծեալ էր այ՝ 'ի հինգ աւուրս առա-
ջինս արարչութե տիեզերաց՝ զերկնի և եր-
կրի զարգս նմ, զի երկրի թագաւոր, և երկ-
նից ժառանգաւոր արասցէ զմարդն . և զան-
խակ եմոյժ զնա յարքայարանն՝ զոր պատրաս-
տեաց նմա, 'ի դրախտն ասեմ, որ սքանչե-
ղին էր նմ տիեզերական վայելչութիւն, հրա-
ման տալեալ նմա վայելել յնմ բարիս ան-
հախանձ բարերարութե իւրոյ, և տիրել և
իշխել նմ երկրի, ծովու և ցամաքի, և նմ
արարածոց՝ որ 'ի նոսա, ձկանց և թռչնոց և
չորքոտանեաց և համարէն կենդանեաց :
Եւ 'ի նշանակ կացուցանելոյ զնա գլուխ և
նոր կենդանեաց նմի, եւս նոր նմ առաջի
ազամայ զնմ զգլխաւոր ազգս անասնոց,
գաղանաց և թռչնոց. զի ծանիրցէ զհպատակս
իւր, և կոչեսցէ նց անսահման իմաստութիւն
բով ին հանգամանեաց բարութե և գործոց նց :
Եւ զի ոչ գտաւ յնմ կենդանիս օգնական
ազամայ նման նմա, ին որում մարդ միայն
բանաւոր, իսկ այլք 'ի կենդանեաց՝ անբան
և անատուն, ետրկ նմ թմբրութի 'ի վերայ
ազամայ, և 'ի կողից նորա ստեղծեալ նմին
կողակից վնախամայրն մեր Եւայ, ետ նմա
'ի կնութի իբրեւ հարմն մաքաւր և անարատ՝
պանծալի և ամենագեղ, այնպիսում արծա-
նի գողցես սիրալի փեսայի, լինել նմա օգնա-
կան և գործակից 'ի ծնունդ և 'ի անունդ սե-
րնգոց մարդկուէ, ընկեր սիրոյ և ամուլակից
յնմ 'ի գործս բարիս : () որ իբրեւ ետես ա-
ղամ

դամ իսկապէս նման իւր , սիրեաց զնա ինչ
 ձին . զի նման զնմանս օրիկ բնաւորանաւ . և
 եղ նմա ևս անուն իբրեւ նմանակցի իւրոսմ ,
 բայց կարգաւ և իրաւամբք ստորնագունի , ի
 նշանակել՝ եթէ յառնէ իւրմէ առաւ . մարդ
 է իբրեւ զինքն , այլ չէ՛ այր . նմին իրի ոչ ոնի
 լինել հայր՝ սկզբնապատճառ զաւակի , այլ՝
 մայր պատճառակից . միանգամայն լռելեայն
 մարդարէութեան ակնարկելով զխորհուրդ պաւ
 կի , և զմիաւորութի հարսին . եկեղեցոյ ի
 հոգևոր փեսային իւրում քով , որոյ օրինակ
 էր աղամ :

Իչ էին աղամ և կինն իւր շնորհազարդեալ
 պարզեզք սբ հոգւոյն՝ իբրեւ հրեշտակք ի
 մարմնի , անամերձք և անսխալք . և կային
 զոճարձացել անտրամական խնդութի յեր
 քանկաւէտ գրախտի անդ փափկութե՝ ի վի
 ճակի անմեղութե , անախտ և անցաւ կե
 նօք , և ազատ յամ հոգւոյ և ի տառապանաց
 հոգւոյ և մարմնոյ :

Իյլ աւաղանքերի ի աղետիցս , զօր ոչ հան
 դուրժեն տանել լռելիք . զի որ այսչափ և
 այսօղիսի բարեմասնուն վիճակեալ էին նա
 խաստեղծք , շնորհօք ի փառս անմահութե
 կարգեալք ի հոգւոյ և ի մարմնոյ , անդէն
 և անդ՝ և թերեւս առ օրին . ի նմին ասուր
 ուրբաթու (առ առաւելն՝ յետ միոյ եօթնե
 կի ,) անձամբ զանձինս յերանուէ ի յետին
 թշուառութի ձգեցին՝ պատրանօք չարուն
 բանաստեղծին , որ ոխայր և մախայր ընդ
 մարդն , զի մի ելցէ ի բարձրութի երկնից
 ի

'ի լուսլ զտեղի անկելոց հրեշտակաց , այլ
մինչև 'ի դժոխս իջցէ լէ իւր :

Պժտւարին է այտուհետև պատմութիւն , և
գառն քան զլեզի՝ ճաշակ ծառոյն գիտութե
բարւոյ և չարի . մէջ և ոչ յօժարի բանս ընդ
անն մի առ մի անցանել : () ի՞ կայր նախա
մօրն և այի՝ և ունկնդրուէ խորամանկ օձին
թռնաւորի , զոր գիտէր ոչ յանձնէ բարբա
ռիլ՝ զի անխօս անասուն էր , այլ 'ի թելադրու
թէ՛ որդոյն չարութե . զիարգ էր և նախա
հօրն իմաստնոյ լսող լինել ձայնի կնոջ . նա
օձի , և սա օձախաբի գիւրալուր գտան . որով
և ստունգանօղ եղեն քաղցր պատուիրանի
արարչին իւրեանց՝ 'ի հանդէս հնազանդու
թե , չուտել միայն 'ի միոյ և եթ ծառոյ :
Լերան , որով գառնացան . 'ի խնդրել զեր
կրորդն՝ զնախնին կորուսին , յառաւելն ճրկ
տիլ՝ յետս լէ կրունկն զարկան զքետնի . ճա
շակեցին յարգելեալ ծառոյն գիտութեան ,
բայց ոչ առին զհամ բարւոյն , այլ միայն
զչարին . քանզի իսկ և իսկ ծանեան զչարու
թի անչարքն և անմեղքն , և գիտացին՝ եթէ
մերկ էին , ոչ լոկ 'ի մարմնոյ ծածկութից՝
զոր գիւրին էր և տերեւովք թղենւոյ պատ
րճակել , այլ՝ որ մեծն է՝ և արեան արտաւ
ռօք սղբալի , 'ի լուսեղէն պատմութեան
հոգւոյն , իմա՛ յանմեղութե և յանմահու
թենէ . որում ոչն ունէին հնարս հայթհայ
թել :

Եւ ամենագորով արարիչն և մարդասէր
տրն՝ թէպէտև դատաւորաբար զարժանա
հաս

Հասարակական հասն 'ի վր ամ նախատեսողից , նախ ' ը յառաջագոյն պայմանի զմահու մե-
ռանիլն և զհողագործիլն հողոյն , և երկ-
րորդ ' առն զանկծա ժառանգել , և քրտամբք
երեսաց ' տրտմութ հանդերձ զհացն ուտել ,
և կնոջն ' հեծութ և տրտմութ ծնանել
որդիս ' ը նորութ ասնն , քան ընկերութ ,
քայց և հայրաբար գլխափրեալ 'ի վր հի-
գութն նյ , որով պատրեցան քան թէ պար-
տեցան ' տգիտութ , և պարտեցան քան թէ
պատրեցան ' տկարութ բնութես 'ի խորա-
մանկ և յՊակուլ օձէն 'ի սատանայէ , ետ նյ
յոյս թողութ և ազատութ , զգեցուցա-
նելով նոցա պատմութան մաշկեղէն սգառե-
ռակ 'ի նշանակ ապաշխարուէ , և քաջալերո
տալով նախամօրն ' զի զօրասցի 'ի ձեռն զա-
ւակի իւրոյ կոխել զգլուխ օձին , անպատեւի
պահելով զգարչապարս իւր . զոր և տիրանիս
կատարեաց գուտար իմաստուն մօրն և այլի
կոյնն անշաղախ ' անարատն մտրիամ նծա-
ծին , որ ծնաւ Յի զփրկիլն Յի և զջաղիլի
գլխոյ մահաթոյն օձին . և եբարձ զանկծա
նախամօրն , և եղև մայր փրկութ և կեն-
դանութ մահացելոցն մեղօք . յորոյ օրինակ
յաւել ադամ ' կոչել եւայի անուն երկրորդ
կեանս . այս է կին , ծնող ամ բանական կեն-
դանեաց :

Երդ քզի անարժան գտան նախատեսողքն
բնականութն անմահական միճակի , և մահա
ռիթ պողով զրկեցան 'ի ծառոյն կենաց ,
եհան արձակեաց զնո նոր նծ 'ի դրախտէն
փափ :

փափկութե՛ն , և բնականոյց արտաքոյ՝ ի բա-
ցեայ՝ յանդիման դրախտին , արգելեալ ըզ-
մուտս նք իբր հրեղէն ցանկով՝ ի ձեռն բա-
ցեղէն սրոյ զօրաց հրեղինաց , զի անմեղձե-
նալի լինիցի ճանապարհ ծառոյն կենաց . և
մի մնասցէ այնուհետև ազամայ և եւայի
յոյս գտանելոյ զդեղ անմահութե՛ն յերկրա-
ւոր տնկոյ , այլ՝ յիմ՝ ապաւինեալ ապաշխա-
րութե՛ն՝ խնդրեսցեն զդեղ անմահացուցիչ
հոգւոց . զի ծառն կենաց օրինակէր զտիրա-
մայրն զմայրն կենաց , միանգամայն և ըզ-
փայտն կենաց զնք խաչն կենարարին :

Եւ ահա այսպիսի ակնկալութե՛ն յուսոյ փըր-
կութե՛ն և փրկչի , զոր տնկեաց իմ՝ ի սիրտ
անկելոյ մարդոյն , կարողացան կեալ ազամ՝
և եւայ զնմ աւուրս երկարատե կենաց իւ-
րեանց . ապա թէ ոչ՝ յանհնարին տրտմութե՛ն
խեղոյն մեռանէին , կի՞ մ առ անյուսութե՛ն զիւ-
րովի երթային , և կամ՝ ի տպանութի՛ն իրե-
րաց մտաբերէին , ուր՝ ի միտ առին՝ թէ յո՞ր
բարձրութե՛ն յո՞ր խորս գահավե՛ծ արարին
զանձինս . այլ լի նայ տրտմութին ապաշխա-
րութե՛ն միփթարէր զնք՝ ի յետին թախծութե՛ն
անդ . և դառն արտօար ճնշեալ վն յանցա-
նաց՝ քաղցրանայր նց յուսով թողութե՛ն ի
մարդասիրութե՛ն բարձրելոյն , որ միշտ ար-
գահատէր զնք . ի յետէին , զի անձամբ չեն
բաւական դարման տանել անբուժելի վն-
րաց իւրեանց . բայց ոչ անգիտանային , ե-
թէ ամենաբաւականն կարօզ է և կամեցօզ՝
ողորմութե՛ն դեղ ամենահնար՝ ի վն անել-

ՎԻ՛

ցաւ

ցաւոց իւրեանց . վայ յամսրտէ առ նա դիւ-
մէին մշտամեռնէ հեծութիւն , և 'ի խնաման
տեսութեան նրա պատանան եղեալ որդիական
քան ծառայական երկիրդիւն պաշտէին զնա
զամաւուրս , հաստատուն հաւատովք հան-
դերձ և աներկբայ յուսով և ջերմն սիրով ,
և ամ առաքինափայլ վարուք յօրինակ ամ
ծննդոց իւրեանց : Ս'ինչև 'ի դէպ է ասել ,
եթէ այն առաջինն էր՝ զոր ծանունս մե-
ղան , և նոյն այն յետին . զի առեալ զգաւն
ձաշակ մահաբեր մեղաց՝ ոչ և մայնուհետև
մեղան մեղս մահուչափ . զի յամի իբրև 'ի
չարութոյն օձէն՝ յորմէ միանգամ փնասե-
ցան , 'ի բաց փախչէին յամ երևութէ մե-
ղաց . 'ի պատերազմէր փոխեալ յայնմհե-
տէ կեանք մարդոյ , և փորձութիւն վարքն
'ի վերայ երկրի . և արդարև նախամարտիկ
յաղթօղք՝ յետ առաջնոյ պարտութեան , ձա-
նաչին ադամ և եւայ նախաստեղծք՝ արդա-
րացեալք յետ մեղաց չնորհօք հանդերձելոյ
նորոյն ադամոյն , որ եկն առաւել վաճառ-
կութեան ադամայ : (2)

Իւրեւ եղև յետ ելանելոյ նախահօր և նա-
խամօր 'ի դրախտէն , յերկրորդ ամի անդ՝ ը-
կարծեաց ոմանց , կիմք այլոց՝ յերեսներորդ
ամի Յի , յղացաւ եւայ յադամայ , և ծնաւ
զանդրանիկ իւր որդի , որում անունն եղև կալ-
ին կիմկայէն , քի տաացունած . զի ասէ՝ տաւ-
ցայ մարդ անկ . զի թերևս կարծէր , եթէ
նա լինիյի զաւակ գովելի 'ի կոտել զգլուխ
օձին , կամ պատճառ դարձի 'ի դրախտն .

Ս'ի

N

այլ

այլ վրէպ գտաւ 'ի յուսոյ անտի : || Ի բրեւ ծնաւ զորդի երկրորդ , կոչեաց զանունն նոր Հարէլ կամ 'Բէլ, զնկ թէ՛ աւաղ . և յեւ լից իրացն յայտնի եղև , եթէ զառաջին զաւակին գարշապարս եխած հին վիշապն չար և մահացոյց հոգւով , և զերկրորդն անմերձ եղելոյ 'ի թունից նոր զմահ ժամանակեանն նախ ունէին աւաղել ծնողքն :

Եւ ահա վիճակ աղքատոր կենացս անցաւ . թի յեա յանցաւորութե՛ 'ի նախածնողս անդ փորձի՛ւ հանգիսանայր . երկունք ծննդեան պաշարեցին զեւայ 'ի տրամութի մեծ՝ վասն անձին իւրոյ և նմ գտտերաց իւրոց . այլ յորժամ 'ի լոյս էած զպտուղս որովայնի իւրոյ , ոչ ևս յիշեաց զնեղութիւնն առ խնդութեանն . զի ծնաւ մարդ յՅ : () Հեա գայր աշխատութի 'ի սնունդ և 'ի դարմանս գաւակաց՝ զոյգ ի սիրտանաց միմիութարութե . և ագամ առաւել քան զեւայ հոգայր վասն բարեխաւսեմ զաւակաց , ուստի հոգ և տառամնութի . ուրախութի ի հլութի բարի զաւակի՝ զնկ արեւի , և տրամութի ի ստահակութի չարին՝ զնկ կայենի . զի ընթացք արեւի՝ անմեղութե եր նման , և կայենին՝ հանգէտ անհնազանդութե ծնողացն առ նմ : Իւրտառ և օրէնս կարգէր նց , այլ պահել կի՛ ոչ պահել 'ի կամս նց եր ապառտան . ուստց նց նախատեղծն , զնկ և այլոց ուստեբաց և գտտերաց իւրոց առհասարակ՝ նախ քան զնմ , զարարին նմ ճանաչել , և պաշտել զնա յնմ որտե սիրով անարատ քաղա

քա

քաղաքում թիւ , միանգամայն և աշխատիլ 'ի
գործն պիտանիս վասն կենաց պիտոյից . զի
կորուսաք առէ որդեակք ես և մայր ձեր
զանվաստակ և զանդորր կեանս երջանիկ
դրախտին , և յայս անկաք երկիր անիծից
փշաբեր :

Եւ եղև անդրանիկն կայէն երկրագործ .
իսկ հաբէլ կրտսերն՝ հովիւ խաշանց . և լի
որում տեսեալ էր նոցա 'ի ծնողն իւրեանց՝
պատուել զնոր անձ պատարագօք , մատուցաւ
նելով կմբ զոհելով ինչ ինչ 'ի բերոյ երկրի և
'ի կենդանեաց՝ 'ի նշանակ խոստովանելոյ
զնաւ ան ձմի , և նոնիրելոյ զանձինս 'ի ծա-
ռայութի նորա մինչև 'ի մահ , արարին և
նք այնպէս . այլ կարի աննման միմեանց :
'ի ձանգի կային երբ 'ի պաղոյ երկրի պա-
տարագ ան իբրեւ հարկս հարկանելով , և
պարտս առ հարկի հատուցանելով , վայ և
սչ բնարութի արար զլաւագոյնսն բերել , և
սրտի մտօք նոնիրել , այլ անխորհրդաբար
անպէտս ինչ և անպիտանս մատոյց . վայ և
սրտագէտն անձ ոչ նայեցաւ 'ի կային և 'ի
զոհս նորա՝ երեւելի ինչ նշանօք :

Իսկ արեւ արդարն էառ ընտրանօք յանդ-
բանկաց խաշանց իւրոց և 'ի պարարտաց
նոց , և մատոյց ան բոլորով սրտիւ , զոյգ լի
զոհիցն և զսիրտ իւր բոլորապտուղ նոնիր
բնծայելով ան , և զոնարժամիս յօժարու-
թեամբ պատարագելով զինչս և զանձն իւր
'ի պատիւ փառաց նորա : Եւ մին իրի և ան-
հայեցաւ և հաճեցաւ լի հաբէլ և լի պատա-
րագս

րագս նորա . և ետ 'ի վերուստ յայտնի նշա-
նակ ընդունելի լինելոյ ինքեան , եթէ երկ-
նառաք հրով ծախելով զողջակեզմն , և ե-
թէ այլազգ ինչ յայտնանշան ցուցակուք ,
իբր հոտոտելով 'ի հոտ անուշից , և օրհնե-
լով զնա և զպատարագ նորա :

() Եւ այն իբրեւ ետես կային չար , զգարեցաւ
դառն նախանձու և լցաւ դժոխային արտ-
մուծք . խոնարհեցան անկան երեւք իւր ,
և սկսաւ այնուհետեւ ըսկամբ հայիլ յա-
բէլ , մի արդեօք սիրելի գտեալ յաչս ան
պատուական քան զինքն՝ իշխան լիցի 'ի վր
իւր , և ինքն անարգեալ կարգեցի 'ի ծա-
ռայութի կրտսեր եղբօրն : (Եւ այց ան յան-
դիմանեաց զանմտութի նր , և խրատեաց
զնա՝ հանդերձ քաջալեր բանիւք . յայտ ա-
րար նմ , թէ չէ բաւական ուղիղ ինչ բաժին
հանել ան 'ի պատարագ , այլ պարտ է և
ուղիղ մտօք մատուցանել . և ընտրուի առ-
նել բարւոյ 'ի չարէ , և լաւագունին 'ի լաւէ .
արդ ասէ՝ թէպէտեւ մեղար դու և՛ անար-
ժան զոհիւք և՛ անիրաւ մախանօք , այլ
ես՝ որ մարդասէր անոս եմ , ներեմքեզ զայս
նոճագ . լուռ լեր , և մի կասկածիր լինել
ծառայ եղբօր քոյ . զի տակաւին կրտսեր
եղբայր քո է նա , և հլու քեզ ոնկ երիցու :
(Եւ ինչ շահեցաւ չարն 'ի կենտառութ խրատ-
ունէ անտի ան ան իւրոյ , այլ խրատեալ 'ի
բանսարկու սատանայէ՝ որոյ նախանձու ե-
մուտ մահ յՅ , եդ 'ի մօի բառնալ զկեանս
եղբօր իւրոյ գազա 'ի ծնողացն . վր որոյ ասէ
ցնա

յնա յաւուր միում . եկ երթիցուք 'ի դաշտ ,
 ոնց թէ զբօսանաց աղագաւ , կամ 'ի պէտա
 ինչ գործակցութե 'ի վաստակս : Եւ ար-
 դարն աբէլ լուաւ նմա հեղութք . զի չէր
 գիտակ չարուէ սրտի նր , այլ յամի պատ-
 րաստ էր անսալ հրամանաց նր ոնց եղբօր
 երիցադռնի լը անծաղիր կանոնի և հայրե-
 նի խրատու , զի փոքրն հպատակ լիցի մեծի ,
 և կրսերն՝ աւագի յամ՝ կարգի : Եւ իբրեւ
 չոքան 'ի դաշտ անդր , յարեաւ կային 'ի վր
 հաբէլի եղբօր իւրոյ , և սպան զնա , հեղլով
 զարիւն նր ինչք գործեաւ , եթէ գայլախաւ
 զիւ , եթէ բրով , և եթէ երկաթով . զի էր
 երկրագործ , և սկսեալ էին յայնժամ վա-
 րիւ բահիւ և փայտատով :

Եւ ո՞ր բաւական իցէ պատմել զհեծութիւս
 սրտի և զհառաչանս անմեղին և արդարոյն
 հաբէլի 'ի պահու անդ աւանդման հոգւոյն
 առ բարձրեալն . նայեաց տր (ասէ) , ակն
 ամենահայեաց՝ յանպարտականս իմ մահ .
 ընկալ զբանաւոր պատարագս քեզ 'ի հա-
 ճոյս . զի վր փառաց անունն քո 'ի սպանդ
 վարիմ ոնց զոչխար , և վր սիրոյ քոյ մեռա-
 նիմ վաղամեռիկ և բռնամահ չարչարանօք՝
 'ի հանգէս վկայուէ քո , որով վկայեցեր 'ի
 վր պատարագացս քեզ հաճոյացելոց . և լը
 այս ուրախ եմ , զի և անձն իմ գլխովին քեզ
 պատարագի 'ի ժամուս . գոհանամ զքէն
 տր և օրհնեմ զքեզ , և 'ի ձեռս քո յանձն
 առնեմ զհոգի իմ ով երկնաւորդ հայր՝ ան-
 մարդասէր , տր կենաց և մահու . որ կարօղ

ես միւսանգամ նորոգել զիս 'ի կեանս ։
 Ի յսպէս նահատակեցաւ առաքինի վկայն
 ճշմարիտ առաքինութեւ և անպաշտութեւ
 արդարն արեւ , պարագլուխն արդարոց , և
 նախաշաւիղ մարտիրոսաց , կուսակցոն առա-
 քին՝ շուշանափայլ և վարդապետակ , նախա-
 վախճան 'ի մեռեալս , և նախկին յերախանո
 հոգւոց արդարոց կատարելոց ։ օրինակն
 ճշմարտութեւ նախանկար 'ի ստոճերին՝ ան-
 պարտական մահու գառինն ան պատարագե-
 լոյ 'ի վր խաչի հեղմամբ Եւ արեան ։ որ և
 գովութի յիշատակեալ 'ի նորուն անծեղէն
 բերանոյ՝ արդար անտճանակեցութիւն ։

Իսկ անագորոյն գաղանն մարդախանձ՝ եղ-
 բայրասպսմն կային , նախատիպ յուղայի
 մատնչի՝ որդւոյն կորստեան , իբրեւ հարցաւ
 'ի նոն , ո՛ր է հաբէլ եղբայրքո , զի թերեւ
 զգջաօցի 'ի չարեացն՝ զոր գործեաց , լրբենի
 դիմօք յանդգնեցաւ տալ պինի . չգիտեմ ,
 միթէ պահապան իցեմ եղբօրն իմոյ . զնոյն
 և առ ծնողն ասէր չո՛ւ առականն . կամակար
 չարութիւն անգիտացեալ , եթէ եղբայր եղ-
 բօր ձեռնտու և պահապան ունի լինել յանի ,
 և ոչ եթէ գաղանաբար գիշատիչ . Թող զի և
 գաղանք խորին 'ի պատառելոյ զհամատե-
 տակս , ևս առաւել զհամածին հարազատս .
 և ոչ զայն դէժ 'ի միտ էառ հեղն , եթէ
 արդարոյն պահի հատուցումն բազում յա-
 նանց կենդանութեւ , և ինքեան մնայ աննե-
 րելի պատուհաս առտ և 'ի հանդերձելումն ։
 Եւ այս էր՝ զոր ասէր ցնա ան . զի՛նչ գործե-
 ցեր

ցեր զայդ . գոչումն արեան եղբոր քոյ բողոքէ առ իս յերկրէ : Եւ գտեալ զնա անապաշաւ 'ի չարիս , 'ի վրէժած արդարադատ տն . անխժեալ լիջիր գու 'ի վր երկրի , որ եբաց զբերան իւր ընդունել զարիւն եղբոր քոյ 'ի ձեռաց քոց . զի գործեացես զերկիր , և ոչ յաւելցէ տալքեզ զգորութի իւր . երերեալ և տատանեալ եղիցիս 'ի վր երկրի : Եւ քան զի անզեղ զն կային յանյուսութի ըմբռնել՝ ոչ ակնկալաւ թողութե , այլ՝ ցանկացաւ մահու քան դողդոջուն կենաց , եւ տնձնաւոր 'ի կային , զի մի ոք հարցէ զնա . ապա թէ ոչ՝ եօթնպատիկ պատժովք տուծեսցի : Եւ այնպէս յերկարեաց նա 'ի ցաւոտ կեանս՝ զառհաւատչեայ անտի տանջանաց յանձին բերելով զամաւուրս իւր . մինչև՝ ող երևի , սպանաւ յանգէտս 'ի դամբայ , որ վեցերորդ էր 'ի ծննդոց նր :

Եւ վաղագոյն սուգ անհնարին հասաներ 'ի վր նախահօր և նախամօր վր վաղահատ և բռնի մահուն արդարոյն արելի . զի այն պէս բարձաւ ոչ զաւակն իւրեանց 'ի միջոյ , յաւաքեալ քան զամմարդ 'ի ճաշակել ըզգառնութի մահու բաժակին , զոր ինքեանք ունէին ըմպել . և որ չարն էր , զի մնաց չար զաւակն կայէն՝ ըսուլ սերնդովք իւրովք զերկիր . ուր արելի կուսութի նահատակելոյ՝ և ոչ մի մնացորդ եղև 'ի վր երկրի : Եւ այց նախ միջնարեաց զնախաստեղծս՝ տալով նոյն որդի այլ արդար , յամի կենաց ազամայ երկերիւր և երեսուն , կամ հարիւր և երեսուն .

զոր և անունանեաց ծնողն՝ Սէթ . ասէ , զի
յարոյց ինձ անձ զաւակ այլ փոխանակ հա-
բելի՝ զոր սպանն կային :

Եւ եղև սէթ ինչ պատկերի և ինչ կերպարա-
նաց հանդուսնատիպ աղամայ հօր իւրոյ , և
իւնարդարութե և ինչ անարատ քաղաքավա-
րութե համանման եղբոր իւրում աբելի . ինչ
նմին և զաւակք սէթայ՝ զոր սիրեաց անձ , ե-
ղեն ընտիրք և անձապաշտք . նմին իրի և որ-
դիք ան կոչեցան . իսկ ծնունդք կայենի մար-
մարապաշտք և խառնակեցիկք՝ կոչեցան որդիք
մարդկան . յորոց ՚ի չար գնացից զգուշացու-
ցանէր սէթ զգաւակս իւր :

Եւ որ՝ անդրանիկն սէթայ անունանեալ Եւ-
նովս , յառաջադէմ եղև ՚ի լաւութեան քան
զայլ եղբարս իւր . զորոյ զգովութիւն յայն
բան բովանդակեն անձային տառք . նա յու-
սացաւ կոչել զանուն անն ան յայ : Իսկ կոչելք
կրկնակի իմանի՝ ինչքերթողահօրն մովսէսի .
կամ անունանել ան զմոռացեալ , կամ յօգ-
նականութի կարդալ . յորոց զերկրորդն ա-
ռաւել ընտրէ . զի քաջայոյս եղեալ ասէ ուղ-
ղութք հանդերձ՝ ՚ի մէջ որդւոց մարդկան
ընկզմելոց ՚ի տարակուսանս և յանյուսուի ,
ևս առաւել յինքնահաճոյ գործս , յանձ ա-
պաւինի ենովս , միանգամայն և կոչէ զնա
աղօթիւք և պատարագօք ան իւր և անձ , և
զնա միայն պաշտել ուսուցանէ իւրոցն բա-
նիւ և օրինակաւ , և ոչ ծառայել Յի և մար-
մնոյ : Եւ որդից զոր ընթեռնուն եբրայեցիք ,
աս վստահացաւ կոչել զանձն անձ . որ է խո-
տոր .

տորնակի վերծանութի . եթէ ոչ իմաստութե
 ոճով չը բարունեաց , այս է՝ անաման ոք ե-
 րեւցու՝ անհաճոյ քաղաքավարութիւնով :
 Ի սր սերնդոց ել մեծ նահապետն Լեւոնակոյ
 հինգերորդ յենովսայ , և եօթներորդ յաղա-
 մայ , գերազանցեալ զամենեքումք՝ որ յա-
 ռաջքան զնա և որ առնովաւ ելեն արդարք .
 և հաճոյ եղև յոյժ նոյ . մինչ զի կենդանւոյն
 փոխեաց զնա ան կամ առ ժամն ի դրախտն
 ադինայ , և կամ ի նոյնպիսի վիճակ երջա-
 նիկ , անտես յայաց մարդկան . և ոչ ուրեք
 գտանիւր : Եւ ինքն սքանչելին ենովք ճա-
 նաչի և առաջին մարգարէ՝ գրաւոր կմ ան-
 գիր պատգամաւորութիւն գուշակելով զհան-
 դերձեալս , բանիւն՝ զոր ի բերանոյ նոր գրե-
 երանելի առաքեալն յուդա ի թուղթն կա-
 թուղիկեայց , իբրև քաջածանօթ ամենե-
 ցուն . * Լեւոնակոյ եկն նոր բիւրովք սքիւք
 ,, հրեշտակօք՝ առնել դատաստան իմ անի ,
 ,, և յանդիմանել զամամբարիշտս վա գոր-
 ,, ծոց իւրեանց՝ զոր ամբարշտեցին , և վա
 ,, ան խիստ բանից՝ զոր խօսեցան զնմանե-
 ,, մեղաւորք և ամբարիշտք ։ Լեւոնակոյ զայս
 ստուգութիւն գիտեմք աւանդեալ որդւոց յոր-
 դիս՝ եթէ գրով և եթէ անգիր մինչև ի նոյ ,
 և ի նոյն մինչև ի քա՝ ի մէջ երայական ազ-
 գին , սոյնպէս կային և այլ աւանդք պէս-
 պէս յաղամայ հետե՝ ի կարգի անպաշտու-
 թե և կենցաղօրոտ գիտութե և արուես-
 տից . յորմէ ել և աւանդութիւն այն՝ եթէ
 ստոյգ և եթէ անստոյգ , ան գիտե , թէ ե-
 նովք

նով քորոշմէ չիցէ զքանս իւր յերկուս տիւնս ,
 և այսմ երաշխաւոր յովսեփոս երբայեցի 'ի
 գիրոս նախնեաց . Թ . 2 . ԿԹՅ . Եւր ունի յա-
 ղագս ակեթայ և ակեթեանցն այսպէս . * Սա
 ,, սնեալ (Շ ձեռամբ հօր իւրոյ ազատայ) ,
 ,, և հասեալ 'ի չափ հասակի բնորուն բար-
 ,, ւոյ , զօրացաւ 'ի կրթութի առաքինուէ .
 ,, և եղեալ քաջալու՝ նմանիս եթող և զգա-
 ,, ւակս իւր : Սորա ամենեքեան բարի հան-
 ,, գիտացեալ , և 'ի նոյն երկիր քնակել՝ գե-
 ,, ղեցիկ քաղաքաւարեցան , զչ ուրուք 'ի նա-
 ,, ցանէ 'ի դժպատեհս ինչ բերեալ . և զի-
 ,, մասառութի զերկնայնովք և զգարդուք
 ,, երկնից հանձարեցին : Եւ զի մի գիւղք
 ,, իւրեանց 'ի մնւացօնս լինիցին առ մար-
 ,, դիկ , և մինչև 'ի ծանօթութի եկեալ՝ կորն
 ,, չիցին , գիտելով լինել զառ 'ի յադամայ
 ,, կանխաձայնեալ կորուստ տիեզերաց , մի՛ .
 ,, զօրութիւն հրոյ , և միւս ևս՝ բռնութիւն և
 ,, բազմութիւն ջրոյ , տիւնս երկուս տրարել ,
 ,, զմին յազիւտոյ , և զմիւսն 'ի քարանց , յեր-
 ,, կեանց . զի թէ ազիւտեայ տեանն գեղ լի-
 ,, նիցի ապականիլ 'ի ջուրցն յորդուէ , քա-
 ,, րեղէնն մնացեալ՝ տացէ մարդկան ուսա-
 ,, նել զգրեալն , յայտ առնելով՝ եթէ և ա-
 ,, ղիւտեայն աւանդեցաւ 'ի նոցանէ . և կայ
 ,, մնայ մինչև ցարդ (քարեղէնն) յերկրին
 ,, սուրայ (ԿԹ սիրիադայ , և ԿԹ առորոց) ! .
 յոր կարծեն ակնարկել ոմանք զգրեալն 'ի
 գիրոս դար . Գ . 26 . * և առովչ զերծաւ 'ի սի-
 ,, լով-

„ րոտթա . . . անց առ դրօշէ լովքն , և զեր .

„ ծաւ անկաւ 'ի սիրութեա : և

Լ' դ' եթէ թ գրոց սէջ , և եթէ ի արտաք-
նոց , ադամ նախահայր և որդիք նր առաքե-
նիք ցորչափ կեցին , պահեցին և աւանդե-
ցին յեանոց զկատարեալ օրէնս անպաշտու-
թե և զկանոնս ուղղութե և իմաստութե :
Եւ եղև վախճան կենաց նախաստեղծին յա-
մի օր և կենաց իւրոց 930 , թողեալ զՅ լի
բազմութիւն ծննդոց իւրոց , և ստորիքեալ 'ի
ստոճերս մահու , մնալով ի դարս յուրիս ա-
զատեցուցիչ յուսոյ զալստեան անորդայն
'ի յերկնից . որ և ըստ միաբան աւանդութե
վերջաց ասի թողեալ 'ի լեւոն գողգոթայ :
Լ' յ ադամ եղև բազմեք օրինակ քոր զաւա-
կի իւրոյ ի մարմնոյ . ի որում նա եր ստոճեր ,
և քն ճշմարտութի օրինակին ադամայ' անփն ,
բաց 'ի մեղաց . ըստ այնմ , Լ' աջին մարդն
յերկրէ հողեղէն , իսկ երկրորդն նոր յերկ-
նից . և՛ ող ադամաւն ամենեքեան ծնան ,
և մեռան մինչև իսկ ծնեալ , նոյնպէս և
քորն ամենեքեան կենդանացան , ոչ միայն
վերածնեալքն աւազանաւ յետ դալստեան
նր , այլև հաւատովք նորա վախճանեալքն
նախ քան զգալուստ նորա : Եւ ուր ադամ
եղև հիմն հոյ օր , և անդրանիկ հողեղէն
արարածոց , նորն ադամ եղև հիմն նորոյ օր ,
և անդրանիկ անարարածոց՝ ի մարդկու-
թե իրրե գլուխ և վախճանական պատճառ-
երեւելեաց անփ և աներեւութից ; այն՝ որ թ
անփութե արարիչն է անփ :

Եւ

Եւ որստեղծն զադամ'ի պատկերիւր, եղև ի պատկերի նորա, կերպարանօք իսկ առաւել նման նմին քան զամ մարդ՝ գեղեցիկն տեսանելով ըստ սաղմոսի քան զամ որդիս մարդկան. նմանեցաւ և ի լրման հասակին երեսուն և երեք ամաց, ի որում յայնպիսի հասակի հաստեցաւ ադամ: Եւ դրախտն ադամայ օրինակ էր եկեղեցւոյ քօի ըստ բազում խորհրդոց, սկսեալ յականէ չորից գետոց ի չորից աւետարանչաց, և 'ի ծառոյն կենաց՝ յօրինակէ կուսին և խաչին. և զքյուրբաթու ստեղծաւ և եւ ադամ'ի դրախտէն ի երեկս, նոյնպէս և իորն յուրբաթու եւ 'ի խաչ, և ի երեկս եմոյծ ի իւր զաւազակն 'ի նոր դրախտ անտեսուէ: Եւ քզի ճաշակմամբ պտղոյ անկաւ ադամ, իորն ճաշակեաց զէղի փոխանակ նորա, ոնք և քառասնօրեայ պահօք քաւեաց զնա. և դարձեալ քզի կողիւն՝ որ եղև կողակից, վերաւորեցաւ նախահայրն, նմին իրի և իորն 'ի կողն կենարար ընկալաւ զխոցումն գեղարդեան. և զք եւ հուր մեղաց 'ի կողէն ադամայ 'ի տողորել զքնութիւս, ջուր եւ 'ի կողէն քօի 'ի շիջուցանել զնոյնս, և 'ի սրբել և 'ի նորոգել զմեզ. սոյնպէս և զայլ խորհուրդս իմասցիս 'ի բանից վիշպաց իմաստնոց:

Եւ եւ ինձ և զայն, զի յորմէ հետէ որդին այ եղև որդի ադամայ, ուստի և որդի մարդոյ զանձն անունանէր, ոնք ետ իշխանութի որդիս այ լինել՝ որոց հաւատասցեն յանուն նորա, նոյնպէս և աւետարանն զադամ յորդի-

և անուանիք յանորէնս թե՛ , առ փոքր փոքր
մեծին զխառնակ վարս իւրեանց նաև յոր-
գիսն նոյ՛ ի ծնունդս սեթայ , տարալ զգրա-
տերս իւրեանց նոյ՛ ի կնութե՛ . յորոց ծնան
գիթիարի հսկայք և արք զօրաւորք՝ առա-
ւել՛ ի չարութե՛ . և ի բազմանալ և ի սփռիլ
չարաց ընդ նմ երեսս երկրի՛ նունազեաց նմ
պաշտութի՛ , և տիրեաց մարմնապաշտութի՛
և նմ ախա չար . հեռացաւ ի նոցանէ հոգի
նոյ , և սարջացաւ նմ՝ զի արար զմարդն :

Յայտիսի անբարի ժամանակի իբրև վարդ
՛ի մէջ փշոց ծաղկէր արդարն նոյ՛ հաճոյ յաջ
նոյ . զի ոչ ոք էր նման նմա առաքինի և եր-
կիւղած ՛ի նոնէ՛ ի վերայ երկրի : Եւ քանզի
տեսանէր նոյ , եթէ՛ ի պատճառս կանանց
խառորեցուցին մարդիկ զսիրտ իւրեանց ՛ի
նոնէ , չէառ յանձն՝ զառաքինն մտանել ՛ի
կարգ Զի . մինչև լինել նմա ամաց իբր հինգ-
հարիւրոց : Եւ նմ՝ որ կամէր նովաւ ապրե-
ցուցանել զԶ , ետք ՛ի սիրտ նորա ամուսնա-
նալ օրինոք թ միտմ ՛ի գտերաց ազգի իւրոյ
ընտրելոյ , և ծնանել օրդիս ժառանգս Զի .
և ծնան նմա երեք որդիք արուք . յարեթ՝
անգլանիկն (ուն կարծի) ՛ի հինգ հարիւրե ,
որոր առի կենայ նոյի . և սեմ ՛ի յաջորդ ա-
մն . և յետ նր կրտսերն քամ :

Իսայ քսան ամօք յառաջ քան զորդեծնու-
թի՛ յայտնեաց նմ նոյի , եթէ յետ հարիւր և
քսան ամաց ջնջեմ ես զԶ հեղեղաւ ջուրոյ .
և զքեզ և զտուն քա ապրեցուցից , զի գտեր
չնորհս առաջի իմ . վոյ հրամայեաց նմա շինել

նեղ տապան մեծ , այն է նաև մեծաշէն և ըն-
գարձակ , որ բաւական լիցի տան նիւ , և եր-
կուց երկուց յամազգէ երեւելի անասնոց և
բազանաց և թռչնոց , հանդերձ պաշարօք :
Եւ այս պատրաստութիւն այսչափ յերկար՝ երբ
ներողութեն նոյ առ մարդիկ , զի թերեւս աւ
պաշխարեացեն . քանզի և արդարն նոյ ոճ
վարուք և բանիւք իւրովք զարդարութիւն
քարոզէր , նայեպէս և շինութեամբ տապա-
նին հռչակ հարկանէր ընդ ամէն՝ զառնալ ի
մեղաց առ նա . զի վր մեղաց ասէ արդարեւ
նեղոց է նա զձա ջրհեղեղաւ :

Եւ որդիք մարդկան խառնախորտք ծր-
գեալք յամբարշտութիւն , ի որս և գործա-
ւորքն իսկ՝ որք կապմէին զտապանն , յոչինչ
գրէին զբանս արդարոյն . կէսք ծաղր առ-
նէին , և կէսք յանհոգս կային . ուտէին ըմ-
պէին , անկէին շինէին , գնէին վաճառէին ,
կանայս առնէին և արանց լինէին . մինչև ե-
հաս օրն և ժամն , յորում ասաց նա զնոյ .
մեւտ գտաւ և նա տուն քո ի տապանդ . զի
զքեզ տեսի արդար առաջի իմ յազգիդ յայդ-
միկ : Եւ արար նոյ զնա՝ զոր միանգամ պատ-
ճիրեաց նմա նոր նա . և եմուտ նոյ , և երեք
որդիք նիւ՝ սեմ , քամ , յարեթ , և կին նոյի ,
և երեք կանայք որդւոց նիւ ի նմա ի տապան
անդր , նա կենդանեօք հանդերձ՝ որք յա-
ռաջնմէ մուծեալ էին զոյգ զոյգ , արու և
էգ . և փակեաց նոր նա արտաքոյ զտապանն :
Եւ եղև յետ եօթն աւուրց մտանելոյ նոյի
և իւրոցն ի տապան անդր , ի վեցհարիւրե-
րորդ

որորդ ամի կենացն նոյի, եղև ջրհեղեղ զքա-
ռասուն տիւն և զքառասուն գիշեր ՚ի վերայ
երկրի, սահանաբաց անձրեօք յերկնից, և
աղբերահոս պատառուածովք ՚ի յերկրէ. մինչ
չև սաստկացաւ ջուրն յոյժ յոյժ, և ծածկեաց
զամբ լերինս բարձունս որ ՚ի ներքոյ երկնից .
և տապանն վերացեալ յերկրէ՝ շրջէր ՚ի վր
ծովացեալ ջրոց : Տեսիլ ահարկու և սքան-
չելի . համաշխարհական էր կորուստն, և ու-
թից միայն ոգւոց ՚ի տապանի եղելոց ազա-
տութի . կորուստ քստմնելի, և փրկութիւն
հրաշալի : Բանի՞ զեղջ եղև ասիցես արդեօք
՚ի պահու անդ ջրահեղձոյց և անդնդասոյղ
արկածիցս, որոց յանհոգս եղեն զառաջինն .
և քանի՞ ապաշաւ անմիտութար, եթէ ո՞րպէս
և կի՞ զիարդ անլուր գտաք մեծաքարոզ ձայ-
նի ապաշխարութե . և արդ այս ամբ եկն ՚ի
վր մեր : Ինթանալ ընթանային ՚ի վր տա-
նեաց, և ՚ի վերայ աշտարակաց բարձանց, և
բարձրաբերձ լերանց . այլ ջուրն՝ որ էր յաճ
ման բարձրութե մինչև ցաւուրս հարիւր և
յիսուն, ծածկեաց զամբ բարձունս . և մե-
ռաւ ամբ մարմին շարժուն ՚ի վերայ երկրի՝ ՚ի
մարդոյ մինչև յանասուն, և ՚ի սողնոց մինչև
՚ի թռչունս երկնից . և ջնջեցան յերկրէ :
Լա մնաց միայն նոյ և որ լը նմա էին ՚ի տա-
պանի անդ նոյի, յօրինակ քօի և եկեղեցւոյ
նր, և կենարար փայտի խաչին, որով լինի
մեզ փրկութի :

Յայնժամ նոյ և որ լը նմա անձինք եօթն,
տեսանելով զայ առաքինքեանս քաղցր մար-

յԻ՛

դա

դատիրութիւն , և զլէզէմ յանցաւորաց զվերէ-
 խնդրութիւն ահագին , ահիւ և խնդութիւն փա-
 ռաւոր առնէին զմը ան , և ոչ դադարէին և
 ոչ յադէին 'ի գոհանալոյ զտիւն և զգիշեր վո-
 այցելութե շնորհացն ան , որ եղև առ նոսա-
 միայն . և մնաղին 'ի տապանի անդ զտարի մի
 ամբողջ՝ յօրէ մտիցն մինչև ցօր ելիցն :

Եւ յիշեաց ան զնոյ զսիրելին իւր , և զորս
 ի նմա զարարածս իւր , և ետձ հողմ 'ի վի-
 երկրի , և դադարեաց յորդութի ջուրց . և
 սկսաւ նունագիւ ջուրն յետ հարիւր և յիսուն
 աւուր . և տակաւ զիջանէր և թողանայր յեր-
 կրէ գրեթէ զնոյնչափ աւուրս : Եւ եկն և
 նստաւ տապանն 'ի լերինս արարագայ , այն
 է այրարատ կմմանիս լեռնն անուննի՝ յԹի
 հայոց մեծաց : Եւ յորժամ երևեցան գլուխք
 այլ ևս լերանց , սպասեաց նոյ աւուրս քա-
 ռասուն , և ապա երաց զպատուհան տապա-
 նին , և արձակեաց զաբաւան , տեսանել թե
 ցածուցեալ իցէ ջուրն յերկրէ . և ելաբաւան
 և անդրէն ոչ դարձաւ . յայտ է՝ զի շատացաւ
 կալ 'ի վի ճախճախուտ լերանց , գտել իւր
 կերակուր 'ի դիականց մարդոյ և անասնոյ՝
 անսիւ թռչունն գիշակեր . այն է օրինակ ան-
 սիւ քրիստոսն , որ ախորժէ թաթաւիլ 'ի մե-
 ռելուտի գործս կենցաղոյս , քան սրբութիւն
 քաղաքավարիլ 'ի տանն ան :

Արձակեաց նոյ և զաղաւնին զսիւ թռչունն
 զհետ նորա . այլ աղաւնին մաքուր չգտեալ
 հանգիստ ոտից իւրոց 'ի տղմաշաղախ գոլոյ
 երկրի՝ դարձաւ անդրէն 'ի տապան անդր .

յ.՛՛

0

և

և ձգեաց նոյ զձեռն իւր, և ընկալաւ զնա
անգրէն 'ի ներքս. այսպէս և առաքինասէր
անձինք անձնապահ լինին յերեսաց աղորեղ
զնացեց և 'ի մրրկածուք զքօսանաց կենցա-
ղոյս, և հնարին պատասպարել զանձինս 'ի
նառահանգիստն կենաց 'ի ձեռն քօի փրկելն
իւրեանց:

'Եւ աղարկէ շնոյի աւուրս եօթն' միւսանգամ
արձակեաց զաղանին. և գարձաւ աղանին
Է երեկս. և ունէր տերեւ ձիթենւոյ շուղ 'ի
բերանի իւրում. և գիտաց նոյ' թէ ցածու-
ցեալ են ջուրքն յերկրէ: Խորհուրդ գեղե-
ցիկ' 'ի նշանակ հաշտութեն ւոյ Է մարգկան
ողջանակերայ երեւմամբ սէ հոգւոյն, հան-
գերձ մշտագալար տերեւով այս է անապա-
կան ճարհօք 'ի կրկին արարչուն Կի փրկա-
գործութն քօի. ուղ և յառաջնում արարչու
գործուն հոգի ւոյ շրջեր 'ի վր ջուրց 'ի կեն-
դանածնել զարարածս: (Եւ յանի է և բացումն
պատուհանի նոյեան տապանի' 'ի խորհուրդ
բացման կողից կենարարին, հանգերձ բազ-
մապատիկ նշանակօք խորհրդաւոր թռնոց
քառասուն աւուրց, և եօթն եօթն աւուրց,
ուղ և թռնովք սէ և անսէ կենդանեաց. զգ-
րոց չէ տեղւոյս առել:

Եւ ք իբրեւ միւսանգամ արձակեաց նոյ զա-
ղանին զկնի աւուրց եօթանց, ոչ և ս յաւել
գառնալ. զի ցածուցեալ էր ջուրն. և յայն
ժամ երաց նոյ զձեզուն տապանի. և ետեւ'
զի նռնազեալ էր ջուրն յերեսաց երկրի. և
յետ քանի մի աւուրց իսպառ ցամաքեցաւ:

Եւ

Եւ աստա հրամանաւ ան ել և նոյ և որք ընդ
նմա էին՝ ի տապանէ անտի . և ի կոխել իւ-
րեանց ի հող հայաստան երկրի՝ երկիր պա-
գին այ մտաւ գոհութիւն . և շինեաց նոյ սե-
ղան այ , և մատոյց օղջակէզ յամ անասնոց
որք և ի թռչնոց սթց , յորոց եօթն եօթն ու
ուեալ էր ի տապանն ըստ հրամանին այ . և
հաշտ արար արդարն ամ տամբ իւրով զերես
ան , մի ևս նոյնսրինակ արդարութիւն գատել
զորդիս միկան՝ որ ի դաւակէ իւրմէ , այլ
օղորմութիւն խրատել և խնայել :

Եւ հաճեցաւ ան ի կամս արդարոյն , և հա-
տոտեցաւ յօղջակէզս նր ի հոտ անուշից . և
օրհնեաց զնա և զորդիս նր , և հրաման ետ
աճել և բազմանալ ի օրհնութեն զոր ետ եր-
բեմն ադամայ , նոր հայր թի կացուցանելով
զնահապետն ընտրեալ . և խոտտացաւ ոչ ևս
առնել զօրհնէի , և ի նշան հաշտութեան
սահմանեաց զերևումն սքանչելի ծիածանին
յերկինս , զոր աղեղն իւր անուանեաց , զի
է աղեղնաձե . այլ զի է առանց նեաթի կայ-
ծածանց՝ նշանակ է գթութեն այ , ազգ առ-
նել մեզ ի գումարիւ ամպոց՝ ի ցառմանն և
զինայութի , և զգեղեցիկ հովանաւորութի
հայրական խնամոց իւրոց :

Իսոյց արգ երանի տամ արդարոյն նոյի և
ընտանեաց նորա սիրելի եղելոյ այ և անձա
սիրաց . զի ոչ միայն ապրեցան ի տիեզերա-
կան արկածից , այլ և կարգեցան ծնօղջ նո-
րոյ թի . զի յայնմ օրէ և առ յապայ մինչև
ցայսօր արշաթ մարդիկ եղեն և եղիցին , սե-

բունդք են նոյի և որդւոց նր : Այլ առաւել երանեմ զերանելին զնոյ , զինախաճայր արժանացաւ իննել և որդւոյն այլ եղելոյ որդի մարդոյ 'ի զաւակէ նր . օրհնելոյ , 'ի սեմայ 'ասեմ . յոր հայէր ասելն նոյի մարգարէութիւն . օրհնեալ ան ան , ան անմայ . զինա եղև սկզբնաճայր երբայեցւոյ , յորոց և քս ի մարմնոյ , որ է ան 'ի վր անմի' օրհնել յաւիտեանս : Արում մասնակից գուշակեաց լինել և զյարեթական տոհմ յասել անդ . բնդարձակեացէ ան յարեթի , և բնակեացէ 'ի տան սեմայ , քս յեկեղեցի այլ . իսկ քամ , յորմէ քանան՝ կարգեցաւ ծառայ նոցա . զի ոչ գիտաց պատուել զծնողն , այլ՝ անարգեաց յերեան ածելով զհօրն պակասութի , զոր ծածկեցին սեմ և յարեթ . և կարի իսկ քաջ , զի որք պատուեն զծնողս , օրհնութե նց և այլ լինին արժանի . ոնք և անարգութե՝ անարգեացին :

'Ի վախճանի երանեմ և զհայաստան , որ եղև նաւաճանգիստ մեծի նաճապետին , և ասպնջական ան տան նորա , կայարան ծակեցոյց տապանին , և նախկին իջևան ելելոցն 'ի տապանէ . յորմէ և մերձակայ բնակարանն առաջին շինեալ 'ի նոյի և յորդւոց նորա կոչեցաւ՝ յախիջևան . որպէս և տեղի առաջին այգւոյն տնկելոյ 'ի նոյի անուանի ակոռի , այս է արկուռի : Ար զօրաւոր գտաւ զինին՝ իսորհրդաբար , և արբեցուցիչ նաճապետին թախծելոյ ի աւերած թի , 'ի նշանակ ժրկչին՝ որ ոնք արբեալ սիրով ժրկութե

Թի

Քի տարածեցաւ 'ի վ'ր խաչին ; և արդոյց տի-
եզերաց զանմահութի 'ի կողահոս աղբերէ
արեան և ջրոյ :

Լ, և եկաց նոյ յեա ջրհեղեղին ամս երեք-
հարիւր և յիսուն . և եղեն նմ ամբ կենաց
նորա ինն հարիւր և յիսուն . և ետեսնա զոր
դիս որդւոց իւրոց ՚ի բազում ազգս . և ետես
զհայաստան և զայլ ևս ծալնեալ բազմուիք .
և բաժանեալ զծա ՚ի վերայ երից որդւոց
իւրոց , լի աւուրբք փոխեցաւ ՚ի կենաց . և
Թաղեցաւ յՅին հայոց ոչինչ հեռի յայրա-
րատոյ ՚ի տապանատեղոյն . անդ Թաղեցաւ
և կին նորա , զոր ոմանք նոյեմզարա անուա-
նեն . և յանուն նորա առեն կոչել մարանդ .
զտեղին , ոեկ թէ անդ է մայրն հառարակաց
զկնի եւայի նախամօր : (3)

զէտացի՝ յորմէ սկիզբն առնու քահանայութի
ազգին երբայեցւոց , և ժամանակակից ար-
րահամու նահապետին եկեղեցւոյ երբայեց-
ւոց : Օ ի թէպէտեւ ադամ՝ նախահայր և
այլ նահապետք և ամենուտեալք մինչև ցնոյ
և ցարդահամ , և անդր ևս , մատուցանէին
զոհս և պատարագս նոյ , այլ ոչ որ 'ի նոյն
քահանայ կոչեցաւ՝ բաց 'ի մեւքիսեղեկէ ,
որ եղև օրինակ ճշմարիտ քահանայապետին
մերոյ քօի , և 'ի ստուերադիծ պատկերի
եղև նմանեալ որդւոյ նոյ խորհրդաբար :

Եւ որ ին պատմական մատին՝ այսչափ միայն
գիտութի ընծայեն մեզ գիտք , թէ մեւքի-
սեղեկ քահանայ նոյ բարձրելոյ՝ էր արքայ
շաղիմայ , կամ սաղիմայ . այն իսկ է՝ որպէս
ասի , երուսաղէմ կոչեցեալ զքնի . և եղև՝
յորժամ դարձաւ արբահամ՝ ի կատորածէ
քողողագոմորայ , եւ ի առաջ նորա արքայ
սողոմացւոց . և մեւքիսեղեկ արքայ շաղե-
մայ եհան հաց և գինի . քանզի քահանայ
էր նոյ բարձրելոյ . և օրհնեաց զարբամ , և
ասէ . օրհնեալ է արբամ յնոյ բարձրելոյ ,
որ արար զերկինս և զերկիր . օրհնեալ նոյ
բարձրել , որ մատնեաց 'ի ձեռս քո զժնոս-
միս քո . և արբամ ետ նոյ տասանորդս յամ
առարկն՝ զոր առեալն էր : Եւ իրաւամբք
'ի վր ասէ՝ առաքեալն իբրև 'ի զարմացմանն .
տեսէք , որպիսի ոք էր սա , որում և արբա-
համ տասանորդս ետ յառարկ անտի նահա-
պետն . և ոչ միայն տասանորդեաց ասէ մեւ-
քիսեղեկ , այլ և զնա՝ որ զառեալին ընկա-
լեալ

լեալ էր , օրհնեաց , իբրեւ երիցադոյն քան
զնա պատուով . զի տուանց անհաւանակու
թե՛ նուազն ՚ի լաւէ անտի օրհնեսցի : Եւ
որ մեծն է , զի և անհաւանակոյն դաւիթ՝ զմըշ-
տնջենաւոր քահանայութիւն քոր երդմամբն
այ ՚ի մեւքիսեդեկին կարգ վերաբերէ , յա-
սեւ անդ . Երդունաւնոր , և ոչ ևս զգլխացի ,
թէ դու ես քահանայ յաւիտեան ի կարգին
մեւքիսեդեկի , և նոր ընդ աջմէ քումմէ :
Եւ զի՛ յայտմ անհաւանակութեան իմաստասիրել ի
խորհրդաբանելոյ առաքելոյն , եթէ բազ-
մօք օրինակ եղև քոր մեւքիսեդեկ :

Վրա՛ ին անուան իւրոյ . զի մեւքիսեդեկ
թարգմանի թագաւոր արդարութե . (քան
զի մեւք է թագաւոր , և սատրգ՝ արդար) .
և յայտ է թէ տիրապէս թագաւոր արդա-
րութե է միայն յո քո նորն մեր՝ թագաւոր
փառաց , որ եղև մեզ յայ արդարութի և
արքութի և փրկութի . այն՝ որ արդարութի
իւրով արդարացոյց զագգ մարդկան , և ըզ-
թնամին կենաց մերոց արդար իրաւամբք
դատապարտ արար :

Երկրորդ՝ ին անուան քաղաքին , որ կոչու
սաղիմ կամ ուղիմ , ի խաղաղութի . զի և
անհաւանակոյն շաղկմայ՝ է ասեւ թագաւոր
խաղաղութեան . որ է սեպհական կոչումն
փրկին մերոյ՝ իշխան խաղաղութե վերա-
ձայնելոյ յամենալսածնէն . զի արար խաղա-
ղութի յերկինս և յերկրի արեւամբ խաղին
իւրոյ :

Երրորդ՝ ըստ նշանակաց պատուոյն . զի էր
մեւ-

մեղքիս գեղեկ միանգամայն թագաւոր և քահանայ . և քի զծայրագոյնն ունէր զթագաւորութի և զքահանայութի միանգամայն , ժառանգ գտեալ թերուէ դաւթի հօր իւրոյ ը մարմնոյ՝ անվախճան թերուէ ՚ի վթամենեցուն , և կատարիչ խորհրդոյ քահանայութե ստոճերագրելոյ ՚ի մեղքիս գեղեկ : (Զորորդ ը նմանուէ նիւթոյ նոճիրաց քահանայութե կամ պաշտաման պատարագի . զի ոչ յիշին զոհք և ողջակէզք անբանից ՚ի քահանայութե մեղքիս գեղեկի (թէպէտեառնէր ոնկ զայլ նահապետս) , այլ հանելն նթ զհաց և զգինի խորհրդաբար . զորս մատոյց արդեօք նախնայ իբրեւ անարիւն պատարագ , զի քահանայ էր նյ բարձրելոյ . և ապա զնոյն նոճիրական հացն և զգինին բաշխեաց աբրամու և արանց նորա , զի հաղորդ լիցին ամենեքին և զօրասցին . որ և քի ըզպատոճական մարմին իւր և զարիւն նոճիրել վթմեր ՚ի պատարագ . հօրն երկնաւորի՝ զնոյն կարգեաց ընդ տեսակաւ հացի և գինւոյ ՚ի խորհուրդ սք և անարիւն պատարագի , և ՚ի հաղորդութի անմահարար սեղանոյ : Նինգերորդ՝ ը աստիճանի երիցութե կամ կարգի քահանայութե իբրեւ լաւագունի քան զգլտականն . քանզի մեղքիս գեղեկ իբրեւ երիցագոյն և սրբազնագոյն քահանայապետ՝ օրհնեաց զսրմատն ահարոնեան քահանայութե զաբրամ , և ՚ի նմա զղեի և զգլտացիս , իբրեւ վերագոյն զատորինս , և լաւ զնոճազն . և ՚ի նշանակ այսմ՝ տասանորդեաց

դեռաց զարդաւամբ, որով և զգետացիս՝ ի առաքելոյ, ոնկ ամառ քահանայն զորս են ի նովսա : Սմին իրի և քա քահանայապետն ճշմարիտ՝ ոչ կոչեցաւ քահանայ ի կարգին ահարոնի, այլ՝ մեկքիսեդեկի . զի յայտնի լիցի գերագոյն լինել քան զգետահան քահանայութիւն :

Ս եցերորդ՝ ի միուն և ի մշտնջենաւորուն քահանայութեն . իբր զի՝ ոնկ մեկքիսեդեկ միակ յիշի պարզապէս քահանայ նյ բարձրելոյ՝ առանց նախորդի և յաջորդի ի քահանայապետութե իւրում . ոոյնպէս և քա է միակ և մշտնջենաւոր քահանայապետ ճշմարիտ . որ ոչ այլում քահանայի յաջորդեաց, և ոչ նմին այլ քահանայ մարմին յաջորդել . վա զի ի երդմանն նյ է քահանայ յաւիտեան, և կայ մնայ ինքն միայն կենդանի և մշտնջենաւոր քահանայապետ յաւիտենից . միայն փոխանորդս ունելով յերկրի զքահանայապետս և զքահանայս եկեղեցւոյ իւրոյ . որք ոչ զայլ պատարագ մատուցանեն, բայց զոր քա մատոյց, և մատուցանէ ի ձեռն նյ, զանձն իւր ասեմ . զի ինքն նորն է միշտ կատարողապետ, այս է գլխաւոր կատարիչն քահանայադործութե ի նա պատարագի, իսկ քահանայք քա ի պատարագիչք ի գիմաց նյ . վա և ոչ ասի բան խորհրդոյն ի գէմս իւրեանց, այլ՝ քաի . այս է մարմին իմ, այս է արիւն իմ :

Եւթներորդ՝ ի դադանեաց ծագման, կմ ի անպատում գոլոյ ծննդեանն . զի ոնկ ոչ պատարագ

պատմեցաւ 'ի մնալիսն ազգատոհմ մեղքեան
դեկի, թէ ո՞ր հայր և մայր նր. սոյնպէս
և առաւել ևս վր քի տակ ետայի, զազգա-
տոհմնորա ո՞ր պատմեցէ: Եւ այս անհա-
մեմատ օրինակաւ և խորին տեսութիւն ըստ
պօղոսի. զի ուր ազգատոհմ մեղքեանդեկի
սչ պատմեցաւ. գրաւորապէս, ազգատոհմն
քի է անպատմելի իսկապէս, իմ անհաւ իմ
ածութեն, և զքանչելի իմ մարդկութեն,
վր զի իմ ածութեն է 'ի յաւիտենից ծնունդ
հօր՝ անմայր, և իմ մարդկութեն 'ի Ժամա-
նակի ծնունդ. անմայր կուտի՝ անհայր. մինչ
զի մեղքեանդեկի պիտակաբար ասի անհայր՝
անմայր, չհամարեալ յազգս, իմ որում ան-
գիտելի 'ի պատմութեց. թէպէտև իրօք էր
յերկրէն քանանացւոց որդի այս անուն հօր
և մոր. բայց քի ասի և է չչմարտապէս ան-
հայր իմ մարմնոյ, և անմայր իմ անուն. վր
և անմարթ է դնիլ 'ի համար սոսկ մարդ-
կային ազգի, կամ համարիլ իբրեւ ան-
այլ դաւանելի է՝ ընդ և են, ան և մարդ կու
տարեալ, չչմարտա որդի նոյ, նոյն և չչմա-
րտա որդի մարդոյ. որ է անհաս անօրէնութի
և խորհուրդ խորհրդոց:

Եւ անհա վր անի այսորիկ մեղքեանդեկի քա-
հանայ բարձրելոյն՝ ասի ստուերաբար նմա-
նեալ որդւոյն նոյ, և օրինակ չչմարտութեն
քի թագաւորին մերոյ և քահանայապե-
տին յաւիտենից: Եւ այս ոչ փոքր յարգանք
առն. զի թէ յետև իբրեւ անուանակիր յի
գովի, և իւրաքանչիւր որ յարգարոյն առաջ-
նոց

նոց մասնաւորապէս ինչք ինչք զօրինակ և
զնմանութիւն քնի յանձնա նկարագրեցին ,
սա ինքն մէլ լքիտեգեկ եօթնեակ նմանաբե-
րութիւն յանձն Բերեալ զօրինակ նմանութե
որդւոյն նոյ մարդացելոյ 'ի զաւակէն աբրա-
մու , եօթնպատիկ փառք պանծալի ճանա-
չի . և այն՝ առ աբրահամաւ որոտացոյ աբրա-
համեան տոհմի : (4)

БІСІСІ

Վարչապետացն՝ Լ. Բրաճանու, Լաւհակայ,
և Յակոբայ:

၁၂. ဂျာနယ်နံပါတ် ၄. ၆ နိုဗင်ဘာ ၂၅. ၆၁ အပိုဒ် ၁

ԲՅՐՆ ՀԵՒՆՏՈՑ
 ազրահամ մեծ հաջողեան էր
 որդի Թարայի քաղղէացւոյ
 յորդւոց երեւայ , յորմէ եւ-
 րայեցիք ք հրէայք , 'ի սերնդոց սեմայ Վ
 իմա 'ի նոյէ մեռաաաներորդ (կամ երկոտա
 տաներորդ . 'ի Թոճեւն զկայնան երկրորդ) ,
 և յադամայ քսաներորդ (կամ քսան և մի) :
 Եւ էր աւաջին անաւն նր աբրամ , որ Թարդ-
 մանի հայր բարձր . և ընապէս Է հօր իւրում
 յժին քաղղէացւոյ , որ և երկիր ասորեստա
 նեայց , 'ի քաղաքն կոչեցեալ՝ մէկ կարծի , ուր
 ք հօր :

7.

՚ի ժամանակին յայնմիկ թէպէտև գտանէին ՚ի վիբ երկրի անձինք անծանօթք և անապաշտք, բայց թոճով. զի լէ մեծ մասն Յի, մանաւանդ ՚ի քաղղէաստան յերկիր մոզաց՝ տարածեալ էր անօրէն կռապաշտութի և հեթանոսական բազմածուի առ թագաւորութի նինոսի երևելոյ արքային ասորեստանեայց. ոն և թարայ քաղղէացի ՚ի նոյն կռամոլ օրէնս էր անեալ, և պաշտէր զձեռագործս և զլոծս օտարս :

Իսկ որդի նր բարամբնտրեալն յորովայնէ՝ իբրեւ եհաս յամն ընտրութե բարւոյ և չարի, ծանեաւ զճմարիտն անբարձրեալ՝ արաբիչ երկնի և երկրի, և զնա միայն պաշտելի, ՚ի ներքուստ լուսաւորելի՝ ՚ի հսգւոյն նոյ, և արտաքուստ ՚ի գործոցն նոյ, ստեպ հայելով յերկինս՝ որք պատմեն զփառս նոյ իբրեւ գործք մատանց ամենաբունէստ ճարտարապետի. քանզի էր մանուկ մտաւարժ և կիրթ յաստեղաբաշխական գիտութիս քաղղէացւոց : Եւ այնպէս յարարածոց զարարիչն ի մաստասիրեալ՝ ծանեաւ զանձ, և փոյթ կալաւ փառաւորել զնա որպէս զանձ. յարեցաւ յամսրտէ ՚ի սիրել և ՚ի պաշտել զմոր ան իւր օրբութի և արդարութի, և ոչ դարձոյց երբէք զսիրտ իւր ՚ի նմանէ զամաւուրս կենաց իւրոց : Եւ գուցէ ինքն էր՝ որ շահեցաւ զսիրտ հօր իւրոյ և այլոց եղբարց իւրոց և ազգատոհմին, թողուլ զպաշտոն սուտ կռոց, և որոշիլ ՚ի միջոյ դիցամոլ քաղղէացւոց, և գնալ խնդրել այլուր տեղի՝ ուր կայցէ ճմարիտ

րիտ անգիտութի :

Եւ ինչ որ եթէ սովին խորհրդով, և եթէ վասն
այլ ինչ պատճառաց, այլ ի տեսութե և
առաջնորդութե բարձրելոյն՝ էառ թարայ
զաբրամ զորդի իւր, և զնաքովր զորդի իւր,
և զղովտ զորդի առանայ որդւոյ իւրոյ վախ
ճանելոյ, և զսարա զնու իւր զկին արբա-
մու, և ևհան զնա յձէն քաղդէացւոց՝ եր-
թալ յերկիրն քանանացւոց . և եկին մինչև
ցխառան՝ որ ՚ի միջագետս ասորւոց մօտ յե-
դեսիա . և բնակեցան անդ զամս բազումս .
մինչև մեռաւ թարայ ՚ի խառան ՚ի հասակի
երկերիւր և հինգ ամաց . յորում ժամանա-
կի արբամ էր ամաց եօթանասուն և հնգից :
Եւ յայնժամ կոչեաց անձ զաբրամ երեւելի տեւ
լեամբ հրեշտակի կամ երկնաւոր ձայնիւ,
գալ զկնի իւր յերկիր՝ զոր ցուցէ նմա . եւ
դու ասէ յերկրէ քումմէ, ոչ միայն յերկրէն
քաղդէացւոց՝ զոր լքեր, այլ և ՚ի խառանէ՝
յոր սկսար առնել բնակութի . եւ և յազգէ
քումմէ և ՚ի տանէ հօր քո, զի մի մնացէ ՚ի
զաւակս քո հետք հեթանոսութե . եւ ասէ
յերկիր՝ զոր ցուցից քեզ, և արարից զքեզ
յազգ մեծ՝ բազմութի զաւակաց, և ուղ-
ղութի անապաշտ կարգաց, ընտրելով ըզ-
քեզ և զքոյսդ ինձ ժողովուրդ սեպհական .
քանզի օրհնեցից զքեզ հոգւոր և մարմնա-
ւոր օրհնութի, և մեծացուցից զանուն քո,
և եղիցիս օրհնեալ . և ոչ այսչափ միայն,
այլ և օրհնեցից զօրհնիչս քո, և զանիծիչս քո
անիծից . և օրհնեցին ՚ի քեզ ամազգք երկրիս .

ՍԵԾ

II ԿԻՒՄԻՆ արդարեւ խոստովանեց մարդասեր լինելը, և կարի մեծ հրաւեր կոչմանս՝ առ ուրեւն իւր արքամ. այլ մեծ ևս չնորհն ներքին, որով արար զնա իւր ծառայ բարի և հաւատարիմ, որ ի բարեկամութի անդր այն ի վեր տանի զմարդ։ II ԿԻՒՄԻՆ այնչափ էր այնուհետեւ, որ և հնազանդութի արքամն առ նա՝ միամիտ հաւատով և աներկբայ յուսով հանդերձ, մինչև պատրաստ լինել զոգի և զուսն չնախադրել նմա ի ծառայութի. զի այնչափ ի խոստովանելն յորդորամիտ լեալ, որչափ ի յօժարութե կամակատար լինելոյ լինելով իւրոյ վառեալ, փութացաւ ել ի խառնակ երթալ ուր կամք իցեն նա. ել զի հրամայեցաւ, այլ ոչ գիտէր՝ եթէ յո երթիցէ։ Ինչ նմա էր և սարա կին նորա՝ ամուլ ըստ մարմնոյ, այլ բիւրարեղուն բերրի թ հոգւոյ, զարգարեալ երկիւղածութի և բարեպաշտութի. զնաց և զովորդի առանայ եղբոր արքամն թ նմա, որ և նա էր երկիւղած ի նմե և ճշմարիտ անապաշտ։ II ԿԻՒՄԻՆ նաքովը եղբայր արքամն. եկաց մնաց ի խառն տամբ իւրով. մինչև այնուհետեւ կոչիլ խառանու քաղաք նաքովոյ. և բազմացաւ անդ և սերեցաւ. և յորդոց նորա ելին ասորիք։

Իբրեւ եհատ արքամ յերկիրն քանանու, և շրջէր այսր անդր վրանոք, մինչև տեսցէ՝ զինչ հրամայեցէ նր, երեւցաւ նմա անձնագ, և ասէ ցնա. զաւակի քում տայ զերկիրս զայս։ Ինչ շինեաց արքամ սեղան նա՝

որ

որ երեւեցաւ նմա . և գոհացաւ զնմանէ միտ
մտաւ չ սրտի , ուր անորդի էր , և ոչ գիտեր՝
որ զաւակ իցէ , որ ժառանգելոց իցէ զեր-
կիրն խոստացեալ յայ . այլ մնայր երկայն-
մտութիւն , զի յիմի կամքն այ կատարեսցին
չ անսուտ խոստմանցն : Եկն 'ի բեթել , և
եհար զխորան իւր 'ի լերին . և շինեաց սե-
ղան , և կռեաց յանուն նմա : Եւ զաւակաց ,
և բնակեաց վրանոք յանապատի , և յերեսաց
առիւ տեղոյն՝ էջ յեգիպտոս բնակել անդ
պանդխտութիւն . ուր և յայտնի եղև եգիպ-
տացւոց երկիւղածութիւն արքայու , և բարե-
պաշտութիւն սարայի . և յայտնեցաւ ինամբ
այ 'ի վրնց՝ 'ի պատժել զփարաւան արքայ
և զաուն նր . մինչև արձակել եգիպտացւոց
զնաւսն և պատուով մեծաւ :

Սարժաւ անդրէն արքամ իւրով քն հանգերձ
յանապատ . և գրձլ եկն 'ի բեթել 'ի տեղի
սեղանոյն առաջնոյ , և կարգաց զանուն նմա
այ . Եւ քղի էր արքամ մեծատուն յոյժ անաւ-
նով , արծաթով և ոսկով , և զովսայ եղաօր
որդւոյ նր նոյնպէս ստացունաք բազում ,
'ի լինել կռուոյ 'ի մէջ հովունաց խաշանց նց ,
առաքինի իմաստութիւն առաջի եղ արքամ
զովսայ , զի թէ կամի մնալ նա 'ի տեղւոցն ,
ինքն երթիցէ այլուր . ապա եթէ կամի մեկ
նիլ , սիրով մեկնեսցի . և նա բնտրեաց մեկ-
նիլ և բնակել 'ի քաղաքն սոգում . իսկ արքամ
պանդախտ գիտելով զանձն յ'նի՝ ոչ արար
ուրեք հաստատուն բնակարան , այլ պան-
դխտութիւն չքէր յերկրին քանանացւոց :

{ } ետ

է) ետ մեկնելոյն զովմայ դարձեալ ասաց Թո-
 ցարբամ. հայեաց աչօք քովք ի մի կողմն .
 զի զմի երկիրդ՝ զոր տեսանես , քեզ տաց և
 զաւակի քում յաւիտեան . և արարից զգա-
 ւակ քո իբրեւ զաւազ երկրի բազմութիւն . և
 արդ արի շրջեաց ի երկիրդ յերկայնութիւն և
 'ի լայնութիւն . զի քեզ տաց զգա : Եւ ուրախ
 եղև արբամ ոչ այնչափ ի պարգևն նոյ , որ
 չափ ի սէր պարգևողին . զի ոմ հայր զորդի
 գգունէր զնա նոր . և արբամ որդիական սիր-
 ով և հպատակութիւն արար և եկն 'ի քեր-
 ւան , և շինեաց սեղան նոն նոյ առ կաղնւոջն
 մամբրէի ամսորհացոյ :

է) Յայնմ ժամանակի լուեալ արբամու՝ եթէ
 հինգ թագաւորք առին և գերեցին զսոգոմ ,
 և գերի վարեցաւ զովա , ժողովեաց զընդո-
 ծինս իւր՝ որ գտան թոճով արք երեքհարիւր
 ութւատան (խորհրդով ի թոճոյ սէջ հայ-
 րապետաց ժողովոյն նիկիոյ՝ ասեն վեպք) ,
 և պնդեցաւ գիշերի զկնի գերեվարաց . և
 աջով հզօրին նոյ զօրացեալ՝ եհար վանեաց
 զնա , և գարձոյց զմի աւար և զգերի սոգո-
 մացոց հանդերձ զովտու . և էառ ևս աւար
 բազում : է) Յայնժամ ել ի առաջ արբամու
 մեկքիսեդեկ արքայ շաղիմայ քօյն նոյ արք-
 րելոյ , և օրհնեաց զարբամ , և եհան հաց և
 գինի արբամու և ծառայից նորա . և արբամ
 ետ նմ տասանորդս իբրեւ քահանայի նոյ յմ
 աւարէ թշնամեաց . իսկ զինչս սոգոմացոց
 և զգերիս նոյ դարձոյց 'ի նոն : Եւ յասել ար-
 քային սոգոմացոց , շատ է մեզ՝ զի գերե-
 վարձ

գարձ արարեր , տուր ցիւ զմարդիկդ , և զաւարդքեղան . ետ պիտի արբամ մեծատունն հաւատով և անկարօտն մեծութեան Թի . ձգեմ զձեռն իմ առ անձ բարձրեալ՝ որ արար զերկինս և զերկիր , և յանուն նր երդունել՝ չառնում յանձն առնուլ ինչ յամէ որ ինչ քո իցէ , ոչ շաղամաթ մի՝ որ է թել ասղանայ , և ոչ խրաց մի կօշկաց . զի մի ասիցես , թէ ես մեծացուցի զարբամ . յայտ արարեալ թէ ոչ մի , այլ անձ էր , որ մեծացուցանէր զնա ք խոստմանն . այսպէս էր յամի հաւատք և առաքինուի մեծի նահապետին :

Վի վերստին երեւցաւ անձ արբամու՝ ի տեւ լեան գիշերոյ , և ասէ ցնա . մի երկնչիւր արբամ , ես վերակացու եղէցքեղ , և վարձք քո բազում եղիցին յոյժ . այս է՝ ես ինքնին եղէց վարձք քո , զի դու ես ազնիւ ծառայ իմ հաւատարիմ : Տեսեալ արբամու՝ եթէ այնչափ խանդաղատի զնովաւ անձ , համար ձակեցաւ և ինքն ասել . անձ զի ոչ արասցես ինձ , զի ես կորնչիմ անորդի . գիտեմ , զի ճշմարիտ են խոստմունքք , այլ որովհետեւ ոչ ետուր ինձ զաւակ , ժառանգ ուրեմն լինելով լինիցի իմ եղիազար դամասկացին որդի մասեկայ ընդոծնի իմոյ : Եւ վաղվա զակի ձայն այ եղև առնա , և ասէ . ոչ ժառանգեսցէ զքեզդ , այլ որ ելանէն ի քէն , նա ժառանգեսցէ զքեզ . և եհան զնա անձ արտաքս , և ասէ . հայեաց ընդ երկինս , և թունեալ աստեղս՝ եթէ կարող ինչ իցես թընել զնս . և ահա այնպէս եղիցի զաւակ քո՝

Վի

P

ան

անթուճելի 'ի բազմութենէ : Լա հաւատաց
աբրամ նյ , ասէ գիրն , և համարեցաւ նմա
յարգարութի . որ է ըստ առաքելոյն՝ գլուխ
գոգութեց աբրամու , որ թէպէտև հայեր 'ի
ծերութի իւր և յամլութիւն սառայի , այլ
յայտը նմի վր՝ անյոյսն յուսով և աներկբայ
մտօք հաւատաց խոտովմանն նյ :

Քնաւել առեւցնաւ նա . եւ եմ նոր նա քո , որ
հանի զքեզ յՅէն քաղաքացւոց՝ տալ քեզ
զերկիրդ զայդ 'ի ժառանգութի որդւոց յոր
դիս : Լա 'ի խնդրել աբրամու 'ի նմէ յայտ
նել նմա , թէ որով օրինակաւ . և ցորչափ ու
նի ինքն և որդիք իւր ժառանգել զերկիրն
քանանացւոց , եցոյց նմա նա 'ի ձեռն պառ
չելեաց՝ որ եղեն 'ի յօշոճածս կենդանեաց
մատուցելոց 'ի նմէ՝ իջնամբ թռչնոց 'ի վր ,
և փայլմամբ ճառագայթից հրդ ընդ մէջ
անդամոցն յօշելոց , թէ զի՞նչ ինչ անցք ան .
ցանեւոց էին նախ ի զաւակն նր յերկիր օտար ,
քի յերկրպտական ծառայութեան . և ապա
վրէժխնդիր եղէց ասէ չարչարողաց զգաւակ
քո , և հանից զնա 'ի ձեռաց նր . և ածից յեր
կիրս յայտ ամորհացւոց և քանանացւոց : Լա
եգ նոր ուխտ յաւուր յայնմիկ ի աբրամու , և
ասէ . զաւակի քում տաց զերկիրդ զայդ յետ
վախճանելոյ քո , 'ի գետոյն եգիպտացւոց՝
'ի նեղոսէ մինչև 'ի գետն մեծ եգիպտո :

Լա եղև յետ գեգերելոյ աբրամու պանդխ
տութի՞ զամս տասն յերկրին քանանացւոց՝
խորհուրդ եւ սարայ աբրամու առնուլ իւր
'ի կնուի զապար եգիպտացի զնաժիշտ իւր .
զի

զի արարից ինձ ասէ որդի 'ի դմանէ : Եւ
ունկնդիր եղև արքամ ճայնի սարայի , զի
Թերևս նոյն լցի խոտուանն նյ . և ծնաւ
արքամ զիսմայէլ յազարայ՝ յաթսուն և վեց
ամի հասակի իւրոյ : Իսկ յորժամ եղև ար-
քամ ամաց իննսուն և իննուց , երևեցաւ նմա
մծ , և եդ նմա ուխտ՝ առնել զնա հայր բազ-
մնութե՝ ազգաց . ոյր վա փոխեաց և զանուն
նր . ասէ . ոչ կոչեսցիս այսուհետև արքամ ,
այլ՝ արքաամ (որ է հայր երամոյ , ք բազ-
մնութե) , զի հայր ազգաց բազմաց եդի ըզ-
քեզ , և անեցուցից զքեզ յոյժ , և Թագաւ
որք 'ի քէն ելցեն . և հաստատեցից զուխտ
իմ ը քեզ և ը զաւակս քո յուխտ յաւիտե-
նական՝ լինել ինձ մծ քեզ և զաւակի քում
յետ քո . որով բանիւ կացուցաւ արքաամ
հայր հաւատոց ամ հաւատացելոց . և նշա-
նակ էաւ յայնժամ զուխտ Թլփատուն . զի
հանդերձեալն զաւակ՝ լինիցի զաւակ ուխտի
և հաւատոց :

Թոխեաց մծ և զանուն սարայի 'ի տարրա ,
յաւելունածով տառի նշանակեալ զնա լինել
մայր այնպիսուոյ զաւակի , յորում օրհնեցին
աղգք և աղինք . քանզի ասէ օրհնեցից և ըզ-
սարրա զկին քո , և տաց քեզ 'ի նմէ որդի . և
օրհնեցից զզաւակն զայն , և Թագաւորք ազ-
գաց նդիցին 'ի նմանէ : Եւ յայնժամ անկաւ
արքահամ 'ի վր երեսաց իւրոց , և ծիծաղե-
ցաւ ը միտս . ոնք թէ ասելով 'ի օրտի . գու-
ցէ կամի նր միթարել զիս և զտարրա՝ վասն
ոչ ունելոյ իմ զաւակ 'ի նմանէ . ուր եղև ինձ

յադարայ որդի, որ ունի ժառանգել զիս և
 Լաւ տըր ասաց նմա. և զիսմայէլ օրհնեցից և
 աճեցուցից ըստ խնդրոյ քում, այլ ես յետ
 տարւոյ միոյ տաց քեզ որդի և 'ի սարրայէ՝
 իսահակ անուն (որ Թարգմանի ծիծաղ կմ
 խնդուի). և նա եղիցի զաւակ ուխտի իմաց
 և աւետեաց. զոր և հաստատեաց տեսիլ
 երից հրեշտակաց, զորս յանգէտս ընկալաւ
 արբահամ. և յայնժամ առաւել յայտնու-
 թիք տունն նմա և սարրայի աւետիք վասն
 ծննդեանն իսահակայ. և գիտաց արբահամ,
 եթէ ինքնին տըր ցուցաւ նմա 'ի դէմն միոյ 'ի
 հրեշտակաց. որ էր նշանակ բանին տըր որ
 հանդերձեալ էր երեւիլ 'ի մարմնի 'ի զաւու
 կէն արբահամու:

Եւ յայնժամ յայտնեաց նմ տըր և զցասումն
 իւր 'ի կործանել զսողոմ և զգոմոր. և ար-
 բահամ միջնորդէր Թախանձանօք, զի մի կռ-
 րիցեն և արդարք ի մեղաւորս, և մանա-
 ւանդ տունն զովտայ. զի կարծէր թէ գոնէ
 յիսուն կամ քառասուն, գէթ երեսուն կմ
 քսան, և առ յոյժ նունազագոյնն՝ տասն ար-
 դարք գտանիցին 'ի քաղաքին. և իբրեւ իմա-
 ցաւ՝ եթէ ոչ գտանի և այնչափ, լռեաց:
 Եւ այց երկոքին հրեշտակքն՝ որք գնացին 'ի
 կործանել զսողոմ, ազատեցին զզովտ և ըզ-
 տունն նր՝ առաւել 'ի շնորհս արբահամու:

Եւ եղև յետ պանդխտելոյ արբահամու 'ի
 գերարա, ուր և վս սարրայի կնոջ նր պա-
 տուհասեաց անձ զաբիմելէք արքայ գերա-
 րացւոյ, և ազօթիւք արբահամու բժշկեաց
 զտուն

զառն նր , 'ի կատարման սահմանին եղելոյ
յն , 'ի հարիւրերորդ ամի արահամու՝ ծնաւ
'ի սարրայէ խոստացեալ զաւակն աւետեաց
խաչակ , որ և սահակ . զաւակ օրհնեալ , և
արմատ օրհնութե տիեզերաց . զի էր կեն-
դանագիր նծորդւոյն եղելոյ 'ի զաւակէ նր
որդի մարդոյ , ուն և արահամ հայրն հաւա-
տոց եղև արժանի լինել պատկեր կամ օրի-
նակ հօրն երկնաւորի :

Եւ որ բան բաւական իցէ պատմել զկնդու-
թիւն արահամու 'ի ծննդեան խաչակայ ,
յորում տեսանէր ոչ միայն զլուսն ժամա-
նակեան խոստմանց , այլև զկատարումն խոր-
հրդոցն նյ վր խոստացեալ փրկչին Քի 'ի
զաւակէ իւրմէ : Սինչ զի ի վկայելոյ նո-
րուն իսկ նմն՝ ցանկայր արահամ տեսանել
զօրն քոյ . ուն և ետես յօրինակին , և ուրախ
եղև խաչակաւ , որ է ուրախութի և ի ան-
ուանն : Ետես և յետ աճելոյ զաւակին նուե
զխորհուրդ պատարագելոյ գառինն նյ 'ի
զոհարան խաչի , յորժամ հրամայեցաւ նմա
'ի նմնէ զոհել զմիածին և զսիրելի զորդի իւր
զխաչակ . և նա առանց ի բանս ինչ ածե-
լոյ՝ փութացաւ զենուէ զորդին , յորոյ վերայ
էին նմ խոստմունք նյ . և 'ի հանդէս կա-
տարեալ հնազանդուե՝ վկայեցաւ յնյ գող
ճշմարիտ երկիւղած և նծառեր . և կրկին
կրկին ընկալաւ յնյ զօրհնութի ինքն և զա-
ւակ իւր օրհնեալ . որոյ փոխան հրամայե-
ցաւ զոհել զխոյն կախեալ զծառոյն սաքե-
կայ . և 'ի վերայ եհառ նահապետն , թի
Ք 3 ճշմաւ

Քչմարիան խաճակ քն 'ի զաւակէ նորա առ
նի պատարագիլ 'ի վերայ ծառայ խաչին 'ի
փրկութի տիեզերաց , 'ի լեռան զողջութայ՝
որ այն իսկ է ասեն լեռան յերուսաղեոց մի
'ի լերանցն ամորհացեոց , ուր ել արբահամ
'ի զոհել զխաճակ :

Ըրդ որչափ մեծ էր արբահամուն երկիւղա-
ծութի և առ ան ճնազանդութի յայնմ հան-
դիսի , նոյնչափ էր մեծ և խաճակայն . զի
յետ տեսանելոյ՝ թէ հայր իւր կապէ զինքն
և կամի զենուլ 'ի պատարագ այ , իմացել
զկամս այ՝ կամակից եղև ան հլութի . զի
չէր իսկ մանուկ փոքր , այլ պատանի չափա-
հաս աւելի քան հնգեաստան ամաց , և իբր
քանամեայ . և ոչ միայն կարող էր պրծա-
նիլ 'ի ձեռաց ծերունի հօրն , այլև եթէ կա-
մէր՝ բազում պատճառս ունէր լիզէմ կալոյ .
ոնց թէ չիցէ բանն այն յայ , զի ոչ ոք պար-
տական է հնազանդիլ ծնողին 'ի կամին
սպանանել զինքն . և եթէ յայ իցէ , թերևս
զի իսմայէլի իցէ՝ ունէր ասել խաճակ . զի
ինձ խոտացեալ է 'ի նոյն աճել և բազմա-
նալ 'ի զաւակս իմ : Իայց և ոչ զմի յայտու-
նէ ասաց հեզն և հնազանդն խաճակ . զի
էր համանման հօրն՝ երկիւղած և հնազանդ
և լի հաւատովք . վայ և ան 'ի ձեռն հրեշ-
տակին երկրորդելով զօրհնութին՝ զարբա-
համ գովեաց խաճակաւ , և զխաճակ օրհ-
նեաց արբահամու :

Իսկ եղև յետ մեռանելոյ տարրայի , և թա-
ղելոյ յերկրին քանանացեոց , ետ անել առ-
բաւ

բաճառ կին որդւոյ իւրում իսահակայ՝ 'ի ձեռն եղիազարու հաւատարիմ հազարապետի տան իւրոյ՝ 'ի միջազետաց ասորւոց 'ի խառանէ զաւերեկա կոյս գեղեցիկ , որ էր գուստր բաթուէլի որդւոյն արքայ եղբորն արքահամու . և էր իսահակ ամաց քառասունից , յորժամ ետեալ զաւերեկա զգուստր հօր եղբորորդւոյ իւրոյ , քի զթոռն հօրեղբօր իւրոյ :

Ըսեալ էր և արքահամու զայլ կին քետտուրա անուն . յորմէ և ծնան նմա որդիք փեց , եմբան , յեկտան , մագան , մագիան , յեւրակ , և ռովիդէ . Թող զիսմայէլ՝ որ յազարայ : Ըսէ զի յայանի լիցի՝ Թէ իսահակ միայն է բնիկ ժառանգ իւր , ետ արքահամու պարգեւ որդւոց քետուրայ , և արձակեաց զնս յարեւելս . յորոց ելին մագիանացիք , և պարթեք , և այլ ևս ազգք բազումք՝ ճօխացեալք Թիգրուք . ոնք և յիսմայէլէ իսմայէլացիք , և բնակիչք կեդարու , և այլք : Իսկ ինքն արքահամ՝ հայր ազգաց , բարեկամն , և պատկառելի նմ մարդկան , լցեալ զամս կենաց իւրոց հարիւր և եօթանասուն և հինգ՝ մեռաւ 'ի բարեղջ ծերունէ . և Թաղեցին զնա իսահակ և իսմայէլ որդիք նորա առննթեր սարայի :

Եւ որհնեաց նո՛ր զիսահակ . և կոչեաց զինքն նո՛ր արքահամու և իսահակայ . և ետ նմա ճօխուի իմ մարմնոյ , ևս ուսուեց իմ հոգւոյ , զի էր նո՛րահաճոյ և նո՛րատէր նմին , և պատուական յաչս նմ մարդոյ : Եւ զի ամուսնէր

ռեքեկա, աղաչեաց իսահակ զմոր վիշտորա-
 և յղացաւ ռեքեկա մանկունս երկունորեակս,
 և խաղացին մանկունքն յորովայնի նր, ուն
 թէ ելլել զմիմեամբք առնելով կանխել ի
 ծնունդ և անդրանկանալ՝ վիշ լինելոյ ժա-
 ոանդ մեծամեծ աւետեացն խոստացելոց
 հօրն իւրեանց իսահակայ : Եւ ի հարցա-
 նել ռեքեկայ զնա՝ ասէ ցնա ինր . երկու
 ազգք են յարգանդի քում, և երկու ժողո-
 վուրդք յորովայնէ քումմէ զատցին, և ժո-
 ղովուրդ զժողովրդեամբ ելլել առնիցէ, և
 երէցն կրտսերոյն ծառայեսցէ :

Եւ եղև ի ժամանակի ծննդեան՝ ել նախ
 անդրանիկն շառագոյն և թաւամորթ, զոր
 անունեաց ետաւ, քի չափահաս . և ապա
 ել եղբայր նր՝ որ բուռն հարեալ էր զգար-
 շապարաց ետաւայ, որնքս թէ ունի զբուսմբ
 ածել և նուաճել զնա ը իւրե . վայ կոչեաց
 զանուն նր՝ Եսկոր, որ թարգմանի խաբօղ .
 զի գիտէր՝ թէ նա թէպէտև կրտսեր, ունի
 հնարիւք երիցանալ . ուն և եղև իսկ :

Սի ի զարգանալ երկոցունց՝ յակօբ պատ-
 ճառանօք հնարեցաւ գնել յետաւայ զան-
 դրանկութիւն, իրագէտ գոլով և ի մօրէն՝
 որ առաւել սիրէր զյակօբ, թէ մեծամեծ
 խոստմունք կան յոյ անդրանկին . և ետա-
 անմաութք իւրով դիւրագին վաճառեաց ը
 միոյ չիկաթանի զանդրանկութիւն արհամար-
 հանօք . որով կորոյս զառիթ մեծ, ի նշանակ
 այնոցիկ՝ որք արհամարհեն զհնորհս նոյ . և
 այնպէս յակօբ այր ընդատուն և խոնարհ
 եր-

երթալով երթայր և յառաջէր իբրեւ սիրելի
նայ և մարդկան , քան զեասաւ որ եղև այր զգ
րաւոր և վայրագ և հմուտ որսոյ , բայց ինքն
խիստ որսացեալ եղև գլխովն . և ոչ եգիտ
չնորհս առաջի նայ և մարդկան :

Եւ մինչդեռ էր իսահակ նմ տամբ իւրով
առ քոհորով երդման յերկրին քանանացոց ,
եղև սով . վայ խորհեցաւ իջանել յեգիպ-
տոս . այլ սպասէր ակնարկութեն նայ : Եւ
երեւցաւ նմա ձոր , և ասէ . մի իջաներ յե-
գիպտոս , այլ պանդխտեաց յերկրիս յայս
միկ , և ես եղէց ի քեզ , և օրհնեցից զքեզ ,
զի քեզ և զաւակի քում տաց զնմ երկիրս
զայս , և հաստատեցից զերդումն՝ զոր երդ-
ունայ աբրահամու հօր քում . և բազմացու-
ցից զզաւակ քո իբրեւ զաստեղս երկնից . և
օրհնեցին ի զաւակի քում նմա զգք երկրի :
Եւ դնաց իսահակ առ արիմեւէք արքայ
փղշտացոց առ բարեկամն հօր իւրոյ ի գե-
րարա . և ոերմանեաց սերմն յերկրին յայն
միկ , և եգիտ ի տարւոյն յայնմիկ հարիւրա-
ւոր զգարին . զի օրհնեաց զնա ձոր . և բարձ-
րացաւ այրն , և երթայր յառաջադէմ և մե-
ծանայր , մինչև եղև մեծ յոյժ . վայ ի նա
խանձիլ ի նա փղշտացոց՝ ասէ ցնա արիմե-
ւէք . երթ դնա ի մէնջ , զի կարի զօրագոյն
քան զմեզ եղեր :

Եւ իսահակ հեղութի մեկնեցաւ անտի . և
կրեաց վիշտս և նեղութիւն բազումս ի յա-
ջաղկոտաց , որք բնւ անգամ խցին զջր-
հորս նորա՝ զորս տայր բանալ աստ և անդ .

այլ

այլ նա յամի անարտունջ համբերութիւն երկայնամտեալ զօրացաւ . մինչև դարձաւ անգրէն 'ի ջրհորն երգման . և երեւցաւ նմա՛ր , և ասէ . ես եմ'ած հօր քոյ . մի երկնցի , զի ես լէ քեզ եմ' , և օրհնեցից զքեզ , և բազմացուցից զգաւակ քո վն արահամու հօր քո . և շինեաց անդ սեղան , և կարգաց զանուն նոն : Եւս եկն արիմեղէք արքայ յատնը , և աղաչեաց գնել լէ իւր ուխտ խաղաղութե . զի գու ասէ օրհնեալ 'ի նմե ես : Եւ եղև զի ծերացաւ իտահակ 'ի պանդխտութե իւրում , մինչև վատեցին աչք նորա 'ի տեսանելոյ . և չև էր գիտակ' թէ ո՛ւմ յերկուց երկուորեակ օրգւոցն հասանիցէ խառտումն նոյ . համարէր երիցուն անկ գոլ . վոյ հրամայեաց եսաւայ երթալ որսալ որս և բերել . զի կերայց ասէ , և օրհնեսցէ քեզ անձն իմ' , մինչև մեռեալ իցեմ : Եւ այց յակոբ խրատեալ 'ի մօրէ իւրմէ , և հլուք հպատակեալ բանից նո' կանխեաց մատոյց կերակուր հօր իւրում . և լէ ձեռն անդրանկի' ընկալաւ իրաւամբք զկատարել օրհնութի անդրանկութե , զոր գնեալ էր յեղբօրէն : Եւ յնուհետեւ ինչ ոչ օգտեաց եսաւայ ապառաւն անաղան . զի ոչ դարձոյց իտահակ յետս՝ զոր ետն յակոբայ զօրհնութի , յանգէտս . քանզի գիտաց յելից իրացն , եթէ այն էր կարգաւորութի նոյ . և արար զպակօբ նոր եղբօր իւրում , և ժառանգ նմ խառտմանցն նոյ , և զեսաւ կացոյց ծառայ նո' :

II Եւ ոխս 'ի մօր եղ եսաւ ապանանել զյաւկոբ՝

կոր՝ յետ մահու հօրն . իսկ յակօր խոս-
տու մօրն , հանդերձ կրկին ևս օրհնու-
թեամբ հօր իւրոյ , մեկնեցաւ գնաց 'ի մի-
ջագետա առ լարան քեռի իւր , մինչև անց-
ցէ ցատումն եղբօր իւրոյ : Եւ 'ի գնալ յակօ-
րայ զճանապարհայն՝ յորժամ ննջեաց ուրեք
գիշերի , ետես զսքանչելին զայն տեսիլերկ-
նաչափ սանդղոց , ի որ ելանէին և իջանէին
հրեշտակք ան , և ան հաստատեալ կայր 'ի
գլուխ սանդղոցն . և ասէ . ես եմ ան ան-
արհամահ . հօր քոյ , և ան իսահակայ . մի
երկնչիւր , զի տեղիդ՝ յորում դուք ննջեցեր ,
քեզ տաց զգա և զաւակի քում . և եղիցի
զաւակ քո իբրև զաւազ երկրի , և իւրձա-
կեցի ընդ չորեսին կողմանս երկրի . և օրհ-
նեսցին 'ի քեզ և 'ի զաւակի քում ան ազգք
երկրի . և ես աւասիկ ի քեզ եմ՝ պահել ըզ-
քեզ յամճանապարհս քո՝ յոր և գնացես .
և դարձուցից զքեզ յերկիրս յայս . զի ոչ
թողից զքեզ , մինչև արարից զամ ինչ՝ զոր
խօսեցայ արդ ի քեզ :

Եւ զարթեալ յակօր ասիւ՝ մեծաւ և խն-
դութի . և ասէ . ան է 'ի տեղւորս յայսմիկ ,
և ես ոչ գիտէի . ասեղ իմն է տեղիս այս . և
ոչ է սա , եթէ ոչ տուն ան , և այս է դուռն
երկնից : Եւ յարուցեալ էառ զվէմն՝ զոր ե-
ղեալ էր ի մտարս իւր , և կանգնեաց զնա
արձան , և էարկ իւր 'ի գլուխն , զի չունէր
ինչ այլ 'ի ձեռին 'ի պահուն մատուցանել ան
'ի պատարագ գահութե . և կոչեաց զանուն
տեղւոյն այնորիկ բեթել , քի տուն ան . և
ուր

աւստեաց ուխտ ան, զի ի յաջողիլ ճանապարհի իւրոյ և գարձի անդրէն ի տուն հօր իւրոյ՝ վէմն այն կանգնեալ՝ եղիցի ինքեան տեղի տանն ան. և յամէ՝ զոր տացէ նմ անձ,

տացէ տաաւնորդս քահանայից նորա:

Եւ յայնմ հետէ զոճարթացեալ սրտին յակորայ ի տեսլենէն անձ հաստատեալ էր խորհրդովք ի գլուխ սանդղոցն ի նոր անձ իւր, և ինքն նմանել հրեշտակի՝ ակնունէր վերելից ի ժամանակին, յորում բացցի դուռն երկնից ի ձեռն զաւակին խոստացելոյ. և այնպէս թէպէտև յերկրի կայր, այլ քաղաքաւարութի նոր յերկնս էր. և նովին անձային տեսլեամբ և խոստմամբք միմիմարէր յամ տառապանս պանդխտութե իւրոյ:

() Ի յորմէ հետէ եմուտ յակոր ի խառան ի տուն լաբանայ ասորւոյ՝ եղբօր մօր իւրոյ, ոչ եգիտ հանգիստ. այլ հանապազ ի ծառայութի և ի վաստակս էր, և զրկանս և նեղութիս կրէր անընդհատ:

Եւ թէն ամ ծառայեաց լաբանու ի կարգի հովուէն՝ առ առնուլ զուրբէլ դուստր նոր. և խաբեաց զնա լաբան տալով զլիայ զոչ գեղեցիկն, զի հարկեսցի ծառայել այլ ևս եւթն ամ վասն ուրբէլայ. և յակոր յանձն էառ սիրով և հեղուք, միայն թէ կանխաւ տացի նմա և ուրբէլ. զի այն էր նախկին խաւեցեալն իւր օրինօք: Եւ ծնան յակորայ ի խառան մեռասան որդիք յերկուց կանանցն, և յերկուցունց նաժշտաց նմ, ի միջոցի անդ՝ երկրորդ եւթնաց ամաց ծառայութեն. Եւ եղև

եղև 'ի չորեքտասաներորդ ամի դալտեան
յակորայ 'ի խառան , յորժամ ծնաւ զյով-
սէփն գեղեցիկ՝ զաւակ առաջին 'ի հապէ-
լայ ցայն վայր ամուլ մնացելոյ , կամեցաւ
յակոր դառնալ առ հայր իւր խոսհակ . այլ
'ի նեղել զնա լաբանու վժ վարձուց ծառայ-
ութեն նր , որոշեաց յակոր իւր խաչինս ըստ
գումնոց՝ 'ի խաչանց լաբանու , և յանձն հառ
հովուէլ և զնորայսն այլ ևս ժամանակս . զի
տեսցի՝ թէ ոյր խաչինք բազմանան , և յայտ
նի լիցի՝ թէ արդար վաստակօք անկանին նմ
այնչափ խաչինք . և եկաց ամս վեց յայտմ
ևս ծառայութեն , և բազմացան յոյժ խաչինք
յակորայ քան զլաբանու :

Եւս իբրեւ լցան քսան ամք կալոյ նր 'ի մի-
ջագետս , յորոց զամս չորեքտասան ծա-
ռայեաց վժ դստերաց լաբանու , և զամս վեց
վժ խաչանց նր , տեսեալ թէ ոչ թողու զնա
աներ իւր բռնաւոր , հառ զընտանիս իւր և
զմմաղխս , և գաղտ խուսեաց 'ի նմանէ . և
'ի պնդիլ լաբանու զկնի նորա՝ յանդիմանել
յայ 'ի տեսլեան՝ հարկեցաւ մեղմով խօսել
լէ յակորայ . և արձակեաց զնա խաղաղութե
լէ յակոր գնաց զճանապարհս իւր . և հայե-
ցեալ ետես 'ի վր ճանապարհին զբանակ ան-
բանակեալ , և ընդ առաջ եղեն նմա հրեշ-
տակք ան . որով յայտ արար նմա ան , թէ
ինքն էր՝ որ պահեաց զնա և պահէ յամժաւ
մանակի . և զօրացաւ յակոր , և գիտաց՝ եթէ
փրկէ զնա ան և 'ի ձեռաց եսաւայ եղբօր իւ-
րոյ , յորմէ կասկածէր :

Եւ

Եւ իբրեւ առաքեաց զԺառայոս իւր՝ ի հաշտե-
 ցուցանել զերեսս ետաւայ պատարագօք եւ
 խմնարհ պատգամաւորութիւն՝ կոչելով զկնքն
 Ժառայ նորա, ննջեաց յակօք զայն գիշեր՝ ի
 հոգս՝ կարդալով առ ամբ. եւ ապա յարուցել
 գիշերայն խաղացոյց զբանակ իւր յառաջ. եւ
 ինքն մնաց զկնի առանձինն: Եւ ահա մա-
 տեաւ առ նա հրեշտակ՝ ի դիմաց բանին այ
 ՚ի կերպարանս որդւոյ մարդոյ, եւ մարտեաւ
 ի յակօքայ մինչեւ ցառաւօտ. եւ իբրեւ ետեա
 հրեշտակն՝ եթէ անյաղթելի կայ յակօք,
 բռնէ եհար զամուլաջլէ զըստի նր եւ իւր-
 մացոյց. եւ ասէ ցնա, արձակեա՛ զիս, քանզի
 այգ եղև. եւ նա ասէ, ոչ արձակեցից զքեզ,
 եթէ ոչ օրհնեսցեա զիս: Եւ հրեշտակն ՚ի
 կողմանէ այ ետնմա օրհնութի նոր՝ փոխելով
 զանուն նր՝ ի խորհուրդ սբանչելի. յայսմ՝
 հետէ ասէ ոչ կոչեսցեն զանուն քո ի չակօք,
 այլ՝ Խորայէլ եղիցի անուն քո. զի ԺուԺկա-
 լեցեր իւ այ, եւ ի մարդկան զօրաւոր լիջիր.
 քանզի իտայէլ թարգմանի յաղթող այ, այլ
 հասրիօրէն ստուգաբանի ՚ի մեզ ամծատես,
 կամ որ նոյն է՝ րենատես: Ի չաւել եւ յակօք
 հարցանել զանուն երեւցելոյն. եւ նա ասէ.
 զի՞ հարցանես զանունն իմն: յայտ արա-
 րեալ՝ թէ ամ է անանուն եւ անսահմանելի.
 այլ օրհնեաց զնա երկնաւոր օրհնութիւն. եւ
 եղև ՚ի նմանէ աներեւոյթ. եւ յակօք կոչեաց
 զանուն տեղւոյն փանուէլ, քի տեսիլ այ, կի՞
 երևումն այ. զի տեսի ասէ զամ գէմ յանգի-
 ման, եւ ապրեցաւ ամձն իմ. եւ այս ամհայէր
 ՚ի

’ի խորհուրդ մարդանալոյն նոյ ’ի զառակէն
յակորայ :

Եւ եղև յետ հանդիպելոյ ետաւայ , և հառԷ
բուրելոյ զմիմեանս սիրով , քանզի խոնարհ
երկրպագութիւն յաղթեաց նմա յակոր , և շու
հեցաւ զսիրտ նոյ , եկեալ յակորայ հանգեալ
քաղաքին սիկիմացուոց՝ գնեաց յեմաղրայ ա-
մուրհացուոյ զվիճակ անդին , ուր եհար զնո-
րան իւր , և շինեաց անդ ուղան . և կարդաց
զմեծ ինչի : { Յայնմ ժամանակի կոտորեցին
զեւի և շմաւոն որդիք լիւայ զսիկիմացիս ’ի
պատճառս դինայ քեռն իւրեանց , առաջ
գիտութե և լռեմ կամաց հօրն իւրեանց :
{ Յետ այսորիկ հրաման ընկալեալ ’ի տես-
լեան յակորայ ինչ կոչեցելոյ՝ ելանել ’ի բե-
թէլ , և կազմել անդ սեղան նոյ , սրբեաց
զընտանիս իւր յամ հետոց հեթանոսական
իրաց՝ յորս սովորեալ էին յերկրին ասորուոց .
և եկեալ ’ի բեթէլ՝ ուր նախ ետես զտեօթլ
տանգղաց , կանգնեաց սեղան նոյ :

Եւ ան երեւցաւ նմա անդ վերստին , և
օրհնեաց զնա ին առաջնոյ օրհնութեն , և
հաստատեաց զինչ կոչումն անունն նորա .
և տեղ ցեա . եւ եմ ան քո՝ ան զառակեան .
աճեալիւր և բազմաթիւ , ազգք և ժողովք
ազգաց եղիցին ’ի քէն , և թագաւորք ’ի քէն
ելցեն :

Եւ ’ի չոճելն ’ի բեթէլայ յեփրաթա , մե-
ռաւ հաւքել ’ի ծնանել զբնիւամբն . և թա-
ղեցաւ ’ի ճանապարհին եփրաթայ , այն է
բեթղեհէմ . վայ և խորհրդաբար մայր կոչի
ան ,

անմեղ մանկանցն բեթզեհեմի կոտորելոց 'ի ծննդեանն քորի : Այն աշտորիկ հասեչիէլի 'ի քերբոն՝ եղիտ զհայր իւր զիսահակ կենդանի . և եկաց մեծ նահապետն իռահակ յայնմ հետէ այլ ևս ամս իբր հնգետասան . և լքեչ զաւուրս իւր՝ մեռաւ 'ի հասակի հարիւր և ութսուն ամաց . և թագեցին զնա յաւկոբ և ետաւ որդիք իւր , որք յայնժամ անցեալ էին զհարիւրամենիւք :

Եւ այնուհետեւ զտեղի կալաւ յակոբ յերկրին քանանացոց պանդխտութեամբ իբրեւ զհարս իւր . մինչեւ վասն անցիցն յովսեփայ՝ որոյ վաճառումն յեղբարց իւրոց եղև յառաջ քան զմահ իսահակայ , յորժամ բարձրացոյց անձ զյովսեփ յեգիպտոս , 'ի հրաւիրմանէ նր էջ յակոբ անձ տամբ իւրով յեգիպտոս . և եկաց անդ ամս եօթնեւտասն , և անդ փախ ճանեցաւ հարիւր քառասուն և եօթն ամաց . այլ լք պատուիրելոյ իւրոյ երդամբ՝ բերեչ եղև 'ի յովսեփայ փառօք յերկիրն քանանացոց , և թագեցաւ ընդ հարս իւր . զի յայանի լինիցի՝ թէ այն երկիր է , զոր խօստացաւ տալ անձ 'ի ժամանակի իւրում որդւոցն ինչլի , և մի բաժանեցի 'ի հարց իւրոց իսահակայ և յաբրահամ :

Եւ յսպիռիք ոմանք էին այս երեք անձինք՝ անձարեալ նահապետք , բարեկամք այլ բարձրելոյ , աբրահամ , իռահակ , և յակոբ , նա իսահաբք որդւոյն այլ , և հիմունք հին և նոր եկեղեցւոյ . որոց ոչ ամս թ համարեցաւ անձ , այլ՝ պարծանք յաւերժական , կոչիլ նց անձ .

Եւ եւմ ասելով ստէպ՝ ան աբրահամու , ան
 իսահակայ , և ան յակոբայ , կամ որ նոյն է՝
 ան ան ինչի : Իմ իմիք նմանեցուցուց զն-
 արեալքս նոյն՝ զգարգարեալսն անային և գեղ-
 մարդկային քաղաքավարութիւն , բայց երկոյ
 անաբանական անուանեալ առաքինութեց .
 աբրահամ՝ հաւատոյ պատկեր ճշմարիտ՝
 հայրն հաւատոց . իսահակ՝ յուսոյ տիպ գե-
 ղեցիկ յամանման . և յակոբ՝ սէր նոյն բոլորու-
 վին , ի ան միացեալ . քանզի ան սէր է : Եւ
 ահա այսպիսեաց ծնունդ առաքինութեց հա-
 ռազատ՝ գտաւ մի միայն յովսէփն ընտրեալ
 յորդիս յակոբայ , բարեգործութեց անի օրի-
 նակ և գործօնեայ սքանչելի , հայրենակա-
 նացն հետեւող առաքինութեց , և ինչի ինչի
 գերազանցեալ զհարբ . զորոյ զպատմութիւն
 ախորժելի սերտ ի բերան ունին ամենեքին .
 ոյլ ինձ ախորժական՝ ի առաքինի քաղաքա-
 վարութիւնն մի առ մի անցանել մեզ յօրինակ :

ՅԱՆՈՒՆԻ

{ Եւսեփայ Վահագնայ :

Ն . Բեր . 29 . և այլ :

Ս ԲԵՆԵԴԻԿՏԻՆԻԱՆԻ ՄԱՐԿԱՐԿՈՍԻ
 սիրեցեալ յաջո հօր իւրոյ ինչի
 վր լաւութիւն առաւել քան զայլ
 մեծասան որդիս իւր , անդատին
 ի մանկութիւն լեւալ հոգւովն նոյն ինքնաւոր
 Եւսեփայ Վահագնայ

եղև անձային յայտնութեց 'ի ձեռն երազոց .
 զի եօթնեւտասն ամաց էր՝ յորժամ ետես զե-
 րազն , զոր պատմեաց եղբարց իւրոց . որով
 գուշակեալ լինէր վերջին փառաւորութիւն
 նի , մինչև երկրպագութի առնուլ լիմ եղ-
 բարց իւրոց և 'ի ծնողէն : Այլ քանզի պարտ
 էր նմ' յօրինակ քո ' նախ չարչարիլ , և ապա
 մտանել 'ի փառսն յայն , վիշ և 'ի նշանակ
 փրկչին վաճառեալ լինէր յեղբարցն՝ ի խոր-
 հրդոյ յուգայի եղբոր իւրոյ , հլուք և հնա-
 զանդութի 'ի կրել զնեղութիւն ան . զի ան
 նեղութիւն յառաջէ քան զհանգիստ , նոյն-
 պէս և նախանձն կից է ի պատուոյ և սիրոյ
 արժանաւորաց՝ 'ի նեղել զնա և 'ի հալածել .
 այլ այն իսկ է նշանակ և առիթ բարձրուն
 խոնարհաց և համբերողաց . որոց գլուխ ճա-
 նաչի 'ի հնումն կերպարանն յի յովսէփ :
 Սկզբնառեաց զյովսէփ , հարցանէր ան 'ի
 սէջ . և որք լուսնն , ասեն . եղբարքն վա-
 ճառեցին . և նա ասէ , ոչ , այլ՝ հնազան-
 դութի և խոնարհութի նի վաճառեաց զնա .
 զի անմեռնչ եկաց իբրև զգառն առաջի
 կտրչի ի նմանութե ան . ապա թէ ոչ՝ եթէ
 բողոքեալ էր նի առ գնօղս , եթէ եղբար
 եմ սոցա՝ ոչ զիս յանիրաւի վաճառեն , և
 կմեթէ ասացեալ էր , գոյ իմ հայր կենդա-
 նի՝ այր մեծատուն և մեծամուն , չառնուին
 յանձն գնել զնա իսմայէլացիք (այն են մա-
 դիանացիք սերեալք յիսմայէլէ 'ի հօրեղբո-
 րէն յակոբայ) , այլ գուցէ դարձուցանէին
 ևս զնա ողջանգամ առ ինէլ , և պարգևս մե-
 ծա

Ծամեծս առնուին 'ի նմանէ :

Արկին վաճառի յովսէփ յեգիպտոս ունի զգե-
րի 'ի տուն դաճապետին փարաւոնի ար-
քայի եգիպտացւոց . օտարացեալն 'ի տանէ
հօր իւրոյ՝ միայնացեալ նստի 'ի մէջ բարբա-
րոսաց . բայց չէր միայն , զի նոր էր լէ նմա .
յանձանձեալն 'ի ծնողաց՝ անմխիթար մնայ
'ի ձեռս օտարաց . այլ սիրտ նր մխիթարեչ
էր 'ի նոր անձ ինչի հօր իւրոյ . զաւակ սիրուն
յաչա ծնողին՝ ծառայանայ նմա օտարոտւոյ
վրսիրոյ նմա . ծաղկեայ պատմութեանաւ զար-
դարեալն 'ի յակովբայ՝ զենջակ օփածեալ
ծառայական ձեռով օպաս տանի ցածուծի
առն այլազգւոյ եգիպտացւոյ . ուր լէ համ-
բերութե վշտաց պանդխտութե՝ փայլելին
'ի նմա նմա առաքինութիւնք , հանդերձ ան-
ձանձորոյթ աշխատասիրութիւնք և հաւատար-
մութիւնք և պարկեշտութիւնք . զի շնորհք նոյ էին 'ի
վերայ նորա :

1) ասն որոյ իբրեւ գիտաց նորն նր , թէ նոր է
լէ նմա , և զնմա զինչ և առնէր՝ նոր յաջողէր 'ի
ձեռս նր , կացոյց զնա 'ի վր նմա տան իւրոյ .
զոր և օրհնեաց նոր 'ի շնորհս յովսէփայ : Այլ
էր յովսէփ ազնիւ երեսօք , և գեղեցիկ տեւ
լեամբ յոյժ . այլ առաւել ցուցաւ գեղեց-
կութի հոգւոյն , և լուսափայլութի ներքին
մարդոյն լուրձմ խաւարին խորհրդոց չարին :
Վանդի տեսեալ բանասարկութիւն , եթէ նա-
խանձ եղբարցն յովսէփու առ 'ի յիւրմէ թէ
լաղրեալ ինչ ոչ մնասեաց նմա , այլ առիթ-
եղև վարձուց առաքինութե , ինքն զմահա-
ղին

զէն նախանձ իւր արկաւ զիւրեաւ՝ դնել
գայթակղութի արդարոյն . ի ձեռս առնոյր
զհին զէնն իւր զկինն՝ գրգռելով զկին նոյն
յովսեփու լռէմպատանւոյն : Եւ այց ի դե-
րեւ ելանէր պիղծն , և յամօթ լինէր հան-
դերձ գործակցաւ . ուր ողջախոհն յովսէփ՝
հայելի անարատ մաքրութե՛ն ոչ թողացոյց
չնչով անգամ պղծախոհին արատել զարբուի
անձին իւրոյ . այլ զերեսս ի բաց դարձու-
ցեալ՝ բացէ ի բաց հերբէր զանօրէն հրա-
պոյրս տիկնոջն , և հատու սուսերբ բանին
նոյ միջակտուր առնէր զօճն թունաւոր . զի-
ւորդ առնիցեմ ասէ զբանդ զայդ զչար և
զմեծ , և մեղանչիցեմ առաջի նոյ : Եւսցին
առաքինիք զայս սուր երկսայրի շողացուցաւ
նել լռէմփորձութեց չարին , և յաջ և յա-
հեակ հատցեն փութապէս զնմփութա շա-
ռաւիղս մեղաց . գիտելով զչարն ի նիւքեան
չառնելի , և ի մեծ չարէն մեծապէս փախ-
չելի . արդ որ ինչ հակառակ է օրինացն նոյ՝
է մեծն ի չարիս , այն իսկ է մեղքն . որ յոր
խորշս խաւարինս և գործիցի , առաջի նոյ
գործի . և ոչինչ ծածկի յամենատես աչաց
նորս :

Եւսուհեակ ի յետին ճիգն բերել սատա-
նայի՝ ի փոխ էառ զձեռս կնոջն , և բուռն
հարեալ զձորձոց արդարոյն՝ կարծէր կաշ-
կանդել զնա անձողոպրելի ի թակարդս մե-
ղաց : Իսկ նահատակն զի՛նչ . իբրեւ ի հրոյ
ի բաց ոստուցեալ՝ թողու զձորձս ի ձեռս
րոողին , և փախչի ի ձեռաց նոյ . զի մի հոտ
գար

գարշուէ կռուեալ 'ի հանդերձս՝ շաղախեալ
ցէ զողի նր'սբ . ահա յաղթուածի գեղեցիկ՝
փախչելով վանել , և մերկամարմին ըմբշա-
մարտուածք՝ մնալ անըմբռնելի . որոյ յաղ-
թանակ 'ի տնէ՝ որ հանդիսադիրն է զօրա-
կանաց իւրոց , զգեցուցանել նց պատմու-
ճան շնորհաց , և պսակ դնել փառաց , և
տալ 'ի ձեռս գաւազան արքայութե ի յով-
սեփայ :

Եւ այն՝ որ կամէր զսիրելին իւր ընդ նմ
հանդէս անցուցանել առաքինի ճգնութե ,
և բազմայաղթ մրցանօք բազմապսակ զար-
դարել , ոչ յայտնեաց առ օրին զանմեղուի
յովսեփայ . այլ թոյլ ետ՝ զի ինչ արախօսու-
թե չար տիկնոջն իբրեւ մեղապարտ 'ի բանտ
արկցի անպարտն : Երանի տամ յովսեփու
բանտարգել եղելոյ յանիրաւի վասն ճանա-
պարհին արդարութե՝ ինչ օրինացս շնոր-
հի ի առաքելոց , քան իրաւամբք վերաբազ-
մելոյ յերկրորդ գահ փարաւոնի . զի տուն
բանտին եղև նմա դպրատուն առաքինուէ ,
աթոռ քարոզուէ ճշմարտութե , և վկայաւ
բան մարտիրոսուէ . իսկ այլոց պատժաւո-
րաց վիպտարան ուղղուէ , և դաբիրայ պատ-
գամաւորութե յանձակոյս կողմանէ . զի զոր
ինչ և հարցանելին՝ որք գայինն առ նա , իբ-
րե 'ի բերանոյ նայ լսէին զանվրէպ լուծումն
տարակուսանաց : Եւ ինչ զի և բանտապետն՝
որ նորն էր յովսեփու , մտադիւր ծառայա-
նայր նմա սիրով , յանձնելով զնմ ի շխանուի
'ի ձեռս նր . զի նորն տիեզերաց էր ի նմա :

(1) Խորհուրդ երկուց աւագակաց ը աջմէ և ը ձախմէ մն խաչելոց տեսանեմ և 'ի բան տակիցս յովսէփու 'ի տակառապետն և 'ի մատակարարն արքային եգիպտացւոց . յորոց մին ը բանի արդարոյն՝ կենաց հասանէր , և միւսն՝ մահու , ը յայտնութե նծացուցակ երազոցն : Եւ ուր աջակողմեան աւագակն աղաչելով զփրկիչն յիշել զինքն՝ 'ի միւսանգամ գալատեան արքայութիւն իւրով առ օրին մտից դրախտին ուղեկից լինել հրաւիրեցաւ , աստ յովսէփ աղաչէ զտակառապետն յիշել զինքն՝ 'ի յաջող ելստազատութե իւրոյ , և ոչ հասանէ խնդրոյն , այլ 'ի մոռացոնս լինի առ մարդկան . զի ինքնին նոր յիշեսցէ զփրկելին իւր , և յիշեցուցէ 'ի գիպողագոյն պահու . ոնք զի փառօք լինիցի ելք նի՞ 'ի բանտէ , և ոչ լռելեայն . որնք և եղև իսկ յետ երկուց ամաց , յորժամ երազցուցաւ փարաւոնի արքայի առ յնյ . որոյ լուծումն ոչ էր տուեալ ումեք՝ 'ի մարդկանն՝ բաց 'ի յովսէփայ :

Եւ հաս այնուհետեւ ժամ , զի փառաւորեսցի որդին իէլի , և իէլ ը նմա . զի գիտէ նոր զնծապաշտօն փրկել 'ի փորձութե , և զփառաւորիչս իւր փառաւորել . փորձեաց ինքնին նոր զյովսէփ , ոնք փորձի ոսկի 'ի բովս , 'ի հանդէս նմա փորձանաց . և եգիտ իւր արժանի , և արժանաւոր փառաց արքունի . զի մի ևս ը գրուանաւ մնացէ ճրագն լուսաւոր , այլ 'ի վի աշտանակի եդեալ՝ լուսաւորեսցէ զամտունն եգիպտացւոց կարծեցեղի .

խմաստնոց , և զառն հօր իւրոյ յակովբայ :
 Տէս ինձ և զաստիճան լը այ վերելիցն փա-
 ռաց 'ի փառս՝ հաւատարիմ՝ ծառայութիւն .
 զի 'ի տան գահապետին գեղեցիկ տնտե-
 րութիւն՝ ծառայն եղև դաւառապետ . և 'ի
 տան բանտին՝ բանտարկեալն եղև բանտա-
 պետ . յետոյ ուրեմն 'ի հասակի երեսուն
 ամաց պաշտօնեայ ընտրելի՝ դառն փարա-
 ւանի՝ պետ եղև եգիպտոսի , փրկիչ Ռի , և
 հայր փարաւոնի . Թէրական եհաա պատ-
 ունոյ , այլ տակաւին խոնարհութիւն որա խո-
 բողոյն՝ 'ի ծայրագոյն բարձրութե :

Եւ յառաջ լը այն եմ զարմացեալ , զի յայնպի-
 սի փառս հասեալ յովսեփու յեօթն ամս լի-
 ութե երկրին եգիպտացւոց՝ տակաւին ժա-
 ժէր լուել , և ոչ տալ ծանօթս զանձնէ . առ-
 կաւին երկայնամտեալ օտարութե՝ 'ի տանէ
 հօր իւրոյ՝ ոչ առաքելք աւետաւորս առ ծնօղն
 ծերունի , գալ տեսանել զփառս իւր , և 'ի
 միտ առնուլ զխորհուրդ երազոյն՝ ոյր վասն
 մարգարէաբար ստատէր սիրեցելոյ գաւա-
 կին , եթէ գալով զայցեմք և երկիրն պա-
 դանիցեմք քեզ : Եւ թէ պէտեւ յովսեփ ձե
 երբէք զհետ ընթացաւ փառաց , բայց յամս
 փառքն զհետ ընթացան նք , և հասին :

Օ՛ի 'ի յաջորդել եօթն ամաց ոսփոյն՝ ին-
 քեանք եգրարք յովսեփու լը բանի հօր իւ-
 բեանց հարկեցան իջանել յեգիպտոս 'ի գը-
 նել ցորեան 'ի յովսեփայ . և այնպէս յան-
 ծանօթս և յակամայ կամս լընլ զխորհուրդն
 այ՝ անկանելին առաջի յովսեփու և երկիրպա-
 զա

զանէին , և ծառայն անուանէին նի՛ն՝ ո՛չ միայն
զանձինս , այլ և զհայր իւրեանց զիէլ : Տակա-
ւին պնդէր զանձն յովսէփ փառաւորելն յեղ-
բարց իւրոց չյայտնել զանձն . զի մի լիցի անձ-
նացոյց , այլ եղբարքն ինքնին ծանիցեն զնա .
իսկ նք առ անակնկալ գիպուածոյն՝ անկա-
րացան ճանաչել զիւրեանց հարազատն . և
այնպէս յովսէփ՝ որ ճանաչէր զոչ ճանաչողս
իւր , և սիրէր զոչ սիրողսն , գորովէր և խա-
րովէր յազեկիզմանէ սիրոյն :

Լայնուհետեւ՝ ի հնարս մտանէր՝ խաղալ ընդ
եղբարս իւր խաղ եղբայրական խրատու , որ
կարօղն էր միանգամայն բանալ զաչս նց . մե-
ծարէր զնա՝ առանց փոքրկացուցունելոյ զանձն
յաչս նց , զի ծանիցեն՝ թէ ո՛նց արինքնին մե-
ծացոյց զփոքրն յամենեւին . գգուէր իբրեւ
սիրելիս , և ձգնէր զնոսա վերանալ՝ ի միտա
զգաստութե . զշմուճն առաւել՝ ի նեղ ար-
կանէր , զի զառաջնորդն եղբայրատեցունէ՝
յեղբայրաճանաչութի նախ ձգեսցէ , և նռ-
վաւ զայլսն՝ ի նոյն առաջնորդեացէ : Իբրեւ
ետես՝ եթէ առաքատեւէն միտք նց , զե-
նիամին զկրտսերն իւր հարազատ տայր բե-
րել պատճառանօք . զի թերեւ աննախանձն
համամայր՝ ծանիցէ զնախանձելին իւր եղ-
բայր . և ի նք ևս անգիտանալ՝ ի պաշարմա-
նէ չար համբաւոյն՝ եթէ գազանակուր իղև
եղբայր իւր երէց , ապա ինքնին յովսէփ
տայր նց գիտել պարզապէս . զի մի յառա-
ւել վարանմանց՝ աւելի ք զչափն նեղեսցին :
Լսէ յովսէփ ցեղբարս իւր . ես եմ յովսէփ .
ոնց

ունի թէ ատել . ես եմ յովսէփն այն տառապեալ , որ փոքրիկն էի 'ի միջի ձերում , և յաչս ձեր անպիտան . և արար զիս նոր պիտանի , և այսպէս փառաւորեաց՝ ունի տեսա նէքդ . այլ ես նոյն եմ , և ոչ փոխեցայ . զի ոչ փքացայ փառօք և մեծութիւն , այլ տակաւին անպիտան եմ յաչս իմ : () այս և առաւել քան զսոյն կարէր ատել յովսէփ . այլ զգուշացաւ , զի մի յամօթ տրասցէ զեղբարս իւր , և մի կարի ճմլեցուցէ զսիրտս նոցա . միայն զիւրոյ սրտի զճմլումն 'ի վերայ էած . ասէ . արդարեւ տակաւին կենդանի'է հայրն իմ : Սակայն և ոչ այդմ բանի կարօղ եղեն նոքա տալ պիտնի . զի խռովեցան յերեսաց նորա , և ալեկոծ ծփանօք խորհրդոց յապուշ կրթեցան ի խորհուրդն նյ :

Յայնժամ յովսէփ խանդաղատեալ զնոքօք՝ համարձակեցուցանէր մօտ մատչիլ առ նա իբրեւ առ ընտանի հարազատ , և քաջալերեալ սրտապնդէր սիրողապէս . ես եմ ասէ յովսէփ եղբայրն ձեր , զոր դուք վաճառեցիք յեգիպտոս . բայց մի ինչ տրամիք , և մի խիստ թոճեցի ձեզ , զի վաճառեցիք զիս այօր . քանզի 'ի փրկութի առաքեաց զիս անտաքի ձեր՝ առ 'ի թողլոյ ձեզ զաւակ յերկրի , և կերակրել զամենեօին . և արդ ոչ եթէ դուք առաքեցիք զիս այսր , այլ՝ ան . և արար զիս հայր փառաւորնի , և նոր անունն նոր և իշխան ան երկրիս եգիպտացոց : Մոգ փութացեալ ելէք առ հայրն իմ , և ասացէք զնա , ոչ վր իմ ինչ պարծանաց , այլ յուրախու .

խաւթի արտի ծերունւոյն առն նոյ, թէ այս պէս ոսկէ որդին քո յովսէփ՝ որ լի մեռեալս էր համարեալ. արար զիս նո՛ւ՝ նոր նամ երկրիս եգիպտացոց. արդ եկ է՛ջ առ իս, և մի հեղգար. Լ՝յսչափ հոգայր յովսէփ վասն ծնողին. այլ առաւել հոգայր վր եղբարցն, զի մի յառաւել տրտմութի ընկղմեցին յիշատակաւ չարեացն՝ զոր ընդ նա անցուցին. նմին իրի դարձեալ պատուիրէր նոյ՝ առնլով. մի զայրանայցէք ինչ՝ ի ճանապարհի:

Սո՛ւեաց ինչ իջանել յեգիպտոս ըստ բանին նոյ՝ ի տեսլեան՝ նամ տամբ իւրով. և ել յովսէփ փառօք և կառօք ընդ առաջ հօր իւրոյ զքաջաց քաղաքան. և անկեալ զպարանոցաւ՝ լացին լալիւն մեծ՝ ի մեծէ ուրախուէ. և ասէ ինչ յովսէփ. մեռայց այսուհետեւ, որուհետեւ տեսի զերեսս քո, զի տակաւին կենդանի ես: Եւ ել յովսէփ, և պատմեաց փարաւոնի. և ետ ընտելեցուցանել զտուն հօր իւրոյ յերկիրն գետեմ՝ յերկիր բարի և խաչնադարման:

Եւ եղև ի լրանալ աւուրց ինչի՝ յորժամ երգունաւ յովսէփ ըստ խնդրոյ նորա չթաղել զնա յեգիպտոս, այլ ընդ հարս իւր յերկիրն քանանացոց՝ յերկիր աւետեացն նոյ, երկիրեպագ ինչ ի վերայ գլխոյ գաւազանի իւրոյ, այս է առ ծերունն՝ յեցեալ ի գաւազան՝ խոնարհեցոյց զգլուխ իւր մինչև ի վերին ծագ գաւազանին, և այնպէս երկիր եպագ յովսէփու՝ որ էր իբրեւ ստորին ծայր գաւազանի ծննդոց իւրոց:

Եւ

Եւ կատարեցաւ տեսիլն յովսեփու , զի յետ
առտեղահոյլ եղբարց իւրոց նաւ արեգակ-
նափայլ հայր նիւ երկիր եպագ. նմա . որ եր
նշան երկիր պագանելոյ ինչ իր կիցն բողբոց
ծնելոյ ՚ի զաւակէ իւրմէ . զի յովսեփ եր օրիւ
նակ յի փրկչի . վայ և անուն կոչեցաւ նմա
՚ի փարաւմնէ փոռմիթումփանէ , որ Թարգ-
մանի փրկիչ Թի : Եւ և օրինակ յովսեփայ
ամահայր անունանելոյ՝ որ ՚ի զաւակէն յու-
ղայ , յորմէ ազգէ ծագեաց անն մեր . զի և
նահապետն յովսեփ եղև դատարարակ և
հայրօրէն խնամածու ուն ամ եղբարցն , նոյն
պէս և հօրն իւրոյ ինչ իւ և յուղայի նախա-
հարցն քի :

Իսկ յակոբ՝ որ և ինչ , ուն ինքն ՚ի կրտսերու
Թի անգրանկացեալ , տեսանելով և զկրտ-
սերն յորդուց իւրոց վերապատուեալ զյով-
սեփ յայ և ՚ի մարդկանէ , յօրհնէն իւրում
զերկուս որդիսն յովսեփու զմանասէ և զե-
փրեմ՝ զծնեալմն յառանելոյ յեգիպտոս ,
զաջն իւր ձգեաց ՚ի վերայ կրտսերոյն , և
զձախն ՚ի վերայ երիցուն , և ասէ . ՚ի ձեզ
օրհնեցի ինչ , և ասացեն՝ Թի արասցէ
զքեզ ան իբրեւ զեփրեմ և զմանասէ . և եզ
զեփրեմ յառաջ քան զմանասէ :

Եւ զեաց յակոբ և զերկուսասանսին որդիս
իւր , և մարգարէական հոգւով օրհնեաց
զմի մի ՚ի նոցանէ՝ իւրաքանչիւր ըն. օրհնուե-
իւրում . յորո պանծալի է քան զամ օրհ-
նութիւնն յուղայ , լինել քի ՚ի զաւակէ
նորա , յորում օրհնեցան ամաղինք . և յետ
նորա

նորա փափաքելի օրհնուէ ժառանգ դատաւ
յովսէփ՝ իբրեւ նախանձելի առաքինութիւն ի
մէջ անեղբարց իւրոց :

Եւ եղև յետ վախճանի և թաղման ինչի ,
եկեալ եղբարցն յովսէփու՝ անկան յօտս նոր ,
և հնարեցան խնդրել Թողութի ի նմանէ
վա անցիցն անցելոց՝ ոնկ թէ ի բերանոյ հօր
իւրեանց : Եւ ելաց յովսէփ հեզն և անյի-
շաչար՝ վա բանիցն , զոր խօսեցան ը նմա . և
յասելնց , ահաւասիկ մեք ծառայք քո եմք ,
յարոյց զնա և քաջալերեաց . ասէ . մի եր-
կնչիք , քանզի և ես այ եմ , և անծսիրութիւն
և եղբայրսիրութիւն ծառայակից ձեր եմ . դուք
խորհեցայք զինէն ի չարութի , և ան խորհե-
ցաւ վա իմ ի բարութի . և այն ևս ի բարին
ձեր և ամենեցուն . որով և եղև իսկ յաւուր
յայսմիկ , զի կերակրեցի ժողովուրդ բոլր .
մի երկնչիք , ես կերակրեցի զձեզ և զտունս
ձեր . և այնպէս միութարեաց զնա , և սփո-
փեաց զսիրտս նց :

Եւ յետ այսորիկ եկաց յովսէփ այլ ևս ամս բա-
ղումս , և ծերացաւ . և ասէ ցորդիսն ինչի
ցեղբարս իւր և ցզաւակս նոցա . ես աւասիկ
մեռանիմ . այցելուք այց արասցէ ձեզ ան ,
և հանցէ զձեզ յերկրէս յայսմանէ յերկիրն՝
զոր երդուաւ ան տալ հարցն մերոց՝ աբրա-
համու , սահակայ և յակոբայ : Եւ երդանե-
ցոյց զնա , զի ի ժամանակին՝ յորում հանցէ
ան զորդիսն ինչի յեգիպտոսէ , հանցեն և
զոսկերս նորա : Եւ վախճանեցաւ յովսէփ
ամաց հարիւր և տասանց . և թաղեցին զնա
ի

ի տապանի յեգիպտոս . մինչև յետ ամաց
բազմաց՝ յորժամ եհան մոմսէս զորդինս
իհլի յեգիպտոսէ , եառ լէ իւր և զոսկերան
յովսեփու . զոր և թաղեցին յետոյ՝ ի սիկիմ,
ի բաժնի ագարակին՝ զոր ստացաւ յակոբ
յեմովրայ ամորհացոյ . քանզի և զսիկիմ
ետ յակոբ յառանձին ժառանգութի յովսե-
փու արտաքոյ եղբարց իւրոց : (6)

Յ Ի Շ Լ Տ Լ Կ

Ս ումէսի , Լ հարոնի , և Լ զիպղարու :

Տ. սեդո . 18 : Յ . Լ . սեդո . 4 : Բոլանդեանն
որիւրիւն 4 . 'ի Է հար . սեդո . երես . 6 = 177 :
Փիւն : Յ ումէսոյ : Վ . Ե . նեա . 'ի մովսէս : և
այլ 'ի նախնեաց :

Ն Ե Լ Ս Լ Ս Լ Ր Գ Լ Ր Լ Ն
մովսէս՝ անախա և անառես ,
գլուխ տեսանողաց՝ բանիւ և
գրով , և արդեամբք նշանագոր-
ծութեց , ան փարաւոնի կարգեալ յայ , ըն-
տանի ծառայ և հաւատարիմ բարեկամ այ՝
բերան՝ ի բերան խօսակցութիւն , որոյ նմանն
ու յարեաւ ի մէջ իհլի , եր որդի ամրամայ
որդւոյ կահաթու որդւոյ զեւայ՝ որդւոյ
րենատեսին իհլի յակոբայ , եօթներորդ
յաբրահամէ : Լա եր երեց եղբայր մովսե-
սի

ոի ահարոն՝ գլուխ քահանայուէ դետացւոց .
 և քոյր նոյ աւագ քան զերկասին՝ մարիամ .
 երեքին ևս ընտրեալք յայ , և կարգեալք 'ի
 փրկուի տոհմին յակոբայ պանգխտելոյ յա-
 ւուրց անտի յովսէփայ յեգիպտոս :

Վննդի 'ի բազմանալ որդւոցն ինչի յերկրի
 անդ պանդխտութե , նախանշեցան եգիպ-
 տացիք . և յաւուրս թագաւորին՝ որ ոչ ճա-
 նաչէր զյովսէփ , հնարեցան չարչարել զազգ-
 նոյ ազգի ազգի տառապանօք . և զի լը յա-
 ճախել նեղութեց՝ ևս քան զևս աճէին 'ի
 բազմուի , հրաման ետ փարաւոն արքայ ա-
 նողորմ ընկեցիկ առնել 'ի գետն նեղոս զնո-
 րածին արու մանկունս երրայեցւոց : (Յայնմ
 ժամանակի ծնաւ և կրտսերն յորդիս ամրա-
 մայ , այն է կոչեցեալն յետոյ մովսէս . և ա-
 նուն մօր նոյ յովքաբեդ : Այլ իբրեւ տեսին
 ծնօղքն զմանուկն կայտառ իբրեւ հրեշտակ
 այ , թաքուցին զնա 'ի տան ամիտս երիս . և
 իբրեւ ոչ ևս կարէին ծածկել , եդ մայրն քղ-
 մանուկն 'ի պրատւեայ տապանակ , և ընկէց
 'ի խաղ մի առ ամն գետոյն . և գիտէր քոյր
 նորա մարիամ 'ի հեռաստանէ : Եւ եղև
 ինամօքն այ , զի դուստրն փարաւոնի տե-
 սեալ զտապանակն՝ ետ 'ի վեր առնուլ . և
 իբրեւ ետես զմանուկն՝ զի լայր , խանդաղա-
 տեցաւ զնովաւ , և ասէ . 'ի մանկանց եր-
 րայեցւոց է սա : (Յայնժամ մատեաւ մա-
 րիամ առ նա իբրեւ յանգէտս , և ասէ . կա-
 միս , զի կոչեցից քեզ կին մի դայեակ յեր-
 րայեցւոց անտի , և մեռցանից քեզ զմա-
 նուկդ ,

նուկդ , քանզի ետես զգուծ նք'ի վր մանկանն . և նա ասէ , երթ :

Յայնժամ զնաց կոչեաց մարիամ ուրախութիւն զմայր իւր . և դուռտըն փարաւմնի՝ որ ոչն գիտէր , թէ մայր իցէ նա մանկանն , առէ ցնա . ան զմանուկս , և ան ինձ զդա իբրեւ իմ որդեգիր . և ես տաց քեզ զվարձաքս : Եւ իբրեւ հաստատեցաւ մանուկն , էաժ զնա առ դուռտըն փարաւմնի . և եղև նմ յորդեգիրս . և անուննեաց զանունն նր մովսէս , քի'ի Զրոյ հանեալ . քանզի'ի Զրոյ անտի առէ հանի զդա . իսկ անուն թլփատութե նր ասի լինել ին ականդութե իմիք յովակիմ . ող և յետ ելիցն յՅէ կոչեցին զնա ռաբբիք մելքի :

Եւ զարգացաւ մովսէս յորքունի դրան'ի տան փարաւմնի , և վարժեցաւ նմ իմաստութիւն եգիպտացւոցն . և էր զօրաւոր բանիւք և գործովք իւրովք : Եւ իբրեւ եղև քառասնամեայ , մինչդեռ խորհէր հնարս այցելուե եղբարց իւրոց որդւոցն ինչի, որք'ի գերուն էին ին ձեռամբ եգիպտացւոց , տեսել զոմն եգիպտացի՝ որ զրկէր զայր եբրայեցի , ապան զցրկօղն , և թաղեաց առ ետեղ : Ի վաղիւն անգր տեսեալ և զերկուս յեբրայեցւոց՝ զի կռուէին ի միմեանս , վարեաց զնա'ի խաղաղութի . ասէ . արք եղբարք էք՝ ինչոր զրկէք զմիմեանս . և սատեաց այնմ՝ որ բռնանայր'ի վր եղբօրն : Իսկ անիրաւն այն ասէ . ո՞ր կացոյց զքեզ իշխան և դատաւոր'ի վր մեր . միթէ սպանանել կամիցիս զիս , զորօրի

օրինակ երէկ սպաներ զեգիպտացիւն ։

() ահի հարաւ մովսէս , և ասէ , զիանդ
այգպէս յայտնի եղև բանն . զի ինքն կար-
ծէր՝ թէ ոչ զք զիտէ , եթէ Ե՞ Ե սպանօղն
եգիպտացւոյն . այլ յետոյ իմացաւ , զի հա-
տեալ է բանն մինչև յունկն փարաւոնի , և
ինդրէ սպանանել զինքն : II Եյ փախեաւ
դնաց մովսէս յերկիրն մադիամո՛ւ քի մադիա-
նացւոց , և բնակեցաւ անդ պանդխտուք .
մինչև փեսայացաւ հաագո՛ւնի յութորայ
քրմի տեղւոյն՝ վո՛ ծառայութեն , զոր արար
'ի նպաստ դստերաց նր , որք արածէին զխա-
չինս հօրն իւրեանց : I, Ե ծնաւ անդ երկուս
որդիս . յորոց զանգրանիկն կոչեաց գեր-
սամ , քի պանդուխտ կամ օտար . զի պան-
դուխտ եմ ասէ յօտար երկրի . և զերկրորդն
անուանեաց եգիպտար , քի անձ իմօգնական .
զի ասէ , անձ հօր իմոյ օգնեաց ինձ , և ապ-
րեցոյց զիս 'ի ձեռաց փարաւոնի՝ միանգամ
և երկիցս : I, Ե եկաց մովսէս 'ի պանդխտուք
անդ ամս քառասուն 'ի գործ հովուութե ,
զի արածէր զխաչինս աներոյ իւրոյ . մինչև
մեռաւ արքայն եգիպտացւոց՝ որ ինդրէր
զանձն նր . և նստաւ այլ թագաւոր՝ նոյնպս
փարաւոն կոչեցեալ առ եգիպտացիս . և նա
էս չարաչար տառապեցուցանէր զերբայե-
ցիս . մինչև աղաղակել որդւոցն ինչի հանա-
պազ առ ան . և ան լուաւ նոցա և յիշեաց
զուխտ իւր՝ որ լէ հարս նց . և այց արար նց
'ի ձեռն մովսէսի՝ ընտրեալ զհովիւն ոյխա-
րաց 'ի հովուել զժողովուրդ իւր զիէլ :

Ս.Օ.

II Ե

Ո՛ր զի էր այրն մոլեհս՝ այր լը սրտին նայ ,
 հեղքան զնամարդիկ՝ որ ի վերայ երկրի ,
 միանգամայն և վառելի նախանձ փառացն
 նայ , ուստի և նծատեր , և եղբայրասէր ան
 նման՝ մինչև դնել զանձն ի վի եղբարց .
 անփառասէր , և խոնարհ , և լի հաւատովք .
 և այս է ասելն առաքելոյն . հաւատովք
 մոլեհս իբրեւ անեաց , ուրացաւ կոչիլ որդի
 դասերն փարաւոնի . լաւ համարեցաւ չար
 չարիլ լը ժողովրդեանն նայ՝ քան առ ժամա-
 նակ մի վայելել ի մեղս . կարեոր համարե-
 ցաւ զնախատինսն քոյ քան զմեծութի գան-
 ձուցն եգիպտացւոց . զի հայեցեալ ակն ու-
 ներ վարձուցն հատուցման : Եւ եթէ ոկիզն
 նր այսպէս , քանի՜ ևս ընթացք կենացն յետ
 կոչելոյ զնա նոն ի մորենւոյն , և տալոյ նմ
 զառաջնորդութի տանն ինչի մեծամեծ նշա-
 նօք և արուեստիւք յեգիպտոս և յանապա-
 տի զամս քառասուն . զորս չէ՛ տեղւոյս մի
 առ մի երկրորդել :

Հիմն նամ առաքինութեց խոնարհութի նր
 յայտնի եղև բազմօք յընտրութե անդ իւ-
 րում , յորմէ հրաժարեր բազում պատճա-
 ռանօք , նրբաձայն և ծանրալեզու զինքն
 ասելով . և թէ՛ չեմ խօսող որ . ազաչեմ
 ասե զքեզ նոր , անքեզ ի ձեռն զայլ որ զօ-
 րաւոր՝ զոր առաքելցես . մինչև բարկացաւ
 նոր սրտմտութի , և բռնադատեաց զնա ի
 պաշտօն առաքելութե և առաջնորդութե ,
 տալով նմա գործակից զահարոն զեղբայր
 նր . և յայնժամ յանձն էառ մոլեհս : Եւ յԼ

ԺԼ :

R

նոր

Թոր՝ որ բարձր առնէ՝ զխոնարհս , զկրտսերն
 զմովսէս բազմօք բարձրացոյց քան զաւագն
 զահարոն . զի զմովսէս արար բերանն ին՝ խօ-
 սել ի ահարոնի զպատգամսն նա , և զահա-
 րոն՝ բերան մովսէսի իբրև Թարգման՝ խօ-
 սել ի Ժողովրդեան . զմովսէս անուանեաց
 նա՝ փարաւոնի , նի պատուիւրօղ և հրամայօղ
 նմա տիրաբար՝ զի արասցէ զբանն նա . և
 զահարոն մարգարէ մովսէսի նախամարգա-
 րէին , նի պատգամախօս ի բերանոյ նորա .
 զի և մովսէս և ահարոն միօրինակ կօչին
 երիցունք նա , զի Թէպէտև ահարոն միայն
 քահանայացաւ , և քահանայապետ եղև ,
 այլ ի ձեռն մովսէսի յնձակոյս կողմանէ .
 Իսկ հեզուի մովսէսի սքանչելի՝ յամ առա-
 քինութիւնն և առաւել հանդիսանայր . զի
 ուրախ ինչ աշխատ եղև ի վր Ժողովրդեանն
 առաւել քան զհայր և զմայր , առաւել քան
 զհովիւ և զգառտիարակ , և յայր նմի վր
 բարկոծ և սկամէին առնել զնա ապերախա-
 քին : Իսկ ի բարկութենն նի ազատէր զնա՝
 զանձն ի մէջ մատուցանելով կրել զպատիւ-
 նից . և նորա տրտնջէին զնմանէ և յաշարէին
 և յոխորտային . իսկ նա զի՛նչ . այլ ես ոմ
 եմ ասէ , զի ոչ եթէ զմէնջ է տրտունջդ ձեր ,
 այլ՝ զնի : Եւ ևս համբերութիւն և հեզու-
 թիւ եցոյց առ ահարոն և առ մարիամ , յա-
 սել նի . միմէ ի մովսէսի՝ միայն խօսեցաւ
 Թոր . ոչ ապաքէն և ի մեզ խօսեցաւ : Եւ Թոր
 էր նմա լսել զայս բամբասանս . այլ լռեաց
 հեզութիւն . և ի պատժել նի զմարիամ բո-
 ռ .

բոտուք , յաղօթա եկաց մովսէս և բժշկեաց
զնա . Թո՛ղ զահագին բարկութիւն՝ զոր ազ-
թիւք իւրովք անցոյց յահարոնէ՝ ի Ժամա-
նակին , յորում անսաց նա ամբօխին , և ա-
րար զորթն տղն՝ :

Սարգսարակից էր և ահարոն յամ՝ ճգնութիւս
եղբոր իւրոյ . զի Է նմա կրեաց զամ՝ վիշտս
յեգիպտոս և յանապատի , և Է նմա եբարձ
զխտապարանոցութի ազգին իւրոյ . զի և
զնա կամէին՝ երբեմն քարկոծել , երբեմն ըն-
կենուլ՝ ի քահանայապետութէ . այլ ձոր էր
ընդ նմա , և բազում նշանօք արդարացոյց
զնա , և յամօթ արար և սատակեաց զթըշ-
նամին նր . և հաստատեաց զքահանայութի
նր ուխտիւ , և յայանի սքանչելեօք գաւա-
ղանին ծաղկելոյ : Երեսօրհան և ի նշանագոր-
ծութիւս ամ էր գործակից մովսէսի ահա-
րոն . և բազում այն էր՝ զի ինքն առնէր ըզ-
նշանսն բանիւ մովսէսի :

Երեսօրհան ասել զմեծամեծ խորհուրդս՝ որ
յամ գործս մովսէսի և ահարոնի օրինակել
լինէին՝ ի նշանակ տնօրէնութեց փրկչին ,
և խորհրդոց նորս եկեղեցւոյ . ո՞նք գաւա-
ղանն մովսէսի՝ որ դարձաւ յօձ , և դարձել
եղև գաւաղան , որով գործեցան այնչափ
նշանք յեգիպտոս , և նովին պատառեցաւ
ծափն կարմիր՝ յօրինակ պատուական և ամե-
նայաղթ խաչին քաթի . նոյնպէս և օձն տղն՝
բարձրացեալ ի վր նշանակի՝ ի բժշկութի
օձահարաց , յայտ առնէր զմն բարձրանալ ի
խաչ վր փրկութե հարուածելոցս ի հոյ
R 2 օձէն .

օձէն . և սիւն ամպոյն 'ի տունէ , և հրեղէնն լուսաթու 'ի դիշերի , օրինակ կուսի՝ Ը տապանակին , և ընդ ոսկի սափորոյ . և մանանայն՝ օրինակ սք խորհրդոյ . և խորանն վրկայուծէ՝ յօրինակ եկեղեցւոյ . և զք ելքն յեդիպտութե՝ օրինակ էր ազատութե մերոյ 'ի ծառայութե դիւին , և անապատն՝ ընթացք պանդխտութե կենացս , նոյնպէս և երկիր աւետեաց՝ օրինակ երկնից արքայութե : () Ի՞նչք և տախտակք կտակարանաց՝ նախագիծ օրինակք աւետարանի նորոյ կրտակիս . և զատիկն և գառն օրինական ամ մատամբք՝ պատկեր չարչարանաց և խաչի անմեղ գառինն ան , որ եղև փրկիչ աշխարհի արեամբ նորոյ ուխտի , և զի՛նչն հին փոխարկեաց 'ի նորս ի՛նչ , և զստունքն 'ի լոյս ճշմարտեաց :

Ի՞նչք՝ անայլինն մեկտէս , որ այսմ ամի խորհրդազգած եղեալ յօրինակի անդ հանդերձ ահարոնի՛ն փափաքէր և զերկիրն աւետեաց՝ յոր առաջնորդէր ժողովրդեան , անձամբ տեսանել , արդեւաւ 'ի մտանելոյ 'ի պատճառս դոյզն պակասութե , որով միանգամ պակասեցաւ փոքր մի 'ի հեզուէ անտի իւրմէ . զի նեղեալ յերեսաց ապերախտ և ապառու՛մ ազգին , ասէր 'ի հարկանել անդ դաւազանաւ զվէմն . լուարձք ինձ անհաւանք , միթէ 'ի վիմէս յայսմանէ հանիցեմք ջուր . վայ և ոչ զսնարթ որտի՛ն եհար միանգամ՝ ուղ յայլում նուագի , այլ երկիցս անգամ՝ իբր թուլացել որտի՛ն առ նեղորտուէ :

Պէնսյն կիրս ըմբռնելէ ահարոնի՝ ոչ հոգա-
ցաւ ցածուցանել զսիրտ մովսէսի, և յորդո-
րէն՝ ոնց պարտական էր, զի հանդարտեալ
մօօք կատարեսցէ զգործ տիրական հրամա-
նի . վայ երկոքեանն իոկ արգելան մտանել
'ի պարգևական երկիրն : Այսպէս խրատէ
տը զսիրելիս իւր, և ոչ անպատիժ թողու-
ղոր և է ներելի յանցանս նոցա . ուր զատե-
լիս իւր թողացուցանէ բազում անգամ յաւ-
տիս առանց երեւելի պատժոյ . որ է խստա-
գոյն քան զամ պատուհաս, պահիլ պա-
տուհասի 'ի հանդերձեալն :

Ահարոն ննջեաց 'ի կամս անց 'ի հովը լերինն .
և քահանայացաւ եղիազար որդի նր ի նր,
այր ընտրեալ և հաճոյ առաջի անց և ամժո-
ղովորեան իբրեւ զահարոն, և թերեւս առա-
ւել ևս քան զնա . զի ոչինչ պակասութիւն
նշանակէ գիրն . ոնց և որդի եղիազարու փե-
նէհէս՝ որ զնր կնի յաջորդեաց 'ի քահանայ-
ութե, և ևս գովելի գտաւ նախընծայ ա-
ռաքինութիւն իւրով 'ի նախանձայուղուի փա-
ռացն անց, և ազգովին ժառանգ եղև քահա-
նայութե : Այսց եղիազար էր՝ որ ի յետոյ
էանց ի յորդանան, և ժառանգեցոյց որդ-
ւոցն ի նի զերկիրն աւետեաց :

Իսկ մովսէս ծառայ ան յետ ելանելոյ 'ի
լեառն նաբաւ, և տեսանելոյ անտի զեր-
կիրն աւետեաց, յորժամ բանակեալ էր ի նի
մօտ 'ի յորդանան յանդիման երիբովի, հրա-
մանաւ ան վախճանեցաւ յերկրին մովաբու,
և թաղեցաւ 'ի գայի մերձ 'ի տունն փոքո-
րայ՝

բայ՝ ասէ գիր . և ոչ ոք գիտաց զգերեղման նորա մինչև ցայսօր . զի մի՛ պաշտեսցեն զնա իբրև զամծ որդիքն իհիլի՝ վս մեծամեծ գործոցն , զոր արար ամ՝ ի ձեռն նր՝ : Եւ էր մոզնէս ամաց հարիւր և քսանից՝ ի վախճանելն իւրում . և ոչ վատեցին աչք նր , և ոչ խորշոմեցան ծնօտք նր . Թողից ասել զայլ ևս փառաւորութիս նր յաւուրս իրնելոյ նորա օրէնսդիր , զի լուսաւորեալ էին երեսք նր , և ճառագայթք հատանէին՝ ի նմանէ . մինչև արկանել քօղ զերեսօք . Թող և զան , Թարգմանելի օրինակ ամատեսութե՛ նորա չէ ծակ վիմին . ուր տեսանել նր գլետոյնն այ՝ նշանակէր զհանդերձեալ տեսութիւն , որով ետես զփառս քոր՝ ի Թաբորական լեւրին հանդերձ եղիայիւ՛ . ունի և քառամնօրեայ պահելն երկոցունց հայեր՝ ի պահս փրկչին վս մեր :

II) Եւ ինքն նախամարգարէն մովսէս գրեաց նախ հոգւով այ՝ զհնգամատեան նախկին գիրս ամաշունչ տառից . քի են գիրք արարածոց կիթճննդոց , ելից , զլատացւոց , Թունոց , և երկրորդ օրինաց . ուր կարծեն յովսեպոս . և փիլոն եբրայեցիք , Թէ մովսէս ինքնին գրողմեալ իցէ և զվերջին բանսն զմահո՛ւնէ իւրմէ . զի մի՛ կարծեսցի՝ ի յետնոց , եթէ ոչ մեռաւ . բայց ասելի է ստուգութիւն , եւ Թէ եկեղեցին իհիլի՛ կամ յեսու և եղիազարարձանագրեցին՝ ի կաապրած մատենին ըզպատմուի վախճանելոյն մովսէսի առն այ՝ , հանդերձ բանիւն՝ որ յաւիտեանական յիշա
տաւ

տակաց է արժանի . քն է . * Եւ ոչ ևս է .
 ,, կաց մարդարէ յիշէ ի խորն զմովսէս , այր՝
 ,, զոր ծանեաւ անդէմ յանդիման , ամենայն
 ,, նշանօք և արունեստիւք , զոր առաքեաց
 ,, անձ առնել յերկրին եգիպտացւոց՝ ի փա-
 ,, րաւոն և ի ծառայս նորա և յամ երկիր
 ,, նորա զնշանս մեծամեծս , զձեռն հզօր և
 ,, զբազուկ բարձր՝ զոր արար մովսէս առա-
 յի , քի որդւոցն իսրայէլի ॥ : (7)

Եւ կարգեցաւ ի մովսիսէ հրամանաւ ան-
 յաջորդ իւր՝ պաշտօնեայ նք յեսու զօրա-
 վար , որ և առ մովսէսիւ էր հզօրացել ընդ-
 գէմ թշնամեաց մարտնչելով յանուն ան-
 յայտ է ի պատերազմէն՝ որ լըգէմ ամադե-
 կայ , ուր փրկական զօրութի խաչին քաի ի
 վանուան դիւին՝ կենդանի նկարագրեցաւ ի
 գործս մովսէսի և յեսուայ միանգամայն .
 զի մովսէս յազօթս կայր ի լերին բազկա-
 տարած ուղ ի խաչի . և լինէր՝ զի ի վաստա-
 զիւ ձեռացն մովսէսի և ի թուլանալ՝ զօրաւ
 նայր ամադէկ . և ի վեր համբառնալն՝ զօ-
 րանայր բանակ յեսուայ . վայ ահարոն և
 սվր օգնէին ձեռաց մովսէսի , և քարինս ի
 ներքոյ եդեալ ի վեր ունէին զբազուկս նք .
 որով խապառ զօրացաւ յեսու , և ի գլուխ
 տարաւ զյազթաւն . այլ զառաքնիս գործոց
 յեսուայ զկնի մովսէսի մնայ մեզ առել և
 ևս :

վախճան . և 'ի մտանել մնականսի 'ի խորանսն
նյ' 'ի սպասու կայր նմ' յեսու առ դուրս խո-
րանին վկայութե աղօթականացութե ող սար-
կաւագ . և 'ի պահելն մնականսի զքառասուն
տիւն և զքառասուն գիշեր ծամով պահեաց
և յեսու լէ նմա . զի լէ նմա էր 'ի Թա լերինն .
և լսէր 'ի բացուած զպատգամն նյ' զոր խո-
տեցաւ տիւ լէ մնականսի : Եւ էր յեսու կուտան
և Թա' պատկեր ճշմարտին յսի . միանգամայն
և զօրավար բանակի նմ 'ի փրկութի տանն
ի Ելի . յօրինակ փրկչին մերոյ և զօրագլխի
Հաւատաց :

Սա եղև մին յերկոտասան ցեղապետաց կմ
'ի նահապետաց , որք առաքեցան 'ի մոսիսէ
լէ բանի նմ' լրտեսել զերկիրն աւետեաց .
և 'ի տալ այլոց տասանց համբաւ չար զերկ-
րէն , միայն քաջ յեսու նաւեան իշխան ցե-
ղին եփրեմի , և համանման նորուն քաղէք
որդի յեփոնեայ իշխան ցեղին յուդայ' բերին
համբաւ բարի : Եւ իբրև տեսին զտրտունջ
Ժողովրդեանն , որք վատասրտեալ կամէին
կացուցանել իւրեանց զոր զօրավար , և դաւ-
նալ յեգիպտոս , երկոքին սղբա յեսու և
քաղէք պատառեցին զհանդերձս իւրեանց .
և խօսեցան ընդ նմ' Ժողովրդեան որդւոցն
ի Ելի , և ասեն . երկիրն՝ զոր մեք լրտեսե-
ցաք , երկիր բարի է յոյժ . եթէ հաճեսցի
միայն լէ մեզ նմ , և տնորցի յերկիրն յայն ,
և տացէ զնա մեզ , երկիր է՝ որ բոլիւ զկաթն
և զմեղր . բայց 'ի նմէ միայն ապօտամբ մի
լինիցիք , և 'ի Ժողովրդենէ երկրին մի երկն-
էի .

չիջիք . քանզի կերակուրք մեր են . զի մեկ-
նեցաւ 'ի նոցանէ ձոր , և ընդ մեզ է ձոր . մի
զանգիտիցէք 'ի նոցանէ :

Իսկ ամբոխն անաստեալ՝ ձայն ետուն մի-
մեանց , և կամէին քարկոծել զյեզու և ըզ-
քաղէք քարամբք , եղեալ 'ի բանս տասանց
բանսարկունաց : Նայնժամ փառքն նոյն երկե-
ցան ամպով և ահապիւլութիւն 'ի վր խորանին
վկայութե յանդիման նամ որդւոցն ինչի . և
մեռան արքն այնորիկ չարաբանք՝ չարաչար
հարսւնածովք առաջի նոյն . և փառաւոր եղեն
երկողին ապրեալքն յեսու և քաղէք . մինչ
զի և սորա երկողեան միայն 'ի միջոյ ելե-
լոցն յեզիպատսէ չափահաս տիգը՝ արժանի
եղեն մտանելոյ 'ի խոտաղցել երկիրն . ուր
այլքն նամ անհամար բազմութե մեռան 'ի ճա-
նապարհ անապատին , և որդիք նոյն 'ի տեղի
նոյն մտին յերկիրն աւետեաց . փոխանակ զի
ասէին խոտապարանոցքն , թէ տանի ձոր
զմեզ 'ի կոտորել զուստերս և զքստերս
մեր . և ձոր եմոյժ զգաւական , և ոչ զծնողսն :
Եւ իբրեւ մերձեցան աւուրք փախճանելոյ
մոլսեսի , ասէ մոլսէս ցւոր . տեսցէ՛ ձոր նոյն
հոգւոյ և նամ մարմնոյ՝ այր 'ի վերայ ժողո-
վրդեանս այսորիկ , որ ելանիցէ առաջի սո-
ցա , և որ հանիցէ և մոլծանիցէ զսոսա .
և մի լինիցի ժողովուրդս նոյն իբրեւ զօչ-
խար՝ որոց ոչ իցէ հովիւ : Եւ խօսեցաւ ձոր
ընդ մոլսեսի և ապէ . անդու քեզ զյեզու
որդի նաւեայ՝ զայր , յորում գոյ հոգի , և
զիցես զձեռն քո 'ի վր նորայ . և կացուցես
զնա

զնա յանդիման եղիազարու քահանայի , և պատուհիրեսցես վա նորա յանդիման նոյ . և տացես 'ի փառաց քոց 'ի վր'ն . զի լուսիցեն նմա որդիքն իհիլի . և կացցէ առաջի եղիազարու քահանայի , և հարցցեն 'ի նմանէ զի բաւունա յայտնութեց առաջի թն . ինքնի բերանոյ նորա ելանիցեն , և ինքնի բերանոյ նորա մտանիցեն , ինքն և որդիքն իհիլի միաբան , և իմ ժողովուրդն : Այլ արար մովսէս զնմա . և ապա տարաւ զյեսու առաջի խորանին վկայուէ . և 'ի կալ նոյառ դրան' էջ թր սեւամբ ամպոյ , և յայտնեաց զփառս իւր 'ի վկայութի իմ ժողովուրդեան , եթէ ինքն ընտրեաց զյեսու յետ մովսէսի :

Այլ ասէ մովսէս ծառայ թն զյեսու առաջի իմ իհիլի և եղիազարու քահայի . քաջ լեր և զօրացիր . քանզի դու մտանելոց ես առաջի երեսաց ժողովուրդեանդ այդորիկ' յերկիրն , զոր երդուաւ թր հարցն ձերոց տալ նոցա . և դու ժառանգեցուսցես զնոյ . և թր' որ ել թալոց է թ քեզ , ոչ թողցէ զքեզ , և ոչ թ վայր հարցէ . մի երկնչիր և մի զանգիտեր : Այլ եզ մովսէս զձեռն իւր 'ի վերայ նորա . և լցաւ յեսու հոգւով իմաստուէ . և հնա զանդեցան նմա որդիքն իհիլի :

Այլ ախպէս յետ վախճանին մովսէսի յետ եզե յաջորդ նորա յառաջնորդութե տանն իհիլի' հանդերձ զօրավարու թն . և ասէ ցնա թր . զօրացիր և քաջ լեր , զի ոչ էի թ մովսէսի , նոյնպէս եզեց և թ քեզ . և ոչ թողց զքեզ , և ոչ անտեա արարից զքեզ . և ոչ որ կաց .

կացցէ ընդ գէմ ձեր զամաւուրս կենաց քոց :
 Եւ յառաջ ետեալ ի հրամանէ տնայապետութեան
 յետեւ ամ ժողովուրդեան պատրաստ լինել
 անցանել ընդ յորդանան գետ . և կանխաւ
 պատմեաց նոցա զսքանչելիսն՝ զոր առնելոց
 էր տրո՛ւնք ընդհատ ի սքանչելեաց անցից
 կարմիր ծովուն առ մովսեսին . սրբեցար ուր
 առէ առ վաղիւ , զի վաղիւ արասցէ ձեզ տրո՛ւնք
 սքանչելիս :

Եւ ահա ի վաղիւ անդր խաղացոյց յետեւ
 զբանակն ի էլի ի մուտս երկրին աւետեաց .
 և եղև ի միտիլ ոտից քահանայիցն բարձողաց
 զտապանակ ուխտի տնայապետ յորդանանու ,
 պակտեցաւ ջուր գետոյն . և որ իջանէր ի
 վերուստ՝ եկաց ի բրե զկարկառակոյտ մի . և
 էանց ամ ժողովուրդն ի յորդանան ցամա-
 քել . և ի դնել քահանայից զտապետ յորդանան
 տոյն յայնմ կողմանէ՝ անդրէն ոկտաւ ջուրն
 խաղալ ի ճանապարհ իւր : Եւ այց ի պատ-
 ունիւր յետեւայ բարձին մի մի քար ի յոր-
 դանանէ երկուտասան նահապետք ցեղիցն
 ի էլի . զորո կանգնեաց յետեւ ի գաղգաղա .
 և առէ յժողովուրդն . յորժամ հարցանիցեն
 որդիքն ձեր առ վաղիւ , և ասացեն՝ զի նչ
 են քարինքս այսոքիկ , պատմեսցիք որդեաց
 ձերոց , թէ ցամաքեցուցանել տնայ մերոյ ըզ-
 ջուրն յորդանանու յերեսաց նց՝ մինչև ան-
 ցին . ուր արար տրո՛ւնք մեր ի ծովն կարմիր ,
 զոր ցամաքեցոյց տրո՛ւնք մեր , մինչև անցաք .
 զի ծանիցեն ամազգքն երկրի , թէ զօրութի
 տնայ

Զորաւոր է . և զի դուք պաշտօնէք զմեր
 աստուծոյ զամբասանական : Եւ այն ամօրի
 նախաւ անցանէր 'ի ձեռն յեսոճայ : Եւ հինն
 իէլ 'ի նշանակ ճշմարտութեն յօր փրկչին
 մերոյ , որ մկրտութեն 'ի յորդանան առաջ
 նորդեաց մեզ յերկիրն կենդանեաց . զի
 ոչ որ մտցէ յերկինս առանց մկրտութե :

Եւ եղև մինչ էր յեսու յանդիման երկբողի ,
 ամբարձեալ զաչս իւր՝ ետես , զի կայր առա
 ջի նիւայր զորաւոր իբրև զօրավար , և սուսեր
 մերկ 'ի ձեռին նիւ . և մատուցեալ յեսոճայ՝
 ասէ ցնա արիաքար . մեր էս , թէ 'ի թշնա
 մեաց մերոց . և նա ասէ . ես զօրավար եմ
 զօրու Զորաւոր , և այժմ եկի . այն ինքն էր միջա
 յէլ հրեշտակապետ : Եւ այնժամ անկաւ յե
 սու 'ի վիտ երեսաց իւրոց , և երկիր եպագ ,
 և ասէ ցնա . տէր զինչ հրաման տացես ծա
 ռայի քում : Եւ ասէ զօրավարն Զորաւոր յեսու .
 Եւ զկօշիկս յոտից քոց , զի տեղիդ՝ յորում
 կաս՝ սք է . և արար այնպէս , յար և նման
 մովսեսի 'ի տեսլեան՝ որ 'ի մօրենւոյ : Եւ
 հրեշտակն զօրացոյց զնա՝ ցուցանելով զինքն
 նիզակակից լինել նմա յամպատերազմունս
 թշնամեաց Զորաւոր :

Եւ յեսու հետեւ ևս քան զևս զօրացեալ յես
 ոճայ զօրուք Զորաւոր՝ կործանեաց զեթնապա
 ռիսպն զերիքով քաղաք քանչեւապէս , և վա
 նեաց հետ զհետէ զամ թշնամիս զբնակիչս
 երկրին քանանացոց զեթնա աղբս . կալաւ և
 տատակեաց զթագաւորս և զիշխանս երկրին ,
 և տիրեաց քաղաքաց նիւ . և եւ անուն նորա

Ե

լինդ ամ տեղիւ . և առհասարակ օտարէին 'ի նմանէ ազգք և ազինք իբրև 'ի զօրավարէ ան զօրուէց : II անաւանդ զի յայտնի եղև ամ երկրի ահագին նշանն՝ որ եղև 'ի ձեռն յեւ ունայ 'ի ժամ պատերազմին հանդէպ գաբաւ տնի , երբ հրաման ետ արեգական և լուսնի կալ 'ի տեղիս իւրեանց , մինչև վանեացէ ըզ- թշնամիս ամն : I, և կացին՝ ասէ գիր , արե- գական և լուսին 'ի կայի իւրեանց . ոչ ապա- քէն գրեալ է այս 'ի գիրս ուղղութեան . և եկաց արեգական 'ի մէջ երկնից , և ոչ խաղաց ընդ արեւմուտս՝ մինչև ցկատարուեն աւուր միոյ . և ոչ եղև այսպիսի օր՝ ոչ յառաջ և ոչ յետոյ , լսել ամ ձայնի մարդոյ . զի ան պա- տերազմեցաւ խառն ի իշխի : I, և այս գրծի- յօրինակ ճշմարտին յեսուայ՝ յոի փրկչին . զի յաղաղակել 'ի խաչին՝ սուգ զգեցան արա- րածք ի չարչարանս և ի մահ արարչին մար- գացելոյ , և արեգական և լուսին խաւարեցան միանգամայն , որ 'ի վեր է քան զառկայանալ նց 'ի տեղիսն : I, և յաղթեալ լինել յետին թշնամին մահ՝ մահու անմահին . և թագաւ- ւորէր կեանք և փրկութի :

I, և յետ վանելոյ յեսուայ զամ թշնամիս ամն , զամ երկիրն՝ զոր էաւ , բաժանեաց վի- ճակաւ իւրաքանչիւր ցեղից որդւոցն իշխի , և ժառանգեցոյց նց զխոտացեալն երկիր . ուղ և յո զերկինս՝ զոր խոտացաւ սիրելեաց իւրոց : I, և եղև իբրև ծերացաւ յեսու ծա- ուայ ամն , և մերձեցան աւուրք վախճանի նո- րա , կոչեաց առաջի իւր զամ որդիսն իշխի և

զծե-

զծերակոյտս նոց . և ասէ ցնտ . Ղուբ ձեզէն տեսիք զամբ , զոր արար ինր ան մեր ընդ ամ ազգսն՝ զորս եբարձ յերեսաց ձերոց . և ոչ որ եկաց ընդդէմ ձեր միտքն ցայտօր . մի ի ձէնք հալածէր զհազարս , զի ինր ան ինքնին տայր պատերազմ ը ձեր , ուղ խօսեցաւ ընդ ձեզ : Օ քոյշ լինիջիք յոյժ անձանց ձերոց՝ սիրել զինր ան մեր . և ես ահա երթամ այսօր զձանապարհ , որպէս ամենեքին՝ որք են յերկրի . և արդ երկերուք դուք ի տեսն , և արաշտեցէք զնա ուղղութիւն և արդարութիւն . ապա թէ՛ ոչ իցէ ձեզ հաճոյ պաշտել զինր , ընտրեցէք այսօր՝ թէ զո՞ պաշտիցէք . (քան զի սկսեալ էին հակամիտել զհետ կռոց) . այլ ես և տուն իմ պաշտեմք զինր , զի սք է : Մննի ետուն ժողովրդն , և ասեն . քաւ լիցի մեզ թողուլ զինր ան մեր , և պաշտել զանոս օտարս . զի ինր ան մեր նա եհան զմեզ յերդիպտոսէ , և արար մեզ զնշանս մեծամեծս զայնոսիկ . այլ և մեք պաշտեսցուք զինր , զի նա է ան մեր : Եւ ասէ յեսու ցոյժովրդն . ոչ կարէք դուք պաշտել զինր , զի սք է . և նա ի տեսանել զխոտորումն ձեր ի նմանէ՝ ոչ ներիցէ չարեաց ձերոց , և տատակեաց զձեզ՝ փոխանակ բարեացն , զոր արար ձեզ : Եւ ասէ ժողովրդն ցյեսու . ոչ այդպէս , այլ զինր պաշտեսցուք :

Յայնժամ ասէ ցնտ յեսու . ահա դուք ձեզէն եղերուք վկայք անձանց ձերոց , զի ընտրելիք զինր՝ պաշտել զնա : Եւ ասեն . վկայ եմք : Եւ ասէ . արդ ի թանց արարէք ի ձէնք իս

իսպառ. զյիշատակ օտարոտի անձոց . և ուղ-
ղեցէք զսիրտս ձեր առ. ան. ան. ան. իհէլ : Եւ
ուխտեաց յեսու ուխտ ը ժողովրդեանն յա-
ւուր յայնմիկ . և ետ նմա օրէնս և գատա-
տանս 'ի սելով . և գրեաց յեսու զբանս զայ-
սոսիկ 'ի գիրս օրինաց ան. և արար զվեցեք
մատեանն 'ի կարգի անձաշունչ գրոց ' զկնի
հինգ գրոցն մովսեսի : ⁽⁸⁾

Եւ եղև յետ այնորիկ մեռանիլ յեսուայ
որդւոյ նաւեայ ծառայի ան հարիւր և տասն
ամաց . և Թաղեցին զնա առ սահմանօք ժա-
ռանգուն իւրոյ 'ի Թամնաթսարա 'ի լերինն
եփրեմայ հիւսիսոյ լերին գայասու . և անգ-
եղին ը նմա՝ ուր Թաղեցին զնա՝ առ 'ի յի-
շատակէ զսուրան քարեղէնս , որով Թլփա-
տեաց զորդինն իհէլ 'ի գաղգաղա : Եւ պաշ-
տեաց իհէլ զան զամաւուրս յեսուայ , և զամ-
աւուրս Ծերոցն՝ որք ձգեցին զժամանակս ը
յեսուայ . որք և տեսին զամ գործնն ան
զորս արար յիհէլ , 'ի մանկութե ելեալք յե-
գիպտոսէ : Իսկ զկնի այնորիկ՝ էր զի ծառա-
յէին հեթանոսական պաշտամանց , և եր՝ զի
գառնային առ. ան. , երբ տեսանէին զանձինս
մատնեալ 'ի դառն ծառայութիւն հեթանո-
սաց . և ան ինայէր 'ի ժողովուրդ իւր՝ յաղա-
ղակել նց առ նա , և առաքէր առ. նս մարգա-
րէս՝ 'ի կանանց անգամ , և փրկէր զնոսա 'ի
ձեռաց այլազգեաց 'ի ձեռն դատաւորաց՝
զորս կացուցանէր 'ի վերայ նց . յորոց միջի
անուննիք եղեն զօրութիւն և առաքինութիւն
ըստ հաւատոց՝ յիշատակեալքն 'ի կարգս գա-
լու .

ԺԼ

նուն , կամ անուն նորայայ . զի ասէ արմատ
'ի նմէ այ զարուծեց ինդրեցի զսա . յորմէ
առեալ թարգմանեն ոմանք՝ ինդրուած
յայ :

Իբրեւ հատուցաւ մանուկն սամուէլ 'ի ստե-
նէ , տարաւ զնա մայրիւր , և մատոյց այ ըստ
ուխտին 'ի ձեռն հեղեայ քահանայապետի՝
կալ 'ի տան տն զամառուրս . տամ զդա ասէ
փոխ տն զամառուրս , որչափ և կեցցէ . և
եթող զնա առաջի տն , և դարձաւ 'ի տուն
իւր յարեմաթեմ . և նոր հատոյց աննայի փո-
խանակ փոխոյն՝ զոր ետ տն , քանզի եղեն նք
այլ ևս երեք ուստերք և երեք դատերք . և
այնպէս ամուլն ծնաւ եօթն՝ ի ջերմ աղո-
թից և հաւատոց նորուն աննայի :

Եւ մանուկն սամուէլ կայր 'ի սպասու երե-
սաց տն առաջի հեղեայ քահանայի , և պաշ-
տէր առաջի տն՝ արկեալ զիւրեւ եփուտ . և
կրկնոց փոքրիկ առնէր նմա մայրն իւր , և
տանէր նմա առուրց յառուրս յեղանել ընդ
առն իւրում զոհել զգոհ առուրցն : Եւ մե-
ծացաւ մանուկն սամուէլ առաջի տն . իսկ
հեղի ծերացեալ էր յոյժ . և որդիք նորա
սփնի և փենեհէս երթալով երթային չա-
րեաց 'ի չարիս 'ի դայթակղութիւն ամ ժողո-
վողեան . իսկ հայր նց մեղմով և եթ և թու-
լութիւն խրատէր զնո , և ոչ ոնկ պարտն էր :
Եւ էր դադարեալ յառուրս յայնոսիկ տե-
սիլ և մարգարէութի . վայ ասէ գիր . բան
տն պատուական էր՝ այս է անգիւտ՝ յա-
ւուրսն յայնոսիկ , և ոչ գոյր տեսիլ՝ որ գու-
շա

չափեր : Վրացի և ոչ Վրացի միտ էառ. սամուել
 դժայնն ան, յորժամ ի ննջել նր ի տանն
 ի սելով ուր էր տապանակն ան, կոչեաց
 ցնա ան, և ասէ . սամուել սամուել : Հա-
 մարեցաւ թէ հեղի ձայնէ ցնա ի սենեկէ
 իւրմէ . եւ յանկողնոյ ընթացաւ առ նա, և
 ասէ . առափէ եմ, զի կոչեցեր զիս . և հե-
 ղի ասէ ցնա . ոչ կոչեցի զքեզ որդեակ իմ,
 դարձիւր անդրէն և ննջեալ : Վրացի երիցս
 անգամ . և յերրորդ նոճագի ընթանալոյ
 նր միամիտ հնազանդութիւն հեղի, յայն-
 ժամ իմացաւ հեղի թէ ան կոչէ զմանուկն .
 և ասէ ցնա . դարձիւր անդրէն և ննջեալ որ-
 դեակ . և եղիցի թէ կոչեացէ զքեզ, ա-
 սացես . խօսեաց ան, զի լոճիցէ ծառայք :
 Եւ նա արար այնպէս . և եկն ան եկաց ի
 վր, և յայտնեաց սամուելի, թէ որքոյ հան-
 դերձեալ է մերժել զտունն հեղեայ վանն
 անօրէնուէ որդւոց նր : Եւ իբրեւ էանց տե-
 սիլն ան, երկեաւ սամուել պատմել հեղեայ
 զիրան . այլ ի ստիպել նորա յոյժ երդմամբ
 հանդերձ, պատմեաց զամ զբանսն : Եւ մե-
 ծացաւ սամուել, և էր ան 70 նմ . և ոչ ան-
 կաւ յամ բանից նր ի գետին . և գիտաց
 ան ինչ, թէ հաւատարիմ է սամուել ի մար-
 դարէս ան . քանզի յաւել ան այլ ևս սքան-
 չելեօք յայտնել առաջի ժողովրդեան զքն-
 տրութի սամուելի :

Եւ եղև ի գերիլ տապանակի ան յայլազ-
 դեաց, և յանկանիլ որդւոցն հեղեայ ի պա-
 տերազմի, և ի մեռանիլ հեղեայ, սամուել
 2 մի

միայն էր՝ որ ելանէր և մտանէր առաջի ձին
և անժողովորդեան : Եւ իբրեւ դարձաւ առ
պանակն ձին՝ ի կարիաթարիմ՝ վա հարունա
ծոցն , որ եղև ի ձինէ ի վա այլազգեաց ,
խօսեցաւ սամուէլ ընդ ան տանն ինչի , և
ասէ . եթէ յամ սրտէ ձերմէ դարձեալ էք
առ ձեր , ի բաց արարէք զանձն օտարոտիս
՝ ի միջոյ ձերմէ և զանտառան . և պատրաս-
տեցէք զսիրտս ձեր առ ձեր , և ծառայեցէք
նմա միայնոյ , և փրկեսցէ զձեզ ի ձեռաց
այլազգեաց :

Եւ ետ այսորիկ ժողովել սամուէլի զան ինչ
՝ ի մասեփաթ՝ ետ նոց պահել պահս , և ա-
ռել արտասուօք , մեղաք առաջի ձին . և ինքն
յաղօթս կայր վա նոց : () այն իբրեւ գիտա-
ցին այլազգիքն , փութացան հասանել ի
վա նոց յանկարծակի . և ժողովուրդն զահի
հարեալ առեն ցսամուէլ . մի դադարեր ի
գոչելոյ վա մեր առ ձեր ան քո , և փրկեսցէ
զմեզ ի ձեռաց այլազգեացն : Եւ ետ առ-
մուէլ զգառն մի դիեցիկ , և եհան զնա յող-
ջակէզ ձին հանդերձ ան ժողովորդեամբն . և
գոչեաց սամուէլ առ ձեր վա ինչի , և լուա-
նմա ձեր . զի ի ժամ ողջակիցին իբրեւ մեր-
ձեցան այլազգիքն ի պատերազմ , որոտաց
ձեր ի պարզոյ մեծաւ բարբառով . յորմէ խու-
վեալ թշնամիքն՝ անկան առաջի ինչի ի մա-
սեփաթ , և որք մնացինն՝ ի փախուտ դար-
ձան :

Եւ կանգնեաց սամուէլ վեմ մի ի մէջ մա-
սեփաթայ և ի մէջ փաղեաց , և կոչեաց
զա

զանուն նր արեւնեղէր , յի վէմ օգնականի .
 զի յիշեսցեն որդիքն ինչի , թէ մինչև ցայն
 վայր օգնեաց նց ան : Եւ կորացոյց ձր զայ-
 լազգիս , և ոչ ևս յաւելին ելանել ի վր
 սահմանացն ինչի զան անուրս սամուէլի :
 Եւ յի եղև սամուէլ որդւոցն ինչի ի ժամա-
 նակին յայնմիկ իբրև մովսէս և ահարոն և
 յեսու միանգամայն , ազատիչ ի ձեռաց զ-
 տարաց , և օրէնսդիր և դատաւոր , քահա-
 նայ և մարգարէ յանձնակոյս կողմանէ , և
 դատեաց զինչ անբարեկարգութիւն զան ան-
 անուրս կենաց իւրոց : Եւ թայր ամ յամէ ան-
 ձամբ , և պատէր զհեռաւոր քաղաքօք և
 զանակութիւն որդւոցն ինչի իբրև տիրապէս
 վերատեսուչ և այցելու հոգւոց և մարմնոց
 ժողովրդեանն այ . և ապա դարձ առնէր յա-
 րեմաթեմ ի տուն իւր . և անդ դատէր
 զինչ . ուր և շինեաց տեղան տն :

Իսկ իբրև ծերացաւ , կացոյց զորդիս իւր
 զյովել և զարիա դատաւորս ինչի . բայց նք
 ոչ գնացին զձանապարհ հօրն իւրեանց , այլ
 վարէին զօջաքաղութիւն , առնուին կաշառս
 և թիւրէին զիրաւունս . և չեղև նց խրատ
 ուղղութե սքանչելի քաղաքավարութիւն ձեռ-
 մերձ հօրն իւրեանց : () այն տեսեալ ժող-
 վրդեանն իսկ և իսկ անկան ի տրտունջ . և
 եկեալ առ սամուէլ տիպէին զնա դնել նց
 թագաւոր զոք հանգոյն այլոց ազգաց . և
 չար թունցաւ բանն առաջի սամուէլի . այլ
 անձ ասէ ցնա . արա՛ զկամս ժողովրդեանդ ,
 զի փորձիւն ուսցին՝ եթէ ոչ ուղիղ էր սիրտ
 նց

նց'ի խնդրեւ ի քէն թագաւոր . զի ոչ եթէ
 զքեզ անարգեցին , այլ զիս մերժեցին չթա-
 գաւորել'ի վր'նց . բայց դիր վկայութի կան-
 խաւ , թէ զի'նչ ունին կրեւ'ի թագաւորէ
 իւրեանց . և պատմեալ նց զիրաւունս թա-
 գաւորի՝ որ թագաւորեսցէ նց լը Բի :

Եւ սամուէլ ծանոյց ժողովրդեան զբանս
 ին , և ի յանձն առնուլ նց կամակարութի
 զամ գժուարութիս՝ յայտնեաց զկամս նց
 առաջի ին . և իոր հրաման ետ՝ զի զիցէ նց
 թագաւոր զայրն , զոր առաքեցից առէ առ-
 քեզ : Եւ եղև յետ աւուրց ինչ առաքեաց
 ամ առ սամուէլ զսաւուղ որդի կիսեայ ի
 ցեղէ բենիամենի՝ պատճառանօք որոնելոյ
 զկորուսեալ էշն հօր իւրոյ . քանզի ի գալ
 սաւուղայ հարցանել վրայն բանի զտեսաւ
 նօղն , յայտնեաց ամ սամուէլի՝ թէ ահա
 այս է այրն , զոր կացուցես ի թիր իէլի :
 Եւ արար սամուէլ հանդէս ժողովրդեանն ,
 և կացոյց զսաւուղ թագաւոր օծեալ . և
 գրեալ ի մատենի զիրաւունս թագաւորին՝
 եղ առաջի ին : Եւ ժողովեալ միւռանգամ
 զորդիսն իէլի հանդերձ թագաւորաւն , առ-
 ւէ ցնտ . ահաւասիկ լուայ բանից ձերոց ըստ
 ամի , և թիրեցուցի ձեզ թիր , որ առաջ-
 նորդեսցէ ձեզ . և ես ծերացեալ եմ . արդ-
 երթայց և նստայց ի տան իմում . բայց կա-
 միմ , զի վկայեսցիք ձեզէն առաջի ին , թէ
 որպէս շրջեցայ առաջի ձեր ի մանկուէ իմ-
 ւի . ահաւասիկ կամ ես , տուք զինէն պիտի
 առաջի ին և առաջի օծելոյ նր . և թէ զրկե-
 ցի

ցի զոր , կամ առի ինչ զուրուք , տնէք զինէն
պիմնի , և հատուցից ձեզ : Եւ ասեն ցաւ
մուկէլ . ոչ մեղար մեզ , և ոչ զրկեցեր զմեզ ,
և ոչ նեղեցեր զմեզ , և ոչ առեր 'ի ձեռաց
ուրուք և ոչինչ . և երդուն ասաջի նմ և
Թագաւորին :

Քչայնժամ ասէ սամուկէլ . և արդ կացէք յաւ
ռաջ , և դատեցայց զձեզ առաջի նմ . և
պատմեցից ձեզ զամ արդարութիւն՝ զոր ա-
րար ը ձեզ նոր , և զապերախտութիւն ձեր
յնմի ըզէմնր : Եւ սկսեալ կարգաւ յուշ
արար նոցա , Թէ որպէս ազատեաց զնա նա-
հօր ձեռամբ 'ի ձեռաց եգիպտացւոց 'ի
ձեռն մովսէսի և ահարոնի , և զիւրդ ժա-
ռանդեցոյց նոցա զերկիր օտարաց 'ի ձեռն
յեսուայ . և Թէ 'ի մոռանալ նց զնոր՝ մատ-
նեաց զնոսա 'ի ծառայութիւն այլազգեաց , և
յազաղակէն առ նոր՝ առաքեաց առ նա ըզ-
գեդէոն և զբարակ և զյեփթայէ և զսամ-
փոն , և պարեցոյց 'ի ձեռաց Թնամեաց
շուրջանակի . և բնակեցոյց փտահութիւն 'ի
խոստացեալ երկիրն : Եւ արդ՝ ասէ , նոյն-
պէս կարօղ էր միշտ պահել և փրկել զձեզ
նոր նա Թագաւոր մեր , իսկ դուք ան-
աստեղ խնդրեցիք ձեզ Թագաւոր . և ահա
ետ ձեզ նոր Թագաւոր . հապա զգոյշ լերուք
և տեսէք , Թէ որպէս գնայցէք առաջի նմ .
ապա Թէ ոչ՝ եղիցի ձեռն նմ 'ի վր ձեր և 'ի
վր Թագաւորին ձերոյ :

Եւ 'ի հառտաւութիւն ասացելոցն նմի՝ յա-
ւել ասել սամուկէլ . և արդ կացէք և տեսէք
զբանս

զբանս զայս մեծ, զոր արասցէ նոր առաջի
աչաց ձերոց. ոչ ապաքէն հունձք ցորենոյ
են այսօր, և խաղաղուի օդոց, և ոչ մի նշան
ամպոց. և ահա կարդացից առ նոր, և տա-
ցէ ձայնս և անձրեւ. և գիտասցիք և տեռ-
ջիք, թէ մեծ է չարութիւն ձեր՝ զոր արարիք
առաջի նոն՝ խնդրել ձեզ թագաւոր: Եւ
կարդաց սամուէլ առ նոր, և ետ նոր ձայնս
և անձրեւ յաւուր յայնմիկ. և երկեաւ նա
ժողովուրդն յոյժ ի նոնէ և ի սամուէլէ. և
ասեն միաբան ցայրն նոյ. կաց յազօթս առ
նոր նժ քո վր ծառայից քոց, և մի մեռցուք.
զի յաւելլաք յնա մեղս մեր և ի չարիս, և
խնդրեցաք մեզ թագաւոր:

Եւ յայնժամ քաջալերեաց զնոս սամուէլ՝ ասե-
լով. մի երկնչիք, այլ խրատեցարո՛ւք յան-
ձինս ձեր՝ չխոտորիլ յայտմ հետէ ի նոնէ,
այլ ծառայել նոն հանդերձ թագաւորաւն
յնա սրտէ ձերմէ. և մի երթայցէք զհեռ
ոչնչիցն՝ կռաց մնոտեաց, որք զօյնն զճա-
րեն և ոչ փրկեն, քանզի չեն նժք. զի ոչ
մերժեսցէ նոր զժողովուրդ իւր վր անուան
իւրոյ մեծի. զի հեղութք է առ զձեզ նոր իւր
ժողովուրդ: Եւ ինձ քան լիցի մեղանչել
նոն, հեղգալ առ ի չառնելոյ աղօթս վասն
ձեր. և ցուցից ձեզ զճանապարհս բարի և
զուղիղ. բայց դուք երկերո՛ւք ի նոնէ, և
ծառայեցէք նմա ճշմարտութիւն յնա սրտէ
ձերմէ. քանզի տեսիք զմեծամեծսն՝ զոր ա-
րար լի մեղ: Եւ եթէ խարդախութիւն խարդա-
խիցէք, սատակիցիք և դուք և թէւորն ձերս
Լորդ՝

Ի՞նչո՞ւ սաւուղ արքայ զառաջինն իբրեւ զամս երկուս Թովհեր ուղիղ վարել զԹագաւորու-
թի իւր 'ի վի՞ր որդւոցն ինչի՞ առհասարակ-
այլ յետ այնորիկ գնալով գնաց և փոխեաց
զձանապարհս իւր . քանզի միանգամ և եր-
կիցս յայտնապէս անհնազանդ եղև բանին
մէն՝ զոր խօսեցաւ 'ի բերանոյ սամուէլի . մի՞
գլի ոչ սպասեաց գալստեան սամուէլի ըստ
աւուր ժամադրութեն 'ի գաղգազա , այլ ժտե-
ցաւ և իշխեաց առանց նորա մատուցանել
զոհս . որով զբկեցաւ 'ի մեծ առթի հաստու-
տելոյ մէն զնա 'ի Թագաւորութե որդւոց յոր-
դիս : Եւ միւս ևս՝ զի ոչ ջնջեաց զամաղէկ
խապառ , այլ ապրեցոյց զազազ Թագաւոր
ամաղեկացւոց , և էառ յաւարի զընտիրս
յոգեարաց նի՞ր՝ պատճառանօք մատուցանել ,
նելոյ զոհ մէն : Եւ վնկ խտտագոյնս կշտամ
բեաց զնա սամուէլ բանի՛ն մէն . և նա ոչ
զգջացաւ ճշմարտութի , այլ 'ի վերին երեսս .
և զի մի անարգեացի յազգէն՝ խնդրէր 'ի սա-
մուէլէ մեծարել զնա յաչս ժողովրդեան .
իսկ սամուէլ 'ի բաց եկաց 'ի նմանէ . և լը-
նեալ օր ը օրէ զանկարգ գնացս նի՞ր սուգ-
ունէր 'ի վի՞ր նի՞ր գնամաւորս :

Եւ անոր պատժեաց զսաւուղ այսահարութի .
և հրաման ետ սամուէլի օծանել զբաւիթ
զկրտսերն յորդիս յետեայ բեթղէհէմաց-
ւոյ յազգէ յուդայ 'ի Թիգր 'ի վի՞ր ժողովրդեան
իւրոյ , ոնկ լարձակ պատմի 'ի գիրս առաջին
Թիգրոաց . որ ասի գրեալ 'ի նմին իսկ 'ի սա-
մուէլէ : Եւ հասեալ սամուէլի 'ի խոր ծե-
րու

բուժի վախճանեցաւ 'ի վերջին ամս սառու-
ղայ . և ժողովեցան նա՛մ 'ի էլ , և կոծեցան ըզ-
սամուէլ , և թաղեցին 'ի տան իւրում յա-
բեմաթեմ : Իսկ սառուղ տաղնապետ յերե-
սաց այլազգեաց՝ 'ի միտ էառ , թէ քանի՛ կա-
րօտութի ունի զսամուէլէ . զի չէր ոք՝ որ
փրկէր զնա աղօթիւք , և կամ ի՛նչք ձեռն-
տունութի՞ 'ի ձեռաց թշնամեաց . մինչև ըն-
թացաւ առ կին վհուկ , և դի՛ւական հնա-
րիւք նպատտ ինդրէր 'ի տամուէլէ : Եւ յա-
ժամ՝ 'ի թոյլտունութիւնն նոյ երեւեցաւ սառու-
ղայ տաղնական ինչ 'ի նմանութի սամուէ-
լի , և յանդիմանեաց զնա վս ապերախառ-
թե և անհասկանալի նորա . և եցոյց՝ թէ
ունի անկանիւ 'ի վաղիւ՛ անդր 'ի պատերազ-
մի . ոնչ և եղև . և էանց բողանդակ թագա-
ւորութի նոյ աղբօղին 'ի ձեռս դաւթի՝ առն
լս սրտի նոյ և սաղմոսատաց մարգարէի , որ
արժանացաւ լինել անձահայր , այս է նախա-
հայր քոն նոյ մերոյ թիւորին յաւիտենից .
նմա փառք յաւիտեանս , ամէն :

XX

Ծ ԱՆ Օ Թ Ո Ի Թ Ի Ի Ն Ք :

(1) Ի թառահարք առ հասարակ սկսեալ յազամոյց ջաղ-
մուէլ , ոնչ և ենն յայժմու սովորական օրինակս տանա-
ցուցի . նշնապէս են և յամ հին օրինակս տանացուցի և
շաշոցի , միայն յօրինակի միում հին շաշոցի գնի վերջին
դասն եւթ սկսեալ յարբառահմէ : և Ը հակառակն 'ի
նոր օրինակ մի լեհացւոց յաւելունձով գնի և անուն
գեղեմնի , յայտ է թէ հայելով 'ի լատինս՝ որք զգե-
ղէնն

գեան չյետեւայ յիշեն 'ի տեպա . 1 : Յորմէ համարեալ
կեալ և այլ գրէ լեհացւոյ՝ յաւելեալ է միանգամայն
զանոնանս սամփոռնի , բարակայ , գեղեցիկ , յեփթայ-
եայ . զորս պահէ և տիպ կոտտանգնուպօլոյ 'ի Թռնին
հյ . Խճիլ . յայն Թերես ապաստան , զի և առաքեալն
գաղղութի յիշատակէ յանունն զլորենին գառաւորքս
Շ այլ յառաջին հարց : Բայց չի արժան յետնոյ ինքն
իշխանաբար . յաւելուածս առնել 'ի կարգադրութիւն
անունն , զորս նախնի հայրապետք հեղինակք տանա-
յուցի ընտրանաւ կարգեցին . զերեւելի ասեմ նահա-
պետ , և զայլս զօրութի 'ի ներքս փակեցին՝ ըհանուր
կցուրդին , * և այլոց նախահարցն || . որովք իմանա՞մք
զհամօրէն երամս արգարոց՝ որ 'ի հին օրէնս , յարանց
և 'ի կանանց :

Այլ անհամեմատ օրինակաւ անբերելի է նորամուտ ըն-
թերցուած յուսաց 'ի ժամագիրս իւրեանց , ուր Շ բա-
րի բարին և խոտանքն են կցկցեալ , և յայանի անօրէնքն
անգամ Շ արգարս գրեալ . զոր արժան է լսել երկայն
մատու . քանզի 'ի գեկտ . 19 . գնի անդ նախ վիպուհս .
* 'ի կիւրակէն՝ որ յառաջ քան զծնունդն քնի , (յիշա-
տակ) սնց հարցն . . . Պարտ է գիտել . զի եթէ
հանգիսի կիւրակէն սնց հարցն արտաքոյ Ե առուր
ամսոյն , նախատանկն (ծննդեան քնի) ոչ նոճադի ,
այլ միայն սնց հարցն՝ հանգերձ սովորական պաշտա-
մարք յարուէ . . . ապա եթէ լինիցի կիւրակէն սնց
հարցն 'ի իմ առուր առաջիկայ ամսոյս , ոչ ևս նոճա-
գեմք զյարութեն || : Եւ յետ այլոց բանից 'ի վերայ
բերի :

* Յայտ առուր 'ի կիւրակէն՝ որ յառաջ քան զծնունդն
քնի , յիշատակ առնել կարգաւ մը և չծաղղեաց
հարցն , ամենեցուն՝ որ 'ի յաւիտենից բարեհաճոյա-
ցան իմ՝ արգարոց հարանց , յազամայ մինչև 'ի յով-
սեփ փեսայացեալն . ոմ աւետարանիչն մատթէոս (և
առաւել՝ զուհաս) պատմողաբար 'ի Թիւ արկ . նոյն
պէս և մարգարէից և մարգարէուհեաց : Յիշատակ
նախատեղծիցն՝ ազամայ , և եւայի , (հանգերձ երկ-
տող ոտանաւորաւ , եթէ վն սոցա , և եթէ վն յետայ
գայից առ հասարակ) . . . յիշատակ արելի արգարոյ
որգւոյ ազամայ . յիշատակ արգարոյն սեթայ որգւոյ
ազամայ՝ արգարոյն ենովայ . արգարոյն կայնաւայ .
արգարոյն մաղաղէելի . արգարոյն յարեղայ . արգա-
րոյն ենովայ . արգարոյն մաթուսաղայի . արգարոյն

„ Ը „

« զամէրայ. արգարոյն նշի. արգարոյն սեմայ. արգա-
 « րոյն յարեթի. արգարոյն արգարաւադայ. արգարոյն
 « կայնանայ. արգարոյն սաղայի. արգարոյն երեւայ՝
 « յորմէ և հրէայք երբայեցիք կոչեցան. արգարոյն փա-
 « ճեկայ, ռազաւայ. արգարոյն սերուդայ. արգարոյն
 « նազովրայ. արգարոյն թարայի. Նահապետին ար-
 « ռահամաւ, նահապետին իսահակայ. նահ՝ յակոբայ.
 « նահ՝ ռուբենի. նահ՝ շմաւոնի. նհ. զւեւայ. նհ.
 « յուգայի. նհ. զաբուզոնի. նհ. իսաղարայ. նհ. զա-
 « նայ. նհ. գագայ. ծասերայ. նհ. նեփթաղիմայ. նհ.
 « յովսեփայ. նհ. բենիամինի. Փարէզի և զարայի եր-
 « կոճորեկաց. եսմոնայ (կամ եղբոմայ). արամայ. ա-
 « մոնադարայ. նաասալիւնի. սաղմոնայ. բոյոսի. ովբե-
 « զայ. յեսսայ. Ռաւթի արքայի. սողմոնի արքայի.
 « ռաբովմաւ արք՝. արիայ արք. ասայ արք. յովսա-
 « փաայ արք. յովբոմայ արք. ողիայ արք. յովթա-
 « մայ արք. աղադու արք. եղեկիայ արք. մանասէի
 « արք՝. ամոնի արք. յովսիայ արք. յեքոնիայ արք՝.
 « Սաղաթիէլի. զորաբարէլի. արիուգայ. եղիակիմայ.
 « աղովրայ. սաղովկայ. աղիմայ. եղեուգայ. եղեաղա-
 « բու. մատթանայ. յակոբայ. յովսեփայ փետայացելոյ.
 « Արգարոյն մեղքիսեղեկի. արգարոյն յորայ. օրց
 « մարգարէիցն՝ մովսէսի, ովբայ, ևահարոնի. յեսոռայ
 « որգայ նաւեայ. սիւ մարգարէին սամուէլի. նաթա-
 « նայ մարգարէի. օրց երից մանկանց. Սառայի ար-
 « գարոյ՝ կնոջ արրահամու. ռեբեկայ արգարոյ. լիայի
 « արգարոյ. հուպէլայ արգարոյ. ասէնէթայ արգա-
 « րոյ՝ կնոջ ամենագեղեցիկն յովսեփայ. մարիամու ար-
 « գարոյ քեռն մովսէսի. գեբորայ արգարոյ. հուսթայ
 « արգարոյ. սարեփթուհուց արգարոյ՝ առ որ եղիա
 « աւաքեցաւ. սոմնացւոյն արգարոյ՝ որ հիւրընկալաւ
 « զեղիսէ. յուգիթայ արգարոյ՝ որ սատակեաց զհոգե-
 « փեռնէս. եսթերայ արգարոյ՝ որ աղատեաց զիւլ՝ի
 « մահուանէ. աննայի արգարոյ՝ մօրն սամուէլի մարգա-
 « րէի. չուանայ արգարոյ՝ զչաստիցն օրինակի. Սոցին
 « զմ մաղթանօք ԾԾ ողորմաւ և փրկեալ զմեզ. ամէն ||
 « Որ կարօզն է տանել տարցի. և ո՛ր կարէ տանել զեառ
 « նակունք իսառնալ արանց, և չարաց անգամ չ բարիս.
 « եթէ առ հայտ գտանէր նմարանք ինչ այսպիսի անհե-
 « թեթ բանից, զի՛նչ ոչ ասէին յոյիք. || Ը գիտեմ, զի՛նչ
 « ունէին ասել բողանգեանք, եթէ 'ի լոյս ելանէին վեր-
 « քին հատորք գործոյ նշ. սւր ինքն բողանգ այսպե-
 « հար.

հարեանցի նշանակեաց մեղմով 'ի 4. փետր. * իսկ 'ի
 ,, կերական' որ յառաջ քան զծնունդն քնի, կատա-
 ,, րեն յոյնք զյիշատակ ազամայ և եւայի և այլոց աւ-
 ,, դարոց. ոմ ռնիմք ասել 'ի 19. գեկա || : Այլ մեք
 'ի կարծոյ ասասցուք. պարտ է կարծել 'ի ժամագրոց
 յունաց զայդպիսի խառնաբնգոր բանս 'ի յետնոց ագի-
 տաց միւսեալս. շատ է, զի գնին անդ եւմուք և ա-
 զօմք պէսպէս 'ի նախնեաց յօրինեալք ը աւուր պատ-
 շաճի. յորս յիշատակի գալուստ փրկչին 'ի նորոգել զա-
 գամ և ապրեցուցանել զեւայ, կատարել զուխան' որ
 առ նահապետս, և այլ ևս բանք այսպիսիք' յիշատա-
 կութք անուննց երևելի նահապետացս՝ արբահամու,
 իսահակայ, յակոբայ, մովսեսի, ահարոնի, սամուէլի,
 և այլոց գլխաւոր մարգարէից. որովք միաբանին ընդ
 շնորհութե :

(2) Վս ազամայ և որդւոց նր և թուանց՝ կայ պատ-
 մական յիշատակ 'ի 2. մարտի. 14. ը ապ' և ը նոր
 ձեռագրաց. այլ ոչ 'ի հինս : Բայց պարտ էր՝ որոց յա-
 վելին զպատմութին զս պիաղից տնին, որ կայ 'ի առ-
 նացոյցս, շատանալ պատմութեք սբ գրոց, և պարզաբա-
 նութեք ը ոճոյ սբ վիպաց, ոմ մեքս արարաւք փղոր 'ի
 շտտէ, և ոչ պատուաստել զանսաղոյք և զանպիտան ա-
 ւանգութեմ հրէից և պառաւանց՝ որք յածին 'ի ժողո-
 վածու գիրս յետնոց :

Յոյնք բաց յԷջանուր յիշատակէ նախնի հարց՝ ը նա-
 խանշանակեալն չփութաբանութեց 'ի գեկա. 19. ուրոյն
 ևս ունին 'ի փետր. 4. ը ժամագր. յիշատակ այսպիսի.
 * Յայսմաւուր, որ 'ի Թր պատեք կերականէ պանրա-
 ,, կերութե, յայնժամ զյիշատակն արասցուք եւիցն ('ի
 ,, գրախտէ) նախաստեղծին ||. և յարի ոտանաւոր բա-
 նիւ. * Աշխարհ գառն արտասուէր արցաւից լիցի
 ,, նախածնողաց, անկեալ յերկիր Է անկելոցն 'ի ձեռն
 ,, քաղցր ճաշակաց : նոցին սբ մաղթանալք ||. ևն : Եւ
 'ի կարգի ազօթից. * Անաղտն քե՛ն ծնանն 'ի կուսէ, սեք
 ,, 'ի հօրէ անապականաբար, որդի նախ քան զարու-
 ,, սեակ, փրկօղն զագամ || : Ուր այսչափ ինչ նշանակե-
 թողլանք. 'ի Թ. հատ. փետր. 'ի 4 նորին ամսոյ. * Սքին
 ,, ազամայ, և սքին եւայի նախաստեղծից եւքն 'ի գրախ-
 ,, տէն՝ բարեկրօն սգով կատարի 'ի յունաց 'ի ժամա-
 ,, գիրս նյ յայտմ աւուր : (իսկ առ լատինս) Այս օր
 ,, գիպի առաջին, յորում (իմն, եթէ զատիկն անկցի
 ,, 'ի 11. ապրիլի) հանգիսական միաբացանութե յուչ

” Լի

ս լինի քրիստոնէից այն, թէ յիշեալով մարդ, զի հոգեւս,
 ս է 'ի հոգ գարաջիս. այն է զՃիւն՝ զոր եդ ԹԺ
 ո ագամայ յարապետելն զնա ('ի գրախտէն) ||: Այլ 'ի
 մեղ, ոնք է յայն է՝ վիճակ գրախտին զեղեցիկ նկարա-
 գրի 'ի բուն բարեկենդանի, և եւթն 'ի գրախտէն 'ի վճ
 բերի առաւել 'ի պաշտման յաջորդ կիրարկելի պահոց
 Լատինք թէպէտեւ աղքատին շունին տան յիշատակի զՍ
 նախահարց առ հասարակ, բայց մասնաւոր եկեղեցիք
 նց, ոնք 'ի գերմանիա և 'ի պաննոնիա, կատարեն զյի-
 ջատակ նախաստեղծիցն ագամայ և եւայի յառաջ քան
 զծնունդն քնի. թող զի յայլ պաշտամունս հառվմայեց
 ւոց և ԹԺ եւրոպացւոց յիշի գալստս փրկչին 'ի փրկու-
 թիւն նախաստեղծից. իսկ 'ի մագթման՝ զոր 'ի կիր առ-
 նու եկեղեցին սք ԹԺ ԹԺնի՝ աւագ. մարիամ՝ կոչեցելոց
 'ի հառվմ, վերծանի այսպէս. * Սք ագամ, աղթեալ զՍ
 մր ||:

Եւ երեւելի ԹԺ ԹԺնից նոցա, մանաւանդ լատինախոս
 բերասս կժ պէագի, Է բնւարմիտսի, տառնիւնայ, պե-
 տերայ, նատարեայ աղքատագրի ևն, գնեն մասնաւոր
 եզրակացութի ընդգէմ առախանոսի եկկրատեան աղան-
 գաւորի՝ առաջնորդի սեւեռնիկայ (որ Եւրանայք
 զփրկութիւն ագամայ), թէ ստուգապէս ագամ զջա-
 ցաւ 'ի մեղացն, և եհաս փրկութի յաւիտենից. զոր և
 բազմեք ապացուցանեն բանիւք սք վիպաց, և ԹԺ ԹԺն
 նախն պատճառք. զորս աւելորդ է մեղ երկրորդեւ:
 Ոմանք 'ի հարց (ոնք նշանակել բերասս) եզին, թէ յա-
 ւուր խաչելութեան 'ի յառնել բազում մարմնոց նմիցե-
 ւոց սից, յարեան և նախաստեղծք. այլ այն է անտա-
 րակիյս, թէ Է քնի համբարման հոգիք նց ընդ երամս
 արգարոց յերկինս: Զաւելու բերասս, թէ 'ի հաստա-
 տութի իրացս հայի և այն հանգիստեալ աւանդութի
 զՍ թաղմանն ագամայ 'ի գողգոթա. Է որոյ ասի և 'ի
 շարակնոցի, * մինչ 'ի տեղի գողգոթային, յորում ե-
 ո գետը մարգն առաջին ||. զոր և մեկն նշանակեն սքն
 կիւղբիւնոս, որոգինէս, սքն եպիփան, սք ասի բերան,
 սքն օգոտտիւնոս, և այլ ք յասելն՝ թէ քն մեռաւ 'ի վճ
 զերեզմանին ագամայ 'ի փրկել զնա ցողով արեան իւ-
 րոյ: Եւ հերմիմոս գլխովին՝ որ անյայտ աւանդութի
 կոչեաց զայդ, տակաւին իբրեւ հաւանելի գրե 'ի Թուգթն
 առ մարկեղա 'ի գիմաց պաւլայի և եւսաղբիոսի՝ մինչ-
 գեւ երկնէմ, այսպէս. * 'ի քաղաքի աստ՝ մանաւանդ
 ս. թէ 'ի սոյն յայտ տեղաւ յայնժամ բնակեալ ասի և
 ,, մ.

« մեռեալ ագամ . ուստի և տեղին՝ յորում խաչեցաւ
 « Թրն մեր , կառավանաւորէ՛կոյն , կէ՛ տեղի գազաթան ,
 « զի անգանոր լինելոյ գլխոյն առաջին մարդոյն . որով
 « զի արիւնն երկրորդ ագամոյ ք . քի՛ կաթել ՚ի խա-
 « չեն , զառաջնոյն ագամոյ , զառ ետեղ անկեալ նախա-
 « ստեղծին լուսացել զմազս . որով և առաջեղոյն կատարի
 « բան . արի՛ որ նշնեադ , և կանգնեաց ՚ի մեռելոց , և
 « լուսատու լիցի . քեզ քն ॥ »

(3) Վս նոյի կայ յիշատակ ՚ի Հ . մարտի . 18 . լս մեռ .
 և 17 . Ը տպ . հանգերձ յաւելունսով զի ժամանակի
 ծնանելոյ նոյի զերիս որդիս , և խրատական հետեանոց
 զի պարկեշտութեն և սրբութեն երկեանց . գնի և յանբա-
 առոյդ աւանդից՝ զոր յիշե և վարդան , թէ նոյ յեա ջրհե-
 զեղին ծնաւ և սրգի մի մանիտան անուն , և գուտար մի
 սատարի անուն : ՚ի սոյն սակի իմո ինձ և զաւանգն ուր
 բիւլական . զի երեւելին ՚ի սիրելիւյս երիթբա (ք . կար-
 մրիկ) կոչեցեալ գրէ՛ ի քերթունածս իւր , թէ ինքն եր-
 նու նոյի , ք մի ՚ի հարսանց որդւոց նր , և չ նմա եր
 ՚ի տապանի անգ առ ջրհեղեղաւ :

(4) Վս մեղքեալգեղի գրեալն ընդարձակ պատմութե
 ՚ի Հ . մարտի . 25 . և անստոյգ և մտացածին գիւտ բա-
 քանեաց հրէից՝ Թարգմանեալ ՚ի յունական կէ՛յասորի
 գրոց , ՚ի ցուցանել՝ թէ ոյր որդի եր նա , և զիւրդ-
 եկն յանձնածանթութե , և քահանայացաւ արքահամու .
 զի ոչ ՚ի գրոց և ոչ ՚ի հարց սից ունի հիմն վաւերական :

(5) Վս արքահամու նահապետին կայ ուրոյն յիշատակ
 ՚ի Հ . յունական . 4 . քաղուածոյ պատմութե՛ կէս մի ՚ի
 սր գրոց , և կէս մի ՚ի հրէական աւանգուոց : Եւ ու-
 րոյն ևս ՚ի փետր . 29 . յիշատակ երից նահապետաց՝ արք-
 իսահ . և յակ . մինչ ՚ի վախճան յովսեփու , նոյնպէս
 պատուանաստուք պատմուե ՚ի գրոց և յարապետոց :

(6) Վս յովսեփոյ նահապետի , ուր սր գիրն ասէ՝ թէ
 քսան գահեկանի վաճառեցին զնա եղբարքն , հնարի
 Հ . տալ մեկնութի իմն շարտար՝ առ առնել զթիւնն ե-
 րեսուն . զի նմանեցի վաճառմանն քսի ՚ի մասնէն :
 քանզի գնե , թէ * վաճառեցին զյովսեփ երեսուն դա-
 հեկանի գագ և դան . և զառան գողացան , և զքանն
 ցուցին եղբարց իւրեանց ॥ : Կարող եր ևս ասել , թէ
 քսան գահեկանն առ յովսեփու . արժեք առ քսիւն ե-
 րեսուն . զի գին գրամոց հետզհետե փոխի՝ ցածանա-
 լով անփորձ նիւթոյն և թանկանալով վաճառուց . կէ՛
 թէ գահեկանգ անուն է անսրոյ , մինչ զի Ը պլ և այլ
 հարչ :

հաշտի նոյնանայ գին քսան է երեսուն կժ քառասուն
գահեկանայ. այլ զմէջ պէտք են յաւելարդ բանս զըր
թիւ.

(7) Վն մովսեսի բազում են բանք հրէական աւանդից
և մանաւանդ առ յովսէպոսի երրայեցեայ. յորոց առեւ
գրի է 'ի Հ. սեպտ. 18. պէտպիսապատում՝ սանգճարա-
նութի. սրպիսի է և պատմութիւն զն կնոջ Թովմայ-
ւոյ՝ զոր առ մովսէս. եթէ հայիմք 'ի մեկնիւյ, նորա
նոյնացուցանեն ը առաջին կնոջ մովսեսի, քի ը սեպ-
փորայ մագիանացւոյ. որ զն մեծամեծ գործոց եղեւոց
'ի ձեռն առն իւրոյ՝ նազէր և պանծանայր ասեն 'ի վր
մարիամու. և յայնմանէ եւ մախանք և տրտունջ: Յով-
հաննէս ստիլտինգ բողանդեան ճոխագոյն խօսի զմով-
սիսէ երկարապատում խնդրովք և վիճաբանական քըն-
նութք. այլ այդ չէ՝ մեզ անկ. թող մեկնիւք և ըարձակ
վիպասանք տեսցեն. մեր փոյթ եղև զայսոնի վարս և
զառաքինութիւն մովսեսի նշանակել, զի նմանող լինի.

ցիմք քր վարուց սքց լը կարի:

Ըաց 'ի զանազան եկեղեցեաց կառուցելոց յանուն նա-
խամարգարէին մովսեսի, յորոց մին և առաւել հոյա-
կապ է 'ի վնէնէսիկ, երբեմն անշուք շինեալ յամբ Թն.
796. և ապա յամբ. 1637, 'ի հիմանց գեղեցիկ կառու-
ցեալ, գոյր ասեն 'ի վաղ Ժողաց և եկեղեցի և վանք-
մեծաշէն յանուն մովսեսի 'ի Թաբոր լեւին. որոյ փո-
խան յետոյ շինեցաւ փոքր և անշտրդ 'ի նմին տեղւոյ՝
'ի յիշատակ երից տաղաւարաց Է այլ մատուած: Ասի
լինել և ընդ մէջ յորդանանու և եէմ ասանք յանուն
մովսեսի իբրև 'ի տեղւոյ գերեզմանին. որ յետոյ եղև
մղէթի յայլազգեսց. բայց մեր անյայտ գիտեմք միշտ
զտեղի գերեզմանի նք լը գրոց: Իսկ զն թաղման նորա՝
մն որ ասեն, թէ ինքնին եմուտ 'ի գերեզման, և թա-
ղեցաւ անյայտ 'ի մարգկանէ. և մն՝ որ գրեն, թէ յե-
սու և եղիազար թաղեցին զնա, և ոչ ումք պատմեցին.
զտեղին: Հին վիպք հասարակօրէն աւանգեն, թէ Թն
'ի ձեռն միջայել հրեշտակապետի եւ թաղել զմարմն
մովսեսի և անյայտացուցանել. և 'ի կամբ սատանայի՝
զի յերևելի տեղւոյ գիցի առ 'ի լինել պաշտելի 'ի Ժո-
ղովքեանէ, սատանայ նմա հրեշտակն բանիւ Թն. և
յայտ միա իմանան զքանն յուգայի առաքելոյ զն վն-
մանն եղելոյ զմովսիսեան մարմնոյ 'ի մէջ միջոյցի և
բանսարկանին. բայց յայտ է թէ այլ բազմօրինակ մեկ
նեն:

(8) Վս յետևայ բազում են պատմական և հետաքննին
 Թանգութեք առ յովհաննու լիմպնոսի բաղանդեան .
 մեզ կարեւոր Թաւի փոքր 'ի շատե նշանակել զայսոսիկ
 և եթ . Յայտ է 'ի Եր աւետարանին , Թէ հակեք ' որ և
 հաւատար պառնիկ երկրագոյնի ապրեալն հաւատովք և
 յաւելեալն յիկել , եղև կին սաղմնի որդւոյ նաասովնի
 նահապետի ասան յաւայ , և ծնաւ ըմ գրառո , որ եղև
 նախահաւ Թաւորն գաւթի : Ապա 'ի զուր հնարեցին
 առբոյք սմաիք հրէից ասել , Թէ յետու որդի նաւեայ
 որ ապրեցոյց զաւտար , առեալ իցէ զնա իւր 'ի կնու
 Թն . որ է անհեթեթ . զի զիտրգ անկին կացեալ յետ
 ունայ յծերութի , յետայ անցեալ զաւտարք ' ամուսնա
 նայր Է այնպիսուն . ուր և նախնիք առ հասարակ ա
 անն զյետուայ , Թէ անկին և կուսան մնաց մինչև 'ի
 մահ : 'ի Թուզմն սիյն իգնատիոսի առ փրկագեղեցեալ
 գրի . * կուսանիք զքա միայն կաշիք յանգիման ալաց ,
 ,, և զնայր նր 'ի հագիւ մեր ' լաւաւարեալք 'ի հագ
 ,, ւոյն սիյն : Յիշեմ զմերգ որդու Թն ' իր զգեալին .
 ,, իբր զյետուայ նաւեայն , և իբր զմէքիսեղեկին . . .
 ,, որք ողբախս որդու Թն ելին 'ի կնիցաղոյս || : Եւ ու
 կեբերանն 'ի ճառս զկայից . * 'ի սկզբանէ անտի Եթ
 ,, աբել անմեղ սպանանի . ենովք նախաձայ փոխադ
 ,, ըի . նոյ արգար գառնի . արահամ հաւատարիմ փոք
 ,, մի . մովսէս հեղ ճանաչի . յետու ' ողբախս || : Եւ Եւ
 հերոնիմոս ընգդէմ յովնիանոսի , գիր . Ե . * Դամ է
 ,, մեզ այտուհեան և զքառակ ողբախսութեն յետուայ
 ,, վերամբառալ : Մովսէս , գրել է , զի ունեղ կին . . .
 ,, անէ ցիյց ինձ , Թէ ' և յետուայ որդւոյ նաւեայ գոյր
 ,, կին կի որդիք . եթէ կարողացեալ ցուցանել , պար
 ,, առութի քեզ խառովանիմ . . . Մովսէս մեղանի , և
 ,, լայ զնա ժողովուրդն ինչեան . իսկ յետու ոչ լինի լա
 ,, յեալ , իբրև այն ' որ ունի կեալ . զի զի պատկն ա
 ,, մուսնոկան ' վախճան առնու 'ի մահաբան . իսկ կու
 ,, առութի ' յետ մահու սկիզբն առնու պատկիլ || :
 Մեծաբան են գովութիք առ հարս և միայն զի յետ
 աւայ Է պեպպեա գլխոյ . այլ արժան է լաւ զոսկերե
 բանն 'ի խաւի , նորա զնմանն 'ի խաւի իւր . Իւր . Եր . * 'ի
 ,, մի առ , միջան է մեծ ' այր արգար . ասաց յետու նա
 ,, ւեան , կացցէ արեգակն հանգեալ դարաւանի , և լաւ
 ,, սինն հանգեալ մորոյն երմայ . և եղև այնպէս : Ալ զի
 ,, եկեայց Ես համբոյն , մանաւանդ Թէ ' և երկու և ե
 ,, ո ընք , այլ և լորք , և քան ևս Եր . և ասացեն և արաւ
 ԺԹ T ,, ցնն

„ ցեն զայդ. այլ յայտ է՝ թէ ոչ կարասցեն : Իսկ բարե-
 „ կամն թոյ հրաման տայր արարածոց բարեկամն . կմ
 „ Թէ ասեւ, ազաշեաց զբարեկամն իւր, և անգէն հեա-
 „ զանգէին սմա՝ որք նմին ծառայէին . և ստորինս այս
 „ հրամանաւոր լինէր վերնոց : Տեսանեն, զի նոքա 'ի
 „ ծառայութիւն են կարգեալ՝ ընդ զսահմանեալ ըն-
 „ Թացս : Մեծ էո է այս քան զոր առ մովսէթէն գոր-
 „ ծեցան . Ըէր արգեզք . զի զի ոչ զուգահաւասար է
 „ հրաման աւլ ծովու, և որոց յերկինս են . զի Թէպէ-
 „ և այն մեծ, և յոյժ մեծ, այլ ոչ հաւասար այսմ : Եւ
 „ ըսէր. Թէ, յմր սակս այսպիսի ինչ գործեցաւ, եր' ա-
 „ զագաւ : Անունն յետեւայ էր ակա պատկերին քմի .
 „ ապա յայն սակս և զի այգր անունանկոչուէ 'ի պառ-
 „ կերի՝ պատկառ կալաւ արարածն : Եւ զի'նչ. միթէ
 „ ոչ զք այլ յետու կմ յետու անուն ընկալաւ : Այլ
 „ այս՝ զի կոչեցաւ, իբրեւ օրինակ ճմարտին անունն .
 „ ցաւ ॥

Յետեւայ գերեզմանն իբրեւ ուխտատեղի զայս օրինակ
 յիշատակի 'ի հերոնիմոսէ յարձանականն սրբուհոյն
 պաւլայի . * Յայց եւ պաւլա յարգանք և գերեզմա-
 „ նացն յետուայ որգւոյ նաւեայ 'ի լերինն եփրեմօ, և
 „ եգիպտոս որգւոյ անարոնի քահանայի 'ի հանգիպոյ
 „ նր . յորոց առաջինն թագեցաւ 'ի Թամար թարա 'ի
 „ հիւսիսոյ կողմանէ լերինն գայասու, և երկրորդն 'ի
 „ գաբաս որգւոյ իւրոյ փնէհեթի : Եւ զարմանք կա-
 „ լաւ զնա յոյժ, զի այն՝ որ բաժանեաց զԺառանգու-
 „ թիս, ընտրեալ էր անձին տեղիս լեւնայինս և առա-
 „ պարս ॥

Սա ինքն հերոնիմոս 'ի գիրսն յաղագս երրայական տե-
 ղեաց, զոր թարգմանեաց 'ի յունական բանից եւտերի
 կեաւորացւոյ, գրէ այսպէս . * Գայաս լեւուն է 'ի ցեղն
 „ եփրեմօ . յորոյ 'ի հիւսիսակողմն թագեցաւ յետու նա-
 „ւեան . և մինչև ցայսօր ցուցանի 4ոյակապ գերեզման
 „ նր մօտ 'ի գիւղն Թամնա ॥ : Յաւելու սերտրիս 'ի
 գլ. ԻԴ. յե. Ինդ. ԺԲ. Թէ ը աւանդութիւն րաբունեաց՝
 „ * 'ի վր' գերեզմանին յետեւայ . եղաւ պատկեր արեգա-
 „ կան, մանաւանդ թէ արձան, 'ի յաւերժական յիշ-
 „ տակ մօ յետնոց՝ վանն մեծահարաւ առկայացմանն ա-
 „ ընու, զոր արար յետու բանիւն թոյ ॥ : Են ևս ասէ՝
 որք ասեն, Թէ քաղաք գերեզմանին յետուայ թամար թ-
 սարաք, գոյցն յետահառաջութիւն առաւից մարթի գրիչ
 յերաւոյականն Թամնա թքերէս, (ոպ և գրի 'ի Դոդ. Բ .

9. Ը երբ .) որ Թարգմանի քաղաք արեգական , կամ արեգ քաղաք , ունի Թէ 'ի գործող . անտի յետոճայ առեւ իցե զանուան .

Թիզ զի և զանուան քայսա , կամ կահաա , որ է սասա . նուաթի կամ շարժումն , ասացին առաքիլ խորհրդով ե . գեաւ լերինն եւ զբեմի՝ ուր Թաղեցաւ յետու . քանզի ա . Լանդի ասեն , 'ի ժամու մահոճան կիմ Թաղման յետոճայ՝ շարժումն լինել մեծ 'ի լերին անդ . որ եթէ ստոյգ իցե , 'ի գէալ գայ 'ի նշանակել զանցա ճշմարտին յետոճայ , քի յի . յորոյ 'ի մահուն երկիր շարժեցաւ , և վեճե պա . տառեցան :

Գրե և սքն գրիգոր տուրովնեցի 'ի գիրսն յաղագս փա , գաց վկայից . Թ . 18. Թէ * են և առ լեճիգա քաղաքաւ . ջերմաջուրք , յորս սովոր էր լուանալ զանձն յետու . նաւեան . ուր և նմանակա բորոտք բժշկեալ լինելին . և է տեղին երկոտասան մլանաւ հեռի յերկրովէ : Իսկ մա յերկրով կան ծառք ասարաբերք . քանզի տան պը . առաւ գգմաձեւ՝ խիստ պատենիւք , լի գեղմամբ 'ի . ներքուստ . և 'ի սոցունց ասեն կազմել լինելի զգեստ . յետոճայ որդւոյ նաւեայ : Բայց նաև մինչև ջորս զայս . նոյնպիսի ընծայեն գալթա . որոց և մեք տեսող եղաք . 'ի բերել ոմանց , և զարմացաք ը սպիտակութի և ը . նրբութիւն նոցին միանգամայն || : Նոյն զայս երեւի , զոր և մեք տեսաք 'ի սիկիլիա , ևս և յիտալիա :

Այլ զի լեճիգայ քաղաքին , զորմէ ասե տուրովնեցին 'ի յաւերբ . Գլ . 19. Թէ ջերմաջուրք նք և առ մեք ետուն զբժշկութի բորոտաց , յորոց տեսաք զքաղութն , համա , բին քննիւք՝ Թէ այն իցե երեւելի քաղաքն 'ի ցեղին ուու բենի , զոր հերովցէս շինեաց 'ի պատիւ լեճիայ զյիւրի՝ մօրն տիրերայ կայսեր . զի և կոչե լեճիաա կամ լե . պիագա :

Ստոյգ ևս է՝ զոր գրե նա ինքն սքն գրիգոր տուրով . նեցի զի յայտնի պանշելեայ եղելոց 'ի ձեռն յետոճայ՝ առ իւրե , ունելով բանին պայպէս 'ի գիրսն յաղագս փառաց խոտովանողաց . Գլ . 40. * Բայց և զայն (ասե) . մէ վարկպարտաղի է հաւատաւ , Թէ բազում անգամ . 'ի ձեռն ցուցակութե տեսչեանց արժանի համարի ար . յայտնել , եթէ սրպէս արժան իցե պատուել զսքն . կամ ընդունել զբժշկութի հիւանդաց : Քանզի յուշ . ածեմ զգործ մանկութեա , զի յորժամ հայրն իմ վրա . նայր 'ի հիւանդութե պատագրոտական տխրի , և տա . պով ջերման և բազմապատիկ ցաւք հիւժեալ՝ ան .

• կեալ գնէր 'ի մահի՛ն, տեսի ես յանուրջս գիշերոյ
• զո՜ն՝ որ ասէր ցիս . ընթերցեալ իցէ քո զգիրս յեւ-
• ուոյ նաւահան : Եւ ետ ասեմ ցնա . ոչ այլ ինչ գիրս
• ճանաչեմ՝ բաց 'ի նշանագրաց , յորոց յուսումն գեղե-
• րեւ տանջիմ յաւուրս յայտասիկ . իսկ թէ կայցէ գիրք
• այնպիսի՝ զոր գուգ ասես , և ոչ իոյ լուեալ է իմ :
• Ասէ ցիս այրն . երթ և արա՛ քեզ պնակիա փոքրիկ
• 'ի փայտէ , որ կարիցէ ասնել զանուան զայս (յեսու-
• նաւահան) . և գրեալ 'ի նմա զայգ մելանաւ՝ տարցես
• և գիցես 'ի մետրս հօր քո իբրեւ յինարան գլխոյ նր .
• և այն լինիցի նմա գարման օգնականութն , և թէ զոր
• տոացիք՝ կատարեսցես : Իբրեւ այգ եղև , պատմեցի
• մօր իմում՝ զոր տեսի . և նա հրամայեաց ընել զպատ-
• ուէր ասելահան : Եւ յորժամ արարի զայն , իսկ և իսկ
• ողջացաւ հայրն իմ՝ 'ի խօթութէ անտի || :

Իսկ զոր գրէ մասսինսս 'ի ստորագրութն բոնոնիոյ .
• տեսաւ . 1 . թէ անգ 'ի պաշտնիա յեկեղեցւոջ Թմ՝ օրց պա-
• հին երկու տասմուկք և այլ նշխարք յեսուոյ , են ան-
• տոյդ . Թերեւ չ համանուն օրց սւանք շփոթել : Թանգ
• դիտեցին արապնոց զանուն յեսուոյ չ այլեայլ ա-
• րանց՝ կարծեցեալ հսկայից . յորոց միոյն գերեզման գնի
• 'ի լեառն ընձառիւծուց 'ի սահմանս լիբանանու և արիւ
• պօղոյ՝ քսան և վեց տանապի յերկայնուի . և միւսոյն
• 'ի նեղուցն բիւզանդեան 'ի լեառն եուլա կսեցեալ .
• զարմի տկս յամարանոցն : Երէն . 222 :

ՎԿԼՅԼԻՆԻՄՈՒԹԻՎՆ

Այց մարտիրոսացն Սահակայ և Յովսէփայ,
որք 'ի կարնոյ քաղաքն կատարեցան :

Տ. յոանէլարի . 22 . որ և արայ ժէ . համ ժէ : Ճո
ուրնար . Բ . երես . 247 = 247 : Սահակէ : Կիրա
հոս . 162 :

Փ ԼՈՒԼԻՈՐ ՎԿԼՅԻՆ
քոր, սքն սահակ և սքն յովսէփ
կարնեցիք, պարծանք բարձր
հայոց, էին յամս նիկեփոսայ
կայսեր յունաց, և հարոնայ կմ ահարոնայ
ամիրապետին իսմայէլացւոց, բնակք 'ի կա
րին քաղաքի, որ և թէոգուպօլիս կմ երզը
ռում կոչեցեալ : Հայր սոցա էր այլազգի 'ի
ցեղէն, որ կօչիւր կայս, և մայրն քրիստո
նեայ 'ի հայոց անտի կարնեցւոց . էր նոցա
միւս ևս եղբայր, որոյ անուն ոչ նշանակի 'ի
գիրս : Լորեքին այս եղբարք 'ի բարեպաշտ
մօրէն իւրեանց խրատեալք և վարժեալք 'ի
մանկութենէ քնական հաւատով և կարգա
ւորութիւնք, եռային հոգւով լը առաքե
լոյ բանին, և յուսով խնդային, և աղօթից
ստեպ կային, և 'ի պէտս սքց հաղորդէին,
և ամենայորդոր էին 'ի բարեպաշտութեան

ընթացս . այլ 'ի ծածուկ ունէին զքրիստո-
նէութիւն յաղապս երկիւղի հօրն և ազգին
առ ժամանակ մի՝ մինչև 'ի կատարումն ման-
կական տիոցն . և յայնմ հետէ ցանկային
յայտնապէս ունել զսբ հաւատս :

Եւ հնարս խորհեալ ը միմեանս վս իրացն՝
ծանուցին նիկեփոռայ կայտեր 'ի ձեռն գրոյ
և դեսպանի զքաւարութիւն իւրեանց . միան-
գամայն և զհամս երթալոյն առ նա , զայլ-
ազգի զդենս արհամարհելով , և առասպելս
վարկանելով : Եւ Թագաւորն սիրով ընկա-
լեալ զբանս նոցա՝ յոյժ ուրախ եղև 'ի ձր .
ապա առաքէ հրովարտակ , և երանէ զնոսա
վս 'ի քս հաւատոցն . և երդմամբ խոստա-
նայ զամինչ առնել՝ զոր ինչ կամօցին , բայց
միայն փութով եկեսցեն : Եւ նոցա ուրախ
եղեալ ը միեկտեղութիւն թղթոյն՝ պատրառ
տէին 'ի Ճանապարհորդել . և 'ի նոյն միտս
յորդորէին զայլ ևս ազգակիցս իւրեանց՝ որ
զնոյն փոյթ հաւատոց ունէին 'ի քս . մինչև
ազգ եղև բանն 'ի ձեռն մատնչաց 'ի լսելիս
հօր նոցա . և նա անդէն և անդ խաղանեաց
զպատրաստեալ Ճանապարհորդութիւն . բայց
մին յեղբարց անտի (կրտսերագոյնն յերից ,)
մինչ այս մինչ այն խոյս ետ 'ի տանէ հօրն ,
և գնացեալ անկաւ 'ի Թրուծի յունաց :

() նոյն խորհէին առնել և յովսէփ և սահակ-
այլ ոչ կարէին . քանզի յովսէփ՝ (որ և յու-
սուփ , կ'Թեոսուփ , երիցագոյնն հասակաւ)
ամուսնացեալ էր , և ունէր որդիս . և զի
ցանկայր նաև նց փրկութեն , ոչ կարէր Թա-
ղուլ

դուլ զնո և մեկնիլ . և յաղագս այնորիկ արդեալաւ յառանձին փախստենէ . և սահակ եղբայրն յանձն էառ վասն սիրոյ եղբօրն՝ մնալ ընդ նմա , հաւանել նորա կամացն՝ սպասել ժամանակին յաջողելոյ . մինչև հնարեացին ամենայն ընտանեօքն երթալ առաջնորդու թեամբն նոյ :

Եւ եղև յետ առուրց լուր առին , թէ նորն մամիկոնելից քուրդիկ անուն իշխան հայոց խորհի անցանել ՚ի նորուի կայսեր՝ յաղագս երկիրդի ապստամբութեն , որով ամբաստանեալ էր ՚ի չարախօսաց : Յայնժամ պատճառանօք ինիք գնացին առ նա առանձինս յովսէփ և սահակ , և պատմեցին նմա զխորհուրդ իւրեանց . և նա յանձն էառ տանել զնո ընդ իւր նմ ընտանեօքն : Բայց քանզի յապաղէր ասացեալն , զի և ինքն քուրդիկ պարապոյ սպասէր , ելին երկոքին եղբարքն դառնալ ՚ի կարին առ իւրեանցսն . և ՚ի ճառապարհի պատահեցան գործակալի ումեք քաղաքապետին կարնոյ , որ զօրօք շրջէր ՚ի գաւառի անդ , և դիտէր զել և զմուտ թին . և հարցաքննեալ զերկօսին եղբարսն՝ թէ ո՞րք իցեն և ուստի՞ գան , ՚ի վերայ եհաս լը գուշակելոյն՝ թէ զի՞նչ խորհուրդ իցէ երթեկուծե նոյ . վոյ և առեալ էւած զնո լը իւր առ քաղաքապետն , որ զիշխանուի ունէր քաղաքին և գաւառին կարնոյ . և զեկուցաւ նէր նմա մի լը միոջէ վո արանցն :

Տեսեալ սահակայ և յովսէփայ՝ թէ ոչ ևս հնար է ծածկիլ իրացն , գիտացին այնուհետեւ՝

տե՛ղ եթէ կամք չունէ խափանել նոցա՝ ի կու-
մաց փախելոյ յօտարութիւն , և ցուցանել
զսէր իւրեանց՝ ի մօտոյ հանդիսի՛ն նահատակու-
թեան . վայրագութեան ասպատան եղեալ՝
խնդրէին յայ հասանել նոցա՝ ի թիկունս
օդնականութե՛ն յառաջիկայ պատերազմին .
և լցեալ հոգւով՝ քաջաւերէին եղբայր զեղ-
բայր՝ ի նոր : Հրաման ետ իշխանն ամեն զնո
զառաջեալ , և սկսաւ հորցանել յատենի ,
յո՞ր օրէնս իցեն , և յի՞նչ խորհուրդս կայցեն
կմ՛զի՞նչ խորհին յանձինս , երբ գիտեն՝ թէ
առաջի՛կայ նոցա մի յերկուց աստի . կամ
պաշտել զդէնն հայրենի , և կմ՛ անյոյս լի-
նել ի կենաց :

Էջանժամ երկօրեան նոքա երանելիքն յաճ-
խորտուեալք՝ մեծապէս համարձակութի՛ւն
ընդ մի բերան քարոզէին անաջի ատենին ,
և ասէին . քրիստոնեայ եմք , և արհամար-
հեցաք զմիւր սնտոի ուսմանս մեր հայրե-
նի , զի ճշմարտութե՛ն լիցուք աշակերտք . և
ծանեալք և հաւատացաք , զի քն է որդի նոյ՝
արարիչ և նոր երկնի և երկրի , և որ ի նոսա
արարածք իցեն : Այլ յազագու իւրոյ մարդու
սիրութե՛ն և փրկութե՛ն մերոյ խոնարհեցաւ
և էառ մարմին ի սք՝ անձինս կուսէն մա-
րիամայ . և էանց ընդ ամ կիրս մարդկային
կենցաղոյս կամաւորութի՛ւն առանց մեղաց .
և խաչեցաւ , թաղեցաւ , և յարեաւ յերրորդ
աւուր , և համարձաւ յերկինս , և նստաւ
Էջ աջմէ հօր ի բարձունս՝ ուր էրն յառաջ ,
նովին մարմնով՝ զոր էառ ի մէնջ : Ամա ամ
նա

նախահարք և մարգարէք վկայեն , և արդա-
րոց անձինք . և յնմ ազինս քարոզի անուն
նորա և անուծին 'ի ձեռն հրեշտակաց , և
զօրութենն՝ որ երեւցան յերկրի : Եւ գա-
լոց է փառօք՝ յարուցանել զմեռեալս , և հա-
տուցանել իւ բարեաց գործոց հաւատացե-
լոց՝ որք զնա անձ իմացան . միանգամայն և
անհնազանդիցն իւ գործս նոցա , որք զհեռ
չորան անխրաւութեան և հայհոյութե սք
և անբիծ հաւատոց , որ 'ի հայր և յօրդին և
'ի սք հոգին :

Եւ յոմ հաւանեալք մեր և հաւատացեալք՝
խոստովանիմք զհայր և զօրդի և զսք հոգին՝
անուծին մի , միով փառօք և պատճով և
բնութիւն և թաղաւորութիւն : Եւ յայս հաւա-
տացաք , յայս մկրտեցաք , և յայս և 'ի սոյն
հաստատեալ կամք՝ 'ի յոյս կենացն յաւի-
տենից , և ոչ խոտորեցաք յայս խոստովա-
նութիւն յայլ կրօն , որ ոչ գոյ այլ . զի այլն
անմոլորութի է մնասի : Սինչև ոչ իշխա-
նութիւն , ոչ մեծութիւն , ոչ պարգեք , ոչ
գութք բնականաց , ոչ սուր , ոչ հաւր , և
ոչ ազգի ազգի տանջանք , և ոչ մահ , և ոչ
այլ ինչ արարած կարէ մեկնել զմեզ 'ի սի-
րոյն քով . հապա զոր ինչ կամիս՝ արա՛ վաղ-
վաղակի :

Իսկ իշխանն և անառնան զարմանային ի
համարձակուի երանելեացն , միանգամայն
իւ իմաստութիւն և իւ հզօր բանսն . և ոչ ոք
կարէր այլմի առնել բանիցն զօրութե , և
հոգւոյն՝ որով քարոզէին զճմարաւութիւն 'ի
քս

կինոն է . և որ ոք ոչ առեայ զհայր իւր և զմայր զհաւառակս ճշմարտութեն , և առնու զխաչ և երթայ զհետ քոր , ոչ կարէ որդի լինել հօրն երկնաւորի և ժառանգակից քոր : Իբրեւ տես հայրն նց , եթէ ամենակին չխոտորեցան 'ի բանս իւր , 'ի բաց գնաց լալով և կոծելով յազազս մահու նց : Իսկ նց զանց արարեալ զնոյն արտասուօզն և զոգբովք և զհառաչանօցն , գիտելով թէ այն է հնարք բանսարկուն չարի առ 'ի խափանումն վկայական մահուան իւրեանց , խնդամիտ կային 'ի ան , և ցանկային ելանել յօրէ բարի խոտովանութի :

Եւ զայս 'ի բանտին ազօթս մատուցանէին . անոնք ամենակալ զոհանամք զքէն , որ պահեցեր հաստատուն զյոյսն մեր՝ որ 'ի քեզ , և յարգեցեր զմեզ 'ի խաւարէ 'ի լոյս , յանգիտութի յանգիտութի , յանօրէնութի յարգարութի . և հասուցեր մինչև 'ի տեղիս յայս 'ի տուն կապանաց վստանանք քո սէյ , և 'ի հանգես վկայուե՝ խոտովանելով զքեզ անձ ճշմարիտ առաքի արեւելաց քոց աներկիւզ համարձակութի : () Ինչ այլ փոխարէնս տացուք շնորհաց քոց , որ առատացաւ 'ի մեզ իմաստութի և գիտութի , և ցուցեր մեզ խորհուրդս կամաց ինչ հաճութե քո . բայց եթէ անձինք մեր եղիցին վկայք ճշմարտութե՝ մեռանել վարն անունանք քո մեծի և ահաւորի : Ի՞նչ ընկալ զմահս մեր , որ վստանանք քո՝ ի սիրելիս քո , որք սիրեցին զքեզ յամ անձնէ և 'ի զօրութե . և խառնեալ

նեա՛ զմեզ 'ի Թիւո վկայից քոց , որք մեռան
վաքո և կենդանացան . և վայելեացեն յան-
վախճան և յանպատում բարիսն որ յաւի-
տենից . զի քո է փառաւորութիւն և երկրպա-
շուսի յամ արարածոց՝ այժմ և յաւիտեանս
յաւիտենից :

Եւ որք 'ի բանտին էին՝ ասացեալ զամէնն ,
փառս մատուցանէին նոյ . քանզի կային և
այլ հաւատացել տոհմակիցք , զորս կալել
ածեալ էին 'ի բանտն 'ի խոշտանգանս , և
ստիպէին 'ի բաց կալ 'ի քսէ . այլ սքքն քա-
ջալերէին զնո մի զանգիտել 'ի մահոճանէ ,
յիշելով զասացեալն՝ եթէ ոչ են արժանի
չարչարանք ժամանակիս այսորիկ հանդեր-
ձեալ փառացն , որ յայտնելոց է 'ի մեզ : Եւ
ահա եկել հասանէր հրամանս յիշխանէն վա-
երանելեացն սահակայ և յովսէփայ սպան-
մանն :

Իբրեւ տարան զնոսս 'ի տեղի կատարմանն ,
ազաչեաց սքն յովսէփ զդահիճան , զի նախ
զերանելին սահակ կատարեացեն (վա ման-
կագոյն հասակին) . և նա յօժարութիւն ըզ-
պարանոցն խոնարհեցուցանէր . և դահիճն
ձգեաց զսուրն , և եհատ զգլուխն . ապա լն
նմին օրինակի և երանելին յովսէփ կատա-
րեցաւ . (և լն այսմ կարգի կատարմանն ե-
դաւ տօնս յիշատակի սքքն սահակայ և յով-
սէփայ :) (Եւ յետէս վկայեցին սքքն 'ի կարին
բարի խոստովանութիւնք 'ի քո , 'ի Թիւն հայոց՝
մեծէ . յամի փրկչին . 808 . յարաց ամսոյ
Ժե . որ լն ժամանակին անկանէր 'ի հոկտեմ-
բե .

բերի . 19 . այլ ընդհանրի յայսմաւորաց դնի
'ի յունւարի . 22 :

Եւ զմարմինս սքցն քարշեցին և ընկեցին
'ի բացի՝ կերակուր լինել շանց և թռչնոց .
և քարոզն աղաղակէր , թէ մի ոք մերձեսցի
'ի նս . ապա եթէ ոք յանդգնեսցի , ընդ
ցին օրինակի կորիցէ . և պահապանքն պա-
հէին հրամանաւ իշխանին զմարմինս սքցն ,
զի մի ոք տարցի զնս : Եւ ահա տեսիլ սքան-
չելի երեւցաւ 'ի գիշերին յայնմիկ , լոյս 'ի
վերուստ իջեալ 'ի վր սքցն . և զարմացումն
և ահ 'ի վր ամենեցուն լինէր . և արհաւիրք
'ի նս 'ի վր իշխանին անկանէին : Ո՛հ զար-
հուրեալ հրամայէր քարոզել , զի որք կամի-
ցին խոնու զմարմինս սպանելոցն , համար-
ձակ լիցին . և որք 'ի բանտին էին՝ զամենե-
սեան արձակեաց առանց պատուհասի : Եւ
հաւատացելոցն մեծաւ խնդուք բարձեալ
զնշխարս սքցն՝ մատուցին 'ի տեղի հանգրու-
տեան . և (յետ ժամանակաց ինչ) շինեցին
'ի վր վկայարան վայելուչ . ուր և բազում
բժշկութիւք կատարէին բարեխօսութիւնս
'ի փառս ամենասք երրորդուն . որում վայ-
ելէ նմ փառաւորութիւն և պատիւ յաւի-
տեանս յաւիտենից . ամէն : Եւ արեւելք մին
չե ցայսօր ցուցանեն զտեղի գերեզմանաց
սքցս մօտ 'ի տաճար սք նմաճնի յարունար-
ձանս քաղաքին , և են որ 'ի բուն քաղաքին
ասեն . ցուցանի և ուխտատեղի՝ նահատակի
աղբիւր կոչեցեալ՝ 'ի տեղւոյ կատարման
սքցս :

ՆԵ՛-

XX

ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆ Ք:

(1) **Ք**անդի սեպհական է ազգիս տօն վկայիցս նա, հասակելոց 'ի միջի մերում, նմին իրի չունի տեղի խուղարկութե այլուստեք: Հարազատ վկայաբանութիւնս գրեթե բառ առ բառ վերծանի 'ի Բ. հին Ճառքարի անդ, ուստի օրինակեցաք. որոյ համառօտութի է և գրեալն 'ի Հ. յարաց. ԺԷ. ուն և 'ի հին Ճառացս նոյն, պէս նշանակի՝ արաց ԺԷ, կՄ ԺԷ. իսկ թէ ըէջր յայտ միջոց վերածեալ իցէ զտօն սոցա տօնացոյցն, զայդ թո, զումք այլոց իմաստասիրեւ:

Առ այժմ երկու ինչ մարթ եղև մեզ գուշակել: Մի՛ զի թէպէտև յայտմ միջոցի եղեալ սքէն հասարակօրէն են կատարեալքն յամառնային ամիսս, բայց և ոմանք յաշնայնոյ այսր են քօթաբերեալ՝ առ 'ի ընդու աստ զմիջոցս եօթնեկաց յայլոց տեղեաց առաւել խոնելոց: Եւ միւս եւ՝ զի տեսանելով արգեզ զերկասին եղբարքս համանունսն ը երկուց 'ի նահապետաց մեծամեծաց, զինի նախահարց են կարգեալ՝ ըստ օնոյ Ճառքարաց ոմանց 'ի վր այբուբենի յարմարելոց:

Ս.Ն.Բ.Բ.

Վ.Լ.Ր.Բ. ԵՒ ԿԼՏԵՐՈՒՄՆ

Երկոտասան Սարգարէից :

ՕՐ ՕՐԻՆԵԿ ՉՈՐԻՔ
 քեան մեծանուն մարգարէք ,
 եսայի , երեմիա , եղեկիէլ և
 դանիէլ , մեծամեծ մատենիւք
 և տեղեամբք կենդանի օրինակ եղեն չորե-
 ցունց աւետարանչաց , սոյնպէս և երկոտա-
 սանեքին մարգարէքս ընտրեալք ի թուոյ
 երկոտասան ցեղիցն ինչի՝ եղեն նախանկար
 պատկերք առաքելոցն երկոտասանից , առա-
 քեալք յայ՝ ի քարոզել զպատգամս կենաց
 բանիւ և գրով , իբրև երիվարք վաղվադըն-
 թացք ի պատմել զհրամանս ԴՆ և զնշա-
 նակս գալստեան միածնին յՅ :

Թողը անունեցան յամանց մարգարէքս այս՝
 առաւել ի համառօտագրութե գրոց իւր-
 եանց , յորո մեծամեծ խորհուրդք պարտաւ
 կին ոչինչ ի հատ ի տառից չորից մարգարէ-
 իցն . և ահաւոր և զօրաւոր տեսիլք և պատ-
 դամբ , հանդերձ խորին՝ միանդամայն և հա-
 դեշարժ քարոզութիւն . զի ոչ եթէ ի կամաց
 մարդկան տունս երբէք մարգարէութիւն ,
 ասէ վէմն հաւատոյ , այլ ի հոգւոյն ոչ
 կրեալք խօսեցան մարդիկ յայ . որք վա որոյ
 յիմ

'ի մեզ եղեն չնորհք՝ մարգարէանային . այլ զայսցանէ մեկնիւք : Իսկ մեզ մնայ նշանակել զհամառօտ պատմական յիշատակ միոյ միոյ յերկոտասան տեսանողացս ինչի , ըստ որում՝ գտանեմք աւանդեալ 'ի նախնեաց . յորս եպիփան և դորոթէոս կարծին հնազոյն հաւաքօղք աւանդիցս . և 'ի նոց բանից են առեալ՝ որ ինչ դրոշմեալ գտանին յօրի նախա ինչ անշնչի և ճաշոցի , որպէս և առ վկայաբանս և առ մեկնիւք՝ պէսպէս յարմարութիւն :

Ո Վ Ս Լ Է :

Ն . Կոթ . 18 : { } . Կոթ . 17 : Լ . Կալ . 4 :

Ովսէէ (որ թարգմանի փրկօղ կմփրկեալ , յերայական ձայնէս եաշա , քի փրկեաց կամ ապրեցոյց ,) եր որդի բէեբեայ 'ի բէլամովթայ , կամ բուրայ 'ի բէթլէմովթայ , 'ի ցեղէն իսաքարայ : Երգարէացաւ յաւուրս թագաւորացն ինչի և յուղայ՝ առ հաւմօրէն տունն յակորայ , յառաջագոյն գողցես քան զնմա՝ գրաւոր մարգարէս , ժամանակակից եսայեայ , և երկցագոյն Ժմիգաքան զնա՝ սկսեալ յաւուրցն ողիւս պրքայի յուղայ : Երառնացաւ ինչի զհարունածս 'ի ձեռաց ասորեստանեայց՝ զի մեղացն յերսբողմայ որդւոյ նաբատայ . և բարիս գաւազակեաց աղգին յուղայ զի բարեպաշտունն

Ի

V

Ե

եղեկիայ . աւետարանեաց զգալուստ փորձ-
չին յՅ 'ի փրկութի հաւատացելոց 'ի նա ,
որ են ճշմարիտ ինչյացիք : II եկին օրինա-
կեաց զմերժումն հինն ինչի , և զկոչումն
հեթանոսաց , երբ հրամանաւ ձն հառ կին
պոռնիկ , և ծնաւ որդիս 'ի նմանէ . առաջ-
նոյն եդ անուն եզրայէլ . (որ թարգմանի
զաւակ նյ , կամ բազուկ նյ , կամ ցրունեաց
նաճ) . երկրորդին՝ չողորմեալ . և երրորդին՝
ոչ ժողովուրդ . իմ : II եռաւ խաղաղութիւն ,
և թաղեցաւ յազարակի իւրում փառաւո-
րապէս :

Յ Ո Վ Լ Ե Լ :

Հ . Յ . հոկտ . 19 : Լ : յաւ . 13 :

II ա եր որդի բատուէլի 'ի ցեղէն ուռբենի՝
յազարակէն բեթորայ կմբեթամերոնայ .
ի ստամանց՝ ժամանակակից կարծեցելեղե-
սէի մարգարէի , և ինչ այլոց՝ կանխադոյն
առ եսայեաւ և ովսէիւն : II ասի առաւելա-
պէս առ տունն յուդայ . սպառնայ զգերութի
քաղղէացոց , յորդորելով յապաշխարութի-
գուշակէ զգալուստ քոթի , և զիջանել հոգ-
ւոյն սէյ . որնաւ և զերկրորդ գալուստն ձն
ահաւոր նշանօք , և զօրինակ դատաստանի
նի , և զհատուցումն արդարոց և ամպարը-
տաց : II եռաւ խաղաղութիւն , և թաղեցաւ
յազարակի իւրում փառօք : II անգութի
է

է. դադմատացեաց, թէ մարմինն յովէլեայ
մարգարէի փոխադրեալ իցէ 'ի քաղաքն իւ-
րեանց ադերայ՝ կմծարա, և թաղեալ յա-
թուանիստ եկեղեցւոջ 'ի ներքոյ աւագ բե-
մին. զոր և առանց չ բանս ինչ ածելոյ յի-
շատակեն բոլլանդեանք :

Ե. Մ. Ա. Վ. Ս.

Հ. մարգ. 2 : 43. յոանիս. 16 : 1. մարգ. 31 :

Աս էր հովիւն 'ի թեկունայ՝ իբր վեց. միո-
նաւ հեռի 'ի բեթղեհէմէ ը հարաւ. կոչի
'ի մարգարէութի յաւուրս ովսեայ, և ե-
սայեայ. որում և հայր կարծեցաւ յոմանց.
բայց ոչ նոյն ճանաչի : Եւ խառնայեաց ա-
մովս զգալուստ փրկչին տիեզերաց. պատ-
մեաց կանխաւ և զգերութի ինչի յասորեա-
տան, և զյուդային 'ի բաբելոն, կշտամբե-
լով զչարութիս հրէից, և առաւել զանգը-
թութի : Ի մարգարէանալ նր 'ի բեթէլ
սաստեաց նմա ամասիա քուրմ բէթէլայ.
երթ առէ 'ի յուդա, զի չէ օրէն քեզ մար-
գարէանալ 'ի տեղւոջ երնջոցն՝ զոր կանո-
նեաց յերոթովամարքայ ինչի. բայց ամովս
յայտ արար, թէ ուր հրամայեաց նմա ձոր
անդ խօսել ունի զպատգամսն նր : Եւ այս ասեն
չարչարեաց ամասիա քուրմն զամովս. և ա-
պա ովսէ որդին ամասեայ միւեաց գաւազան
երկաթի ը ծամելիս նր. և այնպէս կիտա-
մա՛հ

մահ բարձեալ ածաւ 'ի Թեկունա , և յետ աւ
ւուրց մեռաւ 'ի ցաւոց անտի , և անդ Թաւ
ղեցաւ յերկրի իւրում . և գերեզմանն նորա
կայր 'ի նմին վայրի մինչև 'ի Ժամանակս քրիս
տոսէութե : Եւ ոչ ամուսն միայն , այլև բաւ
զումք 'ի գրաւոր և յանգիր մարգարէից վը
կայական մահունամբ ելին յԵ . այլ ոչ ա
ւանդեցաւ գրով . յայտ է 'ի բանիցն քրի և
առաքելոց՝ որք յանդիմանէին զհրէայս իւ
րև զորդիս մարգարէականոր հարց :

Ը Բ Գ Ի Ը Ս .

Տ . նոյեմբ. 11 : Ը . և 1 . նոյ. 12 :

Ը քաղիւս կամ արդիսս (այս է՝ ծառայ նոյ)
'ի բեթակարան աւանէ երկրին սիւքեմայ ,
է նա ինքն հաղարապետն արայաբու , և եր
բորդն այն յիննապետ առաքեալ յոքոզիայ
արքայէ առ եղիա . որ խոնարհութիւն ցածոյց
զսիրտ եզիայի . և կրեաց հալածանս ոչ աւ
կաւ 'ի պատճառս նորա . ոնկ և յառաջադին
պահեաց զհարիւր մարգարէս յայրս ծա
ծուկս յերեսաց հարունածոցն յեզաբէլի . և
յետ աշակերտելոյն եզիայի ընտրեցաւ 'ի
պաշտօն մարգարէութե : Եւ այս ը աւան
գութե եբրայեցւոց , և բազմաց 'ի նախ
նեաց . բայց կան և հարք և մեկնիչք , որք
ասեն՝ թէ որիչ էր մարգարէն արդիսս , ոնկ
թէ յաւուրս եռայեայ : Ը անք արդիւս հայրն
'ի

ի գերութի քաղաքացւոց և ի դարձ գերութե , օրինակելով զգործութի մեր քորն ի գերութե բանասարկուն : Սաղեցաւ ի սամաբիա . ուր և յայտնեցան նշխարք նշխարութեք իսառնեութե ը ասկերաց եղիսէի մարգարէին , և յովհաննու մկրտչին :

Յ ՈՆ ԼՆՆՆ :

Յ . { } . Երկր . 22 : Լ . Երկր . 21 :

Յանան որդի ամաթեայ էր յերկրէն զաբուղոնի ի գէթ քաղաքէ քորեայ կմ աքորեայ , որ յետոյ դիտկեալիս կոչեցաւ : Իմանք ի հարց ը երբայական աւանդից հաւմարեցան զյոնան լինել որդի կնոջ այրւոյ , այն՝ զոր յարոյցն եղիա . ոնք թէ լինել նմա ի համարի աշակերտաց եղիայի , և ապա մարգարէական քարոզութի առաքիլ ի նման ի նմանութե . որ և ի դարձին իւրում խոյս ետ ասեն անգրէն հանգերձ մարմն յասորեստան , զի մի անգոնեացի ի հրէից , եթէ ոչ ել ի գլուխ բան նորա վա . կործանման նիւտէի : Իմա զի ոմանք առաջին թէ ամաթիա հայրն յովհաննու իցէ նա ինքն աբգիաս մարգարէն : Եւ այլք թէ յովհաննու իցէ աշակերտ եղիսէի՝ առաքեալն ի նման յովհաննու զպէս ի թաղաւոր :

Եւ յետոյքն այն է , թէ յոնան էր ի ժամանակս յերոբոզմայ որդւոյ յովհաննու արքայի

քայի ինչի . որպէս է տեսանել 'ի գիրս (Բ . Բաթ . ԺԳ . 25) . վոյ և ժամանակակից ովսէի և եռայեայ : Այլ ըն ալսմ քարոզութիւն յովնա նու 'ի նինոնէ լինի ճահողակի յաւուրս սարդանաբաղայ արքային ասորեստանեայց , առ որով տիրեալ էր յոյժ զեղեութի և անառա կութի 'ի նինոնէացիս : Այդ թէպէտեա առ ժամն զգլացաւ Թէքն և ամ քաղաքն , որով ասորեցան 'ի կործանմանէ ըն անբաւ մարգասիրութե բարձրելոյն , բայց յետ անցանելոյ պատուհասին առ փոքր փոքր 'ի նոյն զառաժանելին չարիս . վոյ և նոր մատնեաց զնս 'ի ձեռս վարբակայ մարաց արքայի , որով գործակից էին բեղեսի բարեւնացի , և պարոյր առաջին պսակաւոր արքայ հայոց : II Եւ տարիս պատուիւրէր որդւոյ իւրում Թոգուլ զնինոնէ . զի գիտեմասէ՝ զի կործանեացի քաղաքս ըն բանին յովնանու մարգարէի :

Անծամեծ խորհուրդք նկարագրեցան յան ձին յովնանու , որ եղև ակամայ քարոզ հեթանոսաց՝ իբրև առաքեալ 'ի կարգի մարգարէից . և պատկեր օրինակի փրկչին , առաւել ըն Թաղմանն և երեքօրեայ յարութե . զորմէ բազումն բանք առ սք վիշտ : Ինդ ննջեցեալս յարուցեալս առ խաչելուք փրկչին Թոննն ոմանք և զյովնան . որոյ գերեզմանն էր 'ի գէթ զաբուղոնի . այլ են՝ որք շփոթեն զայն ըն գէթ քաղաքի փղշտացւոց :

Պատմէ մեծն գրիգոր հռովմայ հայրապետ ,
Թէ

Թէ ոմն 'ի սք միայնակեցաց իւրոց մերձ յեւ
հոգւոյն ետես 'ի տեսլեան զերեսին սք մար-
գարէան , զպոնան , զեղեկիէլ և զդանիէլ . և
մեծարանօք խօսելով քնդ նոսա՝ աւանդեաց
զօգին 'ի ձեռք ան .

Մ Ի Վ Ի Մ Ս .

{ } . ապք . 21 . և յոսեփար . 5 . Ե . յոսեփ . 15 :

Ս իբիա մարտադի՝ լն ոմանց էր մորատթա-
ցի 'ի ցեղէն յուդայ , և լն այլոց մարտադի
'ի ցեղէն եփրեմի : Սմանք կարծեցին , թէ
սա այն է՝ որ մարգարէացաւ առաջի աքայա-
բու . և զի ոչ ըստ կամս արքայի խօսեցաւ ,
յանձնեցաւ 'ի ձեռք յովրամայ արքայորդւոյ
'ի տառապանս բանտի և սովու . այլ յօշ-
դառնալ աքայաբու կենդանի 'ի պատերազ-
մէ՝ լն գուշակելոյ մարգարէին բանիւ լն ,
յովրամ սպան զնա ասեն վկայական մահ-
ոճամբ՝ գահալիւ զառնելով կամ կախելով :
Իայց ճմարտագոյն է ասել լն այլոց , թէ
միբիանս այն մարգարէ որդի յեմլեայ յա-
ւուրս աքայաբու և յովրամայ՝ զանազանեղ
է 'ի միբիայ մարգարէէ , որ գրեաց զգիրս
մարգարէութե յետ ժամանակաց , փայլել
'ի մէջ յուդայ՝ քան ի Զլի , յաւուրս յովա-
թամայ , աքաղու և եզեկիայ . և սա ևս ա-
սի վկայական մահոճամբ սրոյ կատարեալ :
'Իրեն բազումք լն սոզմենոսի՝ թէ յաւուրս

մեծին թեոգոսի կայսեր, կամ որդւոց նորան
արկադեայ և մնորիսի յայտնեցան նշխարք
սիյն միքիայ մարգարէի և ամբակումայ՝ ի
հրէաստան, 'ի ձեռն տեսլեան՝ որ եղև տա
սեբեննոս ժոշո ելև թերուպօլսոյ . քանզի և
մորաստ ասանն մօտ է յելև թերուպօլսոյ :
Մարմինն միքիայ գտաւ թագեալ՝ ի տե
ղին կոչեցեալ բարաթսատ . զորոյ զգերեզ
մանն . բնակիչք տեղւոյն կոչէին նէֆէօս
նէէմանայ, կամ մէֆսամէէմանայ . 'ց զե
րեզման և յիշատակ կժհոգի հաւատարիմ,
ոչ գիտելով զանունն սիյն . այլ յայտնեցաւ
յայ, թէ նա ինքն միքիաս մարգարէն է :
Պանծալի հանդիսացաւ վկայութի նք վասն
ծննդեան քոր ի բեթզէհմ յաւուրս հե
րովդի արքայի :

Ն Ա Ի Ո Ի Մ :

Նունս նաւում, լը երրայեցւոց՝ նախում
կմնահում, որ թարգմանի միթիթարութի,
նոյն համարեալ է լը անուննո՝ նոյ : Սա էր
յեղկեսեայ քաղաքէ յայնկոյս յորդանանու
յերկրին բեգաբարայ՝ ի ցեղէն շմաւանի :
Սկսաւ մարգարէանալ յաւուրս եղեկիայ
արքայի, յորում ժամանակի գերեցաւ ինչ
յասորեստան և՛ ի նինո՛ւն . վոյ միթիթարե
զժողովորդն՝ գուշակելով զգարձ գերուե՛նց :
'Քարդեաց ասեն և նինո՛ւնացւոց ապաշ
խարութի իբրև երկրորդ յոնան՝ իբր յիսուն
և

և ևս աւելի ամօք յետոյ քան զնա . և յոչ
դառնալնոցա 'ի չարեացն , և 'ի տառապե-
ցուցանել զորդինն ինչի , սպառնացաւ նոց
զյետին կործանումն և զկորուստ . և այս
կատարեցաւ յետ իբր 140 ամաց , յորժամ
առին քաղզէացիք զնինոնէ , և բարձին ան-
տի զթիւրութի ասորեստանեայց . Լ՝ԱԼնա-
ւում : միսիթարեաց չե տայեայ և զքնակիչս
եհմի առ եղեկիայիւ , թէ ոչ մտցէ արքայն
նինոնէի յեհմ : Լ՝աւում մեռաւ խաղաղութի
յերկրի իւրում 'ի բեզարար :

Լ Ս Բ Լ Կ Ո Ւ Ս :

Հ : ԴԵՒԹ . 7 : (3) . ԴԵՒԹ . 2 : Լ . յանձ . 15 :

Լ՝մբակում (չե այլոց՝ հապագութ .) ասի յո
մանց լինել որդի սոմնացւոյն , զոր եղինէ
գարձոյց 'ի կեանս . այլք ասացին լինել ըզ-
ժամանակն անդիտելի . այլ միայն թէ էր
որդի սափատայ 'ի ցեղէն շմաւանի 'ի բիթի-
կուկար կմբեղքարաւանէ : Լ՝առել սովո-
րական կարծիք է , թէ էր յաւուրս եղեկիայ
և մանասելի , մի 'ի մարգարէից՝ զորո առա-
քեաց անձ 'ի յանդիմանել զարիսն մանա-
սելի : Լայց մի գուշակելոյն զգերութիւն
և զդարձ տանն յուդայ յերկրէն քաղզէաց-
ւոց՝ բազումք ևս եղին զնա լինել ժամանա-
կակից դանիելի , և թէ սա ինքն էր՝ որ տա-
րաւ առ նա կերակուր 'ի ձեռն հրեշտակի
ան

նա 'ի գուշն առիւծուց . այլ ստեղծայն այլք՝
երկու ամբակումն որոշեն : Ինք գիւտի
մարմնոյ միջիայ մարգարէի՝ ոնց ասացաք ,
եզիտ . և զմարմին ամբակումայ սերեննոս
ենպս ելլեթերուպօլոյ՝ 'ի քաղաքն կոչեցիչ
կալա կմ կիլա , տասն ասպարիզաւ հեռի՝ի
գերեզմանէն միջիայ : Հըզը են պատգամք
ամբակումայ , և յայտնի՝ ահաւոր գուշակու
թիք նք 'ի վիթ փրկչին բւեռելոյ զգայտէ 'ի
մէջ երկուց աւաղակաց իբր գաղանաց :

Ս Ո Փ Ո Ն Ի Ն .

Հ . ԴԵԿ . 7 : Է } . և 1 . ԴԵԿ . 3 :

Սա էր որդի քուսեայ որդւոյ գողողիայ որ
դւոյ ամարեայ որդւոյ եղեկիայ 'ի լեռնէն
սադարաթայ 'ի ցեղէն շմաւոնի : Սարգա-
րէացաւ յաւուրս յովսիայ ըստեպաշտ ար-
քային յուգայ . յորում ժամանակի էր և ե-
րեմիա մարգարէ . ոնց և ողգա կին մարգա-
րէ : Ինք սուրհոնիայ հայրն առ երկուս ցեղս
մնացեալս , քի առ տունն յուգայ և բնիա-
մենի , գուշակելով միանգամայն զգարձ գե-
րութե . հրէից յօրինակ ազատութե ազգի
մարգկան 'ի ձեռն փրկչին : Սեռաւ խաղա
զութք 'ի տան իւրում :

ԼՆ

ԵՆԳԻԼԵՍԻՍԻՍ ԵՆԳԻԼԵՍԻՍ

{ } . ԴԵՐ . 16 : 1 . ԵՆԵՍ . 4 .

Սա էր մի 'ի դարձեցող 'ի գերուհին բարե-
լացող 'ի հրեանոսան 'ի մանկութե իւրում
առ. կիւրոսիւ . և սկսաւ մարգարեանալ
յերկրորդ ամի դարեհի յաւուրս շինութե
տաճարին զօրաբարէլի՝ ճայնակցութիւն զա-
քարիայ մարգարեի , գուշակելալ յայտնա-
պէս զփառաւորութի տաճարին 'ի գալատեան
մեծիայի : Նախառն երբայեցիս ասի խաղ-
գայի , որ թարգմանի խրախ կամ տօնազը-
նարձ . և արդարեւ իւրախարար անունան
իւրոյ զունարթացոյց զժողովուրդն նյ՝ աւել-
տարանելով զմերձակայ գալուստ փրկչին
յԾ . որ եղև յետ իբր 500 ամսոց : Սա կոչի
հրեշտակ . նա ամենակալի , որում 'ի դէպ
գայ անունն նիւ իւրախանին անգէոս . կմ
ազգէոս . ուն թէ անգէոս , որ է հրեշտակ .
մինչև շփութեւ զնա ումանց ի մաղաքիայ՝ որ
երբայեցեալն հրեշտակ լսի . և արդարեւ եր-
կոքեանն իսկ հրեշտակք էին 'ի մարմնի . ուն
և նամ մարգարեք՝ հրեշտակք նյ , ի պատ-
գամաւորք նա առ մարդիկ . որոց վերջինն
եղև հրեշտակ հրաշալի՝ մկրտին յովհան-
նէս : Սակայնսպիսի խորհրդաւոր անունանց
տխմարական մելորութի եհան ասեն որոգի
նէս , այնչափ մեծացուցանելով զանգէոս
և

և զմաղաքիա և զյովհաննէս մկրտիչ, մինչև ասել, թէ նք յառաջն հրեշտակք էին, և ապա մարմին առեալ՝ եկին ՚ի քարոզել ՚ի մէջ մարդկան. փոխանակ ասելոյ՝ թէ մարդիկ էին հրեշտակահանգէտք վարուք և պատգամաւորութիւնք. որ հերոնիմոս ասէ ՚ի վարս պօղոտի անապատականի. * Լ՝յլ եղևոս,
 ,, մեզ երևի մեծ քան զմիայնակեացս, և
 ,, յովհաննէս քան զծնանիլն իւր յառաջ
 ,, սկսաւ մարգարէանալ. և սոքա այսպիսի,
 ,, սիքս նախնիք և անապատառուք ՚ի վեր
 ,, քան զԸնուին են և. բայց ոչ եթէ արտա-
 քոյ են համարոյ մարդկութեոյ:

Օ. Լ. Ք. Լ. Բ. Ի. Ե.

Հ. Դաւիթ. 16: 13. Գեոր. 8: 1. Եսայ. 6:

() արքարիա, որպէս զէքէր իա, կմ զիքր եահ, ք յիշեաց զնձ, կմ յիշատակ նայ, էր որդի բարաքեայ, ժամանակակից անգեայ մարգարէի. զի և սա յերկրորդ ամի դարեհի սկսաւ մարգարէանալ. թէպէտև նա յամենանն վեցերորդի, և սա յաւթերորդի ամենան: Հաճախադոյն են խորհրդաւոր առաձք և տեպիլք զարքարեայ քան զայլոցն, պէսպէս օրինակաւ գուշակելով զգալուստ քոր և զկարգ տնօրինական գործոցնք, խորագոյն տեսութիւնք. մինչև ասել ումեմն ՚ի հարց վա գրոց զարքարիայ մարգարէի. խորք խա

Խորոց կարգան 'ի ձայն տահանացն այ . զի
 Թէ արարչ խօսեալ էր , ոչ այնչափ մարդա-
 րէութի , որչափ աւետարանական պատմութի
 երևեր , 'ի նախաձայնել անդ իւրում զմտա-
 նելն քնի փառօք յենմ յաւարարմանեանց ,
 զմանաութիւն յաւարարի , զխորհուրդ . հազոր
 դութե , զվերս ձեռացն քնի . զէջս նորա 'ի
 դժոխս 'ի վեր հանել զերտմն արդարոց .
 զյարութիւն նոն և զփառաւորութիւն . ուն և
 զկոչումն հեթանոսաց , և զվիճակնորոյ եկե-
 ղեցւոյ : Եւ մանք համարին զգալարիս . քա-
 հանայ լինել և յազգէ զլեռացի . և բազումք
 առ տա հայեցուցանեն զբանն նոն վն զար-
 քիայ որդւոյ բարաբեայ , որ վկայական մահ-
 ունաւն կատարեցաւ ի մէջ տաճարին և սե-
 դանոյն . զորմէ ճոխադոյն տաճար ծանօթու-
 Թի յառանձին տօնի նորին զարարիայ մար-
 գարէի՝ աւրնութիւն մոգորիսսի ոչ հօրն :

Մ Ե Գ Ե Բ Ի Ե .

{ } . յաւելար . 3 . | . յաւել . 14 .

Եւ երրորդական ձայնի՝ Մաշտոց , հրեշտակ
 լսի . (յորմէ աւանդեն ' մէլայիք .) իսկ մա-
 լաքի , հրեշտակ իմ . և մաշտոցիս՝ հրեշտակ
 այ . զորմէ ասեն ռարբիք , Թէ յառաջմէ-
 այլ անուն էր նք . և վն ոտեպ տեսանելոյ
 զհրեշտակ այ 'ի տեսլեան , և իւրանելոյ 'ի
 նմանէ զխորհուրդս և զմեկնութիւն մարդա-
 րէ

բեռութեց , հրեշտակ կոչեցաւ . բայց յայտ
է թէ բնիկ անունն նր հրեշտակ , զի և 'ի
նոր օրէնս դնին անունանք հրեշտակաց՝ մի-
քայել, գաբրիէլ, ռափայէլ, ևս և սերորէ ,
քերովբէ , առ ոմանս նաեւ անգեղոս կեման
ձէլուս՝ քի հրեշտակ . և այս վր ջերմեռանդն
փափաքմանս առ հրեշտակս՝ լուսնել զգարե-
լառութի նց , և յորդորամիտ լինել 'ի նմա
նութի մարութե նց :

{ Զաւելին ռաբբիք ասել , թէ մաղաքիս մար-
դարէն իցէ նոյն իսկ ինքն եզրաս քահանայ՝
գրիչ օրինաց . և յայս միտս եղեն նաեւ ո-
մանք 'ի հարց և 'ի մեկնչաց : | . Եւ սուտա-
գոյն կարծիք է , թէ մաղաքիս եղև մեր-
ջին 'ի մարգարէս 'ի ցեղէն զաբուղոնի յերե-
բէն սուփայ , կեմ յազգէն զեւայ , Ժամանաւ
կակից անգեայ և զաքարիայ՝ կրտսեր քան
զնս . զի համարի ակիղքն մարգարէութե նր
յետոյ լինել քան զկատարումն շինութեանս
տաճարին զօրաբարէլի . որ և խրատէ զքա-
հանայս տաճարին . գուշակէ զխափանումն
ահարօնեան քահանայութե . և աւետարա-
նէ զգալուստ քծի յՅ՝ յառաջընթացութի
հրեշտակի իւրոյ երկրորդ եղիայի , քի յով-
հաննու կորապետի . սոյննա և այլ ինչ բա-
ղում պարզօրէն գուշակէ իբրև մերձուոր
նորոյ օրինացս քան զդասս տեսանողաց : | } Ե-
ւաւ ասեն խաղաղութի յերիտատարդուն ,
և թաղեցաւ յազարակի իւրում :

ՎԵՐՅԱՐԻՆՈՒԹԻՒՆ,

ՍԷՅՆ ԼԹԱՆԱԳԻՆԵԱՅ ԵՂՈՒ, ԼԵՐԿՈՒ, ԿԻՐ
տամն աշակերտաց նի՛ր .

և չինդ վկայից առ նովաւ կատարելոց :

Ն . Յ . Լ . . յաւիտի . 17 . էմ 16 : Ղատար .

Գ . . յաւ . 19 . եր . ուժ Ե = ուժ Դ աւ Գ . յի՛՛ = յի՛՛ :

Բաւլանդեանն աւլերիտ 'ի Բ . Կար . յաւ . 17 :

ՏԵԼԵՖՈՆԱՐԻՏ : ՍԻԿԱԳՐ . առ տար . յաւ . 17 .

Կար . Բ . եր . 223 . և այլ :

ՎԵՐՅԱՐԻՆՈՒԹԻՒՆ,

այլոց՝ աթէնոգէնիս , քաւթե

նածին , էր յամն կայսերութե

գիտկղերտիանտի , քրիստոնեայ

ծնողաց զաւակ , եղբայր մարիամու սրբա-

սէր ամուսնոյ սէլ Տօրն մերոյ գրիգորի լու-

ռաւորչի , 'ի սահմանաց ուրախոտիոյ քաղաքի՝

որ յառաջին հայս , յեպիկացւոց անուանել

զաւառի՝ որ ըստ առաջնոց էր 'ի մասին կա-

պաղովկացւոց Ֆի : Լճդ սնեալ աթանա-

գինեայ 'ի մանկուէ 'ի վարս բարեպաշտու-

թե՛ գովելի իղև և զարմանալի յաչս ամհա

ւատացելոց . և էր զօրաւոր բանիւ և գոր-

ծով , և՛ վարժ 'ի գիտութիս քան զիմաստունս

ժամանակին : Եւ իբրև եհաս համբաւ բա-

րե-

բեւառութեան նոր ի լուր եղանակն սերտաբար ,
 Կառ զնա առ իւր , և Էօժ զնա քահանայ . և
 տեսեալ զեւանդն հոգւոյ նոր ի խնամարկել
 հոգւոյ՝ կացոյց զնա քորեպիտոկոսոս , այս է
 տեսուչ գաւառին իւրոյ՝ իբրեւ աջակից և
 գործակից իւր յամի : Իսկ նա արժանի ըստ
 աւետարանին քօի և լը ճշմարտութեան աւան
 գից հովնէն լուր զժողովուրդ տն՝ պանծալի
 յորինէր զկարգս եկեղեցւոյ ի փառս և ի
 գովութի ամենաեղբայրն :

Եւ եղև ի ժամանակին յայտնիկ՝ եկին հա
 տին ազգք բարբարոսաց յժն սերտաբար , և
 ի գերութի վարեցին զբազում արս և զկա
 նայս և զմանկտի , և տարան յժն իւրեանց :
 Իսկ սէն աթանաղինէս հաւատարիմ քօյ
 այ տրամէր ի վր գերելոցն . և հնարս խոր
 հեալ վս ազատութե նց՝ ժողովեաց ի մնա
 ցելոց ժողովրդեանն ինչս բազումս , և դէմ
 եղեալ զնաց յժն բարբարոսաց՝ փրկել զգե
 րեալն , և անգրէն դարձուցանել զիւր ոչ
 խորսն՝ ուր և գտանիցէ . զի էր հովնէ բարի
 և առաքինի :

Եւ յերթալն զճանապարհայն՝ Եհսս ի
 գիւղ ուրեմն , ուր մտա կայր լեառն , և ծռ
 վալ մի անդ խորին յոյժ . ուր բնակեալ էր
 վիշապ մի մեծ և տհաւոր , որ բազում վտանգ
 ի վր անէր բնակչաց տեղոյն , և յափշտա
 կէր զանատունս նց և զտղայս . վրջ և հե
 թանոսք բնակիչք դաւառին այնորիկ երկիւ
 ղիւ մեծաւ ըմբռնեալ՝ սովորութի էին արա
 րեալ ընտրել ընդ ժամանակս ժամանակս
 մա

մանուկ մի վիճակաւ՝ իբր դիճական խաբա-
նօք , և ընկենուլ յորջ վիշապին . զի մահ-
ուճամբ նք հաշտեսցի ընդ նո վիշապն : Լ՝ որ
իբրեւ մերձեցաւ երանելին աթանազինէ՝ ի
տեղի անդր , տեսեալ զմանուկ մի կապեալ
անտրունչ , զաբմացաւ ի իրան . և հարցեալ
ուսաւ նախ ի մանկանէն , և ապա յորոյ
մերձն կային , զպատճառս իրացն , եթէ ի
պէտս կերակրոյ վիշապին է կապեալ :

Այսն ժամ գորովեալ սքէն ի վք մանկանն՝
ուսոյց զնա կարդալ առ անձ բարձրեալ , և
խնդրել զօգնականութի նք . և ինքն յազօթս
եկաց , և ասէ . ձր անձ յաւիտենից՝ օգնա-
կան լեր մանկանս այսմիկ : Լ՝ պա կնքեալ
զմանուկն նշանաւ սքէ խաչին՝ ելոյժ զկա-
պանս նք . և մերձ կացել առ նմա՝ կարգայր
զանուն ան յոի , և ասէր , ձր անձ՝ որ քոյին
հրամանսուդ յաջողեցեր ինձ հասանել ի
տեղիս յայտ , ուր հանդերձեալ էր մանուկս
այո ծախիլ ի գազանէն , լուր ձր ծառայի
քում , և առաւել ևս մանկանս բարբառե-
լոյ առ քեզ սք որտիւ . եկ ձր յօգնականու-
թի , և ցոյց աստ զգորութի բարերարութե
ք . և զհզօր վիշապն արա՛ անզօր՝ հարկա-
նելով զնա . ոնչ զի բնակիչք տեղեացս տե-
սեալ և ուսեալ զանբաւ և զանհասանելի
գորութի քո՝ փառաւորեցեն զմիժ և զքան-
չելի անուն քո յաւիտեան . և ես ծառայ քո
ուրախ եղեալ զնացից զճանապարհս իմ՝
առաջնորդեալ անուճամբդ ք :

Եւ մինչդեռ յազօթս կայր սքն , սողեցաւ
Ի՛Լ. X եկն

եկն վիշապն արտաքս, և երեւցաւ սարսափեալի և ահաւոր տեսիլ նր: (Յայնժամ ո՞րն աթանադինէ հայեցեալ յերկինս, և մեծապէս հառաչեալ առ ձեռքն՝ եհար երիցս յանուն ամենաօրէ երրորդութեան՝ ի վր գլխոյ վիշապին սաիւրակեայ գաւազանաւն՝ զոր ունէր ՚ի ձեռին իւրում, և առժամայն հերձեալ զազանն սատակեցաւ: Ապա արձակեաց այրն նոյն զմանուկն ՚ի տուն իւր. և ինքն կամէր գնալ զճանապարհ իւր. իսկ ծնողաց մանկանն տեսեալ զիրան՝ լի եղեն ուրախութեւ. և առ մեծի խնդութեն կամեցան փոխարկես տալ սնն զորդի իւրեանց իբրեւ ՚ի նուէր նոյն. իսկ ո՞րն քարոզեաց նոյն և մերձակայ հեթանոսաց զհաւատս քրիստոսի. և յգեաց զնոս առ եղբն՝ որ նստէր ՚ի գաւառի անդ: () այն տեսեալ եղբի տեղոյն, և յաճային յայտնութեան իմացեալ զարժանաւորութեան անապիսեայ, եւ բերել զնոս առ ինքն. և բռնադատեալ ձեռնադրեաց եղբն զանձն սէր այրն. զի այսպիսիքն են ասէ՝ որ կարօղն են դէտ լինել հոգւոց:

Իսկ երանելին աթանադինէ՝ այսպիսի շնորհաց հասել, չէառ յանձն մնալ յերկիր օտարայլ միայն առեալ զմանուկն՝ զոր ապրեցայց, ինչ հաւատոց ծնողացն յիւր արբանեկութի, փութացաւ գնալ զճանապարհ իւր. և հասեալ յՅն բարբարոսաց (՚ի վերին կողմանս պոնտացւոց)՝ դարձոյց զբաղումս ՚ի գրեթեաց. և ածեալ ՚ի գաւառն սեբաստիոյ՝ եւ յիւրաքանչիւր տեղի եղբարց և ծնողաց իւրեանց:

րեանց : Եւ ինքն եկեալ նստաւ առանձինն
յիւր գիւղն, որ կոչուր փիլաքթօմէ կմփե-
տաքթօմէ. բայց ոչ եհան օւմեք ՚ի վեր զեղօ-
ութէ շնորհս՝ զոր ընկալեալն էր յուղեգնա-
ցութեան իւրում. ուղ զի մի տրտամեցուցէ
զսեբաստացւոց զեղօն, որ արար զնա քորե-
պիսկոպոս. և անդ լինէր հանդերձ սրգւոյն
իւրով, որում անուն կոչեցաւ պատրոփիլոս՝
այս է հայրասեր. (որ լի օրինակագրաց ինչ
նոյն կարծի լի մանկանն ապրեցելոյ ՚ի վիշա-
պէն.) որ և զկնի կատարման սքին զաթառ-
քորեպօսութեն խոստովանուի արժանի եղև
լուսնել :

Էջեաւ այսորիկ դարձեալ հասեալ բարբարո-
տացն յժն յայն, և բազում աւեր ՚ի վերայ
ածեալ, հուր արկին և յեկեղեղին՝ որ կայր
՚ի գիւղն, զոր իւր իսկ սքին աթանադինեայ
չինեալ էր. և մինչդեռ բորբոքէր տաճարն,
տեսեալ զայն սքին՝ կարդաց առ անպատշեղ
զեկեղեցի իւր. և յանկարծակի ել հողմ
ջրախառն ՚ի միջոցէ սրահի եկեղեցւոյն, և
շիջոյց զհուրն. և մնաց յիշատակ սքանչե-
լեացն զբազում ժամանակս. զի ցուցեալ
լինէր ամենեցուն տեղին՝ ուստի ել հողմն,
և առ նմին շինուածք ինչ եկեղեցւոյն կիւ
այրեացք : Եւ զգում և այլ սքանչելիս արար
սքն աթանադինէ ըստ շնորհացն՝ զոր ընկա-
լաւ ՚ի անէ յտէ. և զբազումն յանհաւատից
հած ՚ի սք հաւատս լի տունեցելոյ իմաստու-
թէ իւրոյ և բանիբուն գիտունն. և զամե-
նեան խրատէր անգաշտութիւն կեալ, և սի-

Եւ եր ագարակ մի երեւելի գողղէ կոչեցել 'ի սապուտեցւոց սահմանի՝ Տինգ կամ վեց միոնաւ հեռի 'ի փիլակթովեայ . և եղև հաւառակութի յովանց միջի վա մատակաց (ք մատակ երիվարաց) արածելոց 'ի տեղւոջ անդ . կոչեաց զնա երանելին աթանաղինէ , և արար նց դատաստան , և կարգեաց իւրաքանչիւր իրաւունս , զի անկուի՛ն լինիցին . այլ նց միւսանգամ բորբոքել ընդդէմ իրերաց , և անտես արարեալ զկարգաւորութիւնսն՝ սուր հանին կատաղութիւն այր իւրաց , մինչև ոմանք 'ի նոցանէ միրաւորեալք վախճանեցան : () այն իբրև լուաւ սէն , տրտմեցաւ 'ի վր' այնչափ հակառակութեանց . և ձգեալ զսի՛ ձեռս իւր առ անձ աղտչեաց սատակել զբովանդակ մատակոն ագարակին , վայ և կուի՛ն իոկ եր . և կնքեաց նզովիւք , զի մի՛ ևս լիցի անդ վտառք մատակաց . և նոյնժամայն կատարեցան բանք սէջն . քանզի փութանցս սատակեցան անասունքն :

Եւ պա զղջումն անկաւ 'ի տեարս մատակացն վա չար գործոց իւրեանց . և եկեալ բազմութիւն անկանէին յոտս սէջն , և աղաչէին առնել աղօթս , և բառնալ զնզովսն : Եւ սէն ոչ հաւանեցաւ խոնարհիլ յաղաչանս նոցա . այլ ասէ . զլեալսն առ անձ զխնդրուածս յաղագս արդար պատճառին՝ լուծանել ոչ կարեմ . բայց խնդրեցից 'ի անէ այ տալ ձեզ ի մատակացն այլ մեծ մխիթարութի՛ն՝ զյաջողումն ծննդոց ամ անտանոց . և յայնմ հետէ թէ

Թէպէտեւ անասնասնոյց գտաւ երկիրն գո-
ողէ , այլ ոչ լինէր անդ մատակ ձի . Եւ
Թէ իշխէին ի ներքս մութանէլ , մահ անաս-
նոց պատահէր . մինչև ասել գրչին իբրև ա-
կանատես իրացն , եթէ ի մերձակայ սահ-
մանս՝ ուր ոչ եղեն նզովք , կան մատակք
անջնաս , այլ ի գողէ ոչ երբէք :

Եւ այն ժամանակս յարեաւ դառն հալա-
ծունն ի վր քրիստոնէից հրամանաւ բռնա-
ւոր կայսերացն դիոկղետիանոսի և մնքսի
միանոսի . որոց իշխանութիւն և հիւզեմունն
սեբաստիոյ (այս է դատաւոր կամ իշխան)
ագրիկողայոս անուն՝ այր անադորոյն՝ զբա-
ղումս ձերբակալ առնէր ի քրիստոնէից . և
զորս չառնուին յանձն զոհել պիղծ կռոյն ,
չարաչար տանջանօք սպանանէր : Եւ աս-
նօրէնն և զարս հինգ անունիս ի քրիստո-
նէից . որոց անունք էին խեղճութեան (կմ
Թեոփրատոս) , Սաքսիմիանոս , Սատրո-
փիղոս , Շիւսիքոս (կմ հիպիքոս) , և Լիդեո-
նիկոս (կամ կղինիկոս) . զորս իբրև ածին
կապանօք առաջի ագրիկողայոսի՝ յետ հար-
ցափորձի ետ չարչարել զնս . և ինչ ոչ օգտել
հրամայեաց ի բանտ արկանել զհնգեսին
վկայսն :

() այն գիտացել սէյն աթանազինեայ՝ չո-
քաւ ի փիլաթութեայ ի սեբաստիա տեսա-
նել զսք նահատակսն . և այցելութիւն իւրով
և հոգեբուղի վիպութիւն զոնարթացոյց զնս ,
և միութարութիւն լցոյց զսիրտսնց : Եւ իբրև
դարձաւ ի տեղի իւր , յաւել առաքել առ

նա և Թուղթ միմիտարական՝ առ առաւել
 քաջակերութիւն , ունելով օրինակ զայս .
 * Տրանց իմաց երանելեաց՝ ընտրելոց վիշա-
 ից քոր , որոց անուանք՝ ի գիրն կենաց դը-
 րողմեալ են , յաթանագինեայ՝ ի նոր խնդալ :
 Սկսեալ ձեր իւրաքանչիւր ուրուք զայ երկ-
 նաւորի զօրութիւն՝ ակն ունիք վարձուց հա-
 տուցմանն ը վաստակոցդ՝ զոր ընգունիք .
 և փորձել ծաներուք (կեծանեայք) , եթե
 ոչինչ մեծագոյն է քան զայդ առ ի յարգու-
 ւոր լինել կի՞րնախի կի՞րնեանելի , եթէ ոչ՝
 վշտանալ և կապիլ և չարչարիլ վաքսի , և
 հագորդակից լինել նոյնպիսի աշխատուեց ,
 և նշաւակ և տեսիլ լինել վա երկնաւորին ,
 և ձաղանօք և աշխատանօք և նեղութիւն հա-
 ճոյ լինել բարերարին : Սկսիմ լերուք . առ
 դարեւ երանի է ձեզ . վայ և եռ յօժարաբար
 ոչ միայն եկեալ առ ձեզ՝ ցուցի զիմ սէրն ,
 այլև ի ձեռն գրեցելոցդ զքունկութիւն իմ
 լցի . արդ և գուք զփոխարէնս այսորիկ հա-
 տուցէք յաւար լին մերոյ յի քի առ մեզ :
 Իսկ ձեզ ընդ բարի գործոցդ և լաւ ընտրու-
 թեդ , յորժամ վախճանիցիք , ի մերձակայ
 ունես յայտնեսցի . և բազմաց լուճել զհաւ
 բաւ ձեր զայդպիսի ճգնուեդ՝ հաստատեա-
 ցին ի հաւատս : Եւ զի՞նչ պարտ էք ինձ
 առնել՝ որ գրեմն , եթէ ոչ այսպիսի յօժա-
 րական գրով հաստատել զձեր ոգիսդ՝ ըզ-
 լեկալս լամ բարութիւն և զառաւելեալոց և
 զյաղթօղսդ , նայելով ի ձեր համբերութիւն ,
 որով և այլք խրատին : II այ և մեք այսու-
 հե

հետեւ աղօթեմք անդադար վասն ձեր առ-
երկնաւորն Խժ՝ տալ ձեզ զկատարել շնորհն .
ոնց զի (լիցի) առնուլ ձեզ զյաղթանակ վե-
րին կոչմանն իւ ձերում յօժարուէ կամացդ .
եւ ոնց աղաչեցաք զձեզ , 'ի դաւստեան տն' ,
յորժամ արժանի լինիք նահատակական պը-
սակին , վ'ա մեր բարեխօսեցէք առ փրկիչն
մեր յ'ս քո՝ արժանի լինել և մեզ մասին
ձերոյ ॥ :

Օ այսօրիկ գրեւ լմեծին աթանադինէի առ-
նք վկայն՝ իրաւացի համարեցաւ պատրաս-
տել և ս'նց՝ 'ի փիլաքթովէ տուն հանդստեան .
և այսպիսի գեղեցիկ խորհրդով յառաջ քան
զկատարումն նց սկսաւ շինել վկայարան վ'ս
ս'նց վկայիցն . քանզի համբաւ հանել՝ եթէ
լուկ ապարանս իւր շինէ , շինեաց տուն աղօ-
թարան ութանկիւնի որահաճեղուն ձևով ,
որ մինչև ցայժմ գումբէթաձևով կոչի (ասե-
ղատմաբանն ժամանակակից) . և զայս վ'ս
այն արար , զի ութանկիւնի լինելով՝ մի ե-
րեւեցի որոշ մի կողմն 'ի դէմս արեւելից լի-
նել , եւ յայանի լինիցի՝ թէ եկեղեցի է չի-
նեալն , որպիսի էր միւսն այն եկեղեցի վա-
ղադոյն շինեալ 'ի նմանէ 'ի նոյն գիւղ : Իսկ
'ի ներքս գումբէթին շինեաց գեանափոր
գիրս ս'նցն . ուր և հանդոյց զհնդեպին նա-
խասացեալ վկայն , որք կատարեցան զկնի
սակաւ աւուրց . * և ինքն իսկ այժմ ս'նն ա-
թանադինէս 'ի նոյն գիրս ս'նյ տանն կայ ॥ ,
ասե վկայարանն՝ որ 'ի նոյն ամս գրեր զայ-
սօրիկ , նախ քան զփոխադրիլ մարմնոյ ս'նյն

աթմանագինեայ՝ ի ձեռն սք լուսաւորչին ՚ի
հայս :

Երդ՝ ՚ի տարածիլ համբաւոյ բարեպաշտու-
թեառն նյաթմանագինեայ ի նմ կողմանն
ի այնոսիկ , հասեալ էր համբաւն մինչև ՚ի
լսելիս թագաւորին (որ նստէր ՚ի նիկոմի-
դիա բիւթանացւոց) . որոյ առաջի գծկա-
մակ լինէին իշխանքն , եթէ զաղանգն քրիս-
տոնէից մեծացուցանէ դա . և փութացու-
ցանէին պատուէր առաքելառ. ազրիկողայոս
դատաւոր սեբաստիոյ , զի փութով կարճեա-
ցէ ՚ի կենաց զաթմանագինէ : և թագաւորն
յղեաց հրամանառ. ազրիկողայոս ի բանիցն
ի այնոցիկ : Եւ նա կարգեաց զօրականս՝ եր-
թալ որոնել , թէ ո՞ր իցէ աթմանագինէ ,
զորմէ այսպիսի իրս լսեմասէ :

Եւ լուեալ երանելոյն , ոչ կամեցաւ փասն
օգտի բազմաց՝ իսկ և իսկ ՚ի բուռն անկա-
նիլ անօրինացն . այլ թաքուցանելով զինքն
յիւր իսկ գիւղն ՚ի փիլաքթովէ՝ քաջալերէր
՚ի ծածուկ զհաւատացեալսն : Իսկ ՚ի բազ-
մանալ խնդրակացն՝ ելելէ գաղտ ՚ի գեղջէն՝
գնաց ՚ի լեառն մի բարձր ուրեք՝ հանդէպ
գեղջն վէմուի , որ էր տեղի անջրգի և ա-
նապատ . և անդ զբաղում ժամս ժուժկա-
լեալ՝ նստաւ ՚ի քարայրի միում . և ՚ի ոտա-
տիկ տօթոյն ծարաւեալ յանջուր վայրին՝
կարդաց առ նոր նո՛ւ , և ասէ . (Եւքն ցոյց
ինձ ծառայի քում զմեծ զօրութե խորհարդ՝
որ ՚ի ծառայս քո . մի անտես առնէր զտա-
ռապանս իմ մարդասէր , որ արբուցեր զժո-
ղո

զովուրդն յանապատին . և հանջուր ՚ի վիմէս
յայտմանէ . ուղ զի արբից և զովացայց , և
ոչ դադարեցայց ՚ի փառաւորելոյ զքեզ : Եւ
իբրեւ այսպէս աղօթեաց ՚ի բոլոր սրտէ , ար-
ժանի եղև շնորհին՝ զոր հայցեաց . քանզի
բերանացեալ վէմն՝ եհանջուր յորդառատ .
ուստի արբեալ սըն՝ զոհացաւ զտոճողէն .
և մնաց ՚ի տեղին յայն աղբիւր ՚ի յիշատակ
յետնոց՝ բղխեալ ՚ի փապարեալ վիմէ . որով
և քարայրն տեղի հանգստեան սըն ծանօթ
էր բնակչաց տեղւոյն առ յապայ :

Իբրեւ ոչ գտին խնդրակքն զսըն , եղև ա-
ւուրս ինչ հանդարտութի . յայնժամ էջ սըն
՚ի լեռնէ անտի , և եկեալ մերձ ՚ի փիլաբ-
թովէ ՚ի տեղի մի դալարի՝ եգիտ զաշակերտս
իւր , որք սպասէին նմա . և կամեցաւ հանդ-
չել անդ փոքր մի . և հրամայեաց իւրոցն
պահ ունել ճանապարհին վր խնդրակաց իշ-
խանին . և ինքն նիրհեաց : Եւ տեսանէր
յանուրջս ՚ի հասարակ աւուր աստղ լուսա-
պայծառ փայլեալ ՚ի վր իւր . և իսկոյն զար-
թուցեալ ՚ի միտ էառ այրն անձառէր , եթէ
աստղն այն զառաջիկայ մարտիրոսուի իւր
ցուցանէ : Եւ հրաման տոճեալ՝ որոց ընդ
իւրն էին՝ աղօթել , անդրէն ննջեաց . և տե-
սանէ դարձեալ յանուրջս , զի բազմութիւն
մըջմանց յուզելոցն եղէին զնա . և իբրեւ զար-
թեալ , գիտաց զխռովութիւն՝ որ հանգեր-
ձեալ էր հասանել ՚ի վր իւր : Վայ գոհացաւ
զմնէ , և յանձն արար զինքն և զիւրան ՚ի խը-
նամս մարդասիրին :

Խնչ-

Սինչրեւ սորանդն կային , եկեալ անցա-
նէին 'ի գիմաց կողմանէ զօրականք դատա-
ւորին , որք տանէին կապանօք զամանս 'ի
քրիստոնէից ը ճանապարհն տեբաւտիոյ . և
տեսեալ զօրականաց զաթանագինէ և զա-
շակերտս նր մերձ 'ի ճանապարհն , և ոչ գի-
տելով թէ ոյք իցեն , խտտորեցան առնս . և
եկեալ հարցանէին ցաթանագինէ . գիտի-
ցնս արգեօք՝ ուր բնակեալ իցէ աթանագի-
նէան , ցոյց մեզ : Իւ նա ասէ . դժուարինս
խնդրէք , այլ թէ երթայք յանգատտանն
փիլաբեթով , և անդ հարցանէք վս իրացդ ,
աւանիք զձնարիտն . և նորա գէմ եղեալ
զնային անդ . իսկ տեղին այն (ասէ վկայա-
բանն) մինչև ցայժմ անուշ ժառանգեաց 'ի
պատահմանէն . քանզի կոչի՝ ուր նորն ըմ-
բռնեցաւ :

Եւսա 'ի միտս եկեալ տէրն աթանագինեայ ,
մի գուցէ երթեալ զօրականաց 'ի գիւղ իւր՝
խոռովուի արացեն , և նեղեցեն զոք յեր-
կրադործաց 'ի պատճառս իւր , յարուցեալ
եհասնց փութապէս . և ազաչեաց զնոսս
գալ ը իւր և հանգչել անդ 'ի փիլաբեթով ,
և ճաշակել յիւրում տանն . և նք թէպէտ
և ոչ կամէին , այլ հաղիւ՝ ուրեմն հաւանե-
ցան՝ լցատկառեալք 'ի պատուաւոր տեսե-
նէ առնն , և 'ի փառացի ծերունի հաս-
կէն :

Եւսա եղեալ սեղան առաջի զօրականացն՝
ոչ ևս թաքոյց զինքն արի և քաջ նահա-
տակն . ասէ . որդեակք , աթանագինէան՝

զոր

զոր խնդրէքն , եւ եմ , արարէք լ իս , որպէս
իշխանն ձեր հրամայեաց : Էջայնո՛ւմ սկսեալն
արքն հայել յերեսս միմեանց , և ոչ գիտէին՝
Թէ զի՛նչ արասցեն այնպիսում մարդաշահ
և առաքինի ծերունոյ . ունէին լ իւրեանս
երկաթի կապանս , այլ գանդաղէին արկա-
նել զերանելին ՚ի շղթայսն . և ասեն ցնա .
գու կաց մնա , և Թաքիր ուր և կամիս . և
մեք երթամք ասեմք այնմիկ՝ որ առաքեալն
զմեզ , Թէ ոչ գտաք :

Իսկ սքն ոչ էառ յանձն զայն բան . այլ ասէ
ցնա . ես զայս աղաչեմ զձեզ , զի մինչ ցտա-
ման գեղջս իմոյ ելանեմք , մի կապէք զիս ,
զի մի լիցի խռովութի վա իմ . և յորժամ լ
այս անցանեմք , յայնժամ արկէք զինն ըզ-
շղթայսդ , և տարայք՝ ոնչ հրամայելէ ձեզ ,
զի մի և գուք անկանիցիք լ ցտամամբ իշ-
խանին ձերոյ . քանզի և ես պատրաստ եմ
չարչարիլ վա անուանն միս : Ի ունն նմա զա-
րականքն , և արարին լն բանի՛նք . և ասել
զնա ածին նախ ՚ի գիւղ մի՝ որ կոչիւր աս-
գուպինէ . և ՚ի գաղարել նց անդ աւուրս
քանի մի՝ կոչեաց սքն զգուառին երիցունսն ,
և խբատեաց զնս , և ծանոյց զմերձակայ կա-
տարումն իւր . և ասէ . Իզգարք և հարք ,
աղաաք և պատուաւորք , հացակիցք և բա-
րեկամք , սիրելիք և որդեակք իմ՝ նմ ժո-
ղովուրդք , ազօթս արարէք պահօք հան-
գերձ վա իմ , ոնչ զի տացէ ինձ ան կատա-
րել զգարի յօժարուի նահատակութեա , և
լն փափաքանաց իմոց գտանել լնորհս առա-

Յի նիւ . որպէս զի եւ ես այնուհետեւ բարեխօսեմ վր ձեր ամենեցուն առ նոր : Եւսկ եթէ զիպեսցի ինձ իբրեւ զմարդ վատաստիւ և դասալիք լինել , և փախչիցիմ 'ի մարտիրոսութեն , աղաչեմ զձեզ , զի պատեալ զինե՝ քարամբ և փշովք հալածիցէք զիս . բայց յուսամ 'ի նոր յո , եթէ ոչ թողցէ զիս նորա մարդասիրութիւն :

{ Եւտ այսորիկ ասէ առանձին ցերիցունսն . այժմ յայտնեմ ձեզ եղբայրք և հարք և տեաքք իմ , քանզի 'ի վաղնջուց հետէ արժանի եղէ աշտիճանի եղսութեն . և ոչ կու մեցայ զայս յայտնել , զի զերծայց 'ի սնապարծութի : Եւայց յիշեցէք տեաքք և եղբայրք ամենեքեան զխրատս իմ , զոր ստեպ խօսէի լէ ձեզ իբրեւ քորեպս գիւղորէից դաւառիս . որպէս զի զնմ կանոնական գործս և զսպասաւորութիդ ձեր պինդ ունիցիք , անփոփոխ պահելով զկարգս նախապտողց և պատարագաց և զայլ ևս զանազան եկեղեցական իրաց յիւրաքանչիւր գիւղս . և մի ինչ նունազեսցի յիմոց կարգելոցն . զի մի և դուք լէ արդար դատաստանաւն նոյ անկանիջիք . այլ ջանացարձեք յաւելուլ 'ի կարգեալսն՝ քան եթէ նունազեցուցանել . ոպ զի և դուք մեծագոյն վարձս ընդունիցիք 'ի քսէ նոյ : Եւրդ՝ զի մի ամենեկին անպտուղ լինիցին և կուրսացին՝ որ յիս չնորհքն են 'ի ձեռնադրութի եղսութե , կամիմ երկուս ոմանս 'ի վիճակաւորութի ածել՝ զորս փորձեցի , և թողուլ ձեզ :

Եւ

Եւ ձեռնադրեալ զերկուս յրնտրելոց ան-
տի աշակերտաց իւրոց 'ի քահանայութիւն ,
գրեաց և առ ենքսն քաղաքին սեբաստիոյ՝
ողջացուցանելով և հաւանեցուցանելով ըզ-
միտս նր , եթէ ոչ փառասիրելով ինչ արարի
զայս , այլ զի մի դատարկացին որ յիս ջնորհք :
{ Յայնժամ ամենեքեան՝ որ 'ի տեղւոյն հան-
գիպեցան , անկանէին արտասուօքս առ ոտս
սրբի ենքսն ակօնադինեայ , և ասէին . ա-
ղաչեմք զքեզ հայր ծերունի , աղօթս արտ
'ի վր.մեր : Եւ նր յանձնեալ զնս և զգա-
ւառն ենքսի քաղաքին սեբաստիոյ , որպէս և
զանդաստանն իւր զփիլաքթովէ , ողջունեաց
զբազմութիւն , և գնաց :

Լ՝ՅԼ մինչդեռ տանէին զօրականքն զսրն
աթանադինէս 'ի սեբաստիա , յառաջ քան
զժամանեւ նց 'ի քաղաք անգր՝ կալեալ էր
ագրիկողայոսի զերկոսին աշակերտս սրբի .
յորոց մին գրակարդաց էր նր՝ արիւտոն ա-
նուն , և միւսն սաղմոսերգօղ՝ սեւեռիանոս
կոչեցեալ : Վ՝անզի երկոքեան այս երիտաւ
սարդք 'ի յառնել անդ հալածանաց՝ տառաւ
պայման նախանձու վառեալ՝ ցանկացօղ ե-
ղեն մարտիրոսուն , և յօժարեցուցին զին-
քեանս առ նահատակութիւն առանց գիտե-
լոյ սրբի ենքսն . և դիմեալք 'ի սեբաստիա
քղք՝ մատուցին անխորհրդաբար գիր յան-
ունանէ իւրեանց առ իշխանն ագրիկողայոս ,
գրեալ 'ի նմբազում թշնամանս լռեմթաւ
գաւորաց և իշխանաց , ոնք թէ ամբարշտա-
բար հալածեն զքրիստոնեայս , և ոչ են ար-
ժաւ

ժանի Թագաւորութե և գառաւորութե .
զայս և առաւել քան զսոյն ևս ծանրագոյն
գրեալ՝ մատուցին իշխանին , ուղ զի ընթեր-
ցեալ նի զթուղթն՝ տղանցէ զնս վաղվազա-
կի , և մարտիրոսասցին :

Ըրդ իբրեւ հառ իշխանն ագրիկողայոս ըզ-
թուղթն , և իմացաւ զգրեալն , յանհա-
րինս զայրացաւ ի վի նի , և ետ ունել զնս
և դնել ի կալանս . այլ առաւել ծանրացաւ
սուսն եղև ի վի օղին աթանազինէի , յոր-
ժամ գիտաց՝ եթէ աշակերտք նի են . քան
զի կարծեաց՝ եթէ նի կամաւ եղև գիրն .
Ըստ տեսեալ թէ յամէ գալուտն աթա-
նազինեայ , յաւուր միում նստեալ յատենի
նախ քան զհինգ կաղանդացն յունիսի՝ հրա-
մայեաց ածել ի ներքս զարխտոն և զսեւ-
ռիանոս . և ասէ ցնս . զգիրո՝ զոր հրապա-
րակի առաջի բերիք , ո՞չարաբունել գրեաց .
էջանժամ ի ծովոս խորհրդոց վարանէր
սեւռիանոս՝ որ սկզբնառիթ էր իրացն . իսկ
առաքինին արխտոն յառաջ մատեաւ , և
ասէ . ես : Ըսէ իշխանն . և ընկերդ քո այդ
ը բեզ էր : Ըրխտոն ասէ . այո՛ ը իս էր .
քանզի գաւ առաց , և ես գրեցի : Ըգրիկո
զայոս ասէ . քանզի գրեցիք ի գրին բազում
ինչ ըդէմ Թագաւորաց և իշխանաց , զոր ոչ
է արժան ասել կմ լսել , գիտիցէք արդեօք
զի անպատեհս գրեցիք . և զի դրոշմեալ ես
էր ի թղթին , եթէ մեհեանս այրեցաք ,
ստոյգ է՝ եթէ ոչ . և յորո՞ւմ վայրի : Ըսէ
արխտոն . ընդ որ և անցաք և գտաք՝ այրե-
ցաք .

յաք • բայց զանդեայ անուանա ոչ գիտեմք
երբէք :

Յայնժամ ասէ իշխանն ցապասաւորսն • Կա
խեցէք զդա և քերեցէք : Ինգուծք ընկա
լաւ երանելին արիստոն զքերանսն , քանզի
եհաս փափաքանաց իւրոց • և աղօթելով ա
սէր • գոհանամ զքէն նոր , որ արժանի արա
րեր զիս՝ չարչարանս իւրնել վն փառաւո
րեալ անուանդ քո • և այժմ՝ արժանի արա
մեռանել զզկայուն մահն • և զօրացն դիմ
տկարութիս մեծաւ զօրութիւն քով • զի կա
րօղ ես յամի • և դու ես փառաց և պատուոյ
արժանի :

Եւ իբրեւ քերեցին յերկար , ասէ իշխանն
ցգաշիճոն • խնայեցէք 'ի դա , զի ատապէ ,
Թէ ուստի և յումմէ՝ խրատեալ և դրդել՝
գրգռեցաւ յայս կամս գալ : Սէն արիստոն
ասէ • ես յոչ ումեքէ առաքեցայ , այլ՝ ինձէն
խեչ եկի մեռանել զտան նոն : Ստիպէր զնա
ազրիկողայոս՝ ասել , Թէ զո՞ր մեհեան այ
րեցիք • Ժողովեա՛ս ասէ առ քեզ զմիտս քո ,
և դարձիւր յանձն քո : Լ'սէ երանելին • ես
զիմ միտս առ իս ունիմ , և ողջ եմ հրգւով •
'Իսառնացաւ իշխանն , և հրամայեաց կրկին
անգամ քերել զնա : Եւ արիստոն 'ի տան
ջանսն կարդայր առ նա , և ասէր • նոր յ
քո օգնեա՛ս ինձ , և ընկալ զյօժարութիւն ծա
ռայի քո 'ի բարին :

Իբրեւ ետես ազրիկողայոս՝ Թէ ոչ յաղթէ
արիստոնի քաջ նահատակի տանջանօք , ետ
իջուցանել զնա 'ի կախաղանէն , և հանել
զսեւ .

զսեւեռիանոս . և իբրեւ կախեցին , ասէ ցնա
 իշխանն . պատմեա՛ մեզ յառաջ՝ մինչև ի-
 ցեա քերեալ , զո՞ր մեհեանս այրեցիք : իսկ
 նա ասէ . ո՛չ գիտեմ : Ի՞նչ ցնա իշխանն . ա-
 ւա՛ , ո՞ր որդի ես : Իսկ սեւեռիանոս բանդա
 գուշեալ ասէր ծաղրելով . ո՛չ հայր ունիմ
 և ո՛չ մայր : Եւ յասել ագրիկողայոսի , և
 զիարդ ծնար , ասէ . ո՛չ գիտեմ : Բարկացաւ
 գառաւորն , և առաց սաստիկ քերել զնա .
 և ստէպ հարցանէր . զո՞ր մեհեանս այրեցիք :
 Իբրեւ սաստկացուցին ՚ի վերայ զտանջանսն ,
 Թուլացեալ սեւերիանոսի և պակասեալ ՚ի
 շնորհացն նյ՝ ասէ ցղահիճն , Թողէ՛ք զիս ,
 և ես ասեմ . և իբրեւ Թողացուցին , ասէ
 ցղատաւորն . մեհեան ինչ ո՛չ այրեցաք մեք .
 այլ ես հնարեցայ ասել զայդ ոռւտ առ ՚ի
 թարկացուցանելոյ զքեզ լեղէմ մեր : () այս
 Թերեա ճշմարտութեանցաւ . այլ յաւել
 զայլ տուութի ապիրատութե՛ ՚ի միանել
 զվիշպ իւր , և ազատել զանձն . քանզի ՚ի բրա-
 նադատել իշխանին , Թէ ո՞ր առաքեաց զձեզ
 այսր , կիմ ո՞ հաւանեցոյց գրել զայն գիր ,
 ասէ սեւերիանոս . յորդորիչ մեր եղև վիշպն
 մեր աթանազինէ բնակեալն յանդատաւանս
 փիլաքթովեայ , որոյ սահմանակիցն կոչի
 սագուպինէ . քանզի առաց ցմեզ , Թէ այս
 պէս արարէք և մարտիրոսանայք . և ինքն
 իսկ գրեաց զԹուղթն յանուն մեր , և ետ
 մեզ :

Հայնժամ ասէ ագրիկողայոս . ես վրեժ
 խնդրեցից ՚ի նմանն ՚ի մօտոյ . այլ դու եթէ
 ի՛նչ

Կամիս կեալ , երթ 'ի մեհեանն և զոհեալ :
 Լակ հիգացեալն սևերիանոս պղտորեւ յողի
 իւր՝ ասէ ցդատաւորն . եկեսցէ լիս և ա-
 րիստոն , զի 'ի միասին զոհեմք : Լակ իշխանն
 ասէ ցնա . դու հրամանաց մերոց հաւանեւ
 երթ լի կողմէի գաւառապետի և զոհեալ .
 և թող տեսից զարիստոն : Լա իբրև զնաց
 ողորմելին այն , հրամայեաց դատաւորն ա-
 ծել առ ինքն զքաջն արիստոն . խօսել սկսաւ
 լի նմա օտարկութիւն , զի թերևս մարթացի
 խախտել զհաստատութի մտաց նր . և ասէ
 ցնա . ամբարտաւան քո բարբո , և պիղծ
 մտածուիդ թաքել ոչ կարացին . զի 'ի վեր
 եւ խորհուրդ չարութե ձերոյ : Լրիստոն ա-
 սէ . որ ինչ եղև յինէն կողմանէ , նոր 'ի բա-
 րին յաջողեսցէ . քանզի և ես (որ արիստոն
 կոչիմ , ք քաջ և հաճոյական) մոն նոյ իմում
 և երթ հաճոյ լինել կամիմ . և 'ի նա եմ յու-
 սացեալ , և ոչ 'ի խորհուրդս իմ և 'ի մտաւ
 ծութիւնս :

Իշխանն ասէ . ահա ընկեր քո զոհեաց : Եւ
 արիստոն ասէ . վա զի ոչ կարաց համբերել
 հաւատովն քոն՝ որնքս պարտականն եր : Իշ-
 խանն ասէ . իսկ քո մարմինն անցաւ է : Եւ
 ասէ . կամօքն նոյ : Լգրիկողայոս ասէ . մի
 թէ յերկնից ես դու : Լրիստոն ասէ . այժ
 յերկնից եմ , և յերկինս փութամ ելանել :
 Լպա իշխանն ծանուցեալ զանփոփոխելի
 միտս նր՝ վճիռ հատանէր 'ի վր նորա , և ա-
 օհեր . Եւ զի ոչ ժամանակաց քննութի , և
 ոչ մարդասիրութի ամենայաղթ նորանց մե-

լոյց ինքնակալաց կարացին ածել զքեզ 'ի լաւութի , 'ի վր' այսպիսի ժպրհութե գրոյ՝ զոր մատուցեր իմում պատուաւորութեա , վեհ հրոյ մատնել զքեզ հրամայեմ : Այսպիսի հրամանօք եղև նահատակութի սէյն արիստոնի քաջայազմ վկային նախ քան բզտաւն կազանդին օգոստեայ , քի 'ի յուլիսի . ինչ :

Այնուհետև կոչել դատաւորին զսեւրիաւ նոս ուրացօղն՝ հարցանէր . զոհեցնէր նա՞ն . և յասելննր՝ այո , առէ ցնա անօրէնն արդիւ կողայոս . պարկեշտ մարգարտիրութի նորանց մերոց և ինքնակալ կայսերաց և քաջութի նա՞նցն զքեզ 'ի լաւութի ածին . իսկ զարիւտան վր' յամառութի 'ի մելորութեն մնալոյ՝ հասուցին արժանւոյն իւրում . բայց առայժմ և զքեզ 'ի բանտի հրամայեմ պահել ինքամարկութի , մինչև 'ի գալն աթանադիւնելի : Աբգ ո՞ր կարէ պատմել զկոկիծ սրտի թշուառացելոյն սեւրիանոսի , երբ տեսանէր զանձն զրկել 'ի պտակէ նք ընկերին իւրոյ արիստոնի , միանգամայն և 'ի գիտահօջ բանտի արգելեալ չար խզճիւ ուրացուե :

Այնուհետեւ զիսել հաւատարիմ վկայաբանն Ժակակից , թէ զսէյն արիստոն՝ որ զայն օրինակ նահատակեցաւ հրով 'ի սեբաստիա , ոմանք յանգէտս 'ի լոյ առեալ շիւղութեն ի սէյն հռեգինոսի , որ և էր մի 'ի սպասաւորաց կի՞յոջակերտաց սէյն աթանադինեայ . այլ գիտասցէ՛ առէ իւրաքանչիւր զք , զի սէյն հռեգինոս ոչ 'ի սեբաստիա կատարեցաւ ,
այլ՝

այլ՝ ի նէոկեսարիա քաղաքի . և անդ է վկայարան նը մինչև ցալսօր : Օ ի վա յոյժ սաստիկ հալածանաց եկեղեցւոյն իմ ժամանակին՝ անդ էր առաքեալ զնա սիջն Կիւստատի . ուր զի քննեացէ և ուսցի զքրիստոսեիցն զպառաստումն և գելօ , և պատմեացէ նմա . իսկ հալածչացն խմացեալ զգարուստ հռեգիւստի՝ ի քաղաք անդր՝ ըմբռնեցին ըզնա և չարչարեցին . և նա գոհացեալ զտնէ՝ բարւոք կատարեցաւ : Սոյնմէս ունիմք իմանալ և զՍ այլոց աշակերտաց աթանազիսեի կատարելոց ի ժամանակին . զորս առանց անտան՝ տառն ասեն լինել :

Ի՞նչ սիջն աթանազիսե զկատարումն սիջն հռեգիւստի լուսւ , մինչդեռ էր ի սաղաւպինէ , և փառաւորեաց զնձ . այլ վա անցիցն արիստոնի և սեւերիանոսի ոչինչ գիտէր . մինչև առեալ ածին զնա զինուորքն՝ ի օեղաստիւ : Եւ յայնմ վայրի կինն ագրիկոլայոսի լուեալ զգալուստ ռոնն իմ՝ զորոյ պատմէին զպանչելի քաղաքն Վարուժի և զնշուհաբորձ սրբութի , փութացաւ ել ի առաջ նը զանխուլ յառնէն , և անկեալ առ ոտս սիջն՝ ասէր . ուսայ ձը՛ր իմ , և տառել հաւատացեալ եմ , զի արժանաւոր ծառայ եղիւցեղոյն քո , և զինչ խնդրեօ ի նմանէ՝ տայ քեզ . արդ ազաչելով անկանիմ առաջի քո , ուր զի և ինձ շնորհեցես զինգիրս իմ աննախանձաբար . քանզի է իմ դուստր ի քաղում ժամանակաց հետէ ըմբռնել ի դիւնէ պղծոյ . արդ ազօթեա՛ ի բաց հալածել զնա

զնա 'ի նմէ . և ես Թախանձեցուցից զայրն
իմ, և հաւանեցուցից զնա՝ արձակել զքեզ
անմնաս : Եւսէ ցնաւքն . եթէ հաւատաս
զիս արժանի լինել շնորհի նոյ իմոյ, ինչ հա-
ւատոց քոց յայսմ հետէ մի իշխեսցէ գեւն
նեղել զդուստրն քո . բայց զգոյշ լեր, զի
թէ խօսեսցիս ինչ վս ազատութե իմոյ, և
պատճառ ինիցիս գրկել զիս 'ի նահատակու-
թէս, և խափանել զիմ կոչումն, հանապա-
զօր վտանգեսցէ զնա դեռ առաւել քան զա-
ռաջինն . այլ ընկալեալ զքոյդ՝ երթ գնա՝
խաղաղութիւն տուն քո : Եւ նք մեծադէս
արտասուօք յուղարկեալ զնա 'ի քաղաքն՝
դարձաւ 'ի տուն իւր . և եգիտ զդուստրն
զգառտացեալ :

Եւ յորժամ մուծին զինուորքն զոքն աթա-
նագինէ յապարանս դատաւորին, հրամա-
յեաց ագրիկողայոս ածել զայրն արդար ա-
ռաջի իւր կապանօքն հանդերձ : Եկաւ հար-
ցանել ցնա, և ասէ . ճանաչեմ զարիստոն և
զսեւերիանոս : Եւ ասէ . Դանաչեմ զարիստոն և
զոքն : Եւ խանն ասէ . զքո իսկ զաշակերտագ .
յորոց արիստոն յաղագս յանդգնութեն իւ-
րոյ սպանմամբ պատուհասի ըմբռնեցաւ .
իսկ սեւերիանոս դեռ 'ի միջի կայ . որ ետ
վկայուի վս քո, եթէ զիարդ եկիր 'ի Թնա-
մանել զանձն և զթագաւորս անարժան բա-
նիւ . քանզի ետ մեզ գիր լցեալ չարութ բա-
նիւ քով : Եւ յայնժամ ասէ սէ եղբն . այդոքիկ
անուննք են աշակերտաց իմօց՝ զոր հարցեր,
նչ ուրանամ . բայց գրոյդ գործոյ ամենեւին
օտար

ստար եմ . զի և ձերն իմյաք քս եցոյց ինձ այս
պիսի ինչ գործ ոչ գործել . վայ և ոչ գրել
կարէի :

Լ՝գրիկողայոս ասէ . գէթ լուար , զի՞նչ աւ
բարին աշակերտքն քո : Են ասէ . ոչ գի
տեմ : Ելխանն ասէ . ոչ վայել է քեզ ստել
մանաւանդ զի լուայ՝ եթէ եղկոս ես : Լ՝ու
այս ետ պինի աթանագինէ . մեզ ուսուցա
նէ անային գիրն՝ ոչ ստել . քանզի գրեալ է
'ի նմա , թէ կորուսանէ ձեր զայնասիկ՝ որք
խօսին սուտ . եթէ ստեցի , ընդ նովին կոր
տեամք անկեալ եմ իբրեւ զսուտ : Լ՝պա ասէ
դատաւորն . եթէ քո բանն ճշմարիտ է , ապա
յանդիմանի ստուի սեւերիանոսի :

Եւ կոչել զսեւերիանոս , և ասէ ցնա . Ճա
նաչէն զծերունիս զայս . և զի՞նչ կոչի : Եւ
նա ասէ . այո՛ . աթանագինէս կոչի : Ելխանն
ասէ . զգիրն՝ զոր առաջի իմ բերիք դու և
արիստոն , սա՛ ետ ձեզ . սեւերիանոս ասէ .
ոչ : Բարկացաւ իշխանն և ասէ . ապա ու
րեմն մոռացար՝ զոր յառաջագոյն վկայեցեր ,
և յիշատակաւ ոտորագրեցեր . (քանզի ան
ատենախօսութի գրողմեալ լինէր՝ ի դիւան
յիշատակաց) : Եւ նա ասէ . առ վտանգի
վկայեցի զայն : Եւ յայնժամ ասէ իշխանն . կա
խեցի՛ սեւերիանոս : Եւ նի երկուցեալ՝ ի
տանջանայ՝ անդրէն ստեաց , և ասէ . սա ետ
ինձ : Եւ յետ բազում ինչ այլ լԷ այլոյ շաղ
փաղփելոյ՝ ասէ ցնա դատաւորն . գուցէ յու
մեքէ գրդեալ անն ածես , կի՛մ առ երկիւղի
ստեոս զառնէս զայսմանէ . և նա առ ահի աւ

աաց, ոչ ստեմ. և կուտեաց զամ ամբաստու
նութիւն 'ի վր վիպին իւրոյ :

Նպա հայեցեալ դատաւորին 'ի վր սքիզմ
ասէ . զի նչ ասեո անթանագինէ . քեզ ասեմ,
լէկը այտնս յանդգնեցար : Եւ պինի սքիզմ
օտար եմ 'ի շատխօսութիւն յայդմանէ . և
ոչ գիտեմ զի նչ ասէ, և ոչ տեսի ինչ այս
պիսի : Վատաւորն ասէ . կամիս թէ տան
քեսցի սկերիանոս : Նթանագինէս ասէ .
այդ ոչ է իմ գործ, դու գիտես : Նգրիկո
ղայոս ասէ . ոչ է այս վայրապար ամբաստու
նութիւն որ զքէնդ եղև : Նքն ասէ . ոնկ կա
միս՝ դատեալ զիս . զի յիմում գիտութե այս
պիսի ինչ ոչ գոյ : Տեսեալ դատաւորին՝ թէ
չկարէ որսալ բանս 'ի բերանոյ սքիզմ, զի
սպանցե զնա իբրև թշնամանօղ թագաւո
րաց՝ քան որպէս քրիստոնեայ, դրձլ եհարց
զսկերիանոս . ո՞ր ետ ասէ քեզ զայն գիր լի
թշնամանօղ լեզէմ ինքնակալաց . իսկ ուրա
ցօղն ասէ . սա ինքն անթանագինէս ետ ինձ :
{ Եյնժամ ասէ ագրիկողայոս . ահա լուար
զամ անթանագինէ, եթէ ոչինչ պակաս թո
ղի 'ի քննութիւն և 'ի պատուհասից, և զնոյն
բան պնդեաց այրդ : Նսէ սքիզմ . որպէս կա
միս՝ և աւելի ևս դատեալ զիս . բայց ետ առա
ջի քեզ, թէ յայդպիսի իրոս ետ ոչ գտանիմ .
իսկ թէ դա դև ունի և մոլի, ետ զի նչ
առնեմ :

Վարձեալ միւսանգամ ստիպէր դատաւորն
զսկերիանոս ասել զձշմարիտն, թէ անթա
նագինէս ետ քեզ զգիրն զայն, և ո՞ր և
երբ,

Երբ , անձամբ՝ եթէ 'ի ձեռն այլոյ ուրուք :
 Յայնժամ ուրոցողն կսրկատեն զայլ ստու-
 թի՝ ասէ . ոչ ստեմ դատաւոր , սա ետ ինձ .
 քանզի առաքեաց առ իս զմահեգոնիա մայրն
 իմ 'ի գիւղն՝ ուր եսս կայի , և կոչեալ զիս
 առ ինքն՝ ետ գազտ զթուղթն : Յայնժամ
 ասէ ցնա դատաւորն . 'ի մարգոյ ուրեմն ծը-
 նեալ ես , և մայր ունիս աւագիկ , զոր եր-
 բեմն յուրաստ լինէիր , և յերկնից իջեալ
 ասէիր զքեզ ընդ արիստոնի : Իսկ ուրացողն
 կորագլուխ ամաչեցեալ՝ ասէ . այն խոր-
 հուրդքն սպառեցան : Հարցանէր դատա-
 ւորն ցաթանագինէ . Ճանաչե՞ս զմայր սորա
 մահեգոնիա . աթանագինէս ասէ . և ոչ
 զայդ գիտեմ : Իւր ցսեւերիանոս եհարց ան-
 դրէն ի խանն , արդարեւ աթանագինէն ետ
 ձեզ զգիրն , և զի՞նչ ասաց 'ի տալն : Իսկ
 ուրացողն . սա ետ , և ասաց , երթայք և
 մարտիրոսանայք : Ի՞նչ որ ասէ դատաւորն .
 այլ դու ոչ իբրեւ զնո մեռանիս՝ որք մարտի-
 րոսն կոչին , այլ իբրեւ զամբարիշտ և զհայ-
 հոյիչ : () այս ասացեալ՝ եհան զնա յատե-
 նէ . և ասա կորոյս 'ի կենաց զգերեալն՝ 'ի
 սատանայէ . որ միանգամայն զրկեալ եղև
 յերկնաւորացն և յերկրաւորացս :

Իսկա գարձաւ ագրիկողայոս , և ասէ ցեղն
 մայ . յայդպիսի հասակի և յայդպիսի պատ-
 ունի եղեալ քո՝ ոչ պարտ էիր այնպիսի գիր
 շարագրել , և հաւանեցուցանել զքո աշա-
 կերտս՝ առ իս բերել զայն : Իսկ աթանա-
 գինէս . իբրեւ զամբարիշտ ունիմ դատիլ

յայ, եթէ սուտ ինչ խօսեցայ, կմյայնապիսի
գիր ձեռն արկի։ Ղառաւորն ասէ․ ապա-
քէն ստախօս լինել ցուցանես զսևերիանս,
և զքեզ ճշմարիտ․ բայց քանզի դու վիշտ ես
քրիստոնէից, ՚ի դէպ է՝ թէ դու ուսուցեր
գրել կամ ինքնին գրեցեր զայն թշնամանս
Ըդէմ մեր․ ապա եթէ չէ քո գրեալ, ազե-
յանդիմանեալ զայն՝ որ ստեացն։ Ղյսու-
նենդանօք խորհէր զառաւորն, զի Խըն կամ
յառձն առեալ զգիրն իբրև զիւր՝ պարտա-
ւոր գտցի մահու, և կմյանդիմանել զստու-
թիւն սևերիանսի՝ մերժեացէ և զգիրն, և
զովիչ լիցի դենի ինքնակալաց։

Իսկ եր հայրապետն արար պինի, և ասէ․
ամբաստանօզն զինէն՝ ը որում յամառեալ-
է, ինքն գիտէ․ ես ոչ լինիմ նմա պատճառ-
աւելի տանջանաց․ բայց բազում անգամ ա-
սացի քեզ, եթէ Խը գիտակցուի մտաց կեցի
՚ի տղայական հասակէն․ և թէ կամիս,
քննեա և հարց զբոլոր ձն պմնտոսի, եթէ
զիւրդ կեցի․ և ըստ հրամանի ձն իմոյ ու-
սուցանէի ևս տալ զկայսերն՝ կայսեր, և
զայն՝ այ․ ուստի ոչ կարելի է ինձ զստահակս
իմանալ։

Ի գրիկօղայոս ասէ․ եթէ արդարև սրբանկտ
կեցեր, և լաւ վարուք զքեզ հաստատեալ
ես ը կարգի թագաւորական հրամանաց՝
որք հրամայեն պահել զգեղեցիկ օրէնս,
ադգ մեք ընդունիմք զուղղութիւն քո․ հապա-
արի զօհեա, ոնկ ամենեքեան մեք, և կեանց
ընդ մեզ։ Ղքն աթանադինէս ասէ․ յայդ
օրէնս

որէնս ոչ գնացի երբէք, և ոչ գնամ. այլ
յօրէնս երկնաւորին են կամք իմ. զայն ու-
սուցի հանապաղ, և ուսուցանեմ, և ՚ի նմին
մեռանիմ. Լ'պա եթէ զՍ գրոյն ամբաստա-
նուն դատել կամիս, գիտեա՛, զի սեւերիտ-
նոս տուեաց զինէն բոլորովն .

Ղատաւորն ասէ . բայց և դու գիտեա՛, զի
ոչ իբրև զքրիստոնեայ մեռանիս նախ քան
զսրբել զքեզ ՚ի յանցաւորութի գրոյն ան-
ամպարշտութի լցելոյ . Սքն ասէ . դատեա-
ցէ զիս նո՛, եթէ ոչ զձմարիտոն տուցի .
Իրձլ ստիպէր ագրիկողայոս ասելով . եթէ
այդ այդպէս է, ապա յանդիմանեա՛ զսեւ-
րիանոս սուտ լինել . Լ'Թանազինէս ասէ .
հեղուք . կարծես ունել ՚ի քեզ մեծ իմաս-
տութի, և ՚ի վերայ այսր նմի անկարանաս
զիրադ լիով քննել, և գտանել զպատճառն
Յական կրԹանաքդ . իսկ ես այր պարզամիտ
օտար ՚ի տեսութի հնարից զիանդ կարեմ
գտանել զնր մտածութիւն .

Լ'պա ասէ դատաւորն . գոնեա հրաժարեա՛
յառաջիկայ մոլորութիդ, և զԹաղաւորա-
կան հրամանսն արա՛ : Սքն ասէ . զի՛նչ արա-
րից . Ղատաւորն ասէ . որ ինչ յերկնից ա-
ւանդեցաւ ինքնակալաց . Սքն ասէ . զի՛նչ
աւանդեցաւ նոցա յերկնից . Լ'գրիկողայոս
ասէ . զի քրիստոնեայք չարաչար կորիցեն ,
և մի ուրեք երևեացին . Յայնժամ ասէ նքն
աթմանազինէս . ապա ես քրիստոնեայ եմ
ծնեալ, և քրիստոնեայ կեցեալ, և քրիստո-
նեայ մեռանիմ . անէ՛ կապարեա՛ ՚ի վր իմ
զհրաւ

զհրաման թագաւորին քո: Վասաւորն առեւ
 ոչ ասացի, զի մեռցիս. այլ զի կեցցեա՝ թագ
 զեալ զմնորում իմնդ: Սէն ասէ. վաթսուն
 տմէ, աւելի կամ նուազ, իմ քրիստոնէութեանս.
 և ունիմ քսան տմ, զի եղկէս եմ: և
 վնայլ ինչ լինել ոչ յօժարիմ, այլ՝ քրիս
 տոնեայ մեռանից:

Սէ բռնաւորն. ասացի՝ թէ ոչ իբրեւ զքրիս
 տոնեայ մեռանիս, ցորքան լը այգպիսի դա,
 տապարտութիւն ես: Այտ պինի սէն. գիտէ
 նա՝ որ զծածուկս տեսանէ, զի զուր ստու
 բանէք զիննէն. արդ մի խաբիք սնուի կար
 ծեօք, եթէ յայգպիսի ստութիւն երկուցեալ՝
 կործանեցայց ի՞նչ հաւատոցն իմոց, որ ի
 նոր իմ յո քո. զի այսպէս կացից, և վննք
 անուանն նորա մեռայց, և ժառանգեցից ըզ
 ապարտաբեալն ի սկզբանէ զարքայութիւն:
 Սգրիկողայոս ասէ. և մի թէ ոչ հնազանդիս
 թագաւորական հրամանաց, և ոչ հպատա
 կիս բարեկարգ օրինաց գենիս մերոյ: Սթա
 նազինէս ենթո ասէ. զօրէնս անօրէնս և ըզ
 թագաւորս նոքօք վարեցեալս ոչ ճանաչեմ.
 և նոք՝ որ զերկինս և զերկիր ոչ արարին,
 կորիցեն ի ներքոյ երկնից:

Վայստամ ասէ բռնաւորն. և զի՞նչ այլ եին
 գրեալքն ի քէն ի թղթի անգ թշնամանոց,
 եթէ ոչ այգքիկ՝ զոր և բերանով արդ բար
 բառեցար: Սէն ասէ. զգրեալսն չգիտեմ,
 բայց զ՞ն անխտոր սիրոյն իմոյ՝ որ առ նո՞,
 ընդ անձին պատասխանիքս այս են՝ զոր
 լուարդ. և ի դմին մեռանիմ. աւելի աշ
 խատ

խառ մի լինիր . Լսե՛կ անօրէնն ագրիկողացոս՝
որ ծարաւի էր արեան սը՛յն , յետ այսչափ
հարցափորձից տեսեալ զանշարժելի միաս
նորա՝ փութացաւ ապա վճար առնել գոր
ծոյն . եդ վճիռ՝ ի վիճիս սուտ պատճառա
նօք՝ օրինակ զայս . () Եթանագինէս եղս ,
որ ձեռնագրուք հայհոյեաց զմեծսն և զթաւ
գաւորսն և զամենեւեան զմեզ՝ այնպիսի բաւ
նիւք , զոր և լսել չէ պարտ , ոն՛ և ՚ի ձեռն
պանծանաց խոտառութեանց սեւերիանոս՝ թէ
աթանագինեայ է գրեալ , որ և տակաւին
ևս ՚ի նմին յամառեալ ՚ի մոլորութե . զաս
կենդանւոյն այրել հաճոյ եղև ինձ . գիտա
ցէք ամենեքեան :

() այս դատակնիք ասաց անօրէն բռնաւորն
նախ բերանով . և ապա ոն՛ սովորութի էր ,
լնթերցել եղև յամենեցուն լսելիս ՚ի քաղ
տէն : Եւ նոյնժամայն սպասաւորքն արտնին
արագ ևս քան զբանն՝ զգործն կատարեալ ,
լուցին կրակ մեծ՝ ի տեղւոջն՝ յորում կատա
րեալ էր նահատակութեք ենչսն սեբաստիոյ
պետրոս բարեկամսն աթանագինեայ . ուր
և յետոյ շինեցաւ փոքր աղօթատուն . և ի բրե
բորբոքեցին զհոլքն , և յարդարեցին զմա
կնէ , յառաջ տարան զսքն : Եւ նր խնդրել
ի դահճաց ներել նմա փոքր մի՝ եկաց յա
ղօթ առ ւե՛ծ մեծաւ գահութեամբ . և բաւ
զում խնդրուածս հայցեաց . որոց կատա
րուան յայտնի երևեցաւ յետոյ ՚ի սբ նշխարա
նորա :

Ի՛նչդեռ աղօթէր երանելին , յառաջ մեռ
տեաւ :

տեալ կին ոմն հեթանոս մեծատուն և ազ-
նուագոյցի՝ յօրով ակնածէին սպասաւորք ա-
տենին . և անուն նորա եւսեբիա . անկաւ
առաջի սքեյն մեծաւ հառաչմամբ, և ասէ .
աղօթեալ վր իմ սքեյնայ, զի թեթեւացին
մեղք իմ: Իսկ սքեյնսն ասէ ցնա քաղցրու-
թիւն . հաւատա՛ ի տիր յս քս՛ ի սքեյն սրտէ, և
զոր պատուիրեմ քեզ՝ արա՛, և կատարին ին-
դրուածք քո յամենեցունց տնէն . արդ ա-
սեմ քեզ . զմարմին իմ ամբողջ հասո՛ յագա-
րալն փիլաքթովէ, և դիր ՚ի տանն՝ զոր ին-
ձէն աշխատեալ շինեցի ՚ի հանգիստ սքեյն .
որոց անուանքն են թէոփրաստոս, մաքսի-
միոս, պատրովիլոս, հիւսիքոս, և կղէոնի-
կոս . անդ տուր և զմարմինս իմ դնել: Եւ
կինն յօժարաբար ընկալեալ զհրամանն՝ ող-
ջունեաց զսքեյն:

Եւ պա մատուցին զինուորքն զերանելին ա-
թանագինէս ՚ի տեղի կատարմանն . և նա
մեծաւ ուրախութիւն կնքեաց զամ անդամս
իւր ՚ի կնիքն քթի . և մտեալ ՚ի հուն՝ վաղ-
վաղակի աւանդեաց զհոգին ՚ի ձեռս տն:
Յայնժամ եւսեբիայ երթեալ սու դատա-
ւորն ագրիկոլայոս՝ ինդրեաց զմարմին սքեյն
վկային . և նա շնորհեաց նմա գաղտ ՚ի բաղ-
մուէն ՚ի պատիւ երեսաց մեծագոյց կնոջն .
զոր ընկալեալ պատեաց եւսեբիա ազնիւ
պատանօք հանդերձ ինկօք և իւղովք անու-
շիւք . և եդեալ ՚ի կառա՛ տարաւ ՚ի ձեռն
հաւատարիմ ծառայից ՚ի փիլաքթովէ ՚ի
հրամայեալ հանգստարանն . և ետ դնել
զնա

զնա ի հնգեսին սք վկայսն : Լորդ եղև կա-
տարումն սքնն աթանազինեայ եպիսկոպոսի՝ յամ-
սեանն յուլիսի . յամի նա իբր 285 , կմ 290 :
Լակ յետ իբր տասն կմ հնգետասան համաց՝
յոյա մի նա . 302 . յորժամ եկն սք լուսաւորիչն
մեր գրիգոր ի կեսարիա վա ձեռնադրուն ,
խնդրեաց ի սքնն ղեռնդեայ և էառ ի այլ
նշխարս սքն և զմարմին սքնն աթանազի-
նեայ եղբոր կնոջ իւրոյ մարիամայ , և տա-
րաւ ի հայս . զի ի իշխանութիւն պատրիար-
գին կեսարիոյ էր փիլաքթովէ տեղի հան-
գատեան սքնն՝ ոչինչ հեռի և ի սեբաստիոյ :
Լայց մասունք յոսկերաց մնացին արդեօք և
ի փիլաքթովէ . զի տապան սքնն՝ որպէս յա-
ռաջ , նոյնպէս և զկնի անպակաս առնէր
սքանչելիս ի վր նամեղելոց՝ որք հաւա-
տով գիմէին առ նա : Եւ էր անուն սքնն ա-
թանազինեայ և արդիւնք գործոց նր քա-
րողեալ յոյժ ի կենդանուն նր և յետ մահ-
ունն ի նամ կողմանս կեսարացեոց և սե-
բաստացեոց . զորմէ զայս օրինակ վերջաբա-
նէ հին վկայագիր ճառքնտրաց մերոց՝ ա-
ռեալ ի հիլարիոնէ ժամանակակից և ակա-
նատես վկայաբանէ :

* Լայց պարտ է (ասէ) ոչ զանց առնել ըզ-
նորհօք երանելոյն՝ զոր առ ի նախ , ի ո-
րում խնդրեաց առաջի մտերմացն՝ որք յու-
ղարկէին զնա ի հրայրեցութիւն : Եւ ի ըզ-
փրկութի կնոջն , որ պաղատեցաւ առ նա .
և այլ ևս մեծագոյն , զի և ոչ զբարեպաշ-
տութի կնոջն եւսեբիայ եթող սք նահա-
տակն

տակն առանց շնորհակալուե . այլ լը խոտու մանն իւրում մերձ եկաց առ նա 'ի տես լեանն , և ասէ . յառաջնում կարգի պաղաւտանաց իմոց մնողքեցի մարդասիրին քո վաքո . և տունն ինձ խնդիրքն . և թողան քեզ մեզքն քո՝ վա մտերմութիւն հաւատալոյն քո իմոյ խրատուն , և ամփոփելոյն զիս : II Եւ զնաժամանակս կենաց իւրոց տարւոյ 'ի տարի գայր կինն 'ի տք տեղին մեծաւ պատարագօք և խնկովք և իւզովք անուշիւք , և զարժանաւոր պատիւն հատուցանէր . և զբազումս հաստատէր 'ի հաւատս նա մերոյ յսի քո :

Վարձեալ յորժամ նստէր տքն աթանադի , նէ 'ի թաքստեան լերին 'ի ներքոյ փմոռին , զոր ազդիւրացոյց , նիրհեալ 'ի քուն եմուտ . և թունէր նմա երազ տեսանել , ող թէ առ ընալ իցեն զնա առ իշխանն , և 'ի զոհելոյն տունեալ իցէ նմա ճաշակել . և զարթուցել խռովեցաւ 'ի վերայ այսոցիկ , և կրկնեաց ծունր , և ազգեաց բոլորով սրտիւն փոխել 'ի բարի զերազն . որ եղև իսկ : III Եւ յորժամ հանգերձեալ էր կատարիլ հրով , յիշեաց և զայս , և խնդրեաց վաճառմարդոյ զարհուրելոյ յանաբջի . և լը այսմ որ միանգամ բարեխոս ունէր զտքն աթանադինէ 'ի տեսանելն խռովախան ինչ երազ , զճարեալ լինէր 'ի գոհնարութիւն , և 'ի լաւ անգր փոխել : IV Եւ ևս ասէ՝ քանզի յամենանն յալիսի կա , տարի յիշատակ թէյն , և տօթ բազում լինի , բարեխոս ունին զնա զաւատապանքն լըգեմնէ

Նեղութեց եղանակին՝ յերեսաց երազտի , և բազմուն ճանձից . և յառաջս յիշատակի նք ազատանան յամ գծով արուեց . և ամ խըն . դիրք ուխտաւորացն կատարին բարեխառութիւ սթյն : Լ՝ քո զի ոչ է արժան պակասեցուցանել ՚ի կարգելոց Ծրյն , զոր ՚ի կենդանութեն արար նշանս , և զոր ՚ի վախճանի իւրում օրհնութի եթող , այս աղագաւ առ կառուք նշանակեցաք :

() պատուէր և զկարգս նր՝ սաղապինէ , և շորջ գաւառքն ամ պահեն մինչև ցայսօր . քանզի կարգեայ զանազան բարիս առգուպինէ եկեղեցեացն և սերաստացւոց քաղաքին խորհրդակցաց . և օրհնեալ զամեն սեան՝ յանձն արար նց զիւր որդին զպարօրօիլոս նստուցանել յաթող քարեպոստ , որ արժանի իսկ եղև . և յամ ժամ պայծառունել զկարգս եկեղեցեաց . և զսթ տունն որ ՚ի փիլաքթովէ՝ յանձնեաց նմա :

Իսկ ոմն հեղարիոն (կմ հիւրիոն) լաւ և նմասեր , որ յայնժամ խորհրդականութեն դիտաւոր էր , որդի հիպոապ քահանայի մեծափառի և պատուաւորի , օրոնեալ ուսաւ զգրաս և զնահատակութի վկայութեն Ծրյն տթանադինէի . և ժողովեալ խնամակալութիւ՝ ճշմարտապէս գրողմեաց զպատմութիւս զայս . և այսպէս թղթով ուղղափառեաց զճառեցեալս . Լ՝ օյն հեղարիոնս այս խընդրեալ էր յերանելոյն ակթանադինէ ՚ի կենդանութե իւրում զմի ՚ի հնգից օրհնուեցն գլուխ՝ զոր արարել էր սթյն . և մինչև ցայսօր

որ պաշտեն որդիք և տունն հեղաբիայ (կմ
հիւարիմի) ուսեալք 'ի միմեանց վա յիշա-
տակի արդարութե երանեալ վկային :

Աստարեցաւ սք եղկան աթանադինէս 'ի
հուր մարտիրոսական պսակաւ՝ բարի խոս-
տովանուք և ուղղափառութի քս յս 'ի ձերն
մեր . որում վայելէ փառք , իշխանութի և պա-
տիւն այժմ և միշտ և յաւիտեանս յաւիտե-
նից . ամէն ॥ :

Տես ձեռնարկէ և մեծն բարսեղ կեոս-
րացի՝ յիշեցուցանելով պանծալի իմն վկայ .
ութի յաղագր անուէ հոգւոյն սք առ ամ-
փիլղբիոս . 41 . ին . յասելն . * (Ար միանգամ
,, գիտակ իցէ օրհնութեն աթանադինեայ ,
,, զոր իբրեւ աւանդ պարգեւական՝ ողջամբ
,, մեալս) եթող իւրոց աշակերտաց , այն
,, ինչ փութայր ճեպէր 'ի կատարումն՝ որ
,, եղև հրով , այնպիսին իրագէտ գտանի՝
,, թէ յինչ միտս իցէ վկայն յաղագր հոգ-
,,ւոյն սք ॥ : 'Ի բանից աստի և յայլոց մը-
թին զբուցաց նախնեաց մարթէ իմաստա-
սիրել մեզ , թէ գուցէ յօրհնութեց անտի
ճոյն աթանադինեայ առեալ և եղեալ իցէ
ճշ լուսաւորին մեր 'ի ժամերգութե եկե-
ղեցւոյ հայաստանեայց զԱ յոս զունարթն ,
և զ() օրհնեալ ձր որ բնակեալ գեան , 'ի բե-
րել անդ զնշխարս աթանադինի և յովհան-
նու մկրտչի 'ի վիճակ իւր : (1)

XX

Ծ ԱՆ Օ Թ Ո Ի Թ Ի Ի Ն Ք .

(1) Դանձ պատճառիս գանձեցաւ յԵփա հայոց 'ի ձեռն սբ լուսաւորչին մերոյ մարմին սբյն աթոռնադի- նեայ եկսի ընդ նշխարաց սիյ կարապետին . ուն ճոխա- գոյն խոսեցաք յառանձին ասնի փոխադրուէ այն նշխա- րաց՝ վկայութիւն ականատես մտանադրաց մերոց ագա- թանդեղոսի և զենոբայ . Եւ կրկնակի գանձ պահեցաւ յազգի մերում հարազատ և պանծալի այս . վկայաբա- նութի, անգիւտ առ այլս, և գտեալ առ մեզ յերկուս ճառքնախորս Գ . և Դ . որ յօրինեալ է զաւաթինն 'ի հի- լարիոնե ականատես անձնե , և ապա աւանդեալ յայլմե- հին օրինակագրե . զոր չի տեսել մտափրաստեսի , նմին իրի և 'ի լրոյ արգեզք կի՞ յանհաւատաի գրաց յարմա- րագրեալ զայլ վկայաբանութի . ուստի և լինի յետնոց բազումս վաստակել , և սակաւ շահել :

Անգիւտ ասեմ առ այլս . զի Թեպէտե առ ժամանակք սիյն բարսդի սոյն սա մերս օրինակ էր 'ի ձեռս յումաց , ուն և յայտ առնէ ձայնակցուի բարսդի Է վկայաբանիս , բայց յետոյ անյայտացաւ 'ի տեսութե նյ . զի ուր Խմ- եկեղեցիք քրիտոննէից կատարեն զյիշատակ սիյն աթա- նագինեայ , 'ի ստոյգ պատմուէն անծանօթ լինել երևին այլք առհարկ՝ բաց 'ի հայոց : Թողեալ զասորիս , զե- գիպտացիս , զմոսկովս . ևն , յորոց 'ի սոնացուցի անունն ևեթ սիյս գտանի՝ քան եթէ յիշատակ վարուց . յոյնք և լա- տինք՝ զերկուս անմիաբան աւանգս 'ի մէջ բերեն . միաբա- նաբար , և գծոնարին զելս իրացն գտանել : Աւաթինքս առդգ աւանգն է , զոր ընթեռնուն առ մեծին բարսդի , Թէ սբն աթոնագինէս հրով կատարեցաւ . այլ Թէ մը պէս կի՞ զխորդ , խնդրեն և ոչ գտանեն . զոր ահա լիով ընծայէ նյ՝ այժմիկ վկայաբանս մեր : Իսկ երկրորդ ա- լանգն անստոյգ այն է , զոր ընթեռնուն առ մտափրաստ- տեսի կի՞ առ Թարգմանի նորա սուրբոսի . որոյ և քաղ : ունուն է 'ի Բ . բառիլեան , և առ այլ յոյն և լատին վկայագիրս յետին գորուց . ուն Թէ ոքն աթոնագինի սրով ինչ նահաասակեալ 'ի սերաստիս՝ տասն աշակեր- տօք հանդերձ . սրոց չիք անուն 'ի միջի . և այն՝ առանց յիշատակութե երկուց աշակերտաց յանունն իշտնա-
ԻԳ
Շ
ԿԵ

կեւոյց առ մեզ, նոյնպէս և առանց յիշատակութեան հինգ
վայելց յանձնանէ գրեւոյց առ մեզ 'ի կարգի հարազատ
վկայաբանութեան :

Աւրգ՝ առ 'ի չգոյե միջնորդի ստուգութեան առ լինելու ,
հարկեցան ոմանք 'ի նոյն ասել թէ բարոնիստի , թէ այլ
աթանապիտէ իցե հրով կատարեալ թէ բարոնի , և այլ
սրով՝ ըստ մտափրաստեսի . բայց տակաւին մնայր տա-
րակոյս , թէ մը այն իցե տանելին և տանեալն առ ամե-
նեսին . ընտրելին ասել թէ ասն հայի առ նա , զորոյ
գնահատակութիւն գտանին առ մտափրաստեսի . բայց
խոշտիկն հանել 'ի ձեռաց զիշատակեալն 'ի մեծին բարոնէ
այնպիսի գովութիւն : Ապա այլք 'ի լինելու , մանաւանդ
քաջն ախլեմանտիս , և հսակ յետոյ սովորիս բոլրան-
գեան՝ ընտրեցին հաստատել , թէ մի միայն է աթանա-
պիտէս , և այն՝ տանելի առ ամենեսին , հրով կատարեալ
թէ բարոնի . զոր մտափրաստես վերապահաւ գրե՝ սրով
նահատակեալ :

Ապա ուրեմն վնարեալ է ամբան սովին ենթագորութիւն ,
զոր իրեք ապացուցանէ մերս վկայաբանութիւն . վայ և
մեծապէս սխալէ Հ . որ յետ քաղելոյ զայն հարազատ
վկայաբանութիւն ճառընտրաց՝ պատուաւորէ 'ի նոյն ինչ
ինչ և 'ի մտափրաստեսի բանից . և այն առ 'ի կարող
լինելոյ մտաբանել զյիշատակ տասն աշակերտաց՝ որք
նշանակին 'ի տանցուցի , և ոչ գտանին 'ի ճառընտրաց ,
բայց գտանին առ մտափրաստեսի՝ թէպէտեւ առանց
անձնան . այլ մեզ հարկ է այլազգ միարանել . քի սչ նոր
վկայաբանութիւն յորինել աթանապիտէս և տասն աշա-
կերտաց նը թէ մտափրաստեսի , այլ 'ի սմին հարազատ
վկայաբանութեան մերում՝ ուր յիշին հինգ վկայք յանձնա-
նէ , և այլ երկու աշակերտք սթին նոյնպէս յանձնանէ ,
իմանալ զորութիւն և զայլ քանի մի նահատակեալս 'ի ժա-
մանակին՝ եթէ հրով , և եթէ սրով : Այսու օրինակա-
լն թաղար մեք յայսմ անհրաժեշտ պատմութեան . ապա թէ
ոչ՝ եթէ մատամբ միով մերձեանալ կամեաք 'ի մտափրա-
ստեսի պատմութիւն , մասնեալ յանել լարիւրիւթոս կմ
'ի կնճիւն անլուծանելի . յորմէ ոչ ապահովացուցանէ
զմեզ երկուսորի կարծիք լինելու , եթէ ոչ՝ խղելով զեա-
պանս : Առ մեկն տեսութիւն իրացա՝ եղից տստ զմտա-
փրաստեսի անձնանալ նոր վկայաբանութեան , թէ սուրբ-
ստան օրինակի :

✽ Ընդ ժամանակս գիտեղեարտանսի կայսեր եր անհաւ
" բին ցասումն չգէմ քրիստոնէից , մինչև 'ի վտանգի
" վ

„ շինել ամենեցուն թոյ քաղաքավարելոց : Անր 'ի վայր
 „ վրդովէին ակեղերք Թմ 'ի բռնանալ գառն մելեգնու
 „ Թեան . և բազումք իսկ 'ի մարմաւորաց մասնէին 'ի
 „ մահ զմեռանա , հայր զորդի , եղբայր զեղբայր , բա
 „ րեկամք զբարեկամո՝ առ ահի ինքնակալին : Արդ եկն
 „ եմուռ 'ի քաղաքն սերասախա գառաւոր ոմն փիլոմար
 „ քոս անուռ . որ ետ հրաման փոզս և մեծղայս հարկո
 „ նել առաջի իւր , և քրմաց գիցն պսակք զոհս մա
 „ տուցանել : Եւ նստեալ յատենի՝ առաց 'ի ձեռն քա
 „ ռոգի . լուարմէք ձ քաղաքացիք , և որ 'ի ձեղզ նշանա
 „ւորք իցեն , զհրովարտակ Թագաւորին , և մատիք զո
 „ հեցէք Թմոցն : Ազաղակեաց բազմաւ ժողովրդեանն ,
 „ և ասէ . քրիստոնեայք եմք , և գից ոչ զոհեմք : Ե բռն
 „ նաւորն զբազումս յամբոխն թ ասնորնք արկեալ՝
 „ երարձ 'ի կենաց . իսկ սիբն նահապետիչ փ քնի՝ ըն
 „ կալան զբարսիոն վերին կոյմանն :

„ Եւ մատուցեալ առ գառաւորն ոմն 'ի գարաց ատե
 „ նին նիկողայոսմանուն՝ ասէ . տէր գառաւոր՝ է այր
 „ ոմն աթմապինէս անունամբ , որ է քորեմիս , և մուշ
 „ բեցուցանէ գրեթէ զԹ համարին , և է բնակաւթին
 „ նր 'ի փետաթմոն՝ 'ի վանս : Իբրեւ զայս լուաւ գա
 „ աւաւորն , առաքեաց զօրականն՝ ունել զնա . և նոցա
 „ եկեալ 'ի վանսն , և ոչ գտեալ անգ զարգարն՝ կալան
 „ զաշակերտս նր , և ամին 'ի սերասախա : Իսկ գառաւ
 „ւորին տեսել փմ՝ հրամայեաց տանել 'ի բանս , և պա
 „հել զգուշութ . և ցջորականսն ասէ . գտէք ինձ և զա
 „ւաշնորդ գոցա : Մինչդեռ նք այսր անգր յուղէին ,
 „ զի Թերեւս կարասցեն ուրեք գտանել զսքն , եկել սքն
 „ Թյ 'ի վանս , և ոչ գտել զեղբարսն , գնաց յաթարանն .
 „ և ողբալով ասէր առ խաշն՝ որ անգ կայր . մէր են
 „ եղբարքն՝ զորս քեզ յանձն արարի . ո՞ր զստորական ա
 „ զօթոն թ իս առ Թմ վերառաքեացէ . մէր են գեղեցիկ
 „ ստաք ձիթենուղն . ըէր եղև ինձ այս : Եւ էր որն
 „ յանձնութն ոգւոյ . և մինչ զգնայր 'ի ձեմելինն , եւ
 „ թ առաջ նորա եղն՝ զոր փոքր մի յառաջ անուցեալ էր
 „ նր . և ընթացեալ առ նա՝ համբուրէր զձեռս ոքն :
 „ Եայնժամ մատեաւ մի ոմն , և ասէ ցնա . մէր էիր Թր ,
 „ յորժամ ըմբռնեցան քո աշակերտքդ . քանզի յեալ
 „ գառաւորին զօրականո՝ ետ տանել զնո՝ 'ի քաղաքն սե
 „ բասացաւ , ուր ունին մարտիրոսանալ : Զայն իբրեւ
 „ լուաւ սքն , լցաւ ինգուլթ . և հայեցեալ թ երկինս՝
 „ ակաաւ ասել . գոհանամ զքէն Թր յի քն , զի զուռնա

„ ցեալ սոսա քո կոչեցեր յերկնաւոր արքայուին : Ապա
 „ դարձաւ սին և օրհնեաց զեղն . և յանձն արարեալ
 „ զնա ձյ՝ և զգնաց 'ի սեբաստիա քաղաք առ եղբարսն :
 „ Իբրեւ եհաս սին , եկաց յանդիման ապարանից դա-
 „ տաւորին , և սկսաւ ասել . Եկէր կողոպտեցեր զեկե-
 „ ղեցի իմ ս՛վ բռնաւոր . տեսցէ՛ Թժ զտառապանս նք ,
 „ և Ծանրացուացէ 'ի քեզ զչառուսն իւր : Յայնժամ
 „ վազվազակի կոչեցին զսին առ դատաւորն , և ասա-
 „ ցին ցնա . ահաւտոսիկ աստ է ամանագինէան՝ զօր
 „ խնդրէի . որ և Ծանոսնս գանդառէ զմեծութենէդ
 „ ձերմէ . և նոյնժամայն հրաման ետ գատաւորն արկալ
 „ նեւ զսին 'ի բանտ , զւր արգելեալ կային և եղբարքն
 „ նորա : Տեսեալ սէյն զնս՝ ուրտի եղև յոյժ , և ասե-
 „ ցնս . խաղաղուի առատասցի . առ ձեզ , և շնորհն ձյ
 „ եղիցի Ե ձեզ արգենէք իմ . քանզի գաիք շնորհս առա-
 „ ջի ձյ , նա ինքն կոչեաց զձեզ յերկնաւոր կոչունա , և
 „ արգ . զօրացարսօք , անք լերուք , և մի երկնիք 'ի
 „ սպառնալեաց բռնաւորին . քանզի շնորհս ձյ՝ 'ի վա-
 „ զին տալէք զկատարումն , և լինիլիք պարակից ընդ
 „ հրեշտակս յարքայուն՝ մշտադուարձ ուրախութեամբ
 „ հանապաղ անառաքելով զմրն երկնաւոր :

„ Ապա 'ի վաղիւ անգր նստեալ բռնաւորն յատենն՝
 „ հրամայեաց ամեւ զառաջեաւ զսին ամանագինէս և
 „ զտասն աշակերտս նք . և ասե ցնս . զօրհնիք Թժոցն
 „ Ե հրամանն ինքնակալին . տպա Թէ ոչ հնազանդիք ,
 „ հարկեցուցանէք զիս ազգի ազգի տանջանք բառնալ
 „ զձեզ 'ի միջոյ՝ Ե օրինակի նյ , որք յառաջ քան զձեզ
 „ յամառեցան յայն միտս չարուն , և չարքն չարաւ կռ-
 „ րեան : Ետ այննի սին ամանագինէս , և ասե ցրռնա-
 „ւորն . զորոց գուգ ասես՝ Թէ կորեան , նք ոչ կռ-
 „ րեան , այլ՝ են յերկինս սլարակից հրեշտակաց : Դա-
 „ տաւորն ասե . մի զիս աշխատառ աներ ամանագինէ ,
 „ այլ փութապէս քոյովքդ հանգերձ անստ ինձ , և
 „ զոհեմ գից . զի մի չարաչար կորիցես : Պինի ես սին
 „ ամանագինէ , և ասե ցրռնաւորն . անդգամ և լիրբ
 „ շուն , ոչ ահացուցես զմեզ սպառնալեք քովք . որս
 „ զորինչ և կամես . քանզի պատրաստ եմք չարչարել զ
 „ քնի :

„ Յայնժամ բարկացեալ գատաւորն՝ հրամայեաց կռ-
 „ խել զատաներին աշակերտս նորա , և հարկանել . իսկ
 „ սէֆն 'ի հարուածս անգ ասեին . մեք 'ի տանջանս
 „ պատրաստ եմք զն անմահին քնի . ոչ ուրանամք զքեզ
 „ նր .

„ Թր : Իբրև ետես բռնաւորն զհասաատունն և զանփս .
 „ փոխելի փառն նց ևս քան զէս , մինչև ոչ ի ինք ապա .
 „ չաւել նց , հրաման ետ սրով վախճանել զնա . և կա .
 „ տարեցան սիբն բարի խոստովանութիւն , և հասին փա .

„ ոգք յարքայութիւն :

„ Ասեաց ապա բռնաւորն զսքն աթանադինն , և ասե .
 „ ցնա . ո՛ր է քնն քո՝ զոր ամ ասես . զի՞նք՝ զի ոչ ապ .
 „ րեցոյց զաշակերտս քո՝ ի ձեռաց իմոց , Եւ հրամա .
 „ յեաց զնա ևս կախել զփայտն , և հարկանել . և սքն .
 „ ի կախազանի անդ ասէր . փառք քեզ ամ , զի արժա .
 „ նի համարեցար զիս՝ չարչարել զմ անողան քո : Իսկ .
 „ գատաւորն ասե . ընգիւր և զքեզ ոչ փրկէ ամ քո՝ ի .
 „ ձեռաց իմոց : Վկայն ասե . և զնի փրկեաց , և զիս .
 „ փրկեսցէ , սկ անօրէն , ի չարարողեանս հնարից քոց :
 „ Հրաման ետ գատաւորն իջուցանել զնա ի փայտն ,
 „ և բրածեմ առնել չկազն փապարեչա : Իսկ սբ նահա .
 „ տակն քոի՝ մինչդեռ յանհնարին տանջանան էր , ասե .
 „ ի քեզ Թր յուսացայ , փրկեա՛ զիս ողորմութիւն քով :
 „ Եւ եղև առ նա ձայն մայ , որ ասէր . քաջալերեաց ըն .
 „ արեալդ իմ , և մի երկնչիւր . զի ես եմ Թր ամ քո՝ որ .
 „ պահեմ զքեզ : Եւ որք լուան զձայնն , զարհաւրեալ .
 „ գողցացան : Իսկ գահիմքն՝ որ զնա տանջէին , ընդար .

„ մացան , և ոչ կարէին շարժիլ :

„ Իսկ փիլիպպոս ընթերակաց իշխանին ասե . ո՛չ ապա .
 „ ցի քեզ գատաւոր , լծէ մոգ են գորա . հապա զսա ևս .
 „ բարձ վազվազակի՝ ի մէնջ : Յայնժամ հրամայեաց գա .
 „ տաւորն սպանանել և զնա սրով : Իսկ սք վկայն աղա .
 „ շեաց զգատաւորն և ասե . աղաչեմ զքեզ սկ գատա .
 „ւոր՝ հրաման տուր տանել զիս ի վանս իմ , և անդ .
 „ առնել ինձ վախճան . և գատաւորն ետ հրաման՝ զի .
 „ այնպէս լիցի . և մինչդեռ տանէին զսքն , ուրախ և .
 „ զովարթ սրտիւ նուագէր այսպէս . Ծած վրէժիմեցիւր

„ Թր՝ Ծած վրէժիմեցիւր աղատօրէն արար :

„ Իբրև մերձեցաւ ի վանան , ընդ առաջ ել նմա եղն ,
 „ և երկիր եպագ առաջի ստից նի : Եւ ասե ցնա սքն .
 „ զրկեցար յեղարաց . ահա զրկեսցիս և յինէն ի գար .
 „ մանողէգ . տացէ՛ Ծածն Ծածյաւիտեանց , զի ոչ գու և .
 „ ոչ զաւակ քո մատենսիք ի ձեռս որոողաց . այլ լի .
 „ ցի զաւակ քո ընծայաբերել զմեռնդս իւր ի յիշա .
 „ տակ իմ , ոչ զի ի փառս մայ Ծախեսցի : Իսկ եղն լա .
 „ լով անկաւ առ սոս նորա . և սք վկայն կնքեալ ի վի

„ նի՝ ասե , Արթ խաղաղութիւն :

„ Եւ յորժամ եհաս (կմ մօտ եղև) 'ի վանս , յազմեա
 „ եկաց' ասելով . Թր Թծ ընկալ զհոգի իմ' 'ի խաղաղու
 „ Թծ . և արժանի արա զիս լինել Է եղբարս իմ յամ'
 „ յաւիտեանս . զի փառաւորեսցուք զսքն անուագ քո .
 „ տուր Թր Թծ իմ և որոց կատարեն զյիշատակ մեր ,
 „ զմշտնիկնաւոր օրհնութի քո . և որոց կարգան զքեզ
 „ Թր վանս իմ , տուր շնորհս ամենեցուն . և եթէ յար
 „ կածս ինչ գացին , եթէ 'ի մեծ կարիս , եթէ յերկիւ
 „ զագին գառառասանի , եթէ 'ի չար երազս , և կար
 „ գասցեն զանուն սք քո յանուն ծառայի քո . պարգևեա
 „ նց Թր զսորմութիւն քո , և կատարեալ զխնդրուածս
 „ նոցա :

„ Եւ յազմել ինչ եղև ձայն աս նա , որ տեսր . ու
 „ բախ լեր նահատակդ իմ ամանագինէ' ընարեակդ իմ ,
 „ այսօր Է իս իցես յարքայութեա ընդ աշակերտան քո :
 „ Եւ զի շնորհին' զոր լինեն խնդրեցեր , ահա ետու
 „ քեզ զխնդրուածս քո . սր մանգամ' կարգասցէ առ
 „ իս զի անձան քո , և յորում ասան ընթերցեալ լիցի
 „ յիշատակ քո , ազատեսցի յամ' վկայաց և 'ի կարեաց , և
 „ զմեզս նք 'ի մօռացան արկից : Իսկ գուք ընտրանալք
 „ իմ լինիջիք խնամածուք Թմ' այրեաց , զարմանիչ որ .
 „ բոց , յարկ ապաւինի սաարաց , տեսուչ աղքատաց ,
 „ բժիշկք հիւանդաց , և հալածիչք այսոց չարաց :
 „ Եւ Է լինել առ նա ձայնի Թն' կատարեցաւ որով սքն
 „ ամանագինէս . և այնպէս աւանդեաց զհոգի իւր 'ի
 „ բողոմ' խաղաղութե : Կատարեցան սքքս վկայութի
 „ 'ի սեբաստիա 'ի ժամանակս գիողգեախանոսի կայսեր .
 „ և Թադեոս 'ի փետաքթոն : Կատարի յիշատակ սքն
 „ ամանագինեայ և որոց ընդ նմա վկայից , յամանան
 „ յուլիսի . Ժէ . Ը հռովմայեցուոց հաշուի : Իսկ եղն
 „ գայ 'ի յիշատակի սքց վկայիցն' մատուցանելով Թյ
 „ ընծայ զորԹն . և յորժամ ընթեւանուն զաւետարանն
 „ սք , մատուցանէ զայն 'ի տես ամենեցուն , և ազմէ
 „ ծնրագրութի . և Թողեալ զորԹն իւր' գնայ խաղա
 „ զութի 'ի տեղի իւր . և ծախի որԹն 'ի փառս Թյ , և
 „ 'ի պատիւ սքց վկայից :

Այս պատմութի է կեղեկարծ և անստոյգ , որ յածի
 յանուն մատափրատեսի առ սուրբիոսի , անմասն և 'ի
 մետափրատեսան պերճախօտուէ . գործ' մչ գիտեմ' սր .
 պիւսոյ առն հռոմի , Թէպէտե հնագունի , բայց բաշ
 մօք յետնագունի քան զվկայաբանն մեր . և քան զսքն բար
 սեղ , յորոց սաարանայ . և անձն աւանդիւք ռամկաց Ժի
 Ծա

ծագելի կացուցանէ ընթերցանելեաց զվարս սէջ : Եւ այն է զարմանալին . զի Յ . Բս . առ չգտանելոյ զստոյգ վկայարանն մեր՝ զայդ անստոյգդ քաղէ . և Հ . որպէս և Հ = Յ . զանստոյգն Է ստոյգն բաղադրել կամփ . զնոյն արար և Թր իէլ . բայց 'ի գուրս ձգելով զգիպուածն եղին : Եւ սք բաղադրիչք երկուց պատմութեց այսնք միաբանեն զկատարիլն հրով Է կատարման սրով . զի համարին նախ գլխատեալ , և ապա 'ի հուր արկեալ զմարմինն օձին , և անկեանելի հանեալ . բայց մեզ չէ ար ժան թողուլ զստոյգ բանս , և գեգերիլ յանստոյգս : Թող ընթերցողք տալեն մեկնութիւն , թէ զիւրդ ամենէին տարբեր է այս մետափրաստեան կմ սուրբոսեան պատմութի 'ի մարմէս զմի և զնոյն վկայէ 'ի նմին ժամանակի 'ի նոյն քաղաքի . մէք ոչ խոտորեցաք և ոչ խոտորիմք յայտմանին 'ի ճառընարաց մերոց , որք ունին գիւրեանց հեղինակութի մի քան զմի գեղեցիկ . քանզի ճառընա . Գ . որ է բուն վկայարանութի հին առեալ 'ի հիւրարիոնէ Ժմկակցէ , սկսանի այսնք . * Սէս այս ալ թանաքիկնէս՝ եկեալ 'ի քրիստոնեայ ծնողաց յեպի . կացւոց գաւառին , և առ 'ի բարեպաշտութե ջանս . կեայր հաւատացեալ ծնողքն . և համբաւ բարեպաշտութե նք յամենեցունց յակահն ինքնով զարմացու , ցանկեր զամենեանն || . ևն : Եւ ճառընա . Գ . որ ըլնոյն պատմութի քաղէ Ը իմաստից , և ուրեք Ը բառից , սկսանի այսնք . * 'ի բաղմաց խնդիր արարեալ զվարուց և զձգանց երանելոյն անթանգիկնէի՝ հաղիւ ուրեմն գաի , զպատմութե : Սէս այս էր քրիստոնեայ՝ հաւատացեալ , և ըրդ որգի 'ի կապագոկեցւոց գաւառէն . և համբաւ , բարեպաշտութեն հասեալ յամենեցուն լսելիս՝ զարմացուցանէր զամենեանն || . ևն : Արգ մէք օրինակեցաք յառաջնոյն՝ որ էր ամբողջ , հայելով և 'ի վերայ երկրորդին , որ է պակասաւոր 'ի վերջոյ : Մի միայն բան ձգնէ զկողմն հարազատ վկայարանութեւ , քանի իշատակութի տասն աշակերտաց՝ որք յիշին 'ի ամենացի մերում հանգոյն Հ . Յ . Լ . հեռեւորաց մետափրաստեան պատմութե : Արգ եթէ չկայցէ յայտմանին հոմաձայնութի ինչ 'ի թիւգ քան , կմ անհոգութի իմն 'ի գրիւ , ասելի է՝ թէ բուն վկայարան մեր հիւրարիոն Ժմկակից փոյթ կալաւ գրել միայն զառեալ , խօսուի և զկատարումն օձին անթանգիկնեայ 'ի սերաստիւ , և գերկուց յաշակերտացն՝ զմիոյն ընարուի և զնա հաւակուի , ք զսէին արիստոնի , և զմիւսոյն անարգութի

Թէ և զհորուստ՝ ք զսկերիանոսի ուրացողի . և հարեանցի նշանակեաց նաև զմէս սր աշակերտի զկատարումն , ք զհոգեգինոսի . օղ և զհինգ վկայիցն Թաղելոց յաթառ նագինեայ յիւրակերտ վկայարանի . որովք մերձ լինի 'ի լնուլ զթիւ տասանց . Թող զսր ենթագրէ զաղոց բազմաց զկատարումն 'ի ժամանակին . և մեք կասկածիմք , լասացից ' Թէ անտարակոյս՝ եմք , զի վեր 'ի վերայ հաշուով և չփութ համբաւով գրեալ է 'ի մտափրատանէ և 'ի նմանեաց նորա՝ Թիւ տասանց աշակերտաց . զոր և մեք ցանկայսք պլլուստ ստուգել :

Ուր յայտնաւորք զանազան ազգաց գնեն զաթանագի նէս 'ի ժէ . յուլիսի կատարեալ , հին ճաշոցք մեր համաձայն ճառընարաց գնեն 'ի ժթ յուլիսի . բայց և այն երեւի յաւեա օր կատարման սղին տրիստոնի , սր ապի նահատակեալ յառաջ ք զտասն կազանգաց օգոստոսի . որ լինի 'ի յուլիսի ամսոյ իջ . վնյ և կատարումն աթանագինեայ քանի մի աւուրքք զինի հանգիսի . բայց չի՛ ինչ խաիւր ընգ այս և ընգ այն օր 'ի մի և 'ի նոյն մի ջոցի :

'ի վախճանի՝ եթէ չիցէ յանգղնուի գուլակել ինչ յանստոյգս , խիթալի նրեւի ինձ , Թէ գործն եւսերիոյ արեւ նո՞ղ՝ որ Թաղեաց զսրն աթանագինէ , և ամբոս ամէպաշտէր ընծա իւք զտապան նր , չփութեալ իցէ յոմանց Շ և զին կթ եղերունի առ հոմաձայնութե՛ն ինչ . Իր՝ եթէ ոք զտարիթայն՝ որ Թարգմանի այծեմնիկ , յայծեալն փոխաբերէր յետին սխալանդ :

Վ. Կ. Ե. Յ. ՈՒԹՒՒՆ

ՍԶՅՆ ԼՆՆԱՌՆԻՆՈՍԻ ԱՂԵՔՍԱՆՂԵՐԱԳԼՈՅ. :

Հ. օգոստ. 9, իսկ 10 : 13. օգոստ. 8. 13 9 :
ԲՆԼԼԱՆՂԵՆՆՆ ՊԻՆԻՌՈՒՆ Է Է. Կոստ. օգ. 42. 413 :

Վ. Կ. Ե. Յ. ՈՒԹՒՒՆ
տոնինոս ազգաւ աղեքսան-
ղացի յեգիպտոսէ , եր յա-
ւուրս հալածանացն հեթանոս-
աց , առ դեկոսիւն , (քիւսյւղց՝ առ դիոկղե-
տիանոսիւն) , քրիստոսնեայ հաւատով , բարե-
պաշտ և երկիւղած : Օ որ կալել ի կռապաշ-
տիցն՝ կացուցին առաջի իշխանին , և ստի-
պէին զնա՝ ուրանալ զքո , և զոհել կռոցն :
Եւ նա համարձակ խոստովանէր զքո , և ա-
նարգէր զկռոսն , և դէս անունանէր , և
զկռապաշտոն՝ դիւսպաշտ : Բնդ որ բար-
կացել դատաւորն՝ հրամայեաց կախել զնա
մերկ զփայտէ , և քերել զմարմինն . և նա
արիաբար համբերէր տաջանացն՝ զօրութիւն
հնորհացն քո , և գոհանայր զայ զոհարթ-
երեսօք :

Իբրեւ ետես իշխանն , թէ ոչ փնասեցաւ ան-
տի , և ճշ թուլացաւ ի խորհրդոցն , վճռեաց
հրով այրել զնա : Եւ յորժամ տարան ի տե-
ղին

զին բազմաւ չ'ամբօխին , լցեալ ո՞ք վկային
 հոգւով սքով՝ խրատ սքանչելի աւանդեաց
 յաւերժական յիշատակի արժանի՝ որոց ան
 դրն կային . ասէ . Եղբարք իմ և սիրելիք ,
 մի զմեմ աւուրս կենաց ծառայեսցուք մարմ-
 նոց մերոց , այլ՝ յիշեսցուք զհոգիս մեր , որ
 յայ տուն մեզ : Եւ եթէ Զանամք խնամել
 և հոգալ զեղբարս և զազգայինս , իբրեւ զի
 մերձաւորք մեր են և սիրելիք , քանի՞ և ո
 պարտ է մեզ խնամունել ՚ի վր հոգւոց մե-
 րոց . հայա Զանացարուք՝ զհոգիս մաքուր
 և անախտ առաջի այ կացուցանել , ամի՛ն
 անարատ օնդ և առաք իսկ :

Օայս ասացեալ՝ եմուտ զունարթագին ՚ի
 հուն , և տարածեցաւ ախորժ կամօք օնդ ՚ի
 վր անկողնոյ . և այնպէս աւանդեաց զհո-
 գին իւր ՚ի ձեռս այ : Եւ երթեալ հաւա-
 տացեալքն հանին զնա ՚ի հրոյն . և գտին՝
 օնդ ՚ի քուն , անմնաս ամենեկին . զի և մազ
 մի ՚ի գլխոյն ոչ էր կիզեալ . և տարեալ թա-
 զեցին զնա ՚ի տեղի նշանաւոր . ուր և լինե-
 ին նշանք ոչ քակաւ՝ որոց հաւատով ապաւի-
 նէին ՚ի բարեխօսութի սքին :

Լ՚յոչափ և եթ համառօտ պատմութ գտա-
 նեմք ՚ի յայտմաւորս և ՚ի վկայագիրո ժառն
 օրին անտոնինոսի , կարօտեալք լիակատար
 վկայաբանութեն՝ որ ոչն երեւի ՚ի միջի :

Լ՚ո գեկոսիւ՛ երեւի լինել վկայս , զի սքն
 միւռոն եպիսկոպոս ասէր յայնժամ , ահա և
 ես գնամ զկնի օրին Լ՚նաոնինոսի , և Լ՚ա-
 րենտիոսի :

ՎԿԼՅ-

Վ Կ Ը Յ Ո Ւ Թ Ի Ի Ի Ն

Այն Թէոփիլոսի սարկաւազի լիբէացւոյ :

Հ . Յ . Լ . յունվարի 8 : Բողանոյ յովհ . անոյ :

Բ Լ Օ Ս Ի Մ Ե Ն Վ Կ Ը Յ Ռ
Թէոփիլոս կ'ը Թէոփիլէ ան
ոճամբ՝ որ Թարգմանի անձա-
սէր , 'ի վկայագիրս իւրաքան-
չիւր եկեղեցեաց , է՛ որ եղիս , է՛ որ միայնա-
կեաց , է՛ որ սարկաւազ , և է՛ որ յՊապական
կարգէ՝ իշխան և զօրական կամ սոսկական .
վայ դժուարին է որոշել՝ Թէ ո՞ր այն իցէ ,
զոր մեք տօնեմք յայսմ միջոցի Ը սթյն ան
տոնինոսի : Բայց քանզի 'ի յայսմաւուրս
մեր առաւել որոշ աւանդի համաձայն այլոց
Թէոփիլոս սարկաւազ լիբէացի , և 'ի ճառ-
ընտիրս հանդիսացեալ է Թէոփիլոս ոմն
փառաւոր վկայ ընտանեօքն հանդերձ (որ
և մարթի լինել նոյն) , առաջի՛ կայ մեզ ա-
ւանդել զկրկնակի պատմունի , ոեղ և զիարդ
գտաք :

Եւրդ՝ ըստ յայսմաւուրաց , եւ Թէոփիլոս
վկայն էր 'ի լիբիոյ , աստիճանաւ սարկա-
ւազ , յաւուրս հալածանաց մաքսիմիանոսի
աղքայի , այր իմաստուն և զգաւոր , ժուժ-
կալ և պարկեշտ , հմուտ անային գիտութե
գրոց ,

զորոց . զոր ընթերցանոյր համարձակ , և քա-
րողէր զքո անձ . և զօրացուցանէր զհաւա-
տացեալս : Ո՛ր կալան զնա կուսպաշտօր , ի
նմին և զայր մի քրիստոնեայ յԹական կար-
գէ՝ ի նմանց հեղադրիս կամ էլլատիոս ա-
նուն . և կացուցեալ զնա առաջի բոլորին՝
հարցանէին վա հաւատոց . և նք յայտնաւոր
խոստովան եղեն զճշմարտութիւն քո :

Եւ իսկ իսկ իսկ իսկ իսկ իսկ իսկ իսկ իսկ
և գանից՝ իբրեւ ոչ կարացին խախտել զմիտս
նց , քերեցին երկաթի քերչօք զմարմինսն .
յետ այնորիկ եգին հուր՝ ի թիկնամէջսնց ,
կամ խանձողեցին զքերեալ մարմինս երա-
նելեացն . և սուր խեցեաւ ծակոտեցին ըզ-
գլուխսնց : Իսկ նա թէոփիլոս ճայնակցու-
թիւն հատակակցին իւրոյ բացեալ զբերան
իւր՝ աներկիւզ դաւանէր և քարոզէր ըզ-
ծնեալն՝ ի կուսէն մարիամայ , և զմկրտեալն
'ի յովհաննէ՝ ի յորդանան գետ , ան և որդի
ան ճշմարիտ : Եւ այսպիսի գառն և խիստ
տանջանօք յերկարեւի՝ չարչարանան , և ոչ
թերացեալ՝ ի քսական հաւատոց , ի նմանց՝
ջարդամամբ անդամաց , և ըստ այլոց՝ ի մէջ
հրոյ աւանդեցին զհոգիս իւրեանց առ անձ :
Եւ յապի ինչ զԹէոփիլոս ի զանա-
նազան յայտնաւորաց . Ժամէ լսել և զլիա-
կատար պատմութիւն թէոփիլոսի վկայի՝ ի ճա-
ռընտրաց , հաւատարիմ թարգմանութեամբ
նախնեաց մերոց . զորոյ զսկզբնագիւրն ոչ
գտանեմք յառաջ յայսմիկ առ յոյնս կի՞ առ
հռոմէացիս :

Վ.Կ.Յ.

ՎԵՐՅԱՐԵՆՈՒԹԻՒՆ

Սէյն Թէոփիլոսի , և Սարգիսի կէտի
նք , և որդւոյ նք Վամազիայ :

Ղաւթնութի . Բ . երես . ԴԵ=Ծ :

ԲՐԵՆՇԻ ԵՒ ԵՒՐՈՒՄԻ Բ.
սաւերիոս (կոչեցեչ 'ի վկայաւ
բանէն , Թերեւս սեւերոս անուն
գործակալ յափրիկէ , կմ յաս-
տարակայ երկրի ստորին լիբիոյ , և կամ 'ի
կողմանց աստարայ ' որ 'ի կեսարիա մաւրի-
տանացւոց) , որոյ առեալ էր իշխանութիւն
յինքնակալաց հռովմայեցւոց հալածելը-
քրիստոնեայս , զգեցեալ զգէն սատանայի ,
և մոլեշինքն 'ի պաշտօն կռոյցն , հարկ առ-
նէր և ամենեցուն զնոյն գործել : Եւ եղև
յաւուր միում մինչդեռ ամենայն հեթանո-
սականքն ժողովեալ էին 'ի պաշտօն հանդի-
սական զոհից , կեսարիոս քրմապետ ասէ
ցաղեալին . հրամայեսցէ՛ ձեր քաջութիդ՝
զմոլորեցուցիչսն և զօտարս յանձոցն զքրիս-
տոնեայս ածել 'ի պաշտօնս , զի զոհեսցեն .
ապա Թէ ոչ հաւանեսցին , զանհաւատիցն
պատիժս կրեսցեն :

Եւ 'ի հրամայել անդ բռնեղին՝ չոգան զգ-
րաւ

րականք բազում. և մտեալ յեկեղեցին՝
յափշտակեցին իբրև զգայլս՝ ի հօտէն քնի
ոչխար մի պարտադար հաւատովք, հաստատուն
խորհրդովք, և արթուն մտօք. որում անուն
էր Թէոփիլոս. և ածին առ իշխանն : Եւ
Ծառն գայր ցնծութիւն իբրև ի ճաշ Թագաւոր
րական. ասէր. զճանապարհս քո նոր ծանո՞
ինձ, և զչաւիղս քո ուսո՞ ինձ. առաջնորդեա՛
ի ճշմարտութե քում : Եւ իբրև յանգիման
եղև ատենին, ասէ ցնա բռեալին. զի՞նչ
ազգ ես : Թէոփիլոս ասէ. Ժառայ այ բարձ-
րելոյ՝ անպիտան. այլ լի մարմնական կարգի՝
ազատ :

Իդեալին ասաց. տեսանեմ ցած (քի խո-
նարհ) վարս ի քեզ, և պատուեմ զգեղ ե-
րեսաց քոց. գթամ ի վի երիտասարդական
հասակիդ. վոյ խրատ տամ քեզ զոհել. զի
սիրելի լիցիս Թագաւորին, և բազում ընչից
տիրիցես : Թէոփիլոս ասէ. ոչ ողորբելի բա-
նիւք քովք հաւանեցուցես զիս, և ոչ ձրգ-
մամբ խաղբից քոց Թակարդեցես զիս. քան
զի ունիմ մարդարէս և առաքեալս, որ հրա-
մայեն արդարութիւն ծառայել այ կենդան-
ւոյ. և զնձս սուտանուանա՛ համբրս կողին :

Իդեալին ասէ. կախեսցի և քերեսցի :

II) Ինչպե՞ս քերել լինէր Ծառն, մեծաւ ձայնիւ
ասէր. Վ՛ժ՝ որ խաչեցար ի վի փայտի, որ
զմահ՛ մահու խափանեցեր, զլուսաւորսն խա-
ւարեցուցեր, և զխաւարելն լուսաւորեցեր.
որ յանօրինաց Թուք յերեսս առեր, և քոյով
Ծառ քովդ. լոյս չնորհեցեր. բայց ինձ զդուռն
ար.

արդարութե , զի մտից լուսն , և խոստովանեղէց Թաւանուանդ. քում. զի դու ես՝ որ փրկես զյուսացեալսն՝ ի քեզ : Եւ յասել վկային զայսոսիկ՝ քարոզն ազաղակէր դահճաց , մի դանդաղել , այլ ժողովիլ ի քերանս նահաւտակին . և ցայնժամ քերեցաւ , մինչև մերկացան նմոսկերք նր . և Թոյն առ ոչինչ համարեւ զցաւսն՝ ասէ . յայտնի ես ի հրէատտանի նա՛ծ , լը բազում գթութեդ քո լուրինձ , և ճշմարտութիւն փրկուե քո կեցո՛ւ զիս : Եւ ցայնժամ ասէ բղեաշին . շատ կախարդատանջեցի և սպանի , այլ այդպէս ժուժկալ՝ ոչ ես , և ոչ այլ որ յիշեանացն ետես . և ասէ ցոքն հեզնելով . երդունեւ լոծովքն՝ ի ձեռն տանջանացդ . և ա գեղեցկացուցանեմ զքեզ . արդ մատիւր զոհեա՛ , զի հաշտեցուցես զքեզ ընդ նոսա : Թեոփիլոս ասաց . որոց լոծոց : Բղեաշին ասէ . արամազդայ և ապողովնի , և մեծին դիոնիսի (որ է բաբոս) : Թեոփիլոս ասաց . և ոմ զք ի նցէ՝ զորս դու նա՛ծ կարծես , կարէ չար առնել ումք կմբարի : Բղեաշին ասէ . ամենեքեան : Թեոփիլոս ասէ . խաբիս ո՛ր բղեաշի , դոքա կուռք են համբը և կոյրք , և ոչ կարեն ումք բարի լինչ առնել . վայ պարտէ փախել ի նոցանէ . քանզի կենդանին և մշտնջինականն նա՛ծ աւաց՝ նման նց լինել զյուսացեալսն՝ ի նոսա : Բղեաշին ասէ . մի հայհոյեր , մատիւր և զոհեա՛ : Թեոփիլոս ասէ . զնա՛ ոչ հայհոյեմ , այլ՝ զկուռ և զդւռ աղտեղիս . քանզի քրիստոնեայ եմ , և ոչ զոհեմ , զի մի մեռայց հող .

Հոգւով :

{ Եայնժամ բզեաշին հրամայեաց հուր լու-
ցանել, և ընկենուլ զնա՝ ի ներքս : Եւ իբրեւ
արկին զԾառն, կացեալ ՚ի մէջ հրոյն՝ առեր .
Ի նյալթ Թաղաւոր, անկապուտ գանձ, Եւ
օրէնսգիր, մարդասէր փրկիչ, Եւ իմյաքս,
որ զգօրութի հոգւոյդ սէյ առաքեցեր երկց
մանկանցն ՚ի հնոցին . որք զփառս քո խոս-
տովանեցին առաջի մարդկան, զքաջաւերու-
թիդ քո շնորհեցեր նոցա, և զբոց հնոցին
ցրտացուցեր . Եւ գթութեց, Եւ միփթա-
րութեց, Եւ հարցն, նոյնպէս առաքեալ ՚ի
ժամուս յայսմիկ զհրեշտակ օգնականուէ,
և ցրուեալ զբոցս զայս . Եւ կենդանի է ա-
նունգ քո յաւիտեանս :

Եւ զայս իբրեւ ասաց Ծառն, ցրուեցաւ բոցն .
և նա կայր ՚ի մէջ հնոցին, և փառաւորէր
զնա : Ի արկեացեալ բզեաշին՝ հրամայեաց
տանել զնա ՚ի բանս . և զգուշութիւնս պահել
զտիւն և զգիշեր . ունի զի սովով և ծարաւով
մեռցի . և էր ՚ի ներքնումն բանտին՝ փառա-
ւորելով զնա սաղմոսիւք և օրհնութիւն :

Իսկ կին երանելոյն պատրանիկէ անուան՝ ե-
կեղկայր առ դուրս բանտին, և ունէր ման-
կիկ փոքրիկ ՚ի գրկին . և աղաչէր զբանտա-
պետն, զի Թոյլ տացէ նմա մտանել առ Ծառն :
Եւ բանտապետն զգացուցեղ ծառոյց բզեա-
շին վս կնոջն, Եւ ունի մանուկ փոքրիկ,
և կամի տեսանել զերանելին . և հրամայեաց
բզեաշին մտանել, զի Թերեւս դարձցի վկայն
՚ի տեսանել զկինն և զգաւակն՝ վասն գթոյ
աղեացն :

Ի՛՛)

աղեացն : Իսկ բարեպաշտ կնոջն մտեալ 'ի ներքս , և տեռեալ զնահատակն , ընկենոյր զմանուկն առաջի նր , և ասէր ցնա . երկիր յայ տր իմ , և փառաւորեալ զանձն իմ . կաց մեա 'ի խոտովանութեդ յայդմիկ . յնշ լիցին արք արդարք , որք վաքսի կապեցան , և անկապուտ գանձուցն արժանի եղեն . յիշեալ զայն 'որ ասացաւն , եթէ 'որ Թողու զհայր կմ զմայր կամ զկին կմ զորդիս վա իմ , ժառանգորդ լինիցի երկնից արքայուն : Հառ տառնն կաց 'ի նահատակութեդ , զի կոչեցայց ես այրարէր , (ուր դուք ես անձանք ,) և ծանօթ եղեց քսասիրաց . արհամարհեալ զժամանակս վասն յաւիտեանական անունս առաջակայ . վազեալ 'ի խորոյս 'ի բարձրն , ընտրեալ զերկնաւորն , և սիրելի ստացիր քեզ զքս : (Եւ կոչեցայց այրի 'քո զինուորեւովդ 'ի գունդն քսի . և ոչ ոք անդոսնեացէ զիս 'քո գրեւով 'ի համար Թագաւորին երկնից :

Եւ զայս ասացեալ՝ ան զմանկիկն , և մատեալ 'ի հրաժարել . և բունն հարեչ զծրն գաց նորա՝ ասէ . առ ժամանակ մի են կեանք քո այս տէր իմ , իսկ աներեւոյթքն յաւիտեանականք : Եւ երանելին ասաց . օրհնեալ է անձ , որ փառաւորեաց զքեզ . և զխորհուրդս քո խաղաղութ պահեսցէ : Եւ այնպս զնաց կլինն 'ի տուն իւր՝ փառաւորելով զանձ . և բանտապետն փակեաց զդուրսն , և եկեալ պատմեաց զամ բղեշխին . և նր հարցեալ եթէ կերակուր ինչ երեւր նմա , և իմացել

Ի՛՛՛

A a

Եթէ

Եթէ ամենեւին ոչ, պատուիրեաց մեծաւ
զգուշուք պահել զնա:

Եւ յետ հնգից աւուրց հրամայեաց ածել
զառաջեալ. և մինչդեռ գայր Դրն, ասէ.
աջ տն արար զօրութի, աջ տն բարձր արար
զիս. ոչ մեռայց, այլ կեցից. իմ օգնու-
կան, և ես տեսից զթշնամիս իմ. () կնի նր
երթայր պատրոնիկէ, և ասէր. զօրացիք
տէր իմ՝ ի վր ստանայի. կատարեալ զքե-
թացսքո, մինչդեռ պատրաստ է պապարեազ.
Իբրեւ զայրասէր երեւցայց ես՝ քո զնթացսք
կատարելով. և զհասարակ զորդեակս մեք
զքանկալի յանձն արա քրիստոնէից, քանզի
հանգերձեչեմ և ես պատարագիլայ՝ զկնի
գալով քոյոյ հետոյ. քանզի լաւ է լէքեզ
ժառանգել զկեանսն՝ քան մնալ ի թշնամու-
թե Դրն:

Եւ իբրեւ ածին առաջի իշխանին դրն, ասէ
բղեաշին. զոհեալ գիտնիսի: Աւտիլիոս ու-
սաց. ոչ զոհեմ, քանզի քրիստոնեայ եմ:
Բղեաշին ասէ. չես քրիստոնեայ, այլ՝ կա-
խարդ. վայ ես կոզուպանեմ զքեզ իբրեւ զմի
ի նոցանէ. և հրամայեաց ածել զազանս ի
ստադիրոն, և զերանելին մուծանել անդ:
Իսկ կինն նորա ազազակեաց յամբոխին, և
ասէ. թէոփիլէ նա հատակ քո, յիշեալ բզ-
գանիւ, և գազանք վայրենի խաղաղանան
լէքեզ. և ամբոխին լուեալ զձայնն՝ երանե-
ցին զնա ամենեքեան:

Եւ արձակեցին նմա առիւծ մի մեծ. և առ-
իւծուն երթեչ մոնչելով՝ եկաց առ նմա:

Իսկ

Իսկ Ծառն ասէ . քո՛ որ քաւիչդ ես մեղաւորաց , որ լուծեր զմատակարութիւնն սատա նայի . որ զգանձ անձուլեմք քո Ծառ յայտնեցեր , յայտնեալ եւ յիս տառապեալս զփառս քո . զի հասից՝ որում ցանկաւն : Եւ ընդ ասել զայս սէյն՝ վաղեաց առիւծն , եւ եհար զնա . եւ այնպէս աւանդեաց զոգին 'ի նոր : Էջեոս ցրուելոյ ամբոխին՝ երանելին պատ ընդիկէ առեալ զքո մարմին նորա՝ եգ 'ի տու արմնի , եւ ասէք ցնա , յանուն յի քի ընկալ եւ զիս խաղաղութ . քանզի փութամ տեսն նել զքո՛ որ պատկեացն զքեզ : Իսկ բռնելն իբրեւ լուսաւ զայն ամ , հրամայեաց անել եւ զնա , եւ իբրեւ անին առաջի , ասէ ցնա . զյաւ մառութի ինքնահաճոյուն առն քո տեսեր եւ գիտացեր , զի անհաւանեալ հրամանին իմում՝ մեռաւ . արդ դու մի իբրեւ զկին , այլ իբրեւ զայր մարդ՝ ցոյց ինձ զքաջութիւն քո . եւ զոհեալ անոցն , զի մի չարաչար մեռ ցիս : Սննի ետ Ծառն պատրոնիկէ . եւ ասէ . Թէեւ մարմնովս կին եմ , այլ խորհրդովս կամ առաջի քո իբրեւ զայր . պատրաստ եմ յաղթել հնարիցդ քոց առաքինի վաստա կովք՝ որ վաւայ :

() այն լուծեալ բռնելին՝ հրամայեաց ընկե նուլ եւ զնա 'ի ստաղն . եւ արձակեցին նմա մատակ առիւծ մի : Եւ նի մտեալ 'ի ներքո՛ առնելով զմանկիկն 'ի գիրկն , հայեցաւ յերկինս եւ ասաց . օրհնեալ ես նոր անձ , որ ընկալար զպատարագն արքայամու , եւ օրհնեցեր զիսահակ , եւ զյակովս փառաւորեցեր .

ՈՒՆՅԱՆ ԵՐԱՆՈՒԹԻՒՆ

ՍԷՅՆ ԸՆԻԿԱՌՈՒԹԻՒՆ ԵՎ ՎՈՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

Ն. օգոստ. 12 : Յ. օգոստ. 11 : Լ. օգոստ. 12 :
 Ստեփան. անդ. ըստ մեղադրանքի : Ընդհանուր յոյն :
 Բաղնիկայանի . 'ի Բ. հար. օգոստ. երես. 705 .
 և այլ : (1)

ԸՆԴԱՆՈՒԹԻՒՆ ՍԷՅՆ
 և զի վկայից նախատակելոց 'ի
 մեծ հալածանս դիտկեալիա-
 նոսի՝ գտան սքն անիկոս և
 փոտինոս , և դուցէ յառաջագոյն քան զայլն
 ամ սկիզբն եղև կապանաց և չարչարանաց
 'սց . քանզի յամի նն 302 . կմ 303 . յորում
 Ժմկի յետ առանձինն հանդիսից ոմանց ո-
 մանց 'ի վկայից՝ ել հրովարտակ արքունի վո-
 տիեզերատարած հալածանաց , և ընթեր-
 ցեալ եղև զառաջինն 'ի նիկոմիդիա քաղաքի ,
 նախագրաւ նախատակ հանդիսացան երկու
 քին 'սք՝ նորին քաղաքի քաղաքացիք , արք
 երևելիք և նշանաւորք : Օ 'ի 'ի նոյն աւուրս՝
 մինչդեռ 'ի նիկոմիդիա էր դիտկեալիանոս
 ել նստաւ հրապարակաւ յերևելի տեղւոր , և
 սկսաւ խորոխտ բանիւք ահարկանել քրիս-
 տոնէից . ո՞րք իշխեսցէ ասէ զանձն քրիստո-
 նեայ

նեայ դաւանել, կ'ընտելուցու յանձն զոհեւ
անմահ դից, մահու դատաստան ընկալցի :
Հրամայեաց պարտաստել և զանազան ա-
նօթս տանջանաց անդէն զառաջեալ, և ըս-
պառնայր նորօք ընդդէմ քրիստոնէից . վայ
նմ որ սարսէր և դողայր յահէ մտալուս
տանջանացն :

Իսկ սէն անիկատ որ երյազան տոհմէ և յա-
ւադաց քիջին, կոմս անուամբ պատուել⁽²⁾ ,
առաջիկայ գտել յայնմ ատենի, և տեսալ
զմեծամուռի արքային և զերկիւզ քրիստո-
նէիցն, վառեցաւ հրով անային նախանձու .
և առեալ Է իւր զաղգալանն իւր զմերձա-
ւոր զսէն փոսխնոս⁽³⁾ , եմուս հանդերձ նո-
վաւ 'ի բազմակոյտ ամբօխին . և ձեղքեալ
զխումբս իշխանաց և զպապականաց՝ եկն եկաց
առաջի թէրին . և առեցնա մեծաձայն , ա-
ւասիկ ես քրիստոնեայ եմ, և զքա ան պաշ-
տեմ : Իսկ անգլիկներ ոգւով ունայնացուցել
զխրոխտումն սպառնալեաց թէրին՝ սկսաւ
պատմել անիկանս բանիւ զպանծալի կրօ-
նից քրիստոնէութեն , յուշ առնելով ժողովե-
լոցն առ հասարակ զանակընթական և զմշտե-
ջնաւոր ծնունդ բանին այ՝ ի տանելոյ հե-
թանոսական լսելեաց , և զոր 'ի վախճան
ժամանակաց զհրաշափառ անտեսութիւն
մարդեղութիւն վն փրկութեն միշտն ազգի :
Իսկ յաւել ի հիշելն նշաւակել զսնտոի պաշ-
տամունս հեթանոսաց , և յանդիմանել ա-
նարգեաց յանուանէ զնմ երեւելի երեւելի
գիտնց , 'ի միջ բերելով զմիայ միայ 'ի նոցա-
նէ

նէ զանամարդի գործն անարժանութն և ըզ-
 վարս անմատուէ : և զիարդ տոն այսպիսեաց
 ամանց օրէն իցէ արարչական պաշտօն ըն-
 ծայել և անձն անունել : Իւ ապա յայտ
 կնքէր զբանն , թէ քա միայն է ճշմարիտ ան-
 ճանդերձ հարբ և ամենաաք հոգւոյն :
 'Ի լուր բանիցս անիկոսի' յապշուծի բե-
 բեալ բազմութե ամբոխին հեթանոսաց , և
 բազումք 'ի նոցանէ 'ի վերուստ լուսաւորել'
 'ի հաւանութի եկին , և յայտնապէս հաւա-
 տացին 'ի քա : () որ տեսեալ թագաւորին'
 բարկացաւ յոյժ , և տո անհնարին ցաւմանն
 պատառեաց զօձիմն , և ապականեաց զթա-
 դաւորական քղամիդն : և ետ հրաման զօ-
 րականացն 'ի բաց տանել յերեսաց իւրոց
 զան զնորահաւատն , և կոտորել զանմին
 սրով : Լ'նդ սարատելաթն ապլակիդոս ար-
 գել , և ցածոյց զբարկուի թագաւորին : ()
 Լ'յլ զթն անիկոս ' թ ակնարկելոյ արքայ-
 ին' այնչափ հարին ուժգին' արջաւաջլօք ,
 մինչև ոսկերքն բացան : Իւ ապա կապեալ
 ոտիւք և ձեռք' արկին առաջի առիւծու , որ
 էր մեծամարմին և ահաւոր տեսլեամբ' ամե-
 հի յոյժ : Էջորոյ 'ի դաժանատեօիլ դիմացն
 և յահագնաձայն մոնչելոյ երկեաւ անիկ-
 օտոս մինչև քրտունքն իջանէին յերեսացնր ,
 և սկսաւ բալորով օրտիւ կարգալ առ իր :
 Իսկ 'ի խնամոցն ան' գազանն այն ահագին
 'ի հեղութի փոխեալ քան զգառն անմեղ , և
 գորովահայեաց ալօք ուղ թէ տագնապի յոյն
 կարեկցեալ , հեղիկ մատեաւ առ նա , և աջ
 Աս 4 թաւ

Թաթոյն և լեզունան ունի սպունգաւ սրբէր
զքրտունս. երեսաց տղին : (3) որմէ զօրացաւ
տքն անիկտոս . և իւր արանքիսն հիացեալ
փառս ետ ան, որհնելով զամենափնամ հո-
վանաւորութի բարերարին :

Եւ մինչդեռ տքն յազօթս կայր , դահիճքն
գարձեալ տանջել սկսան . և ահա նոյնժա-
մայն եղև շարժումն մեծ , և անկեալ կոր-
ծանեցաւ բազինն հերակլեայ , և մանրել
խորտակեցաւ . ի նմին վայրաբերելքայքայե-
ցան և տունք բազում 'ի հիւսիսակողմն քա-
ղաքին . և յոլովք յանհաւատիցն մեռան
յարկածից անտի : Ինչ որ զայրացել Թա-
գաւորին , միանգամայն և զահի հարել՝ զի
մի և այլ փաստք մեծամեծք գործիցին , փու-
թանակի ետ հրաման սրով սպանանել զա-
նիկտոս : Եւ յլ 'ի վերացուցանել զահիսին
զգուսերն 'ի վեր՝ գօսացաւ ձեռն նր . (5)

Եւ յայնժամ այլք 'ի դահիսցն կապեցին զտքն
'ի վր անունոյ կիճախարակի , ի որով սրբ-
աեալ էին կայծակունք հրոյ . զի 'ի հոլովիւ
անունոյն՝ Զարդեցին ոսկերք տղին , և մար-
մինն ողջոյն խանձողեսցի 'ի հրոյ անտի : (6)

1) Ինչդեռ յայն տանջանս էր տքն յազօթս
եկաց առ ան . և առժամայն կապանք նորա
լուծան , անինն մնաց անշարժելի , և հաբն
չիջաւ : Եւ գարձեալ արկին զնա յեռացումն
կատասային . և նոյնժամայն ցրտացաւ կառ-
տայն 'ի ձեռն հրեշտակի ան, որ երևեցաւ
տղին . և տքն մնաց ամբողջ : Եւ զայն տե-
սեալ գիտկղեափանոս՝ հայհոյեաց զկուռն ,
և

և նշովեաց զնժանս :

{ } յայնմ վայրի ընթացեալ Ծրն փոռինոս 'ի մէջ ամբոխին , և գիրկս արկեալ Համբուրեաց զսէն անիկտոս . և յանգիմանեաց զարքայն 'ի սնոտի մուրուծին : { } յայնժամ և զնա կալեալ կապեցին , և տանէին երկաթի կապանօք զերկոսեանն 'ի բանտ : Եւ 'ի ճանապարհի Հանգիպեցաւ նց սբ եպիկոն զուկիանոս⁽⁷⁾ աշակերտօք իւրովք , որ և ինքն իսկ 'ի կապանս էր վս վկայութեն քօի հրամանաւ մաքսիմիանոսի . և Համբուրեալ զմեմանս 'ի Համբոյր սրբութե , և քաջալերել զնոսա հաստատուն կալ 'ի հաւատս քօի , և ինքն անցեալ զնաց :

Եւ յետ աւուրց հանին զերանելին 'ի բանտէն , և տարեալ յատենի հարցանելին . և քննեալ զնոսա՝ տեսին անշարժ 'ի հաւատս քօի : Եւ քերեալ զմարմինս նց չարաչար՝ մատուցին 'ի ներքոյ հուր 'ի խանձողել զնս . և տեսեալ՝ թէ ոչ մեռանին այսպիսի դառն տանջանօք , հանին զնս 'ի թատրոն , և անդ քարկոծեցին զնս՝ մինչև ծածկեցան 'ի քարանցն . այլ զօրութեն ինչ անմնաս պահեցան : Եւ կապեցին զնս յամեհի երիվարս՝ արկեալ փայտ յոտս նոցա , զի արշաւեացեն և խախտեսցեն զանդամս սբցն . և անդէն 'ի 'ի տեղւոջն կառեալ կապեցան երիվարքն , և ոչ շարժեցան . և սբցն կապանք խղեցան . և կանգնեալ յոտին՝ օրհնէին զնս :

{ } Յետ այսորիկ ետ թաքաւորն գան հարկանել զնս ոստոիկ , և 'ի վր խոցուածօց գանիցն :

նիցն ցանել աղ . և դարձեալ արկ զնոսա 'ի բանս . և եթող անդէն անխնամ զամն երեք . և նոքա ուրախուք տանէին վշտացն , և գոհութիւն փառաւորէին զւնձ :

Եւ յետ երկց ամաց հանին զնո 'ի բանսն , և արկին 'ի ջեռուցեալ բաղանիս՝ զոր անտանխնեան ասէին , զերիս տուրս : Եւ եղև 'ի յաղօթս կալ սքցն՝ պատառեցան զեմք , և բոլորեաց 'ի մէջ բաղանեացն ջուր ցորտ , և սառոյց զբաղանիսն . և եղև նոյ տեղին իբրև պարտեզ ջրարբի և դրախտ փափկուի : Եւ ետ նմի բորբոքեցին հնոց մեծ , և արկին զնո 'ի մէջ հրոյն . և նոքա սկսան աղօթել յերկար , և ասէին . Վահանամք զքէն , և փառաւորեմք զքեզ՝ նոր յաքս որդի նոյ միաժին , զի արժանի արարեր զմեզ գալ յայտ հանդէս գեղեցիկ խոտողանութե քո . դու նոր՝ որ զանարատ բազուկս քո տարածեցեր 'ի վերայ խաչափայտին , և զհակառակորդ թշնամին և զսոսին հոգւոց մերոց՝ մահոռ օպաներ , մի անտես առներ զմեղաւոր և զանպիտան ծառայքս քո , այլ՝ ընկալ զհոգիս մեր , և դատաւորեալ չեմք քո : Եւ նոր հեալ նոր և Ծի զխաղաղութե քո . և ոյք օտարացեալքն են 'ի գիտութե քումե , տուր նոյն նոր , զի ծանիցեն զքեզ և զամենապէս հայրքս և զւնձ մեր , և զկենդանարար հոգիդ քո օր . զի և նք փրկութե հասանիցեն՝ զերծեալք 'ի պատրանաց սկզբնաշար բանտարկուին . և փառաւորեցեն զքեզ մեզք հանգերձ , որ ես օրհնեալ և փառաւորեալ յաւի

սիտեանս : Եւ ի կատարեւ աղօթիցն՝ ասա-
ցեալ զամենն , աւանդեցին զհոգիս իւրեանց
առ ձեռն՝ յօգոստոսի ժիշ , յամի նոն 305 . կմ

306 :

Եւ մարմինք նց մնացին ի վր կայծականց
հրոյ իբրեւ կենդանի մինչև ցվեց ժամս . և
ապա ոսկանաւորքն արքունի ի դուրս ձգե-
ցին զմարմինս սքցն երկաթի երեքժանեօք :
Եւ եկեալ ազգականացն՝ դտին զնոս անա-
պական ի հրոյն , որ և մագ մի ի գլխոց նոց
ոչ էր այրեցեալ . և տունեալ սպասաւորացն
ինչս բոլր բարձին զնոս , և ասարեալ թաղե-
ցին մեծաւ պատուով պատեալ խնկօք և
կտաւովք : Եւ յետ այնորիկ գնացին ձմբին՝
որք հաւատացեալ էին ի քո բանիւ սքցն ,
և համարձակութիւն աղաղակէին՝ թէ քրիս-
տոնեայ եմք , և զքո ձեռն հաւատամք . և առ
ժամոյն արկին զնոս ի հուր , մինչև ընդ
հնոցին ի բազմութիւն . և այնպէս կատարե-
ցան բանաւոր ողջակէզքն ի սէր անունն
քո՝ ուրախութիւն օրհնելով զձեռն ցաւանդումն
հոգւոց իւրեանց :

Եւ եղև զկնի ժամանակաց ինչ եգիպտացի
կիտիոս քորիսկոպոմն զմարմինս սքցն , և
ամբոսիեաց զնոս ի վկայարանս՝ զորս կանգ-
նեաց յանունն նոց : Ի բանգնեցաւ և ի կոստան-
դինուպօլիս վկայարան , ոնկ և յայլ տեղիս՝
յանունն ոք վկայիցս : Ի ի վկայարանաց
անտի յանունն սքցն անիկոսի և փոտինոսի
էր ի դափնոսայ կղզւոյն եգիպտացի ծովու
ք մէջ սամոսի և լեոբայ , նշանօք բժշկուեց
և .

երևելի. ուր խուռն ընթանային հաւատա-
ցեալք յաւուր յիշատակի երանելեացն ամ-
լը ամէ: (3)

XX

Տ Ա Ն Օ Թ Ո Ի Թ Ի Ի Ն Ք:

(1) Լինկոտոս՝ որ է յունարէն անիգիտոս, Թարգմանի
անյալի. իսկ փռախոս՝ որ գրի հասարակօրէն առ նա
Քրիստոս, Թարգմանի լուսաւոր. այլ սակայն իտօնացոյցն
հռովմայեցոց և առ սուրբօսի գրի Փօրթինոս, որ է ա-
ռաւել համաձայն հայուման: Հն. Ժամագր. գնէ այսպի-
սի տառաւոր՝ Ը յարմարութե անունաց սքցս. * Լու-
ս, սակիզն հրով աստէն փորձեցան, Անյալի՝ Լուսաւոր-
ս, փայլեալք Ը անունն. ի յարկն լուսոյ՝ վերբերեալ
ս, անտան, յանցալթ վկայից՝ պերճ հանգիստարանս: Ը

Արդ՝ ի մէջ բազմաստիկ վկայաբանութեց սքցս՝ որ
գտանի յայլեայլ արդս, և մանաւանդ առ յոյնս՝ ըսար-
ձակ և համառօտ, զորս յիշատակենք յոլլանդեանք, գտա-
մի և օրինակ մի հնագոյն յունարէն ի վաղ ժամանակաց,
մինչև անձանութ լինել և անունն հեղինակի. վնյ և ան-
նիմոս՝ քո անանուն յորջորջմամբ առաջի դնի ի դիրս
բոլլանդեանց: ի ք. հատ. օգ. երեո. 707: Այս օրի-
նակ՝ որում քան զնոմ հաւան ցուցանեն զինքեանս և
քննիչքս, առաւելքան զայլս համաձայն ելանէ այնմ
որ գնի ի յայտմաւորս հայոց. մինչև. վստահիմք ասել
Թէ անտի իսկ Թարգմանելիցէ. զի և Ը ոճոյն և կար-
գի բառիցն ամենեկին նոյնանայ. և այնպէս համամատու-
թի օրինակացդ կարգեցորդ զվկայաբանութեա:

(2) Զորպիսի դր լինելն անիկոտոսի ըստ զարմին՝ զանց
առնեն յիշատակել Հ. և Յ: Բայց ի Լ. և առ սուրբի-
սի, ևն. յիշի Ը եղեւոցս՝ կոմս անունամբ մակագրեալ
ի բազմաց:

(3) Փոսինոս ի Հ. կոչի լոկ՝ ագիան անիկոտոսի. և այս
խորհրդով. զի ի Յ. առ անոնիմոսի աղեկիտոս գնի.
ոմք և ի բառիչեանն անիիմոս. որոց երկապանչիւրն իսկ
է համաձայն անուն մերձաւոր ազգականի, և կարեան
խաիր նշանակել զեղբորդի և դիւորդի. վնյ և լատին
վկայաբանք կրկին եղերօք բացատրեն՝ այսպէս. փռա-
նոս

նոս եղբորորդի կմբեռորդի անիկոսսի : Իսկ զոր գննեմ
ոմանք՝ եղբայր, և կմբ հարազատ անիկոսսի, երևի թէ ըն-
թերցեալ է նոցա՝ ապելիւն : Բնի բառիս ասեղծիտոս :
Հաւատերոս ոմն հեղինակ որոշե նշանակել ասա զքեզ
որդի : բայց այլք ոչ հաւանին : զի ը հաճոյս է ասեմ
սրտումնդ այդ : մանաւանդ զի ը մեզ 'ի սբ գիրս՝ ուր
ուրեք կայ բառս ասեղծիտոս՝ կմբ որ նոյն է ասեղծի-
տոս, զնի 'ի հայրումս միշտ եղբորդի կմբ եղբորդեալ :
ոպ է տեսանել ստեպ յերգս երգոց : Առաւել ք զայս
համաձայնութի տեսանի և 'ի միւս գծի աղգակցութե :
Իբր զի 'ի Յ. սբն անիկոսս ասի լինել (ԹԲ) փոփոխ
սի : որ երբեմն նշանակե զօրեղբայր, և երբեմն զօրեղ-
բայր, այն է՝ քեզի :

(4) Անուն ստրատելատին՝ զնի 'ի Հ. ապլակիդոս : Իսկ
'ի Յ գրի բլաբիտաս : որ վերածի 'ի հայն՝ ալակիդաս :
Առ այս տարբերութի գտանի և 'ի վարս սբն եւս
առքեսսի, որ զնոյն անուն կրէր նախ քան զհաւատալն
'ի քս :

(5) 'ի Հ. գնի յոգնակի, ձեռք գահնացն գոսացան : Իսկ
աննիմոս Յ. որպս և բասիլեանն՝ եղակի գննեմ ասա՝
գահնի՞ : և մեք ևս այնպէս եզաք : զի առաւել 'ի գեղ
գայ կարգի բանին : Ինչ և ամն հակառակ՝ 'ի բասիլեանն
յոգնակի յիշին առիւծք : այլ մեք եզաք եղակի՝ ըստ
հայրումս և ը աննիմոսի :

(6) 'ի Հ. գնի լոյ, կապեցին զնա, և 'ի հուր արկին :
ևն. բայց 'ի Յ. աննն : որոշ ևս յիշատակի հանգերձ ան-
ոճով : ոպ է եզաք : Եւ ընդ գակառակն 'ի Յ. ու յիշ
կառեալ մնալն երիվարաց : բայց 'ի բանէն իմացել լի-
նի : սոյնպ իմա և զայլոց թեթե տարբերութեց բանից :

(7) 'ի Հ. գրի ուղիւն : տպ. և ձեռ. և յորինակս ինչ
աւելանոս : բայց թուի լինել յայտնի յետեառաւորութի և
զրիպակ տառից : զի 'ի Յ. գրի լաւիանոս, որ է լաւիա-
նոս : Իսկ թէ Երբ հանգիպեցաւ սբն, 'ի հայրումս գնի՝
յերթալն նչ 'ի բանա, ոպ է եզաք ը շարտգրութեան
յայտմաւորացն : Իսկ 'ի գիրս բալանգեանց թարգմա-
նեալ տեսանի 'ի յունականէն, ելիւն 'ի Բանդի : զի յոյն
բառն է համաձայն : և ստկայն 'ի յաջորդ արականա-
կերպ խնդիրն հայերով՝ որ գնի 'ի յունականն այսպէս,
սբիլիթիւնս էիի դիւ իրդիւն, իմացեալ լինի : գնացելոյ 'ի
Բանդ : ապա թէ ոչ պարա եր գնել աֆո դիւ իրդիւն :

(8) Վս ժամանակի կտտարման սբնս երկարաւոր լինին
'ի վէնա բալանգեանց : յորոցմարթի քաղել : Թէ սկիզբն
կա

382 Նախ 'ի վ. սէթ Լ' Կէրոսի ԼՃ:

Կապանաց սէջս եղև յամի տն. 302. Կամ 303. Իսկ Կա-
տարուն զկնի երից ամաց՝ ուղ յիշն Կամ վկայաբանու-
թիւք. վն լինի յամի. 305. Կմ 306. Բայց քանզի լը հաշ-
ուի ժամանակագրաց՝ յայտասիկ վերջին ամա հրաժա-
րեալ տսի գիտկեանոս 'ի կայսերուէ, և գին ոմանք՝
թէ Թեպէտև սկիզբն չարչարելոյ սոցա եղև 'ի գիտկե-
անոսի, Բայց կատարուն լեալ իցէ առ մաքսիմիանոս,
որև գաղերիսիւ փեսայիւ նորա: Ճանիք և զայս, զի
ոմանք 'ի հեղինակաց վկայաբանութեց գնեն 'ի վերնա-
գրի այսպէս. * Վկայաբանութի սէթն անկոտորի և փո-
տինոսի, և սրոց ք նո կատարեցան ||. ք նն նք՝ որք 'ի
վերջոյ պատմունքն յիշին՝ նոյնօրինակ հրով կատարեալ-
այլ զի անուննք ոչ ոչ աւերք գրանին, վն առ մեզ
գեղև սովորութի ներգործութ յարեւ և զնա զկնի:

է՛ մակաբերանց մայր :

'Ի միասին կատարի և տօն եղիազարու քահանայի , զի 'ի նոյն հալածանա անտիրոջութի վկայեաց . զոր և ոմանք համարեցան դատարակ լինել եօթանեցունց մանկանցն շումունեայ . և զամենեւին յեհմ կարծեցին նահատակել . բայց ստոյգ ևս է՝ թէ կամ ամենեքեան , և կմշամունէ և որդիքն յանտիր քաղաքի՝ կատարեցան : յամ է որդի 'ի հանդէս վկայուէ ողջա մատչիլ լն աւանդութեան անձային տառից : (1)

Ի նտիրոջոս անորին արքայ ասորեստանեայց , որ և յունաց և սելեւկիոցւոց թագաւոր կոչի , 'ի կարգէ յաջորդուէ սելեւկիոսի՝ միոյն 'ի չորից յաջորդաց անուէ մեծին աղեքսանդրի մակեդոնացւոյ . և մականունն նոր եպիփան , քի երեւելի , որդի անտիրոջոսի մեծ կոչեցելոյ , այր սէգ և խրոխտ , ժանտ և զազա նաբարոյ , նստաւ յաթոռ իշխանութե՝ յամի անուութե յունաց , այն է 'ի թունականութե սելեւկիոցւոց՝ հարիւրորդի երեսներորդի եօթներորդի , քի է իբր 170 ամօք նախ քան զքս : Եւ իբրեւ զօրացաւ 'ի թագաւորութե իւրում , և յաղթեաց պատերազմաւ պտղա մեայ արքային եգիպտացւոց , եկն եհտ յեհմ յամի յունաց 140 . և կողոպտեաց ըգտաճարն եհմի . և արար անհնարին չարիս և կոտորած բազում , և ետծ սուգ մեծ 'ի վր համօրէն ազգին եբրայեցւոց . և ինքն բազում աւարաւ և գերուիլ դարձաւ 'ի քաղաքն անտիրոջացւոց , որ և անտիրոջիս կամ

Ի՛՛

ան

անտիգը արքայանիստ յասորիս :

Զէտ երկուց ամաց՝ յամի յունաց 142. առաքեաց անտիգըս զիշխան ոմն հարկահան 'ի հրէաստան զօրօք բազմօք . որք վերստին աւարեցին և աւերեցին զեհմ , և շինեցին անգ. ներքնաբերդ 'ի բնակութի հեթանոսաց . և գործեցին բազում չարիս , և խափանեցին զպաշտամունս երրայեցւոց 'ի տաճարէն . որոյ վասն բազումք յերկիւղածաց խոյս ետուն յանապատ և յանշէն վայրս . Եւ որս և մատաթի քահանայ հայրն մակաբեանց : Եւ բազումք ևս 'ի Թուրամոսաց և 'ի վատաց զհետ չօքսն կամացն հեթանոսաց , և զօրացուցին զնոսա 'ի չարիս , և հաւմարձակ ետուն զանձինս 'ի կռապաշտութի :

Օայն իբրեւ գիտաց անտիգըս , այնուհետեւ տիրաբար հրաման տայր , զի ամ հրէայք և ամ ազինք որ Եւ թրութի իւրում Թողցեն զհայրենի օրէնս , և դարձցին 'ի կրօնս հեթանոսութե , և կանգնեսցեն զկուռք քաղաքի քաղաքի . ետ կանգնել արձան պղծութե և 'ի տաճարին ան 'ի վր սեղանոյ սրբութե 'ի քսաներորդի հինգերորդի աւուր ամսեանն քասզէ՝ յամի թրութե յունաց . 145 . այն ամ է սաստիկ հալածանաց 'ի վր ամ երրայեցւոց , յորում եղև և նահատակութի մակաբայեցւոց Եւ օրինակիս Եւ այսմիկ : 'ի Ժամանակին՝ յորում կանգնեցաւ պաշտօն հեթանոսաց 'ի տանն ան , այր ոմն անտիգ քացի հնացեալ աւուրբք չարութե ակեռեքիտ անուն՝ Ընոյր զքաղաքն եհմ ամ պղծ

ԻԼ

Bb

Ծու

Ծուծիք . և արքունի հրամանաւ մահ 'ի վի
ածէր այնոցիկ՝ որ ոչն յանձն առնաւին թա-
ղուլ զմիսխաւիս օրէնս . ող և զոմանս ևս՝
կապեալս առաքէր առ Թագաւորն : Ի՞նչ 'ի
նմին Ժմիկ յամաւոր յոր ածնի ծննդեան
Թագաւորին՝ յորում բազմուք զոհէին կռաց,
և ստիպէին զամենեւին հաղորդ լինել զո-
հից և կո՞նք ճաշակել, կալան և զեղիազարտ
քահանայ՝ այր ծերունի իննսուն տմաց, գե-
ղեցիկ երեսօք և իմաստուն խորհրդովք, ե-
րեւելի պատուով և բարեպաշտութիւն միջ
նամ հրէից, օրինաբէտ և օրինապահ . (որ
լեւնաց՝ եր 'ի գերեւոյ անտի, զորս չիւր
երէր անտիպքս յանտիպք . և չեայլոց՝ յետոյ
առաքեցաւ անդր . կո՞նք ըմբռնեցաւ յեկեմ :)
Ի՞նչ իբրեւ սկսան անօրէնք ստիպել տա-
նապել զայրն պատկառելի՝ ուրանալ զհրէ-
ութին, և զոհել դից լեւ հրամանի Թագա-
ւորին, նա հաստատուն ոգւով և պնտեալ
որովն յանձն էառ զմահ քաջ անուամբ,
քան զկեանս խղճին անձին և զայլթակզուք
ընկերաց . վից մտադիւր ընտրէր զնմազգո
տանջանաց՝ քան 'ի բաց կալ յօրինացն ան
շիմարտի :

Իսկ սպասաւորք Թագաւորին գայլ 'ի բե-
րան եղեալ եղիազարու՝ օտիպէին ուտել
գոնէ խողենի չիւրէմ օրինաց . այլ նա բացէ
'ի բաց հերքէր զնոսա, և ձեռներեց լինէր
Թքանել անարգել պաշտօնս հեթանոսաց :
{ } այնժամ տմանք 'ի ծանօթ եղեցոց առն ա-
ւագութե՝ առեալ զնա առանձինն՝ իրաւո
տային

ապին ապիրատութեան լը իւրեանց անմիտ
խորհրդոյ . յանձն առ. ասեն զհրաման թա-
գաւորիդ , և մեք քեզ զայլ միս մատուցուք .
դի լուծցես զկարծիան , ոչ թէ խողենի կե-
րար , և 'ի մահունանէդ ապրեսցիս :

Իսկ նա (ասէ գիր) գեղեցիկ խորհուրդս
հաստատուն յանձին եղեալ զարժանի հա-
տակին լը ծերութե մեծութեն , լը երեւելի
վայելութեն , լը զուարթածագիկ ալեացն
զուարճացելոց , լը գեղեցիկ 'ի մանկութե
մինչև յաւագոյթ անդեանն , մանաւանդ
առաւել լը անագործ սրբութե օրինադիք
կրօնից , ան կարգօք լի , արագ արագ առ-
նէր զպիսին . ի՞նչ արժան , ոչ պատշաճ ա-
սէ , մերոյ չափոյ հասակի՝ կեղծաւորութիւն
մտանել լը սրբուն խոստովանութի . իցեն
բազումք 'ի մանկտուոյ այտի՝ որ լը ահամբ
հայիցին , կարծիս 'ի մտի դնիցեն , և ասի-
ցեն , եթէ եղիազարոս՝ իննմնամեան անցել
ծերութիւն՝ հասեալ 'ի գուն վախճանի , յայլ-
ազգութի դարձաւ . և նոքա վր իմ կեղծա-
ւորել զայլթակեցին . և զայս խիղճ մտաց
և կեղտ անուն ծերութենս յԹի թողից : Իսկ
արդ՝ եթէ ամենեւին նոյնչափ ժամանակս
կենաց շնորհիցեն ինձ , և 'ի ձեռս մարդկան
բնաւ . այլ ոչ մասնիցիմ , սակայն յաւիտե-
նից 'ի մշտնջենաւոր ձեռաց անտի՝ ոչ կեն-
դանեօք և ոչ յեա կենդանուն ուրեք զախ-
շել կարիցեմ : ի՞նչ քաջութիւն փոխեցայց յԹե
աստի , զի արժանի իմոյ ծերութենս երեւցայց .
և օրինակ բարեաց և առաքինութեան ման

կաւոյ թողից . զի յօժարութիւն և քաջութիւն
'ի վիթ սրբութեան օրինացն մահաւոր ջանաւ
մարթասցեն :

Օ այս անձ իբրեւ ասէր , ինքնակամ դիմա-
գրաւ կամակար 'ի վիշտս մահուն և տանջա-
նացն դիմէր : Երբ որ յառաջագոյն շուրջ
մատուցել մեղքարեին , զբանս մեղքարու-
թեն 'ի թշնամութի դարձուցանէին , և զի-
մատուութե խորհուրդսն իբրեւ մոլորութի
համարէին . առաւել մատուցեալ 'ի տան-
ջանս տագնապէին : Եւ իբրեւ մեծ եղև 'ի
տանջանաց անախ 'ի վախճան , երայ զբե-
րան իւր հեծեծելով . սկսաւ խօսել 'ի նոր'
որ ունի զգիտութի սրբութեան խորհրդոց , և
ասէ . Ես մի ինչ յայտ եղև , եթէ 'ի ձեռս
իմ եր արձակիլ 'ի մահուն վշտաց . զայս
խստուէ տանջանս մարմնոյ բնկալեալ համ-
բերեմ . այլ հոգւով քաջ քաղցրութիւն վառն
ահի սաստիցն նոն ընդունիմ : Եւ սա զայս
օրինակ պատերազմեալ՝ յաշխարհէ փոխե-
ցաւ , ոնչ կարծի՝ նախ հարուածովք գտնից ,
և ապա հրով :

Յետ այսորիկ կալան զեթանեսին ման-
կունս՝ հանդերձ մարբ իւրեանց շամունեաւ ,
ի յովսէպոսի 'ի սուսանդր գեղջէ . և տա-
րեալ յանտիգը՝ կացուցին յատեան թագա-
ւորին . և 'ի խոշտանգանս գանի տագնա-
պէին ուտել խողենի : Եւ 'ի նոցանէ (ահար
կոչեցեալ 'ի լուսանցս անձանց) նահատա-
կեցաւ յառաջագոյն . սկսաւ խօսել , և ասէ .
զի՞ կայք անցեալ , կի՞ զմեզ զի՞նչ հարցանե-
լոց

լոց էք . մեք պատրաստ եմք 'ի մեռանել' քանցանել քն օրէնս հայրենիս : Նարկուք լի եղև թագաւորն . հրամայեաց ջեռուցանել տապակս և կատսայս , և անիւն և պէսպէս գործիս տանջանաց պատրաստել , և զնահա տակն յառաջ կացուցանել : Եւ նստի զլէզուն կտրեցին , և զգլխոյն մորթն զերեսօքն դարձուցին . ապա զոտս և զձեռս առաջի մօրն և եղբարցն ծայրաքաղս առնէին : Եւ իբրեւ 'ի բանից և 'ի ձեռաց անպիտան առնէր , հրամայէր կենդանւոյն 'ի տապակսն ջեռուցեալս իջուցանել : Եւ ապա իբրեւ ձեն ձերն լերկար այնպէս 'ի տապակէ անտի ելեալ զիզացել ծառանայր , սկսան եղբարքն լը միմեանս մարքն հանդերձ մխիթարել և ասել . քաջութիւն մեռցուք , զանուն և զողիս ժառանգեսցուք . հայի տր անձ 'ի ճրդնութիւ պատերազմիս մերոյ , և 'ի ծառայս իւր մխիթարի . ոպ յայտնապէս ասաց մովսէս յօրհնութե իւրում :

Իբրեւ առաջինն զայսօրինակ յէջ փոխեցաւ , զերկրորդն (մակար , թերեւս մաքիթ , կամ մակար կոչեցել) 'ի տեղի տանջանացն մատուցանէին . և զգլխոյն մորթն վարսիւքն հանդերձ զերեսօքն արկանէին . և անդէն հարցանէին , կերիցե՞ս խոզենի միս , մինչև զամ մարմինդ անգամ անգամ լուծեալ է : Եւ ետ պննի իւրեանց բարբառօղն , և ասէ . ոչ . վնկ և զսա 'ի նոյն տանջանս տապակի մատուցին : Իբրեւ յողւոցն պարզել ապաւտան եղև , սկսաւ խօսել և ասէ ցթաղաւորն .

ւորն . այժմէք՝ հպարտ և ամբարտաւան ,
գու զմեզ յայտց կենաց Պիս կարճել համա-
րիս . իսկ այն՝ որ Պաց Թագաւորն է , Թէ-
պէտեւ մեռանիմք մեք վասն օրինացն , 'ի
կեանսն յաւիտենից 'ի միւսանգամ ծննդեանն
ժամանակի՝ կենաց 'ի կեանս դար
ձուցանէ :

{ } Եւ նորա զերրորդն ամին (խորէն , կամ
գուրիաս ասացեալ) , և զլեզուն խնդրէին .
նա վաղվաղակի մատուցանէր , և զձեռն
քաջասիրտ տարածանէր . զի և Թագաւորն
ինքնին իսկ զարմացեալ լինէր զՊ պատան-
ւոյն ուշիմ մտացն և սրտին քաջութեն . զի
առ ոչինչ զցաւն համարեցաւ :

Եւ սա իբրեւ փոխէր՝ զչորրորդն 'ի տեղին
մատուցել (որ խորէն գրի) , 'ի նոյն քան-
ջանս չարչարէին : Իբրեւ շունչն վախճանի
հասանէր , խօսել սկսաւ այսպէս . մեզ լու-
նէ՝ զի փոխիմք աստի 'ի մարդկանէ . և յու-
սոյն ակն ունիմք միւսանգամ ծննդեանն յա-
րութեն մեռելոց , քան քեզ 'ի կենդանին .
զի արգելեալ փակեալ է 'ի քէն յարութիւն
մեռելոց :

{ } Եւ սորա զհինգերորդն (որ ասի ամինա-
գար) մատուցին 'ի տանջանս չարչարանացն .
իբրեւ զաչս 'ի վեր երարձ՝ հայեցաւ ի Թա-
գաւորն , սկսաւ խօսել ի նմա , և ասէ . իշ-
խանութի առեալ մարդկան՝ և գու մարդ
մահկանացու , գործես զինչ և կամիս . բայց
մի 'ի վատութի ինչ և զմեր ազգս հատանի-
ցես , կամ լքեալ Թողեալ ինչ 'ի ձեռաց նոյ
հա

Համարիցիս . կանց մնա դու , և տեսցես զգլ
բուխ մեծամեծ սքանչելեացն . ոպ զի զքեզ
և զազգաւոհմն քո չարաչար հարուածովք
չարչարիցէ :

էջետ այսորիկ ածեալ եղև վեցերորդն (գա
ղիլէ առձայնեալ) . և իբրև մերձ եղև 'ի
մեռանել' ասէ . զի՞ մոլորեալ ես տարապար
տուց . ընդ մեզ այս անցք՝ որ անցանեն վո
մեր մեղաց , զի մեղանչեմք առ ան արժանի
զարմանալոյ . բայց դու մի ակն ունիցիս ողջ
անդամ բարեմիտ ապրել' յանձամարտ մա
տուցեալ :

Եւս առաւել բարեաց յիշատակաց արժանի
մայրն սքանչելի շամունի անուն . որ զայն
պիսի զեօթն որդի յիւրմէ կորուսել' ի միում
աւուր վոյսոսոյն ան , քաջալերել սրտապն
գեալ զմի մի 'ի նոցանէ միխթաբէր իւրեանց
բարբառոյն . և զսիրան և զմիտան զիգութե
առնապէս վառեալ՝ քաջութի՞ յառաջ մա
տուցեալ ասէր . չգիտեմ որպէս ընաւ դուք
յարգանդիս երևեցայք . և ոչ ես ինչ զոգիսդ
կամ զկեանսդ ձեր շնորհեցի , և ոչ զկերպա
րանսդ ձեր զիւրաքանչիւր ես նկարեցի . և
ոչ զհատակագ ձեր աճեցուցի . այսուհետեւ
ես իմ ինչ ոչ համարեցայց . այլ որ թի արա
րիչն է , որ ստեղծ զծնունդս մարդկան ,
զկեանսդ և զոգիսդ 'ի գալստեան իւրում
իւրով ողորմութի՞ 'ի ձեզ դարձուցէ :

Եւստիորոս թեպէտեւ արհամարհեալ զինքն
համարեցաւ վասն արիական բարբառոյ՝ զոր
լուաւ 'ի միոյ միոյ 'ի քաջ նահատակացն ,

ստեփան մինչդեռ ողիքն կրտսերոյ մանկանն .
 (գաղիղէ կոչեցելոյ) առ իւր կային , սկսաւ
 ոչ միայն բանիւք միւրթարութի մատուցաւ
 նել , այլեւ երգմամբք հաստատէր՝ ի մեծու
 թիս և յաւազութիս հասուցանել , երանե-
 լի առնել յՅի . գործ ի ձեռն տալ , և բա-
 րեկամ անուննել թագաւորաց , միայն թէ
 ի նախնեացն օրինաց փոփոխեցի : Եւրե-
 ետես , թէ ամենեւին պատանին ի բանս թա-
 գաւորին ոչ խոտորեցաւ , կոչեաց թագաւորն
 զմայրն , և աղաչէր լինել պատանւոյն կե-
 նաց նորին խորհրդական , զի փրկեցի :
 Եւրեւ կարի շատ ստիպեաց , յանձն առ իս-
 տել Է որդւոյն . խոնարհեցաւ ի նա , սկսաւ
 ծաղր առնել զհպարտ զամբարտաւան թա-
 գաւորն , և ասէ . Եւրոմեաց ինձ որդեակ
 իմ . յուշ լիցի քեզ , զի կրեցի զքեզ ինն ամիս
 յարգանգի , և սնուցի զքեզ զերիս ամս ի
 գիրկս ստեամբք , և հասուցի զքեզ յայդ
 չափ մեծուե հասակի : Եւրդ աղաչեմ զքեզ
 որդեակ , հայեացիս դու յերկինս և յերկիր ,
 և որ ի նոսա արարածք իցեն . յուշ լիցի քեզ ,
 զի յոչնչէ արար զնս ան . սոյնպէս և ազգք
 մարդկան ստեղծան ի նմանէ : Եւ զար-
 հուրիւր դու ի չարաշուք դահճէ այտի , այլ
 եղբարցդ արժանի եղեալ՝ ընտրեալ զմահ
 քան զկեանս Կի . զի Է այն եղբարս ընկա-
 լայց զքեզ ի ձեռն ողորմութե մեծին ան .
 Եւ մինչդեռ մայրն զայն միւրթարութիւնս
 մատուցանէր ի միտս հաստատունս , սկսաւ
 խօսել պատանեակն , և ասէ . ո՞ւմ կայք ,
 զի

զի՞յապաղէք . չեմ ինչ լսելոց հրամանն թա-
 դաւորիդ . այլ հրամանաց հնազանդել եմ
 օրինաց հարցն մերոց՝ որ տունն ՚ի ձեռն
 մովսիսի : Եւ յլ դու՝ որ զամ ինչ չարիսդ խո-
 րամանկեցեր ՚ի վի՞ր որդւոցդ երբայեցւոց ,
 ոչ ապրեացիս ՚ի ձեռաց ւայ . զի եթէ առ խրա-
 տու պատուհասի կենդանի ւոր մեր առ փոքր
 մի ինչ բարկացեալ իցէ , դարձեալ հաճեսցի
 ողորմութիւն ծառայս իւր : Եւ յլ դու անօրէն
 ապստամբ , պիղծ , փատարանց , զի՞ զուր
 հպարտանաս յուռով քոյով սնոտեալ . ՚ի վի՞ր
 ծառայից նր . սակայն չես ինչ ապրելոց յա-
 մենադէտ յամենակալ դատաստանացն ւայ :

Օ ի այժմիկ մեր եղբարք սակաւ ինչ ցաւոց
 համբերեալ վա կենացն յաւիտենից , և ՚ի
 վի՞ր ուխտի կտակարանացն ւայ , անկեալ կան
 մահու տարածեալ : Եւ յլ ես հաւատար եղ-
 բարցն իմոց զշունչ և զմարմին մատնել պատ-
 րաստեալ ունիմ ՚ի վի՞ր հարցն օրինաց . յու
 սացեալ կարգամ առ ւած՝ քաւութի աղգին
 ւամի գտանել . և զքեզ՝ մեծամեծ տանջա-
 նօք հեծեծութիւն խոստովանել , զի նա միայն
 է ւած , և այլ ոք չիք . և այնպէս ինե և եղ-
 բարքն իմով՝ զամ նիւթեալ սրտմտութի
 բարկուե ջնջել և ՚ի բաց անցուցանել :

Յայնչափ քաջութե սրտի մանկանցն եթաւ
 նեցունց սրտաբեկ լինէր թագաւորն . առաւ
 ւել ՚ի վի՞ր կրտսերոյն դառնապէս տանջանս
 մատուցանէին . սակայն և սա անաքատութիւն
 և սրբութիւն յուսացեալ ՚ի նոր՝ մեկնեցաւ յօհն :

Օ հետ որդւոցն և մայրն երանելի ՚ի նոյն
 օրէնս

Լ՝յոյնս կատարեցան հրաշալի նահատակքս
առաքինիք , պանծալի՛նք վկայք անձային օրի
նաց , և մերձակայ գալստեան փրկին յա-
ւաջընթաց կարապետք , 163 ամօք յառաջ
քան զքո . զորոց զարժանաւոր գովեստ ներ-
բողենի գտցես 'ի գիրս Ծք վիշտաց , մանա-
ւանդ սոկերերանի , անձաբանի , օգոտփնո-
սի , այլովքն հանգերձ : Լ՝յլ պանելի են
երեքին ճառք սոկեղէն բերանոյն խօսեցելք
'ի տեղւոջ անդ կատարման նց յանտիղք քա-
ղաքի , ուր շինեցաւ վկայարան վայելուչ 'ի
վի տապանի նց յառուրս քրիստոնէութե :
{ } եւ ժամանակաց փոխադրեցան նշխարք
նքս 'ի կոտանդինուպօլիս , 'ի հռովմ , և
'ի կողմնիս . ուր և ցարգ պահին . Խ պոսմ
ճոխադոյն ունիմք ասել 'ի Ծանօթութե : (2)

XX

Ծ ԱՆ Օ Թ Ո Ի Թ Ի Ի Ն Ք :

(1') **Տ**եանեն վերծանողք մեր , զի սկիզբն պանելի
վկայարանութեանս՝ ըստ իմաստից քաղի յառաջին և
յերկրորդ գրոց մակարոյեցւոց . և Ը բաւիցն օրինա-
կեալ և ընթացքն ողջոյն յերկրորդ գրոց անտ՝ զի
մէ էր արժան մեզ յայլ ոչ վերածել զինքնին ազգա-
բանս անային վկայարանին , որք ընդմտանեն 'ի սրտս
ընթերցանելիաց : 'ի գէպ էր Ը հարցն ոճոյ ներքող-
կան ասացողածովք ճոխացուցանել զպատիւ երանե-
լեացս , կ՞զմնի զճառս նց թարգմանօրեն յառաջ բե-
րել . այլ քանզի յերկարէր յոյժ , այլ ում առանձին մե-
տենի պահեմք զայգալիսիս :

Լատինք առանց յիշելոյ զեղիազար՝ զեթն մանկունս
հանգերձ մարքն ասեն 'ի նմին աւագ , Ծ յօգոստ , 1 .

յո .

յորում յոյնք և հայք զոյգ չե կղկազարու անախմբին: Բաճանայ կոչի եղիազար՝ հաւանական իմաստիւք բաշից սք գրոց: Թող զի որպէս 'ի մեզ' նոյնպէս և առ յոյնս, հոմաձայն և բառս երեք, կի՛ Բաշվէրի: զի անխախտ նշանակէ զծերն և զքահանայն: և Թաւարանն գրեգոր զիրկին փոս հաստատե 'ի վր եղիազարու, զոր ենթագրէ 'ի փառին 'ի նոյն քաղաքի նահատակել ընդ շամուռեանց: մանաւանդ թէ և հայր կոչէ զնա ետմն եղբարց: իմա՛ն ոչ ըստ մարմնոյ, (զի մարմնաւոր հայր նչ արքիպոս կոչի յաւանգութե՛ն): այլ լը հոգււոյ՝ իբրև հոգեհայր և գոստիարակ, կամ ուսուցիչ օրինաց: Երնթացս բանին գրէ Թաւարանն զեղիազարէ: * այր քահանայ և ծեր, ալեոր հերովք, ալեոր և խորհրդովք ||. ևն. և մօտ 'ի վերջաբանութին ասե. * Սոցա նմանեցուք քահանայք, և մարք և մանկանք: „ քահանայք՝ յեղիազարապատիւ հոգեորի հօրն՝ բաշ, „ նիւ և գործով զաւագոյնան ցուցանելով. և մարք յաշ, „ Լաբինւոյ մօրն՝ ճմարառապէս մանկանէրք երեւեալք, „ և քի զաւ. 'ի ձենքն մերձ կացուցանելով. զի և աշ, „ մուսնութի սրբեսցի այնպիսի պատարագաւ. և մանկ, „ կուիք յանայնոց մանկանցն պատկառեցէք ||:

(2) Վշ նշխարաց սքցս՝ լը ասորւոցն անտիրացւոց աւանգութե գրեալ է այն բան կեզակարծ 'ի Հ. * Եւ „ չար Թաղաւորն անտիրոս զկնի նահատակութեան „ սքցս գիւնահարեցաւ, և չարաչար տանջիւր 'ի դիւանցն „ զնաց յերկիրն իլամացւոց առողջանալի դիցն իւրոց: „ Եւ ասացին նմա սպասաւորք գիցն, և թէ ոչ տաս „ երեւել զոսկերոս սքցն, զոր սպաներ գու չարաչար, „ և անկանին առաջի նչ, ոչ առողջանաս. և առաքեաց „ վաղվազակի յանտիրք քաղաք, և տարան զնս սակա „ ուք: Եւ հասեւ յաթախ քաղաք, լուան՝ եթէ քաղ „ կոծեցաւ անտիրոս 'ի տան շածուհւոյն իւրոյ վան „ չարեաց իւրոց. և գարձան 'ի յաթախ քաղաք, և „ Թաղեցին անգէն առ կազնոյն մեծի: Եւ յետ ժամու „ նակաց յայնեցան նշխարք սքցս յաւուրս քրիստո „ „ նեւութե. և շինեցաւ տեղին վանք ||:

Երեւի՛ որ 'ի ժամագիրս իւրեանց կաշն զանոնան ետմն եղբարց, արիմ, անտանիոս, գուրիտա, եղեազարոս, եւսեբոն, արիմ, և մարկեզոս, ոչինչ յիշն ըզ նշխարաց նչ. բայց զն մօրն՝ զոր սողմոնին անուանեն, ունին արտաքին աւանգութե՛ն. թէ 'ի պատրիարքական եկեղեցւոյ սքյն նիկողայոսի, որ 'ի կոստանդի նու,

նուպոյիս , կոչցեն երեք երկաթի տապանեղք . յորոց
'ի փռումն կայցէ մարմին մօրն մակաբայեցւոց . զի և
մակաբէա անուն տան նմա :

Իսկ իտալացիք 'ի մոնտե փալիոն՝ համարին , թէ առ
իւրեանս իցէ մարմին մօրն մակաբայեցւոց՝ Է անոռամբ
որբուհւոյն փելիկիգայի , ք սք երջանկսւն , (Թերևս
տակալ 'ի բանից գրոցն , մայրն երանելի էն ,) պատ-
ռեաւորութիւն պէտպէս աւանգուածեց :

Մեծ ևս է խնդրին զի սակերաց եօթանեցունց եղ-
բարց . զի հռովմայեցիք գնեն , թէ յանտիրոջայ 'ի հռովմ
փոխադրեցան 'ի հին դարուց հետե . և մեծ մասն պա-
հի տան 'ի նշանաւոր եկեղեցին՝ որ կոչի սքին պեա-
րասի առ շղթայա , այն է յեպիոնիքեան լերին՝ ուր
շինեցաւ երբեմն վկայարան յանուն մակաբայեցւոց . և
այլ ևս մասունք յեկեղեցւոյ լատերանու , աւագ մա-
րիամու , էն : Սոյնպէս և 'ի փարէզ գաղղիացւոց , և
'ի սպանիա յիշատակին նշխարք ինչ յանուն սքցո :

Որտեւ ևս են աւանգուածիւնք կողոնիացւոց , փայն թէ
մարթ իցէ ստուգել աւանց հակառակարանութեան
գրոց : Սերարիոս (առ սուլթրիոսի բոլլանգեան) գրե
այսպիս . * 'ի կողոնիա քաղաքի ագրիպպինայ կայ վանք
,, կուսանաց և եկեղեցի , որ երբեմն յանուն սյոմագ-
,, գաղեհացւոյն՝ այժմ 'ի չորեքհարիւր ամաց հետե
,, կոչեցեալ մակաբայեցւոց . յորոյ յաւագ բեմի գոյ
,, տապանակ սփեղծ , յորում տեսանին դուռիք եօ-
,, թանց այս մակաբայեցւոց և մօր նոցա : Չայոցանե
,, պատմէ գիրք տեղւոյն (շարագրեալ 'ի հեզիայ մեր
,, կէտեկ , որ յամի ամ 1504 նորոգեաց զոյն տաճար
,, յայտ ձե վայելուչ) , թէ դառաջինն յանտիրոջայ փռ
,, խագրեցան 'ի կոստանդինուպոլիս . ապա եւստոր-
,, գիոս եւնս մեգէտլանու երեք զնոսին 'ի մեգիոլան .
,, ուստի էան զինի 'ի կողոնիա հակագինուդաս արքեպիս
,, կողոնիոյ , իմա յամի ամ 1160 . յորում փրիգերիկոս
,, կայսրն կրկին պաշարեաց զմեգիոլան : Եւ պաա-
,, մէ զայսոսիկ բազմք մերոէոս կուստեպոլեան 'ի տա-
,, րեգիւրն արքեպիսացն կողոնիացւոց || . որ և ասէ , թէ
,, անգ են և մարմինք երկից մոգուց . էն :

Իսկ տաւաթա այսպէս գրէ զնոցին իրաց . * Չսոսա
,, (զմակաբայեցիս) պանծալի գովուքք ներքոգեցին
,, հարք յաւանց և լատինացւոց , մանաւանդ թէ և քա-
,, առաքեալն պօղոս այնչափ 'ի յարգի ունէր զնոսա ,
,, փնչ զի 'ի զնննա ալլոբրոգաց , ուր զիրեպիկոս կա-

,, ցոյց նախկին առաջնորդ: զառաջինն սբ տուն շինեալ:
 ,, 'ի պատիւ նոցա նոնիրեաց. որ և ցարդ տեսանի 'ի
 ,, փակարանի գլխաւոր եկեղեցւոյն վննայու. ուստի
 ,, ծագեցաւ յարգութի սբ նահատակաց, սբ մինչև
 ,, ցարդ զօրացեալ է անգ, երևելի աստիճանութի առ
 ,, բնակիչս տեղոյն նշանաւոր յոյժ:
 ,, Այս և 'ի կողոնիա ազրիպպինայ եկեղեցի բնեդիւ
 ,, տեան կառանաց յանուն սբց այս վկայից. յորում
 ,, մարմինք, կամ սբ նշխարք նց անիւնացեալք պահին
 ,, պատուով. իսկ գլուխքն տակաւին անթերի պահել:
 ,, ընծային և յաւուր յայսմիկ 'ի յարգուի ջերմեանդն
 ,, ժողովրդեան: Այլ թէ զիարդ փոխադրեալ իցեն
 ,, անգր և ամփոփեալ, այսպէս պատմի. յետ չ եր-
 ,, կար ժամանակս մնալոյ սբ նշխարացս յանաիդք քա-
 ,, ղաքի՝ ուր կատարեցան Թարեւ Նահատակքս, երա-
 ,, նելին հեղինէ մայր կոստանդինոսի յորժամ զնաց
 ,, յուխա ջերմ հաւատով 'ի պաղեստին, չ իւր երեւ
 ,, զայնոսիկ 'ի կոստանդինուպոլիս. զորս և զինի յուս-
 ,, տիննանոս առ առաւել պատուելոյ՝ զեանդաց 'ի
 ,, հոյակապ տաճարի սբնի սոփիայ 'ի կառուցեալն
 ,, յիւրմէ, հանդերձ պատուական նշխարք երկց մե-
 ,, զուց եկելոց յերկրպագութի ծննդեանն քմի: Եւ
 ,, կացին մնացին անգ մինչև 'ի ժամանակս մանուէլի
 ,, կայսեր. և նա պարգեւեաց զայնս մեդիոլանեցւոց.
 ,, և նց առեալ ամփոփեցին 'ի մատրան անգ՝ որ յետոյ
 ,, կոչեցաւ յանուն սբնի եւտորդիոսի, և մեծացաւ
 ,, յոյժ յոյժ յազգոս պաշտամանն նց, և վս յիշատակի
 ,, երկց սբ մեզուց. քանզի և նշխարք սոցա անգր փո-
 ,, խեցան: Բայց յետ այսորիկ 'ի կործանել փրկերի-
 ,, կոսի կայսեր զմեդիոլան, թ թախանձելոյ հուշիւնու-
 ,, զոսի գիտապետին կողոնիոյ՝ որ ասեմագայիրն եր
 ,, ինքնակալին, մարմինք մակաբայեցւոց և երկց մե-
 ,, զուց միանգամայն՝ հանդերձ մարմնովք երկուց սբց
 ,, պաշտպանացն մեդիոլանու, ք փելիքսի և նարոյի,
 ,, բերել եղեն 'ի կողոնիա ազրիպպինայ 'ի վանս մագ-
 ,, դապենացւոյն՝ որ յուրսուլանեան ագարակի, և ար-
 ,, ժանաւոր պատուով անգ ամփոփեցան. ուր և մին-
 ,, չն ցայժմ բարեկրօն կարգք պահին՝ հանգերձ ան-
 ,, լուանկոյութի սբնի տաճարին յանուն մեկաբայեց-
 ,, ւոց, և հանգիստպէս մեծարին թ արժանւոյն յա-
 ,, ւուր յայսմիկ: Այլ այս Թմայ չ քննուի և ընդ
 յարգութի:

ՎԱՐՔ

ՎԵՐԻՐ ԵՒ ՎԵՐՆՈՒԹԻՒՆ

ԱՔՐՈՒՆԵՐՆ ԲՈՒԽԱՅ, և ԵՐԻՅ ԳԱՆԵՐՈՅ ՆՔ
ՊԻՍՏՈՒՄԻ, ԵՐԼՎԻՄԻ, և ԼՂԳԱՅԻ:

Հ. օգոստ. 4: { } . սեպտ. 16. համ 17: Լ.
օգոստ. 1. և սեպտ. 30: (Լույսն Բեռն ԵՐԼՎԻ
ԵՐԽԱ. 'ի Խ. հոստ. օգոստ. ԵՐԽԱ. 16: ՍԵՐՈՒՄ.
առ ստորին: օգոստ. 1. և այլ: (1)

* Ս * ՈՓԻՆ. ԴՍՏԵՐՈՒՐ
* Հանդերձ՝ համանման շամու-
* նեայ և ուստերաց նք՝ ապտ.
*** քէն անտրեայ կարօտեր վկայ
ազրի հանդոյն նյ, զի հանդիսացի առա-
ւելութի շնորհացն քի 'ի նորումն քան 'ի
հնումն. և երեւեցի յանունանիցի նորոյն
սողմոնի՝ 'ի Սօֆիա ասեմ, որ թարգմանի
Լմաստութի, քաջութի ծննդոց նորա, որ են
Հաստի, { Եյս, Սեր. զի այս են լը յունակա-
նին անուննք զաւակաց նք, Բիսոբիս, Ելէն,
և աղմի: Վրեւ գրեցին բազումք 'ի վկայա-
բանից մարդկորէն պերճաբանութի զոյգ լը
մեաափրատեսի. այլ առաւել աղօտացու-
ցին զնշոյլ փայլման վարուց և նահատակու-
թե նյ՝ հրչափ և առաւել հնարեցան պա-
ճուռել բանիւք իւրեանց. ուր գեղեցիկ
մար.

մարդարիւնք , ոնց և անական պատուական , և
տակի մարդ , ոչ խնդրեն զարդ այլ բաց յիւ
կուէ գոյուն իւրեանց : Սորին վա և մեք յա
ռաջ բերեմք զսին սոսկ պատմութի սոցա թի
համարուտագիր և ստուգադոյն աւանդուն
յայտմաւորաց մերոց , շարագրուք նոր ինչ
վիշակի . որ ունի այսնքս :

Ի՞նչ զտխնն քո սոփիա էր 'ի մեծատանց և 'ի
փառաւոր ազգէյերկրէն իտալացոց : Ի՞նչ
զերին դատերս իւր՝ զնաց 'ի հռովմ՝ առ
նու զդրոշմն քո . զորս մուցեալ էր բա
րեպաշտութիւն . և նք վարժ էին անծիմաստ
հանճարովն : Եւտես նքն սոփիա զգտերս
իւր յօժար յանճարովն . ցնծայր յոյժ : Ի՞նչ
առաջին գուտար իւր պիտաիս՝ ժիւ . ամաց .
և երկրորդն ելլիս՝ ժիւ . ամաց . և երրորդն
ազատիս՝ թի . ամաց . և 'ի բերան ուսան
զնմ մարդարեւական և առաքելական հրա
մանս :

Եւ ոմն մի անօրէն անտիպոս անուն ետես
նքս , զի երթային յեկեղեցին յաւուր կիրա
կէի . ցանկացաւ գեղոյ կուսանացն , և խըն
դրեաց զմի 'ի նոցանէ իւր 'ի կնուծի : Ի՞նչ
ցնա սոփիա . մեք քրիստոսեայ եմք , և ըզ
կուսութիւնն ոնց զոսկի և զմարգարիտ հա
տատուն և զգուշութիւն պահեմք : (Եւստամ
զնաց անօրէնն առ կուսպաշտ արքայն ազ
րիանսս , և տակ . կին մի օտար՝ երիս գտե
րօք , եթէ ուստի՞ իցէ եկեալ անտ , ոչ գի
տեմ . այլ խրատ տայ կանանց և գտերոց
մերոց՝ 'ի բաց կալ 'ի պաշտմանէ կոռ . և

որո

որոշեն 'ի օեղանոյ զոհիցն , և յանկողնոյ մե-
րոյ . ուսուցանեն և նոցա զմի նաժ պաշտել
զհայրն յսի քսի :

Եւ առաքեալ թագաւորն զօրագլուխ մի ,
զի տարցէ զնոս առաջի . և եկեալ կալաւ զե-
րիս քոյրսն . և նք կալեալ զմիմեանց ձեռա-
նէ՝ որպէս 'ի պար երթային խնդուք . զնաց
զհետ և մայրն սոփիա : Եւ յորժամ հասին
'ի դուռն ապարանին , զանձինս իւրեանց ամ-
բացուցին նշանաւ սբ խաչին , և մօին առա-
ջի թագաւորին : Տեսեալ զնոս՝ զարմացաւ
է գեղեցկուի երեսաց նոց . և հարց զմայրն ,
յորմէ՞ դաւառէ էք . և զի՞նչ անուն է քո ,
և կիմ դստերացդ : Եւ նա ասէ . անուն իմ
քրիստոնեայ է . և իմ դստերացդ , միոյն՝
հաւատ , միոյն յոյս , միոյն օել . և նոն մեր
քո է . բայց 'ի ծնողաց իմաց սփիա կոչիմ .
և եմք յերկրէն իտալացւոց . (ուր ամանք ըն-
թեռնուն՝ միդուլեցւոց , քի՞ 'ի մեդիոլան քա-
ղաքէ իտալիոյ) . առաջնորդեաց ինձ նաժ ,
և եկի 'ի քաղաքս յայս . զի զտղայ զաւակքս
իմ նոյ պատարագ մատուցից :

Եւ թոյլ ետ թագաւորն երեք օր , հրաման
տունել ումեմն իշխանուհւոյ՝ որոյ անուն էր
պալատիա , պահել զնոս 'ի տան իւրում : Եւ
նոն սփիա խրատ տայր դստերաց իւրոց՝
հաստատուն կալ 'ի հաւատս քսի . 'ի տան
ջոնաց և 'ի մահոճանէ ոչ երկնչել : Եւ
յետ երեք աւուրն կոչեաց առաջի իւր թա-
գաւորն , և բազում ողբաբանօք և խոստմամբ
խրատ տայր տղայոցն ուրանալ զքո և զոհել

Իւ

կռոցն :

կռօցն : Եւ նք ասեն . առանց տանջանաց
'ի մէնջ պատասխանի ոչ լուիցես . քոյով զգ-
րութիւնք չարչարեալ զմեզ , որպէս և կամիս .
և տեսցես զահեղ զօրութի քոի այ մերոյ :
Եւ զարմացեալ թագաւորն լէ քաջութեան
հաստատուն հաւատոց նց , եհարց ցտփիա ,
քանի՞ ամաց են դատերք քո : Ի՞նչ ստիիա .
առաջին զաւակս իմ պիտիս՝ երեքտանան
ամաց է . և երկրորդս ելպիս՝ մեռասան աւ-
մաց . և երրորդն ագապիս՝ ինն ամաց է : Եւ
չեաց առաջի իւր զպիտիս , և սպառնացաւ
յոյժ . և նա անարգել թշնամանեաց զթա-
գաւորն և զնձս իւր : Եւ բարկացեալ հրա-
մայեաց կախել զնոս , և գաւազանօք դան
հարկանել ուժգին . և նքն ամենեւին ոչ քղ-
գաց զքաւն , և ոչ վիրաւորեցաւ , և ոչ պլա-
գունեցաւ մարմինն :

Եւ ապա սուր առել՝ ծեծէին զմարմին նր .
և որպէս երկաթ անխղելի մնաց . յարձել
ընկեցին՝ ի շանթս հրացեալս . և հուրն շի-
ջաւ . և շանթն ոնց զառն ցուրտ եղև : Եւ
նքն գոհանալով օրհնէր զնձ . և ասէ . ով
թագաւոր՝ տեսեր զզօրութի քոի իմոյ , և
զանկարութի քոյոյ չարութե մեքենայից : Եւ
բարկացել հրամայեաց սրով հատանել ըզ-
գլուխ նր : Յայնժամ գնաց երանելին առ-
մայրն և առ քոյրքն իւր . գիրկս արկել համ-
բուրեաց արտասուօք . և ասէր ցքոյրսն իւր .
մի երկնչիք՝ ի տանջանաց , զի ամենեւին ես
ոչ զգացի . արդ՝ փութացիք և եկայք զհետ
իմ . և երթել զահիճն եհառ զգլուխ նր :

Ի.Փ.

C c

Լոյն

Վրայնպէս և զայլ երկու քոյրսն այնպիսի
 խիստ և դառն շարժարանօք տանջեցին . և
 ոչ կարացին դարձուցանել 'ի հաւատոց իւ-
 րեանց . և ապա հատին զգլուխ նց : Եւ յոյժ
 ուրախ եղև սոփիա , զի երեք անարատ հաշ-
 տունս ետ պարգևս քնի : Եւ յսնկ կատարեցան
 բարի խոստովանութի կուսան տղայքս 'ի քն :
 Իսկ բարեմիտ մայրն սոփիա ժողովեաց բզ-
 նչևարս դատերաց իւրոց , և եղ զպատուա-
 կան գլուխսն յիւրաքանչիւր տեղի . պատեաց
 մաքուր կտաւօք և խնկով , և եգ 'ի սայլի
 մեծաւ փառօք , և եհան 'ի քաղաքէն ժշ .
 մզմաւ : և եղ 'ի մարմարիոն տապան . և
 ջինեաց 'ի վր եկեղեցի ըն արժանեաց : Եւ
 անկեչ 'ի վր տապանի արտասուօք աղաչէր
 զքն , և զդատերսն : և ասէր . նվ բարի զա-
 ւակը իմ յիշեցէք զծնունդն և զսնունդն
 ձեր և զքաջալերութիւն , թէ նրպէս ծնայ
 և սնուցի և յօժարեցուցի զձեզ յերկնից
 արքայութի . նոյնպէս և գուք կոչեցէք զիս
 առ ձեզ : Եւ այնպէս աղօթելով առ ան-
 առանգեաց զհոգին . և քրիստոնեայ կանայք
 եղին զնա 'ի տապանի ըն դատերսն իւր :
 Այստուական նշխարք սթցս մինչև ցուրտը
 աւանդին լինել 'ի հռովմ'յերկուս եկեղե-
 ցիս՝ սթյն պետրոսի , և սթյն սեղբեսարոսի .
 ոնկ և մասն ինչ ասի փոխադրել յաղքենաւ
 բատոն քաղսք ալսացիոյ . ոնկ և այլ մասն 'ի
 գաղղիա և 'ի սպանիա : Եւ և որ 'ի բուխ-
 տիա (կիմ'ի պուշա) փոխադրեալ ասեն յառ-
 մի ամս . 1600 : (2)

ՆՈՒՆ

XX

Ծ ԱՆՈԹՈՒԹԻՒՆՔ.

(1) Եւանգելիս եր մեզ ունեւ զվկայարանութի սոցա
 'ի Ճառքնտիրս, զորս 'ի ձեռին ունիրք. բայց սակայն
 Թեպէտեւ պակասի 'ի նոսին, այլ անտարակոյս եմք
 Թե կայցեյալ օրինակս, յորոց հանեալ է համառո-
 տութիս այս յայտմաւորաց: Նոյն պատմութիւն է և
 առ մատարաստեալ, բայց ճոխագոյն տառնախառուք
 և պարագայիւք՝ որք տանելիք են: Անտանելի Թերեւ
 գտան գրուածք յեանոց ոմանց յարեմաւոս. զորս 'ի
 մէջ բերէ սուրբիոս բոլլանդեան, և չվայր հարկանէ
 մանաւանդ զյովհաննու քահանայի մեգիլանեցոյ, և
 բոսկայի նորին քաղաքացոյ, որք իրաւամբք պարծին
 Է. սոփիա և Է գտաւրս նք իբրեւ Է քաղաքակիցս իւ-
 բեանց, որ չի Էդեմ. բայց սուրբութի է խնդրելի 'ի
 հին մատենագրաց, որ չերևի 'ի միջի. (Արք իրաւունս
 տամք սուրբիոսի 'ի գիմախաւելն այնոցիկ՝ որք առանց
 բաւական վկայութե խոսին, կամ տաւաբանք են. և
 սակայն անիրաւի կարծեմք, երբ զմիաբանաւանդութի
 նմեկեղեցեաց՝ զմ անոնանց սքցս և գոյացաւն պատ-
 մութե նչ, փորձի Է երկրայութի արկանել. մէ գի-
 տեմ որպիսի իմաստութի գծովարահաւան ջաննն ցու-
 ցանելով Թե գիցի յատուկ տնուն այսպէս խորհրդա-
 ւոր. իմաստութի, հաւատ, յոյս, սէր. Է որ երկունա-
 նալն է առաւել զարմանալի քան լինելն իրար. ուն և
 յայտ է. Թող և զայլ պոսպիսի պատճառարանութիս:
 Հասարակօրէն նմ վկայարանք ձայնակցին Է մեզ, Թե
 կատարումն սքցս եղև 'ի հաղմ առ ագրիանոսիւն.
 բայց եղևն ոմանք՝ որ 'ի նիկոմիդիա եգին առ գիտիղե-
 տիանոսիւն: Չանտիղոսն՝ որ եղև պատճառ նահատա-
 կութե սչ, մատարաստէս ցուցանէ լինել գատաւոր
 կմ քաղաքապետ հոովմայ, ուն Թե անձամբ գտաւր
 կցե զնն. այլ մք հաւանեալ եմք առաւել Է եղանակ
 վկայարանութե մերոյ: Ե'ն որ յետ երկից աւուրց կա-
 տարման գտաւրացն ասեն վախճանեալ զոքն սոփիա.
 բայց քանզի և մատարաստէս ձայնակցի Է մէշ, Թե
 շինեաց նա վկայարան 'ի վք տապանի գտաւրաց իւ-
 բոց, որպիսի և անշուք մատուան գիցի իբրև խրճիթ,
 խնդրե

ինչորէ ժամանակ աւելի . Սմին նման են և այլ Թեթե

տարբերութիւնք վկայագրաց 'ի միմեանց :

Հին վկայագիրք լատինացւոց համաձայն մեզ և յունաց
'ի միում աւուր գնեն զիշատակ մօրն և գտաւորացն .
միայն բարոնիոս զատոյց զիշատակն նոցա , գնեղով
զգաստն 'ի տանացոյցն հռովմէական յօդոսս . 1. այսպէ .
* 'ի հռովմ' նահատակութիւն սԲյ կուսանացն , Հաւա-
տոյ , Յուսոյ , և Սերոյ . որք յաւուրս իշխանութեան
ազրիանոսի ստացան զպսակն վկայութիւն || . և զմայրն 'ի
սեպա . 30 . այսպէս , * 'ի հռովմ' (հատարումն) սԲյ
այրւոյն Սսփիայ' մօր սԲյ կուսանացն , հաւատոյ , յու-
սոյ , և սերոյ || : Աւելի 'ի լատին գրաց վաղագոյն վե-
րածեալ էին և զգտաւորն 'ի նոյն սեպա . 30 . և ոմանք
նաև զմայրն վերածեալ 'ի 1. օգոստ :

Վչ Ծաքարոզ մեծի տաճարին այս սոփիա' որ 'ի կու-
սանդինուպոլիս , 'ի վաղ ժամանակաց հետէ' ոմանք
կարծէին շինեալ յանուն սԲյն սոփիայ և երկց գտա-
ւոց նորա . յայս միտ խօսի և մերս նարեկացի 'ի շառ-
խաչին . բայց առաւել հանգիսացեալ աւանդութիւն է'
զոր պինգ ունին Ծմ'յեալինք , Թէ շինեցաւ յանուն փրկ-
չին , որ է իմաստութիւն հօրյաւիտենական : Տէս յԾա-
քարութե'ի հատորն բիւզանդիոյ . երես . 143 :

(2) Յաղագս նշխարաց սԲյս այսպէս խօսի սուլբերիոս .
ստուգագրոյն համարեալ է ասե կարծիք այնոցիկ , որք
ասեն' Թէ նշխարք սԲյս են 'ի հռովմ' յեկեղեցիս սԲյն
պետրոսի և սԲյն սեղբեսարոսի մինչև ցայսօր , Թէ մչ
ամբողջ , գէթ լը մեծի մասին : Վչյ անստոյգ մնայ ա-
ւանդութիւն արգենտացւոց , որք համարին' Թէ յաւուրս
միծին կարողոսի հռեմիգիոս եղաւ հռեմայ փոխադրել-
իցն զնշխարս սԲյն սոփիայ և երկց գտաւորաց նր յաւ-
սացիս . Թերեւ մասունք ինչ յոսկերաց նոցա անգր-
տարեալ եղեն . որպէս և 'ի սպանիա այլևայլ մանր մա-
սունք նց սփռեցան : Անստոյգ մնայ և սաւաղոսոսի ա-
սեն' , Թէ մարմինք սԲյս փոխադրել իցեն 'ի գաղղիս .
և Թէ' եգեալ յարծաթի տապանակս պատուեալ լի-
նին յեկեղեցւոյ սԲյն մարիամու վիգանեան 'ի կատար-
կեան ազարակի : Բայց են' որ ասեն , Թէ զինի գրե-
լոյ սաւաղոսոսի զայսոսիկ' գողց բարձին յեկեղեցւոյ
անտի զայն նշխարս : Ուր Թողցուք զայն , զի գլուխք
սԲյ կուսանացս պատուով ասին պահել այժմ 'ի վանս
կուսանաց 'ի բելլանկուրիս 'ի արեկենեան Թեմն կար-
գի կիսաւորսնաց : Աւելի բերեն զայս յիշատակարան
կճ

Կ՞՞ զտապանագիր՝ գտնաւ 'ի պոռնի յեկեղեցւոյ Կոլ
սանոցի սրբուհւոյն յուլիայ . * Այսր բերեալ եղեն
„ (սը նշխարքս) 'ի հին եկեղեցւոյ՝ սըց Կոստանայ և
„ վկայուհեաց՝ յուլիայ . պիտախի , ելլախի , ագապի ,
„ և սոփեայ մօր նց ևն . . . որոց մարմինք անհամար
„ չբ նշխարօք հանգերձ , 'ի ժամանակս Կղեմայ ութե
„ րորդի . . . փոխադրել եղեն 'ի յորէլեան ամին 1600 .
„ 'ի 16 . ասուր կաղանգացն յունիւարի || :

ՍԵՂԵՆ ՎԵՐԻՍՏԱՊԵՐՈՒՄԻ, Լ ՊՐՈԳ Ը ՆԱԽ: (1)

Հ. Յեռ. հայտն. 11 : ՏԲ ԻԷԼ. հայ. 9 : արդ.
 յաւնիստ. 14 : Յ. հայտն. 9 : 1. յաււտ. 24. և
 25 : Պատւնոր. Բ. ջհԷ=ջհԷ : Բաւլանդեանն պե-
 նիտ. Է Կար. յաւ. ԷԶ. 125=149 : Սաբիտո
 Դ ամառանից. և այլք խաղաճի : (2) .

ԲՐԻՍՏՈՒՆ. ՕՉԻԼԷՑ ԵՒ
 մարգարտափայլ՝ մեծայաղթ
 վկայն քո՛ր քրիստոփոր էր՝ ի
 բարբարոսաց Յէն, յազգէ ըս-
 կիւթացւոց կմ՝ հնգկաց, որք շանագլուխք
 կողէին ի դժնէհայեաց և յահագնատեսիլ
 դիմաց, և ի Թանձրահագադ. և ի զօղան-
 ջսկան կոկորդաձսյնուհ (3) : Եւ էր առա-
 ջին անունն նք՝ մարգարիտ (4), որ ի բարբառ-
 հնդկաց պերպէռի կմ՝ վեռվէռի ասի (ո՞ղ և
 առ արեւմտեայս՝ ռամկօրէն բէռլա), ծնել
 ի հեթանոս ծնողաց. այլ ի հասանելյալ
 բունս՝ մտեալ ի զինուորուի բարբարոսաց,
 ըմբռնեցաւ ի քրիստոնէից, նք՝ ի զօրաց կռու-
 տանդեայ կայսեր որդւոյ կոստանդիանոսի.
 և տեղեկացեալ ճանապարհին ճշմարտուն-
 պաշտէր զքրտական հաւատաւ, և փափաքէր
 լու-

Ըսունել զԵՐ մկրտութի :

(Յաւուրսն յայնոսիկ Թագաւորեաց ուրա-
ցօղն քնի յուլիանոս . և մի ռմն՝ ի պաշտօնե-
ից նր դիկոս անունն ⁽¹⁾ , կարգեցաւ կուսա-
կալ և գատաւոր ՚ի վր կողմանցն ասորւոց
իրբե փոխարքայ (զոր այլք շփութեն լէ գե-
կոսի կայսեր , և ռմանք գաղնոս Թագաւոր
կոչեն) : Եւ եր հալածութիւն քրիստոնէից , և
հայհոյեալ լինէր անուն նոն . և նեղէին ըզ-
քրիստոնեայս ամ ուրեք : Ի՞նչ յայնմ Ժա-
մանակի մարգարիտն շանադլուխ եր յասո-
րիս . քանզի եգիտ զնա կոմս մի ՚ի պատե-
րազմին , և զինուորեցոյց ՚ի զօրս իւր . և ՚ի
գալ յուլիանոսի յանտիրոջ՝ էած զնա առ
Թագաւորն իրբե այր անձնեայ և կորովի և
գոռ պատերազմօղ . վնյ և պատուեալ լի-
նէր յաշս մեծի և փոքու ՚ի մէջ զօրակա-
նին :

Եւ ինքն մարգարիտ՝ որ ակն ունէր յերկրի
անդ քրիստոնէից համարձակ պաշտել զքր ,
իրբե տեսանէր զգործս ամբարշտութե օր
քան զօր զօրացեալ , զայրանայր յոգի իւր և
խռովէր : Եւ շարժմամբ որաին ՚ի շնորհաց
հոգւոյն սրբի՝ աղաչէր զամ լինել ձեռնառ-
ւ և ապաւեն յամի . և խնդրէր՝ զի համարձա-
կեացի խօսել զբանն կենաց նոզին բարբա-
ռօղ և լեզուաւ , զոր վարէին զօրքն արքու-
նի և հալածիչքն , իմ յունարէն . զի ոչ եր
տեղեակ լեզուացն . և Թերեւ անկարա-
նայր կոկորդահնչիւն լեզուաւ վարել ըզ-
րեկեակ հելլենախօսուի : Եւ ամ շնորհեաց

նմա զնմ խնդրելին . զի շնորհել լինէր նմա
'ի վերին զօրութեն (ասէ վկայաբանն) հա-
ւատոյ հաստատութի, և գիտութի ճշմար-
տութե, և բանի հաղորդութի, և ցանկութե
առքս . և զօրացեալ փառաւորէր զնձ : Եւ
ոպ յայսմաւուրք մեկնաբանեն, և ջ առնա
հրեշտակ յերկնից, և ասէ . մարգարիտ ա-
րիացիր և քաջ լեր . և մերձեցաւ հրեշտակն
'ի շրթունս նր . և առ ժամայն սկսաւ խօ-

սել պարզ և յստակ յունարէն .

{ } Ետ այսորիկ գէպ եղև նմա տեսանել, զի
չարչարելին զքրիստոնէայսն զինո՞ւորք դա-
տաւորին դիկոսի . և յանդիմանեաց զհալա-
ծիչսն : Եւ այր մի անուն բաբոս՝ եհար զնա
ուժգին կմապտակեաց : Եւ ետ պլնի, և
ասէ . համբերեմ վր քսին իմոյ . ապա թէ
ոչ լաւ ևս կարող էի ես հարկանել . և ոչ
թագաւորն ձեր կարէր կալ ընդդէմ իմ :

{ } Եւ յս ասացեալ լցաւ հոգւով, և ասէ ցը-
չարչարօղոս սքցն . պաշտօնեայք ամբարշտու-
թե, և ըմբռնեալք 'ի ձեռս սատանայի,
դուք զերկիւղածս նյ ը ձեզ կամիք կորու-
սանել . և այլ բազում ինչ խօսեցաւ առ նա
'ի մեծութի փառացն նյ, և յանարգանս հե-

թանոսական մոլորութե :

Եւ զինո՞ւորքն զարմացել ը զօրաւոր բանս
նր, միանգամայն և զահի հարեալ յահա-
ւոր տեսլենէ առն, ոչ իշխեցին ձեռն ար-
կանել 'ի նա . այլ զնացին պատմեցին դա-
տաւորին դիկոսի զվրէժ խնդրութի նորա 'ի
վր քրիստոնէից, և զնմ զբանս նր . արդ ա-
սեն

տեն՝ որպէս հաճոյ թուի , արասցեն : Յայն ժամ առաքեաց դատաւորն զօրական երկերիւր՝ տեղեկանալ վո այնր , և ածել զնա յատեանն , զի ստուգագոյնս գիտասցէ վո նորա :

Իսկ երանելին յայնմ պահու երթեալ էր ՚ի տուն աղօթից , և կայր յաղօթս ՚ի ծածուկ առաջի բեմին , և ասէր առ իմ . « Իոհանամ զքէն իմր վո մեծի շնորհաց քոց , զոր շնորհեցեր ինձ ճանաչել զքեզ , և առնել զկամս քո . և այժմ մի թողուր զիս ՚ի բում մէ օգնականութէ , այլ առաջնորդեալ ինձ ՚ի խորհուրդս կամաց քոց լը հաճուե քում . և բաց զբերան իմ ՚ի խօսել զբանն կենաց առաջի թագաւորաց և դատաւորաց վասն տնուն քո ՚ի վկայութի . զի բարձրացի առնուն քո և փառաւորեսցի . զի գու միայն ես փառաց և պատուոյ արժանի : » Այս և զգրսմին նման պաղատէր երանելին առաջի իմ ջերմ արտասուօք :

Իսկ ահա ՚ի վր հասին զինունորքն , և պատմեցին նմ զբանս դատաւորին . և ասեն՝ թէ տանել զքեզ եկաք հանդերձ կապանօք յատեան : Իսկ նա ասէ արիաբար . քո արձակեաց զիս ՚ի կապանաց սատանայի և յիմ ՚ի պատրանաց նր , և առաջնորդեաց ՚ի խաւարէ ՚ի լոյս , յաննծութէ յանդիտութիւն ճշմարիտ . ինդութիւն ընդունիմ զկապանս և զչարչարանս և զմահ վո քսի . զի նա վո իմ կրեաց զայս իմ կամաւորութիւն , որ իմն է երկնի և երկրի . և որ ծանեան զնա և հա

ւա

ւատացին ի նա, զամենեւեան լուսաւորեաց
և կոչեաց յիւր արքայութիւն, և եթէ գուց
կամիք, բայց է գուռն ողորմութե նորա, և
իւրեմի զձեզ:

Յայնժամ զահի հարեալ արանց եկելոց
յահելակերպ երեւանէ սթյն՝ զոր նոր եցոյց
նոյ, և լուսաւորեալ յայ՝ որ երաց զսիրտս
նոյ իւրեմի զբանն կենաց, զոր քարոզէր ե-
րանելին բազմօք, հաւատացին երկերիւքն
առ հասարակ յամենաոր՝ երբօրօսին: Եւ
երանելին սկսաւ գոհանալ զմեկ, և ասել
զսաղմոսս զայս. աստ օրհնեցէք մե՛ծ ա-
ռայք մե՛ն զմեր, որք եկիք ի տուն մե՛ն և ի
քաւիթս մյ մերոյ. համարձէք զձեռք ձեր
ի սրբութիւն, և օրհնեցէք զմեր: Եւ կատա-
րեալ զսաղմոսն, և կացեալ յազօթս՝ գո-
հանայր զմեկ ամենեքումք հանգերձ, և
օրհներ զմեր ի վր անորատում գրանչելեացն:
Եւ որպէս կոչել ի ծածուկ զերեց սթ տեղ-
ւոյն այնորիկ, որում անունն էր պետրոս. և
աղաչեաց զնա մկրտել զինքն և զորս ի նմա.
և նա առեալ մկրտեաց զամենեւին յանուն
հոր և որդւոյ և հոգւոյն սթյ. և փոխեալ
զանուն երանելւոյն մարգարտի՝ անուանեաց
զնա Վրիտատիոր, այն է ի յունականին
քրիստոփորոս, որ թարգմանի քնազդեաց,
կամ քնակիր. յորմէ առեալ ամանց՝ շփովե-
լով արդեօք ի անցս այլոյ ուրումն սթ ծե-
րոյ, ասացին թէ քրիստատիոր կրեաց զքն
յուս իւր, յերեւել նր իբրեւ զմանուկ և ի
կամիլ անցանել ի գետն. և թէ գաւազանն
բրիւ

քրիստոսի արմատացաւ առաջի զօրակա-
նաց , և այլ ևս աւանդուիք յետնոյ՝ արտա-
քոյ հին և հարազատ վկայաբանութեա : (6)
Ի՞նչ երեցն , որ միտեաց զքրիստոսի ,
և զերկերիւր զօրականն , յանձն արարեալ
զնա շնորհացն՝ որ ՚ի քս յս , գնաց ՚ի նոցանէ :
Իսկ երանելին քրիստոսի միութարեւ ըս-
կաւ զնորահաւատսն . առէ . որդեակք իմ՝
զորս ՚ի քս յս աւետարանաւն ծնայ , տեռէք՝
թէ ում ետուք զանձինս ձեր ՚ի ծառայուի .
հաստատուն կացէք յամ ՚ի գործս արդարու-
թե . և հաճոյ եղեալ քնի յուսոյն մերոյ՝ ժա-
ռանգեալիք զփառսն յաւիտենից : Եւ նոքա
միաբան պիտի առնէին , եթէ լէ քեզ եմք
՚ի կեալ և ՚ի մեռանել . զոր ինչ կամիս՝ արա :
Եւ առէ ցնս . երթիցուք յատեան . և որպէս
հրամայեցաւն ձեզ ՚ի դատաւորէն , կապա-
նօք տարջիք զիս լէ ձեզ . և նք ոչ կամէին .
այլ նա հաւանեցուցանէր անաւ : Եւ եղև
իբրև տարան զերանելին կապանօք առաջի
դատաւորին զիկոսի , ահաւոր իմն տեսեամբ
երևեցաւ նմա Երն ՚ի ձեռն շնորհացն քնի ,
Թող զանաւորական դէմնն ահադինս . և
հարցանէր ցնա մեղմով . զի՞նչ է այս՝ զոր
լսեմս զքէն , վրէժ ինդիր լինել քրիստոնէից ,
և զնձան արհամարհել և զհրամանս թա-
գաւորաց . զի՞նչ սնուն է քս , կամ յորմէ՞
ազգէ ես . ազէ առա՛ տառադութի :

Պիտի ետեքն . զազգն իմ կերպարանքս ցու-
ցանեն . և անուն իմ ՚ի քրիստոսի փոխե-
ցաւ միաբութի , զի զքս զգեցեալ եմ . և
մեզ

մերկացեալ զհաւար կուսապաշտութեն՝ փառաւորեմ զամ ճշմարիտ , և արհամարհեմ զկուռս կռեալս կոփեալս և արարեալս . ող և զհրամանս թագաւորաց զհակառակս ճշմարտին այ և թագաւորին երկնաւորի , որ միայն ունի զանմահութի բնակեալ 'ի լոյս անմատոյց : Իսկ դատաւորն . մի այդպէս յանդուգն բարբառիր . այլ հաւանեալ զոհեա , և պարգևս մեծամեծս ընդունիրիս 'ի թագաւորէն և պատիւս և իշխանութիւնս . ապա թէ ոչ կամիրիս , ազգի ազգի տանջանօք նեղել զքեզ վտանգեմ , մինչև անդէն մեռցիս . և ոչ փրկէ զքեզ քո 'ի ձեռաց իմոց : Վրիստափոր ասէ . ոչ իշխանութիդ քո պիտոյ է ինձ , և ոչ պատիւդ . և ոչ պարգևքդ , զոր խոստանաս առ 'ի հաւանեցուցանել զիս . և ոչ 'ի տանջանացդ քոց երկուցեալ հաւանիմ , և ոչ 'ի մահունէն՝ զոր ածելոց ես 'ի վրիմ . ես յամ փրկիչ եմ յուսացեալ , որ կարօղն է անշարժ . պահել զիս 'ի ճշմարտ խոստովանութեն . դիւաց ես ոչ զօհեմ . զոր ինչ առնելոց ես , արա՛ վազվազակի :

Զայնժամ հրամայեաց դատաւորն կախել զնա . և քերել և այնպէս ընդերկար տանջեալ՝ ամենեւին ոչ խոտորեցաւ 'ի բանս բռնաւորին , այլ միայն գոհանայր և օրհնէր զամ . մինչև զարմանալ դիկոսի , զի առ ոչինչ համարեցաւ զտանջանսն . և խորհէր՝ թէ զինչ արասցէ : Ինք մատուցել ուրում յանօրինաց՝ ասէ ցիշխանն . կոչեացին կռնայք պոռնիկք , և արգելցի դա 'ի տան աւերեք

րեք նոքօք . և այնպէս հաւանեացի 'ի ձեռն նոցա : Հաճոյ թոճեցաւ դատաւորին խորհուրդն չար . և հրամայեաց կոչել երկուս պոռնիկ կանայս , որոց անոճանք էին լաւ լինիկէ և լ'կիւլինէ . և խրատ ետ նց զարդարիլ , և կերպարանօք պոռնկութե լուծանել զԾրն 'ի զգաստութեն . և այնպէս ածել զնա 'ի հաւանութի կամաց իւրոց :

Իբրեւ տարան զքրիստափոր 'ի տունն , և ըզպոռնիկան զկնի , յաղօթս եկաց Ծրն առ նա՝ խնդրելով զգարձ պոռնկացն . հեղոյր զարտասուան առաջի քօի վն նց փրկութե և թողութե մեղաց , և առաջի արկանէր զչնորհս մարդասիրութեն . զի քո են ասէ արարածք , և քեզ լիցին երկրպագութե՝ սրբեալ 'ի մեղաց հաւատով և մկրտութիւն արեան 'ի փառս քո : Եւ յետ աղօթիցն սկսաւ քարոզել նց զբանն կենաց և սրբուն : Եւ նք հաւանէին յաղմանէ նյ 'ի ձեռն աղօթից Ծրն . քանզի հաւատացին յաւուր յայնմիկ երկոքեանն իսկ յնա՝ , և խոստովան եղեն և լացին սրտի մտօք զմեղս իւրեանց . և յանձն առին զսրբութիւն և զմահ զԾրն . միայն թէ ընկալցի ասեն զմեղաւորքս ողորմած նոն :

Եւ հաս հրաման 'ի դատաւորէն՝ կոչել զնա առ ինքն . և իբրեւ գնացին , հարցանէր դատաւորն առանձինն ցկալ լինիկէ և ցակիւլիւնէ . հաւանեցուցիք զայրս ալլաղգի 'ի կամս ձեր և 'ի փառս եւծոցն . Իսկ նք ասեն . ոչ եթէ դա 'ի մեր կողմն չըջեցաւ , ալ մեք գովաւ ծանեաք զքն նա՝ , և զկուռսն արհամար

մարհեցար . և զգառաացար 'ի սրբութիւն
յայտմ հետե . և քնի այ փառս հասուցար
և հատուցուք . 'Ի բարկութիւն բողեցաւ
գառաւորն , և փութապէս հրաման ետ կա-
խել զերկոսին զկանայսն , և տանջել իւր
կար , մինչև անդէն մեռցին : Իսկ Երն քրիս-
տափոր յազօթս կայր առ անձ' առնել առ նս
զգութ մարդասէր շնորհացն , որով կեան առ
հասարակ արգարք և մեղաւորք : Եւ երաւ
նելի կանանցն համբերեալ տանջանացն՝ ա-
ւանդեցին զոգիս իւրեանց բարի խոստովա-
նութիւն և վկայութիւն , սրբեալք յիմ 'ի մե-
ղաց 'ի ձեռն հեղմանն արեանն իւրեանց՝
շնորհք և մարգասիրութիւն քնի . և հրամա-
նեաց բռնաւորն այրել զմարմինս երանե-
լեացն :

Յետ այսորիկ հրաման ետ ածել զառաջեաւ
զքրիստափոր , և ասեցնաւ գառաւորն . չարա-
միս և չարսրունեսա՝ մինչև յերբ կաս 'ի յա-
մառութե , և ոչ հաւանիս հրամանաց թա-
ղաւորին 'ի փառս Թոնցն : Իսկ Երն , ես
հրամանացն այ իմոյ հաւանեալ եմ . և նմա
մատուցանեմ յիմ ժամ փառս այտմ և յաւի-
տեանս : Յայնմ վայրի ձայն բարձեալ ել-
կերիւր արանց՝ որք յառաջագոյն հաւատա-
ցին նոպա . 'ի քն , ասացին զամէնն՝ ձայնակ-
ցելով Երն . և խոստովանեցին զինքեանս
քրիստոնեայս առաջի ատենին : Յայնժամ
զայրացեալ բռնաւորին ի համարձակութի
արանցն՝ հրաման ետ գահնաց սուր 'ի վերայ
դնել և կոտորել զնս մի առ մի . որք և ասիին
'ի

'ի ժամ կատարման իւրեանց . փառք քեզ
քո , որ արժանի արարեր զմեզ մեռանիլ վա-
նանունդ քո մեծի . և արդ ընկալ զմեզ յա-
նան քո ի արեւ քո 'ի հոտ անուշից :

Ի պա ախուհեաւ զերանելի Երն քրիստոս
փոր 'ի դառնագոյն տանջանս հրամայեաց
արկանել բռնաւորն . զի մի ասէ արագ լիցի
ի այլս փութով վախճան նի իբրեւ զսակա-
ւամեղ . վայ ետ բերել ձեթ և ձիւթ , և ար-
կանել 'ի սան մեծ պղնձի , և կացուցանել
զնահատակն յեռանդանն : Ի յլ նա ապրել
լինէր 'ի վերին զօրութիւն . և 'ի տեսիլ սքան-
չելեացն բազումք հաւատացին 'ի նոր . և
բռնաւորն յամօթ լինէր հանգերձ գործակ-
ցան իւրով սառանայիւ : Ի պա ևս քան զևս
'ի բարկութի բորբոքեալ բռնաւորին՝ հրա-
մայեաց սրով բառնալ 'ի կենացս՝ զորս հա-
ւատացինն , և զմարմինս նի 'ի հուր պրել :
Իսկ ընդ Երն քրիստափոր հրամայեաց քաղ-
կապել , և քարշել լեւրկսր . սակայն և այն
պէս ոչ մեռաւ . այլ կայր մեծաւ ուժով՝ շնոր-
հիւն նոն . և գոհանայր զանէ . որ զայնպի-
սի զարչարանս վաճանունն նի արժանի եղև
ընդոռնել . և զարմացեալ լինէր բռնաւորն
ի ժառկադուի նի : Ի սէ բռնաւորն . զի նչ
եղիր 'ի մօի , և զի նչ ունիս ասել . հաւա-
նին արդեօք յայսմ հեաէ 'ի կամս մեր , որ
յայդպիսի տանջանս մատնեցար . և քնն քո
քեզ ոչ օգնեաց՝ յոր յուսացեալն էիր զեր-
ժանիլ նովաւ : Վրիստափոր ասէ . Ծանկր
զամբարշտութիդ քո և զյաղթութիւնդ սով
բռնաւ

բռնաւոր, զի ոչ կարացեր հաւանեցուցանել զիս տանջանալով՝ զոր ածելը՝ ի վր իմ. այլ զօրութիւն քոր մարտեայ և յաղթեցի այնմ, որ ի ծածուկն քեւ պատերազմի ընդ իս, և յամօթ արարի: Եւ արդ փութամբ լանել ի մարմնոյս, և մտանել առ անձ՝ ընդ այնու սիկ, որք վկայեցին և փոխեցան ի ձեռն քո առ քո յոյսն մեր. զի մեր կեանք քո է, և մեռանն չա՜հ. և նոյն տը է կենդանեաց և մեռելոց, որ հասուցանէ բարեգործաց բարիս, և չարագործացն տանջանալ յաւիտեանից, որ իբրեւ զքեզդ իցեն ամբարիշտ. զոր տալոց ես վրէժս յաւուրն այցելութե. այլ քեզի՜ն կեցի, և վրս անունն նորա մեռայց՝ որ կեցուցանէն զիս:

Իբրեւ ետես բռնաւորն զմիտս սըյն հաստաւ տուն, և զինքն յաղթահարեալ յիմի, խորհեցաւ փութով կարճել զնա ի կենաց, զի մի և այլք հաւատասցեն նովաւ ի քո, և արհամարհեցին սնոտի պաշտամունքն. վրս հրամայեաց սրով բառնալ ի կենացս զերուներին: Եւ իբրեւ տարան ի տեղի սպանմանն, ազաչեաց զգահիճնն անսալ սակաւիկ մի, զի յաղօթս կացցէ. և խոնարհեցուցեալ ծունր՝ ասէր հանգերձ արտառուօք այսպէս.

Տը անձ յիշեալ զիս, որ վրս անունդ քո մեռանիմ. և ընկալ զիս ի այնոսիկ, որոց փառաւորեալ են մահք. իւրեանց առաջի քոյս յարութեդ. որ փրկեցեր զմեզ յիմ նեղուէ չարչարանաց, և զատելիս մեր յամօթ արարեր.

Ի.Օ.

րեր.

բեր . և զյոյսն իմ հաստատուն պահեցեր . որ
առ քեզ : Եւ ես զի՞նչ տաց տրիտուր ձեռք
լէ ամի՛ զոր և ետուր ինձ , այլ զբաժակ մա-
հու ընկալայց , և զանուն ձեռն կարդացից . և
խոստովանեղէց քեզ ձեր վրա ողորմութե և
ճշմարտութեն քո :

Քի յոյս իմ և կեանք և փառք , տուր չնորհս
հանգստեան իմոյ՝ յօգուտ հաւատացելոց
վասն փառաւորութե անունդ քո . զի որք
յիշեսցեն զչարչարանս իմ , որ վրա անունդ
քո Եւր , և մերձեսցին ի նշխարս ոսկերաց
իմոց , որք նեղեալ են ի պէսպէս ցաւս և ի
տանջանս , եղիցի բժշկուի մարդոյ և անառ-
նոյ . զի՛նչ հալածումն , հիւանդաց առող-
ջութի , մեղաց լուծումն , պատերազմողաց
հաւատացելոց յաղթութի . և ամ չնչոյ կեն-
դանւոյ՝ որ տունն ի պէտս մարդկան , և
բուսոց և տնկոց աճումն և պահպանութի .
ի վերայ եկելոյ բարկութեան ի հրամանե-
քումմէ՝ դարձումն ամի յամէ . զի դու ես
ձեր և արարիչ ամարարածոց . որ հարկանես
և բժշկես ողորմութե քո , որպէս և կամիս :
Եւ զիս ընկալ լէ արժանաւորս քո ի յարկսդ
յաւիտենից . յորմէ փախուցեալ են մեղք ,
և արդարութի հանգուցեալ՝ ի քո յո ի ձեր
մեր . լէ որում և ես հանգեայց և փառաւո-
րեցից զամենասէ զերրորդութիւնդ լէ Եւր
քո այժմ և միշտ և յաւիտեանս յաւիտենից .
ամէն :

Եւ եղև յանկարծակի որոտումն , և ձայն՝
զի ասէր . եկ զինունոր քո ի տեղին , զոր
Ի .

D d

պատ

պատրաստեաց ամ սիրելեաց իւրոց . և վա-
յելեալ զանպատում բարիսն ընդ եղբարս քո
յաւիտեանս : Իւր'ի վ'ր բերէ վկայագիրն . էին
'ի տեղւոջ սպանմանն և 'ի հաւատացելոց
որք ոմանք հաւատարիմք՝ որք լուան , և
պատմեցին զայս ամ : Եւ անդէն վաղվաղա-
կի հատաւ գլուխ երանելոյն սրով յամ-
սեանն մեհեկանի ի ճառքնարին մերոյ և ի
ճաշոցի , որ օր հինգ էր ամսոյն . ի այլոց 'ի
մայիսի կմ'ի յունիսի , և կմ'ի յուլիսի . յա-
մի ամս իբր 362 :

Եւ լուաւ ենչոն աթանաս 'ի քաղաքէն տա-
լիայ՝ որ էր սահմանակից պարսից , և եկն
յանտիօք . և ետ երեքհարիւր գահեկան
սպասաւորաց՝ որք պահէին զմարմին երանե-
լոյն . և տարաւ 'ի քաղաք իւր , և շինեաց
վկայարան . և անդ եղ զնշխարս սք վկային
մեծաւ պատուով . յորում բազում բժշկուիք
լինէին 'ի ձեռն երանելի վկային քրիստափո-
րի՝ ի յաջողութե զօրութեն ւայ , և ի հա-
ւատոց մերձեցելոցն 'ի տապան սէյն : (7)

Եւ յետ ժամանակաց պատուական նշխարք
սէյն ասին փոխադրեալ 'ի կոստանդինուպո-
լիս . և անտի սփռել յարեմուտս , առաւել
'ի հռովմ , 'ի վնէտիկ , 'ի բոնոնիա , 'ի հռու-
ւեննա , և (8) : Իսկ մօք հաստատեն բոլրամե-
գեան քննիչք , թէ սէն քրիստափոր է մին
'ի նշանաւոր վկայից՝ պատուեալ յամ եկե-
ղեցիս քրիստոնէից , և փայլել պարնելեօք՝
մանաւանդ յազատութի 'ի ժամատիրոյն կոմ
'ի մահտարածամէ , և 'ի բժշկութի այտա-
հա

Հարաց . Թող զերեւումն նր բազմաց 'ի տեա-
լեան , և զձեռնառուութի յամ կարիս հազույ
և մարմնոյ : Վ) Եւ բազում խորանք և վկայ-
արանք , եկեղեցիք և փանորայք յիշատակին
չինեւ յանուն Ծայն քրիստափորի յամ երեւ-
լի քաղաքս արեւելից և արեւմտից 'ի հին դա-
րուց հետէ . ոնց 'ի հռովմ , 'ի վենէ տիկ , 'ի
փարէզ , 'ի մեդիոլան , 'ի հռաւեննա , 'ի տո-
ռոմենա սիկիլիոյ . 'ի կոստանդինուպօլիս ,
յանկիւրիա . և ։

Վ) Բազմաց անտի հին աւանդից 'իբրեւ ստու-
գագոյն յառաջ բերէ պինիոս բալլանդեան
զերեւումն սըյն քրիստափորի 'ի վանս՝ որ
յանսն իւր 'ի դաղատիա . զի ին որում գրէ
'ի վարս Ծայն Թէոդորոսի սիկէովաացւոյ մին
յաշակերտաց նորա , ածեալ եղև երբեմն
առ նա մանուկ ոմն արսէն անուն լլկեալ 'ի
գիւճէն . և զի ծառայն քոթի Թէոդորոս կամէր
գնալ յայցելուի 'ի վանս կուսանաց՝ որ յա-
նուն Ծայն քրիստափորի վկային , ի իւր ա-
ռեալ տարաւ զարսէնն . և իբրեւ մերձ եղեն
'ի վանս , սկսաւ դեն շարժել և լլկել զմա-
նուկն և 'ի վեր ամբառնալ . և տագնապել
գիւճին յինքեան՝ ասէր . ելանեմ՝ ով երկա-
թակուլ , միայն արձակեա՛ գիս , և նոյնժա-
մայն 'ի բաց մեկնեցայց : Ն) Եւ զայո ասացել
տեսանէ զԾա վկայն քոթի զքրիստափոր , զի
զայր ին առաջ ծառային նյ . յայնժամ գո-
չեաց գեն մեծաձայն , և զգետնեալ զմա-
նուկն առ ոտո նր՝ եւ 'ի նմանէ . և մանուկն
զգաստացեալ՝ գնաց ի երանելոյն Թէոդո-

բոսի 'ի տաճար տըյն քրիստափորի . և գոհա-
ցաւ զայ՝ որ սքանչելին է 'ի Երա իւր :

XX

Ծ ԱՆ Օ Թ Ո Ի Թ Ի Ի Ն Ք .

(1) 'Ի յոլովագոյն և 'ի հնագոյն օրինակս տօնա-
ցուցի և ճաշոցի, պարզապէս գնի աստանօր միայն ա-
նուն * Քրիստափորի վկային ||, կժ * սքին քրիստափո-
րի ||. ուղ և յոմանս * քրիստափորի շանագլխոյն, կժ
շնագլխոյն || : 'Ի սակաւ օրինակս, և այն առաւել 'ի
յետինս՝ առեալ 'ի պատմութեն՝ յաւելեալ է . * և
կանանցն որ չ նմա ||, կամ * և երկուց պունիկ կա-
նանցն՝ որք չ նմա կատարեցան ||. որպէս և 'ի յետա-
գոյն ապագրութես՝ որ է այժմ սովորական, * և եր-
կուց կանանց կալինիկեայ և ակիւլինեայ, որք չ նմա
կատարեցան || : Մեք հայերով 'ի կարգ վկայաբանունն՝
եղաք ըհանրապէս, "և որոց չ նմա" :

Յոյնք ևս ոչ այնչափ ներգործութիւն, որչափ զօրութիւն
տօնեն զերկոսին սք կանայքս չ քրիստափորի՝ նովին
անոճամ գալլինիքի (որ է քաջայաղթ, բարեյաղթ),
և ագլինի (որ է արծոճային) . իսկ լատինք ուրոյն
տօնեն զայսոսիկ՝ միով աւուրբ յառաջ քան զքրիստա-
փոր . և այն լատինք օրինակաց ինչ զկալլինիկե կոչելով նի-
վետա կամ նիկէա (որ է յաղթական), և զակոճիդի-
նէ՝ ակիւլեա . որ է նոյն : իսկ օրինակն սլաւոսլաւեան
գրէ՝ եկատաւ անկիւլինա : կայ և այլ ակիւլինէ կժ ազ-
ոճիլզինա վկայուհի 'ի Հ. և Յ. 'ի յունիոի . 13 : Թոյզ
ղթիւ բազմութիւն հաւատացելոց և նահատակելոց ընդ
քրիստափորի . զի բիժ տարբերութի է առ բազմօրի .
նակ գրիչս վկայաբանութես . զորմէ ժամ է առել :

(2) Որչափ և գովեսցուք և գահացուք զոչին գրիգո-
րէ վկայատիրէ մերմէ զհաւաքողէ և զթարգմանչէ վա-
րուց սք՝ որ 'ի ճառընտիրս, ուղ և զայլոց նմանօրի-
նակ երկասիրաց, արժան է և իրաւ . զի յառի՝ կամ
գոնէ իբր 'ի բազումս՝ պանծալի և պարզերես գտանին
յընարութե իւրեանց, որով ոչ անխաբ, այլ՝ խորհր-
գով զլաւագոյնս և զճշգրտագոյնս թարգմանեալ են 'ի
հին վկայաբանութեց . յորոց սակի անստգիւտ փայլէ
և

և առաջիկայս վկայաբանութիւնսն սէյն քրիստափորի, զոր առաջ 'ի Ճառքարէն նշանակելոյ՝ ուրիշք թ իմաստից, և ուրիշք թ բառից . ուր առ այլս՝ մանաւանդ առ լաւինս՝ պակասի հարազատ պատմութիւնսն :

Տանելի է Հ. և Հ=Յ. Է Յ. բս. և ժմ. որք համարին իւր համառօտութիւն մատարաստեալի, կ՞սուրի ուսի, որոյ արգարացեալ են բանք առ համեմատութիւն այլոց վկայագրաց գտելոց յարեմուսասթի քան զթի բարգաբանութիւն և անհիթթ հանգամանքք լի . մինչ զի գծաւարին է իմաստնոց զտեւ զնոսին յառասպելաց . այր զՍ Է քրիստն մասնեն պինիոս և սուլերիոս բողան գեանք, զի գմնէ զգոյութիւն սէյն քրիստափորի պաշտպանեցեն գրեթէ առանց կարօղ լինելոյ պահել զգոյացութիւն պատմութեց գտելոց 'ի մէջ իւրեանց . յորս հայեցեալ նորազանգից՝ կեղծիք անողանեցին զանձն և զանուն սէյն իմ աւանգուիք հանգերձ որ զնմանէ : Եւայս տեսարան ակնարկեալ մեր՝ երկու ինչ իմաստաւ սիրեցաք . նախ՝ թէ գանձ մեծ պարգեւել լինէր բողան գեանց, թի՛թ 'ի ձեռս տալոյ նց դք զօրինակ հարազատ վկայաբանութեա մերոյ, յորում չիք և ոչ մի 'ի խրոստցուցել պարագայից, կամ 'ի ստայոգ բանից անտի . և երկրորդ՝ թէ չի արժան սուլերիոսի և ընկերաց նթ աշխատել 'ի հանել չգիմութեա յիմ վարուց սէյց . այլ փայն այգպիսի աւելաբան օրինակաց ընգգէմ կալ, զի երեւոյի ընտրուի նց անաշու . ոչ գիւրաւ զնաւառ լինել թ օրինակի նորազանգից՝ առ հաճելոյ ըզփոս նց, այլ ասել՝ թէ իմ վարք սնին զօրինակ հարթ և անհարթ, չըմարիա և սուտ . և ցորչափ չունէին 'ի ձեռին զհարթ և զչըմարիա օրինակ, պարա եր խոտաովանել՝ թէ ոչ կարեմք գատել որոշել . թէ որ բան իցէ ստայոգ 'ի խարգախեալ օրինակս, մինչև 'ի ձեռս բերցուք զստուգապատում օրինակ :

Ապաքէն պինիոս բողանգեան բերեալ բազմապատիկ օրինակս վկայաբանութեւն աշոյս լինի ընտրել և ոչ զմի . բայց քանզի Յաքարող վկայ Ճանաչէ զքրիստափոր, չգմի զայն և եթ ցուցանել՝ թէ գոյ իրօք սթ այս անուն հաշակեալ 'ի սկզբանէ հետե յիմ եկեղեցիս . և բերէ զչարձակ վիճարանութիւն սուլերիոսի վս սոցին իրաց, թէ թէ և պատմութիւն ուրուք 'ի սէյց իցէ երկու թայական, բայց ինքն սթն մնայ աներկբայելի . Եւ որ զարմանալին է, զի սա ինքն սուլերիոս՝ որ ոչ կամէր ընգունել զնշանական յատուկ անուն սէյն սրփիաւ և

գտերաց նք, աստ 'ի պահել գոնէ զանձն սքին քրիս-
տափորի՝ հարկի ջատագովել և զանուն նք, ցուցանե-
լով (որ չէր կարօտ ցուցման)՝ Թէ բազումք 'ի սքի (գու-
յաւել և յանսքի) նշանական անուն առին, և զի 'ի գոր-
ծոց, և և զի Ը պատահման. սոյնպէս ջանայ ցուցա-
նել՝ Թէ նաև այր հսկայ և այլանդակ գիմօք կարէ լի
նել սք. և մ' տարակուսի ը այս. այլ պարտ էր շատա-
նալ այսու և եթբանիւ, Թէ զսքին քրիստափորի զհըս-
կայութի և զշանադիւսութիւն պարտ է մարգկորէն և
գիմանորէն իմանալ, և ոչ անբանորէն կ' տվմարաբար,

սկսումք 'ի ազիտաց ձեացուցանեն:

Ապաքէն և առ յոյնս կային տարապայման ասացումք
զքրիստափորէ, բայց իմաստունքն 'ի նս ոչ զգոյացուի
պատմութեն ստեցին, այլ Ը կարի ընտրուի արարին.
և եթէ սխալեցան 'ի պարագայս պատմութե, ոչ միա-
լեցան 'ի գոյացութե: Օրինակ լիցի բանիւնան վկայա-
գիրն. որ ունի այսպէս. 'ի մայիսի. 9. Քլարիտապու-
սի. Թէ սքին քրիստափորի վկայի:

• Յազագոս սքիս բոլո ասին յոմանց ինչ ինչ սպշեցու-
ցիւք և հրեշալուրք, ուր Թէ շանագէմ էր յառաջն,
• և մարգիկ ուտեր. և ապա յեա հաւատալոյն 'ի քս
• կերպարանափոխ եղև: Բայց չէ այդ. այլ՝ ոմանք
• զնա այնպէս համարեցան զի հեթանոս գաւոյն և վայ-
• րենի և ահաւոր: Միանգամայն էր առ Թագաւորու-
• Թքն գեկոսի. և ըմբռնել 'ի պատերազմի 'ի կոմսէն,
• ոչ կարելով խօսել յունարէն՝ աղթեաց առ Թոմ. և
• առաքեցաւ նմա հրեշտակ, որ տոկր. արիացիր. և
• մերձեցեալ 'ի շրթունս նք՝ ետ նմա խօսել յունարէն:
• Արդ՝ մտեալ 'ի քաղաքն՝ քարոզէր զքս. և առաքին
• զօրականք ունել զնա. և 'ի բողոքիլ զաւազանի նք՝
• հաւատացին 'ի քս, և հանգերձ նովաւ մկրտին յան-
• տիդք 'ի սքին բաբելայ. ուր և քրիստափոր անոճա-
• նեցաւ: Ապա ամեալ առ Թագաւորն, և բազմօք
• շարքարեալ յառաջագոյն՝ զինի գլխատեցաւ ॥

Ուր Ը մեզ չիք ինչ տիրապէս սագաւանելի, այլ՝ գովե-
լի Թոմիւ ը յառաջաբանին. և միայն ուղղագրելի յան-
• տեան գեկոսի Թագաւորի՝ փոխանակ գնելոյ գիկոս
գատաւոր առ յուլիանոսիւ ը վկայարանիս մերում Ը
• նմին ուղղագրելի լինի և անուն բաբելայ՝ փոխ գնելոյ
պետրոս. (զի զի գեկոսի փոխել է և անուն բաբելայ.)
Չէր ըգտմ և բողոքիլ զաւազանին, բայց մեզ կեզա-
կարծ Թոմի՝ ոչ միայն, զի անծանօթ է վկայարանիս
մ.

մերում, այլ և երևի առաւել յանսոյդ աւանդութի՛ն որ զի անցուցանելոյ քրիստոսոսի զմարգիկ ի գետ՝ յեցել ի գաւազան, ի որս և զմանկացեալն յս. որ ոմո ասալ ցաք՝ է ստուգաբանութի անունն քրիստոսոսի. այս է քնակիր կի՛քնազգեսայ : Այսու օրինակաւ դիւրին է ուղղադրել և զժամագիրս յունաց և զյայսմաւորս հայոց և զայլս, որք լը օրինակի բասիլեան յայսմաւորս րաց, կի՛ք լը մատափրասանսի խօսեցան :

Իսկ զօտարացեալն և ի սոցանէ, և զխռկեալն այլ ևս անտանելի բանիւք, զանանուն վկայագիրս արեմանայս՝ զորս ի մեջ բերեն բոլրանգեանք և ի վայր հարկանեն, և ոչ իսկ արժանի համարիմք ուղղադրելոյ. այլ թէ կայցէ ինչ արժանի տեղեկուէ, տեսցես ի կարգիս :

(3) Պարզապէս ասէ Ճառքնտիրն մեր, թէ սէն քրիստոսոսի երազցաւ շանագլուխ, առանց ամենեւին յաւելուածն առնելոյ՝ թէ զիմրդ պարս է իմանալ զշանագլուխն լինել, որմոս օմանք յաւելարանից յայս և յայն միտս իմացան : Արդ թէ կայի՛ն մարգիկք յայն կերպարան և անուն, թող Յոգիւրք տեսցեն. մեք այլապէս քանուսցուք, թէ աւլոս գելլիոս կի՛ք ագելլիոս լատին քերթօզ և մատենագիր անունանի յաթենս յերկրորդ դարու, գրէ ի՛. Բ. գիրս սթիկ. Գլ. 41. թէ * կային ի " լերինս Ծին հնգկաց մարգիկ շանագլուխք և զօղան, " Զօղք ॥ : Այլ է և ազգ. մարգապետաց յԾին սիկլութաց, ի հիւսիսակողման՝ լը պլինիոսի և այլոց հնախօսից : Ապա ի զուր է օմանք ի յետնոց երկունանալն՝ թէ գուցէ փոխանակ գրելոյ զի սէն քրիստոսոսի յազգէ քանանացւոց (որ ասի ի լատ՝ անանիւս), գրեալ իցէ Կ. Եփեսոս, որ է շանակուն. ևս առաւել ծաղրական՝ գընելն ուրումն յանիմաստ գրչաց, թէ սիման կանանացին մկրտեաց զքրիստոսոսի, և յայնմանէ կոչեցաւ քանանէոս. ուր Թմ վկայագիրք հ. յ. յն. և լա. բացայայտ գրեն, շանագլուխ, ոմո և օմանք շանագլմ կամ շաներես :

(4) Պարմեաւ պարզապէս գրէ Ճառքնտիրն ի վերնա գրի և ի կարգի պատմութեն, թէ անուն սէն էր յառաջ Մարգարիտ. և այն ևս՝ առանց այլազգական հնչման. բայց մեզ հարկ եղև յաւելուէ՝ առ ի բառնալ զփառանս այլոց գրչաց. քանզի ի Հ. եգեալ էր այսպէս. * Բեպարի (կի՛ք Բեպարիտ, ըսա Թր ինչի), որ * Թարգմանի մարգարիտ. քանզի այս էր առաջին ա. և նուն նորա ॥ : արդ ոչ այլ բառ գտանեմք յայլ ազգոս նշալ :

նշանակիչ մարդարտի՝ մաս յայս ձայն. բայց զի հնգիկք
և ոմանք 'ի պարսից իսկ պմարգարիան կոչեն պեռպե-
ռի կժ վեռվեռի. ուր և արեմտեայք բեռլա. որ ելա-
նէ և 'ի կարմիր ծովէ, որ լատիններէն առի մառկ ուն-
րա՛, իրիմք նմանաձայն չ նախագրեալ հնչման. և այս-
պէս ի մեզ վճարի գիւրաւ և խորհուրդ անունան. և
եթէ հարկ լինէր այլազգ մեկնել, 'ի խնդիր լինեալք այ-
լոյ բառի:

Բայց տես ինձ զանլուծանելի խնդիր արեմտեան քընձ
չաց ակնարկապա լոկ 'ի յոյն 'ի և լատին օրինակս, յորս
սոսկապէս գրի՝ Թէ անուն սճյն էր յառաջն ունիւիւ,
կժ ունիւիւ, առանց յիշելոյ զնշանակուի մարգարտի.
և զի ըստ ինքեան այդ ձայն է բառ լատին, որ նշա-
նակէ՝ անարգ, մերժելի, ևն, սկսանին քննիչք ստեղ
զպարագայս անունափսխուէ սճյն. զի ոչ գոյր ասեմ
սոսկորութի յարեւել կժ առ յոյնս գնել զայնպիսի ա-
նուն նշանական 'ի լատին բարբառ. մինչև ոմանք իշխե-
ցին ասել, Թէ գուցէ նովին նշանակուի յունարէն կռ-
չիւր ատգիմոս, որ է անհաճոյ կամ անարգ. Բայց 'ի
զուր. նախ՝ զի վրիպակ է յանունգ ուրաւագուս, որ
պարտի լինել այլ ձայն այլազգական նշանակիչ մարգար-
տի: Երկրորդ՝ Թէ և չլինէր անուն սճյն մարգարտա-
նշան, խնդրելի էր այլ անուն յարմար երկրի և ազգի
նի. որ վառվառս կժ բարբարոս, որ է պառակտաւոր, է
անուն այնպիսի՝ որ զխուժագուժս և զայլազգիս նշա-
նակէ. յորոց էր և քրիստափոր: Գարձել պէռպեռ կժ
վերվեր, է անուն միոյ՝ ի գաւառացն ափրիկոյ. և գու-
ցէ անտի էր քրիստափոր. զի չունիմք զանուն որոշ գա-
ւառի նորա: Թոզից ասել՝ Թէ յունարէն ուղտնոս է
բուռն զօրութիւն, կժ ահագին. ուրի էր քրիստափոր.
չասացից՝ Թէ նաև ուաւոֆօրոս, որ է գաւազանակիր,
կամ բրաւոր, 'ի գէպ գայ քրիստափորի՝ ի կեղեկարծ
վկայադրաց. այլ մեք չկամիմք այլ ինչ արտադրոյ հարա-
զատ վկայաբանութեան մերոյ: Հաւաք ասելն տԹէ
նկատի զհնգիկաց. ք զոր կոչեն նոքա պեռպեռի. յորմե-

.. ակն մարգարիտ ||:

(5) Չանուն կոստանդեայ կայսեր խորհրդով յաւելաւոր
որ էր նախորդ յուլիանոսի. չ որում չիոթելով յայս
մաւուրքն սլաւոստոսեան՝ գրէ, Թէ քրիստափոր նա-
հատակեցաւ առ կոստանդեաւ. զոր գիւրաւ մերժեն
քննիչք՝ ասելով, Թէ նա էր քրիստոնեայ Թագաւոր,
վոյ ոչ յարմարի. այլ 'ի գէպ է ասեն գնել գեկոս Թա-
գա-

գաւոր կռապաշտ: Արդ քանզի Ճառնաբերն մեր գնե
զքրիստափոր առ յուլիանոսիւն նահատակեալ 'ի գիկոսե
գառաւորէ, միք գիւրաւ ուզադարեմք զերկաքանչիւր
կողման սխալանս, գնելով զքրիստափոր ըմբռնեալ 'ի
գերուծի առ կոստանդեաւ, և նահատակեալ առ յու-

լիանոսիւն 'ի գիկոսէ:

Անայանք անոնանն գեկոսի կայսեր առ բազումս է •
իսկ որք գառաւոր գիկոս կամին ասել, նք ևս կոչն
գնա գազնոս կուսակալ կի՞ թագաւորիկ կի՞ թագաւոր:
Սուլբրիոս՝ որ ընտրե գեկոս կայսր ասել, Վայրապար
պախարակէ զերաւացի զայն բան կոմքեփիզայ առն ի-
մասանոյ • * Աւիթ պատրանաց եղև բարոնիոսի ա-
,, նունս գազնոս, որով համարեցաւ թէ քրիստափոր
,, առ գեկոսիւն ինքնակալաւ վկայել իցէ • ուր անունն
,, այն ոչ զկայսր, այլ՝ զփոքրիկ թագաւոր և զկուսա
,, կալ ցուցանէ յայննապէս, որ ունէր իշխանութիւն
,, այնու օրինակաւ նեղել զքրիստանեայս ॥ Զյուլիա
նոս յանոնանէ յիշէ թ մեզ միայն թողմանս ոմն արու-
գիլիւն, յայտ է թէ յընտիր օրինակաց ուստեք գտե՛լ:
(6) Եթէ առ լատինս լոկ այդ աւանգութի լինէր, թէ
քրիստափոր բարձեալ իցէ յաւս իւր զքմ, ոչնչ գրծ-
աւարութի էր մեզ ներել այդմ: Բայց զի իմաստցն՝ թէ
որք այսպիսի յաւելումս ունին, զողջոյն իսկ պատ-
մութին տարապայման բանիւք կցկցեն, կի՞ յառասպել-
լապատում գրչաց են քաղեալ, նշանակեցից զքանի մի
գիւտս անոնիմոսի քր անանուն լատին հեղինակի՝ ըզո
յառաջ բերելոյ բոլլանգեանց իրաւացի գծկամակու՛ճ:
որով և յարգ հարազատ վկայաբանութեա քաջ ևս ծա-
նիցի:

Դնէ անոնիմոսն այն, թէ քրիստափոր եկն 'ի կղզւոյ
ուստեք յաղգէ շանականաց 'ի սամոս քաղաք ասորւոց
(Թերևս իմանայ զլսմ, որ է գամասկոս) 'ի թէրութե
գազնոսի • և 'ի վերուստ լուսաւորեալ՝ յորժամ ազ-
թէր առ Խծ, լոյս ծագեաց 'ի վր նր • և յերկնից ըն-
կալաւ լուսաւոր ամպով զմիտուէ: Եւ ցուցանէ զնա
յառաջագոյն իբր անբան ոք լինել, և ապա ընկալեալ
զիտուոն գոլն • նմին իրի և գնէ 'ի բերան նր աղթոս
գոհութե, փառք քեզ Խծ ասէ՝ * որ փոխեա զէզուս
գաղանաց, և ասա նց լեզու մարդկային ॥:

Դնէ՝ թէ նախ կին ոմն հեթանոս ետես զնա, և զար-
հուրեցաւ • քանզի մարմինն՝ մարդոյ, և գլուխն՝ լան ե-
րեւեր • և կռիւաց զայլս 'ի տեսանել զնա • և 'ի ժողովի
բազ-

բազմութիւն՝ աղօթեաց քրիստոսաւոր զմ գարձի նոցա . և զգաւազանն երկաթի՝ զոր 'ի ձեռնն ունեն , անկեաց յերկիր , և աղօթիւք ծաղկեցոյց զայն . զոր անտալ հաւատացին՝ ութնասուն հազար անձինք , և միասեցան 'ի ձեռն նր . Լուաւ գագնաս Թիւր , և առաքեաց երկու բիւր զօրականս՝ բերել զնա առ ինքն . նոքա երթեալ զօրհուրեցան . և կին այլ երկերեւիւր զինաւորք , և ասնն ցնա . ակիր , ցանկայ Թագաւորն տեսանել զքեզ . և նա ասէ . և թէ կամօմ , գամ . և թէ ոչ , ոչ գամ . այլ սակայն եկից բնդ ձեզ :

Պնէ՝ Թէ Ը տեսանել Թագաւորին զայրն վիթիարի հակայ , առ անին անկաւ յաթոռոյն . և ապա յարուցել՝ եհարց զանունն նր . և նա ասէ . 'ի ծննդնն իմէ ուէ բրադուս կոչեցայ . յետ միասուն՝ քրիստոսաւոր : Նոյնպէս 'ի մասնն կանանց առ նա՝ ասաին զերեսս նր իւրն բոց հրոյ , և անկան 'ի վր երեսաց յերբոգ ժամաւուրն փնչէ ցլեցերոգ ժամ . և նա յարոյց ասէ զնա

և գարձոյց , երկարապատում բանիւք :

'ի ստիպել ասէ Թիւրին զկանայս՝ նք խաբանք յանձն առին զոհել , միայն Թէ քարոզեացի Ը քաղաքն , զի ամ ժողովուրդն եկեացէ 'ի մահեանն . և առ գինն ասացին երկնս . գիւք հեթանոսաց լուարնուք մեզ . և ապա ասնն . գուցէ 'ի բուն են , և ոչ լսեն . ապա լուծեալ զգափա՝ քարշեցին նոքա զարձանս գիտսի և ապոզոնի , և բնկէ , ցեալ յերկիր՝ փշեցին . վայ ետ Թիւրն կախել զպիւղիւնն շլիթայիւք , և գնել քարինս 'ի վր օտից նր . և այնպէս քայքայեցաւ և մեռաւ . յետոյ կապեցին զնիկին , և հանին մի առ մի զամ տաամուսնս նր . և ապա արկին 'ի խարոյց բորբոքեալ . և անմնաս պահել 'ի հրոյ՝ զլիսանեցաւ :

Իսկ զքրիստոսաւոր ետ կապել Թիւրն , և հարկանել երկաթի գաւազանք , և գնել 'ի գլուխն նր սաղաւարտ հրացեալ . և 'ի կշտամբն երկոյ խորհրդականաց զԹագաւորն՝ ետ զլիսանել զնա : Եւ զմ քրիստոսաւորն ետ շինել աթոռ երկաթի Ը հասակի նր . և չափեցին ճաղ տարք զհասակն նր երկուստան կանգուն . արգ նովնն աթոռով եղեալ զնա 'ի հրապարակ՝ հուր վառեցին 'ի ներքոյ , և արկին 'ի վր ձեթ քառասուն որկայս (որ ե չափ ամանոյ) . և եղև աթոռն իբրև զմում . և ոքն կայք զունարմ իբրև վարդ պայծառ . յայնժամ յահէն անկաւ Թիւրն 'ի վր երեսաց իւրոց յառաջին ժամէ աւուրն փնչէ ցլենեբորգ ժամ . 'ի վաղիւ անգր եգ , կապել զսքն

զորն 'ի փայտ լը հաստիկն նք, և ասաց զօրաց՝ զի երկա
երկա նեւա ձգեսցեն 'ի նա . և նեւամէկդ եղեն յառա-
ջին ժամէ աւուրն մինչև 'ի ժամն երկատասաներորդ .
բայց նեւք նչ յօգս 'ի կախ մնային : Ապա ետրկ թիւն
զնա 'ի բանա . և եկեալ 'ի տես նք յայլ օր՝ ասեր . ուր
է Թոմ քո , թմիլ փրկեսցէ զքեզ 'ի նեւից իմաց . և նոյն
ժամայն մեկեալ մին 'ի նեւից յալ թիւրին , և կուրա ,
ցոյց զնա :

Յայնժամ գուշակեաց քրիստափոր , և ասաց ջնիւրն .
վաղիւ յուրեք ժամու ընկալայց ես զնահատակութի ,
և քրիստոնեայք ամփոփեսցեն զիս 'ի տուն աղբձից .
յայնժամ մկ գու անգր , արա կաւ հանգերձ արեամբ
յանուռն ան . և գլխ յալ քս , և բռնկեցին : Եւ եղև
այնպէս . և այնպէս կատարեցաւ սքն (արով) յամենանն
յուշիս , 'ի ի կազանգից օգոստոսի : Եւ եղև 'ի որհա-
ւատացին 'ի քս 'ի ձեռն սքն քրիստափորի՝ որհք քա-
ւատունեութ հազար , հարիւր և միտասան . ամանք
գնեն՝ թիւ նաև թիւն եղև քրիստոնեայ :

Այլևս յանուն գրաց՝ որք զնոյն խմոր 'ի նոյն աղե-
րէ զանգեն , պէսպէս զնեն զթիւ հաւատացեալոց . ամն
40105 . ամն 48000 . ամն 18105 . ամն 8000 . ևն : Իսկ և
և զգնեոնորս երթեալս յըմբանել զսքն՝ և նահատա-
կեալս զկնի՝ ասեն 400 . զոր ալք 40 մայն գնեն :

Արդ որչափ ստոյգ է , թիւ այս Թոմ է առաւել ող-
տայօգ՝ բարգեալ 'ի վր շնորհիտ պատմութն մտացա-
ծին բանիւք . նոյնչափ և առիթ եւ նորազանգից ըզ-
գոյացութին պատմութն և զսքն գլխովին ուրանալ .
իսկ այլոց ամանց յիմաստնոց և յանմաց առիթ ետուն
այսպիսի ստութիւք՝ նովին կշռութիւք գտաւ և զվարս
բազմաց 'ի սքն . որ է անհանգիտ կշռութիւն . զի ուր
կայ հարազատ պատմութն՝ բազդատութիւք նք գիւրին
է ըմբանել զստութիւ օտարոտի բանից . իսկ ուր մօրիւ
նակ աւանգութի է զսքն ումբէ կմ չիք բան բաւական
յեզմումն նք , 'ի զուր է զհեա պնդիւ նք : Մեք զայս
գիտեմք , զի կարկատուն սուտ պատմութն քրիստափո-
րի՝ հաւաքեալ է 'ի զանազան սքն զայլեայլ հրաշալի
անցս , և 'ի մի խուրձ հրեշից կապեալ զման անհեթեթ
օրինակաւ :

(7) Ըստ իմիք միաձայնի շառքնարիտ մերում աստանօր՝
յուանկան օրինակն վատիկանեան , յիշելով զբաշխան
պարտից ի փաշիտ անուն , որ 'ի մեզ գրի փաշիտ . և զա-
նուն եմքսին պետրոս կոշելով փոխանակ ամանասի ,
երբ

երբ զի շփոթէ չ պետրոսի երկցու՝ որ մարտեաց զսբն քրիստափոր : Աշխարհագիրք տեսցեն, թէ բաց յիսաւ լիայ Կէն եւրոպիոյ, և յիսաւիա հին դաւառէ մեծին յուսաստանի՝ որ այժմ կաղաբրիա կոչն հանգեալ ուրիշ լիայ, կայցէ՝ 'ի նախնուսն և այլ դաւառ կմքաղաք աւերելեան համանուն. յոր թերեւս հայի և յիշատակեալն 'ի գիրս եղեւթի խաղապան կողմանք :

Հ. զհետ երթայ նախասացեալ յունական օրինակի՝ փոքր ինչ տարբերութիւն գրելով այսպէս. * պետրոս, ,, եղան անաւիոյ, որ է մերձ յանաթիք, առեալ զմար ,, մին սբյն՝ տարաւ 'ի քաղաքն իւր ||. ևն : Թողում գննել և զայլ տարբերութիւն Հ. յորում կան ինչ ինչ համաձայն ճառընարի, և այլ ինչ համաձայն զանազան գրչաց յունաց և լատինացւոց. մեք ոչ տեսանեմք զլաւն քան զճառընարի մեր :

(8) Ըստ պէսպիսութե՝ աւանդից արևմտեայց զսբյն քրիստափորի, պէսպիսանան և աւանդութիւնք նց ըզնիսարաց նք. զորովք զանց առնեմք՝ առ խորշելոյ յերկարութե՝ բանից. օրինակի վն՝ զմի ինչ և եւթ յիշեցից. զի կայ 'ի վննեաիկ' լը սրում և ականատես իսկ եղեաք, 'ի մեծաշէն եկեղեցւոյ յնեանց ընդ միով 'ի խորանաց՝ ահաւոր նշխար ինչ ոսկերաց, ոնց ազգր կմք զիստ սբյն քրիստափորի, այնպիսի մեծութիւն՝ որ ենթագրեւ զսոսկալիթիսար հսկայ դք արապոյ կարգի. արգ թէպէտև հասարակաց է. աւանդութի, թէ հսկայ ոմն էր քրիստափոր, այլ թէ նք իցէ կամ սչ և այս ոսկր, մեղ չմանկ քննել :

ՏՇՈՒՆ ԵՓԵՍՈՍԻ ՄԻՆ ԺԳՂ ՈՂՈՅ

Երկու հարիւր հայրապետացն :

Ն. Կոթ. . 14. և քեր. . 5 : ՏԲ ԵՂ. քեր. . 6 :
Սխնկոր. Կամ պարմութեան ժողովոյ : Խորեն. և
այլ :

Գ ԵՂ ԵՅԻԿ ԽՈՐՀՐԴՈՒ
յայնմ վայրի յառաջ քան զչա-
րաթապահա՛նք անծածնի՛ միով
չարաթով յառաջ քան զվերա-
գիծութեան նորին , կարգելէ՛ ՚ի մեզ յիշատակ
սքլ ժողովոյս , որ եղև վրէժխնդիր պատուոյ
անծամայրուէ՛ սքլ կուսին , և փառաց անծոր-
դւոյ նր՝ միածնի , լեզւմ չար հերձուածոյ
մարդադաւանն նետորի : Վրանդի այդ նեւ
տոր աշակերտ թէսդորոսի մնպսուենտա-
ցւոյ՝ աշակերտին դիողորի տարօնացւոյ ,
ազգաւ՝ ող ասի՝ ասորի նասրանի , անարժա-
նութիւնստեղ յաթող պատրիարքուէ՛ կոս-
տանդինուպօլսոյ զկնի արսակերոսի և աստի-
կոսի յաջորդացն ոսկերքերանի՝ յամի տն. 428.
չարաչար մոլորութի հրէական ՚ի վեր երևե-
ցոյց ՚ի խորհուրդ հրաշալի մարդեղուէ՛ բա-
նին նյ , և հայհոյեաց զամենամբ կոյսն ոչ
գոլ անծաճին , այլ՝ լոկ քնածին , որպէս թէ
մար

մարդածին : Ս' Ե զի ժխտէր զհաղորդութի
յատկուեցն քնի , և զատանէր անմեղ զատո-
րողելիս քնի յերկուս , զայն այ տալով , և
զմարդոյն՝ մարդոյ . որով և յերկուս դէմս
և յերկուս որդիս բաժանէր զմիածինն , ուր
թէ այլ ոմն անձն իցէ ծնեալն 'ի յաւիտե-
սից 'ի հօրէ՝ անձ և որդի այ , և այլ ոմն անձն
ծնեալն 'ի մարիամայ՝ լոկ մարդ և որդի մար-
դոյ , բարոյապէս և եթ յարակցեալ լի բանին
ունելութիւն և ընկերութիւն , այս է շնորհօք
որդի եղեալ այ իբրև որդեգիր՝ ոչինչ լի հաս-
'ի մարգարեից և յայլոց սէր , եթէ ոչ իբրև
գեր 'ի վերոյ և անձամբ թան զամենեւին .
որով ունայնացուցանել խորհեցաւ չարն զիս
կութին խորհրդոյ մարդեղութե , և զգոյա-
ցական և զանձնաւորական միաւորութի եր-
կուց բնութեց 'ի միում՝ անձային անձին բա-
նին , կ'մ'թէ հնարեցաւ զերրորդութին չոր-
րորդութի առնել :

Եւ զայսպիսի որոմն ամպարշտութե սկսաւ
սերմանել ժամտն նեատոր հրապարակաւ 'ի
քարոզի՝ անձամբ և 'ի ձեռն պաշտօնեից իւ-
րոց 'ի մէջ եկեղեցւոյ . և զի ճշում էր բա-
նիւք , և արտաքին ձեռով խրթնազգեստ
սուտ ճգնօղ , դիւրաւ որսայր զպարզամիտս
'ի հաղթա չարուն , արբուցանելով նոց զմահ-
առիթ թոյնս դառնութե իւրոյ : Եւ իբ-
րև տարածեցաւ բանն 'ի լսելիս ուղղափա-
վիչպաց և եղօաց ժամանակին , իսկ և իսկ
փութացան շիջուցանել զբոցն այրեցօղ հոգ-
ւոյ :

{ Եւ

էջայտագրեալաց առտի եղև ս՞քն պրոկզ՝ աշա-
կերտ ոսկեբերանի՝ եղան կիւղիկոնի (որ
յետ նետաորի և մաքսիմիանոսի եղև պա-
տրիարք Կոստանդինուպոլսոյ) . և առաւել
ևս ս՞քն կիւրեղ աղեքսանդրու հայրապետ ,
այլ լի անծային իմաստութիւն և զգրաւոր գրող-
որ զառաջինն ՚ի ձեռն թղթոյ խրատեաց
ղեկատոր՝ ձայնակցութեամբ այլոց ողջամիտ
եղեկաց , ՚ի բաց կալ յայնպիսի մոլար վար
գապետութիւն . և յանսաստել նի՞ ծանայց
զիրան կեղեկատիանոսի հռովմայ հայրապե-
տին : Եւ իբրև յամ կողմանց յաճախեցին
ազդարարութիւնք առ նետաոր , և նա անլսող
գտաւ , գումարեաց մեծն կիւրեղ ժողով
յեղատացն եղիպտոսի , և գրեաց երկոտա-
տան նշովս լըդէմ նորաձայն վիպութե նեո-
տորի . բայց իշխեաց նա զլըդէմն գրել :
Եւ ըրդ ՚ի յաճախել երկպառակութեց և շփո-
թուեց յեկեղեցւոյքսի , այնուհետև խոր-
հրդով և հաւանութիւն կայսերն թեոդոսի
փոքու և կեղեկատիանոսի պապին օսհմանե-
ցաւ լինել սիւնհոգոս տիեզերական ՚ի փոքրն
ասիա ՚ի ծովահայեացն եփեսոս . և եկին ՚ի
ժողով անգր փոխանորդք կեղեկատիանոսի ,
և այլ երեւելի եղսունք յայլևայլ ճայ իբր
երկերիւր . յորս եր իբրև բերան ժողովոյն
ս՞քն կիւրեղ աղեքսանդրացի , յամի տն 431 :
Եւ նոր միաբան հաւանութիւն և հոգւովն սքով
հաստատեցին զհաւատա ուղղափառութե ,
և նշովիւք հերքեցին զչար աղանգն նետա-
որի , և դաւանեցին զԹր կոյսն մարիամ անծա-
ծին ,

Ժին , և զծնեալն 'ի նմանէ ան և մարդ կա
տարեալ՝ անբաժանելի միաւորութիւն , յեր-
կուց բնութեց մի անձնաւորութի մարմնա-
ցելոյ բանին , մի դէմ , մի քն , մի որդի , նոյն՝
որդի այլ ին անութե , և նոյն՝ որդի սբլ կու-
սին ի մարդկութե : Եւ թէպէտ յովհան
անտիոքացի աշակերտակից նեստորի 'ի սկզ-
բան անդ իգէմ եկաց ժողովոյն , յոր եկն
գանգաղանօք , և յարոյց հակառակութիւն
իգէմ կիւրդի , բայց յետոյ և նա միաբանե-
ցաւ յուղղափառութի :

Չեռնտու եղև նեստորի կանդիտիանոս իշ-
խանն՝ որ կարգեալ էր 'ի կայսերէն 'ի խնա-
մարկութի ժողովելոցն . մինչև խափանել
զճանապարհս , և չթողուլ տանել ումեք առ
կայսրն զստոյգ լուր զժողովոյն , կմ զնզովն՝
զոր եդ սբ ժողովն իգէմ նեստորի : Եւ յԼ
սակայն սբ հայրապետքն հասուցին զբանն
առ թագաւորն 'ի ձեռն միայնակեցի ուրումն ,
որոյ ձեացեալ ոնց աղքատ ոք մուրացիկ և
ալիւր , և եդեալ զթուղթն 'ի մեջ եղեգան
գաւաղանի՝ եբեր առ դաղմատիոս արգելա-
կան ճգնաւոր . և նա տարաւ առ թագա-
ւորն . ապա և 'ի ձեռն այլոց հրեշտակաց
առաւել ստուգեցաւ բանն :

Եւ յախճաթն նեստորաքորեցաւ արքունի հրա-
մանաւ 'ի յովասիս , որ 'ի ներքսակողմն ար-
ևելից ցներբին խորասան կամ 'ի խուժա-
տան , և կմ յափրիկէ՝ որ և լիբիա . և անդ
չարաչար սատակեցաւ , և բարձաւ չարն 'ի
միջոյ . բայց յերկար մնաց խմոր չարութե

ԻԼ

նր

նոր առաւել 'ի կողմանս ասորեստանի , որք
նաստուռիք քնեստորականք կոչեցան , ինչիք
նման նմա , և ինչիք տարօրինակ վիշակելով .
ոնք և զկնի սակաւուց ծայրայեղ խոտորմամբ
եւրին եւտիքեանք՝ խառնակիչք անշփոթ բը-
նուեցն քոր : * Եւ և ուղղափառքն (ասէ ձե-
, , ռազիր յայսմաւուրք հայոց 'ի հոկտ . ԺԳ .)
, , հաստատեցան 'ի հաւատս ամենասը եր-
, , բորդուծե և միասնական անծուծե , այլև
, , 'ի մարդեղութիւն քոր , և 'ի ճշմարիտ միու-
, , թի (ԿԲ 'ի ճշմարտութի) երկուց յատուկ
, , բնութեց քոր այ մերոյ ॥ :

Յայս ժողով հրաւիրեալ էր և սքն սահակ
պարթեւ հայրապետ հայոց . այլ անպարսպ
գտեալ՝ վր երթեկեկելոյ իւրոյ 'ի պարսս ,
թղթով և եթ յայտնեաց զմիաբանութի իւր
ը նքց հարց ժողովելոց . ոնք և յետ աւարտ
ման սքն ժողովոյն՝ գլխաւոր հարքն առաքե-
ցին առ սքն սահակ զվճիռ ժողովոյն և զկաւ
նոնս նոր հանդերձ առանձինն նամակօք՝ 'ի
ձեռն երանելոյն ղեռնդեայ և այլոց աշա-
կերտակցաց նոր , որք յայնժամ 'ի կոստան-
դինուպօլիս դեգերեին վր թարգմանուե :
Եւ մեծն սահակ իբրեւ ընկալաւ զիրմն , հաւ
տատեաց զնոյն ճշմարտութի ժողովով եպիս-
կոպոսաց և վիշպաց հայոց . և անիրօք զգու-
շացոյց և ամրացոյց զհօտ իւր՝ անարատ խոռ
տովանութի պարսպեալ զամենեւին 'ի քո
յո 'ի նոր մեր . որում փառք յաւիտեանս .
ամէն :

ՆՆԵՐՈՒՄԻՆ Է ՎԵՐԷՓՈՒՄՈՒՄԻՆ

Մ ԱՐԻ ԱՄ ՈՒ

ՍԷ ԿՅԱ ԼՃԹԾՆԻ :

Հ. Յ. Լ. օգոստ. 15. Ճառք եւ ներբողեանք
հարց եւ վարդապետաց : Ղեկնեման արեւադարձի 'ի
Յուդեա իւր : Խորեն . Բղբ . առ սահման արժրու-
նի : Ս' ելեման սարդեանց : Լ' նորդաս կրեապի :
Յիւն . դամասիացի : Օ առարիւս կնդէս . ԼԵԱ . եւ 'ի
յեփնոյ' բեկնեղիկոս ծի . Լոյզ զայլ վայրագիւս առ
հասարակ :

ԻՐԷՄՈՐ ԿՈՒՍԻ
տօնք նամ , յանարատ յղութե
անտի նի' յերկրի մինչե 'ի փո
խումն յերկինս վերին , 'ի Տէ-
րունական եւս կարգի , անբաժան 'ի տնօրի-
նական խորհրդոց Լ' ծարդւոյ իւրոյ . զորոց
առանձին հատարով կայ մեզ ասել ճառօրէն
խորհրդածուքք : Լայց զի մի լիցի թերա-
կատար ցուցանել զլիակատար վարս եւ վկա-
յարանութիւս սքց' առանց յիշատակի մօրն
եւ դիւանի նամ ոքց , ամենօրհնեալ Լ' ծածնի
եւ Ս' իշտ լյուսի' ասեմ , կանմ եղև մեզ եւ 'ի
տօնի աստ վերափոխման նի' փոքր 'ի շատե
յիւ

յիշեցուցանել հաւատացելոց զընթացս հըրաշալի վարուց և կենաց նր . ոչ այնչափ լըյողուեն և ծննդեանն և ընծայման 'ի տաճարն , որք նշանակին 'ի պատմութեն վարուց ծնողաց նր յովակիմայ և աննայի , և ոչ ըստ խորհրդոյ աւետմանն , կամ այցելութե , և կն՝ ծննդեանն քոի , և քառասնօրեայ դալտեան 'ի տաճարն , որք տիրապէս տրուեսկանք են , այլ միայն՝ նախ լըծաղկաքաղ յիշատակութե երկնային քաղաքավարութե տիրուհւոյ տիեզերաց 'ի վր երկրի՝ մեղյօրինակ , որչափ ինչ նշմարեմք 'ի բոնս սքցաւետարանչաց . և երկրորդ՝ ըստ ցանկալի կատարածի կենաց նր և յերկինս վերելութե , որպէս և զիարդ ունիմք յաւանդութե կաթողիկէ եկեղեցւոյն նյ :

Լ՝ րդ՝ ոնց գիտելի է ամենեցուն 'ի սք աւետարանէ , փառաւորեալ կոյսն Ս՝ արիամ նծածին , էր 'ի նազարէթ քաղաքէ դալիլեացւոց հրէաստանեայց՝ յազգէ յուգայ , 'ի տանէ դաւթի , խօսեցեալ լըօրինաց առնարգարոյ 'ի նմին ցեղէ՝ յովսեփայ հիւսան , հայրենեօք բեթղեհէմացւոյ , և բնակուք նազարէթացւոյ : Եւ եղև , զի մինչև եկել էր նց առ միմեանս , առաքմամբ հրեշտակապետին դաբրիելի յնյ՝ առ սերովբէն հոգեղէն մարիամ , յղացաւ կոյսն մաքուր անսերմն յղութիւն զբանն նծ՝ հովանաւորութիւն հոգւոյն սք լը հաճութե կամաց բարձրելոյ հօր . և եղև օրիորդն անարատ՝ ոչ ծնող մարդոյ լոկոյ , այլ՝ նյ մարդացելոյ յանփոր

ձական արդանդի նր . վր զի որդին նա եղև
 որդի մարդոյ՝ մարմին ճշմարիտ զգենլով՝ ի
 սթյ կուսէն , նմիւ նման մեզ՝ բաց ի մեզաց ,
 առաւելապէս նման մօր իւրոյ և կուսի՝ կեր-
 պարանօք և բնաւորականօք , անմայր ծը-
 նունդ . հօր ին անծուծէն ի յաւիտենից՝ եկա-
 ւորեալ յանհայր ծնունդ . մօր ին մարդկու-
 թէն ի ժամանակի , յազազս մեր մարդկան
 և վր մերոյ փրկութեն , ին խոռտմանն եղե-
 լոյ առ նահապետս անծախայր անունամբ
 պատուէալս , մանաւանդ առ աբրահամ և
 առ դաւիթ , օրհնիլ ի զաւակի նոցա ան ա-
 զանց :

Եւ քանզի ի վեր էր բանս այս քան զան-
 միտս և զխորհուրդս , խորհուրդ խորհրդոց՝
 հրաշափառագոյն , անձառ և անհաս արա-
 քածական տեսութեն մտաց , թող թէ պատ-
 մնական բանիւք ին գրով արկանելի , ըստ
 նմին և վարք կուսին ընտրելոյ յայսպիսի պա-
 տիւն անզուգական՝ իմա յանձամայրութիւն ,
 հարկաւ պահիւր ի խորին թաքնութեն ան-
 թարգմանելի պատմութեն , և ոչ թողացու-
 ցեալ լինէր ի հոգւոյն արձանագրել աւե-
 տարանչաց աւելի ինչ բան զանձնէ նորա ,
 բայց միայն ի պէտս կարգի լրման տնաե-
 սուն մեծի խորհրդոյն . զի զինչ և ասելն ,
 փոքր էր առ նր մեծութեն . նմին իրի շատ
 համարեցան ցուցանել մատամբ , թէ սա է
 կոյսն այն գուշակեալ ի տեսանողէն . ահա
 կոյս յղասցի և ծնցի զորդի , և կոչեացեն զա-
 նուն նորա Էմմանուէլ , որ թարգմանի ընդ
 մեզ

մեզ անձ : Բաւական համարեցան վկայել
մայր յո՛ւ զնա գու, և զյո լինել նոյն ինքն
քո որդի ան կենդանւոյ , բանն անձ ծնեալ
'ի կուսէ : Օ անուն կուսին նշանակեցին
Սարիամ (որ է լը երբայականին) Սիրեամ,
և կմմարեամ) առ որոշելոյ զնա յամ գըս-
տերաց եւայի՛ իբրե մի միայն աստղ լուսա-
պայծառ , և զմայրութի նր 'ի կուսութե և
զկուսութին 'ի մայրութե յայտնաբանեցին՝

նշանակ անային տնտեսութե :

Բայց թէ որպիսի էր քաղաքավարութի այս-
պիսւոյ անարատ մօր և կուսի , միակ ազաւ-
նոյ կատարելոյ , լուութի առաւել հռչակե-
ցին , և մեզ թողին զառաւելագոյնն իմաս-
տասիրել յարդեանց գործոց պաշտամանն ,
յոր ընտրեցաւ , քի՛ մայրութի որդւոյն ան .
միանգամայն և ուսուցին խելամուտ լինել
գէթ նշմարանաց գերհրեշտակային առա-
քինութեց նր յիրս իրս , զորս արար կմ խօ-
սեցաւ 'ի կարգի տնօրէնութեց միածնին իւ-
րոյ :

Օ խոնարհութի նր և զգաստութի միան-
գամայն խորագոյնս մեզ ծանոյց աւետա-
բանիչն , զի լը առնուլ ասէ զգերկրալիր ող-
ջոյն գաբրիէլեան աւետեաց մեծի , խոռ-
մեցաւ լը այնպիսի բանս գերաստիճան ան-
ձին բարձրութե կոյսն շնորհալից . և առ
նմին զմեծանձնութին դշխոյական յայտնի
կացոյց , զի ոչ երկեաւ ինչ ոնկ զայլան յերկ-
նաւոր հրեշտակէ , այլ բան առ բան պինի
առնէր պատգամաւորութե՝ որ յանակոյս

Ինդանօր փայլեաց և գեղեցիկ մարգարիտ
կուսական մաքրութե նի, ծայրագոյն պար-
կեշտութի յայտարարող զսէր ողջախոհու-
թե՝ ուխտիւ չափ պահելոյ զանթառամ
ծաղիկ անտպական կուսութե . մինչև չառ-
նուլ յանձն և մայր նոյ լինել, եթէ ոչ պար-
մանաւ միշտ կոյս մնալոյ . յորում միանգա-
մայն և հանձար և իմաստութի և ամ ձեռք
եօթնարփեան հոգւոյն շնորհաց հանդիսա-
ցան տիրապէս, զոյգ ի հլու հնազանդութե
կամաց բարձրելոյն՝ ի հասու լինել խոր-
հրդոյ բանին նոյ :

Իրդ՝ եթէ պատրաստութե կուսին այսպէս,
զի՞նչ ասիցէ որ յետ կաաարման խորհրդոյ
անամայրութե . լքեալն շնորհօք հոգւոյն
լքաւ փառօք միածնին ի իջանել յարգանդ
նորա . անդ կատարեցաւ առած բանին . ամ
փառք դասեր Թագաւորի ի ներքոյ . նոյն
ինքն դուտոր հօր երկնաւորի, նոյն ինքն
հարսն հոգւոյն սիւ, և նոյն ինքն մայր բա-
նին նոյ : II Պի իրաւամբք գոչէ հոգեկիր հաւ-
տորն մեր . ո՞վ ո՞րքան մեծ է ի քեզդ աւար-
տեալ խորհուրդ սը՛րբութի : I յլ մեք ի
կարգ աւետարանական պատմութե յաւեա-
ցութե՝ ակնարկել ի հրաշակերտս նոյ յանձին
կուսի և մօր . որ մայր նոյ ընտրեցաւ և եղև,
և տակաւին ազախին զանձն անուանէ, և ի
տպառաւորել կամաց նի ճեպի յամի :

Ինդ անսիրութե՝ զոր ի ծագ կատարելու-
թե ունէր նք անամայր, իսկ և իսկ պտուղ
մեզ

մեզ ընծայեցոյց սիրոյ ընկերին՝ Եւ աւետա-
րանագիր կարգի . զի զայս յայտ առնէ ան-
յապաղ փոյթ նր երթալ 'ի լեռնակողմն 'ի
խնդակցութի եղիսաբեթի ազգականին իւ-
րոյ յամլութե և 'ի ծերութեան ծննդական
եղելոյ . ուր և խոնարհութիւն առ ստորինս
անհամեմատ . զի մայր Թագաւորին առ ծա-
ռայածին աղախին կանխէր յայցելութի ,
ածորդւոյն՝ որ յարգանգի՝ սրբել զկարա-
պետ նր յարգանգի մօրն : Հորմէ զարհու-
րեչ եղիսաբեթի , զի ծանեաւ հոգւով՝ զոր
'ի կուսին խորհուրդ գերագոյն , ազաղակէր .
օրհնեալ եւ դու 'ի կանայս , և օրհնեալ է
պտուղ որովայնի քո , և ուստի՞ է ինձ այս ,
զի եկեացէ մայր ան իմոյ առ իս : Արով բա-
նիւ՛ նախկին գաւանթ ձածամայրութե մա-
րիամու եղև երանելին եղիսաբեթ՝ մկրտչին
մայր . ոնկ և անծուծե որդւոյն մարիամու՝
քարոզ առաջին՝ մանուկն յովհաննէս , յոր-
վայնէ յորովայն երկրպագու յոյ . զի զի՛նչ
այլ է մայր ան դաւանել զմարիամ , բայց
անծածին զնա խոստովանել . և զի՛նչ երկիր
պագանելքոյ 'ի տղայութե , բայց ան մար-
դացեալ զնա հռչակել : Օնոյն և քահա-
նայն զաքարիա յայտնաբարբառ գուշակէր ,
մարգարէ բարձրելոյն ձայնելով զմանուկն
իւր յովհաննէս՝ որ կարապետ եղև որդւոյն
այ և կուսի :

Իսկ զի՛նչ պարտ է ասել զխորհրդական
անծաբանուէ մօր բանին՝ 'ի մեծացուցանել
նորա նորահրաշ օրհներգութի զանձ փրկիչ
իւր ,

իւր , զայն , որ արար ընդ նա մեծամեծս , 'ի մայրութիւն անորդույ բարձրացուցանելով զխոնարհութի նր , և երանելի առնելով զնա ամ ազգաց . ոնց և յաւետարանի անդ երաւ նեաց նմա միածնիւ իւրով՝ կիկնն , որ ձայն եբարձ 'ի ժողովրդեան , ասելով առ յԹ . երաւ նի որովայնին որ կրեացն զքեզ , և ստեանց՝ որք դիեցուցին զքեզ : Եւ եթէ ինչ ան բաւնի , նա երանի այնոցիկ է՝ որք լսեն զբանն ան և առնեն , դրձ և 'ի սմին կարգի դասա գլուխ մարիամ մայր ան . որոյ ամ խնդ և քան և գործ՝ ոչ այլ ինչ էր յամ 'ի կեանս իւր , եթէ ոչ՝ կատարել զխորհուրդն ան Թ բանին ան :

Ի՞ծիմաստ տնտեսութի տիրամօր՝ առաջնորդեալ յամի հոգւով միածնին արտափայլէ ինչ աւետարանին նաև 'ի դառնալ նր յետ երկց ամսոց 'ի տուն իւր . զի ոչ ան արժան էր 'ի ապաս կալ ծննդեան ծառային , և ոչ անաւրատ կուտի մերձ լինել յերկունս եղիտաբեթի :

Իսկ զգօնամիտ և համբերատար լուութիւն՝ որանչելի արթնութիւն հանդերձ , փայլէ յոչ պատմել իւր յովսեփայ խօսնառն՝ զխորհուրդն մեծ , զոր անգիտանայր արդարն , վայ և վարանէր , երբ օր քան զօր 'ի վեր երկէր նշանակ մայրութեն 'ի կուսութե . լռել լռեաց մարիամ զանպատմելիս , մինչև ինքնին ան հաւատարմացուցէ յովսեփայ զանհաւատալիս :

Հնազանդութի էր անաղարտական և երթալն ընդ

քնդ յովսէփայ 'ի բեթղէհէմ 'ի պատճառս
Յաբրի օգոստոս կայսեր . իսկ ծնանել զԹա-
գաւորն փառաց յօտարութե , և հանգուցա-
նել յայրի 'ի մուր անբանից , ծայրագոյն
խոնարհութի , համբերութի , աղքատու-
թիւն , և հանդէս կերպարանակցութե ամ
վշտաց միածնին : Ու և անբաւ առաքինու-
թեանց հայելի՝ բովանդակ ժամանակն այն
մեծամեծ անցից , 'ի գալ հովուաց՝ հրեշտա-
կին աւետարանութի , և մոգուց՝ աստեղն
առաջնորդութի , յերկրպագութի անորդ-
ւոյն , և 'ի գերյարգութի անժամօր կուսի :
Այսմէի անդր հասանել յոտս նց անյագ փա-
փաքմամբ , զի թերևս լինէր և ինձ ճաշակ
մի առնուլ անթարգմանելի վոյելլութեան
և սրբութե միածնին և ծնողին :

Ուր թողից զյեա այնորիկ զքառասնօրեայ
օրինաց կատարումն 'ի տաճարին , ու թե
լքան աւուրք սրբութե մօր անդրանկածնի .
որում անկարօտ էր կոյնն ամենասք՝ ծնող
անարատ սրբուն նքց հօգւոյն Ծրվ , ինքնին
գոլով տաճար տիրական , որում ստուներ էր
տաճարն՝ յոր երթայր : Այս այն՝ զի 'ի ժամ
աւրախութե գլխին տխրուն առնոյր անդ
զտալաւորութի , զառաջին վերս անբաւութի
ցփախճան , զլիշատակ ասեմ սրոյն՝ որ ունէր
անցանել լէ անձն նք լւ մարգարէութե ծե-
րունւոյն սիմէոնի : Ուր մաքուր աղանին
զգառն նյ ընծայէր հօր 'ի պատարագ բոլո-
րապատու , անդ և ինքն ողջակէզ մատչէր՝
կենդանախարուկեալ հօգւով :

Ուր

Որ թողից և զոր՝ զկնի զնեզուի հալածու
նաց 'ի փախստեան անդ յերեսաց հերովգի
նժորդուին յեգիպտոս . և զոր այլ ևս զա-
մենաճաշակ խորհուրդ մանանային թաքու-
ցելոյ , զանունդն ասեմ տղայացելոյն էմմա-
նուէլի 'ի նազարէթ ' արքանեկութիւն մօրն ,
և սպասարկութիւն յովսէփայ 'ի տեղի հօր .
զի լուութիւն ազդեղագոյն քարոզէ զպատիկ
աւետարանն սք :

Հարում կարգի խորագոյն և ճառելն խոր-
հուրդ թաքնութե յոյ երկոտասանամեայ
մանկութիւն տաճարի , և խորհրդով լի՝ ելք
խանդակութ մօրն 'ի խնդիր անկորուստ դան-
ձուն՝ սիրտ 'ի բերան չըջելով , և հարցանե-
լով զնմանէ ցուղեկիցս և ցծանօթս երեք-
րեայ տասամեութիւն , առաւել յահէ չարութե
յաջորդաց մանկակոտորն հերովգէի . մինչև
յօրինակ եռօրեայ յարութե՝ գտանել զնա
կենդանի 'ի տաճարին : Ինչոհ համարձակէր
տիրամայրն ծնողագութ գանգատանոք տի-
րոյ բարբառել առ ցանկալի զառակն . որ
գեռակ զի՞նչ գործ գործեցեր դու լը մեզ , զի
ահաւասիկ հայր քո և ես տառապեալք խն-
դրեալք զքեզ . և լսեր պի՞նի վայելչական և
սիրալիր . զի՞ խնդրելիք զիս , ոչ գիտելիք՝
եթէ 'ի տան հօր իմոյ պարտ է ինձ լինել :
() որոյ զխորհուրդն ոչ ոք այնպիս գեղեցիկ
իմանայր որպէս զմայրն , որ գիտէր՝ եթէ զո՞
ծնաւ , և ո՞չ հայր նորա՝ նժ յախտեանական ,
յորոյ 'ի տուն բնակութե կարգեալ էր շին-
ուած տաճարին . բայց տակաւին ոչ ունէր
գի

գիտեւէլ զգիտաւորութիւնն , արդեօք միշտ
'ի տաճարի՞ բնականաւ կամի իբրեւ 'ի տան
հօր իւրոյ , եթէ իջանել 'ի նաղարէթ 'ի տուն
մօր իւրոյ . մինչև յեւրոյ իրաց իմացաւ և ցնւ
ծացաւ յողի իւր , զի եջ յո լը մօրն և լը յով-
սեփայ 'ի նաղարէթ . և եր նոց հնազանդ :
() որ խորհրդով յայտնաբանէ աւետարտ
նիչն , զի ցուցէ՝ թէ լսիկ 'ի տան նստաւ
զնամ ժամանակս և 'ի պատանեկունք լը հպաւ
տակութիւն տիրամօր և երջանկին յովսեփայ ,
նոյ յառաջն 'ի տղայութե :

Իսկ խելամնւո լիցին հաւատացեալք 'ի
որտի իւրեանց՝ հոգւով մարիամու , թէ մը
պիտի էր քաղաքաւարութիւնն մօրամօր լը մօրդ-
ւոյն՝ 'ի կալ նո լը նմա մինչև 'ի չափ երիտաւ
սարդութե , իմ մինչև ցժամանակ մկրտութե
երեսնամեայ , և ցելս 'ի քարոզութի : Մէր
սերովբէք , ուր քերովբէք , և նմանմարմին
չունարթունք՝ երկնից քաղաքակիցք , գերաւ
բունք և նմամերձք . չիք և ոչ մի համեմա-
տութի լը սրբութի և լը նմամերձութի՝ ոք
նմանի , և համարէն դասուց երկնաւորաց .
զի մարիամ մայր նոյ , և նոքա ծառայք նոյ և
նմամօր : Եւ եթէ մարիամ քոյր մարթայի
մասն բարի ընտրեաց՝ լը նոյ վկայելոյ , զի
առ ժամ մի յոտո նո նստաւ 'ի լսել զբանս
նոյ , ապա ուրեմն մարիամ մայր նոյ զբոլորն
բարի՝ զաղբիւրն նմ բարութեց ընտրեաց
և ժառանգեաց , 'ի լսել և 'ի խօսել լը նմա
զնամ ժամանակս նոյ՝ մայրօրինակ ընտանու-
թիւն 'ի մնուցանել զնա՝ ջամբելով զկնի կու-
սաւ

տական կաթին՝ զնախատուի ձեռաց իւրոց
յամ՝ ի պէտս ապենիազ բնութե , ի զգե-
ցուցանել և ի հանդուցանել , ի յանձան
ձել , ի տանել և ի բերել զանտանելին
բնութեց բոլորից , ի նստիլ և ի յառնել լէ
նմա . և որ մեծն է՝ ի հրամայել նմա ծնո-
ղաբար , և յլուանել ի նմանէ զորդիական
պատիւ և զպատկառանս . ուր սէր լէ սէր
միացեալ՝ անձառական . զի ամ սէր է , և
մարիամ մայր ան՝ մայր գեղեցիկ սիրոյ :

Ի՛հա զայս և առաւել քան զայս քարոզէ
մեզ գիրն լբութե՝ ի լռել անդ զմանկութե
յոի մինչև ի չափ հասակի կատարելութե
առն , և զգործոց մօրն յոի լէ յոի : Եւ ի
մերձենալ առուրց յայտնելոյ ամ զանձն իւր
Յի՛ զի՛նչ . իբրեւ ի հրամանէ մօրն ի կանա-
գալիլեացւոց սկիզբն արար նշանաց յո , լե
աւետարանի . հրաման ասեմ մայրօրինակ
ակնարկութե և ազդման , որում զառաջինն
իբրեւ դժոճարին խնդրոյ դժոճարիլ ցուցա-
նէր ամորդին , զի մեզ օրինակ տացէ անփա-
ռուէ , ոչ յօժարիլ դիւրաւ զայնպիսիս գոր-
ծել՝ ուստի մեզ փառք և պատիւ ծագեն .
այլ յայս անմի վի՛ վերագոյն գրեաց զհնա-
զանդութի առ մայր իւր քան զամ ինչ , և
արդեամբք ոչ միայն պատռնեաց , այլև գո-
վեաց զմայր իւր իբրեւ գթալիր առ այլս սի-
րով , զի մի ամաչեացեն առ պակասութեան
գինւոյն ի հարսանիս , և ոնց փոյթ ի բարե-
խօսել առ միածինն վա՛ ամ պիտայից մերոց՝
որ հօգեւոր և որ մարմնաւոր : Եւ զու տես
զի-

զիմաստուութի մօրն իմաստուէն , զի շատ հա-
մարեցաւ ասել , գինի ոչ ունին . ոչ ասաց ,
աղաչեմ հրաշագործեալ , կմկամիմ զի լցու-
ցես զպէտս սոցա . գիտէր՝ զի բաւական էր
լսել որդւոյն զկարօտութի այլոց միջնորդութե-
րեանոյ իւրոյ : Եւ զի անտարակոյս էր ի
հնազանդութի որդւոյն , ցոպասաւորան ազ-
դէր հնազանդիլ որդւոյ իւրում . զոր և մեզ
ասէ , զամոր զինչ ասասցէ ձեզ՝ արասջիք :
Յետ այսորիկ յիջանել տն՝ ի կափառնառում
էջ ի նմա և մայրն . և ՚ի շրջիլ այնուհե-
տե միածնին ՚ի քարոզութի ի նմ պաղես-
պին , առաւել ՚ի հրեաստան՝ ք յերկրին յու-
գայ և յեհմ , և ՚ի գալիլեա՝ ուստի էին մե-
ծաւ մասամբ աշակերտքն , թէպէտեւ ոչ շը-
ջէր մայրն յոի ի նմա , այլ սակայն ի Ժմկս
Ժամանակս տեղափոխէր՝ ոչինչ կարի հեռի
դեգերելով ՚ի նմանէ , և հանդերձ պարկեշտ
կանամբ յայց ելանէր նմա երբեք երբեք .
զի զովոցուցէ զպապքումն սրտին ՚ի տեսու-
թէ նծային երեոաց նր և ՚ի լոյ կենարար
վիպութե նր . և զայսօրինակ կցորդ եզեւ
նմ անցից նծորդւոյն ՚ի ծննդենէ մինչև ՚ի
կատարած :

Լսյնուհետեւ զկնի երեքամեայ քարոզութե
յոի՝ ոնց հասանէր նմա մահ խաչի կամաւո-
րութե , նոյնպէս և մօրն կամաւոր խաչակ-
ցութի ի միածնին . զի ի թագաւորին վկայից
պսակեցի և ինքն թագուհի մարտիրոսաց :
Լստանօր կարօտիմ գերմարդկային վկայաւ
գրի , որ սակաւութ ստոճերագրեացէ ինձ
զվկայ-

զվկայաբանութի սրտին մարիամու լը վկայա-
բանութե խաչելեալ փրկչին . այլ 'ի զուր-
դի 'եթէ աւետարանիցք չիշխեցին զիրար ճա-
ռել, և ոչ հրեշտակ յերկնից կարող է գալ
պատմող լինել իսկուհե մարտիրոսուհի :

Ասել լուսք, եթէ կայր առ խաչին յոյ մա-
րիամ մայր նոյ . յայտ բան բովանդակեալ
իմաստոյք զամբան . և զի յանձնեցաւ 'ի յոյ
մայր իւր յովհաննու սիրելի աշակերտին 'ի
նորորինակ մայրուի 'ի Ժամ խաչին անդադ-
կտակաւ, և տուաւ մարիամու փոխան յոյ
յովհաննէս 'ի տարօրինակ օրդիւնի, սովաւ
զայլն ամիմաստասիրեսցուք : Ահա մարտի-
րոսութի անսրիւն՝ վիճակեալ մօր այնպիս-
ւոյ՝ 'ի պահուհեղման արեան այնպիսի որդ-
ւոյ . ահա վկայաբանութի անբարբառ՝ 'ի
բարբառել միածնին առ ամբանին, կին գու-
տհա որդի քո . և առ աշակերտն, ահա մայր
քո : Արդին այ հնազանդ լինի հօր մահու-
չափ և մահու խաչի . և մայրն այ հնազանդ
լինի որդւոյն՝ նովին չափու խաչակից և մա-
հակից գողոյ : Այն 'ի խաչին տարածել մար-
մնով . և մարիամ առ խաչին կանգուն կայ
մարմնով, խաչելեալ հոգւով, և բւեռեալ
սրտիւ, և կենդանւոյն խորովեալ սիրով .
զոհ լը զոհի, և ողջակեզ լը ողջակիզի . վա-
զի մի էք պատարագ որդւոյն և մօրն՝ 'ի խա-
չին և առ խաչին :

Ինդ ամ անցանէր տիրամայրն անդանօր
փորձս վկայական տանջանաց՝ չարչարակցու-
թիւ անպարտական միածնին . արձանացեալ
կայր

կայր 'ի լերին անդ գողգոթայ առաջի որդւոյն՝ անպարտելի արուծք ոգւոյ , վկայել առաջին ճշմարտութեան յանդիման տիեզերաց , թէ սա է յո նազովեցի՝ թագաւոր հրէից , խոտացեալն մեսիա՝ փրկիչ Թի . և ես ծնողնք , ուղ գիտակ է նմ տունդ ինչի , որ վկայէ ինձ յասելն միաբան . ոչ մայր սորա կուի մաւրիամ : Սա անորդին իմ՝ կուսածին մարդացեալ ան իմ յո , և եկեալ 'ի փրկութի բոլորից , և ես ինքն անամայր մշտակոյս՝ վկայուկից և խաչակից միածնիս , 'ի լինել միանգաւ մայն մայր ցաւոց և մայր փրկութեան : Սա ստեղծող և նորագող աղամայ՝ նորն աղամհնոյն որդիացել . և ես մօրն եւայի գուսարը աննման՝ բարձող անիծից և երկանց նք՝ սոսկին երկամբք առ ծառայն կենաց :

Նոգ անցանէր լէ անձն մարիամու սուրն սիւմէմնեան . անդ միւր գեղարդն որդւոյն լէ սիրտ մօրն՝ սայրասուր բեւեռօքն հանդերձ . անդ 'ի հուր անծախելի ծախիւր ոգին մարիամու . անդ 'ի ջուր ընկղմէր խորագոյն՝ մարիամ , ծով ասպնջական ուղիւից դառնութե ան ցաւոց . անդ սով և ծարաւ անբերելի զնա տազնապէր՝ լէ լսել զձայն ծարաւելոյ միածնին , և լէ տեսնել զբարձումն անմիտութարութե՝ յորժամ բարձաւ 'ի նմանէ միակ միտութարութի իւր յո անմիտութար մահունէամբ :

Այնչէր առ նոսր կիրք աբրահամու 'ի ժամ զենման որդւոյն . ոչինչ՝ կսկիծ յակուբայ լէ լուր գազանաբեկ լինելոյ յովսեփու՝ 'ի

'ի տես արիւնագանգ պատմութեանին . ոչինչ
 ողոց ամովստանին, և ոչինչ քարկոծումն մալ-
 դարեից : II' Է եր յիշելի առ նովաւ անցք շա-
 մունեայ՝ որ զհետ որդւոց եօթանեցունց և
 ինքն նահատակէր մայրն երանելի առնաեզս
 քաջութիւն . զի ո՞ տայր և մարիամու խաչիւ
 լէ աջմէ միածնին , և զոյգ լէ նմա աւանդել
 զօգին . ուր կայր մնայր նմա կենդանւոյն
 մահանալ ընդ մեռանիւ անմահին , որ ան-
 թարգմանելին է մարդկեղէն մտաց : II' Եզ
 զայս միայն է տսելի . եթէ դժուարին է
 մայր լինել , քանի՞ ևս մայր գոլայ :

II' Եյ իրաւամբք լռեն աւետարանիչք զքա-
 լոց մօրն այ՝ ի ժամ՝ չարչարանաց որդւոյն .
 նովին իրաւամբք լռեցին և զմխիթարուէն՝
 որ ի յարուէ միածնին յաւուր երբորդի . զի
 երկաքանչիւրն է ի վեր քան զբան : (Կտ
 լիցի մեզ որոճել զդաւթեանն առած . ընդ
 երեկոյս հանգիցեն լալիք , առաւօտուց ե-
 զիցի ուրախուի . և թէ՛ լը բազում ցաւոց
 սրտի իմոյ մխիթարութիւն քո ուրախ առնէր
 զանձն իմ . մխիթարութիւն և ուրախութիւն ,
 որոյ ոչ գոյ չափ և ոչ կշիռ . միայն նա գիտէ՝
 որ մխիթարեաց , և միայն նա իմանայ՝ որ
 ուրախացաւ : I' Կա և մեզ լռութիւն պատուե-
 ցի նմն , մինչև հասցուք յոտս տիրամօրն ի
 յերկինս . և անդ մասնակից լիցուք անձառ
 և անպատում ուրախութեանն՝ զոր փոխան
 անասելի տրամութեն ընկալաւ :

II' Նայ յիշեցուցանել ի ժամնս՝ բանիւ գոր-
 ծոց առաքելոց , թէ որպէս զկնի քառասնո
 ԻԿ՝
 րեայ

րեայ համբարձման փրկին՝ ժողովել առաքելոց՝ ի վերնատուն սիոնի , ուր բնակութի էր այնուհետև սթյ կուսին լէ սիրոյ աշակերտին , միաբան յաղօթս կանխէին հանդերձ կանամբք և մարեմաւ մարբն յօի և եղբարբք նորա . յորմէ ունիմք իմանալ՝ թէ նորածնեալ եկեղեցւոյ ժողովարան էր բնակարանն մօրն յօի . որ և մայր եկեղեցւոյ՝ նորոյ փոփնի . և թէ՛ յետ յօի մայրն յօի էր երեւեցուցիչ միածնին , որպէս կերպարանօք մարմնոյ՝ նոյնպէս և կերպարանօք հոգւոյ , միակ մխիթարութի համօրէն դատուց աշակերտելոց . և աղօթք մարիամու էր՝ որ կանխէր զառաքումն հոգւոյն սթյ լէ խոստման միածնին . զի լցեալն հոգւով փութացուցաւ ներ զհոգին՝ զեղուլ յառաքեալս զպարգևս իւր իբրև պտուղ արդեանց էակցին իւրոյ՝ բանին հօր :

Եւ կարի իսկ քաջ , զի հոգին աբ՝ որ էջ և հովանացաւ կուսին՝ ի հիմնարկութի խորհրդոյ փրկութե մերոյ , անդ իջանէր կրկին՝ ի կատարումն նորին խորհրդեան , ուր կոյս անձաժինն նստէր ընդ առաքեալս : Եւ ուր հրեղէն լեզուօք շնորհք բազմաձայն լեզունաց յաշակերտս առատանային՝ աշակերտել զամ տիեզերս , անդ աղբիւր ամ շնորհաց բղխեալ յորդէր յանձնէ մարիամու՝ լուսք քարոզ եղելոյ բանին այլ քան զտիեզերալուր փողս . մինչ զի որ ինչ և շնորհք և զօրութիք և նշանք ցուցան առաքելովք , ամի այնորիկ սկզբնառիթ լէ միածնին մայրն ճա

Ի՛ֆ

F f

նա

Նաչի ամենօրհնեալ :

Եւ այս վայր յիշատակ պատմական ար. ի գը-
րոց սըց վժ տիրամօր կզուի չափով և եթ-
ցուցեալ լիցի, առ իմանալոյ փոքր ի շատե-
ղենթացս կենաց նորա անարատ քաղաքա-
վարութի մարմնի ի վեր քան զանմարմնա-
ժամէ անցանել մեզ յաւանդու թի կաթո-
ղիկէ եկեղեցւոյ վժ հրաշալի կատարածի և
փոխման նք : Երում օրինակ կամէ ինձ առ-
նուլ յաւետարանէ նախ քան զամ՝ զինք-
նասաց խոստումն փրկչին առ սիրելի աշա-
կերտն . եթէ կամիմ, զի կացցէ դա՛ մինչե-
ւս դամ : Եւ ի՞նչ եթէ վժ յովհաննու սիրեցե-
լոյ ի նոնէ և որդիացելոյն տիրամօր՝ զայս-
պիսի լսեմք բան գերահրաշ, զոր առ նո-
վառ իսկ համարեցան լսողք լինել նշա-
նակ՝ եթէ աշակերտն այն ոչ մեռանիցի . և
այլք զինի մեկնեցին յեկեղ իրաց՝ յորժամ
ոչ գտին զմարմին յովհաննու ի գերեզմա-
նի, յոր եմեւա, եթէ յսրոյց զնա նոր և վե-
րափոխեաց յերկինս, քանի՞ն առաւել բզ-
մարիամայ զնոյն է ասելի, ոնչ և ասէ իսկ
եկեղեցի նյ ի փզբանէ անտի մինչև ցայ-
սօր : Արաքոյն ինձ թո՛ւի օրինակս, յոր-
ժամ զմտաւ ածեմ՝ եթէ բան նոն զյովհան-
նէ, եթէ կամիմ, զի կացցէ դա, մինչև ես
դամ, առաւել ի պատճառս տիրամօր ատա-
ցաւ՝ որում պահապան կարգեցաւ որդիա-
բար . ոնչ եթէ ասել, կամիմ՝ զի կացցէ յով-
հաննէս, որում յանձնեցի զիմ մայր, մինչև
ես դամ և առնում զիմ ծնող յերկինս . եզ-

բայր

բայր նր յակոբոս յԵՋ նահատակեսցի, բայց յովհաննէս որ հաւասար նմին ցանկայր բաժակի մահու վր իմ, յերկարեսցէ ի կեանս՝ մինչև ես գամ ի փոխումն մօրն իմոյ և նր. և յետ այնորիկ ելցէ ի քարոզումի, և ի խորին ծերութե արբցէ զբաժակն, և առցէ զպրտակն՝ որ պատրաստեալ է նմա նորօրինակ վախճանաւ թաքուն ի մարդկանէ :

Օ այս ոչ յանձնէ ինչ ասեմ, այլ զի տեսաւ նեմ և զաք վիշապ՝ որք յայտնագոյն ևս աւանդեն, թէ նորն մեր խոստացաւ մօր իւրում և կուտի յաւուր համբարձման իւրոյ՝ գալ և իջանել առնուլ զնա ըն ժամանակին. որ ոչն է երկբայելի : Օ ի ոչ միայն շարակնոցն նուագէ բանիւ կիրակոս վիշապի երզնւ կացւոյ . * Ղառաքայլ Տօր ծոցածին՝ յոր, ,, ժամ ելեր առ հայր յերկին, խոստանայիր ,, բանիւ քոյին՝ ի կատարումն ձծածնին, ,, քեզ միայնոյ զօրօք քոյին՝ գալ ի փոխումն ,, միշտ կուսին ||, այլև աքն ներսէս շնորհալի կանխաւ յեղանակեաց ի գանձն վերափոխման . * Երեքօրեայ յարուցիլ՝ համ, ,, բարձար առ հայր ի յերկինս . խոստա, ,, ցար կուսին տիրուհւոյ՝ ի տիպ համայ, ,, նիցս՝ գալ վերստին, առնուլ առ քեզ, ,, յանձառ բնակութիւնն || : Եւս կանխագոյն և ճոխագոյն ըն առաջնոցն աւանդումն աշարէս նկարագրէ զիրան երանելին զարուրիս կլթղկս ի ճառն վերափոխման :

* Էյրժամ եկաւորեալ լինէր քաւապետն քս ի լեառն ձիթենեաց, և հանգերձեալ

էր համբառնալ 'ի փառս անձառս անձառն
իւրոյ , կացեալ առաջի փառաց Թագաւորին
ամեներջանիկն 'ի կանայս՝ Թախանձեալ և
մորմոքեալ սրտիւ՝ ասէ ցփրկագործն բոլո-
րից . Տ'ի իմ և ան իմ , և արարիչ իմ և որ-
դի իմ , զի՞նչ հրամայես վ'ի իմ՝ յորժամ
համբառնաս 'ի հայրական փառսն քո . և
հիմ բացալքեալ Թողուս զիս անայցելու և
անանդունչ շրջել յայսմ կենցաղի . քանզի 'ի
մէջ հեթանոսաց ոչ գոյ ինձ հանգիստ , և
զհրէից զապիրատունն և զկատաղել ապա-
րասանունն անոր դու քաջ գիտես , որ գաղա-
նեաց գիտակ ես՝ և յայտնեաց . արդ առ ոմ
յապահոյնեալ ապաւինիմ :

Եւ ցնա փրկագործն բոլորից . II՝ այր իմ
և տաճար և առաքաստ անձառ մարդեղու-
թե իմոյ , և խորան բանաւոր անհատանելի ,
սչ եթէ արհամարհելով անտես առնեմ ըզ-
քեզ , և կամ թէ բացալքեալ Թողում , այլ
ոնց յանձն արարի զքեզ սիրելի և հաւատա-
րիմաշակերտիս իմոյ , առ ժամանակ մի Թո-
ղում զքեզ յ'Յս 'ի մէջ ընտրելոց իմոց աշա-
կերտացդ . ոնց զի նկատեալ օր յ'Յս սփո-
փեալ միսիթարեսցին . և դու նկատեալ վե-
րատեսցես զարուեստս նշանացն և սքանչե-
լեացն՝ զոր յանուն իմ կատարի 'ի ձեռս նոյն
'ի զարմանս և 'ի հիացումն բոլոր տիեզերաց .
Տեսանես և զանպարտելի զօրութի հոգւոյն
ս'Յս՝ գալ իջանել 'ի վ'ի ձեր I , և 'ի լր-
ման կետի կենաց քոց՝ յ' կամաց իմոց սահ-
մանեալ 'ի վ'ի քո , սչ հրեշտակ առաքելոց .

առ .

առ. քեզ , և ոչ հրեշտակապետ , և ոչ զմի ոք
'ի գերադուռնից զօրաց վերնական իշխանու-
թեցն . այլ՝ ես եկեալ պատուհով՝ զարդա-
փայլեալ և հրաշալի փառօք , առեալ վերա-
փոխեցից զքեզ 'ի հրաշափառ և 'ի տենչալի
գեղապան՝ դրախտն ॥ :

Սոքին մտօք խօսին և հնազոյն հարք , յոր-
ժամ աւանդեն՝ թէ ո՞րպէս բանքն արդիւնք
եղեն . իբր զի իմ որում գրէ նիկողեմոս ոյն
'ի կարգի հին հարց , իբրեւ մերձեցան ա-
ւուրք ննջման և փոխման անժամօր կուսի ,
հրեշտակապետն գաբրիէլ՝ որ զառաջին ա-
ւետիան ետ նմա , աւետարեւր եղև և վերջ-
նոյս այս , եթէ ահա 'ի մօտոյ գայ առ. քեզ
միածին քո՝ վերառնուլ զքեզ յերկինս : Այս
այս աւետումն ասի լինել 'ի լերին ձիթե-
նեաց՝ ուր ստէպ այց առնէր տիրամայրն իբ-
րեւ 'ի տեղի յետին հրաժարման . որդւոյն .
և զի անուհամբ դրախտի՝ յերկինս էր հրա-
ւերն , իմն բրաբիոն անթառամ յերանա-
ւոր դրախտէ անտի եբեր ասեն գաբրիէլ ,
'ի նշանակ անթառամ կուսուէ՝ և մշտամը-
ցանակ յաղթուէ միանգամայն : () որ զգա-
լի օրինակաւ ասէ լինել մեղիտոն ենչս սար-
դիացւոց՝ կարծեցեալ ականատես յովհան-
նու աւետարանչի , և իբրեւ 'ի նմանէ առեւ-
աւանդութիւն , ուն թէ զայն բրաբիոն տե-
սեալ իցէ և առաքելոց , և ինքնին յովհան .
նէս որդեգիր կուսին եդեալ իցէ զայն ընդ
կուսին 'ի տապանի նի . զնոյն երկրորդեն
և վկայաբանք ի յայսմ աւուրաց :

Ի՞նչ մեղ չէ՞ արժանն՝ ինիւթականն կապիչ
բանից . շատ է իմանալ՝ ի խորհրդաւոր միտա ,
ընդեղեցիկ զուգախառնելոյ շնորհաւոր
գիմանալին ըզգալին , յասելանդ՝ ի գանձն
վերափոխման . * Երեւեալ երբեմն հրեշտա-
կապետին՝ ի լրումն խոստացելոցն , բերեալ
բրաբիոն կուսին՝ նշան յազթութե կրից Զի-
զուրախութե ձայն առնոյն հնչեալ զաւե-
տիս . Եւսկին աւետեաց ընկալ ասէ այսօր
կատարումն , վերաբերեալ ի ստորնայնոցս
յիմանալեացն խորանն , հուպ անմատոյց
լոյս երրորդութեն՝ փառաց ի փառս փոխե-
լով : Եւ քանզի բրաբիոնն է իբրեւ պսակ
յազթութե , և պսակն բերեալ կուսին՝ ա-
ռաւել իմանալի էր քան զգալի , նմին իրի
կարի բարոք ընդելուզանէ շարեանն ըզ-
խորհուրդն ի պատմութի աւանդունն , յեր-
գելանդ . * Թաղ հիւսեալ երկնային՝ յե-
ռեալ յականց անմարմին , բերեալ պսակ աք
կուսին՝ յորժամ փոխուր յՅ վերին :

Ի՞րդ՝ յետ առնելոյ փառաւորել կուսին զայս
պիսի աւետիս լիակատար խնդութե , եկն
ասեն ի վերնատուն սիմնի , և հրամայեաց
յովհաննու սիրելոյ մատուցանել զփրկա-
կան պատարաքն , և պաշտել նմա զսբ խոր
հուրդ մարմնոյ և արեան որդւոյնն , և իւր :
Եւ յընդունել զայն անյաղ փափաքմամբ
անընդմիջելի միաւորութե ը միածնին՝ գի-
տաց , եթէ ժամէ գալստեան նք առ առ-
նուլ գինքն յերկրէ յերկինս . և հրաման ետ
կուսանաց և կանանց զգաւորից՝ որք պաշ-
տէին

տեխն զնա , և որք միանգամ կային անդ ՚ի
դասուց աշակերտելոց , լուցանել ջահս և
լապտերս , և մաքուր և պայծառ զգեստուք
պատրաստիլ յուզարկել զնա : Դիմանալով
և փափաքեաց տեսանել զդասս առաքելոց՝
որք սփռեալ էին ՚ի քարոզութի ը Թ ամ , զի
տացէ նց զվերջին ողջոյն իւր մայրենի : Եւ
զի ոչ տկարանայ , առ նյ ամբան , և ոչ ու-
նայնանայ ամ ինդիր տիրածին կուսի , յան-
կարծակի ՚ի քթթեալ ական անդր ժողովեալ
դասն ամ առաքելալք և աշակերտք՝ որ միան-
գամ տակաւին կենդանի էին . և յառաջի-
կայութե նց եկն . եւ միաժինն ՚ի փոխումն
մօր իւրոյ երեւելի կմ իմանալի օրինակաւ :
Յայս հայեցուցանեն ոմանք զասացեալն ՚ի
պօղոս . Գող . Է , 12 . * ապա յետ ամաց չձ-
րեքտասանից միւսանգամ ելի . յեմ ը բառ-
նաբայ , առեալ ը իս և զտիրոս , և ելի ը
յայտնութեն և քանզի և ժամանակն կարի
ի դէպ , ը որում փոխումն սբյ կուսին եղև
իւր զկնի երեքտասան կմ չորեքտասան ամբ
համբարձման փրկչին , կմ որ նոյն է՝ նոյն .
չափ ամօք զկնի գարձին պօղոսի :

Եւ յլ իրագոյն պատմող պար աւանդեց օրն
դիմենսիտո ճանաչի արիսպագոցին՝ աշա-
կերտ պօղոսի . և այն՝ ոչ միայն ՚ի թուղթն
առ տիրութեոս , որ բազմաց է գիտելի , այլև
առաւելբայէս ՚ի թուղթն առ տիրոս , որ որ
չափ անժամօթ է պլոց՝ ը որում արտաքոց
ոսկրական գրոց դիմենսիտո , նոյնչափ և
ազատ ՚ի ինդրոց բանախնդրաց , հին թարգ-
մաւ

մանուկը պահեալ ի հին ճառքնտիրս մեր .
յոր հաստատեալ են և բանք շարտեանին
մերոյ՝ յօրինելոյ ի խորենացոյն , և բանք
նորին խորենացոյ ի Թուղթն առ սահակ
արծրունի : Եւ ունի վկայութի սէջն դիտ-
նեսիոսի զիրացս՝ օրինակ զայս :

* Նանիցէ՛ եղբայրութիդ քո՝ ով վսեմա-
կանդ տիտէ . քանզի ըստ ժամանակին՝ յոր
ժամ հանդերձեալ էր ելանել յԵւ և յԵւ
կանացս , իբրեկրաւորս եէմէ , և մտանել
ի խորանսն լուսոյ վերինն եէմի , անմեկնե-
լի հրաժարմամբ յաւէժապէս առ ի մէնջ՝
տարփողական հողուով սիրով անժամային ,
յայնժամ և դապք Եւ առաքելոցն իսկ և իսկ
իւ տկնկալութեն ի բարձանց՝ վսեմականն
կամաց անժային հրամանի՝ համահաւաքեալ
ի վայրկեան ժամանակին , ուր էին վիճա-
կեալք առ ի բոլոր ազգաց ի քարոզութիւն
աւետարանին , գտան գումարեալ համահա-
մար միաբանութիւն սքքն , արդարեւ իւր
թէ ուր լուծումն մարմնոյ , անդ և արծունիք
ժողովեսցին . փարելով (նոյ ի նոյ) շուրջ
զամենալոյս և զկուտական անձամբն :

Արոց և յայնժամ անժամաւ և առաքելական
դասուց յանդիման , և բոլոր հաւատացելոցն
տեւիցն , հրաժարեաց յամենեցունց : Տարա-
ծեաց յայնժամ սրբամատոյց և սրաթուիչ որ
առ ան աղօթիւք ի բարձունս՝ զամենասք
և զանհալելի ձեռս իւր , հայելով լուսափա-
րաք տենչանօք առ որ ծնեալն ի նմանէ անձն
մեր և որդի իւր (որ երեւեցաւ նմա անդ) ,
հաւ

Հատոյց ունի խուճեկս անոյշս , և աւանդեաց
զամենասը հոգին 'ի ձեռս ան : Եւ այնպէս
պարագարդեալ առ 'ի հրեշտակական դա-
տուց՝ վերացաւ որպէս փայլակն գերարփի 'ի
փառս վերինն եկեմի :

Ուստի յայնժամ ապա արտասուճաթոր հա-
ռաչանօք և ողբերգական ձայնիւ , մանա-
ւանդ թէ յուսապատար խնդամուռութեամբ՝
հրճուական հնչմամբ , սբց առաքելոցն և
բողոքիցն պատուական հաւատացելոցն՝ յա-
րինեալ բարեպաշտաբար զմարմինն անձն-
կալ , ըստ օրինակի ննջեցելոյ՝ զկեցեալն 'ի
վեր քան զօրէնան հասարակաց , հոգեշնորհ
երգով և ծաղկազարդ վիշպութիւն . զնոյն
առել անձաբանական արտաձառութիւնք՝ ըստ
պատշաճն պիտոյից , և ձայնիւ սաղմոսաց ,
բարձեալ առաքելոցն 'ի վր անձարեալ բազ-
կաց իւրեանց զմարմինն ամենասը ստուգա-
պէս՝ ունի զմայր լուսոյն , և զգանձն պատ-
ճառ անապական կենացն ազգի մարդկան :

() որ լի ակնարկութեն 'ի բարձունս հասա-
րակաց փրկչէն ստորիջուցեալք՝ վաղվադակի
հրացեալք անձամուխ հրոյն կայծակամբք ,
եզին 'ի տեղւոյն կոչեցեալ գեթսամանի .
լսելով մինչև ցերիս աւուրս 'ի վր ամենասը
թաղմանն (քի գերեզմանին) զսաղմոսեր-
գութիւն հրաշալուրս հրեշտակապետական
ձայնիցն . և այլ ոչ ևս :

Ո՛յ 'ի հաւատարմութի պսոսցիկ իրակեր-
տութեց՝ գտաւ ոմն միտա 'ի նոցանէ իսկյալ
առաքելոցն սբց նուազեալ 'ի թոճոյ նոցա 'ի
Ժաւ

Ժամանակի զուգահեռաբանն : Սրոյ եկեղ
 յետոյ բռնազբօսել զառաքեալսն առ իցու
 ցանեւ ակն յայտնի զգանձն անկողոպտելի՝
 զմարմին ամենորհնեալ կուսին . հարկաւ
 րեալք յայնժամ ընու զտարփումն եզօրն ,
 բացեալ զքերեզմանն՝ գտին ունայն և Թա
 փուր ի Խա մարմնայն . և զբացելք անդուստ
 ի միտ առին , Թէ յետ գաղսրելոյ հրեշաւ
 կական օրհնուէցն՝ փոխադրեալ եղև մար
 մինն սք ի ձեռն նոցին իսկ հրաբուն զօրացն
 քերաշխարհապէս ի տեղի մեծարգոյ և մե
 ծապատիւ՝ փառաց . որ գիտէ ինքն միայն՝ որ
 հրաշիցն է անձ , ծածկեալ առ ի բոլոր երևե
 լի և ի զգայական Եւ և :

Եւ յա աւանդ է հաստատուն , զոր եկեղեցի
 հայատառնեայց գրով ունի յառաջ անտի
 Խրց Թարգմանչաց . զոր և յայնժամ սքն
 մովսէս քերթողահայր նովին ոճով երկրոր
 դեաց ի շարականի առաջին պատկերի վե
 բափոխման . և զկնի շնորհալին ներսէս նոյն
 օրինակ յեղանակեաց յերկրորդ և յերրորդ
 աւուրն . ոչինչ չհատ և կերակոս վիշալ յան
 ձինքն անձանի , այն է ի բեւելք գերարփին .
 Եւ ի վի նորին հիման կառուցանին և այլ
 աւանդութիք , զորս այլուստ յառաջ բերե
 խորենոցին ի պատմուե պատկերի անձն
 նին՝ որ ի հոգւոց վանս , ազգիս սեպհական :
 Եւ յա աւանդ հաստատութի ի ջանէ և յայլ
 անձեկեղեցիս քրիստոնէից՝ գրոշմել ի գիրս
 վիշապ և հարց իւրաքանչիւր ազգի , պե
 տպէս նկարադրութիւն նոցին իրաց . Թէպէտև

չու

չունիցին այժմ՝ ի ձեռին զնախագործել թուզք
գիտնեսիոսի առ տիտոս , ոնց մեքս ունիմք :

Ս՝ իայն ծանուցել է ամենեցուն միւս թուզք
գիտնեսիոսի առ տիմոթէոս . ուր կան այլ
հանգամանք պատմութեա . զոր և գտանեմք
'ի տօնապատճառս հայոց յառաջ բերեալ
համաձայն յունականին այսպէս .

* Ս կայէ մեծն գիտնեսիէ , թէ ես և սրբազ
նականաբն իմ յեռութէոս հանգերձ անձնս
կալ քհնյպետիւքն մերովք , և բազումք 'ի
սրբազանից եղբարցն մերոց 'ի տեսութիւնս
զնացաք կենդանապետականի և անձնկալ
մարմնոյ կուսին . անդ էր և անձեղբարցն յա
կսեա , և պետրոս գլխաւորն , և երիցադոյն
անձաբանիցն ծայրութի յովհաննէս . ապա
յեա տեսութե (հաճոյ) թուեցաւ օրհնա
բանել քահանայապետիցն իւրեանց կա
րի զանաւազօր անձպետականին կարութի
('ի գովեստ տիրամբ) : Եւ անձաբանիցն
հզօրագոյն ցուցաւ անձաբանութիւնս յեռ
ութէոսի . զի բոլորովիմք սարսելով , բոլոր
ովիմք զարմացմամբ յինքեան , և առ օրհնա
բանութիւնս զկցորդութի կրելով . և յամե
նեցունց՝ որք անդ էին , որք գիտէինն և որք
օչն գիտէին (զյաւութեոս) , անձնկալ և
անձային օրհնաբանօղ կոչիւր . ժամանակի
կրթութիւն և մտաց մաքրութիւն և ցուցմանց
ստուգութիւն քան զբազումս առաւելեալ
էր ॥ :

Օնոյնս երկրորդէ պարզաբանութիւն և լաւ
բոնասցին ներսէս 'ի ձառն վերապիտեման .
ունց

անց և այլք 'ի վիշպաց այլոց ազգաց : Թո՛ղ
զոր նիկողեմոս յաւելու 'ի բերանոյ պետրոսի
և պօղոսի բանս ներգրականս 'ի վիշ աքյ
կուսին . յոր հայի և հարցաբանութի պետ
ըոսի ցմոր՝ ըստ շարականին և վկայաբանից ,
հիացմամբ լէ տեսիլ արփիափայլ գեղոյ հոգւոյն
ամենաաք տիրամօր լէ ելանելն 'ի մարմնոյ .
և պննի փրկչին առ նա , եթէ յայտարիս
մաքրութե հոգւոյ ստեղծի ես զմարդն .
և յետոյ կրկին ևս նորոգեցի յերկրորդ աւ
րարչութեո :

Ի՞հա այս է պարզ՝ միանգամայն և միմե
տատմուի ննջման , թաղման , և վերափոխ
ման սք անձանի լը դիմնեախոսի և հետեւ
զաց և մեկնաց բանին նր : Ի՞յլ քանզի կան
և ինչ ինչ առանձին աւանդութիք հարց և
վիշպաց 'ի հանգամանս նոյն պատմութե ,
զգլխաւորսն 'ի նոցանէ յառաջ բերցուք բա
նիւք հեղինակաց . զի մի աւելորդ ինչ մեկ
նութի այլուատ խառնեացի :

Պատմութի պատկերի տիրամօրն ,
'ի Երբեմնացոյն :

Պրեպէր սահակ արծրունեաց իշխան առ
երանելին մովսէս խորենացի , թէ ընթեր
ցաք զգիրս պատմութեան քո՝ որ 'ի խնդրոյ
բազմատունեաց իշխանին , և ուսեալ զհնու
թի նախնեաց մերոց՝ յոյժ ուրախացաք ճոր
հակալութի . * Ի՞յլ կամիմք (ասէ) ուսա
նել 'ի քէն զսքանչեւագործուի պատկերին ,
որ

որ յանուն տիրամօրն կայ 'ի հոգեաց փանս
(յերկրիս արծրունեաց), եթէ ուստի՞ կմ
յորմէ՞ բերաւ յայն տեղի , զի բազում ինչ
այլք այլապէս պատմեն իրս ոչ նման մի
մեանց , և ոչ հաւատացաք ումք զստոյգն
գիտել : Լ՝ յԼիմ ընկալել 'ի ձեռաց սք մա
տանցդ գիր՝ առաւել յուսով ընկալայց , քան
զգիրս բազրատունեաց 'ի ձեռս իմ : Լ՝ ո
այս՝ ընդարձակ պննի գրեաց խորենացին .
յորում կարգի են և այս բանք :

* () խնդիր անծառեր իշխանիդ՝ որ վս պատ
ռշական պատկերի Տիրամօրն , անմահ քո
յին ազգի Թողում յիշատակ . զի և զո՛ւար
ձանամ 'ի յիշատակի տիրամօրն , որ զարե
դակնն արդարուն յերկիր ծագեաց , ճշմա
րիտ արեւելք եղել արեգականն արդարուն
զի 'ի նմանէ փրկութի , 'ի նմանէ կենդանու
թի , 'ի նմանէ և քս բոտ մարմնոյ . որ է ան
օրհնեալ յաւիտեանս . ամէն

Եւ ինքն սք կոյնս սքանչելի վարուք սրբու
թի առաւելեալ քան զամ ոք . ի բանին սո
ղոմոնի , բազում դռտերք ստացան զմեծու
թի , բայց դու առաւել եղեր . ոմ աւետա
րանեցաւ 'ի նազարեթ 'ի գաբրիէլ : Եւ իա
համուռն ամ ամք կենաց նք վաթսուս ամ .
'ի տասն և հինգ ամին ծնաւ զփրկին Պի .
և լի ամ մինչև 'ի խաչելութի փրկչին . իսկ
յետ համբառնալոյ յերկինս փրկչին՝ Ժք ամ .
(իւրոց՝ Ժք . կամ ԺԷ) . որ լինի 'ի սկզբա
նէ կենաց նորա մինչև 'ի հրաշսլի փոխումնն .
կ . ամ (իւրոց՝ կի)

Եւ

Զոյնէք քառասունամեայ էր՝ մինչ կոյսն
 յանձնեցաւ նմա . և յերեսուն և մի ամի կե-
 նարարին հանգեաւ ՚ի նազարէթ ՚ի տան իւ-
 րում (հաւամաց) . և ոտասուորէր սքլ կու-
 սին յակոբ արդարն ՚ի յովսեփայ յանձնեալ .
 զի և առ յովսեփաւ նա հոգայր Ծառայանդս՝
 հեզն և արդարն . մինչև ՚ի քով յովաննոս
 յանձնեցաւ : Եւ սք կոյսն բազում չորջա-
 րանս կրեաց և վտանգ ՚ի կայիափայ , և հա-
 լածանս ՚ի հրէիցն . զի ոչ տային նմա գնալ
 ՚ի գերեզմանն՝ կալ յաղօթս , կմ՝ ՚ի գեթսե-
 մանի յայտնապէս , կմ՝ յայլ տեղիս տնօրի-
 նականս փրկչին . բայց միայն գազանի : Եւ
 հալածեալ զեղբայր իմն զյակոբ , երթեալ
 հուր հարին տանն՝ յորում կայր սրբուհին .
 և շրջապատեալ հուրն զհրէայսն՝ կիզեաց
 արս եօթն , և զկայիափա և զաննա և զզեթ
 քահանայապետք , ոչինչ մնասեալ տանն . և
 երկուցեալք՝ այլ ոչ ևս իշխելն համարձա-
 կել ՚ի ոք տննն : Զաւուր մկրտութեն իմն
 խաժամուժ ամբոխ հրէից գնացել հրոսակք
 ՚ի յորդանան լմբունել զտիրամայրն և զյով-
 հաննէս . իսկ հրեշտակ նյ եդ զնոսս յայն
 կոյս գետոյն . և հրէայքն անցանել կամե-
 ցեալ՝ արս քսան ՚ի նոցանէ կորոյս յորդա-
 նան : Եւ յաւուր համբարձմունն իմն , ՚ի
 բեռն ձիւթենեաց յախուռն քարամբք հա-
 սեալ հրէայքն ՚ի վր սրբուհոյն՝ տառակե-
 ցին յինքեանց արս Ծ քարավրէժ : Եւ զի
 զբազում հալածանս գրելով զտիրամայրն՝
 ճառաձանձրացի յընթեռնուլ , այսուհետեւ
 ՚ի

'ի խնդիրս ա՛յլ պատկերին գաղձայց :
 Հրաւիրեալ սրբուհին 'ի փոխումն առ որդին
 իւր , յայտնեալ աւետարանչին զփայտն կիւ
 պարիս՝ յորմէ կենտաքեր խաչն , մեծաւ թա-
 խանձմամբ կերպածէ զպատկեր տիրա-
 մօրն , առ 'ի մնալ նշխար կենաց մերոց , առ
 անձուկ սրտին իւրոյ յոյժ բազմացել աւետա-
 րանիչն : Վանգիյեա համբառնալոյ փրկչին
 մերոյ՝ նովաւ միսթարէին աշակերտքն , զթր-
 կչսն տեսանելով որպէս զորդին իւր : 'Խաւ-
 պետրոս և պօղոս բազում անգամ ելանէին
 յե՛հմ՝ տեսանել զա՛յ տեղիսն , և 'ի տեսու-
 թի իսկուհոյն : Լճի 'ի ժողովել աշակեր-
 տացն համագումար միաբանութիւն՝ 'ի յղա-
 կել զնձամայրն իւրեանց , ըստ բանին նմն
 եթէ սւր մարմին է , անդ և արծուիք ժողո-
 վեսցին . որք թէպէտև 'ի ժամ խաչելուէն
 ցրուեցան , այլ 'ի ժամ յարութեն ժողովե-
 ցան . քանզի ասաց նրն , քակեցէք զտաճարս
 զայս , և ես յերիս աւաւրս շինեցից զսա . զոր
 մարգարէն ասէ , շինէ զե՛հմ նոր , և զցր-
 ունեալն ի՛նչի ժողովէ : Խորհեցել այնուհե-
 տև յովհաննու Է օյլ առաքեալսն՝ աղաչել
 զտիրամայրն իւրեանց , դնել զփայտեղէն
 անօթն 'ի վր նձատիպ պատկերին իւրոյ ,
 և օրհնել զնա , և խնդրել 'ի նմն բարի առ-
 նել երկրի 'ի փոխմանն իւրում . քանզի ախտ
 բորոտութե մեծապէս ցաւմամբ եռայր յեր-
 կրի . բայց յե՛հմ առաւել ևս :
 Երթեալ պօղոսի և յովհաննու հանդերձ
 միաբան դնդիւն աղաչել զտիրամայրն , ասէ
 պօ-

պօղոս ցամէնօրհնեալ ս՛ք կոյսն . անարատ
առաքատ ան բանին՝ աղաչեմ զքեզ, ըն-
կալ զփայտեղէն պատկերս զայս զնկարեալս
'ի յօհաննէ 'ի ս՛ք ձեռս քո, և օրհնեալ զսա .
և տուր զսանշան կենաց Յի . և աղաչեալ զոր
դին քո և զանոն մեր՝ բառնալ 'ի ձեռն պատ-
կերիս զբորոտութի յորդուց 'ի մարգկանէ ,
որք ապաւինին 'ի քո բարեխօսութիգ :

Այնի ետ ամէնօրհնեալ ս՛ք կոյսն , և ասէ
ցնս . և զիարդ հարկեցուցանէք զիս զաղա-
խին ան՝ առնել յանուն իմ իրս , որ չէ առ-
ժան : 'Եւ քաջակերտք գոլով արարչին մե-
րոյ քնի՝ ձեզ շնորհեաց իշխանութի հալածել
զդեռ , և բժշկել զախտս և զհիւանդութիս ,
կօխել զաներևոյթ գազանն , և բառնալ
յձէ զկռապաշտութի : 'Եւ ք վս որոյ իրիք
և կամիք , աղաչեցէք զմր ձեր և զանոն , և
լինիցի ձեզ . զի թէ զերկինս փակել իշխա-
նութի առէք յերկրի , և կարգեցայք իշխանք
ընդ ոլորտս տիեզերաց , և զձեզ բարեկամս
իւր կոչեաց մր , և նշանք հրաշալիք վս ձեր
լինին , և ուր ոտք ձեր հասանեն , ոչինչ ան-

հնար լինիցի ձեզ . . .

Եւ ասէ պօղոս . կոյս ս՛ք և մայր ան , մեք ծա-
ռայք անպիտանք եմք արարչին Յի , որ հա-
ճեցաւն 'ի քէն մարմնանալ . արժանաւո-
րեալք և մեք յորդույն քումմէ և յայն մե-
րոյ՝ առաքելական շնորհիս այսմիկ , զոր ու-
նիմք . իսկ դու տիրամայր գոլով մեր , և
մեք հրովարտակք ընդ Յս . դու հարսն եր-
րորդութեն , և մեք փողք հնչեցեալք զան-

Ի՛ն

Ճառ

Ճառ ծնունդն որ ի քէն : Լճաչէմք զքեզ ,
արա՛ մեզ նշան զպատկերս զայս . սեղ և միա-
ծին որդիդ քո , որ զփայտ մահուն խորոյ՝
անմահութե՛ն գործարան ետ Եի , և գանձ
կենաց՝ հալածիչ դիճաց : Եւ այժմ չնոր-
հեա՛ , զի սա լիցի բժիշկ վիրաւորեցելոց , և
նշխար հաւատացելոց . զի տեսանելով զսա՝
որք փափագեն տեսնել զքեզ , լցեալ եղև
ցին խնդրունածք իւրեանց :

Յայնժամ առեալ ամէնօրհնեալ սրբուհոյն
զպատկերն նկարեալ ի սք ձեռս իւր՝ տա-
րածեաց զածընկալ ձեռս իւր յերկինս , և
ասէ . Տէր անձ ամենակալ , հայր ան մերոյ
յի քի , բարերար և բազումողորմ , որ առա-
քեցեր զմիածին որդիդ քո վր կենաց Եի՝
մարմնաւ յանադժան աղախնոյս քո . որ
կատարեաց ի մարմնի իւրում զքրեալսն օրի-
նաց և մարգարէից . և դարձեալ համար-
ձաւ առ քեզ ի հայրենի քո փառող : Լճա-
չեմ զքեզ այժմ և խնդրեմ ի քէն , բարձ ան
զախտ բորստութե՛ն ի մարդկանէ՝ ի ձեռն
այսր նկարեալ փայտեղէն պատկերիս , զգա-
բութի երրորդութեդ տպաւորելով ի սմա ,
ի ձեռն իմոյ աղաչանացս և խնդրոյս . որ
բարձեր զյանցանս առաջին մարդոյն ի ձեռն
միածնի որդւոյ քո անդ մերոյ և փրկէիդ յի
քի , որ կատարեաց ի մարմնի իւրում զկամս
առաքողիդ հօր . կատարեա՛ և այժմ զխնդիր
արանց ընտրելոցս այսոցիկ , որ բանիւ քո
առաքեցան ի փրկութի Եի՝ աւետարանել
զերրորդութիդ սք . զի քեզ լիցին երկրորդ

գուք և փտաբանիչք՝ հօր և որդւոյ և սք
հոգւոյդ յաւիտեանս, ամէն :

Եւ ասացեալ առաքելոցն զամէնն, նոյնժա-
մայն կամար լուսեղէն եկաց ՚ի վի սրբուհւ-
ոյն . և լոյս ամպեղէն խաչանման կաթեաց
՚ի սք պատկերն : Եւ եղեալ սրբուհոյն զսք
պատկերն ՚ի վի երեսաց իւրոց, և Թացել
յորդառատ արտասոճօքն՝ զոր հեղոյր առա-
ջի տն : Եւ առեալ առաքելոցն պետրոսի և
պօղոսի զպատկերն ՚ի ձեռաց սրբուհոյն . և
ամենեքեան երկրպագելն :

Իսկ յորժամ աւանդեաց զհօգին իւր սք ա-
նարատ կոյսն ՚ի ձեռս տն, ամբոխ հրէիցն
յուզէր . և հասելք ՚ի վի առաքելոցն՝ կամե-
լով յափշտակել զմարմին կուսին . և հարան
ամենեքեան կուրուք : Իսկ այր ոմն անուն
սոփոնիայ բուռն եհար (զգագաղէն) . քան
զի առաքելոցն բարձեալ տանէին ՚ի հանգա-
տեան սք տեղին ՚ի կոչեցեալն գեթսեմա-
նի : Եւ մնաց ձեռք սոփոնիայ կախել յար-
մկացն զմահճաց . լայր և ազաչէր այրն, ե-
ղուկ զինքն կոչելով մինչև ՚ի գերեզմանն :
Ի՞սէ պետրոս . ո՞վ մոլորել հրէայք, մինչև
ցնճր կայք մոլորել և յամառել . զիարդ ոչ
զղջանայք յանզեղջ սիրտս ձեր . այլ կայք
յետո հետեալք՝ ո՞նչ հայրն ձեր սատանայ .
և լալիւն մեծ էր հրէիցն : Ի՞սէ պօղոս .
դարձարո՞ւք առ մըր, և խոստովանեցէք ան-
ժին զՍք կոյսն . և գթասցի ՚ի ձեզ : Ի՞նչազա-
կեաց ամամբոխն, և ասեն . խոստովանիմք
զք որդի մի հօր . որ էառ մարմին անձա-

առ

ապակէս 'ի սք կուսէդ . զոր մեքն խաչեցաք
անգիտութիւնս՝ հակառակ այ կարծելով . միայն
գլխացի 'ի մեզ : Եւ առեալ զձեռանէ նր
պետրոսի՝ եւեր մերձեցոյց 'ի հատունձս ձե-
ռացն , և միացեալ յարեցան իբրեւ զառա-
ջինն : Եւ լուսաւորեցան խաւարեալքն . և
մկրտեցան հրէայք և հեթանոսք յոյժ յոյժ
բազմութիւն . և բորոտք՝ որ էին 'ի քաղաքին .
Կային առ առաքեալոն , և օծանէին իւզով ,
և անագրէին սք պատկերաւն , և առժա-
մայն բժշկէին յախտիցն . և անախտաժեպք
գային 'ի համբաւն՝ 'ի ննջման տիրուհոյն .
և լինէին նոյն ժամայն ողջացեալք . մինչ զի
համբաւն ընդ ան հրէաստանն ընթանայր՝
ծագման լուսոյն :

Եւ քաղաքովն առաքել մի յերկոտասաւ
նիցն ոչ գոյր լէ նա 'ի զուգահաւաքման կու-
սին . վա զի կամք էին նա այսմ այսպէս լի-
նել . զի ընդ թովմոյի 'ի հնդիկս եր . եր-
թեալ :

Եւ եկեալ նա յետոյ յառաքեալոն՝ բռնա-
ղբօնեաց զնա՝ ցուցանել նմ զգանձն անձային
զմարմին ամէնօրհնեալ կուսին : Եւ յօժա-
րեալ նց ընուլ զփափագ . տենչանաց եղբօրն
իւրեանց , բացեալ այնուհետեւ զսք գերեզ-
մանն՝ գտին ունայն յանձակիր մարմնոյն : Եւ
հիացեալք իմացան , թէ 'ի դադարել օրհ-
նութե հրեշտակացն և սաղմոսերգութեցն՝
զկնի երկոց առուրց , 'ի նոցանէ փոխադրեցաւ
մարմինն նա՝ 'ի ձեռն նոցին հրեզնիաց դա-
սուցն :

Եւ 2

Լ. պա

Ի պայտի սգացեալ բարթողութեոս, զի ոչ
 ժամանեաց նա տեսութե նք կուսին, և ոչ
 լուաւ զօրհնութիւնն վերջին՝ ան զայլ առա-
 քեալսն և զաշակերտմն նն, և ոչ ի գերեզ-
 վանին եգիտ, տրամեր առաւելքան զառա-
 ւել: () այն տեսեալ երանելի առաքեալքն՝
 միմեարեւ զեղբայրն իւրեանց կամեցեալ,
 ետուն նմա զպատկեր տիրամօրն, որ էր ի
 փայտն նկարեալ բնաւորեալ զօրութիւն: () որ
 առեալ բարթողութեոսի՝ զուարճացաւ, և
 իբրեւ ի կենդանոյ համարեալ նայեր: Ի-
 պա մեծաւ փութով եւ ի հայս հրամանաւ
 աջ հողւոյն, զի զթագէտ առաքեալ սպա-
 նեալ էր սանատրուկ արքայ՝ յարտազ դա-
 ւառի հայոց:

Իսկ նա եկեալ ի հայս՝ գնաց յերկիրն մե-
 դուց և պարսից. և հատեալ ի քաղաք թա-
 դաւորութե նց, որոյ այժմ առ խորատան
 բարբառովն իւրեանց: Եւ արար ի միջ կրտ-
 կարանին սիւն լուսոյ հրեղէն. և կալեալ
 զսբ պատկերն ընդդէմ արեգականն (զոր
 պաշտէին ընդ հրոյ), և արգել զճառա-
 գայթա նորա, և խաւարեցոյց զփեց ժամն.
 և ոչ հաւատացին. բայց միայն ուր ի մե-
 դուցն յայնցանէ, որք երկրպագեցին փրկ-
 ին, և եկեալ մկրտեցան յառաքելոյն: զորո
 հանեալ ի իւր ի միջոյ ամպարշտոյն, և բե-
 րեալ ի հայս. և եկեալ յՅն անձաւացեաց
 ի համբաւ քարի միոջ. քանզի դեք բազումք
 բնակեալ էին անդ, և պատրէին զմարդիկ
 տեղւոյն, տունեալ յայնմ տեղւոջէ գեղա-
 ալ:

պիտականս՝ առ ՚ի կատարել զպղծութիւն
ախտից , կռանաձայնս դարբնաց ահաւոր
հրաշիւք արհաւիրս գործէին . յորս մարդիկ
Յին սովորեալք՝ անդ առ քրային դեգե-
րէին , առեալ ՚ի չոճոցն ծրարս թարախա-
ծորս ՚ի պատիր ախտիցն , որպէս զծրարմ
կիւպրիանոսի առ ՚ի պատիր յաւտինեայ կու-
սի . և անոճանէին զանուն տեղւոյն այնո-
րիկ դարբնաց քար :

Հասել աք առաքեալն նյանդ՝ հալածեաց
զդարբինսն զգործօնեայս չարին , և զկուռմն
փշրեաց՝ որ յանուն անահտայ էր : Յոր ժո-
ղովեալ բազմութի դիւճացն ՚ի վիշ լերինն
բարձու՝ ՚ի հիւսիւսոյ կողմանէ , քարաձիգս
առնելով անթիւ բազմութի յոյժ , և ձայնս
և ճիչս և գոչիւնս սաստիկ արձակէին : Իսկ
աք առաքեալն նախագրեաց խաչ մի փղբրիկ ,
և կանգնեաց ՚ի վիշ քարի լերինն . և անդէն
դէքն չիք լինէին : () որ յետոյ աք հայրա-
պետն գրիգորիոս զխաչն առաքելական ի
իւր շրջեցուցանէր՝ մինչև ՚ի թողուլն զԾս .
իսկ յետ ժամանակի եդաւ ՚ի վիշ գերեզմա-
նին տրդատայ արքայի հայոց :

Եւ է տեղին այն՝ յորում դէքն էին , լեռ-
նամէջ վիմաց՝ ՚ի վիշ գետոյն մեծի , որ կոչի
տիգրիս , հուպ ՚ի բերդն ամուր՝ որ կոչի
կանգուճար , և միւսոյն ագաւաւաց քար . ուս-
տի ջուրք բազումք հոսին ՚ի լերանց ամրոցին
իւ դարնանային մասանցն , գան անցանէն
ի հիմունս տաճարի տիրուհոյն , խառնեալ
օժանդակէն զգետն մեծ տիգրիս : Լնդ

Հիմնարկեալ յը առաքեալն զՀիմն տաճարի սրբուհոյն իւրովք իսկ ձեռագին, շինեալ եկեղեցի փոքրագոյն. և անուանեաց զնա յը անժաժին. և եգ 'ի նմա զպատկեր տիրուհոյն: Եւ տայ զնա օթ կանանց, և գլուխ կացուցանէ անդ զքոյր յուսկանն, և զքոյրն որմզդատայ, և զմաքովորի. և զայլ կանայսն ի ձեռամբ նց կացուցանէ, շինէ խրր ճիթօ վանիցն. և տեսուչս հրամայէ լինել հաւատացելոցն. և քահանայ կացուցանէ անդ յիւրոց աշակերտայն. և անուանէ զտեղին հոգեւոց վանս՝ յանուն տիրամօրն և յը կուսին. զի բազում սքանչելիս կատարէր անժ 'ի ձեռն սթ կուսին յայնմ տեղւոջ: Եւ ինքն սթ առաքեալն ելել աւետարանել 'ի հայս. և կատարեցաւ յուրբանոս քաղաքի՝ ի բարմ (կմ բարտ) անուանեալ տեղւոյն յանուն առաքելոյն:

Եւ քոյր յուսկանն մարիամ կոչեցեալ՝ անցանէր յայնկոյս գետին մեծի, շինէր իւր խրճիթ առ ստորոտով քարին փոքրագունի. և միայնացել կատարեցաւ: Եւ 'ի նմին տեղւոջ կացուցանէ տեսուչս տեղւոյն զքոյրն զաննա և զմարթա, և զքոյրն որմզդատայ և մաքովորի: Եւ աննա շինէր իւր խրճիթ յայնկոյս ձորոյն՝ որ դարբնաքարն կոչեն. միայնացեալ անդ կատարեցաւ, տունեալ զտեսուցի տեղւոյն մարթայի. և բազում նշանս և սքանչելիս կատարէր անժ 'ի ձեռն յը կանանցն:

Որ եկեալ յետոյ սթին գրիգորի՝ վանս հաւ

Հաստատեաց զտեղին , շինեալ եկեղեցիս .
բայց զտաճար սրբուհոյն ոչ քակեաց . զի
ձեռնագործ առաքելական էր , թողեալ զնա
'ի փառս և 'ի պատիւ ամենասք երրորդու-
թեն . և կայ մինչև ցայսօր ժամանակի . յու-
րում բժշկութիւք բազումք լինին , և ուրա-
խութիւք ոչ սակաւք . և լուսաւորէ զախտա-
յեալս նմ , որ քան առ նա հաւատով և յու-
սով . ունելով (քի ունողքն) բարեխօս զծնող
միածնի բանին առ ծնեալն 'ի նմանէ տրն
իւր և նծ բոլորից , ըսուցուն պարզեօք և
ողորմուք հոգւոյն օք , փառաւորելով զա-
մենասք զերրորդութին՝ այժմ և , միշտ և
յաւիտեանս յաւիտենից , ամէն ։

Հանգոյն այս աւանդից խորենացւոյն՝ որ
գտանի 'ի ճառքնաւորն մեր () . երեւ . յէ = յճԲ .
կայ նոյն պատմութի իմաստից քաղուա-
ծով 'ի տօնապատճառն հին . երեւ . 343 .
ևն . միայն յաւելեալ 'ի յակսբայ սրձեցւոյն
ղնկարագրութի հանդիսի իջման միածնին
նմ գտսուք հրեշտակաց և արդարոց 'ի փո-
խումն կուսին 'ի վիճ բանից դիտնեսիտօի , որ
'ի թղթոյն առ տիտոս և առ տիմոթէոս . և
թէ՝ զմարմին կուսին պատեաց ոք կուսանն
յովհաննէս . և 'ի վերջոյ յարեղով զայս ա-
ւանդուի ազգային . * (յայնժամ երգեաց
թումաս . Քառաւորեալ և օրհնեալ միշտ Եր-
կոյս նծածին մարիամ մայր քի՛ մատո՛ զա-
ղաչանս մեր որդւոյ քո և նյ մերոյ . զի կեն-
դանի ես առաջի նյ : Լ՝սեն՝ թէ կիրակէ էր
յարութե օրն . 'ի հշրթ աւետիս առեալ .

և 'ի Եջի ծնեալ զմորն . յորում և ինքն էր
ծնեալ յիւր ծնողէն յաննայէ , 'ի նմին ա-
ւուր վախճանի , և (յետ երից աւուրց) 'ի
կիրակէ յառնէ : ॥

Ի Կանդախի , յազափ վերադառնալ , 'ի դամախոյ-
տոյն , և յայլոց :

Ի Կազմոջ յետոյ էր Ժամանակաւ քան զիս
բենացին՝ մեծանուն վճռող յունաց յովհան
գամասկացի . որ 'ի ճառն ննջման և վերա-
դիման կուսի Թ . Բ . և Դ . բազում մատամբ
միաձայնի ոչ միայն Ը դիօնեպիտի , այլև Ը
խորենացւոյն (բայց 'ի պատմութիւն պատկե-
րին բերելոյ 'ի հայոս . զոր եթէ գիտէր՝ պի-
տանի լինէր նմա 'ի բանս իւր , որ ընդդէմ
պատկերամարտից) : Իսկ առանձին աւան-
գութիւն յաւելու դամասկացին 'ի ճառն . Բ .
նախ՝ զստորագրութիւն եկեղեցւոյն Եջի ,
որ կոչի Խր սիօն , այն է տուն վերնատանն ,
որ եղև ասէ ննջումն կուսին , ուր յորդոց
յորդիս աւանդութիւն ընկալաք . * (Սին ա-
սեմ , յորում լցեալ լինի օրէնքն դրոյ , և
թեւադրի օրէնք հոգւոյն . յորում զգաւիկն
օրինական օրինատուրն քն կատարեաց . և
զգաւիկն ճշմարիտ՝ հնոյն և նորոյս ուխտի
նշան՝ աւանդեաց . . . յորում քն առաքելոցն
երևի 'ի մեռելոց յարուցեալ , և զթովմա
հաւատացուցանէ և նովաւ զտիեզերս . . .
սա եկեղեցեաց ամուր բարձր . սա պշակեղ-
տացն

տալիս ժողովարան . 'ի սմա ամենառաջ հա-
զւոյն բազմաձայն և բազմալեզու և հրա-
կերպեան եկաւորութի զեզու յառաքեալս .
'ի սմա անժառանգ զանազան առնկալեալ
պաշտէր զպէտան . սա մայր անդատին ի ան-
տիեզերա եկեղեցեաց՝ մօրն այ բնակարան
բնաւորեցաւ , յետ որդւոյն 'ի մեռելոց վեր-
բերութե . արդ 'ի սմա երանելի կոյան յեր-
ջանիկ մահի՛ճ անկեալ դնէր ։

Ի պա 'ի վր բերէ զհամահաւաքումն առա-
քելոց յանկարծակի , երկբորդելով ի դիո-
նեսիոսի և ըստ խորենացւոյն զայն՝ Թէ ուր
մարմին է , անդր ժողովեացին արծուիք .
անդ էին ասէ և դասք զուարթնոց և ան-
սից . ինձ այսպէս Թուի ասէ , Թէ՛ և ինքն
Թաղաւորն փառաց անձամբ իջեալ՝ սք և
անձային ձեռք առնոյր զմարդկան հոգի
տիրամօրն . որ և՛ ան 'ի դէպ է ասել , ասեր .
'ի ձեռս քո որդեակ իմ զհոգի իմ յանձն առ-
նեմ , այլովքն հանդերձ . ուր և նկարագրէ
զօրհնաբանութի հրեշտակական , և զբառ-
նալն առաքելոց զԹք մարմին կուսին և զառ-
նելն 'ի Թաղել : 'Ի մէջ բերէ և զաւանդու-
թիւն՝ որ վր իշխելոյ հրեից յարձակիլ 'ի վր
գազաղին , և զպատուհասին և զբժշկին
ստիոնիայ՝ առանց տալոյ զանուն նորա : Եւ
յետ գրելոյ զԹաղումն 'ի գեթսեմանի՝ սառ-
բազրէ զվերափոխումն մարմնով յերկինս ,
տալով և պատճառս վր այսպէս վայելուչ
գողոյն՝ իմաստնօրէն :

Սոյնօրինակ խօսին և այլք վր սիմնի ի մե-
տա

տափրատուեալի . Թող զի յաւելու անդրէտա
կրետացի վժ Լերինն սիոնի , Թէ * զամենա
նք մարմնոյն ծնրադուութիս անդանօր՝ իբր
պայծառ ձայնիւ քարոզեն տախտակք յա
տակին ։ Տօնապատճառ հայոց եւ յետ ա
սելոյ՝ Թէ նք կոյսն միշտ բնակեցաւ 'ի տե
ղառջ ծնողաց իւրոց , ասէ՝ Թէ 'ի սիոն եղև
ննջուան կուսին . ոնկ և զաքարիա կաթողի
կոս գրէ . * բնակէր երանելի նք կոյսն յեմ
'ի անդի ծնողաց իւրոց . և օպասաւորէր
նմա յովհաննէս , և քարոզէր զբանն կենաց
'ի Թլփատութեն ։ Եւստի յայտ է՝ Թէ յով
հաննէս ոչ յառաջն , այլ՝ յետ փոխման կու
սին փոխեաց զբնակութի իւր 'ի վիճակ իւր
խփեսոս . և զի անդ շինեցաւ եկեղեցի յա
նուն նք անժաճնի , զոր յիշէ Ժողովն եփեսո
սի պարծանօք , վրիպակաւ կարծեցին ամանք՝
Թէ անդր եկեալ իցէ և ինքն նք կոյսն ։
Երկրորդ աւանդութի առանձին բերէ դա
մասկացին 'ի նոյն ճառ ք . 'ի պատմութեն եւ
Թիմոթի , Թէ յաւուրս մարկիանոսի կայսեր
շինեցաւ տաճար 'ի վլաշերնա կոստանդնու
պօլսոյ յանուն սք անժաճնի . և 'ի ինդրել
պողքեր Թագուհւոյն 'ի յորնաղայ պատ
րիարդէն եմի պարզմտութի , զի մարմին
կուսին կմ նշխարք ինչ նք տացին ինքեան
դնել յեկեղեցառջ անդ , յայտ արար յոր
նաղ՝ Թէ Թէպետ և գերեզման անժաճնի է
'ի միջի մերում՝ ի գեթսեմանի , այլ մարմին
նք ոչ է անդ , այլ՝ յերկինս ։ Երդ յերկրոր
դել դամասկացւոյն աստանօր զպատմութի
վե

վերափոխման լը հին աւանդուե՛հ հանդերձ
բանիւք դիմենսիոսի 'ի թղթոյն որ առ տի-
մոթէոս , իբրեւ 'ի բերանոյ յոբնաղայ , այ-
սու եւեթ տարբերի 'ի խորենացւոյն՝ զի փո-
խանակ բարթուղիմեայ զթովմաս համարի
յետոյ եկեալ , ե 'ի խնդրոյ թովմայի բա-
ցե՛լ զտապան տիրամօր : Եւ լը այսմ խօսե-
ցան նաեւ այլ յոյն եւ լատին գրիչք . բայց
քանզի չիք հնազոյն եւ ստուգազոյն աւանդ
'ի սկին կարգի քան զխորենացւոյն , որ նմ
հանգամանօք զիրոն հետազօտեաց , վա որոյ
զայն ունիմք ե մեք իբրեւ անտարակոյս :
Սքն դիմենսիոս զմի յառաքելոց ասաց յետոյ
եկեալ՝ առանց անո՛ւան . խորենացին զբաշ-
թուղիմէոս հաստատեաց հաստատուն ա-
ւանդուե՛աղգին վա պատկերի տիրամօրն՝ որ
'ի հոգւոց վանս . իսկ այլք զթովմաս առ-
դնեն՝ որպէս . կարծեմ , հայեցեալ յայն՝ թէ
թովմաս պակասե՛լ գտաւ 'ի ժողովիլ առա-
քելոց ե 'ի վերնատունն յաւար յարուե՛ն
քաի . ապա թէ ոչ՝ թերեւս շփոթեալ իցե
ամանց զպատկեր կուսին՝ զոր եբեր բարթու-
ղիմէոս 'ի հայս , լը միւս փայտեայ պատկե-
րի՝ զոր ցուցանեն 'ի մատրաս հնդկաց իբրեւ
յիշատակ կամ՝ ձեռագործ սքն թովմայի .
ոնց ե ոմանք զնոյն ասեն վա արձանի կուսին՝
որ 'ի լաւրետոն կմ՝ 'ի տան նազարեթի յա-
րեմուտս : Եւ լը ոչ մի 'ի սոցանէ լըգեմե-
լանէ աւանդուե՛ն աղգիս մերոյ . օգտեր 'ի
նպաստ կարծեաց այլոց՝ տօնե՛լն մեր զթով-
մաս առաքեալ զկնի վերափոխման . բայց
լաւ

զաւեւ օգնէ մեզ անհեղին արեւմտեայց զբարձր
Թուրքիմէոս առաքեալ յետ աւուրց վերա-
փոխման :

Եւսկ այն՝ Թէ զիարդ յաւուրս յորնաղայ ,
որ Թմկակից էր խորենացոյն , տակաւին
կայսրն կամ Թագուհին անգէտ ցուցանէր
զինքն վերափոխման եւ անձաժնի մարմնով
յերկինս , չէ ինչ զարմանք . զի որ ինչ ոչ ա-
ւանդի՝ ի՞նչ գիրս , ի սկզբան անդ ի մէջին
աւանդութիւնս , և առժամանակ մի ընդ-
խնդրով իսկ արկանի . մինչև ստուգեսցի ի
հնաքոյն և ի յօլովագոյն հարց : Ի՞նչ այոմ
ոքն եպիփան ի գիրս հերձուածոց . ԳԼ ԿԷ .
որեաց զայն բան . * Եւսկ հետազօտեսցէ
ոք ի՞նչ գիրս , այլ ոչ գացէ ի նստին յիշա-
տակ ինչ յաղագս վախճանին մարիամու , մե-
ռաւ արգեօք՝ եթէ ոչ մեռաւ . կի՞ Թէ Թա-
ղեցաւ , եթէ ոչ Թաղեցաւ . . . Եւ զի ասի
զնմանէ , և ի թո իսկ անձն անցցէ սուր . և
է՛ զի գրի զնմանէ ի յայտնուե յօվհաննու ,
Թէ վիշապն զհետ եղև կնոջն , և տունն
նմա Թեք արծուոյ , և փոխադրեցաւ յանա-
պատն՝ զի մի ըմբռնեսցէ զնա վիշապն . և
այս մարթի լինել լցեալ ի նմա : Եւսկ ոչ
նմիրօք զայդ հաստատեմ . ոչ սահմանեմ ,
Թէ անմահ եկաց մնաց գլխովին . և ոչ ու-
նիմ ոսեւ , եթէ մեռաւ . քանզի եր գիրն
գեր ի վերոյ զմարդկային մոռք անցեալ՝ ի
կախ եթող զիրան , որ յաղագս անգին և գե-
րապանծ անօթոյն . զի մի ոք ի միտ ածիցէ
ինչ յաղթաւորաց և ի մարմնաւորաց վախճա-

Իւր երկբանութի եպիփանու՝ առաւել թ
զոր կամիմք հաստատե զվերափոխումն կու
տին , ուն թէ արժան էր նմա և առանց մե
ռանելոյ փոխադրիլ յերկինս . և յիրաւի ,
զի չէր պարտական մահու . ուն և նարեկա
ցին ասէ , մարմին՝ յորմէ պատկառեաց ա
մօթով պարտիքն մահու . զի էր ազատ թ
նախաստեղծիցն յանցունսդ , անկցորդ թ
մասնէ հողածնելոցս հասարակաց . վոյ և
ոչ պարտաւոր մահու կի՞ հողադառնութե .
այլ առ թ նմանող լինելոյ անպարտական
միածնին՝ մեռաւ ճշմարտապէս , և թ ճեռն
միածնին յարեաւ ի նմին երեքօրեայ . այս
է վերափոխումն յերկինս յետ ննջմանն .
Դ հաստատութիւն ատացելոցս գրէ և ան
դրեաս կրետացի՝ թ սկիզբն առաջին ճառի
վերափոխման . * Խորհուրդ է տօնս առաջի
կայ՝ ննջումն առձայնեալ անժամօր , թ վեր
քան զբան : Խորհուրդ՝ որ երբեմն ոչ տո
բազումն հաշակեալ , այժմ յամենեցունց
վերապատուեալ և սիրելի . . . ոչ ուն թէ նու
րող գտեալ , այլ թ նախկին իւր վերածեալ
վայելչութի : Օ թ ոչ եթէ յայն ասկա՝ զի
ամենց նախ քան զմեզ եղելոց անժամօթա
ցաւ , և այժմ լուել արժան իցէ , այլ զի ոչ
խապառ անհետացաւ , զայն սրբութի օրին
է քարոզել : Եւ արդ՝ մի տօն է հասարակաց
այսօր , երկնաւորաց և երկրաւորաց ॥ . և որ
ի կարգին :

Ս՝ այ առանց ի բանս ինչ ածելոյ՝ ուն թ մեզ
սքն մոպէս խորենացին թ հինգերորդ դա
րու

բու աներկբայ խնտի զվերափոխմանէ՝ կուսին, նոյնպէս և առ այլո՝ սքն գրիգոր տուրոջնեցի՝ ի Զ դարու . սքն իդեկփոնսոս տալետացի, և մոտեսդոս պատրիարք Եմի ի Զ դարու . անդրէաս կրետացի՝ զոր յիշեցաք, երբեմն միայնակեաց և երէց Եմացի, ի Զ և ը դարու . սքն գերմանոս, սքն յովհան դամասկացի, փոտ և այլք ի ը դարու . Թնդ զորս զկնի . որպէս և զայլս յառաջնոց՝ որոց կամ անուննք կմ գործք կմ դարքն չեն այնչափ քաջածանօթ :

Իսկ թէ որպէս ի հինգերորդ դարէ և անդր առաւել հաստատեցաւ աւանդութիւնս՝ որ թուաքելոց անտի իջեալ, գեղեցիկ տնտեսութի գիտեմք լինել առ յայ, հանդերձ բնաւորական պատճառաւ . զի ոնդ յայտ է յամ եկեղեցական աւանդից՝ եթէ ի հաւատոյս, և եթէ ի պատմականս, ցորդափ չլինի ըդիմութիւն ի հերեսիութեայց կմ ի դիմախօսից՝ առ վիպութի ինչ և կմ առ սովորութի ինչ եկեղեցւոյ, մթին գտանի ը ինքեան . այլ յետ այնորիկ օր քան զօր պայծառանայ : Ի պաքէն անութի որդւոյն՝ որ հիմն է հաւատոց քրիստոնէիցս, նոյնպէս և հոգւոյն սքյ, նախ քան զաւուրս արիտի և մակեդոնի՝ չէր այնչափ բացայայտ ի գիրս վիպաց, կմ չէր այնչափ յերևան եկել բան առաջնոց յայտարար իրացս, ոնդ զկնի արփիափայլ պայծառացաւ, նոյնպէս և անաւայրութի կուսին յետ դիմակացութե նեւտորի ևս քան զևս արտափայլեաց . ը նմին և

և գոպու թիք տիրումոր վայելչագոյն հանդիսացան 'ի բանս վիշապ գկնի եկելոց , հանդերձ ստուգութիւն պատմական աւանդութեան որ վիշ վերափոխման նորա . և յայնմ հետէ առաւել մեկն իմանամք զարեւն ոչ անծածնի . * յայնմ հետէ երանեսցեն ինձ ամ ազգք :

Երգումն Գօնի Ս երգումն :

Յազգի մերում տօն վերափոխման ճանաչի առաքելական աւանդ՝ առեալ 'ի Վրջն բարութեան , և հաստատեալ 'ի սբ յուսուածքէն . զի և խորենացին՝ որ փոքր միջետոյն , ենթադրէ՝ թէ գոյր յազգին տօնայն իբրեւ վաղեմի ոռոգութիւն . և ասէ իսկ առաջակ արծրունի՝ որ հրաւիրէր զնա , թէ * այժմ ոչ ժամանեմ առ հզօր իշխանդ 'ի ,, տեսուի , մինչև կատարեսցի տօն իսկուհի ,, լոյն ! : Եւ որպէս յայտ է՝ 'ի նոյն խորհուրդ յօրինեաց զշարական վերափոխման զառաջին :

Սովին մտօք դրէ և զաքարիա կլիզկա զառաքելոց՝ մօտ 'ի վախճան ճառի վերափոխման . * Եւ կարգեալ արձանացուցին զյիշատակս ,, նորա՝ յօգոստոս ամսոյ տասն և հինգէն ! . և 'ի վերայ բերէ վերջաբանութիւն յայսպիսի . * Եւրդ՝ ամենօրհնեալ սբ անծածին , ոսկի և ,, արծաթ և կնդրուկ և զմուռ ոչ գոյ իմ , ,, զի լի մոգուցն ընթացեալ քեզ 'ի քօ հրա ,, շափառ ծննդեանն ընծայաբերեցից , և ,, կմ գեղեցկատեա և բարձր տաճար շինէի .

,, ալ

,, այլ յազատեալ է՝ ի չքաւոր մտաց իմոց
 ,, դուզնաբեայ երաժշտական բանսքեզ յորս
 ,, մարեցից . վերընկալ ի հաճոյս քեզ , և
 ,, բարեխօսեալ վա մեր առ Թրք բոլորից ։
 Երոզ Թերեա տայ իմանալ , Թէ յիւրմէ ե
 յօրինել ի կարգի ծննդեան շարականն վե
 րափոխման Ի՛նչաւ ծաղիկ . զոր վարդան
 վիշապ ի տեսութեան նորին անորոշ Թողու ,
 խորենացւոյն իցէ արդեօք , եթէ բարոզի
 քանի , և կի՞տլոյ . այլ շատանայ կոշիւ * ա
 ,, ռաջին հարց բան և երգ ։ կ՞* անժամերձ
 ,, ծերունեաց մեր բանո ։ Եւան ի ճառն զա
 քարիւր կլծղկսի նշմարանք ոճոյ նոյն շարա
 կանն . բայց շարականն անհամեմատ գե
 րապանծ քան զճառն . ոնկ և պէտքն պահան
 քին . Թողից ասել զպատկեր երկդ և եր
 րորդ աւուր վերափոխման , զոր յօրինեաց
 շնորհալի աք հայրապետն ներսէս՝ կէս մի լը
 համեղաբան ոճոյ իւրոյ , և կէս մի հետեւ
 դու թք բարձրագոյն ձեռն խորենացւոյն . և
 այնպէս զմիօրեայ տօն վերափոխման եռօ
 րեայ սահմանեաց՝ երկցս կրկնութիւն նոյն
 շարականաց զաւուրս ինն , լը Թոնոյ իննեակ
 դասուց հրեշտակաց փառաբանչաց կուսին
 լը անժորդոյն : Ի՛յայտնի ե և ներքող ոքն
 գրիգորի նարեկացւոյ ի ոք անժամինն ի տա
 նի փոխման նր , լի հոգւով և սքանչելի յօ
 ռինաւածով :

Զիւն ե և առ յոյնս՝ անգիտելի Ժամանակաւ՝
 տօն վերափոխման , ոնկ և առ լատինս . վիշ
 քանիք՝ են որ ասեն յառաքելոց անտի իջել :

Են որ առ ժամանակօք ժողովոյն եփեսոսի
սահմանեալ, և Են՝ որ զկնի՝ ի վեցերորդ
դարու եդեալ. յորս ստոյգ կարծի այն, թէ
՛ի սկզբանէ հետէ, տօնէին յանուն փոխման
կուսին կմննջման. այլ զստուգութի մարմ-
նով վերափոխման ոչ ամենեքին գիտէին,
մինչև ՛ի վեցերորդ դար : Եւ զօրն իսկ տօ-
նին ոչ միօրինակ ասեն պահեալ. զի թէ ըս-
տոյգ իցէ ասելն նիկեփորոսի կալլիստեան
Գիրք . Թէ . ԳԼ . 28 . յոյնք յառաջն տօնէին Ը
առորիս ՛ի յունվարի 18 . և ապա մօրիկ կայսր
հայկազն ՛ի վեցերորդ դարու՝ փոխեաց ՛ի 15 .

օգոստոսի :

Իսկ առ լատինս թէպէտև չէ յայտ, թէ յա-
ռաջն երբ և որպէս տօնէին, բայց այս ինչ
իրբև ստոյգ աւանդի, թէ լեոն չորրորդ յա-
մի Խն 847 . սահմանեաց զութօրէս տօնի
վերափոխման. քանզի պատմի, թէ ՛ի սկզբան
քահանայապետունն չն՝ վասիլիսկոս վիշապ
մի բունէլ ՛ի հռովմ մերձ յեկեղեցի արքունի-
ւոյն լուկիայ, մահաշունչ թունիւք փնասեր
անցաւորաց . վիշյաւուր տօնի վերափոխման
(իմա ՛ի 15 . օգոստ) հրամայեաց հայրա-
պետն թափոր կազմել, և տանել յառաջոյ
զպատկեր տիրամօրն . և եկեալ ուխտիւ ե-
կեղեցւոյն և նմ բազմութի ՛ի տեղին՝ ուր
որջացելէր վիշապն, եկաց յաղծութս և խորն
դրեաց յիմ զազատութի քաղաքին ՛ի մահա-
բեր գազանէն . և յայնմ օրէ հետէ անդնդու
սոյզ կորեալ վիշապն : Ի՞րդ՝ ՛ի յիշատակ
այսր զբանչելեաց սահմանեաց ասեն հայ-

ԼԼ

H h

րա

բապետն , զի ամ յամէ ութօրեկէք կատարեացի յիշատակ վերափոխման կուսին՝ հանդերձ հսկմամբք և պաշտամամբք՝ ՚ի տաճարի անդ սքանձանի , որարտաքոյ պարտալին՝ մերձ ՚ի վկայարան ոքն լաւրենտիոսի վեկայի :

Ինքեացուք զձառս գեղեցիկ բովանգակուք խորհրդոյ տօնիս ՚ի մեծէն փարդանայ ՚ի տեսութե անթառամ ծաղկին . ուր ՚ի բանն շարահանի , * վերափոխեցար յարքայութի որդւոյ քո և նոյգ մերոյ , ասէ . * Եթա փոխեցաւ Թագուհին հոգւով մայրն Թագաւորին ՚ի Թագորուի որդւոյն իւրոյ և նոյ մերոյ . և մարմինն լուսանշոյլ և անամուխ ՚ի գերեզման եղեալ ՚ի գեթսամանի՝ Զահիւք և լրպտերօք ՚ի ձորն Զահից կոչեցելոյ . և սիւն լուսոյ , և շող երկնային վայր իջեալ ՚ի բարձանց ակն յայտնի տեսողաց մինչև յերիս աւուրս , խառնեալ ի լուսոյն լուսեղինացն զօրաց՝ յերգս հոգեւորս գովէին , գգունէին , մեծարէին , օրհնէին , մեծացուցանէին անձառելի ձայնիւ զմարմին տիրակիր անձանին , անձանոյց , անձահամբոյր , անձաջօղփ , անձամուխ և գերեզիկ : Եւ յերրորդումն աւուր յարուցեղ ի միածնի օրւոյ իւրոյ երկնառաք լուսմն և դասուք հրեշտակաց վերանայ յարքայութի որդւոյ իւրոյ , զանմահականն առեալ Թագաւորութի անսպառ յաւիտենիւ , անցեալ ի զգալի և ի մանաւրեացն , յանձանն հասեալ խորան , ՚ի ոքն սքց կոչեցեալ , ՚ի ներքին կողմն վարագու-

դուրին , յանհասանելի փառաւ և յանդուգան
կան պատիւնս ॥ :

ԼՆԺԱԾՆԻԷ՛, յաղագս գօտայ եւ հանդերձից
սԷ ԽԺԱԾՆԻ :

ԼՆԺԱԾՆԻԷ՛, յաղագս գօտայ եւ հանդերձից
սԷ ԽԺԱԾՆԻ : Եւ յայտնաւորաց հայոց և յունաց՝ յօ-
գոստոսի լն , լինի յիշատակ (Վիւտի պատ-
ռնական գօտայ անձանի . որ պահեալ կայր
պոն հանդերձ հանդերձիւք նորին լն բա-
ղում ժամանակս առ ումնմն կուսի յե՛մ .
մինչև կայսրն արկադէոս որդի մեծին (մէդ
դոսի՝ ի խնդիր ելեալ սԷ գօտայն՝ ետ բե-
րել զայն՝ ի կոստանդինուպօլիս . որում լն
առաջ ելեալ (թափորապէս՝ ընկալաւ զայն
պատուով : Եւ ապա եղեալ՝ ի փառաւոր
գզրոցի՝ քի՛ ի փոքրիկ արկեղ , և կնքեալ ար-
քունի մատանեալ՝ հանդերձ յիշատակա-
գրութիւն տարւոյ և աւուր գիւտին կի՛ փո-
խադրութեն , ետ պահել ի նորաշէն եկե-
ղեցին անձանի : Եւ յետ իբր յիսուն տմաց
՝ ի տանջիլ զոյի (թագուհւոյն լնոնի կայսեր
յայտոյն չարե՛, երաց կայսրն զայն գզրոց .
և առեալ պատրիարքին զԾԲ գօտի տիրա-
մօրն՝ մերձեցոյց ի զոյի . որով ազատեցաւ
նա՝ ի ցաւոց իւրոց : Եւ լն լն զինչ եղև յետ
այնորիկ , չիք ինչ ստոյգ յիշատակութի :
'Վարձեալ՝ յերկրորդ աւուր յուլիսի յիշի լն
հայոց՝ (Վիւտ պատուական տփին , յորում
եղեալ էր գլխագիր սԷ կուսին . կամ ըստ
յունաց՝ (թափադրութի պատուական զգեա-

տու ամենասք հունին , ինչ օրինակիս ինչ այլ
միկ : (Նաւուրս նախասացեալ լինի կայսեր
ասեն , որ Թէրեաց յամի տն 457 , եղբարք
երկու պատրիկք՝ գալբիոս և Կանդիտոս ,
ջնորհօք ամենօրհնեալ անձանի գարձեալք
յարիոսի աղանդոյն յուղղափառութի , ող-
ջունեցին զկայսրն և զնացին յեհմ վառի-
տի . ուր ՚ի շրջիլ իւրեանց ՚ի գալբիւնա՝ տե-
սանեն առ դուրոս պառաւ կնոջ միոյ այլոյ
հրէի զբազմուի ախտաժետաց , և ՚ի ներքս
՚ի տան տապանակ մի , հանդերձ մոմեղինօք
լուցելովք և բուրմամբ խնկոց . և հարցեալ
զպատճառն , և բազում ողորմանօք բռնա-
դատեալ զկինն . հրէայ պատմելնց զիրան ,
լուսնն ՚ի նմանէ , Թէ ՚ի տապանակի աստ է
զլիադիրն , իմ ծածկոյթ գլխոյն , կմ հան-
դերձն մարեմայ մօրն յոի . յորմէ լինին
սքանչելիք յամնեղելն : (Նայնժամ իջեանս
կալան ՚ի տան անդ իշխանքն երկողին . և
յետ աւուրց հնարիւք եղեալ ՚ի տեղւոջն
զայլ տապանակ համաչափ և յարեւնման ա-
ռաջնոյն՝ բարձին զայն , և բերին ՚ի կոստան-
դինուպօլիս : () որ մեծաւ հանգիսիւ ընկա-
լեալ Թագաւորին և պատրիարքին՝ տարան
և եղին ՚ի տաճար տք անձանին՝ որ ՚ի տե-
ղին վլաշեռնաս կոչեցեալ , կատարելով տօն
ցնծութի ինչ գիւտ պատճապան գանձուն .
ուր և մնաց ցայսօր յիշատակ տօնիս ՚ի յուլիսի
ք : (Իայց գանձն այն կմ ինչ բոլորին և կամ
ի մասին անկաւ յետոյ ՚ի ձեռս հռովմայեց-
ւոց , Թերեւս յառման կոստանդնուպօլսոյ
՚ի

'ի լատինացւոց . և անտի են այն մասուհի
զգեստու կմ գլխադրի կուսին , որք գտանին
մանրամասն բաշխեալ 'ի զանազան տեղիս :
Եւոդից ասել և զմատանց ինչ հերաց կու-
սին , որք եթէ ստոյգ իցեն՝ գուցէ 'ի ձեռն
աւետարանչին յովհաննու կամ մարիամու
մագդաղենացւոյ հատեալ մասամբ յաւուր
ննջման կուսին՝ պահեալ իցեն 'ի միութե-
ութի հաւատացելոց . ապա թէ ոչ՝ մնա-
ցեալ ամբողջութի հերացն ոչ է 'ի վիճերկրի ,
այլ յերկինս ի փառաւորեալ մարմնոյ վե-
րափոխելոյ : Եւ ան լիցին մեզ 'ի յիշատակ
անմահուէ այլ անգամն՝ շնորհաց և ողոր-
մութե սիւն անմահն՝ հանդերձ օրինակաւ
գերահրաշ փարուց սրբութե նի , և զօրաւոր
բարեխօսութիւն և հովանաւորութիւն 'ի վերայ
ջերմեռանդն պաշտօնէից իւրոց :
Ինդ որո լիցի և մեզ մասն և վիճակ լու-
նեւ՝ արժանի լինելոյ անտանել յերկինս բզ-
տիրամայր Եւ կոյսն Սարիամ անծածին , և
փառաւորել յաւեժաբար ի միածնի իւրում .
որ է 'ի վերայ անի ան օրհնեալ յաւիտեան
ի հօր և ամենասիւն հոգւոյն :

ՏԵՆ ԳՈՆԱԴԱՅՈՒՆ :

- II** Երաբազմեալդ՝ կոյս փառաւոր ,
 յերկնից խորան՝ արժանաւոր .
 Եբ տապանակ՝ խորհրդաւոր ,
 յորում հանգչի՝ նորն ահաւոր :
Տաճարդ վերին՝ զարմանաւոր ,
 խոնարհութիւն՝ սկզբնաւոր ,
 ով հրաշակերտ՝ հիմնեալ ի խոր ,
 յոր բարձրութիւն հասեր , և ուր :
III Զնորհալիդ դեռ երկրաւոր ,
 որքան իցեա՝ արդ երկնաւոր .
 ուր շուք փառացդ՝ նծամբ ,
 պսակ ի գլուխդ՝ ականաւոր :
IV Եր անպատում՝ մտաց ելոյր ,
 իցէ՛ յերկինս՝ Թարգման զբոյր .
 այլ ոչ հրեշտակք , և ոչ արդարք ,
 զիսկն ճառել՝ գոգ հնարաւոր :
V Երաժաճեալ՝ խորհուրդ ի խոր ,
 յերեքսրբեանն՝ գոս մերձաւոր .
 յաջմէ որդւոյդ՝ որ յաջմէ հօր ,
 դժուոյ փառաց՝ մայր միաւոր :
VI Եր աղաչեմք՝ աղերսաւոր ,
 տօնակատարք՝ միահամուռ .
 լուր տիրամայր , աղաչեմք , լուր ,
 պաղատանսցս՝ մեր լեհանուր :
VII Եւք են հիւանդ , ողջութիւն տուր .
 բազումք մեռեալ , կեանք կարեւոր .
 յորովք աղքատ , ժտեն ըզնորհ ,
 ևս առաւել ևս չքաւոր :

Եւ

Ե՛ն որ անյոյս՝ մտամոռի ,
 կամ՝ հոգեւոր՝ կամ մարմնաւոր .
 գիտես զմեր՝ կարիս բոլոր ,
 ողորմեա՛ մայր՝ դու շնորհստոր :

Ե՛ն որ կարծին՝ վարուք մաքուր ,
 այլ գուցաւն՝ մաքրութի՛նսդ .
 զի մեք մեզէն՝ միշտ մեղաւոր ,
 արդարացուք՝ արդեամբք մեր մօր :

Արով հասեալք՝ երբեմն յանդորր ,
 յերկնից գաւառ՝ յաներեկ օր .
 տեսցուք ըզփառող՝ մեր տիրամօր ,
 հուպ՝ ի յանմերձ՝ էին աթոռ :

Փառքս տացուք Հօր երկնաւոր ,
 ընդ Ս՝ իածնիդ քո և իւր Հօր .
 հանգերձ Հոգւով աջ միաւոր ,
 յաւժաբար՝ յերդնորանոր :

ՆՈՒՆԳ

Հոգեղենաց՝ ի գեմաց Տերմօր իստի յարտանելս
երբնից :

Ղ Ժողէ՛ աշխարհի՛ ամբարձայ՝ յանհուն ծով,
անսահման՝ միշտ եիս՝ իմ որդւոքս՝ աստուծով :
Հիացու՛մն՝ անպատում՝ զիս ունի՝ հրձակելով,
վիճակէ՛ ի վիճակ՝ ծիր անշափ՝ չափելով :
Անգանօր՝ անցաւոր՝ այլայլակ՝ եր ալիք,
աստանօր՝ ասակւոր՝ անփոփոխ՝ միշտ բարեք :
Յեղեղուկ՝ անհանգիստ՝ սիրտ մարդոյ՝ անգ տարտամ,
աստ հանգչի՛ յիւր հաստի՝ յանկորուտա՝ գանձ փարթամ :
Բենական՝ լղջմ տնձառ՝ Էքզող՝ անգ նսեմ,
բիւրարփի՝ շողջողէ՛ յանգիման՝ աստ վսեմ :
Մարբութի՛ հոգեղէն՝ անգ երկէ՛ ընդազատ,
սրբափայլ՝ ճաճանկեզ՝ աստ առնէ՛ առաւօտ :
Աուրօրեն՝ տեսութի՛ խարխափէ՛ ի մարմնի,
յաներկէ՛ միջօրեայ՝ լոյս շրջի՛ աստ հոգի :
Բարունեաց՝ իմաստից՝ հանձնարոյ՝ այն կաթիլ :
Թո՛ղ տեսցէ՛ զայս ըզբուն՝ ովքիանս՝ յընկզգիլ :
Տերապէս՝ երջանիկ՝ չէ ուրեք՝ գե երբեք,
եթէ ոչ՝ գտանէ, զոր գտի՝ գիտացէ՛ք :
Իւզ հոգւոյն՝ զիմ հոգի՛ օծ ներքոյ՝ արտաքոյ,
զորոյ զիսկն՝ անկար է՝ իմանալ, բայց հոգւոյ :
Չնաշխարհ՝ ճիսութի՛ գերազանց՝ իմ մտաց,
անընկալ՝ չափաւոր՝ ամանոյ՝ լսելեաց :
Վայելեմ, զայն գիտեմ, ծայրագոյն՝ զբարին,
զսահման՝ զպայման՝ անգիտեմ՝ անբաւին :
Արարածս՝ արարչին՝ հաղորդեալ՝ մեծութե՛,
զգեցայ՝ զնա յիս՝ յիւր պայծառ՝ տեսութե՛ :
Բենամայր՝ աշտիճան՝ աննման՝ գերածայր,
զիս կացողց՝ Է որդւոյս՝ և հոգւոյն՝ հուպ առ հայր :
Դադը սքց՝ երկնայնոց՝ երկրայնոց՝ զարդը երկնից,
առ ինձ՝ են տատեղք՝ արբանեակք՝ արեգիս :
Առանձին՝ գաս կազմեմ՝ վերանիստ՝ բոլորից,
մի միայն՝ Որ էնն՝ այն՝ գեր՝ ի վեր՝ է քան զիս :
Պար

Գորգաբար՝ չեմ որ էն՝ ինքնագոյ՝ իսկապէս,
 այլ ունիմ յիս նովաւ՝ զեմ՝ լիապէս :
 Երանի՛ նք սրտից՝ ոչք տեսցեն՝ զ'որ անձ ,
 երանի՛ և որոց՝ զիս տեսցեն՝ չեմ :
 Տիրական՝ այս վիճակ՝ ինձ տուեալ՝ տիրուհւոյս ,
 յայտնեսցի՝ յարգասեաց՝ բարեւից՝ իմ գանձուս :
 Եական՝ անսպառ՝ գանձ բարեաց՝ բարձրելոյս ,
 յիմ յանձնեալ՝ է՛ ի ձեռս՝ ձիր բախել՝ ի հաճոյս :
 Ազգատաց՝ մեծատանց՝ որ հոգւով՝ որ մարմնով ,
 այցելու՝ խնամող՝ կարգեցայ՝ խորհրդով :
 Իիւծելոց՝ նեղելոց՝ գթասիրտ՝ ելով մայր ,
 արգահատ՝ սփոփիչ՝ միշտ լինիմ՝ դիւրաբար :
 Գորովիմ՝ խորովիմ՝ ի սիրոյ՝ մայրութեան ,
 յանձանձեմ՝ հայթհայթեմ՝ գեղ՝ ի հնար՝ փրկութե :
 Եթէ ոք՝ զիս ունի՝ իւր պաշտպան՝ օժանդակ ,
 զեմ՝ ըզբարի՝ ունիցի՝ բովանդակ :
 Բամբ չարեաց՝ ստնանեն՝ ոչ նմա՝ ի յերկրի ,
 այլ աւիթք են բարեաց՝ և փառաց՝ ի յերկնի :
 Ես սիրեմ՝ զոր սիրեն՝ զիս սողոք եռանդիւ ,
 գունդ գործեալ՝ նմանել՝ իմ որդւոյս՝ ոչ սրտիւ :
 Ա՛ւ զխաչ , եկ զհետ միածնիս՝ մինչ ի մահ ,
 հասանես , ուր եմ ես՝ չեմ նմա , լեւ անահ :
 Նշանակ՝ փրկութե՝ եղիցի՝ հաւատարի ,
 քեզ հանգէս՝ իմ վարուցս՝ և Որդւոյս՝ ի սրտի :

Յ Ը Ն Կ

ՎԵՐՈՒՑ ՍՐԻՈՑ

որ 'ի Հատորն . Դ .

Երեւ .

ա .	Լայեայ մարդարէի	5
բ .	Խաղէսի առաքելոյն , և Սան դիտոյ կուսին , և սրոյ ընդ նոսա	14
գ .	Շուշանայ դատեր մեծին վար դանայ	63
դ .	Սիպրիանասի եղսին , և Յուս տիանեայ կուսին	68
ե .	Վառասուն և հինգ վկայից 'ի նիկոպօլիս փոքուն հայոց	106
զ .	Եւփիմեայ կուսի , և խԺ , կՄ ծա վկայից	134
է .	Վրիտինեայ կուսին	162
ը .	Սախահարց	185
թ .	Սահակայ և յովսեփայ վկայից 'ի կարին	293
ժ .	Երկոտասան մարդարէից	304
Ժա .	Լեւոնազինեայ եղսի , և աշա կերտաց նորա . և հինգ վե կայից	319
	Ժբ .	

ԺԽ.	Լ'նտանինոսի աղեքսանդրաց -	
	Լոյ	361
ԺԿ.	Թէոփիլոսի սարկաւազի .	363
	Թէոփիլոսի , և կնոջն և որդ- ւոյն	365
ԺԿ.	Լ'նիկատսի և փոտինոսի .	373
ԺԵ.	Ս'ակաբայեցւոցն՝ եղիազարու քահանայի , և շամնւնեայ և եօթն որդւոցն	383
ԺԶ.	Սոփիայ , և երեց դոտերացն .	398
ԺԷ.	Բրիտաափորի , և որոց ընդ նմա	406
ԺԸ.	Լ'փետոսի աջ ժողովոյն . .	429
ԺԹ.	Լ'նջումն և վերափոխումն Ս'ա րիամու աջ կոյս Լ'ճաճնի .	434

Ս. Լ. Խ Շ. Ե.

Հասարիս :

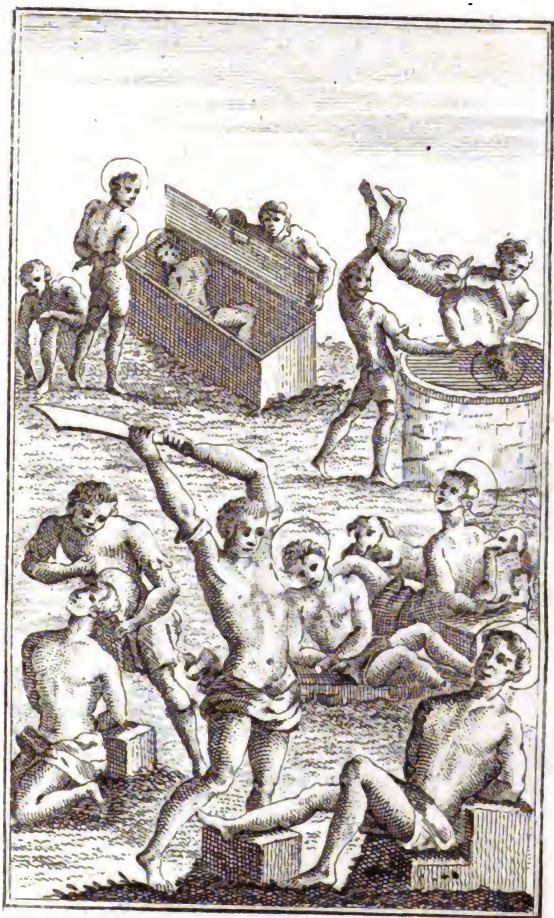

Հարսնարան արանց արդարոց . և ՚ի սմա
շող եմեղէն ՚ի հօրէ լուսոյ ծագելու : Շէր :

Էին հանապազորդեալք հանդերձ
մարեմաւ մարբն յնի :

UNIVERSITY OF MICHIGAN

3 9015 04146 2402

UNIVERSITY OF MICHIGAN

3 9015 04146 2402

